A. P. CEHOV

Opere, vol.9

A. P. CEHOV

OPERE

VOLUMUL IX

Nuvele și Povestiri

1896 - 1903

E. S. P. L. A. — CARTEA RUSĂ
București 1959

А. П. ЧЕХОВ

СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ

ТОМ IX

Повести и Рассказы

1896 - 1903

ИЗДАТЕЛЬСТВО „ПРАВДА“
Москва 1950

Traducere de

ANDA BOLDUR, ALICE GABRIELESCU,
MIHAIL SEVASTOS, TATIANA PANAITESCU

LUCRĂRI INCLUSE DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE“

CASA CU MEZANIN

POVESTIREA UNUI PICTOR

I

ASTA mi s-a întîmplat acum 6—7 ani, cînd am locuit o bucată de vreme într-un judeţ din gubernia T., la conacul lui Belokurov, un moşier tînăr, care se scula cu noaptea-n cap, umbla în podiovcă, bea seara bere şi mi se plîngea mereu că nu găseşte nicăieri înţelegere. El locuia într-un corp mic de casă din grădină, iar mie îmi dăduse un salon în casa cea mare, boierească, un salon imens, cu coloane, fără nici un fel de mobilă decît un divan lat pe care dormeam şi o masă pe care făceam pasienţe. Aici, chiar şi în zilele cele mai calme, vuia ceva în sobele mari, iar pe vreme de furtună cu fulgere şi tunete, toată casa tremura, părînd că se desface în bucăţi; încremeneai de frică, mai ales noaptea, cînd cele zece ferestre le lumina deodată fulgerul.

Condamnat de soartă la o lene continuă, nu mă ocupam cu nimic. Priveam ore întregi pe fereastră, la cer, la păsări, la aleile parcului, citeam tot ce mi se aducea de la poştă şi dormeam. Cîteodată plecam să mă plimb şi rătăceam pînă noaptea tîrziu pe coclauri.

Odată, întorcîndu-mă acasă, am nimerit din greşeală la un conac străin. Soarele apunea, iar pe secara înflorită se aşternuseră umbrele înserării. Două şiruri de brazi bătrîni, foarte înalţi, se ridicau ca două ziduri; formau o alee frumoasă şi întunecată. Am sărit uşor peste gard şi am păşit pe această alee,

lunecînd pe acele de brad care acopereau pămîntul ca un așternut de un lat de palmă. Era liniște și întuneric, și numai undeva departe, sus, tremura o lumină aurie, reflectînd curcubee în pînzele de păianjen. Un miros puternic de brad plutea înăbușitor. Am cotit apoi pe o alee lungă de tei. Și aici, aceeași vechime și paraginā; frunzișul de anul trecut foșnea trist sub picioare și în ceața amurgului, printre copaci se ascundeau umbre. Din dreapta, dintr-o livadă bătrînă, răzbea cîntecul stins al unui grangur, fără îndoială bătrîn și el. Am trecut pe lîngă o casă albă, cu terasă și mezanin și în fața mea s-a deschis deodată vederea din față a curții boierești; văzui un iaz mare, cu loc bun de scăldat lîngă un pîlc de sălcii verzi, apoi un sat ce răsărea pe malul dimpotrivă, cu o clopotniță lungă și subțire pe care ardea o cruce, răsfrîngînd razele soarelui în apus.

O clipă m-am simțit învăluit de farmecul unei senzații cunoscute, apropiate, ca și cum tabloul ce-l vedeam îl mai văzusem odată, demult, în copilărie.

Lîngă porțile albe de piatră care duceau din curte spre cîmp, lîngă aceste porți mari și vechi stăteau două fete. Una din ele, mai mare de ani, zveltă, palidă, foarte frumoasă, cu o claie de păr castaniu în cap și o gură mică și încăpățînată, avea o expresie severă pe chip și abia dacă m-a observat trecînd. Cealaltă însă, încă foarte tînără — părea de cel mult 17—18 ani — tot subțirică și palidă, cu o gură mare și ochii mari, m-a privit uimită cînd treceam pe lîngă ele, a spus ceva în englezește și s-a fîstîcit — iar mie mi se păru că și aceste două figuri îmi sînt cunoscute de mult. M-am înapoiat acasă cu senzația de a fi visat un vis frumos.

Curînd după aceea, într-o după-amiază, pe cînd mă plimbam cu Belokurov în jurul casei, a intrat în curte pe neașteptate o trăsură cu arcuri, în care se afla una din cele două fete. Era cea mai mare de ani. Venise cu o listă de subscripție pentru sinistrații rămași de pe urma unui incendiu. Fără să ne privească, ea povesti foarte serios și amănunțit cîte case au ars în satul Sianovo, cîți bărbați, femei și copii au

rămas fără adăpost, și ce anume are de gînd să facă în primul rînd comitetul de ajutorare a sinistraților, printre membrii căruia se numără și ea. Ne-a dat lista s-o semnăm, a luat-o înapoi și s-a sculat numai-decît să plece.

— Ne-ai uitat cu totul, Piotr Petrovici, zise ea lui Belokurov, întinzîndu-i mîna. Mai vino pe la noi — și dacă monsieur X. (îmi spuse numele) va dori să vadă cum trăiesc admiratorii talentului său și veți veni împreună, mama și cu mine vom fi foarte fericite.

Mă înclinai.

După plecarea vizitatoarei, Piotr Petrovici începu să povestească. Tînăra aceasta, îmi spuse el, era de familie bună, o chema Lidia Volcianinova. Moșia unde locuia împreună cu mama și sora ei se numea Șelkovka, după numele satului de pe malul opus al iazului. Tatăl ei a ocupat pe vremuri un post însemnat la Moscova; a murit cu rangul de consilier. Deși dispuneau de o avere și de venituri foarte mari, familia Volcianinov trăia tot timpul la moșie, și iarna și vara; Lidia era învățătoare la școala din satul Șelkovka și primea 25 ruble pe lună. Pentru propriile ei nevoi nu cheltuia decît acest salariu și era foarte mîndră că trăiește din bani cîștigați de ea.

— Interesantă familie, adăugă Belokurov, să mergem pe la ei într-o zi. Vor fi foarte bucuroși să te cunoască.

In după amiaza unei zile de sărbătoare, ne-am adus aminte de Volcianinovi și am plecat la ei la Șelkovka. Și mama, și amîndouă fiicele, erau acasă. Mama, Ecaterina Pavlovna, se vedea că fusese odinioară o femeie frumoasă; acum însă părea mult mai bătrînă față de anii ce-i avea, suferea de astm, era tristă și căută să mă distreze cu discuții despre pictură. Aflînd de la fiica ei că poate voi veni și eu la Șelkovka, ea își reamintise îndată că a văzut două-trei peisaje de-ale mele la expozițiile din Moscova și mă întreba acum ce vroisem să exprim în ele. Lidia, sau Lida, cum i se spunea acasă, discuta mai mult cu Belokurov. Serioasă, fără să zîmbească, ea îl întreba de ce nu-și

ia un serviciu la zemstvă şi de ce n-a participat pînă acuma la nici o şedinţă organizată de zemstvă.

— Nu e bine, Piotr Petrovici, îl dojenea ea. Nu e bine. Ar trebui să vă fie ruşine.

— Ai dreptate, Lida, aşa e, aproba şi mama. Nu e bine.

— Tot judeţul nostru se află în mîna lui Balaghin, continuă Lida, adresîndu-mi-se deodată mie. De cînd e primar a împărţit toate posturile din judeţ la nepoţi şi ginerii săi, şi acuma taie şi spînzură. Trebuie să luptăm. Tineretul trebuie să formeze un partid puternic, dar vedeţi şi dumneavoastră cum e tineretul nostru. Ruşine, Piotr Petrovici!

Cît timp s-a vorbit de zemstvă, sora mai mică, Jenea, a tăcut. Ea nu lua parte la discuţiile serioase, familia încă n-o socotea mare şi toţi o alintau strigînd-o Missius, deoarece în copilărie ea îi zicea astfel lui miss, guvernanta ei. Jenea m-a privit curioasă tot timpul şi cînd am luat în mînă albumul ca să mă uit la poze, a început să-mi dea lămuriri: „Acesta e unchiul... Acesta e naşul...“ mişcîndu-şi degeţelul pe fotografii, atingîndu-mă copilăreşte cu umărul, astfel că puteam să-i văd de aproape pieptul slăbuţ, nedezvoltat, umerii slabi, părul împletit într-o coadă şi trupul subţirel strîns tare în centură.

Am jucat crochet şi tenis, ne-am plimbat prin grădină, am băut ceai şi apoi am cinat îndelung. După salonul meu imens şi gol, cu coloane, o senzaţie stranie mă cuprindea în această casă mai mică şi mai plăcută, în care nu vedeai pe pereţi oleografii, şi servitorii îţi spuneau scurt dumneavoastră. Datorită prezenţei Lidei şi lui Missius, totul îmi părea tînăr, curat, neprihănit. În timpul cinei Lida a discutat din nou cu Belokurov despre zemstvă, despre Balaghin şi bibliotecile şcolare. Era o fată vioaie, sinceră şi cu convingeri personale — o ascultai cu interes, deşi vorbea prea mult şi prea tare — poate din pricina obişnuinţei de a cuvînta de la catedră. În schimb Piotr Petrovici, care încă din timpul studenţiei avea mania de a transforma orice discuţie în controversă, vorbea acum plictisitor, fără vlagă, înnădind fraze lungi, cu

dorința vădită de a face impresia unui om deștept și cu vederi înaintate. Gesticulînd, răsturnă cu mîneca hainei o sosieră; pe fața de masă se formă o pată întinsă, murdară, dar se părea că afară de mine nimeni n-a observat nimic.

Cînd ne întorceam acasă era liniște afară și întuneric.

— O educație bună nu te împiedică să verși sosul pe masă, dar te oprește să observi greșeala atunci cînd o face altul, zise Belokurov oftînd. Da, e o familie minunată de intelectuali. Eu am rămas în urmă față de ei — eh! — tare am rămas în urmă! și tot din pricina treburilor, da! Treburile, treburile!

Începu apoi să vorbească despre copleșitoarea muncă pe care ești nevoit s-o desfășuri dacă vrei să devii un moșier exemplar. Îl ascultam și mă gîndeam: „ce flăcău greoi și leneș mai e și ăsta! Cînd spune ceva serios, întinde silabele e-e-e, iar de muncit, muncește la fel — încetinel, întîrziind mereu lucrul, depășind termenele.“ Nu mă mai puteam amăgi cu înclinațiile lui pentru muncă, de cînd constatasem că pînă și scrisorile ce-i încredințam să le ducă la poștă le uita săptămîni întregi în buzunar.

— Dar ce-i mai greu decît toate, bombănea el, mergînd alături de mine, ceea ce te doare mai mult, este că muncești și nu găsești nicăieri înțelegere. Nici un pic de înțelegere!

II

Am început să mă duc pe la familia Volcianinov. De obicei mă opream pe treapta de jos a scării ce ducea la terasă și mă chinuiam cu gînduri, nemulțumit de mine însumi; îmi era milă de propria mea viață, care se depăna atît de repede și lipsită de interes și mă tot gîndeam ce bine ar fi dacă aș putea să-mi smulg din piept inima care devenise atît de grea. Iar în timp ce mă gîndeam, pe terasă se discuta, se auzeau foșnete de rochii, sau se răsfoia vreo carte.

În curînd m-am obișnuit cu faptul că în timpul zilei Lida primea pe bolnavi, împărțea cărți și pleca adeseori în sat, fără pălărie, doar cu umbrela; seara se discuta zgomotos în casă despre zemstvă și școală. De cîte ori începea vreo discuție, această fată zveltă, frumoasă, neînchipuit de severă, îmi spunea scurt cu gura ei mică, fin conturată:

— Asta nu vă interesează.

Nu-i eram simpatic. Nu mă iubea pentru că eram peisagist și nu pictam tablouri în care să arăt nevoile poporului; după părerea ei priveam indiferent tot ceea ce constituia pentru dînsa un crez. Îmi aminteam cum colindînd odată pe malurile Baicalului, întîlnisem o călăreață, o fată buriată, cu cămașă și pantaloni de pînză albastră; am întrebat-o dacă n-ar vrea să-mi vîndă pipa ei și în timp ce-i vorbeam, ea privea cu dispreț haina și mutra mea de european; după o clipă se sătură să mă privească și scoțînd un țipăt ascuțit, porni în galop. Lida tot astfel disprețuia în mine ființa străină. Nu exterioriza prin nimic antipatia ce-mi purta, dar o simțeam lămurit și stînd pe treapta de jos a scării, atîțat, îmi spuneam că a trata pe bolnavi fără a fi doctor, nu înseamnă decît să-i înșeli și că este ușor să te ocupi de binefaceri cînd ai două mii de deseatine.

Sora ei, Missius, nu avea nici o preocupare, își petrecea zilele nefăcînd absolut nimic, întocmai ca mine. Se scula de dimineață, lua o carte și citea pe terasă, scufundată într-un fotoliu atît de adînc că picioruşele ei abia atingeau pămîntul; alteori se ascundea cu cartea în aleea de tei, sau pleca dincolo de poartă, pe cîmp. Citea zile întregi, devorînd lacom paginile cărții și numai după privirea pe care i-o întîlneai uneori stinsă și puțin zăpăcită, și după paloarea ce i se așternea pe obraji, puteai bănui cît de mult îi obosea creierul atîta citit. Cînd veneam, roșea ușor văzîndu-mă, lăsa cartea și, privindu-mă drept în față cu ochii ei mari, îmi povestea cu vioiciune tot ce se mai întîmplase — bunăoară că în odaia servitorilor s-a aprins funinginea în coș, sau că un lucrător a prins în iaz un pește mare. În zilele de lucru,

Missius umbla de obicei într-o bluziță ușoară de culoare deschisă și o fustă albastră. Porneam împreună prin parc, culegeam vișine pentru dulceață, ne plimbam cu barca și cînd ea sărea să apuce o vișină sau vîsla, prin mînecile largi i se vedeau brațele slăbuțe. Cîteodată schițam cîte un peisaj, iar ea stătea lîngă mine și privea încîntată.

Într-o duminică, spre sfîrșitul lui iulie, m-am dus la Volcianinovi dimineața, pe la orele zece. M-am plimbat prin parc, căutînd ciuperci albe, foarte numeroase în vara aceea și puneam semne pentru a culege apoi împreună cu prietena mea. Bătea un vînt cald. Am văzut pe Jenea și mama ei, amîndouă în rochii deschise, de sărbătoare, trecînd de la biserică spre casă ; fata își ținea cu mîna pălăria, să nu i-o ia vîntul. Apoi am auzit cum pe terasă se bea ceai.

Pentru mine, om fără griji, care căuta o motivare a lenii sale continui, aceste dimineți de sărbătoare de vară la conac deveniseră foarte atrăgătoare. Cînd grădina verde, încă umedă de rouă, strălucește sub razele soarelui și pare nespus de fericită, cînd lîngă casă plutește parfumul de iasomie și leandri, iar tineretul abia sosit de la biserică bea ceai în grădină, și toți sînt veseli și frumos îmbrăcați, cînd știi că acești oameni sănătoși, sătui și frumoși nu vor face nimic cît e ziua de mare, simți că dorești ca toată viața să fie astfel. Și în duminica aceea gîndeam la fel, și mă plimbam prin grădină bucuros să umblu așa, fără vreo treabă, fără vreun țel, toată ziua și toată vara.

Veni și Jenea cu un coșuleț. Expresia feței ei trăda că ea știe sau presimțise că mă va găsi în grădină. Culegeam ciuperci, sporovăiam și de cîte ori ea voia să mă întrebe ceva, îmi venea înainte ca să-mi vadă fața.

— Ieri, la noi în sat s-a petrecut o minune, povestea ea. Pelagheia cea șchioapă a fost bolnavă un an întreg și nici un doctor, nici o doctorie nu i-au ajutat cu nimic, iar ieri a venit o bătrînă care a descîntat-o și boala i-a trecut.

— Asta nu-i cine știe ce, i-am spus. Nu trebuie să cauți minuni numai lîngă bolnavi și bătrîne. Sănă-

tatea nu este oare o minune? Dar viaţa însăşi? Tot ce e de neînţeles e o minune.

— Şi nu vă e teamă de lucruri de neînţeles?

— Nu. Eu mă apropii cu tot curajul de fenomenele pe care nu le înţeleg şi nu mă las subjugat de misterul lor. Socot că sînt mai presus de ele. Omul trebuie să fie conştient că e superior şi leilor, şi tigrilor, şi stelelor, el e mai presus de orice în natură, deasupra a tot ce e de neînţeles şi pare miraculos, altfel n-ar mai fi om, ci un şoarece, căruia îi e teamă şi de umbra lui.

Jenea îşi închipuia că eu, ca artist, ştiu foarte multe lucruri şi ceea ce nu ştiu pot ghici. Dorea s-o introduc şi pe ea în domeniul veşniciei şi al frumosului, în acea lume superioară în care, după credinţa ei, mă simţeam în elementul meu şi vorbea astfel cu mine despre dumnezeu, despre viaţa veşnică şi minuni. Iar eu, care nici nu puteam admite gîndul că fiinţa şi imaginaţia mea vor dispare pe veci după moarte, răspundeam: „da, oamenii sînt nemuritori, da, ne aşteaptă o viaţă veşnică". Ea asculta, credea şi nu cerea dovezi.

In drum spre casă, s-a oprit deodată şi a spus:

— Lida noastră este o fiinţă minunată. Nu-i aşa? Eu o iubesc foarte mult, aş fi în stare oricînd să-mi dau viaţa pentru ea. Dar spuneţi-mi, vă rog, şi Jenea mi-a atins mîna cu degetul, spuneţi-mi, de ce nu vă înţelegeţi cu ea? De ce vă evitaţi unul pe celălalt?

— Pentru că ea n-are dreptate.

Jenea a dat din cap în semn că eu nu am dreptate şi ochii i s-au umplut de lacrimi.

— Cît de greu de înţeles sînt toate acestea! a oftat ea.

Am găsit-o pe Lida, care abia venise de undeva, stînd în pragul casei, în bătaia soarelui, zveltă, frumoasă, cu o cravaşă în mînă, dînd porunci unui argat. Grăbindu-se şi vorbind tare, a primit două-trei bolnave, apoi, cu o mină preocupată a început să umble prin camere, deschizînd cînd un dulap, cînd altul, şi după asta s-a urcat la mezanin. La ora mesei, toţi au chemat-o şi au căutat-o mult timp, dar ea a

venit abia după ce sfîrşiserăm de mîncat supa. Toate aceste întîmplări mărunte le ţin minte perfect şi-mi sînt dragi; deşi în ziua aceea nu s-a petrecut nimic deosebit, mi-o amintesc toată uimitor de clar. După masă, Jenea a citit cufundată în fotoliu, iar eu m-am aşezat pe ultima treaptă a terasei. Tăceam. Cerul s-a acoperit de nori şi o ploaie măruntă a început să picure. Era cald, vîntul se oprise de mult şi se părea că ziua nu se va mai sfîrşi niciodată. Pe terasă a venit şi Ecaterina Pavlovna, somnoroasă, cu un evantai în mînă.

— Vai mamă, i-a spus Jenea, sărutîndu-i mîna, nu-ţi face bine să dormi ziua.

Ele amîndouă se adorau. Cînd una pleca în parc, cealaltă stătea pe terasă şi, privind spre copaci, striga: „a-u-u, Jenea!" sau „mămico, unde eşti?" Îşi făceau rugăciunile împreună, aveau amîndouă aceleaşi păreri şi se înţelegeau de minune una pe alta, chiar atunci cînd tăceau. Şi cu oamenii ele se purtau la fel. Ecaterina Pavlovna se obişnuise şi ea curînd cu mine; îi plăceam şi dacă nu veneam două, trei zile, trimitea să întrebe de nu sînt cumva bolnav. Îmi privea schiţele cu aceeaşi încîntare ca şi Missius şi-mi povestea cu aceeaşi vioiciune şi sinceritate toate evenimentele, ba îmi încredinţa adeseori din tainele casei.

Mama o iubea foarte mult pe fiica ei cea mare. Lida nu se alinta niciodată şi vorbea numai despre lucruri serioase; ea îşi trăia viaţa ei separată; pentru mama şi sora ei, era o persoană tainică şi sacrosanctă, aşa cum este pentru mateloţi amiralul, care stă mereu încuiat în cabina lui.

— Lida noastră este o fiinţă minunată, spunea adeseori mama. Nu-i aşa?

Şi în duminica aceea, pe cînd ploaia picura mărunt şi rar, noi vorbeam tot despre Lida.

— E o fiinţă minunată, şi a adăugat cu o voce scăzută de conspirator, privind speriată în jurul ei: O fată ca ea nu găseşti nici căutînd ziua cu lumînarea, deşi, vorbind drept, am început să mă neliniştesc. Şcoală, farmacie, cărţi — toate astea sînt foarte bune, dar să nu întreacă măsura. Are douăzeci şi patru de

ani, ar fi timpul să se gîndească și la ea. Tot cu cărți și cu leacuri nu-ți dai seama cum trece viața... Trebuie să se mărite.

Jenea, palidă din cauza cititului, cu părul zburlit, a ridicat din pagini capul și a zis ca pentru sine, privind însă pe mama ei:

— Mămico, totul e în voia domnului!

Și s-a cufundat din nou în citit.

A venit apoi și Belokurov cu podiovcă pe el, și dedesubt cu o cămașă brodată. Am jucat iarăși crochet și tenis, și pe urmă, cînd s-a lăsat seara, am cinat îndelung și Lida a vorbit din nou de școli și de Balaghin, cel care ținea în mîna lui tot județul. Plecînd în acea seară de acolo duceam cu mine impresia unei zile lungi, lungi, de totală inactivitate și convingerea tristă că totul pe lumea asta, ori cît de îndelungat ar fi, are un sfîrșit. Pînă la poartă m-a condus Jenea și poate din pricină că petrecusem lîngă ea o zi întreagă, de dimineață pînă seară, am simțit că fără ea mi-e urît, că toată familia ei mi-e dragă și apropiată, și atunci, pentru prima dată în viața mea, am simțit nevoia să pictez.

— Spune-mi, Belokurov, de ce lași ca viața dumitale să se scurgă atît de plictisitor, lipsită de orice colorit? l-am întrebat pe prietenul meu în drum spre casă. Viața mea este și ea plictisitoare, grea și monotonă, dar din pricină că eu sînt un artist, un om aparte, hărțuit din frageda tinerețe de invidie, de nemulțumire de mine însumi, ros de neîncredere în tot ce fac; eu sînt sărac, un hoinar, dar dumneata care ești un om normal, sănătos, care ești moșier și boier, de ce viața dumitale este atît de puțin interesantă, de ce iei atît de puțin de la viață? De ce, de pildă, nu te-ai îndrăgostit pînă acum de Lida sau de Jenea?

— Dumneata uiți că eu iubesc altă femeie, a răspuns Belokurov.

Era vorba de prietena lui, Liubov Ivanovna, cu care locuia împreună. O vedeam în fiecare zi pe această doamnă trupeșă, mîndră, semănînd cu o gîscă îndopată, cum se plimba prin grădină în costum

național rusesc, cu mărgele și întotdeauna cu umbrelă, iar servitoarea o chema mereu ba la masă, ba la ceai. Cu vreo trei ani în urmă, ea închiriase un corp de casă, voind să-și petreacă vara acolo și pe urmă a rămas să locuiască la Belokurov, poate pentru totdeauna. Era mai în vîrstă decît el cu vreo zece ani și-l ținea din scurt: ori de cîte ori pleca de acasă, el trebuia să-i ceară voie. O auzeam adeseori plîngînd cu bocete groase, bărbătești; trimiteam atunci să i se spună că dacă nu încetează, mă mut de acolo și ea înceta.

Ajungînd acasă, Belokurov s-a așezat pe divan, îngîndurat și posomorît, iar eu am început să umblu prin salon, cu acea senzație de neliniște, plină de teamă, a unui îndrăgostit. Simțeam nevoia să vorbesc despre familia Volcianinov.

— Lida ar putea să iubească numai pe cineva care lucrează la zemstvă, pe unul care să fie absorbit ca și ea de spitale și școli, am spus eu. Dar pentru o asemenea fată, merită nu numai să lucrezi la zemstvă, dar chiar să-ți tocești, ca în poveste, opincile de fier. Dar Missius? Ce minunată fată este Missius!

Belokurov, întinzînd la infinit pe „e-e-e", a început să vorbească despre boala secolului — pesimismul arțăgos, de parcă l-aș fi contrazis pînă atunci. Sute de verste de stepă pustie, monotonă și arsă de soare nu-ți poate aduce în suflet atîta gol și tristețe cît poate un om care stă și vorbește și nu știi cînd va înceta.

— Nu-i vorba nici de pesimism, nici de optimism, m-am răstit enervat, ci de faptul că nouăzeci și nouă la sută dintre oameni nu au pic de minte.

Belokurov a înțeles că țînteam în el, s-a supărat și a plecat.

III

— La Malozemovo a venit în vizită prințul și-ți transmite complimente, spuse Lida către mamă-sa, întorcîndu-se acasă de undeva și scoțîndu-și mănu-

şile. Ne-a adus la cunoştinţă unele lucruri interesante... A făgăduit să ridice din nou în consiliul gubernial problema punctului medical de la Malozemovo, deşi crede că sînt puţine speranţe. Şi, întorcîndu-se spre mine, adăugă:

— Iertaţi-mă, tot uit că pe dumneavoastră asta nu vă poate interesa.

Mă înroşii de enervare.

— Dar de ce nu mă poate interesa? o întrebai, ridicînd din umeri. Dumneavoastră nu ţineţi să cunoaşteţi părerea mea, dar vă asigur că această problemă mă interesează foarte mult.

— Da?

— Da. După părerea mea, punctul medical din Malozemovo este absolut inutil.

Enervarea mea i se transmise şi ei; mă privi printre gene şi întrebă:

— Şi ce este necesar? Peisajele?

— Şi peisajele sînt inutile. Acolo nu este nevoie de nimic.

Sfîrşind de scos mănuşile Lida desfăcu un ziar adus atunci de la poştă; peste o clipă, rosti cu vocea înadins scăzută:

— Săptămîna trecută a murit în durerile naşterii Anna; dacă ar fi fost prin apropiere un punct medical, femeia ar fi rămas în viaţă. Cred că domnii peisagişti ar trebui să aibă şi ei o părere în această problemă.

— Vă asigur că am în această problemă o părere foarte precisă, îi răspunsei, în timp ce Lida se ascunse după ziarul desfăcut, ca şi cum nu voia să mă asculte. După părerea mea, punctele medicale, şcolile, bibliotecile şi farmaciile nu servesc în condiţiile actuale de trai decît la înrobirea poporului. Poporul se află înfăşurat într-un lanţ greu, iar dumneavoastră nu numai că nu rupeţi acest lanţ, dar îi adăugaţi încă o verigă nouă — iată părerea mea.

Lida mă privi zîmbind ironic, iar eu continuai, căutînd să-mi urmez ideea principală.

— Prezintă importanţă nu împrejurarea că Anna a murit născînd, ci faptul că toate aceste Anne, Marii

și Pelaghii își îndoaie spinările, muncind din zori pînă-n noapte, sînt bolnave din cauza muncii prea grele pe care o fac, tremură toată viața pentru copiii lor becisnici și flămînzi, le e mereu teamă de boală și de moarte; toată viața lor se trudesc să-și vindece bolile, se vestejesc înainte de vreme, îmbătrînesc și mor în murdărie și aer puturos. Copiii lor cînd cresc mari au parte de aceeași viață și așa trec sute de ani, și miliarde de oameni trăiesc mai rău decît animalele — pentru ce? pentru o bucată de pîine. Viața acestor oameni e gîtuită de o continuă teamă. Grozăvia situației lor stă în faptul că ei nu au răgazul necesar să se gîndească la suflet, nu au timp să-și amintească de cel care le-a dat chipul și asemănarea sa; foamea, frigul, teama animalică, munca grea, le-au baricadat ca niște avalanșe de zăpadă toate căile spre activitatea spirituală, spre ceea ce deosebește omul de animal și constituie singurul lucru pentru care merită să trăiești. Le veniți în ajutor cu spitale și școli, dar acestea nu-i eliberează de lanțuri, dimpotrivă, îi înrobesc mai rău, deoarece introduceți în viața lor noi prejudecăți; sporiți astfel numărul cerințelor lor, fără să mai vorbim că pentru cataplasme și cărți ei trebuie să plătească la zemstvă și prin urmare să-și încovoaie și mai mult spinările.

— Nu vreau să vă contrazic, îmi răspunse Lida, lăsînd să-i cadă ziarul. Am mai auzit eu asta. Vă voi spune numai un singur lucru: nu putem sta cu mîinile încrucișate. E adevărat că noi nu salvăm omenirea și poate că în multe privințe greșim, dar facem tot ce putem, și noi sîntem acei care avem dreptate. Cea mai înaltă și mai sfîntă misiune a omului cult este să-și slujească aproapele și noi încercăm să-l slujim, așa cum putem. Dumneavoastră nu vă place munca noastră, dar de, nu poți face pe placul tuturor.

— Ai dreptate, Lida, ai dreptate, zise mama.

În prezența Lidei, ea își pierdea cumpătul și ori de cîte ori vorbea cu ea, o privea neliniștită, temîndu-se să nu spună ceva ce n-ar trebui; n-o contrazicea nici-

odată, dimpotrivă, întotdeauna o aproba: „ai dreptate Lida, ai dreptate".

— Școlile rurale, replicai îndată, cărticelele cu instrucțiuni și glume jalnice, precum și punctele sanitare nu pot micșora nici lipsa de cultură, nici mortalitatea, așa cum lumina din ferestrele noastre n-ar putea lumina acest parc imens. Voi nu le dați nimic acestor oameni și, amestecîndu-vă în viața lor, le creați doar cerințe noi și noi prilejuri de muncă.

— Ah, doamne dumnezeule mare, dar trebuie doar să faci ceva! mă înfruntă Lida cu ciudă, și după tonul ei se vedea bine că socotește ideile mele vrednice de dispreț.

— Oamenii trebuiesc eliberați de munca fizică grea, stăruii eu. Trebuie ușurat jugul, să li se dea tuturor răgazul să mai răsufle puțin, să nu-și mai petreacă toată viața lîngă cuptoare, albii de rufe și pe ogor, ci să aibă destulă vreme să se gîndească și la suflet, la dumnezeu, să-și poată manifesta și ei aptitudinile lor spirituale. Menirea fiecărui om este să aibă o activitate spirituală, să fie în căutarea permanentă a adevărului și a sensului vieții. Eliberați-i de munca lor brută, animalică, dați-le putința să se simtă liberi și veți vedea atunci că toate cărțile și medicamentele voastre nu sînt decît o bătaie de joc. Dacă omul își dă seama de menirea lui, îl poate satisface numai religia, știința, arta, nicidecum fleacurile acelea.

— Să-i eliberăm de muncă! zîmbi amar Lida, dar se poate asta?

— Da. Luați asupra voastră o parte din munca lor. Dacă noi toți, locuitori ai satelor și orașelor, toți, fără excepție, am conveni să ne împărțim între noi munca ce trebuie îndeplinită pentru satisfacerea cerințelor fizice ale tuturor, fiecăruia în parte i-ar reveni numai vreo două, trei ore de muncă zilnic. Închipuiți-vă vremea cînd noi toți, bogați și săraci, vom munci numai trei ore pe zi, iar restul de timp vom fi liberi! Închipuiți-vă de asemenea că pentru a depinde și mai puțin de trupul nostru și pentru a munci și mai puțin, vom inventa mașini care să

înlocuiască munca manuală şi vom căuta apoi să ne reducem şi cerinţele la minimum. Că vom izbuti să ne călim trupurile noastre şi pe ale copiilor noştri aşa că să nu ne mai fie teamă de foame şi de frig, atunci n-ar mai tremura de grijă nici Anna, Maria şi Pelagheia. Închipuiţi-vă că nu avem spitale, că nu avem farmacii, nici fabrici de tutun, nici distilerii de spirt — cît timp liber ne-ar rămîne atunci! Şi tot acest timp liber l-am putea consacra ştiinţei şi artei. Aşa cum fac ţăranii care îşi repară cu toţii, laolaltă, şoseaua, aşa şi noi am căuta toţi laolaltă adevărul şi sensul vieţii — şi sînt convins că adevărul ni s-ar dezvălui foarte curînd şi omul ar scăpa în sfîrşit de continua şi apăsătoarea teamă de moarte, ar scăpa chiar şi de moarte.

— Dar dumneavoastră vă contraziceţi, zise Lida, dumneavoastră pomeniţi mereu de ştiinţă, dar nu recunoaşteţi necesitatea ca toţi oamenii să ştie carte.

— Ştiinţa de carte, aceea care dă omului numai putinţa de a citi firmele cîrciumilor şi uneori, rar, şi cărţi, pe care de altfel nu le înţelege, o avem noi încă de pe timpul lui Riurik. Petruşka lui Gogol citeşte de mult, dar cu toate acestea, satul, aşa cum a fost pe timpul lui Riurik, aşa a rămas şi pînă azi. Nu şcoli ne trebuie, ci libertate pentru manifestarea aptitudinilor sufleteşti. Nu şcoli primare ne trebuie, ci universităţi.

— Dumneavoastră nu recunoaşteţi ca fiind necesară nici medicina.

— Nu. Medicina ar fi necesară numai pentru studierea bolilor ca fenomene ale naturii, dar nu pentru tratarea lor. Dacă e vorba să lecuim, atunci acest lucru trebuie să-l facem nu cu boala, ci cu obîrşia bolii. Îndepărtaţi munca fizică — iată răul principal — şi atunci nu vor mai fi nici boli. Eu nu recunosc ştiinţa care tratează boli, continuai înverşunîndu-mă. Adevărata ştiinţă şi adevărata artă nu tind spre ţeluri vremelnice, ci spre cele veşnice şi de ordin general — ele caută adevărul şi sensul vieţii, caută pe dumnezeu, sufletul, iar atunci cînd le reducem la micile şi meschinele nevoi de toate zilele, la farmacii

şi biblioteci, ele îngreuiază şi mai mult viaţa. Doctori, farmacişti şi juriști avem astăzi berechet, cei care ştiu să scrie şi să citească s-au înmulţit şi ei, dar nu avem mai de loc biologi, matematicieni, filozofi şi poeţi. Toată gîndirea, toată energia spirituală ne-au fost irosite pentru satisfacerea nevoilor vremelnice, mărunte. Savanţii, scriitorii şi artiştii muncesc, ce-i drept, din plin şi prin buna lor voinţă viaţa devine din zi în zi mai comodă, dar şi cerinţele fizice cresc, în timp ce adevărul încă e departe şi omul continuă să rămînă un animal, cel mai feroce şi cel mai murdar din toate; pînă la urmă, vom ajunge acolo că majoritatea omenirii va degenera, îşi va pierde pentru totdeauna vitalitatea. În aceste condiţii, pentru un artist viaţa nu are nici un sens şi cu cît e mai talentat, cu atît rolul lui devine mai nepotrivit şi mai greu de înţeles, deoarece, la drept vorbind, el trebuie să muncească pentru amuzamentul unui animal, cum am mai spus, feroce şi murdar, sprijinind prin munca lui orînduirea existentă. Eu însă nu vreau să muncesc şi n-o să muncesc... Nu-mi trebuie nimic; din partea mea, pămîntul n-are decît să se prăbuşească în iad!

— Missiuska, ieşi din odaie, porunci Lida surorii sale, socotind pesemne cuvintele mele periculoase pentru o fată atît de tînără.

Jenea privi cu tristeţe spre Lida şi spre mama ei, apoi ieşi.

— Asemenea lucruri drăguţe le spune cineva de obicei cu scopul de a-şi motiva nepăsarea, mi se adresă Lida. E mai uşor să nu recunoşti folosul spitalelor şi şcolilor, decît să vindeci şi să înveţi.

— Ai dreptate, Lida, ai dreptate, aprobă mama.

— Dumneavoastră ameninţaţi că nu veţi munci, continuă Lida. Probabil că vă apreciaţi munca la o valoare foarte înaltă. Să nu ne mai certăm, noi doi nu vom ajunge niciodată la un acord; pentru mine, cea mai umilă din farmaciile şi bibliotecile de care aţi vorbit cu atîta dispreţ are o valoare neasemuit mai mare decît toate peisajele din lume, şi, întorcîndu-se spre mama ei, spuse cu totul pe alt ton: Prinţul a

slăbit, s-a schimbat foarte mult de cînd a fost la noi. Doctorii îl trimit la Vichy.

Îi vorbea maică-si despre prinţ numai ca să nu mai discute cu mine. Îi ardeau obrajii şi, pentru a-şi ascunde enervarea, se aplecă deasupra mesei ca o mioapă, prefăcîndu-se că citeşte ziarul. Prezenţa mea era neplăcută. Îmi luai rămas bun şi plecai.

IV

Afară domnea o linişte deplină; satul de peste iaz dormea, nu se vedea nicăieri nici o luminiţă şi doar în apa iazului se oglindeau palid cîteva stele. Lîngă poartă stătea nemişcată Jenea — mă aştepta să mă conducă.

— Toată lumea din sat doarme, spusei, aplecîndu-mă spre ea, căutînd să-i deslușesc trăsăturile în întuneric; îi zării ochii întunecaţi şi trişti, aţintiţi asupra mea. Şi cîrciumarul, şi hoţii de cai dorm liniştiţi, urmai eu, în timp ce noi, oamenii cumsecade ne certăm şi ne facem sînge rău unul altuia.

Era o noapte tristă de august — tristă pentru că în aer se simţea apropierea toamnei; acoperită de un nor purpuriu răsărea luna, luminînd slab drumul şi ogoarele întunecate de arătura de toamnă. Stelele cădeau des. Jenea mergea lîngă mine, căutînd să nu privească spre cer, ca să nu vadă stelele căzătoare care o speriau.

— Mie mi se pare că aveţi dreptate, spuse ea, tremurînd din cauza aerului umed al nopţii. Dacă oamenii, toţi laolaltă, s-ar putea consacra activităţii spirituale, ei ar afla mai curînd totul.

— Sigur că da. Noi sîntem fiinţe superioare şi dacă ne-am da cu adevărat seama de forţa geniului omenesc şi am trăi numai pentru scopuri înalte, am deveni pînă la urmă ca însuşi dumnezeu. Dar la culmea asta n-o să ajungem niciodată — omenirea va

degenera, va pieri și din tot geniul omenesc nu va rămîne nici o urmă.

Ne îndepărtasem mult de poartă, cînd Jenea se opri și-mi strînse grăbită mîna.

— Noapte bună! rosti ea, tremurînd; umerii îi erau acoperiți doar de bluza subțire și ea se ghemuia toată de frig. Să veniți și mîine.

Gîndul că voi rămîne singur, iritat, nemulțumit de mine și de oameni, mă îngrozi; începui și eu să nu mai privesc stelele ce cădeau.

— Mai rămîi puțin, îi spusei fetei. Te rog.

O iubeam pe Jenea. Poate numai pentru că mă întîmpina și mă conducea și pentru că se uita la mine cu duioșie și admirație. Ce minunate îmi păreau fața ei palidă, gîtul și brațele subțiri, toată făptura ei firavă și leneșă, patima ei pentru cărți. Dar mintea? Bănuiam că Jenea nu-i proastă și mă încînta orizontul larg al gîndului ei, poate pentru că judeca altfel decît severa și frumoasa Lida care nu mă iubea. Eu îi plăceam Jenei ca artist, îi cucerisem inima cu talentul meu și la rîndu-mi doream pătimaș să pictez numai pentru ea, mă gîndeam la ea ca la micuța mea regină, care va stăpîni odată, împreună cu mine, acești copaci, aceste cîmpii, neguri și zări, toată această îmbelșugată și fermecătoare natură, în sînul căreia mă simțisem pînă atunci îngrozitor de singur și inutil.

— Mai rămîi puțin, mă rugai. Te implor.

Îmi scosei paltonul și-i acoperii umerii înfrigurați, dar ea, temîndu-se să nu pară caraghioasă și urîtă cu paltonul bărbătesc, izbucni în rîs și-l aruncă jos; atunci o luai în brațe și începui să-i sărut fața, umerii, brațele...

— Pe mîine! îmi șopti drăgăstos și încet, temîndu-se parcă să nu tulbure liniștea nopții, mă sărută și ea. Noi, acasă, nu avem taine una față de cealaltă, încît trebuie să spun acum totul mamei și sorei mele... Mi-e atît de teamă! Mama e bună, ea te iubește, dar Lida!

Și fugi spre poartă.

— La revedere, îmi strigă de departe.

Încă vreo două minute o mai auzii cum fugea. Nu simțeam nici o dorință să mă duc acasă și nici nu trebuia numaidecît să mă duc. Stătui cîtva timp nehotărît în loc, apoi o luai încet înapoi, ca să mai privesc o dată casa în care locuia Jenea, casa dragă, bătrînă și naivă, care părea că mă privește cu ferestrele mezaninului și înțelege totul. Trecui pe lîngă terasă, mă așezai pe o bancă lîngă terenul de tenis, în umbra unui ulm bătrîn și începui să privesc de acolo casa. La ferestrele camerei din mezanin unde dormea Missius, izbucni o lumină puternică, apoi se răspîndi o lumină calmă, verde — lampa fusese acoperită cu un abajur. Umbre începură să se miște iute prin cameră. Mă simțeam pătruns de duioșie, cu sufletul împăcat și mulțumit că am reușit să mă îndrăgostesc, să iubesc, dar mă înfiora totodată un ascuțiș de teamă la gîndul că la cîțiva pași de mine, într-una din camerele acestei case, locuiește Lida, care nu mă iubește și poate chiar mă urăște. Stăteam și așteptam sperînd că poate va ieși Jenea, îmi ciuleam urechea și mi se părea că în mezanin se stă de vorbă.

Trecu astfel aproape o oră. Lumina verde se stinse, umbrele se mistuiră. Luna se ridicase sus, deasupra casei, luminînd grădina adormită și aleile. Glicinele și trandafirii din fața casei se vedeau lămurit, dar păreau toate de aceeași culoare. Se făcuse frig. Ieșii din grădină, îmi ridicai din drum paltonul și mă îndreptai încet spre casă.

Cînd a doua zi după prînz mă dusei la Volcianinovi, ușa cu geamuri de la intrare era larg deschisă. Mă așezai pe terasă, așteptînd ca în grădină, sau de după terenul de tenis, sau pe una din alei să apară Jenea, sau să aud vocea ei din casă. Intrai apoi în salon, în sufragerie. Nu era nimeni. Din sufragerie trecui printr-un coridor lung, spre antreu, apoi mă întorsei. În coridor erau cîteva uși și de după una din ele răsună vocea Lidei.

— Jupînul corb, pe creangă cocoțat... spunea ea tare și răspicat, dictînd se vede, ținea în clonț un boț de caș furat... Cine-i acolo? strigă ea, auzindu-mi pașii.

— Eu sînt.

— A! Iertați-mă, nu pot ieși acum, fac lecție cu Dașa.

— Ecaterina Pavlovna e în grădină?

— Nu, a plecat cu sora mea astăzi de dimineață la o mătușă a noastră, în gubernia Penza. Pe iarnă se vor duce, așa e vorba, în străinătate... adăugă apoi după o scurtă tăcere. Jupînul corb, pe creangă cocoțat... Ai scris?

Ieșii în antreu, fără să mă gîndesc la nimic, stătui și privii de pe terasă iazul și satul, pe cînd din casă se auzea: „Un boț de caș furat... Ținea în clonț un boț de caș furat."

Plecai de la conac luînd drumul pe care venisem aci întîia oară, numai că acuma îl străbăteam în sensul contrar: din curte în grădină, apoi pe lîngă casă, apoi în aleea de tei... Aici mă ajunse din urmă un băietan și-mi întinse un bilet: „I-am povestit totul sorei mele și ea îmi cere să mă despart de dumneata, citii eu. N-aș fi în stare s-o supăr cu neascultarea mea. Dumnezeu să-ți dea fericire. Iartă-mă. Dacă ai ști cît de amar plîngem, eu și mama!"

Trecui în aleea întunecată de brazi, sării apoi gardul putred... Pe lanul pe care astă-vară înflorea secara și cîntau prepelițele rătăceau acum vacile și cîțiva cai cu piedici la picioare. Ici și colo, pe deal cîte o pată înverzită: semănături de toamnă. Reveneam la realitate și mă rușinam de tot ce vorbisem la Volcianinovi și din nou simții că mi-e urît să trăiesc. Sosind acasă, îmi strînsei bagajul și plecai la Petersburg.

N-am mai revăzut niciodată familia Volcianinov. De curînd, aflîndu-mă în drum spre Crimeea, l-am întîlnit în tren pe Belokurov. Purta ca și mai înainte podiovcă și cămașă brodată și cînd l-am întrebat de sănătate, mi-a răspuns: „Mulțumim dumneavoastră". Am stat de vorbă. El își vînduse moșia și cumpărase alta mai mică, pe numele Liubovei Ivanovna. De Volcianinovi mi-a vorbit puțin. Lida, după spusele lui, locuia tot la Șelkovka și-i învăța pe copii la școală; treptat, treptat, izbutise să strîngă în jurul ei un cerc de simpatizanți, formînd astfel un grup puternic și la ultimele

alegeri „l-au dărîmat“ pe Balaghin, cel care ţinea în mînă tot judeţul. Despre Jenea, Belokurov mi-a spus numai atît că nu trăia la moşie; nu ştia unde se află.

Am început să uit casa cu mezanin şi doar cîteodată, cînd pictez sau citesc, mă fulgeră cîte-o amintire; uneori lumina verde din geam, alteori zgomotul paşilor mei în noapte, pe cînd mă întorceam îndrăgostit prin cîmp acasă, frecîndu-mi mîinile reci. Rar numai, în clipele cînd mă chinuieşte singurătatea şi mă doboară tristeţea, amintirile mă împresoară în stoluri, tulburi şi vagi, visez şi încep să cred că de mine îşi aminteşte cineva, că sînt aşteptat, că ne vom întîlni într-o zi.

Missius, unde eşti?

VIAȚA MEA
POVESTIREA UNUI PROVINCIAL

I

DIRECTORUL îmi spusese: „Nu te țin decît din considerație pentru tatăl dumitale. Altfel, de mult zburai!“ iar eu îi răspunsesem: „Îmi faceți prea mare cinste, excelență, socotindu-mă în stare să zbor!“ L-am auzit atunci zbierînd: „Luați-l de aici! Mă scoate din sărite!“

Două zile după aceea, eram concediat.

De la vîrsta la care începusem să fiu socotit în stare să-mi cîștig singur existența, fusesem dat afară din nouă slujbe, spre marea deznădejde a tatălui meu, arhitectul orașului. Instituțiile și autoritățile pe unde trecusem fuseseră foarte felurite. Totuși, cele nouă slujbe ale mele se asemănau între ele ca picăturile de apă. Trebuia să stau ceasuri întregi țintuit pe scaun, să mîzgălesc hîrtii, să înghit tot felul de dojeni neroade sau grosolane pentru ca, în cele din urmă, să fiu concediat.

Cînd am intrat în camera tatălui meu, l-am găsit stînd într-un fotoliu, cu ochii închiși. Fața lui uscată, osoasă, albăstrie pe unde trecuse briciul, semăna cu aceea a unui bătrîn organist catolic: avea ceva smerit și resemnat.

Fără să-mi răspundă la binețe și fără să deschidă ochii, îmi spuse:

— Dacă scumpa mea soție, răposata ta mamă, ar fi încă în viață, purtarea ta ar fi pentru ea un izvor de nesfîrșită suferință; de aceea, în moartea ei pre-

matură, văd un semn al proniei cereşti; te rog, spune-mi şi mie, nenorocitule, izbucni el apoi, deschizînd dintr-o dată ochii, ce să mă fac cu tine?

Mai înainte, rudele şi cunoştinţele ştiau ce era de făcut cu mine: unii mă sfătuiau să intru voluntar în armată, alţii să fac farmacia, alţii să lucrez la telegraf; acum însă, cînd împlinisem douăzeci şi cinci de ani, cînd pe tîmple îmi apăruseră vreo cîteva fire albe şi cînd trecusem, rînd pe rînd, şi prin armată, şi prin farmacie, şi pe la poştă şi cînd s-ar fi zis că nu-mi mai rămîne nimic de făcut pe pămînt, nimeni nu-mi mai dădea nici un sfat; toţi se mulţumeau să ofteze şi să clatine din cap.

— Mă întreb ce ai de gînd? continuă tatăl meu. La vîrsta ta, orice tînăr are o situaţie socială solidă. Şi tu... uită-te la tine: eşti un proletar, un cerşetor, trăieşti pe spinarea lui tat-tu.

Şi, potrivit obiceiului său, începu iar să spună că tinerii de azi se pierd din lipsă de credinţă, din pricina concepţiilor materialiste, din prea multă încredere în ei şi că trebuie interzise spectacolele de amatori care îi fac să-şi uite de religie şi de îndatoririle lor.

— Mîine, încheie el, o să mergem împreună la directorul tău; ai să faci bine să-i ceri scuze şi să-i făgăduieşti că de acum înainte îţi vei face conştiincios datoria. Nu trebuie să rămîi nici o singură zi fără o situaţie socială.

— Te rog să mă asculţi şi pe mine, tată, i-am cerut eu în silă, ştiind dinainte că nu are să iasă nimic bun din această convorbire. Ceea ce numeşti dumneata „o situaţie socială“ este un privilegiu al capitalului şi al ştiinţei de carte. Oamenii săraci şi fără ştiinţă de carte îşi cîştigă pîinea muncind cu mîinile. Nu văd de ce aş face eu excepţie de la această regulă.

— Felul tău de a vorbi despre munca manuală, spuse el întărîtat, e banal şi stupid. Înţelege odată, nătărăule, înţelege, cap sec ce eşti, că în afară de forţa fizică, brută, mai este în tine şi un strop de dumnezeire, un foc sacru care te deosebeşte fundamental de un măgar sau de o sălbăticiune şi te apropie de dum-

nezeu! Focul acesta a fost cultivat timp de milenii, de către cei mai buni dintre oameni. Străbunicul tău, generalul Polozniev, s-a bătut la Borodino, bunicul tău a fost poet, orator și mareșal al nobilimii; unchiul tău, pedagog, iar eu, tatăl tău, sînt arhitect! Poloznievii și-au transmis generații la rînd, din tată în fiu, focul sacru, pentru ca tu să-l stingi?

— Dar nu uita, i-am atras eu atenția, că milioane de oameni muncesc cu mîinile.

— Lasă-i să muncească! Înseamnă că nu știu să facă altceva; oricine poate munci cu mîinile, și ultimul dobitoc, și un criminal; munca manuală este dată robului și sălbaticului, pe cîtă vreme de focul sacru puțini au parte.

Era de prisos să lungim această convorbire. Tatăl meu avea un adevărat cult pentru propria-i persoană și numai argumentele sale îi păreau convingătoare. Afară de aceasta, știam foarte bine că disprețul cu care vorbea despre munca manuală se datora nu atît concepțiilor sale despre focul sacru, cît temerii nemărturisite că mă voi face muncitor și că voi ajunge de pomină în tot orașul. Apoi, adevăratul motiv era că toți cei de vîrsta mea terminaseră demult universitatea și erau pe calea cea bună. Fiul directorului Băncii de Stat din localitate ajunsese chiar subșef de birou, pe cînd eu, unicul fecior al Poloznievilor, eram un neisprăvit. Era neplăcut și de prisos să mai lungim discuția, dar nu mă mișcam de pe scaun și continuam să răspund într-o doară, nădăjduind totuși să-l fac pînă la urmă să mă înțeleagă.

Problema era în sine simplă și limpede și se reducea la mijlocul prin care mi-aș putea cîștiga pîinea, dar nimeni nu voia s-o vadă în simplitatea ei; mi se vorbea în fraze sforăitoare, despre Borodino, despre focul sacru, despre nu știu ce unchi îndepărtat, poet uitat, care scrisese cîndva versuri proaste și găunoase, și mă făceau cap sec și nătărău. Și cît aș fi vrut să fiu înțeles! În ciuda a tot ce se-ntîmpla, îmi iubeam tatăl și sora și păstrasem din copilărie obiceiul de a le cere sfatul. Obiceiul acesta era atît de înrădăcinat, încît nu credeam că am să-l pierd vreo-

dată. Chiar cînd știam că am dreptate, mă temeam întotdeauna să nu le pricinuiesc vreo supărare iar cînd vedeam gîtul tatălui meu încordîndu-se și roșindu-se de mînie, mi-era frică de un acces de apoplexie.

— Să stai într-o odaie neaerisită, am stăruit eu totuși, să faci copie după copie, luîndu-te la întrecere cu mașina de scris, este rușinos și înjositor pentru un om de vîrsta mea. Poate fi vorba de foc sacru într-o astfel de îndeletnicire ?

— Este totuși o muncă intelectuală, răspunse tatăl meu. Dar ajunge. La ce să mai vorbim ? În orice caz, te previn că dacă nu îți cauți altă slujbă și te vei lăsa tîrît de netrebnicele tale înclinări, eu și fiica mea te vom smulge din sufletul nostru. Te voi dezmoșteni. O jur în fața lui dumnezeu.

Pentru a-i dovedi cît de curate erau principiile după care înțelegeam să mă călăuzesc în viață, i-am declarat cu toată sinceritatea :

— Moștenirea n-are nici o importanță pentru mine ; renunț dinainte la ea.

N-aș putea spune de ce, dar cuvintele mele îl jigniră neașteptat de adînc ; se făcu stacojiu :

— Să nu-ndrăznești să-mi vorbești astfel, dobitocule ! strigă el cu o voce pițigăiată. Nemernicule ! și nici una nici două, cu o mișcare iute și obișnuită, îmi trase două palme. Ai uitat se vede respectul ce-mi datorezi !

Cînd eram copil și tata mă bătea, trebuia să stau drepți și să-l privesc în față. De cîte ori mi se întîmpla aceasta, rămîneam uluit ; de aceea și acum stăteam tot atît de drept, ca și în copilărie, silindu-mă, ca și atunci, să-l privesc în ochi. Tatăl meu era bătrîn și foarte slab, dar se vede mușchii săi subțiri erau tari ca piatra, căci palmele lui usturau, nu glumă.

Mă trăsei de-a-ndaratelea în vestibul ; tatăl meu puse mîna pe o umbrelă și mă plesni de mai multe ori peste cap și peste spinare. În clipa aceea, sora mea deschise ușa salonului să vadă de unde venea zgomotul, dar pe loc întoarse capul cu o expresie de groază și de milă, fără însă a spune un singur cuvînt în apărarea mea.

Hotărîrea mea de a nu mai pune piciorul la birou și de a începe o viață nouă, de muncă, era neînduplecată. Rămînea numai să-mi aleg munca, dar alegerea nu mi se părea deosebit de anevoioasă, dat fiind că eram voinic și mă simțeam în putere, în stare să rezist la cele mai grele corvezi. Mă aștepta o viață monotonă de muncă, perspectiva de a nu avea întotdeauna ce să mănînc, mirosul greu și grosolănia mediului, o viață în care preocuparea esențială avea să fie gîndul la cîștig și la o bucată de pîine. Și, cine știe, se putea întîmpla ca, întorcîndu-mă de la muncă pe strada Bolșaia Dvoriannskaia, de multe ori să-l pizmuiesc pe inginerul Doljikov care trăia din munca intelectuală. Totuși, mă gîndeam cu seninătate la toate greutățile cu care aveam să lupt. Cîndva visasem și eu la o activitate intelectuală, închipuindu-mă cînd profesor, cînd medic, cînd scriitor, dar visurile rămăseseră visuri. Înclinarea mea pentru desfătările intelectuale ca, de pildă, teatrul și cititul, mergea pînă la patimă, dar nu știu dacă aveam și aptitudini pentru munca intelectuală. La liceu, manifestasem o silă de neînvins pentru limba greacă, astfel că a trebuit să fiu retras din clasa a patra. Multă vreme s-au perindat pe la noi pe-acasă meditatori care mă pregăteau pentru clasa a cincea. Pînă la urmă, a trebuit să-mi iau o slujbă și am început să mă perind prin diferite instituții unde stăteam degeaba cea mai mare parte din timp. Și mi se mai spunea că aceasta era muncă intelectuală! Activitatea mea, atît cea din vremea școlii, cît și cea de slujbaș, nu-mi ceruse nici efort intelectual, nici talent, nici capacități personale, nici avînt creator: era automată. După părerea mea, o astfel de muncă intelectuală este mai prejos decît cea manuală. O disprețuiesc și nu cred nici o clipă că ar putea constitui o justificare a vieții de trîntor, lipsită de griji, dusă de atîția, această pretinsă muncă nefiind nici ea decît o înșelătorie, unul din aspectele aceleiași trîndăvii. Tocmai de aceea cred că pot spune că n-am cunoscut niciodată adevărata muncă intelectuală.

Se făcuse seară. Casa noastră se afla pe Bolșaia Dvoriannskaia. Era strada principală, pe care, spre sfîrșitul zilei, în lipsa unei grădini publice cumsecade, se plimba *beau-monde*[1]-ul orașului. Strada aceasta foarte plăcută ținea în parte loc de parc; plopii ei falnici care se înălțau de o parte și de alta îmbălsămau văzduhul, mai ales după ploaie, iar peste zăplazuri și grilaje se aplecau salcîmii și merii cu crengile lor vînjoase și răzbăteau tufele înalte de liliac și de mălin. Amurgul de mai, frunzișurile de un verde proaspăt, umbrele jucăușe, miresmele de liliac, zumzetul cărăbușilor, liniștea, adierile calde — cît de noi și de miraculoase păreau toate, deși primăvara e aceeași în fiecare an! Stăteam lîngă portiță și mă uitam la cei ce se plimbau. Cu cei mai mulți dintre ei, copilărisem și făcusem ștrengării; acum, însă, prezența mea îi stînjenea fiindcă eram îmbrăcat sărăcăcios și cîtuși de puțin la modă. Despre pantalonii mei strîmți și ghetele mele butucănoase, se spunea că sînt niște macaroane înfipte în bărci. Afară de aceasta, reputația mea în oraș era foarte proastă, fiindcă nu aveam nici o situație socială, jucam deseori biliard prin cîrciumi ordinare și poate și fiindcă de vreo două ori fusesem dus, fără nici o pricină, la secție.

Peste drum de noi, în arătoasa locuință a inginerului Doljikov, cineva cînta la pian. Începuse să se întunece și stele licăreau pe cer. Tatăl meu trecu tacticos cu soră-mea de braț, răspunzînd la saluturi, cu jobenul lui demodat cu margine lată întoarsă în sus.

— Privește! îi spuse el sorii mele, ridicînd spre cer umbrela cu care mă lovise cu puțin mai înainte. Privește cerul! Fiecare stea, chiar cea mai mică, este o lume. Ce infim este omul față de univers!

Și o spunea cu un asemenea ton, încît ai fi putut jura că se simțea foarte măgulit, încîntat chiar, de a fi atît de infim. Ce om lipsit de duh și de talent; fiind, din păcate, singurul arhitect din localitate, nu știu să se fi construit în oraș, în ultimii cincisprezece, douăzeci de ani, o singură casă mai ca lumea. Cînd

---

[1] *Le beau monde* — lumea bună (fr.) (n.t.).

i se comanda un plan, desena mai întîi salonul cel mare și salonașul. După cum, pe vremuri, domnișoarele de pension nu știau să danseze decît dacă porneau de la sobă, tot astfel viziunea artistică a tatălui meu nu putea porni decît de la salonul cel mare și de la salonaș, cărora le adăoga apoi sufrageria, odaia copiilor și biroul. Rezultatul era că, dînd dintr-una într-alta, pînă la urmă toate odăile erau de trecere și fiecare avea două, trei uși mai mult decît ar fi fost nevoie. Concepția lui era fără îndoială lipsită de claritate, încîlcită și săracă și, de fiecare dată, simțind totuși că lipsește ceva, tatăl meu recurgea la tot felul de adaosuri, înșirîndu-le unul după altul. Parcă văd și acum vestibulele strîmte, coridoarele întunecoase, scările întortochiate ducînd la mansarda cu tavan atît de jos încît trebuia să-ți apleci capul, iar în loc de podea dreaptă, trei trepte mari, ca la băile de aburi. Bucătăria era întotdeauna la subsol, boltită și cu cărămidă pe jos. Fațada avea un aer încăpățînat și rece, cu linii lipsite de avînt și de îndrăzneală, acoperișul era turtit, iar hornurile pîntecoase erau întotdeauna împodobite cu potcapuri de sîrmă și cu sfîrleze negre și scîrțîitoare. Toate casele construite de el se asemănau. Și nu știu de ce îmi aminteau de joben și de ceafa lui uscată și încăpățînată. Cu vremea, lumea se obișnuise cu clădirile neizbutite ale tatălui meu. Maniera lui de a construi s-a împămîntenit și a ajuns stilul orașului.

Același stil, tatăl meu îl introdusese și în viața sorei mele. Să pornim de la faptul că a botezat-o Cleopatra, după cum pe mine m-a botezat Misail. Cînd era încă fetiță, o zăpăcea vorbindu-i de stele, de înțelepții antichității, de strămoșii noștri, lămurindu-i pe larg ce este viața și datoria. Iar acum, cînd avea douăzeci și șase de ani, proceda cu ea la fel și nu-i dădea voie să se plimbe decît cu el, închipuindu-și că se va găsi neapărat, mai devreme sau mai tîrziu, un tînăr cumsecade care o să se prezinte și o s-o ceară în căsătorie din considerație pentru calitățile tatălui. Cleopatra își adora părintele, se temea de el și îl credea de o excepțională inteligență.

Cînd noaptea coborî pe de-a-ntregul, strada rămase pustie. In casa din față, pianul amuți. Apoi porțile se deschiseră larg și o trăsură cu trei cai ieși din curte și se îndepărtă cu clinchet jucăuș de zurgălăi. Inginerul Doljikov și fiica lui se duceau să se plimbe. Era vremea să mă duc la culcare.

Aveam în casă o cameră a mea, dar de locuit locuiam în curte, într-un fel de baracă, lipită de zidul unui șopron, pe care tatăl meu o construise, pesemne, ca să țină în ea hamurile. Pe pereți se mai vedeau și acum piroanele bătute cîndva. Baraca nu mai era folosită de treizeci de ani și tatăl meu păstra cu sfințenie acolo colecția ziarului la care era abonat și pe care, nu știu de ce, o dădea la legat la fiecare șase luni, neîngăduind nimănui să se atingă de ea. Locuiam în baracă ca să nu mai fiu tot timpul sub ochii tatei și în calea musafirilor lui, dar mai ales fiindcă mi se părea că, dacă nu stau într-o cameră adevărată și nu mă duc în fiecare zi la masă, învinuirea tatălui meu că trăiesc pe spinarea lui e mai puțin înjositoare.

In baracă mă aștepta soră-mea. Imi adusese pe furiș o bucată de friptură rece de vițel și o felie de pîine. In casa noastră deseori puteai auzi: „cine nu se mulțumește cu puțin, pierde și ce-i mult", sau „lăcomia strică omenia" etc., așa că, strivită de aceste meschinării, soră-mea nu avea decît un gînd — să reducă pe cît se putea cheltuielile. De aceea și mîncam atît de prost.

După ce-mi puse farfuria pe masă, sora mea se așeză pe pat și începu să plîngă:

— Misail, spuse ea. Ce ai de gînd cu noi?

Fața ei pe care nu se gîndea să și-o acopere trăda o nespusă durere; lacrimile îi cădeau pe piept, udîndu-i mîinile; apoi se prăvăli pe pernă, izbucnind în hohote care făceau să-i tresalte tot trupul.

— Iar ți-ai pierdut slujba! îngăimă ea. E groaznic.

— Înțelege-mă, surioară, înțelege-mă... am încercat eu să o liniștesc; văzînd-o cum plînge, am tăcut descurajat.

Ca un făcut, gazul din lampă era pe sfîrșite, fitilul fumega, gata să se stingă. Piroanele de pe pereți se uitau la mine aspru și umbrele lor jucau hîde.

— Fie-ți milă de noi, cruță-ne! spuse sora mea, ridicîndu-se. Tata suferă cumplit și eu parcă sînt bolnavă. Simt că înnebunesc. Ce o să se aleagă de tine? mă întrebă ea, hohotind și întinzînd brațele spre mine. Te rog, te implor, în numele răposatei noastre mame, întoarce-te la slujbă.

— Nu pot, Cleopatra, nu pot! am șoptit eu, simțind însă că dacă va mai stărui mă voi da bătut.

— De ce? continuă sora mea. De ce? Dacă nu te poți înțelege cu directorul caută-ți alt loc. Ce-ar fi să intri, de pildă, la calea ferată? Chiar adineauri am vorbit cu Aniuta Blagovo, care mi-a făgăduit că va stărui pentru tine și m-a asigurat că vei fi primit. Pentru dumnezeu, Misail, gîndește-te, te implor!

Nu i-a trebuit mult ca să mă convingă; am recunoscut că într-adevăr nu mă gîndisem încă la calea ferată, care tocmai se construia și că eram gata să încerc. Sora mea a zîmbit printre lacrimi, fericită, mi-a strîns mîinile, dar a continuat să plîngă, fără să se poată opri. M-am dus la bucătărie, după gaz.

II

Printre iubitorii de spectacole de amatori, de concerte și de tablouri vivante organizate în scopuri de binefacere, locul de frunte îl ocupa în orașul nostru familia Ajoghin. Locuiau în strada Bolșaia Dvoriannskaia, în casa lor proprie, pe care o puneau întotdeauna bucuroși la dispoziție, luînd asupră-le toată cheltuiala și îngrijindu-se de tot ce trebuia. Această bogată familie de moșieri avea în județ aproape trei mii de deseatine de pămînt și un conac fastuos; nu-i plăcea însă să șadă la țară și locuia iarna ca și vara în oraș. Familia se compunea din mamă — o femeie înaltă, slabă și firavă, cu părul scurt și purtînd bolero cu

fustă dreaptă, după moda englezească — și din trei fete, despre care cînd se vorbea, nimeni nu le spunea pe nume, ci : cea mare, cea mijlocie și cea mică. Îmbrăcate la fel ca mama lor, toate aveau bărbii urîte și ascuțite, erau mioape, aduse din spate, sîsîite, ceea ce, însă, nu le împiedica să ia parte la toate spectacolele, gata oricînd să se producă în public, în scop de binefacere ; să declame, să joace sau să cînte. Erau foarte serioase, nu zîmbeau niciodată și pînă și în comediile muzicale, jucau fără nici un pic de haz, cu un aer preocupat, ca și cum ar fi făcut contabilitate.

Îmi plăceau spectacolele acestea și mai ales nenumăratele repetiții, cam gălăgioase, urmate de gustări. La alegerea pieselor și la împărțirea rolurilor, nu aveam nici o contribuție. Mie îmi revenea, ca să spun așa, regia de culise. Copiam rolurile, pictam decorurile, grimam actorii, făceam pe suflerul și tot eu mă îngrijeam și de efectele sonore : de tunet, de cîntecul privighetorii etc. Neavînd situație socială și haine ca lumea, în timpul repetițiilor stăteam deoparte, în umbra culiselor și tăceam chitic.

Decorurile le pictam în șopron sau în curte la Ajoghin. Mă ajuta un vopsitor sau — cum își spunea el pompos — un antreprenor de vopsitorie, Andrei Ivanov, un bărbat de vreo cincizeci de ani, slab, deșirat, palid, cu pieptul și cu tîmplele scobite, cu cearcăne vinete sub ochi, avînd ceva înfricoșător în toată înfățișarea lui. Îl rodea nu știu ce boală ; în fiecare primăvară și toamnă se vorbea că e pe ducă, dar, după ce stătea un timp la pat, se scula și spunea el singur mirat : „Uite că tot n-am murit !“

În oraș i se zicea Ridiche și se pare că așa-i era numele. Era tot atît de pasionat de teatru ca și mine și cum auzea că se pregătește un spectacol, lăsa totul baltă și dădea fuga la Ajoghini să picteze decorurile.

A doua zi după discuția cu sora mea, am lucrat la decoruri de dimineață pînă seara. Repetiția era fixată la ora șapte și cu un ceas înainte toți artiștii amatori se aflau prezenți. Fetele Ajoghin — cea mare, cea mijlocie, și cea mică — se plimbau pe scenă, citindu-și rolurile. Îmbrăcat într-un palton ieșit de soare

și cu un șal în jurul gîtului, Ridiche stătea în culise și, rezemat de zid, privea cu evlavie spre scenă. Doamna Ajoghin trecea de la un musafir la altul, spunîndu-le cîte ceva drăguț. Avea un fel al ei de a privi pe fiecare drept în ochi, vorbindu-i aproape în șoaptă, ca și cum i-ar fi încredințat o taină.

— Trebuie să fie greu de pictat decoruri! murmură ea, apropiindu-se de mine. Cînd ai intrat, tocmai vorbeam cu doamna Mufke, despre superstiții. Ce vrei! Toată viața am luptat împotriva superstițiilor. De pildă, ca să dovedesc servitorilor cît de stupide sînt toate aceste gogorițe, las într-adins să ardă la mine trei lumînări și îmi încep întotdeauna treburile cele mai importante în ziua de treisprezece.

In clipa aceea apăru fiica inginerului Doljikov, frumoasă, blondă, plinuță și îmbrăcată — cum se spune la noi — ca o pariziană. Ea nu lua parte la piesă, dar la repetiție i se aducea un scaun pe scenă; iar spectacolele nu începeau pînă nu își lua locul în rîndul întîi, strălucind și uluind pe toată lumea cu toaletele ei. Socotită ca reprezentînd capitala, i se îngăduia să facă observații în timpul repetițiilor. Și aceste observații le făcea cu un surîs drăgălaș, dar condescendent. Era vădit că privea spectacolele noastre drept un joc de copii. Se șoptea că ar fi studiat canto-ul la conservatorul din Petersburg și că ar fi cîntat chiar o iarnă întreagă la opera particulară de acolo. Domnișoara Doljikov îmi plăcea foarte mult și în timpul repetițiilor și spectacolelor nu-mi luam ochii de la ea.

Mă înarmasem tocmai cu caietul de sufler, cînd sora mea se ivi pe neașteptate. Cu pălăria și cu paltonul pe ea, se apropie de mine și îmi spuse:

— Vino puțin, te rog.

Am urmat-o.

Dincolo de scenă, în ușe, se afla Aniuta Blagovo și ea cu pălărie cu o voaletă de culoare închisă. Era fiica vice-președintelui tribunalului care se stabilise în orașul nostru de cînd se înființase și la noi o astfel de instanță. Fiind înaltă și bine făcută, participarea Aniutei la tablourile vivante era socotită obligatorie.

Dar cînd trebuia să întruchipeze în aceste tablouri gloria sau vreo zînă, fața ei se îmbujora de rușine. La reprezentațiile teatrale nu lua însă parte și la repetiții nu venea decît în treacăt, fără să intre în sală. Era limpede că și acum intrase, tot numai pentru o clipă.

— Tatăl meu a vorbit pentru dumneata ! îmi spuse ea pe un ton rezervat, fără să mă privească și roșindu-se. Domnul Doljikov i-a promis că o să-ți dea un loc la calea ferată. Du-te mîine la el ; ai să-l găsești acasă.

M-am înclinat și i-am mulțumit pentru osteneală.

— De astea ar fi bine să te lași ! adăugă ea, arătîndu-mi caietul pe care îl țineam în mînă.

Se apropie împreună cu sora mea de doamna Ajoghin și îi șoptiră ceva, uitîndu-se la mine : păreau să se sfătuiască.

— Desigur, desigur, spuse încet doamna Ajoghin, venind spre mine și uitîndu-se țintă în ochii mei, dacă repetițiile noastre te rețin de la ocupații mai serioase (spunînd aceasta îmi luă caietul din mînă) îl putem da altcuiva ; n-ai nici o grijă, dragul meu, te poți duce liniștit.

Mi-am luat de la ea rămas bun și am plecat rușinat. Coborînd scara, am văzut-o pe sora mea îndepărtîndu-se grăbită cu Aniuta Blagovo ; vorbeau cu însuflețire, fără îndoială despre intrarea mea la calea ferată. Sora mea nu venea niciodată la repetiții și acum o mustra desigur conștiința și se temea ca tatăl meu să nu afle că venise la Ajoghini fără să-i ceară voie.

A doua zi pe la ora unu, m-am dus la Doljikov. Feciorul m-a introdus într-o încăpere foarte frumoasă, care servea inginerului și de salon și de birou de lucru. Totul mi se părea plăcut, luxos și chiar straniu, mie, care eram atît de puțin obișnuit cu astfel de lucruri. Covoare de preț, jilțuri uriașe, bronzuri, tablouri, cadre aurite sau de pluș, fotografii de femei foarte frumoase, de oameni cu figuri inteligente, atrăgătoare, în atitudini firești, neforțate. Una din ușile salonului dădea pe o terasă, spre grădină. Se vedeau tufe de

liliac, masa pusă pentru prînz, multe sticle, un buchet de trandafiri. Pluteau în aer miros de primăvară, de ţigări scumpe, mulţumirea şi parcă totul voia să spună: „Vedeţi, omul acesta a trăit, a muncit şi a dobîndit pînă la urmă toată fericirea cu putinţă pe pămînt". La masa de lucru şedea fiica inginerului, citind un ziar.

— Ai venit la tatăl meu? mă întrebă ea. În clipa aceasta face un duş; va fi gata numaidecît. Pînă atunci, ia loc, te rog.

M-am aşezat.

— Mi se pare că locuieşti peste drum de noi? spuse ea după o scurtă tăcere.

— Da.

— Te rog să mă ierţi, dar, neavînd ce face, stau şi mă uit în fiecare zi pe fereastră, reluă ea, fără să ridice ochii de pe ziar, şi vă văd des, pe dumneata şi pe sora dumitale. Are întotdeauna un aer blînd şi recules.

Doljikov intră, ştergîndu-şi gîtul cu un prosop.

— Tată, te aşteaptă domnul Polozniev! spuse fata.

— Da, da, mi-a vorbit Blagovo, spuse el, întorcîndu-se vioi spre mine, fără să-mi întindă mîna. Dar spune şi dumneata: ce pot să-ţi ofer? Ce locuri am eu? Aveţi haz, domnilor! continuă el, ridicînd puţin tonul, ca şi cum mi-ar fi făcut morală. Veniţi cîte douăzeci pe zi la mine. Dar ce vă închipuiţi dumneavoastră, că eu am minister? Eu construiesc o cale ferată, domnii mei, la mine e muncă grea. Am nevoie de mecanici, de lăcătuşi, de dulgheri, de oameni care să dea cu sapa şi să facă puţuri. Dumneavoastră, toţi, nu ştiţi decît să staţi pe scaun şi să scrieţi, nimic altceva. Toţi sînteţi mînuitori de condei.

Simţeam radiind din el aceeaşi fericire care radia din mobile şi din covoarele lui. Voinic, sănătos, cu obraji rumeni, cu pieptul bombat, proaspăt îmbăiat, îmbrăcat într-o rubaşcă de pînză şi-n şalvari, părea o figurină de porţelan înfăţişînd un surugiu. Barba cîrlionţată şi fără nici un fir cărunt îi era tunsă ro-

tund, nasul îi era acvilin, iar ochii de culoare închisă, luminoși și nevinovați.

— Ce știi dumneata să faci ? continuă el. Bineînțeles, nimic. Eu sînt inginer, am o carieră, dar înainte să-mi deschid drum în viață, am făcut de toate. Am fost mecanic ; am lucrat doi ani în Belgia, ca simplu ungător de mașini. Judecă și dumneata, dragul meu, ce muncă pot să-ți ofer.

— Da, aveți dreptate ! am îngăimat eu descumpănit, neputînd să susțin privirea ochilor săi luminoși și nevinovați.

— Știi măcar să umbli cu un Morse ? mă întrebă el după o clipă de gîndire.

— Da, am lucrat la telegraf.

— Ei, să vedem ce se poate face. Du-te deocamdată la Dubecinia. Am acolo unu, dar e o pușlama fără pereche.

— Și ce voi avea de făcut ?

— O să vedem asta mai tîrziu. Du-te neapărat acolo și eu o să dau dispoziții. Numai, te rog : să nu aud că bei și să nu mă plictisești cu tot felul de reclamații. Altfel te dau afară.

Se îndepărtă fără măcar să dea din cap. M-am înclinat în fața fiicei sale care citea mai departe ziarul și am ieșit. O greutate atît de mare mi se așezase pe suflet încît, cînd sora mea mă întrebă cum mă primise inginerul, n-am fost în stare să rostesc nici un singur cuvînt.

A doua zi m-am sculat în zori, ca să mă duc la Dubecinia. Nu era țipenie de om pe strada Bolșaia Dvoriannskaia ; toată lumea dormea și pașii mei răsunau singuratici în gol.

Plopii strălucitori de rouă umpleau văzduhul cu o mireasmă dulce. Eram trist, fiindcă n-aș fi vrut să plec. Îmi iubeam orașul. Mi se părea atît de frumos și de plăcut. Îmi erau dragi copacii lui, blîndele dimineți însorite, dangătul clopotelor. Numai oamenii printre care trăiam în el mă plictiseau, îmi erau străini și uneori chiar mă scîrbeau ; nu-i iubeam și nu-i înțelegeam. Nu mă dumiream din ce și pentru ce trăiau aceste șaizeci și cinci de mii de suflete. Știam că la

Kimrî se fabrică încălţăminte, că la Tula se fac samovare şi puşti, că Odesa este port. Dar ce însemna oraşul nostru şi ce se făcea în el, habar n-aveam.

Bolşaia Dvoriannskaia şi încă vreo două străzi mai răsărite trăiau din bani gata şi din lefuri; dar din ce se hrăneau celelalte opt străzi care se întindeau paralel pe vreo trei verste şi se pierdeau după un deal, fusese întotdeauna pentru mine o taină de neînţeles.

Felul în care trăiau aceşti oameni era o ruşine. Nici grădină publică, nici teatru, nici o orchestră mai acătării. Biblioteca oraşului şi a clubului nu era frecventată decît de tinerii evrei şi revistele şi cărţile noi stăteau luni de zile cu foile netăiate. Bogătaşii şi intelectualii dormeau în iatacuri strîmte şi neaerisite, în paturi de lemn pline de ploşniţe; copiii erau ţinuţi în încăperi respingător de murdare, cărora li se spunea „odaia copiilor", iar servitorii, chiar cei bătrîni şi venerabili, se culcau în bucătărie pe jos şi se acopereau cu zdrenţe. În zilele de dulce, casele miroseau a borş, iar în zilele de post a peşte prăjit în ulei de floarea-soarelui. Se mînca prost şi se bea o apă nesănătoasă. La primărie, la guvernator, la episcop, în toate casele, lumea se plîngea, de mulţi ani, că oraşul nu are apă ieftină şi bună, şi se spunea că ar trebui neapărat să se facă la Stat un împrumut de vreo două sute de mii de ruble pentru a se face o instalaţie de apă. Oamenii foarte bogaţi — vreo treizeci de familii în oraşul nostru — cărora li se întîmpla să piardă la cărţi moşii întregi, beau şi ei aceeaşi apă nesănătoasă, vorbind mereu cu patimă despre împrumut. Şi iarăşi nu puteam înţelege. Mi se părea că ar fi fost mult mai simplu să scoată cele două sute de mii de ruble din buzunarul lor.

În tot oraşul nu cunoşteam un singur om cinstit. Tatăl meu primea plocoane şi îşi închipuia că îi erau oferite în semn de consideraţie pentru calităţile sale morale. Ca să treacă clasa, elevii de liceu erau luaţi în gazdă de profesorii lor, care în schimb le storceau bani grei; nevasta comandantului cercului de recrutare lua bani de la recruţi şi îngăduia chiar să i se ofere „trataţii", astfel că, odată, îngenunchind la bi-

serică, nu se mai putuse ridica de beată ce era; în timpul recrutării luau bani și medicii; medicul orașului și medicul veterinar puseseră un adevărat bir pe măcelari și birtași; la școala județeană se făcea trafic de certificate care dădeau drept la scutiri; protopopii scuturau de arginți parohiile din circumscripția lor; la consiliul municipal, la consiliul tîrgoveților, la comisia sanitară și în toate celelalte servicii, fiecărui cetățean care venea cu o treabă i se striga din urmă: „trebuie să mulțumești" și omul se întorcea ca să dea treizeci sau patruzeci de copeici. Iar cei ce nu luau mită, ca de pildă magistrații, se țineau mari, îți întindeau două degete, erau reci și nepăsători, încuiați la minte, jucau cărți și beau mult, se însurau numai pentru bani și aveau, fără doar și poate, o înrîurire dăunătoare, pervertitoare, asupra mediului înconjurător. Singure fetele aduceau o adiere de curăție. Cele mai multe dintre ele aveau năzuințe înalte, cinstite și suflete curate; dar nici ele nu înțelegeau viața și credeau că plocoanele se dau din considerație pentru calitățile sufletești, iar odată măritate, îmbătrîneau repede, nu se mai îngrijeau și se-mpotmoleau fără scăpare în mîlul unei existențe mărunte, meschine.

III

În apropiere se construia o cale ferată. În ajun de sărbătoare orașul se umplea de o mulțime de zdrențăroși, cărora lumea le spunea „ăi de la șină" și de care se temeau toți. Deseori vedeam pe cîte unul din ei dus la poliție cu capul gol și cu fața plină de sînge; în urma lui, cineva purta corpul delict, un samovar sau niște rufe încă ude, șterpelite de pe sfoară.

„Ăi de la șină" se îmbulzeau de obicei în fața cîrciumilor și prin piață. Beau, mîncau, suduiau cumplit și fluierau după femeile de moravuri ușoare. Spre marele haz al acestei golănimi, prăvăliașii îmbătau cu votcă pisici și cîini, sau legau o cutie de tinichea de coada

vreunui dulău, pe care începeau să-l asmută. Dulăul o pornea razna pe stradă și, cu cît cutia hodorogea mai tare, cu atît cîinele urla mai cumplit ; crezînd că-l urmărește cine știe ce arătare, străbătea în goană tot orașul, ieșea pe cîmp și cădea jos sleit de puteri. Erau mulți cîini la noi în oraș pe care îi vedeai tremurînd necontenit de spaimă, cu coada între picioare ; se spunea că de la joaca cu tinicheaua înnebuniseră de spaimă.

Gara se clădea la cinci verste în afară de oraș. Lumea pretindea că inginerii ceruseră cincizeci de mii de ruble ca să facă în așa fel ca linia ferată să treacă chiar pe la marginea orașului, dar consiliul municipal nu oferise decît patruzeci de mii. Nu se învoiseră din preț pentru zece mii de ruble ; acum orășenii se căiau, fiindcă pînă la gară trebuia construită o șosea și, după socotelile făcute mai apoi, șoseaua avea să coste mai scump. Linia era gata, traversele și șinele erau instalate și trenurile de serviciu circulau, aducînd materiale de construcție și muncitori. Ceea ce întîrzia inaugurarea erau doar podurile pe care le construia Doljikov și cîteva gări încă neisprăvite.

Dubecinia — așa se numea prima gară după oraș — se afla la șaptesprezece verste depărtare. Am luat-o pe jos. Însămînțările de toamnă și de primăvară se întindeau verzi, scăldate de soarele dimineții. Cîmpia era veselă și în depărtare se zăreau gara, gorganele și cîteva conace. Ce bine e să fii liber ! Și cu ce sete aș fi vrut să mă las furat de sentimentul acestei libertăți — fie ea măcar de o dimineață — și să nu mă mai gîndesc la cele ce se petreceau în oraș, la necazurile mele și mai ales la pîrdalnica nevoie de mîncare. Nimic nu mă otrăvea mai mult decît îmboldirea chinuitoare a foamei, care amesteca cu cele mai înalte năzuințe gîndul fierturii de hrișcă, al unei chiftele sau al unui pește prăjit. Mă aflu singur, în plin cîmp, ridic ochii și privesc o ciocîrlie care plutește în văzduh, cîntînd fără istov, și iată că îmi spun : ce bine ar fi să am acum o felie de pîine cu unt ! Mă așed pe marginea drumului, închid ochii ca să mă odihnesc și să-mi plec urechea la minunatul freamăt de mai și îmi

vine în minte mirosul cartofilor copți. Înalt și voinic cum sînt, mîncarea de acasă nu-mi ajungea și, de aceea, senzația mea de căpetenie în timpul zilei era foamea. Poate tocmai de aceea îi înțelegeam pe cei ce muncesc numai pentru o bucată de pîine și care nu vorbesc mereu decît de mîncare.

La Dubecinia, se tencuia interiorul gării și se puneau căpriorii castelului de apă. Era cald, mirosea a var și muncitorii pășeau alene peste grămezile de moloz și talaș. Acarul dormea în fața gheretei sale și soarele-i bătea drept în față. Nici un copac. Firele de telegraf, pe care ereții se odihneau din loc în loc, zumzăiau încetișor. Neștiind de ce să mă apuc și umblînd de colo colo printre grămezile de moloz, mi-am adus aminte că, atunci cînd îl întrebasem ce o să am de făcut, inginerul îmi răspunsese: vom vedea. Dar ce se putea vedea într-un astfel de pustiu? Zidarii vorbeau despre un supraveghetor de lucrări și despre un oarecare Fedot Vasiliev și nu pricepeam nimic din spusele lor. Puțin cîte puțin, a început să mă cuprindă urîtul — o senzație aproape fizică, cînd simți că ai mîini, picioare și un trup voinic, cu care nu știi ce să faci, nici încotro s-o apuci.

După ce m-am învîrtit fără rost vreo două ceasuri în jurul gării, am băgat de seamă că un șir de stîlpi de telegraf se îndepărta de linia ferată și mergea spre dreapta cale de vreo două verste spre un zid alb de piatră. Muncitorii îmi spuseră că acolo e biroul și am priceput, în sfîrșit, că acela e locul unde trebuia să mă adresez.

Era un conac foarte vechi și de mult lăsat în paragină. Zidul de împrejmuire din piatră spongioasă, mîncată de vremi, se prăbușise pe alocuri. Acoperișul uneia din aripile casei, al cărei calcan dădea de-a dreptul în cîmp, era ruginit și din loc în loc străluceau pe el petice de tablă nouă. În dosul porților se vedea o curte mare năpădită de buruieni și o veche casă boierească, cu jaluzele la ferestre și cu acoperiș înalt, și el înroșit de rugină. În dreapta și stînga corpului principal de clădire, se aflau două aripi de construcție identică. Ferestrele uneia din ele erau bătute în scîn-

duri ; în fața celeilalte, ale cărei ferestre erau deschise, se uscau niște rufe pe o frînghie și păsteau niște viței. Ultimul stîlp de telegraf se afla chiar în curte și firele care porneau de la el intrau pe fereastră în aripa care dădea de-a dreptul în cîmp. Ușa era deschisă. Am intrat. La masă, lîngă aparatul Morse, ședea un tînăr cu păr negru, cîrlionțat, într-o haină de pînză. La-nceput mă privi încruntat, apoi zîmbi și îmi spuse :

— Bună ziua, „mic cîștig".

Era Ivan Ceprakov, colegul meu de liceu, care fusese dat afară din școală în clasa a doua, fiindcă fusese găsit fumînd.

Pe vremuri, toamna, prindeam împreună sticleți, scatii și cireșari și-i vindeam în piață, dis-de-dimineață, cînd părinții dormeau încă. Pîndeam de asemeni stoluri de sturzi călători și trăgeam în ei cu alice mici, apoi culegeam răniții ; unii mureau în chinuri groaznice (îmi aduc și acum aminte cum țipau noaptea în colivie), alții se-nsănătoșeau și juram cu nerușinare cumpărătorilor că sînt toți păsăroi. Odată, rămăsesem în piață cu un singur sturz pe care nimeni nu voia să-l ia și pe care, în cele din urmă, l-am dat pe o copeică. „Tot e un mic cîștig !" am spus eu ca să mă mîngîi, vîrînd copeica în buzunar. De atunci îmi rămăsese printre tovarășii de joacă porecla „mic cîștig". Și acum, băieții și negustorii din piață mă necăjeau uneori spunîndu-mi astfel, deși în afară de mine, nimeni nu-și mai aducea aminte de unde mi se trăgea această poreclă.

Ceprakov era firav, avea pieptul îngust, spatele încovoiat, picioarele deșirate ; cravata îi atîrna de gît ca o sfoară, jiletcă n-avea, iar cizmele îi erau și mai scîlciate ca ale mele. Clipea rar din ochi, cu un aer încordat de om ce stă la pîndă și era veșnic neliniștit.

— Stai puțin !... avea el obiceiul să te-ntrerupă, gesticulînd. Ascultă-mă ce-ți spun... Dar despre ce dracu vorbeam ?

Am aflat de la el că moșia pe care ne găseam aparținuse pînă de curînd Ceprakovilor și abia toamna trecută fusese cumpărată de inginerul Doljikov, care socotea că este mai bine să plasezi banii în pămînt

decît în acțiuni și cumpărase prin partea locului trei proprietăți frumoase, preluîndu-le datoriile. Mama lui Ceprakov își rezervase prin actul de vînzare dreptul să rămînă încă doi ani într-una din aripile conacului și obținuse pentru băiat un post la biroul căii ferate.

— Cum să nu poată cumpăra! spuse Ceprakov, vorbind despre inginer. Numai de la antreprenori cît ia; jupoaie pe toată lumea!

M-a luat apoi la masă, hotărînd cu de la sine putere că am să locuiesc cu el și am să mănînc la mama lui.

— E cam zgîrcită, dar n-o să-ți ia mult.

În odăițele în care locuia mama sa era foarte puțin loc. Toate încăperile, chiar și vestibulul, erau înțesate cu mobile, care după vînzarea moșiei fuseseră aduse din casa cea mare. Mobila era de preț, veche, toată de mahon.

Corpolentă, în vîrstă, cu ochi oblici, ca de chinezoaică, doamna Ceprakov ședea într-un fotoliu mare lîngă fereastră și împletea un ciorap. Mă primi în mod foarte ceremonios.

— Mamă, e Polozniev! mă prezentă Ceprakov. A intrat și el în slujbă aici.

— Faci parte din nobilime? mă întrebă ea cu o voce stranie, neplăcută; aveam impresia că gîtlejul îi sfîrîia ca untura încinsă.

— Da! i-am răspuns eu.

— Ia loc, te rog.

Masa era proastă. Am mîncat o plăcintă cu brînză amară și o supă cu lapte. Elena Nikiforovna, gazda, clipea tot timpul în chip ciudat, cînd dintr-un ochi, cînd din celălalt. Deși mînca și vorbea cu destulă însuflețire, avea ceva mort în întreaga ei înfățișare și uneori parcă simțeai un miros de hoit plutind în jurul ei. Ca un foc în spuză, viața abia mai licărea în ea, întocmai ca și sentimentul că era o moșieriță nobilă, care avusese pe vremuri robi, că era generăleasă și că servitorii trebuiau să-i spună excelență. Și cînd în răstimpuri, aceste jalnice urme de viață se înviorau, îi spunea fiului ei:

— Jean, nu ții cuțitul cum trebuie!

Sau, se întorcea spre mine, fandosindu-se, și cu afectarea unei gazde care vrea să-și întrețină musafirii, îmi spunea :

— Știi, noi am vîndut moșia... Firește, e păcat, eram atît de obișnuiți aici, dar Doljikov a promis să-l numească pe Jean șeful gării Dubecinia, așa că n-o să plecăm de-aici. O să locuim la gară și o să fie ca și cum am sta la moșie. Inginerul e un om atît de cumsecade. Nu găsești că este un bărbat foarte frumos ?

Pînă nu demult Ceprakovii au dus-o foarte bine, dar după moartea generalului, totul s-a schimbat. Elena Nikiforovna a început să se certe cu vecinii, s-a pornit pe judecăți, nu-și mai plătea vechilii și muncitorii, i se părea că toți o fură și în zece ani Dubecinia a ajuns de nerecunoscut.

În spatele casei celei mari, se întindea un parc sălbăticit, năpădit de bălării și de tufișuri. M-am dus să mă plimb pe terasa încă frumoasă și solidă.

Prin ușile de cristal ale casei celei mari, se zărea o încăpere cu parchet pe jos, care servise desigur drept salon ; în ea nu se mai vedea decît un pian cu coadă și pe pereți cîteva gravuri în rame late de mahon. La picioarele terasei, bujori și maci, resturi din fostele ronduri, înălțau deasupra ierbii capetele lor albe și roșii ca focul. Pe alei creșteau în voie lăstari de jugastru și de ulmi, mîncați de vite. Tot parcul părea un hățiș de nepătruns. Doar în apropierea casei, unde rămăseseră în picioare plopi, pini și tei tot atît de bătrîni ca și casa, se mai vedeau urme din vechile alei. Mai departe, copacii fuseseră rărițipentru fîneață și acolo te puteai mișca mai în voie: pînzele de păianjen nu-ți mai intrau în gură și în ochi și simțeai adiind vîntul. Cu cît te îndepărtai de casă, cu atît se făcea mai mult loc. Aici prunii, cireșii, merii cu coroana largă, mîncați de gangrene și sprijinindu-se stîngaci pe proptele, perii, atît de înalți că nu-ți venea să crezi că sînt pomi roditori, creșteau în voie. Această parte a grădinii era arendată fructarilor din oraș. Un țăran slab de minte, care locuia într-o covercă, o păzea de hoți și de sturzi.

Răsfirîndu-se tot mai mult, grădina se preschimba apoi într-o adevărată fîneață și cobora spre rîul năpădit de stuf verde și de lăstari de sălcii ; lîngă stăvilarul morii era un iaz adînc, plin de pește. Moara cîrîia, parcă supărată — o moară mică, acoperită cu stuf — și broaștele orăcăiau fără istov. Apa lucie ca o oglindă se-ncrețea uneori în cercuri, și nuferii, mișcați de peștii jucăuși, fremătau. Dincolo de rîu se afla satul Dubecinia. Iazul liniștit, albastru atrăgea, făgăduind răcoare și odihnă. Acum totul, și iazul, și moara, și malurile pitorești, aparțineau inginerului.

Și așa a început noua mea slujbă. Primeam telegramele și le expediam mai departe ; țineam diferite registre, treceam pe curat bonurile, cererile și rapoartele pe care le trimiteau la birou supraveghetori și meseriași aproape fără știință de carte. Dar cea mai mare parte din zi, nu făceam nimic și mă învîrteam prin odaie, așteptînd telegrame ; uneori lăsam în locul meu un băiețaș și porneam prin parc să mă plimb, pînă cînd băiețașul venea să-mi spună că aparatul a-nceput să țăcăne.

Masa o luam la doamna Ceprakov. Ne dădea foarte rar carne ; mîncărurile erau toate cu lapte și cu brînză, iar miercurea și vinerea se postea. Mîncarea se aducea atunci în farfurii roz, care se numeau „de post" ; doamna Ceprakov clipea mereu din ochi și în prezența ei mă simțeam întotdeauna stingherit.

Cum nu era de lucru nici pentru unul singur, Ceprakov nu mai făcea nimic. Dormea toată ziua sau pleca cu pușca la rațe pe iaz. Seara se-mbăta în sat sau la gară, și, înainte de a se culca, se uita în oglindă strigînd :

— Să trăiești, dom' Ceprakov !

Cînd era beat se făcea foarte palid, își freca tot timpul mîinile și rîdea nechezînd ca un cal : hi-hi-hi. De zăbăuc ce era, se dezbrăca în pielea goală și alerga așa peste cîmp. Mînca muște, spunînd că sînt acrișoare.

IV

Într-o după amiază, intră în birou abia ținîndu-și răsuflarea :

— Du-te, c-a venit soră-ta.

Ieșii în curte. În fața intrării casei celei mari, se afla o trăsură de piață ; soră-mea venise din oraș cu Aniuta Blagovo și cu un tînăr în tunică albă. Apropiindu-mă de ei, îl recunoscui : era fratele Aniutei, pe atunci încă la facultatea militară de medicină.

— Am venit să facem o plimbare pînă la dumneata, spuse el. Nu te deranjăm ?

Sora mea și Aniuta erau nerăbdătoare să știe cum mă împac cu noua mea situație, dar tăceau și una și alta și se uitau la mine. Tăceam și eu. Înțeleseră că viața la Dubecinia nu-mi plăcea ; ochii sorii mele se umplură de lacrimi, iar Aniuta Blagovo se roși. Ne duserăm în parc. Medicinistul o luase înainte și striga entuziasmat :

— Ce aer ! Dumnezeule, ce aer !

La înfățișare arăta a student foarte tînăr. Și în felul lui de-a vorbi și a se purta, în privirea ochilor săi cenușii avea ceva simplu, deschis, plin de viață ca la tinerii studenți. Pe lîngă sora sa înaltă și frumoasă, părea slab și plăpînd. Barba îi era rară, vocea subțire, dar destul de plăcută. Făcea de pe acum slujbă la un regiment, venise în concediu la ai săi și spunea că în toamnă se va duce la Petersburg să-și dea doctoratul. Era căsătorit și avea trei copii. Se căsătorise devreme, în primii ani de facultate și în oraș se spunea că n-ar fi fericit în căsnicie și că trăiește despărțit de nevastă-sa.

— Cît e ceasul ? se neliniști sora mea. Trebuie să ne întoarcem devreme. Tata nu mi-a dat voie decît pînă la ora șase.

— Ah, tatăl dumitale ! oftă medicinistul.

Am pus samovarul să fiarbă și ne-am băut ceaiul afară, pe un covor întins la picioarele terasei. Medicinistul stătea în genunchi, își răcea ceaiul turnîndu-l în farfurioară și declara că e încîntat. Apoi Ceprakov

aduse cheia casei celei mari, deschise ușile de cristal și intrarăm cu toții în salon. Domnea o penumbră tainică, mirosea a ciuperci și pașii noștri răsunau prelung, ca și cum sub parchet ar fi fost o pivniță. Medicinistul atinse clapele pianului care răspunseră slab printr-un acord șovăitor, răgușit, dar încă armonios. Tînărul își drese glasul, apoi începu să cînte o romanță, încruntîndu-se și bătînd nervos din picior cînd o clapă rămînea mută. Sora mea uitase de întoarcere și se plimba emoționată prin odaie, spunînd:

— Mă simt atît de bine, atît de bine.

In glasul ei se deslușea uimire, ca și cum nu și-ar fi închipuit că ar putea să se simtă vreodată atît de voioasă. Și drept este că pentru prima oară o vedeam atît de însuflețită. Părea chiar mai frumoasă. Din profil era urîtă; nasul și gura îi ieșeau înainte, ca și cum ar fi suflat în ceva, dar avea ochi frumoși de culoare închisă, un ten palid foarte gingaș și un aer mișcător de bunătate și tristețe. Cînd vorbea și se-nsufleța, părea drăguță, chiar frumoasă. Semănam amîndoi cu mama, cu umeri largi, voinici și rezistenți, dar Cleopatra era de o paloare bolnăvicioasă. Tușea adeseori și în ochii ei surprindeam uneori neliniștea surdă a oamenilor roși de o boală grea pe care se silesc să o ascundă. Veselia ei de astăzi avea ceva copilăros, naiv, ca și cum voioșia copilăriei noastre, pe care tatăl nostru o nesocotise și căutase s-o înăbușe printr-o educație aspră, ar fi reînviat dintr-o dată în sufletul ei și și-ar fi redobîndit libertatea.

Dar cînd se înseră și se înhămară caii, ceva parcă se stinse în ea; se făcu mică și se așeză pe pernele trăsurii, ca pe o bancă a acuzaților; plecară și zgomotul se pierdu în depărtare.

Toată după amiaza, Aniuta Blagovo nu-mi adresase un singur cuvînt.

— Ciudată fată! mi-am zis eu. Ciudată!

Sosi apoi postul sfîntului Petru. Mîncare de frupt nu ni se mai servea de loc. Atribuțiile mele fiind tot nelămurite și neavînd aproape nimic de făcut, începuse din nou să mă roadă urîtul. Nemulțumit, moleșit,

înfometat, umblam teleleu prin curte și prin parc, fără să mă pot hotărî odată să las totul baltă și să plec.

Într-o seară, cînd tocmai venise și Ridiche și se afla în birou, intră pe neașteptate Doljikov. Era ars de soare și alb de praf. Inspectase timp de trei zile sectorul și sosise la Dubecinia cu o locomotivă, iar de la gară venise pe jos. În așteptarea trăsurii care trebuia să vină din oraș să-l ia, făcu, întovărășit de omul său de încredere, ocolul conacului, dînd ordine cu glas tare, apoi rămase un ceas întreg la noi în birou, scriind scrisori.

În timp ce se afla acolo, sosiră mai multe telegrame pe numele lui, cărora le bătu el singur răspunsul, la aparatul Morse. Noi trei stăteam smirnă, fără să rostim un cuvînt.

— Ce neorînduială ! spuse el cu silă, după ce răsfoi registrul. În două săptămîni voi transfera biroul la gară și nu știu ce am să mă fac cu dumneavoastră, domnilor !

— Eu îmi dau toată silința, înălțimea voastră ! spuse Ceprakov.

— Da, da, văd cum vă dați silința. Nu știți decît să vă încasați leafa, continuă inginerul, uitîndu-se la mine. Vă bizuiți cu toții pe protecție, ca să faceți cît mai ușor și cît mai repede carieră. Dar eu nu țin seama de protecții. Pentru mine n-a făcut nimeni nici o intervenție ; înainte de a răzbi în viață am fost și mecanic, și am lucrat în Belgia ca simplu ungător de mașini. Și tu, Pantelei, ce cauți aici ? adăugă el, întorcîndu-se spre Ridiche. Tragi la măsea cu ei ?

Nu știu de ce, dar tuturor oamenilor de rînd le spunea Pantelei, iar pe cei de teapa lui Ceprakov și a mea ne disprețuia și spunea despre noi că sîntem beți, tîmpiți și nemernici. Indeobște era aspru cu subalternii, îi amenda și îi concedia fără milă, fără explicații.

În cele din urmă trăsura sosi. În loc de bun rămas, ne făgădui să ne dea pe toți afară în două săptămîni, îl făcu pe omul său de încredere dobitoc, apoi, instalîndu-se confortabil pe perne, porni spre oraș.

— Andrei Ivanovici, l-am rugat pe Ridiche, ia-mă la dumneata lucrător.

— S-a făcut!

Și am plecat împreună. Cînd conacul și gara rămaseră departe în urmă, l-am întrebat:

— Andrei Ivanovici, de ce ai venit la Dubecinia?

— Păi, dintîi, oamenii mei lucrează pe linie. Pe urmă aveam de plătit niște dobînzi generălesei. M-am împrumutat anul trecut de la ea cu cincizeci de ruble și acum îi plătesc cîte o rublă pe lună.

Vopsitorul se opri și mă apucă de un nasture:

— Misail Alexeici, îngerașule, spuse el, eu așa zic: dacă cineva, fie el om de rînd sau boier, ia dobîndă cît de mică, este un tîlhar. Cugetul unui astfel de om nu se împacă cu adevărul.

Deșirat, palid, cu înfățișarea aceea a lui care te speria, Ridiche închise ochii, clătină din cap și rosti cu tonul unui filozof:

— Păduchele mănîncă iarba, rugina mănîncă fierul, și minciuna, sufletul. Izbăvește-ne, Doamne, pe noi păcătoșii!

V

Ridiche nu avea de loc spirit practic și nu știa să se chivernisească. Lua mai multe lucrări decît putea dovedi, se încurca în socoteli și rămînea mai întotdeauna în pierdere. Vopsea, punea geamuri și tapete, ba chiar și tablă pe acoperișuri și îmi aduc aminte că i se întîmpla ca pentru o comandă de nimica toată să alerge cîte trei zile în căutare de lucrători tinichigii. Era un meșter neîntrecut, deseori cîștiga pînă la zece ruble pe zi și, de n-ar fi fost ambiția lui, să fie jupîn și să se intituleze antreprenor, ar fi fost om cu bani.

El era plătit cu lucrarea, iar mie și celorlalți băieți ne plătea cu ziua de la șaptezeci de copeici pînă la o rublă. Cît mai era cald și senin, făceam tot felul de lucrări afară, mai ales vopseam acoperișuri. Pe mine, din lipsă de obișnuință, tabla încinsă de soare mă

frigea la tălpi, ca și cum aș fi mers pe o plită înfierbîntată, iar cînd puneam pîslarii îmi ardeau picioarele. Dar asta nu s-a întîmplat decît la început, căci apoi m-am obișnuit și totul a mers ca pe roate. Trăiam acum printre oameni pentru care munca era obligatorie, de neînlăturat și care trăgeau la jug ca vitele, de cele mai multe ori fără să priceapă semnificația morală a muncii și care, de altfel, nici nu întrebuințau vreodată, vorbind între ei, cuvîntul „muncă". În mijlocul lor mă simțeam și eu tot o vită de povară, dar mă convingeam din ce în ce mai mult de obligația și de necesitatea a ceea ce făceam și această înțelegere îmi ușura viața, dezlegîndu-mă de toate îndoielile.

La început totul mă interesa, totul era nou pentru mine, ca și cum aș fi renăscut. Puteam să dorm pe jos, să umblu desculț, și, ceea ce este foarte plăcut, puteam să mă amestesc printre oamenii de rînd fără să stingheresc pe nimeni. Cînd se-ntîmpla să văd pe stradă lunecînd calul de la o birjă, alergam și-l ajutam să se ridice, fără să-mi fie teamă că-mi murdăresc hainele. Și, mai ales, trăiam pe socoteala mea și nu mai eram o povară pentru nimeni.

Vopsitul acoperișurilor, mai ales cu uleiul și vopseaua proprie, era socotită o îndeletnicire foarte bănoasă, de aceea, chiar meșteri atît de pricepuți ca Ridiche nu se dădeau înapoi de la această muncă brută și plicticoasă. Cînd se plimba pe acoperișuri în pantaloni scurți, din care i se vedeau picioarele subțirele, vinete, semăna cu o barză. În timp ce mînuia pensula, îl auzeam oftînd din greu:

— Vai nouă, păcătoșilor!

Umbla pe acoperișuri ca pe pămînt. Așa bolnav și galben ca un mort cum arăta era nemaipomenit de sprinten. Vopsea la rînd cu cei tineri turlele bisericilor, fără schele, folosindu-se numai de scări și de frînghii și îți venea amețeala cînd îl vedeai cum se ridică dintr-o dată acolo sus, drept în picioare, și rostește cu glas răsunător, dumnezeu știe pentru cine:

— Păduchele mănîncă iarba, rugina mănîncă fierul, și minciuna, sufletul.

Sau, muncit de cine știe ce gînduri, își spunea sieși:

— Totul e cu putință, orice se poate întîmpla.

Cînd mă întorceam de la lucru, toți cei ce stăteau pe bănci prin fața porților, negustorii și băieții lor de prăvălie, își dădeau coate și făceau cu glas tare în urma mea fel de fel de reflecții batjocoritoare și răutăcioase. La început, vorbele lor mă tulburau și mi se păreau pur și simplu monstruoase.

— Mic cîștig! Vopsitorule! Anilino! se auzea din toate părțile.

Cei mai cîinoși se arătau tocmai aceia care nu demult fuseseră ca vai de ei și își cîștigaseră pîinea ca salahori. Cînd treceam prin fața dughenelor din piață, ca din întîmplare dintr-o fierărie se deșerta peste mine o găleată cu apă; o dată aruncaseră chiar cu o rangă. Un negustor de pește, cu părul alb, îmi ațînuse calea și-mi spusese, privindu-mă cu ură:

— De tine nu-mi pare rău, nătărăule. Mă doare inima de tat-tu.

În ce privește cunoscuții, cînd mă întîlneau se fîstîceau și nu știau ce să facă. Unii mă luau drept un original și un măscărici, alții mă compătimeau; cei mai mulți mă ocoleau încurcați și îmi venea greu să-i înțeleg.

Într-o zi m-am întîlnit cu Aniuta Blagovo. Mă duceam la lucru și aveam în mînă o căldare cu vopsea și două pensule lungi. Recunoscîndu-mă, Aniuta a tresărit și s-a înroșit.

— Te rog să nu mă mai saluți pe stradă! mi-a spus ea aspru, cu voce tremurătoare, fără să-mi întindă mîna, și în ochi i-au strălucit lacrimi. Dacă socotești că ceea ce faci este bine, te privește! Dar pe mine, te rog să mă ocolești.

Nu mai locuiam pe Bolșaia Dvoriannskaia, ci în mahalaua Makariha, la Karpovna, fosta noastră dădacă, o bătrînă blajină dar posomorîtă, veșnic muncită de presimțiri negre, chinuită de visuri urîte și care vedea chiar în albinele și viespile ce intrau pe fereastră semne rele. După părerea ei, nici faptul că mă făcusem lucrător nu era semn bun.

— S-a isprăvit cu tine! se tînguia ea, dînd jalnic din cap. S-a isprăvit.

În căsuță, locuia și fiul ei adoptiv, Prokofi, în vîrstă de vreo treizeci de ani. Era o namilă de om, stîngaci, roșcovan, cu mustăți țepoase; ținea o măcelărie. Cînd ne întîlneam în prag, se dădea respectuos și tăcut la o parte și dacă era beat mă saluta milităreşte, răşchirînd degetele. Seara, cînd mînca, îl auzeam prin despărțitura de scînduri oftînd și plescăind, în timp ce dădea peste cap, unul după altul, paharele cu votcă.

— Mamă! o chema el în șoaptă pe fosta mea dădacă.

— Ce-i? răspundea Karpovna, care își iubea la nebunie fiul adoptiv. Ce dorești, băiețașul mamei?

— Vreau să-mi fac o pomană cu dumneata, măicuță. Cînd o să ajungi la adînci bătrînețe, la restriște, am să-ți port eu de grijă în viața asta pămîntească și cînd ai să mori o să te îngrop pe cheltuiala mea. Așa am spus, așa am să fac.

Mă sculam înainte de răsăritul soarelui și mă culcam devreme. Vopsitorii mănîncă cu poftă și dorm bine. Nu știu însă de ce noaptea îmi bătea tare inima. De certat nu mă certam niciodată cu tovarășii mei. Sudălmile și blestemele „sări-ți-ar ochii" sau „mîncate-ar holera" se țineau lanț; totuși ne înțelegeam bine! Băieții bănuiau că fac parte din cine știe ce sectă religioasă și glumeau fără răutate pe socoteala mea, spunînd că din pricina asta se lepădase și tatăl meu de mine. Dar nu se sfiau totuși să spună că nici ei nu se prea duceau la biserică și mulți nu se spovediseră de vreo zece ani. Ca să-și justifice o purtare atît de nelegiuită, pretindeau că un vopsitor este ca o cioară printre celelalte păsări. Mă prețuiau și mă respectau. Se vede că le plăcea că nu beam, că nu fumam și duceam o viață așezată și chibzuită. Un singur lucru nu le era pe plac: că nu luam parte la furtișagurile lor de ulei și că nu mergeam cu ei să cerșim bacșișuri de la clienți. A fura pe clienți de ulei și de vopsea era o tradiție a meseriei și nu era socotit furt. Pînă și Ridiche, care era un om atît de corect, pleca în-

totdeauna acasă de la lucru cu ceva ulei și țincvais. De cerut bacșiș nu se rușinau nici lucrătorii bătrîni, cu stare, care-și aveau casele lor proprii în Makariha; îmi era ciudă și rușine să-i văd pe băieți ploconindu-se în fața cîte unui om de nimic, la începutul și sfîrșitul unei lucrări, apoi făcîndu-i plecăciuni smerite, fiindcă le dăduse zece copeici.

Se purtau cu clienții ca niște lingușitori, aidoma curtenilor și nu era zi în care să nu-mi aduc aminte de Polonius, personajul lui Shakespeare.

— O să plouă! spunea clientul, cercetînd cu ochii cerul.

— Sigur că o să plouă! întăreau vopsitorii.

— Da' parcă norii s-ar duce! S-ar putea întîmpla să nu plouă.

— Sigur că n-o să plouă, înălțimea voastră!

Pe la spate însă, vorbeau în batjocură de clienți și cînd, bunăoară, vedeau pe cîte un proprietar citindu-și ziarul în balcon, spuneau:

— Citește el gazeta, dar poți să juri că n-are ce mînca.

Pe la noi pe acasă nu mă mai duceam. Întorcîndu-mă de la lucru, găseam adesea la mine biletele scurte și îngrijate, prin care sora mea îmi da vești despre tata. Ba în timpul cinei părușe deosebit de preocupat și nu mîncase nimic, ba îl cuprinsese o slăbiciune, ba se-nchisese în camera lui și nu ieșise cine știe cît. Veștile acestea mă tulburau, nu puteam să dorm și uneori mă duceam noaptea să dau tîrcoale casei de pe Bolșaia Dvoriannskaia, cercetînd cu privirea ferestrele întunecate și încercînd să ghicesc dacă totul este în ordine. Duminicile, soră-mea venea la mine pe ascuns, prefăcîndu-se că vine la dădacă. Cînd intra în camera mea era foarte palidă, cu ochii plini de lacrimi și după cîteva clipe se pornea de-a binelea pe plîns.

— Să știi că tata o să se prăpădească de supărare! spunea ea. Dacă, ferească dumnezeu, i se întîmplă ceva, o să te mustre conștiința toată viața. E îngrozitor, Misail. Te implor, în amintirea mamei, îndreaptă-te.

— Dar draga mea, cum o să mă îndrept cînd fac ce îmi dictează conștiința. Înțelege-mă !

— Înțeleg, dar ai putea proceda în așa fel ca să nu faci pe nimeni să sufere.

— Of, of, of, maică precistă ! ofta după ușă bătrîna dădacă. S-a isprăvit cu tine ! Ne paște nenorocirea, dragii mei.

VI

Intr-o duminică, Blagovo veni la mine pe neașteptate. Era în ținută de vară, cu tunica albă peste cămașa de mătase și cu cizme de lac.

— Am venit să te văd ! îmi spuse el, strîngîndu-mi mîna studențește. Aud zilnic discutîndu-se despre dumneata și de mult voiam să stăm de vorbă de la om la om, cum se spune. In orașul ăsta te plictisești de moarte. Nu-i un suflet cu adevărat viu, n-ai cu cine schimba o vorbă. Uf ! Maică precistă, ce căldură !

Își scoase tunica, rămînînd în cămașa de mătase și adăugă :

— Îmi dai voie, dragul meu, să-ți vorbesc ca unui prieten ?

Și eu mă plictiseam și de cîtva timp simțeam nevoia să mai văd și alți oameni decît numai pe vopsitorii mei ; astfel că am fost într-adevăr bucuros de venirea lui.

— Trebuie să-ți spun din capul locului, începu el, așezîndu-se pe pat, că eu sînt din tot sufletul de partea dumitale și că am un adînc respect pentru felul în care ai înțeles să-ți orînduiești viața. In oraș nimeni nu te înțelege și nici n-are cum să te-nțeleagă, fiindcă, așa cum o știi singur foarte bine, afară de cîteva excepții, toți sînt personaje gogoliene, rîturi de porci. Eu te-am cîntărit și înțeles chiar din ziua cînd am venit la Dubecinia să luăm ceaiul pe iarbă verde. Dumneata ai un suflet nobil, ești un om cinstit și cu vederi înalte. Te stimez și socotesc o mare cinste să-ți

strîng mîna! continuă el cu însufleţire. Ca să-ţi schimbi dintr-o dată viaţa în chip atît de radical, trebuie să fi trăit un proces sufletesc complex, şi ca să poţi continua acest nou fel de viaţă şi să fii mereu la înălţimea convingerilor dumitale, trebuie să cheltuieşti în fiecare zi o mare energie intelectuală şi sufletească. Dar, ia spune-mi acum: nu crezi că dacă ai fi cheltuit această voinţă încordată, acest întreg potenţial în alt scop, de pildă, să încerci a ajunge un mare savant sau un mare artist, viaţa dumitale ar fi fost mai larg, mai adînc cuprinzătoare şi mai rodnică din toate privinţele?

Discuţia se-nnodă viu şi cînd veni vorba despre munca manuală, îi arătai încredinţarea mea că cei puternici nu trebuie să asuprească pe cei slabi şi nici minoritatea să trăiască parazită pe spinarea majorităţii, sugîndu-i, în mod cronic, ca o pompă toată seva, cu alte cuvinte că toţi, fără excepţie, slabi şi puternici, bogaţi şi săraci, trebuie să ia parte în mod egal la lupta pentru existenţă, fiecare pentru el şi că cel mai bun mijloc de nivelare este munca manuală, considerată ca o îndatorire obştească.

— Prin urmare, după părerea dumitale, toată lumea, fără excepţie, va trebui să muncească cu braţele? mă întrebă medicinistul.

— Da!

— Bine, dar nu crezi că dacă toţi, deci şi oamenii cei valoroşi, gînditorii şi marii savanţi, ar trebui să participe, fiecare pentru el, la lupta pentru existenţă şi s-ar apuca să-şi piardă timpul pietruind şosele sau vopsind acoperişuri, progresul ar fi în mare pericol?

— Unde vezi dumneata pericolul? îl întrebai eu. Progresul constă în iubirea dintre oameni, în respectarea legilor moralei; dacă nu asupreşti pe nimeni, dacă nu trăieşti pe spinarea nimănui, ce progres îţi mai trebuie?

— A, dă-mi voie! se supără dintr-o dată Blagovo, ridicîndu-se în picioare. Dă-mi voie. Dacă melcul se-nchide în găoacea lui şi nu se sinchiseşte decît de autoperfecţionarea sa, scormonind legile moralei, dumneata numeşti asta progres?

— Dar de ce „scormonind“ ? răspunsei eu iritat. Dacă nu obligi pe semenii tăi să te hrănească, să te îmbrace, să te transporte, să te apere de dușmani, oare asta nu este un progres într-o viață construită în întregime pe robie ? După părerea mea, acesta este cel mai autentic progres, poate chiar singurul cu putință și cu adevărat necesar omului.

— Limitele progresului universal se găsesc în infinit și, iartă-mă, dar mi se pare ciudat să socotești cu putință un progres limitat la nevoile noastre sau la concepții trecătoare.

— Dacă limitele progresului se găsesc în infinit, cum spui dumneata, înseamnă că scopurile sale sînt nedefinite ; înseamnă să trăiești fără să știi precis pentru ce.

— Să admitem ! Dar acest „fără să știi“ este mai puțin plicticos decît ceea ce consideri dumneata „a ști“. Eu urc o scară care se cheamă civilizație, progres, cultură, urc mereu fără să știu precis unde merg ; dar, crede-mă, viața merită să fie trăită chiar numai pentru această minunată scară. Dumneata știi pentru ce trăiești ; pentru ca unii să nu înrobească pe alții, pentru ca un mare pictor și ucenicul care-i prepară culorile să mănînce la fel. Dar acesta este un punct de vedere mărunt, este aspectul cenușiu, de bucătărie, ca să zic așa, al vieții și nu e oare dezgustător să trăiești pentru el ? Dacă unele gîze robesc pe altele, dracu să le ia, lasă-le să se mănînce între ele. Nu la ele trebuie să ne gîndim. Tot vor muri și vor putrezi, fie că le scapi sau nu de robie. Gîndul nostru trebuie să se îndrepte spre acea mare necunoscută care așteaptă întreaga omenire într-un viitor îndepărtat.

Blagovo discuta cu aprindere, dar era totuși vădit că, din cînd în cînd, un alt gînd îl preocupa.

— Cred că sora dumitale n-o să mai vie ! zise el într-un tîrziu, uitîndu-se la ceas. A fost ieri pe la noi și spunea că o să treacă să te vadă... Vorbești mereu de robie... reluă el. În fond este o problemă de interes limitat și toate problemele de acest soi omenirea le rezolvă treptat și de la sine.

Vorbirăm apoi despre dezvoltare treptată. Eu susţineam că problema dreptăţii şi nedreptăţii trebuie rezolvată de fiecare personal, fără să aştepte ca omenirea s-o rezolve pe calea dezvoltării treptate. Aceasta este o sabie cu două tăişuri. Alături de procesul dezvoltării treptate a ideilor umanitare, cresc treptat şi altfel de idei. Iobăgie nu mai există, dar în schimb creşte capitalismul. Astăzi, în plină perioadă de înflorire a ideilor liberale, minoritatea este hrănită, îmbrăcată şi apărată ca şi pe vremurile lui Batîi-Han[1] de o majoritate care rămîne înfometată, goală şi fără apărare. O asemenea orînduială se împacă perfect cu orice curente şi păreri, fiindcă arta de a robi este şi ea cultivată treptat. Nu ne mai batem servitorii cu biciul, dar dăm robiei forme mai rafinate, sau, cel puţin, ştim să găsim pentru fiecare caz în parte o justificare. La noi ideile sînt una şi practica este alta : dacă acum, la sfîrşitul secolului al XIX-lea, am putea pune pe muncitori să îndeplinească în locul nostru chiar şi funcţiunile noastre fiziologice cele mai neplăcute, am face-o, şi, ca să ne justificăm, am spune, firește, că dacă oamenii cei mai de valoare, gînditorii şi marii savanţi, ar trebui să-şi piardă preţiosul lor timp ca să-şi îndeplinească aceste funcţiuni, progresul ar putea fi serios ameninţat.

In clipa aceea sosi şi sora mea. Văzîndu-l pe medicinist, se tulbură, începu să se agite şi spuse numaidecît că trebuie să se întoarcă repede acasă la tata.

— Cleopatra Alexeevna, încercă Blagovo s-o convingă, ducîndu-şi mîinile la inimă, ce rău i s-ar putea întîmpla tatălui dumitale dacă ai mai sta o jumătate de oră cu mine şi cu fratele dumitale ?

Felul său de a fi spontan şi prietenos izbutea să învioreze pe cei din jurul lui. După ce se gîndi o clipă, sora mea rîse şi dintr-o dată se însufleţi întocmai ca la Dubecinia. Ieşirăm să ne plimbăm la cîmp şi vorbirăm mai departe aşezaţi pe iarbă. In faţa noastră ferestrele oraşului, îndreptate spre apus, păreau de aur în bătaia soarelui care asfinţea.

---

[1] Han mongol ale cărui hoarde au cotropit Rusia pe la jumătatea secolului al XIII-lea (n. ed.).

Din acea duminică, de cîte ori sora mea venea să mă vadă, apărea și Blagovo și se salutau cu aerul de a se întîlni ca din întîmplare. Sora mea ne asculta discutînd, cu o expresie de bucurie extaziată, înduioșată și plină de curiozitate, și mi se părea că încet, încet, în fața ochilor ei se deschide o lume cu totul nouă, de existența căreia nici nu visase înainte și pe care încerca acum s-o înțeleagă. Cînd medicinistul nu se afla de față, era tăcută și tristă iar cînd i se întîmpla să plîngă, stînd pe pat, nu-mi mai spunea pentru ce.

În luna august, Ridiche ne spuse să ne pregătim să plecăm pe linia ferată. Cu două zile înainte de a fi „mînați" afară din oraș, veni la mine tatăl meu. Se așeză și, încet, fără să-mi arunce o privire, își șterse fața stacojie, scoase din buzunar un număr din ziarul nostru local și îmi citi fără să se grăbească, apăsînd pe fiecare cuvînt, o știre anunțînd că fostul meu coleg, fiul directorului filialei Băncii de Stat, fusese numit șef de secție la Administrația financiară.

— Și acum uită-te la tine! spuse el, împăturind jurnalul. Ești un cerșetor, un zdrențăros, un golan. Pînă și țăranii și oamenii de rînd de la oraș învață carte ca să ajungă cineva, și tu, un Polozniev, care ai strămoși nobili și de seamă, tragi la mocirlă! Dar n-am venit să stau de vorbă cu tine; ție ți-am pus cruce! continuă el cu voce înnăbușită, ridicîndu-se. Am venit să te întreb: unde e soră-ta, nemernicule? A plecat în oraș astăzi după masă. Acum e ora opt și încă nu s-a întors acasă! A-nceput să iasă fără să mă-ntrebe și nu mai e respectuoasă ca înainte: asta trebuie să fie efectul influenței tale mîrșave! Unde e?

Ținea în mînă faimoasa umbrelă; mă fîstîcisem și luasem poziție de drepți, așteptînd ca tata să mă și croiască. Dar el prinse privirea aruncată de mine umbrelei și se vede că asta îl stingheri.

— Fă cum te taie capul! spuse el. Îți retrag binecuvîntarea mea!

— Sfinți părinți! îngăima de după ușă dădaca. Vai de capul tău, bietul de tine. Presimt o mare nenorocire, mare.

Am plecat apoi pe linie. Toată luna august a plouat fără încetare, a fost frig și umed; grînele nu au putut fi strînse de pe cîmp; pe moșiile mari unde se secera cu mașina grîul rămînea pe miriști, nu în snopi, ci în pale, și parcă văd și acum palele înnegrindu-se jalnic pe zi ce trecea, și boabele încolțind. Lucrul pe linie era anevoios. Ploile stricau tot ce făceam. Nu aveam voie să ne adăpostim și să dormim în gări și locuiam în bordeiele murdare și umede în care stăteau vara „ăi de la șină". Noaptea nu puteam să dorm din pricina frigului și a cîrcăiacilor care ne umblau pe mîini și pe obraz. Iar cînd lucram în apropiere de podurile în construcție, în fiecare seară „ăi de la șină" veneau buluc peste noi ca să ne tragă o trînteală — era un fel de sport pentru ei. Ne băteau, ne furau pensulele și, ca să ne întărîte și să ne facă cu orice preț să ne încăierăm, ne stricau lucrul abia terminat, mînjind, de pildă, cu verde gheretele.

Colac peste pupăză, Ridiche a început să ne plătească foarte neregulat. Lucrările de vopsitorie fuseseră toate luate de un antreprenor, care le cedase altuia și acesta le cedase la rîndul său lui Ridiche, rezervîndu-și 20%. Afacerea era prin ea însăși proastă și pe deasupra mai veniseră și ploile. Timpul trecea, noi nu lucram nimic, iar Ridiche era obligat să le plătească băieților zilele. Înfometați, lucrătorii mai-mai să-l ia la bătaie; îl făceau escroc, vampir, iudă, iar el, nenorocitul, ofta, ridica deznădăjduit brațele la cer și se ducea mereu la doamna Ceprakova să împrumute bani.

VII

Sosi o toamnă ploioasă, mucedă, mocirloasă. O dată cu venirea ei, încetă și lucrul și uneori rămîneam cîte trei zile la rînd acasă fără treabă, sau făcînd alte munci. De pildă, căram pămînt pentru binale și primeam douăzeci de copeici pe zi. Blagovo plecase la Petersburg. Sora mea nu mai venea să mă

vadă. Și Ridiche zăcea bolnav, așteptîndu-și iarăși moartea de la o zi la alta.

Sufletul îmi era și el întomnat. Ajuns muncitor, nu mai vedeam viața orașului decît din dosul decorului și poate de aceea aveam prilejul să fac zilnic descoperiri care mă umpleau de deznădejde. Concetățenii mei, despre care nu aveam înainte nici un fel de părere sau pe care îi credeam, judecînd după aparențe, oameni cumsecade, se dovedeau acum josnici, cruzi și în stare de orice mîrșăvie. Fiindcă eram simpli muncitori, încercau să ne tragă pe sfoară, ne înșelau la socoteală, ne lăsau să așteptăm ceasuri întregi la scară în frig sau în bucătărie, ne vorbeau urît și se purtau cu noi neomenește.

Angajat să pun tapete noi în sala de lectură și în alte două încăperi ale clubului, cu șapte copeici de sul, mi s-a cerut să iscălesc o chitanță de douăsprezece copeici de sul. Cînd am refuzat, un domn respectabil cu ochelari de aur, desigur unul din membrii comitetului, s-a răstit la mine:

— Nemernicule, dacă mai spui o vorbă îți dau una peste gură!

Cînd un fecior i-a șoptit la ureche că sînt fiul arhitectului Polozniev, s-a tulburat, a roșit, dar, redobîndindu-și de îndată cumpătul, a mormăit:

— Să-l ia dracu!

În dughene ni se vindea carne stricată, făină mucedă și ceai care mai fusese opărit o dată. La biserică, ne îmbrîncea poliția, la spital infirmierele și surorile ne jefuiau și dacă n-aveam să le dăm bacșișuri, se răzbunau dîndu-ne mîncarea în străchini nespălate; la poștă, ultimul contopist se socotea îndreptățit să se poarte cu noi ca cu niște vite și să se răstească grosolan și fără rușine: „Așteaptă! Unde te bagi?“ Chiar cîinii din curțile oamenilor ne dușmăneau și săreau la noi cu o îndîrjire deosebită. Dar ceea ce mă izbea mai mult în noua mea situație era completa lipsă de dreptate; așa cum spune poporul: „oamenii își uitaseră de dumnezeu“. Nu era zi fără înșelăciune. Negustorii care ne vindeau uleiul, antreprenorii, băieții și înșiși clienții, toți erau necinstiți.

Bineînțeles, nici vorbă nu putea fi de vreun drept al nostru. Chiar banul care ni se cuvenea, pentru care muncisem, trebuia să-l cerșim de fiecare dată ca pe o pomană, stînd la scara din dos, cu șapca în mînă.

Într-o seară — nu terminasem încă lucrarea de la club și mai aveam de pus tapetul într-o încăpere vecină cu sala de lectură — tocmai mă pregăteam să plec spre casă, cînd intră fiica inginerului Doljikov cu un pachet de cărți în mînă.

Am salutat-o.

— A, bună seara! îmi spuse ea, recunoscîndu-mă de îndată și întinzîndu-mi mîna. Sînt foarte bucuroasă că te văd.

Surîdea și se uita cu mirare și curiozitate la bluza mea, la căldarea cu clei și la sulurile întinse pe jos. M-am fîstîcit, dar mi-am dat seama că nici ea nu se simțea la largul ei.

— Iartă-mă că te privesc astfel. Mi s-a vorbit mult despre persoana dumitale. Mai ales de către tînărul Blagovo, care este de-a dreptul îndrăgostit de dumneata. Ți-am cunoscut și sora: e o fată foarte drăguță și simpatică, dar nu am putut de loc s-o conving că în felul în care ai înțeles să-ți orînduiești viața nu este nimic de care să se-ngrozească. Dimpotrivă, acum ești omul cel mai interesant din oraș.

Se uită din nou la căldarea cu clei și la sulurile de hîrtie și continuă:

— Îl rugasem pe Blagovo să-mi dea prilejul să te cunosc mai bine. Dar, se vede, sau că a uitat sau că n-a avut timp. În tot cazul, ne cunoaștem și dacă ai vrea să vii pe la mine, fără nici o ceremonie, mi-ar plare foarte bine. Simt atît de mult nevoia să stau de vorbă cu cineva. Eu sînt un om foarte simplu și sper că la mine o să te simți bine.

Îmi întinse mîna și adăugă:

— Tatăl meu nu este aici. E dus la Petersburg.

Dispăru în sala de lectură, cu un foșnet tulburător de rochie, iar eu, ajuns acasă, n-am putut să adorm multă vreme.

În aceeași toamnă mocnită, o inimă bună, care dorea pesemne să-mi îndulcească viața, îmi trimitea

din cînd în cînd ba ceai, ba lămîi, ba prăjituri sau găinuși fripte. Karpovna mă informa că erau aduse de un soldat, care nu voia să spună din partea cui vine. Soldatul se interesa de sănătatea mea. Întreba dacă am în fiecare zi ce mînca și dacă nu duc lipsă de haine călduroase. Cînd dădu înghețul, aduse, tot în lipsa mea, un șal tricotat de lînă moale din care se desprindea, ca o îndepărtată adiere, un parfum suav și abia atunci ghicii cine era zîna mea bună. Șalul mirosea a lăcrămioare, parfumul preferat al Aniutei Blagovo.

În timpul iernii se iviră mai multe lucrări și zilele se scurseră mai ușor. Ridiche învie iarăși din morți și lucrarăm împreună la cimitir, unde dădurăm cu ghips iconostasul care trebuia să fie aurit din nou. Era o muncă tihnită, curată — și cum spuneam noi — cu spor. Se putea cîștiga mult într-o zi și nici nu simțeai cum trece timpul. Nici sudălmi, nici rîsete, nici flecăreli zgomotoase. Însuși locul te obliga la o purtare cuviincioasă și te predispunea la reculegere. Cufundați în migala lucrului, stăteam nemișcați ca niște statui. Domnea o liniște moartă, așa cum se cuvine în cimitire, și dacă se întîmpla să ne cadă vreo sculă sau să sfîrîie mucul unei candele, zgomotul răsuna atît de neașteptat și de prelung, încît tresăream și întorceam capul. Cîteodată, după un timp în care nimic nu clintise, se auzea un murmur asemănător zumzetului unui roi de albine. Se cînta încetișor prohodul unui copil în pridvorul bisericii. Din cînd în cînd, pictorul care zugrăvea pe bolta turlei celei mari un porumbel înconjurat de stele începea să fluiere dar, luîndu-și repede seama, amuțea. Doar pe Ridiche îl auzeai, pierdut în gînduri, rostind cu glas tare și cu un oftat: „Totul e cu putință, orice se poate întîmpla!" Iar cînd deasupra capetelor noastre clopotele prindeau să sune prelung și jalnic, băieții spuneau că sună pentru un mort bogat.

Îmi petreceam zilele în tăcere și-n penumbra bisericii, iar serile lungi mi le omoram jucînd biliard sau ducîndu-mă la teatru „la cucurigu", în hainele mele noi de flanel, pe care mi le cumpărasem cu banii cîștigați.

La Ajoghini începuseră spectacolele și concertele ; Ridiche picta acum singur decorurile. Îmi povestea subiectul pieselor și tablourilor, și eu îl ascultam cu jind. Aveam o poftă nebună să ajut și eu la repetiții, dar nu îndrăzneam să dau pe acolo.

Tînărul Blagovo sosi cu o săptămînă înainte de crăciun ; ne reluarăm discuțiile, iar seara jucam biliard. Își scotea tunica, își descheia la gît cămașa și se silea să-și dea un aer de mare chefliu. Bea puțin dar gălăgios și izbutea să cheltuiască pînă la douăzeci de ruble pe seară, chiar într-o cîrciumă atît de ordinară și ieftină ca „Volga".

Sora mea începu din nou să vină să mă vadă. Întîlnindu-se, se prefăceau de fiecare dată surprinși, dar se vedea după fața ei bucuroasă și stingherită că întîlnirile acestea nu se datorau de loc întîmplării.

Într-o seară, în timp ce jucam biliard, Blagovo îmi spuse :

— De ce nu te duci pe la domnișoara Doljikov ? Doar o cunoști pe Maria Viktorovna. Este o fată deșteaptă, fermecătoare și are un suflet simplu și bun.

Îi povestii felul în care inginerul mă tratase în primăvara trecută.

— Fleacuri ! rise medicinistul. Inginerul e una și fata e alta. Crede-mă, dragul meu, nu o jigni. Du-te într-o zi pe la ei. Ce-ar fi să mergem împreună mîine seară ? Nu vrei ?

M-am lăsat convins. A doua zi, seara, îmbrăcat cu hainele mele noi, puțin emoționat, m-am dus la Doljikovi.

De data aceasta, feciorul nu mi s-a mai părut atît de disprețuitor și de impunător și nici mobilele atît de luxoase ca în dimineața cînd venisem să cer ceva. Maria Viktorovna mă aștepta și mă întîmpină ca pe o veche cunoștință, strîngîndu-mi mîna puternic și prietenos. Purta o rochie de postav gri, cu mîneci largi și avea o pieptănătură deosebită, căreia, un an mai tîrziu cînd avea să ajungă la modă și în orașul nostru, i s-a spus „urechi de cățel". Părul era tras de pe tîmple peste urechi și fața Mariei Viktorovna arăta acum mai latră. Mi se păru că seamănă cu tatăl ei care

avea o față mare și rumenă de surugiu. Domnișoara Doljikov era frumoasă și elegantă, dar nu chiar atît de tînără ; părea să aibă treizeci de ani, cu toate că nu trecuse de douăzeci și cinci.

— Ce drăguț a fost Blagovo și cît îi sînt de recunoscătoare ! spuse ea, poftindu-mă pe un scaun. Dacă nu era el, n-ai fi venit. Mă plictisesc de moarte. Tatăl meu e plecat, m-a lăsat singură și nu știu ce să fac în orașul acesta străin mie.

După aceea începu să mă întrebe unde lucrez acum, cît cîștig și unde locuiesc.

— Trăiești numai din ceea ce cîștigi ?

— Numai.

— Ce om fericit ! oftă ea. Mi se pare că tot răul în viață vine din lipsa de activitate, din plictiseală, din golul sufletesc de neînlăturat cînd te-ai obișnuit să trăiești pe spinarea altora. Să nu crezi că nu gîndesc ceea ce spun ; vorbesc cu toată sinceritatea. Nu este nici interesant, nici plăcut să fii bogat. Se spune de obicei : „Fă-ți prieteni cu o bogăție adunată în chip necinstit". Zicala sună astfel, fiindcă nu există și nici nu poate exista o bogăție cinstită.

Privi în jurul ei cu o expresie severă și rece, ca și cum ar fi vrut să evalueze luxul în care trăia, apoi continuă : Confortul și înlesnirile vieții au o putere magică : încetul cu încetul ele atrag chiar și pe cei mai tari ! Pe vremuri, tata și cu mine trăiam modest și simplu, și acum, privește. Este de necrezut, adăugă ea dînd din umeri, cheltuim aproape douăzeci de mii de ruble pe an. În provincie !

— Confortul și înlesnirile vieții trebuiesc considerate, spusei eu, ca un privilegiu de neînlăturat al capitalului și al instrucțiunii, dar mi se pare că ele pot fi împăcate cu orice muncă, chiar cu cea mai grea și murdară. Tatăl dumitale este bogat, dar — așa cum singur o spune — a fost la început mecanic și ungător.

Ea surîse și dădu sceptică din cap.

— Tata mănîncă uneori pîine neagră și bea cvas, dar numai așa, ca să se distreze, din fantezie.

Se auzi sunînd la intrare.

— Oamenii instruiți și bogați ar trebui să muncească ca toți ceilalți, iar dacă e vorba de confort, el să fie la fel pentru toată lumea. Nu trebuie să existe nici un privilegiu. Dar să lăsăm filozofia. Povestește-mi ceva vesel. Vorbește-mi despre vopsitori. Cum sînt ? Au haz ?

Intră Blagovo. Începui să vorbesc despre vopsitori, dar din lipsă de obișnuință nu prea îmi era la îndemînă și mă exprimam ca un etnograf, serios și fără sare. Medicinistul povesti și el cîteva anecdote din viața lucrătorilor. Se îmbeticea, plîngea, cădea în genunchi, se întindea pe jos, imitînd pe un bețiv. Pantomima sa era demnă de un actor și, privindu-l, gazda rîdea cu lacrimi. Se așeză apoi la pian și începu să cînte cu vocea lui de tenor, slabă, dar plăcută. Maria Viktorovna stătea alături de el, îi alegea bucățile și îl corecta cînd greșea.

— Am auzit că și dumneata cînți ? am întrebat-o eu.

— Cum „și dumneata", protestă Blagovo. Este o cîntăreață de mîna întîi, o artistă. Auzi vorbă „și dumneata" !

— Pe timpuri am studiat serios. Dar acum, m-am lăsat.

Așezată pe un scăunaș, ne povesti viața ei de la Petersburg, imitînd glasul și felul de a se schimonosi al cîntăreților celebri. Schiță apoi pe un album portretul lui Blagovo, apoi pe al meu ; desena slab, dar prindea bine asemănarea. Rîdea, glumea, se răsfăța drăgălaș și îi stătea mai bine decît cînd făcea teorii despre bogăția necinstită ; mi se părea acum că nici atunci nu vorbise serios, ci tot imitînd pe cineva. Era o minunată actriță comică. O asemănam în gînd cu domnișoarele din orașul nostru ; nici chiar frumoasa și serioasa Aniuta Blagovo nu suferea asemuirea ; deosebirea era izbitoare, ca aceea dintre un trandafir de grădină și o răsură sălbatică.

Ne așezarăm la masă. Blagovo și Maria Viktorovna băură vin negru, șampanie și cafea cu coniac. Închinară pentru prietenie, pentru spirit, pentru pro-

gres și libertate, fără să se-mbete. Se îmbujoraseră numai mai tare și rîdeau cu lacrimi, fără motiv. Ca să nu par plicticos, băui și eu vin negru.

— Naturile bogate, înzestrate cu talent, spunea domnișoara Doljikov, știu ce au de făcut și urmează în viață drumul care trebuie, dar oamenii mediocri, ca mine, de pildă, nu știu și nu pot face nimic prin ei înșiși; nu le rămîne decît să descopere un curent social puternic și să se lase duși de el.

— Cum poți descoperi ceva ce nu există? întrebă Blagovo.

— Nu descoperim nimic, fiindcă nu știm să vedem.

— Crezi? Curentele sociale sînt și ele o născocire a literaturii din ultima vreme. La noi nu există.

Discuția se însuflețí.

— Nu sînt și nici nu au fost curente sociale adînci la noi! repetă medicinistul, ridicînd ușor glasul. Cîte năzdrăvănii n-a născocit literatura din ultima vreme? Nu a creat ea, de pildă, tipuri de intelectuali care s-au consacrat culturalizării satelor? Dar du-te la țară, răscolește coclaurile și n-ai să dai decît de niște Fudulea-Troacă [1] în veston, sau în redingotă neagră care fac patru greșeli într-un cuvînt de trei litere. Adevărata cultură nici n-a început la noi: trăim în aceeași stare de sălbăticie, de completă necioplire, de nimicnicie, ca și acum cinci sute de ani. Curentele, năzuințele, totul este neînsemnat, becisnic, legat de interese meschine. Poți să găsești ceva serios în toate astea? Dacă dumneata crezi că ai descoperit un curent social adînc și dacă ești gata să-ți sacrifici viața pentru unul din idealurile la modă, ca de pildă, dezrobirea gîzelor sau vegetarianismul, te felicit din toată inima, domnișoară. De studiat trebuie să studiezi fără încetare, asta este adevărat. Cît despre curentele sociale, însă, trebuie să mai așteptăm. Nu am ajuns încă pînă acolo, și, ca să vorbim drept, nu pricepem încă nimic din probleme sociale.

---

[1] Poreclă folosită de N. V. Gogol în *Suflete moarte,* pentru a ilustra atitudinea disprețuitoare a moșierimii ruse față de țăranii iobagi (n. ed.).

— Poate dumneata nu pricepi, eu însă înțeleg foarte bine! protestă Maria Viktorovna. Doamne, tare plicticos ești azi!

— Repet: datoria noastră este să ne cultivăm fără încetare, să acumulăm cît mai multe cunoștințe cu putință, fiindcă numai acolo se produc curente sociale serioase unde este știință... Fericirea generației viitoare stă numai în știință. Beau pentru știință!

— Un lucru este în afară de orice discuție, spuse Maria Viktorovna, după ce se gîndi o clipă, viața trebuie organizată altfel. Felul în care am trăit pînă acum nu face doi bani; nici să nu mai vorbim.

Cînd am plecat de la ea, suna ceasul două la clopotnița catedralei.

— Cum ți-a plăcut? mă întrebă Blagovo. Nu-i așa că este drăguță?

În seara de crăciun am cinat iarăși împreună la Maria Viktorovna, apoi ne-am dus la ea aproape în fiecare zi cît au ținut sărbătorile. Nimeni altcineva nu venea s-o vadă; avea dreptate să spună că în afară de medicinist și de mine nu avea nici un prieten în oraș. Cea mai mare parte a timpului o petreceam discutînd. Uneori Blagovo aducea o carte sau o revistă și citea cu glas tare. La drept vorbind, era cel dintîi om cult pe care-l întîlnisem. Nu-mi puteam da seamă dacă știe foarte multe lucruri, dar îl vedeam întotdeauna căutînd cu plăcere să facă și pe ceilalți să profite de cunoștințele sale. Cînd vorbea despre o problemă medicală, nu semăna cu nici unul din doctorii din oraș. Făcea o impresie puternică și tot ce explica părea cu totul nou. Îmi spuneam că, dacă ar voi, ar putea ajunge un mare savant. Era singurul om, pe atunci, în stare să aibă o înrîurire asupra mea. Ascultîndu-l vorbind și citind cărțile pe care mi le dădea, începeam să simt treptat nevoia de a ști cît mai multe lucruri care să spiritualizeze mohorîta mea muncă de fiecare zi. Mi se părea chiar ciudat să nu fi știut — înainte de a-l cunoaște — că întreg universul este compus din șaizeci de corpi simpli. Nu știusem, de pildă, ce este uleiul, ce sînt culorile și mă întrebam cum de putusem să nu o știu. Societatea lui

mă ridicase și moralmente. Discutam deseori cu el și, deși de obicei rămîneam la părerea mea, datorită lui începeam totuși să-mi dau seama că multe lucruri erau nelămurite în capul meu și căutam să dobîndesc cît mai multe noțiuni precise, pentru ca să reduc cît mai mult lipsurile instrucției și șovăielile cugetului meu...

Dar fiind, fără îndoială, omul cel mai cult și mai de valoare din oraș, Blagovo era totuși departe de a fi desăvîrșit. În felul său de a fi, în obiceiul său de a transforma orice conversație în controversă, în vocea sa plăcută de tenor și chiar în amabilitatea lui, era ceva grosolan, de seminarist. Și cînd își scotea redingota și rămînea în cămașă sau cînd arunca un bacșiș chelnerului, mi se părea că, în ciuda culturii, în el mai trăia barbarul.

În dimineața bobotezei, plecă la Petersburg. După masă, sora mea veni să mă vadă. Stătea pe scaun cu pălăria și cu blana pe ea, palidă, tăcută, cu privirea fixă. Tremura și se vedea că încerca să se stăpînească.

— Cu siguranță că ai răcit ? i-am spus eu.

Ochii i se umplură de lacrimi ; se sculă și trecu la Karpovna, fără să-mi spună un cuvînt, ca și cum aș fi jignit-o.

Puțin după aceea prin ușa rămasă deschisă am auzit-o vorbind cu adîncă amărăciune :

— Spune și tu, doică, pentru ce am trăit pînă astăzi ? Pentru ce ? Nu mi-am pierdut tinerețea ? Să-ți risipești cei mai frumoși ani, ținînd socoteli, pregătind ceai, socotind fiecare copeică, distrînd musafirii și închipuindu-ți că nu-i nimic mai frumos și mai înalt pe lume. Înțelege-mă, doică, sînt și eu o ființă omenească, am și eu suflet ; vreau să trăiesc, iar ei au făcut din mine un fel de chelneriță. Este îngrozitor, îngrozitor !

Zvîrli cu dezgust legătura de chei care, trecînd prin ușa deschisă, căzu cu zgomot la mine pe podea. Erau cheile de la bufet, de la dulapul din bucătărie, de la pivniță și de la cutia cu ceai, aceleași pe care pe vremuri le purtase și mama.

— Doamne, doamne! Maică precistă! se îngrozi bătrîna. Sfinți părinți!

Înainte de a pleca, sora mea intră la mine să-și ia cheile și îmi spuse:

— Iartă-mă. În ultimul timp se petrece cu mine ceva ciudat.

VIII

Într-o seară, întorcîndu-mă tîrziu de la Maria Viktorovna, găsii așteptîndu-mă la mine în cameră un tînăr subcomisar de poliție, îmbrăcat într-o uniformă nouă. Ședea la masă și răsfoia o carte.

— În sfîrșit! spuse el, sculîndu-se și întinzîndu-se. E a treia oară că vin la dumneata. Guvernatorul a dat ordin să te prezinți neapărat mîine dimineață la el, la ora nouă fix.

Mă puse să semnez o hîrtie prin care mă angajam să execut întocmai ordinul excelenței sale, apoi plecă. Această vizită tîrzie a subcomisarului și ordinul neașteptat de a mă prezenta în fața guvernatorului mă tulburară adînc. De mic copil rămăsesem cu frica de jandarmi, de polițiști și îndeobște de autorități, și acum eram chinuit de neliniște, ca și cum m-aș fi făcut într-adevăr vinovat de ceva. Nu puteam să adorm. Dădaca și Procofi erau și ei îngrijorați și nu puteau dormi. Pe deasupra, pe Karpovna o mai durea și o ureche; gemea și de cîteva ori începu chiar să plîngă de durere. Auzind cum mă răsuceam în așternut fără să pot dormi, Procofi intră ușurel la mine în cameră cu o lampă în mînă și se așeză la masă.

— Ar trebui să bei un rachiu cu piper! spuse el după o matură chibzuială. Cînd ești la restriște totul se luminează dacă tragi o dușcă. Dacă am turna niște rachiu cu piper și în urechea mămuchii, ar lăsa-o junghiurile.

Pe la trei dimineața, începu să se pregătească să meargă la abator după carne. Știam că nu am să mai pot închide ochii pînă la ziuă și, ca să scurtez timpul

pînă la ora nouă, m-am dus și eu cu el. Noi doi am luat-o înainte, luminînd drumul cu un felinar, și în urmă venea cu sania ucenicul Nikolka, un băiețandru de vreo treisprezece ani, cu fața învinețită de frig și cu o expresie de tîlhar. Îndemna calul cu glas răgușit.

— Guvernatorul o să-ți tragă o săpunealâ ! spunea Procofi, mergînd alături de mine. Guvernatorul, arhimandritul, ofițerul, își au fiecare rînduielile lui. Fiecare stare își are rînduielile ei și fiindcă dumneata nu te ții de ele, dînșii nu ți-o iartă.

Abatorul se găsea dincolo de cimitir și pînă atunci nu-l văzusem decît de departe. Erau trei hangare sinistre, împrejmuite cu un zaplaz cenușiu ; un miros greu, înnăbușitor, se răspîndea din ele vara, în timpul căldurilor, mai ales cînd vîntul bătea dintr-acolo. Cînd intrarăm în curte, hangarele nu se deslușeau încă în întuneric. Mă loveam mereu de cai și de sănii goale sau gata încărcate cu carne. Oameni forfoteau cu felinare în mînă, suduind murdar. Procofi și Nikolka suduiau și ei tot atît de murdar și văzduhul era plin de sudălmi, de voci răgușite și de nechezat.

Mirosea a hoit și a balegă. Era moină, zăpada se amestecase cu noroiul și în întuneric mi se părea că pășesc prin băltoace de sînge. După ce încărcarăm sania cu carne, ne duserăm la piață la taraba lui Procofi. Începuse să mijească de zi. Una după alta, prinseră să se perinde bucătărese cu coșuri și cucoane mai în vîrstă în șube. Înarmat cu un topor și cu șorțul alb plin de sînge, Procofi se jura pe toți sfinții, făcea semnul crucii cu ochii la biserică și zbiera prin toată piața că vinde carnea la prețul de cost, ba chiar în pierdere. Înșela la cîntar și la socoteli ; bucătăresele luau seama, dar, asurzite de zbieretele sale, nu mai îndrăzneau să crîcnească, ci se mulțumeau să-i spuie : „gîde". Ridicînd și repezindu-și înfricoșător toporul, lua poze trufașe, privea fioros, icnea înfundat și, de fiece dată, mi-era și mie frică să nu taie cu adevărat capul sau brațul cuiva.

Am rămas pînă aproape de ceasul nouă la taraba lui și cînd am pornit spre guvernator, șuba mea mi-

rosea a carne și a sînge. Inima îmi era strînsă, ca și cum cineva m-ar fi trimis să vînez ursul cu țeapa. Îmi amintesc și acum de scara monumentală cu covor vărgat și de tînărul funcționar în frac albastru cu nasturi de metal care, fără un cuvînt, îmi arătase o ușă și alergase să mă anunțe. Am intrat într-un salon mare, luxos mobilat, dar rece și fără gust. Mai ales oglinzile înalte și înguste dintre ferestre și perdelele de un galben țipător izbeau deosebit de neplăcut ; se vedea că guvernatorii se schimbau dar mobilierul rămînea același. Funcționarul cel tînăr îmi arătă o altă ușă și mă îndreptai spre o masă mare acoperită cu postav verde, în spatele căreia stătea în picioare un general cu ordinul Sfîntul Vladimir la gît.

— Domnule Polozniev, începu el, ținînd în mînă o scrisoare și deschizînd o gură mare și rotundă ca un O, te-am rugat să vii aici ca să-ți aduc la cunoștință următoarele : stimatul dumitale părinte s-a adresat verbal și în scris mareșalului nobilimii din gubernie, rugîndu-l să te cheme și să-ți pună în vedere că purtarea dumitale nu cadrează cu calitatea de nobil pe care ai cinstea să o deții. Socotind, cu drept cuvînt, că purtarea dumitale ar putea constitui o pildă primejdioasă și, găsind că o simplă dojană din partea dumisale nu ar fi fost îndeajuns, ci că se impune ca și autoritatea administrativă să intervină, excelența sa Alexandru Pavlovici, mareșalul nobilimii, mi-a comunicat prin această scrisoare vederile sale în privința dumitale, vederi pe care le împărtășesc în totul.

Toate acestea mi le spuse pe un ton liniștit, respectuos, stînd în picioare, drept, ca și cum eu aș fi fost superiorul lui și privindu-mă fără nici o asprime. Fața sa era ofilită, trecută, plină de zbîrcituri ; avea pungi sub ochi și păr cănit și n-ai fi putut spune dacă număra patruzeci sau șaizeci de ani.

— Nădăjduiesc, continuă el, că ai să prețuiești delicatețea stimatului Alexandru Pavlovici care mi s-a adresat nu pe cale oficială ci particulară. La rîndul meu nici eu nu te-am poftit pe cale oficială și nu îți vorbesc în calitate de guvernator, ci ca un om care

are o deosebită stimă pentru tatăl dumitale. Te rog, deci, sau să-ţi schimbi purtarea şi să te întorci la îndatoririle care incumbă rangului dumitale, sau, ca să nu constitui un exemplu dăunător, să te duci în altă localitate, unde nimeni nu te cunoaşte şi unde poţi să te îndeletniceşti cu ce vrei. În caz contrar, mă voi vedea silit să recurg la măsurile de rigoare.

Tăcu o clipă, privindu-mă cu gura rămasă deschisă.

— Eşti vegetarian? mă întrebă el.

— Nu, excelenţă, mănînc carne.

Guvernatorul se aplecă peste nişte hîrtii. Îl salutai şi ieşii. Nu avea rost să mă mai duc la lucru în ziua aceea. M-am întors acasă şi am încercat să dorm, dar fără să izbutesc, din pricina amintirii neplăcute, obsedante, lăsată de abator şi de vizita la guvernator. Cum veni seara, m-am dus tulburat şi posomorît la Maria Viktorovna şi i-am povestit totul; ea se uită la mine ca şi cum nu i-ar fi venit să creadă, apoi, dintr-o dată, izbucni într-un rîs vesel, zgomotos şi molipsitor, aşa cum ştiu să rîdă numai oamenii buni la suflet şi hazlii.

— Ah, dacă s-ar povesti asta la Petersburg! spuse ea, prăvălindu-se de rîs peste birou. Ah, dacă s-ar povesti asta la Petersburg!

IX

Ne vedeam acum des, de cîte două ori pe zi. După prînz venea la cimitir şi, aşteptînd să-mi termin lucrul, citea inscripţiile de pe cruci şi de pe monumente. Cîteodată intra în biserică, stătea lîngă mine şi se uita cum lucrez. Tăcerea, priceperea modestă a vopsitorilor şi a poleitorilor, mintea chibzuită a lui Ridiche, faptul că nu mă deosebeam cu nimic în înfăţişarea mea de ceilalţi, că lucram ca şi ei, fără haină, numai cu pantalonii de vopsitor şi că toţi mă tutuiau, totul era nou pentru ea şi o emoţiona.

Odată, pictorul care zugrăvea porumbelul pe bolta cupolei strigă în timp ce ea era de faţă:

— Misail, ia dă-mi ţincvaisul.

I-am dus vopseaua şi, în timp ce coboram schela şubredă care se clătina, Maria Viktorovna m-a privit zîmbind, mişcată pînă la lacrimi.

— Ce bun eşti, îmi spuse ea.

Din copilărie îmi rămase în minte întîmplarea cu un papagal verde, care scăpase din colivie de la un bogătaş. Pasărea aceea frumoasă zburase o lună întreagă prin oraş, rătăcind alene din grădină în grădină, stingheră, fără adăpost. Maria Viktorovna îmi amintea de ea.

— In afară de cimitir, nu mai am acum unde să mă duc, îmi spuse ea rîzînd. Oraşul m-a plictisit într-atît, că aproape mi-e silă de el. La Ajoghini se citeşte, se cîntă, se vorbeşte din vîrful buzelor şi de la o vreme nu-i mai pot suferi. Sora dumitale este o fiinţă prea retrasă, domnişoara Blagovo mă urăşte fără să ştiu de ce, teatrul nu-mi place, unde vrei să mă duc?

Cînd veneam la ea, miroseam a vopsea şi a terebentină, mîinile îmi erau negre şi asta îi plăcea. Ar fi vrut să nu vin decît în ţinută de lucru, dar în salonul ei ţinuta aceasta mă stingherea. Nu mă simţeam în largul meu, ca şi cum aş fi fost în uniformă şi, de aceea, de cîte ori mă duceam s-o văd, îmi îmbrăcam hainele mele cele noi, ceea ce-i displăcea.

— Mărturiseşte că nu te-ai obişnuit încă cu totul cu noul dumitale rol. Ţinuta de muncitor te stinghereşte; nu te simţi bine în ea? Îţi lipseşte oare convingerea şi nu eşti mulţumit? La drept vorbind, cum ar putea să te satisfacă munca pe care ai ales-o, vopsitoria dumitale? adăugă ea rîzînd. Vopseaua înfrumuseţează lucrurile şi le face mai trainice, dar aceste lucruri aparţin burghezilor, bogătaşilor şi în definitiv, constituie un lux. Dumneata singur mi-ai spus de atîtea ori că fiecare trebuie să-şi cîştige pîinea cu braţele lui. Dar dumneata cîştigi bani, nu pîine. De ce să nu te ţii aidoma de sensul cuvintelor dumitale? Pîinea trebuie cu adevărat cîştigată, cu alte cuvinte trebuie să ari, să semeni, să seceri, să

treieri sau să faci ceva în legătură directă cu agricultura, de pildă, să paști vacile, să sapi pămîntul, să construiești izbe.

Deschise un dulăpior elegant aflat lîngă biroul ei și continuă :

— Îți spun toate acestea, fiindcă aș vrea să-ți încredințez taina mea. Iată, aceasta-i biblioteca mea agricolă ; am aici și cîmpul, și grădina de legume, și livada, și ocolul de vite, și stupăria. Citesc totul cu sete și mi-am și însușit totul, în teorie, în cel mai mic amănunt. Visul meu este să mă duc să mă instalez din primele zile ale lui martie la Dubecinia noastră. Ce loc încîntător, nu-i așa ? În primul an, mă voi orienta și mă voi deprinde ; în anul următor, am să mă pun pe muncă adevărată, fără să-mi cruț puterile. Tata mi-a făgăduit să-mi dăruiască Dubecinia ; am să fac acolo tot ce vreau.

Îmbujorată, mișcată pînă la lacrimi și în același timp entuziasmată, visa cu glas tare despre chipul în care va trăi la Dubecinia, întrezărind o viață din cele mai interesante ; o invidiam. Martie era aproape, zilele se făceau tot mai lungi, în după amiezile însorite curgeau streșinile și mirosea a primăvară. Mi se făcea și mie dor de plecat la țară.

Auzind că se va duce și că va rămîne la Dubecinia, m-am gîndit cît de singur o să mă simt în oraș și mi-a fost ciudă pe dulăpiorul cu cărți și pe agricultură. Nu mă pricepeam la muncile cîmpului, nici nu-mi plăceau și eram gata să-i spun că plugăria este o îndeletnicire de robi, dar mi-am adus aminte că auzisem deseori pe tatăl meu spunînd la fel, așa că n-am mai zis nimic.

Sosi și postul mare. Inginerul Doljikov, despre existența căruia începusem să uit, se reîntoarse pe neașteptate, fără să fi trimis măcar o telegramă. Cînd am intrat ca de obicei seara în salon l-am găsit plimbîndu-se în lung și-n lat, proaspăt îmbăiat și tuns. Părea întinerit cu zece ani și povestea însuflețit ceva fiicei sale. În genunchi pe covor, Maria Viktorovna scotea din geamantane tot felul de cutii, de sticluțe și de cărți, pe care le întindea feciorului. Dînd cu ochii

de inginer am făcut fără să vreau un pas înapoi, dar el îmi întinse amîndouă mîinile zîmbind și arătîndu-și dinții albi și puternici de surugiu.

— Ei, iată-l ! Foarte bucuros că te văd, domnule vopsitor ! îmi spuse el. Maşa mi-a povestit totul și te-a ridicat în slăvi. Te înțeleg foarte bine și te aprob, continuă el, luîndu-mă de braț. Este mult mai inteligent și mai cinstit să fii un bun lucrător, decît să mîzgălești hîrtia statului și să porți cocardă la șapcă. Și eu am muncit în Belgia cu mîinile astea, apoi am fost doi ani mecanic.

Purta un veston scurt și pantofi de casă ; își freca mîinile umblînd de colo colo și sprijinindu-și trupul cînd pe un picior, cînd pe celălalt, ca și cum ar fi suferit de gută. Fredona, torcînd ca o pisică și își juca umerii și mușchii brațelor de plăcerea de a se vedea reîntors acasă și de a fi făcut un duș strașnic.

— Desigur, îmi spuse el în timpul cinei, sînteți cu toții oameni drăguți și simpatici, dar nu știu de ce, domnilor, de îndată ce vă apucați să munciți cu brațele sau să-i ridicați pe țărani, deveniți sectari. Și dumneata ești sectar : uite, nu bei votcă. Asta ce-nseamnă ?

Pentru a-i face plăcere am băut votcă. Am băut și vin. Ne-am înfruptat apoi din brînzeturile, din mezelurile, pateurile, murăturile și toate gustările fine pe care le adusese, precum și din vinurile sosite în lipsa sa din străinătate. Vinurile erau minunate. Nu știu pentru care motiv inginerul primea vinurile și țigările din străinătate, fără vamă, cineva îi trimetea gratuit icre moi și batog, pentru casă nu plătea chirie, fiindcă proprietarul furniza petrol pentru linia de cale ferată pe care o construia și, în general, atît el cît și fiica lui dădeau impresia că toate bunătățile din lume erau la dispoziția lor și că le obțineau fără să dea un ban.

Am continuat să mă duc la ei, dar cu mai puțină plăcere. Prezența inginerului mă stingherea ; în fața lui nu mă simțeam la largul meu. Nu puteam să mă uit în ochii lui limpezi și nevinovați. Discursurile pe care mi le ținea mă oboseau, îmi făceau silă. Gîndul

că nu demult fusesem subalternul omului acestuia, îmbuibat și rumen, care se purtase cu o nemiloasă grosolănie cu mine, îmi sta ca un ghimpe în suflet. Acum mă cuprindea cu brațul de mijloc, mă bătea prietenește pe umăr și mă aproba, dar simțeam că mă disprețuiește totuși ca și mai înainte, că mă socotește un om de nimic și mă tolerează numai de hatîrul fetei. Nu mai puteam să rîd și să vorbesc în voie, mă închideam în mine și mă așteptam mereu să-mi spună Pantelei, așa cum îi spunea lui Pavel, feciorul. Mîndria mea meschină, provincială clocotea în mine. Eu, un proletar, un vopsitor, mă duceam în fiecare zi în casa unor oameni bogați care îmi erau străini, pe care tot orașul îi considera ca pe niște venetici și mă-ndopam la ei cu mîncăruri rare și vinuri fine. Conștiința mea nu voia să se împace cu aceasta. Îndreptîndu-mă spre casa lor, ocoleam cu grijă trecătorii cunoscuți și priveam piezîș, parcă aș fi făcut într-adevăr parte dintr-o sectă. Iar cînd mă întorceam acasă, îmi era rușine simțindu-mă ghiftuit cu bunătăți.

Mi-era teamă mai ales să nu mă îndrăgostesc. Pe stradă, la lucru, sau în timp ce stăteam de vorbă cu băieții, nu mă gîndeam decît la clipa în care mă voi duce la Maria Viktorovna, îi aveam mereu în auz glasul și rîsul ei, în ochi, mersul. Îmbrăcîndu-mă să mă duc la ea, stăteam multă vreme în odaia dădacăi, făcîndu-mi cravata în fața oglinzii, care arăta strîmb. Hainele mele de flanel mi se păreau groaznice, sufeream din pricina lor și totodată mă disprețuiam că mă pot coborî la preocupări atît de mărunte. Cînd Maria Viktorovna îmi striga din camera ei că nu este îmbrăcată și mă ruga s-o aștept, mă tulbura foșnetul rochiilor și simțeam că parcă-mi fugea pămîntul de sub picioare. Și cînd vedeam pe stradă — cît de departe — o siluetă feminină, o asemuiam numaidecît cu a ei și toate femeile și fetele din orașul nostru mi se păreau vulgare, prost îmbrăcate, fără ținută. Aceste asemuiri trezeau în mine un sentiment de mîndrie. Maria Viktorovna era mai frumoasă ca toate. Iar noaptea mă vedeam în vis alături de ea.

Într-o seară, inginerul și cu mine am mîncat un homar întreg. Reîntorcîndu-mă apoi acasă, mi-am adus aminte că în timpul mesei inginerul îmi spusese de două ori „drăguță" și mi-am zis că în casa Doljikov eram tratat ca un dulău nenorocit, fără stăpîn. Fără îndoială că se distrau cu mine și cînd aveau să se plictisească aveau să mă dea afară tot ca pe un cîine. Gîndul acesta m-a rușinat și m-a făcut aproape să plîng, ca de o insultă. Ridicînd ochii la cer, mi-am jurat atunci să pun capăt acestei povești.

A doua zi nu m-am mai dus la Doljikov. Seara tîrziu, cînd se întunecă de tot, deși ploua tare, am dat o raită pe Bolșaia Dvorianskaia, privind ferestrele. La Ajoghini toată lumea dormea. La o singură fereastră din colțul casei se vedea o lumină. Doamna Ajoghin broda pesemne în iatacul ei la lumina a trei luminări, închipuindu-și că luptă astfel împotriva superstițiilor. În casa tatălui meu era întuneric; peste drum, la Doljikov, ferestrele erau luminate, dar nu se putea deslușì nimic prin perdele și printre flori. M-am plimbat un timp în sus și în jos pe stradă; ploaia rece de martie mă pătrundea pînă la piele. L-am auzit pe tatăl meu întorcîndu-se de la club și bătînd în poartă. O clipă după aceea o fereastră se lumină și am văzut-o pe sora mea grăbindu-se să-i deschidă; ținea lampa într-o mînă, iar cu cealaltă încerca să-și netezească părul său bogat. După aceea l-am zărit pe tatăl meu plimbîndu-se prin salon și povestind ceva, frecîndu-și mîinile, în timp ce sora mea ședea nemișcată într-un fotoliu cu gîndul aiurea, fără să-l asculte.

Curînd ieșiră din salon și lumina se stinse. M-am întors iarăși cu privirea spre casa Doljikovilor, care și ea era acum cufundată în întuneric. M-am simțit dintr-o dată cumplit de singur în noapte și în ploaie, părăsit în voia soartei. Mi se părea că tot ce gîndisem și spusesem, toate năzuințele și zbuciumul meu de pînă azi nu însemnau nimic față de singurătatea, de suferința mea de acum și față de tot ceea ce viața avea să-mi rezerve de aci înainte. Vai, acțiunile și

gîndurile oamenilor sînt departe de a fi pe măsura durerilor lor!

Fără să-mi dau bine seama de ce fac am tras cu toată puterea de clopotul de la intrarea casei Doljikov, smulgîndu-l, apoi am rupt-o de fugă ca un golan, îngrozit la gîndul că s-ar putea ca cineva să deschidă și să mă recunoască. Cînd m-am oprit la capătul străzii ca să-mi potolesc bătăile inimii, nu se mai auzea decît țîrîitul ploii. Undeva, în noapte, un paznic lovea în toaca lui de tuci.

O săptămînă întreagă nu m-am mai întors la Doljikovi. Îmi vîndusem hainele cele noi de flanel. Lucrările de vopsitorie se terminaseră. Mă chinuia iarăși foamea; cîștigam abia zece sau douăzeci de copeici pe zi, făcînd tot felul de munci grele și neplăcute. Înotînd pînă la genunchi în noroiul rece, muncind din greu, mă străduiam să gîtui în mine amintirile, răzbunîndu-mă parcă pe mine însumi de bunătățile din care mă înfruptasem la inginer. Dar de îndată ce mă culcam, lihnit de foame și ud leoarcă de ploaie, închipuirea-mi păcătoasă începea să urzească vedenii minunate, încîntătoare și eram nevoit să recunosc cu uimire cît eram de îndrăgostit. Cădeam apoi într-un somn adînc, sănătos: viața aceasta de ocnaș dădea trupului meu și mai multă vigoare și tinerețe.

Într-o seară, cînd se pornise din nou să ningă și cînd crivățul sufla ca în plină iarnă, întorcîndu-mă acasă de la lucru, o găsii pe Maria Viktorovna așteptîndu-mă la mine în cameră. Ședea pe un scaun cu blana pe ea și cu mîinile în manșon.

— De ce nu mai vii pe la mine? întrebă ea, ridicînd spre mine ochii ei inteligenți și luminoși.

Bucuria mă copleșise; eram într-atît de uluit, încît rămăsesem în fața ei țeapăn, în poziție de drepți, ca în fața tatălui meu cînd se pregătea să mă bată. Mă privea în ochi și era limpede că înțelegea de ce eram tulburat.

— De ce nu mai vii? repetă ea. Dacă dumneata nu mai vrei să vii la mine, iată că vin eu la dumneata.

Se ridică și se apropie de mine.

— Nu mă părăsi ! spuse ea și ochii i se umplură de lacrimi. Sînt singură, absolut singură.

Începu să plîngă și, acoperindu-și fața cu manșonul, adăugă :

— Absolut singură ! Viața mea e un chin. Afară de dumneata, nu am pe nimeni pe lume. Nu mă părăsi.

Își căută batista ca să-și șteargă lacrimile și zîmbi. Am tăcut amîndoi cîteva clipe. Apoi am luat-o în brațe și am sărutat-o, zgîriindu-mi adînc obrazul de acul care îi era înfipt în căciuliță.

Și am început să vorbim, ca și cum am fi fost împreună de mult, de totdeauna.

X

Două zile mai tîrziu, Maria Viktorovna mă trimise la Dubecinia ; eram nespus de fericit.

În drum spre gară, apoi în vagon, rîdeam fără pricină și lumea se uita cam strîmb la mine, socotindu-mă beat. Mai ningea încă, și către dimineață dăduse înghețul, dar drumurile erau totuși negre și deasupra lor zburau ciorile croncănind.

La început mă gîndisem să pregătesc pentru noi amîndoi — pentru mine și pentru Mașa — o locuință în aripa din fața celei ocupate de doamna Ceprakov, dar porumbeii și rațele se adăposteau acolo de cînd lumea și nu se putea curăți fără să strici o mulțime de cuibare. Vrînd-nevrînd a trebuit să recurg la încăperile neprimitoare ale casei celei mari cu jaluzele la ferestre. Țăranii o numeau „palat". Avea mai bine de douăzeci de încăperi, dar singurele mobile erau pianul din salonul cel mare și un scăunaș de copil în pod. Chiar dacă Mașa și-ar fi adus din oraș toată mobila ei, n-am fi izbutit să risipim impresia de pustiu mohorît și rece.

Am ales trei odăi mici ale căror ferestre dădeau spre parc și m-am pus îndată pe lucru, robotind din

zori și pînă seara tîrziu, ca să pun geamuri noi, tapete și să astup crăpăturile și găurile din podea. Era o muncă ușoară și plăcută.

Din cînd în cînd dădeam o fugă pînă la rîu să văd dacă nu au început să curgă sloiurile vestind dezghețul. Mi se părea mereu că s-au întors sturzii ; gîndindu-mă noaptea la Mașa, ascultam cu bucurie năvalnică zgomotul șobolanilor și vîntul care vuia zgîlțîind acoperișul ; ai fi zis că în pod tușea vechiul duh protector al casei.

Nămeții fuseseră mari ; mai căzuse zăpadă multă chiar și la sfîrșitul lui martie, dar acum se topeau repede, ca prin farmec. Puhoaiele primăverii se porniră despletite și la începutul lunii aprilie, cîntau sturzii și fluturi galbeni zburau prin parc. Era o vreme minunată. În fiecare seară mă îndreptam spre oraș în întîmpinarea Mașei. Și era o adevărată desfătare să mergi desculț pe pămîntul abia zvîntat, încă moale. La jumătate de drum mă așezam să mă odihnesc ; priveam orașul, parcă sfiindu-mă să mă apropii de el ; vederea lui mă tulbura. Mă întrebam necontenit ce va spune lumea cînd va afla despre dragostea noastră. Ce va spune tata ? Mă tulbura mai ales gîndul că viața se complicase, că pierdusem cu totul cîrma și că mă purta în neștire ca un balon, dumnezeu știe unde ? Nu mă mai gîndeam cum să-mi cîștig pîinea, ce sens să dau vieții și, ca să spun drept, nu mai îmi amintesc la ce mă gîndeam.

Mașa sosea în trăsură. Mă urcam lîngă ea și plecam spre Dubecinia, veseli și liberi. Uneori, după ce așteptasem zadarnic pînă după asfințitul soarelui, mă reîntorceam trist și descurajat, neînțelegînd de ce nu venise. Și, dintr-o dată, la poarta conacului sau în parc, o apariție încîntătoare : ea. Luase trenul și de la gară venise pe jos. Ce sărbătoare era ! Într-o rochie simplă, cu năframă pe cap și cu umbreluță modestă în mînă, strînsă în corset, zveltă, cu ghete scumpe din străinătate, era o actriță desăvîrșită, care juca rolul unei mici tîrgovețe. Inspectam împreună gospodăria noastră și hotăram unde va fi odaia fiecăruia, unde vom croi aleile, unde vom face grădina de le-

gume și stupăria. Cumpărasem găini, rațe și gîște și ne erau dragi fiindcă erau ale noastre. Pregătisem pentru semănat ovăz, trifoi, timoftică, hrișcă și semințe de zarzavaturi. Le cercetam necontenit, discutam îndelung despre viitoarele noastre recolte și tot ce îmi spunea Mașa mi se părea excepțional de inteligent și de interesant.

A fost cea mai frumoasă epocă din viața mea.

Curînd după duminica Tomei, ne-am cununat în bisericuța din Kurilovka, la trei verste de Dubecinia. Mașa voise ca totul să fie cît mai modest. Potrivit dorinței ei, nu am avut drept cavaleri de onoare decît flăcăi din sat; a cîntat un singur dascăl și de la biserică ne-am întors într-o brișcă ce ne hurduca groaznic. Mașa mîna chiar ea caii. Singurul musafir din oraș fusese sora mea Cleopatra, pe care Mașa o vestise cu trei zile înainte de nuntă. Era în rochie albă și cu mănuși. In timpul cununiei plîngea încetișor de înduioșare și de bucurie. Pe față i se întipărise aerul de nesfîrșită bunătate al mamei. Îmbătată de fericirea noastră, surîdea, ca și cum ar fi respirat o mireasmă dulce. Privind-o în timpul slujbei, am înțeles că pentru ea nu exista nimic pe lume mai presus de iubire — iubirea pămîntească, la care visa fără încetare, în taină, cu sfială și cu patimă. O strîngea mereu în brațe pe Mașa și o săruta, și, neștiind cum să-și mai exprime încîntarea, îi spunea mereu despre mine:

— E bun, foarte bun.

Înainte de a pleca de la noi, își schimbă rochia albă cu cea obișnuită și mă luă în parc să-mi vorbească între patru ochi.

— Tata este foarte mîhnit că lui nu i-ai scris nimic! spuse ea. Trebuia să-i ceri binecuvîntarea. In fond însă e foarte mulțumit. Este convins că această căsătorie te va ridica în ochii întregii societăți și că datorită influenței Mariei Viktorovna ai să începi să iei viața mai în serios. Acum, serile nu mai vorbim decît de tine și ieri l-am auzit chiar spunînd: „Misail al nostru". Asta m-a bucurat. Se vede că și-a pus ceva în cap. Cred că vrea să-ți dea o pildă de mări-

nimie și că va vorbi cel dintîi de împăcare. E foarte cu putință ca zilele acestea să vină chiar el la voi.

Făcu pestè mine de mai multe ori semnul crucii și adăugă :

— Dumnezeu să te ție și să fii fericit. Aniuta Blagovo care este o fată foarte deșteaptă spune despre căsătoria ta că este o nouă încercare pe care ți-o trimite dumnezeu. Dar ce să faci ? În căsnicie nu este numai bucurie, ci și suferință. Fără asta nu se poate.

Mașa și cu mine o întovărășirăm pe jos vreo trei verste. Întorcîndu-ne, mergeam senini și tăcuți, parcă odihnindu-ne. Mașa mă ținea de mînă, sufletul ne era ușor și nici nu simțeam nevoia să ne mai vorbim de dragoste. Cununia ne apropiase și mai mult, ne înrudise sufletește și mai adînc, și mi se părea că nimic n-ar mai fi putut să ne despartă.

— Sora ta este simpatică, spuse Mașa, dar face impresia că a suferit mult. Se vede că tatăl tău trebuie să fie un om groaznic.

Am început să-i povestesc cum fusesem crescuți, sora mea și cu mine, și cît de chinuitoare și absurdă fusese copilăria noastră. Auzind că tatăl meu mă bătuse încă de curînd, tresări și se lipi de mine :

— Nu-mi mai povesti nimic, murmură ea. Este îngrozitor.

Acum nu se mai despărțea de mine. Locuiam în casa cea mare în cele trei odăi și seara încuiam cu grijă ușa care dădea spre partea pustie a casei, ca și cum acolo ar fi stat cineva pe care nu-l cunoșteam și de care ne-am fi temut. Mă sculam în zori și mă apucam de îndată de lucru. Reparam căruțele, croiam aleile grădinii, săpam straturile, vopseam acoperișul casei. Cînd veni vremea de semănat ovăzul, încercai să ar cruciș, să grăpez, să semăn totul în chipul cel mai conștiincios, fără să rămîn în urma zilierului pe care-l angajasem. Seara eram rupt de oboseală, iar obrajii și picioarele îmi ardeau de ploaia și de vîntul rece și aspru. Noaptea visam numai brazde răscolite. Muncile cîmpului nu-mi plăceau însă. Nu știam ce-i plugăria și nu mă atrăgea, poate fiindcă strămoșii

mei nu fuseseră plugari și în vinele mele curgea un sînge de orășean get-beget. Iubeam din toată inima natura ; îmi erau dragi și ogoarele, și luncile, și grădinile de zarzavat, dar țăranul în zdrențe, ud de ploaie, care cu grumazul încordat zgîrie pămîntul cu plugul lui, îndemnînd o biată gloabă amărîtă, era pentru mine întruchiparea forței brute, sălbatice și hîde. Și, văzînd mișcările sale greoaie, gîndul mi se întorcea fără să vreau la vremurile legendare, cînd oamenii nu știau încă să folosească focul. Taurul care mugea fioros în turma satului și caii care goneau razna pe uliți scăpărînd din copite mă înspăimîntau. Tot ce era cît de cît mare, puternic și rău, un berbec, un gînsac sau un cîine în lanț, mi se părea întruchiparea aceleiași forțe brute și sălbatice.

Gîndurile acestea apăsătoare mă cuprindeau îndeosebi în zilele de vreme rea, cînd nori grei se tîrau deasupra arăturilor negre. Uneori, în timp ce aram sau semănam, doi, trei țărani ce treceau pe acolo se opreau și se uitau lung la mine ; mă indispunea atunci mai ales sentimentul că munca mea nu era impusă de nevoi, ci era un fel de jucărie. De aceea mă trăgea mai mult inima să robotesc prin curte ; nimic nu-mi făcea mai multă plăcere decît vopsitul acoperișului.

Deseori, tăind de-a dreptul prin parc și prin luncă, mă duceam la moara noastră care era arendată lui Stepan, un țăran din Kurilovka, un bărbat frumos, voinic, oacheș, cu o barbă mare și neagră. Nu-i plăcea îndeletnicirea de morar pe care o socotea plicticoasă și nebănoasă. Luase moara numai ca să nu mai stea acasă la el în sat. Era șelar de meserie și în jurul lui plutea întotdeauna un miros plăcut de piele și de rășină. Era scump la vorbă, molîu, se urnea greu și ședea cît era ziua de lungă în pragul morii sau pe malul iazului cîntînd „liu-liu-liu-liu". Cîteodată nevastă-sa și soacră-sa veneau de la Kurilovka să-l vadă. Amîndouă erau palide, triste și blînde. Făceau o plecăciune adîncă în fața lui, îi spuneau „dumneata" și „Stepan Petrovici". El nu scotea o vorbă și nu răspundea nici măcar cu un gest plecăciunilor lor. Se

ducea şi se aşeza deoparte pe mal şi cînta „liu-liu-liu-liu". Un ceas, două se scurgeau aşa în tăcere. După ce îşi şopteau ceva, nevasta şi soacra se ridicau, îl mai priveau o vreme, aşteptînd să întoarcă spre ele capul, apoi făceau din nou o plecăciune adîncă şi spuneau cu glas dulce, cîntător :

— Rămîi cu bine, Stepan Petrovici.

Şi se duceau.

Punînd bine şiragul de covrigi sau primenelile pe care i le aduseseră, Stepan ofta şi mormăia, strîmbîndu-se :

— Of, muierile astea !

Moara cu două perechi de pietre lucra zi şi noapte. Îi dădeam şi eu o mînă de ajutor lui Stepan şi asta îmi plăcea. Cînd trebuia să se ducă după treburi, îl înlocuiam bucuros.

XI

După zilele calde şi senine, veni vremea drumurilor desfundate de ape. Toată luna mai a fost frig şi a plouat fără încetare.

Huruitul monoton al morii şi ploaia molcomă te trăgeau la somn şi la lene. Podeaua tremura uşor şi mirosea a făină. Şi asta te îmbia să dormi. Nevastă-mea, îmbrăcată într-o scurteică îmblănită şi cu cizme bărbăteşti de cauciuc, venea de două ori pe zi şi spunea de fiecare dată :

— Asta-i vară ? Mai rău ca-n octombrie.

Luam ceaiul împreună, ne făceam fiertura de hrişcă sau stăteam tăcuţi ore întregi, aşteptînd să înceteze ploaia. Odată, cînd Stepan se duse la un iarmaroc, Maşa rămase toată noaptea la moară. Cînd ne trezirăm nu ştiam ce oră putea să fie, fiindcă norii de ploaie cuprinseseră tot cerul. Nu se auzea decît glasul somnoros al cocoşilor de la Dubecinia şi cîrsteii din luncă. Era încă foarte, foarte devreme. Nevastă-mea şi cu mine coborîrăm la iaz şi scoaserăm plasa pe

care văzusem că Stepan o pusese în ajun. În ea se zbătea un biban mare și un rac care își desfăcea cleștele.

— Aruncă-i înapoi în apă, spuse Mașa, să fie și ei fericiți.

Fiindcă ne sculasem atît de devreme și nu mai aveam nimic de făcut, ziua mi s-a părut foarte lungă, cea mai lungă din viața mea. Spre seară, cînd Stepan se-ntoarse, m-am dus și eu acasă.

— A venit tatăl tău! îmi spuse Mașa.

— Unde e?

— A plecat; nu l-am primit.

Văzînd că rămăsesem pe gînduri și că mi-era milă de el, adăugă:

— Trebuie să fii consecvent. Nu numai că nu l-am primit, dar i-am trimis vorbă să nu se mai deranjeze și să nu mai vie pe la noi.

În clipa următoare ieșeam pe poartă și mă îndreptam spre oraș ca să discut cu tata. Drumul era noroios, alunecos și frigul pătrunzător. Pentru prima dată de cînd mă căsătorisem mă simțeam trist și prin mintea mea ostenită de ziua aceea cenușie și atît de lungă trecu gîndul că s-ar putea ca viața pe care o duceam să nu fie tocmai ce ar trebui. Oboseala trupului mi se înfiltra tot mai mult în suflet; încetul cu încetul mă cuprinse un fel de moleșeală, de șovăire; nu mai aveam poftă nici să merg mai departe, nici să cuget. După cîțiva pași am renunțat să mă mai duc în oraș și m-am întors acasă. În mijlocul curții am dat de Doljikov. Era îmbrăcat într-o manta de piele cu glugă și răcnea:

— Unde sînt lucrurile? Erau aici mobile frumoase în stil Empire, tablouri, vase și acum nu mai e decît podeaua lucie. Am cumpărat conacul mobilat, dracu' s-o ia de babă!

În fața lui, frămîntîndu-și șapca în mînă, stătea Moisei, argatul generălesei, un flăcău de douăzeci și cinci de ani, slab, ciupit de vărsat, cu ochi mici și sfruntați. Unul din obraji îi era mai umflat decît celălalt, ca și cum ar fi dormit pe el.

— Înălțimea voastră a binevoit să cumpere conacul fără mobilă, spuse el cu glas șovăitor. Așa țin eu minte...

— Taci din gură ! răcni și mai tare Doljikov.

Și se făcu stacojiu, tremurînd de mînie.

Adîncurile grădinii îl îngînară prelung.

XII

Cînd lucram ceva în grădină sau în curte, Moisei stătea popîndău lîngă mine cu mîinile la spate și se uita fără rost și obraznic la mine, cu ochii săi mici ; prezența lui mă scotea într-atîta din fire, încît lăsam lucrul și intram în casă.

Aflasem de la Stepan că Moisei era ibovnicul generălesei. Observasem că, de cîte ori venea cineva la bătrînă după bani, se adresa întîi lui Moisei și odată am văzut un țăran, negru din cap pînă în picioare, cărbunar pesemne, ploconindu-se în fața lui pînă la pămînt. Uneori, după ce sporovăia în taină cu omul, Moisei dădea chiar el banii fără să spună nimic generălesei, ceea ce însemna că, de cîte ori putea, lucra și pe socoteala lui.

Trăgea cu pușca în grădină sub ferestrele noastre, fura de-ale mîncării din pivniță, se folosea de caii noștri fără să ne-ntrebe ; noi ne indignam și nu ne mai venea să credem că Dubecinia este într-adevăr a noastră. Mașa spunea pălind :

— Și sîntem nevoiți să mai trăim un an și jumătate cu lighioanele astea ?

Ivan Ceprakov, fiul generălesei, era șef de tren pe linia noastră. În timpul iernii slăbise mult ; într-atîta îl lăsaseră puterile, că se-mbăta dintr-un singur păhăruț și clănțănea din dinți la umbră. Purta cu silă uniforma de șef de tren de care îi era rușine. Dar socotea că slujba era rentabilă, fiindcă putea fura și vinde lumînările cu care erau luminate vagoanele. Noua mea situație trezea în el un sentiment compus

din mirare, invidie și tulburea nădejde că i s-ar putea întîmpla și lui ceva asemănător. O urmărea pe Maşa cu priviri extaziate, mă întreba ce mănînc acum la masă, și pe fața lui uscățivă și urîtă se întipărea ceva amar și scîrbit; mișca degetele, parcă ar fi vrut să-mi pipăie fericirea.

— Ascultă, mic cîștig! îmi spunea el neliniștit, aprinzîndu-și într-una țigara (împrejurul lui era întotdeauna gunoi, fiindcă pentru o singură țigară întrebuința cîte zece chibrituri), crede-mă: viața mea e tot ce poate fi mai parșiv. Ultimul majur se crede îndreptățit să-mi spună: „ei, tu ăla...“ Da, măi frate, am auzit multe prin vagoane și m-am lămurit. Urîtă-i viața. Iar de nenorocit m-a nenorocit maică-mea. Un doctor cu care am stat de vorbă odată în tren mi-a spus: dacă părinții sînt stricați, copiii ies bețivi sau criminali. Asta e!

Într-o zi intră în curte, împleticindu-se. Privirea îi era rătăcită, respirația grea. Rîdea și plîngea, ca și cum ar fi aiurat. Din bolboroselile lui nu înțelegeam decît atît: „mama, unde e mama?“ Rostea cuvintele acestea plîngînd, ca un copil care s-ar fi pierdut de mama lui prin mulțime. L-am dus în grădină, l-am culcat sub un copac, apoi toată ziua și toată noaptea l-am vegheat pe rînd, eu și Maşa. Îi era rău și, privind cu dezgust fața lui galbenă și asudată, Maşa spunea:

— O să mai trăim încă un an și jumătate cu lighioanele astea în curte. E groaznic, groaznic.

Cîte supărări nu aveam și din pricina țăranilor! Cîte dezamăgiri grele, chiar de la început, în lunile acestea de primăvară, cînd nădăjduisem să fim atît de fericiți! Nevastă-mea se apucase să construiască o școală. Îi schițasem un plan pentru un local de șaizeci de elevi. Zemstva îl aprobase, sfătuindu-ne, însă, să ridicăm școala la Kurilovka, un sat mare, la numai trei verste de noi. Școala veche din Kurilovka, la care învățau copiii din patru sate, printre care și Dubecinia, era ruinată și neîncăpătoare; trebuia să umbli cu băgare de seamă pe podeaua putrezită. La sfîrșitul lui martie, după dorința ei,

Maşa fusese numită eforă a şcolii şi la începutul lui aprilie adunasem de trei ori pe ţărani, încercînd să-i convingem că şcoala lor era neîncăpătoare şi veche şi că era neapărat nevoie să se construiască una nouă. Un membru al zemstvei şi un inspector al învăţămîntului primar, care veniseră la Kurilovka cu acelaşi prilej, încercaseră şi ei să-i convingă pe săteni.

După fiecare adunare, ţăranii ne înconjurau şi ne cereau să-i cinstim cu o vadră de votcă. Ne înnăbuşeam în mulţime, osteneam repede şi ne întorceam acasă nemulţumiţi şi parcă ruşinaţi. Pînă la urmă, ţăranii dădură un loc pentru şcoală şi se obligară să aducă din oraş cu căruţele lor tot materialul de construcţie. Şi într-adevăr, în primele duminici, după ce se terminară însămînţările de primăvară, începură să curgă din Kurilovka şi Dubecinia căruţele spre oraş ca să ia cărămizile pentru postament. Plecaţi din zori, oamenii se întorceau noaptea tîrziu. Toţi erau beţi şi ziceau că sînt morţi de oboseală.

Ca un făcut, ploile şi frigul ţinură toată luna mai. Drumurile se desfundară. Întorcîndu-se din oraş, căruţele se abăteau pe la noi pe la conac. Şi era groaznic. În poartă apărea întîi un cal, proptindu-se pe picioarele dinainte, încordîndu-şi burta şi poticnindu-se de parcă ar fi salutat ; după el, mai mult tîrît decît cărat, se ivea un trunchi gros şi lung de vreo şase metri, ud de ploaie şi clisos de noroi. În urmă, zgribulit, fără să se mai uite unde pune piciorul, călcînd drept prin băltoace, venea ţăranul cu poalele zeghei prinse în brîu. Un alt cal apărea ducînd o căruţă cu căpriori, apoi din nou un cal cu un trunchi gros şi un altul şi un altul. Încet, încet, toată curtea se umplea cu cai şi căruţe încărcate cu lemnărie. Ţăranii şi nevestele lor — îmbrobodite şi cu fustele prinse-n brîu — se adunau sub ferestrele noastre şi începeau să strige mînioşi să iasă cucoana. Sudălmi grosolane răsunau, iar Moisei se ţinea deoparte şi ni se părea că îi creşte inima de ruşinea noastră.

— Nu mai cărăm nimic ! S-a mîntuit ! zbierau ţăranii. Ne-am spetit. Să se ducă şi ea să care...

Palidă, pierdută, temîndu-se să nu năvălească țăranii în casă, Maşa le trimitea bani să-şi ia jumătate de vadră de votcă ; zarva se potolea dintr-o dată şi, unele după altele, trunchiurile uriaşe se tîrau afară din curte.

Cînd mă duceam să văd cît a înaintat construcţia, nevastă-mea se neliniştea şi îmi spunea :

— Ţăranii sînt întărîtaţi. Să nu-ţi facă vreun rău. Stai că vin şi eu cu tine.

Plecam împreună la Kurilovka şi, cum ne vedeau venind, dulgherii ne cereau să-i cinstim. Cioplitul grinzilor era gata ; trebuia începută temelia, dar nu veneau pietrarii. Lucrul sta pe loc şi dulgherii cîrteau. Cînd, în sfîrşit, veniră şi pietrarii, nu era nisip. Nimeni nu se gîndise să-l aducă din vreme. Ştiind că nu avem ce face, ţăranii cerură treizeci de copeici de căruţă, cu toate că pînă la albia de unde se lua nisipul nu era nici un sfert de verstă. Şi trebuiau mai bine de cinci sute de căruţe. Neînţelegerile, ocările şi milogelile nu se mai sfîrşeau. Nevastă-mea se revolta, dar Tit Petrov, antreprenorul lucrării, un bătrîn de şaptezeci de ani, o lua de mînă şi îi spunea :

— Ascultă aici : dă-mi nisipul şi eu găsesc de îndată zece oameni şi în două zile temeliile vor fi gata. Ascultă-mă pe mine !

Dar nisipul odată adus, trecură două zile, apoi patru şi încă o săptămînă şi în locul temeliei se vedea tot groapa căscată.

— Să înnebuneşti, nu altceva ! se frămînta nevastă-mea. Ce oameni, ce oameni !

In timpul acestui balamuc, inginerul Doljikov venea des pe la noi. Aducea tot felul de gustări şi de vinuri, mînca bine, se culca pe terasă şi sforăia atît de tare, încît argaţii clătinau din cap şi spuneau :

— Da' ştiu că îi trage la şabace !

Maşa nu era prea bucuroasă de sosirile lui. Nu avea mare încredere în părerile tatălui ei, dar totuşi îl consulta. După somnul adînc de după masă, se scula morocănos şi începea să se lege de gospodăria noastră, căindu-se că luase Dubecinia care îi adusese atîtea pagube. Auzindu-l vorbind astfel, biata Maşa

se întrista. Cînd i se plîngea de oameni, Doljikov căsca și spunea că țăranii trebuie ținuți cu bătaia.

Căsătoria și căsnicia noastră i se păreau o comedie și spunea că e un capriciu, o glumă.

— A mai făcut o dată o trăznaie! îmi povestea el despre Mașa. Într-o bună zi și-a închipuit că are stofă de cîntăreață de operă și a plecat de acasă; două luni am căutat-o, drăguță! Și numai cu telegramele am cheltuit o mie de ruble.

Nu mă mai făcea „sectar", nu îmi mai spunea „domnule vopsitor", dar nici nu mai aproba ca înainte hotărîrea mea de a duce o viață de muncitor.

— Ești un om ciudat, anormal! își dădea el cu părerea. Nu îndrăznesc să fac prorociri, dar o să ajungi rău!

Noaptea, Mașa avea insomnii; se așeza la fereastra iatacului nostru și rămînea dusă pe gînduri. Se sfîrșise cu rîsetele în timpul mesei și cu drăgălășeniile. Sufeream din pricina aceasta și picăturile de ploaie mă izbeau în inimă ca niște alice și eram gata să cad în genunchi în fața ei și să-i cer iertare pentru vremea urîtă. Iar cînd țăranii suduiau în curte, mă simțeam tot atît de vinovat. Rămîneam ceasuri întregi neclintit, gîndindu-mă ce făptură minunată, desăvîrșită, era Mașa. O iubeam cu patimă și tot ce făcea și spunea mă umplea de încîntare. Îi plăcea munca liniștită, intelectuală; citea și studia ore întregi. Ea, care nu învățase agricultura decît din cărți, ne uimea pe toți cu vastele ei cunoștințe și nici unul din sfaturile practice pe care le dădea nu rămînea fără folos. Și cîtă noblețe în sufletul ei, cîtă bunătate, bunătatea aceea pe care nu o întîlnești decît la oamenii cu creștere aleasă.

Pentru spiritul ei sănătos, pozitiv, o viață zbuciumată, plină de griji și neplăceri mărunte, ca aceea pe care o duceam acum, era un adevărat chin. Îmi dădeam seama și de aceea îmi pierdusem și eu somnul. Mă frămîntam necontenit și mă îneca mereu un nod de plîns. Mă zbăteam și nu știam ce să fac. Uneori mă repezeam în oraș și aduceam Mașei cărți, ziare, bomboane, flori... Sau pescuiam cu Stepan, stînd cea-

suri întregi în ploaie, cufundați pînă la gît în apa rece a iazului ca să prindem un mihalț și să mai înviorăm cina... Mă rugam smerit de țărani să nu mai zbiere, le dădeam votcă pe săturate, le făgăduiam marea cu sarea, îi cumpăram cu bani și cîte alte prostii nu făceam.

În cele din urmă, ploile încetară și pămîntul se svîntă. Acum ne sculam uneori și la patru dimineața ; ne duceam în grădină ; roua strălucea pe flori, păsările ciripeau zgomotos, zumzetul gîzelor te legăna. Pe cer nu se vedea nici o scamă de nor. Parcul, lunca, rîul, totul era minunat. Dac-am fi putut uita de țărani, de cărăuși, de inginer ! Plecam cu bihunca pe cîmp să vedem ovăzul. Maşa mîna calul, iar eu stăteam la spatele ei, sorbind cu privirea umerii smuciți ușor de brațele întinse pe hățuri și părul ei în care juca vîntul.

— Ține dreapta ! striga ea cărăușilor.

— Parc-ai fi un surugiu ! îi spusei eu odată.

— Nu-i de mirare ! Bunicul meu din partea tatei era surugiu ! Nu știai ? mă întrebă ea, întorcîndu-se spre mine. Și începu să cînte și să chiuie ca surugiii.

— Slavă domnului ! mă gîndeam eu, ascultînd-o. Slavă domnului !

Dar dintr-o dată îmi aduceam iarăși aminte de țărani, de cărăuși, de inginer...

XIII

Blagovo venea cu bicicleta. Sora mea începu și ea să vină des. Discuțiile despre munca manuală, despre progres și despre tainica necunoscută care așteaptă omenirea într-un viitor îndepărtat, fură reluate. Medicinistului nu-i plăceau îndeletnicirile noastre agricole, fiindcă ne împiedicau să discutăm ; el pretindea că a ara, a secera, a paște viteii nu este demn de un om liber și susținea că în viitor aceste laturi grosolane ale luptei pentru existență vor fi lăsate pe seama vitelor și a mașinilor, iar oamenii se vor îndeletnici

numai și numai cu cercetări științifice. Ca și înainte, sora mea se ruga întotdeauna s-o lăsăm să plece devreme și dacă uneori întîrzia sau rămînea să petreacă noaptea la noi, neliniștea ei nu mai cunoștea margini.

— Doamne, ce copil ai rămas! o dojenea Mașa, chiar caraghios.

— Da, îmi dau seama că e caraghios! recunoștea sora mea, dar ce vrei dacă nu mă pot schimba; mi se pare mereu că fac ceva rău.

La coasă, din lipsă de obișnuință, mă durea tot trupul. Seara, stînd de vorbă pe terasă, adormeam și ceilalți făceau mare haz de mine. Mă trezeau și mă aduceau pe sus la masă. Somnul însă mă biruia iar, vedeam ca prin vis lumînările, chipurile, farfuriile; auzeam glasurile, dar nu izbuteam să mai prind înțelesul vorbelor. A doua zi, sculat în zori, luam iarăși coasa, sau mă duceam la Kurilovka și lucram cu zidarii toată ziua.

În zilele de sărbătoare, cînd rămîneam acasă, observam că nevastă-mea și soră-mea îmi ascundeau ceva și parcă mă ocoleau chiar. Mașa era tot atît de drăgăstoasă cu mine ca și înainte. Dar avea gînduri pe care nu mi le mai împărtășea. Era limpede că ciuda ei împotriva țăranilor creștea. Viața la Dubecinia îi devenea tot mai neplăcută. Totuși nu mi se mai plîngea. Stătea mai curînd de vorbă cu Blagovo decît cu mine și nu mă dumiream de ce.

În gubernia noastră era un obicei ca la vremea cositului sau seceratului lucrătorii să se adune seara în curtea conacelor unde li se dădea votcă. Chiar fetele beau cîte un pahar. Noi nu ne-am ținut de acest obicei. Cosașii și femeile rămîneau pînă seara tîrziu în curte, așteptînd votca, apoi plecau înjurînd. Mașa se încrunta, se închidea în ea însăși sau, scoasă din fire, spunea medicinistului, cu jumătate de glas:

— Sălbaticii, barbarii!

La țară, noii veniți sînt primiți întocmai ca la școală, fără bunăvoință, aproape cu dușmănie; tot așa am fost primiți și noi. La început eram priviți ca niște nătărăi care-și cumpăraseră o moșie numai fiindcă nu știau ce să facă cu banii. Țăranii își bă-

teau joc de noi. Își păsteau vitele în pădurea noastră și chiar în parc. Ne luau caii și vacile și le duceau în sat, apoi veneau să ne ceară gloabă, pretinzînd că le-au găsit în holdele lor. Năvăleau la noi în curte și făceau gălăgie, pretinzînd că cosisem o postață din fînețele lor și, cum nu cunoșteam încă bine hotarele moșiei, îi credeam pe cuvînt și îi despăgubeam. După aceea, însă, se dovedea că nu trecuserăm de hotarul nostru. Ni se jupuiau teii din pădure. Un chiabur din Dubecinia care vindea votcă fără brevet îi cumpărase pe argații noștri și ne fura în înțelegere cu ei, în chipul cel mai nerușinat ; ne schimbau roțile noi de la căruțe cu altele vechi, ne furau hamurile, pe care chiaburul ni le revindea tot nouă și cîte altele. Dar mai jignitor era ceea ce se petrecea la Kurilovka la construcția școlii. În timpul nopții, femeile șterpeleau scîndurile, cercevelele, cărămizile, plăcile de faianță, fierul. Starostele le făcea o perchiziție cu martori și obștea condamna pe fiecare hoață la două ruble amendă, apoi se îmbătau cu toții cu banii astfel adunați.

Cînd Mașa afla de toate acestea, spunea indignată lui Blagovo sau sorei mele :

— Ce vite ! E groaznic, groaznic !

Și nu o dată am auzit-o căindu-se că îi venise gîndul să construiască o școală.

— Dar înțelege, încerca s-o convingă medicinistul, înțelege că dacă ridici o școală și dacă faci aici un bine, în general, nu o faci pentru țărani ci pentru cultură, pentru viitor, și cu cît acești țărani sînt mai răi, cu atît sînt mai multe motive de a le construi o școală.

Dar glasul lui suna fără convingere și mi se părea că îi urăște pe țărani la fel ca și Mașa.

Nevastă-mea și sora mea se duceau des la moară. Spuneau rîzînd că vor să admire pe frumosul Stepan. Am avut astfel prilejul să descopăr că morarul era moliu și scump la vorbă numai cu bărbații, dar că față de femei se însufleția și prindea glas. Scăldîndu-mă într-o zi în iaz, l-am auzit fără să vreau vorbind.

Maşa şi Cleopatra, în rochii albe, şedeau pe mal la umbra deasă a unei sălcii, iar Stepan stătea în picioare lîngă ele, cu mîinile la spate şi spunea :

— Da' parcă ţăranii sînt oameni ? Nu-s oameni, ci, iertaţi-mă, nişte animale, nişte şarlatani. Care e viaţa ţăranului ? Mănîncă şi bea. Asta-i tot gîndul lui, să fie dumicatul cît mai ieftin şi să-şi prăpădească beregata zbierînd la cîrciumă fără rost. Nu ştie nici să vorbească, nici să se poarte, mă rog, nici o „formalitate" ; un dobitoc ! E nespălat şi el, şi nevasta, şi copiii. Se culcă-mbrăcat, ia cartofii din ciorbă cu degetele, bea cvasul cu gîndaci cu tot ; măcar de-ar sufla să dea gîndacul la o parte.

— Toate astea-s numai din pricina sărăciei ! spuse sora mea, luînd apărarea ţăranilor.

— Ei, sărăcia ! E drept că-s săraci, dar vedeţi dumneavoastră, duducă, e sărăcie şi sărăcie. Cînd omul e-n puşcărie, cînd e orb sau olog, atunci da, e vai şi amar de el şi să ferească dumnezeu de aşa nenorocire ! Dar cînd e-n libertate, cînd e-n toate minţile, cînd are ochi şi mîini bune, e-n toate puterile şi se bucură şi de ajutorul lui dumnezeu, ce-i mai trebuie ? Astea-s mofturi ! Beznă, duducă, nu sărăcie ! Dacă bunăoară dumneavoastră care sînteţi boieri buni, cu suflete luminate, aţi binevoi să vă milostiviţi cu ţăranul, el o să bea banul dumneavoastră ca un ticălos ce este sau — mai rău — o să deschidă şi el o cîrciumă şi tot cu banul dumneavoastră o să se apuce să jupoaie norodul. Dumneavoastră spuneţi că toate-s din pricina sărăciei. Da' ce, ţăranul bogat trăieşte mai bine ca cel sărac ? Trăieşte şi el, iertaţi-mă, tot ca un porc. Uitaţi-vă numai cum arată : bădăran, pus pe gîlceavă, necioplit, cu pîntecul revărsat de parc-ar fi crescut de-a latul, cu obrajii umflaţi şi rumeni de să-l plesneşti, scîrba dracului ! Larion din Dubecinia e şi el bogat, dar fură şi el belterii de tei din pădurea dumneavoastră ca şi ăl sărac. Suduie şi el şi copiii lui, şi cum bea prea mult cade cu nasul într-o băltoacă şi adoarme. Toţi sînt la fel, nici unul nu face doi bani, duducă. Să trăieşti cu ei în sat, e să trăieşti în iad. Mi-a ieşit pe nas trăitul în sat. Slavă domnului, mă-

nînc bine, sînt îmbrăcat, mi-am făcut armata la cavalerie, am fost vreo trei ani staroste și acum sînt un cazac slobod, trăiesc unde-mi place. Nu vreau să stau în sat și nimeni nu are dreptul să mă silească. Mi se spune: „Da' ce faci cu nevasta? Trebuie să stai cu ea în izba voastră." Și de ce mă rog? Ce, m-am tocmit la ea?

— Ia spune-mi, Stepan, întrebă Maşa, v-aţi luat din dragoste?

— Ce dragoste vreți să fie la noi la țară? răspunse Stepan zîmbind. Ca să spun drept, duducă, și dacă doriți să știți, sînt însurat de al doilea. Eu nu-s de fel din Kurilovka, ci din Zalegoşce. La Kurilovka m-au luat de ginere. Taică-meu n-a vrut să împărțească averea între noi, cinci frați cîți eram. Le-am dat bună ziua și dus am fost. M-am însurat în alt sat. Nevastă-mea dintîi a murit tînără.

— De ce a murit?

— De proastă. Plî-î-ngea toată ziua fără rost. S-a topit văzînd cu ochii. Bea de dimineață pînă seara fiertură de buruiană ca să fie mai frumoasă și se vede că i s-au bolnăvit măruntaiele. Da' nici a doua nevastă, de la Kurilovka, nu-i mai brează. E o femeie din sat, o țărancă și atîta tot. Cînd am fost în vorbă cu ea, m-am gîndit că n-ar fi rău s-o iau; îmi ziceam că e tînără, cu pielea albă, ai ei păreau să trăiască curat. Ai fi zis că mamă-sa face parte dintr-o sectă; bea cafea și mai ales ținea curat. Și atunci am luat-o. A doua zi şedeam la masă. Poruncesc soacră-mi să-mi dea o lingură. Mi-o dă, dar ce să vezi dumneata, o șterge cu mîna. „Ei, na-ți-o! m-am gîndit eu. Frumoasă e curățenia voastră!" Am stat la ei un an, apoi mi-am luat lumea-n cap. Ar fi trebuit poate să iau o fată de la oraș — continuă el, după o clipă de tăcere. Se zice că nevasta ar fi un sprijin pentru bărbat. Dar ce-mi trebuie mie sprijin? Mă sprijin și singur. Aș avea mai curînd nevoie de cineva care să stea de vorbă cu mine, dar nu așa oricum, să trăncănească tara — tara — tara — tara... ci să spună o vorbă pe care s-o simți că-i cu judecată și că vine din inimă. Viață e asta, fără convirsație?

Stepan se opri pe neașteptate și de îndată auzii iarăși plicticosul și nesfîrșitul lui „liu-liu-liu"; de bună seamă dăduse cu ochii de mine.

Maşa se ducea des la moară și era vădit că-i plăcea să stea de vorbă cu Stepan. Convingerea cu care morarul disprețuia pe țărani și setea cu care-i înjura păreau să-i răcorească propriul ei năduf împotriva lor. Cînd se întorcea acasă, paznicul slab de minte din fundul parcului transformat în livadă striga după ea:

— Fă, Palașka, să trăiești!

Și lătra la ea ca un cățel: ham, ham. Maşa se oprea și îl privea cu atenție, ca și cum în lătratul lui ar fi găsit un răspuns la gîndurile ei. Lătratul acesta o atrăgea ca și vorbele grele pe care Stepan le rostea despre țărani. Acasă o aștepta mai întotdeauna cîte o veste neplăcută: ba gîștele satului ne făcuseră harcea-parcea vărzăria, ba Larion ne furase hățurile. Ridica din umeri cu silă:

— La ce te poți aștepta de la astfel de oameni?

În timp ce indignarea ei creștea necontenit și în suflet i se aduna nemulțumirea, eu, dimpotrivă, începeam să mă obișnuiesc cu țăranii și să mă simt chiar atras spre ei. În majoritatea cazurilor erau niște oameni nervoși, sîcîiți și umiliți, cu mintea întunecată, ignoranți, cu orizont îngust, cenușiu, rumegînd toți aceleași și aceleași gînduri despre pămîntul negru, despre zilele negre și despre pîinea lor neagră; obișnuiți să umble cu șiretlicuri, nu își ascundeau, întocmai ca păsările, decît capul în dosul copacilor și nu știau măcar să-și facă o socoteală. Nu veneau la noi la coasă pentru douăzeci de ruble, dar primeau să vină pentru o jumătate de vadră de votcă, deși cu cele douăzeci de ruble ar fi putut cumpăra patru vedre. E drept, murdăria, beția, prostia și înșelăciunea erau realități incontestabile, și totuși simțeai că viața țăranului, în întregul ei, are rădăcini puternice, sănătoase. Și oricît mi s-ar fi părut el o dihanie greoaie, cînd îl vedeam păşind în urma plugului, sau oricît ar fi fost amețit de votcă, cu cît mă apropiam mai mult de el, simțeam în țăran ceva de neapărată

trebuință și de adînc temei, ceva ce nu se afla bunăoară nici în Maşa și nici în Blagovo : anume credința că cel mai însemnat lucru pe pămînt este adevărul și că mîntuirea sa și a întregului popor stă numai în adevăr. De aceea, mai mult ca orice pe lume, țăranului îi este dragă dreptatea.

Deseori îi spuneam nevestei mele că vede petele de pe geam în loc să vadă geamul. În loc să răspundă, tăcea sau începea să cînte „liu-liu-liu"... ca Stepan. De cîte ori femeia aceasta atît de bună la suflet și de deșteaptă se făcea galbenă de indignare și vorbea cu Blagovo cu vocea tremurînd de mînie despre beția și necontenitele înșelătorii ale țăranilor, eram uimit de ușurința ei de a uita. Cum putea oare să uite că tatăl ei, inginerul Doljikov, bea și el, bea mult și că banii cu care cumpărase Dubecinia fuseseră strînși printr-o întreagă serie de matrapazlîcuri nerușinate ? Cum putea oare să uite ?

XIV

Sora mea își avea acum și ea viața ei, pe care și-o ascundea cu grijă. Vorbea adesea în șoaptă cu Maşa și, cînd mă vedea apropiindu-mă, se închidea în sine cu o privire vinovată, rugătoare ; era limpede că în sufletul ei se petrecea ceva ce o înspăimînta sau de care îi era rușine. Pentru ca nu cumva să mă întîlnească în parc sau să se găsească cu mine între patru ochi, stătea tot timpul cu Maşa, astfel că nu aveam decît foarte rar prilejul să vorbesc cu ea și numai la masă.

Într-o seară, întorcîndu-mă de la Kurilovka, veneam încet prin parc. Începuse să se întunece. Sora mea, care nu mă zărise și nu mă auzise venind, se plimba în sus și în jos, fără zgomot, ca o vedenie, sub un măr bătrîn cu ramurile larg răsfirate. Era îmbrăcată în negru, privirea nu i se ridica din pămînt și pasul îi era neliniștit și nervos. La zgomotul unui

măr care se desprinse de pe o creangă, tresări, se opri și își cuprinse tîmplele în palme. M-am apropiat atunci de ea.

Într-o pornire de duioșie care mi se revărsă dintr-o dată caldă în suflet, umezindu-mi ochii și aducîndu-mi aminte, nu știu de ce, de mama și de copilăria noastră, am cuprins-o de umeri și am sărutat-o.

— Ce-i cu tine? am întrebat-o eu. Suferi? Mi-am dat de mult seama de asta: spune-mi, ce-i cu tine?

— Mi-e frică! bîigui ea, tremurînd.

— Dar de ce? am stăruit eu. Pentru numele lui dumnezeu, spune-mi totul.

— Da, am să-ți mărturisesc tot adevărul; mi-a venit atît de greu, e atît de chinuitor să mă ascund de tine. Iubesc, Misail, spuse ea în șoaptă, iubesc, iubesc și sînt fericită. Dar atunci de ce îmi e atît de frică?

Se auziră pași. Printre pomi se arătă Blagovo în rubașcă de mătasă și cu cizme. Își dăduseră desigur întîlnire sub măr. Zărindu-l, sora mea se repezi nebunește spre el, cu un geamăt bolnăvicios, ca și cum cineva ar fi vrut să i-l smulgă.

— Vladimir, Vladimir!

Se strînse la pieptul lui, îl privi cu sete în adîncul ochilor. De abia atunci mi-am dat seama cît slăbise și cît de palidă se făcuse în ultima vreme. Slăbiciunea i se vedea mai ales judecînd după gulerul ei de dantelă pe care-l cunoșteam atît de bine și care părea acum mai larg ca oricînd în jurul gîtului subțire și lung. Medicinistul se tulbură, dar își reveni de îndată și netezind părul sorei mele, spuse zîmbind:

— Haide, haide... De ce te frămînți așa? Vezi bine, am venit.

Tăceam și ne priveam încurcați; apoi ne-am îndreptat toți trei spre casă și l-am auzit pe Blagovo spunînd:

— La noi adevărata civilizație nici n-a început încă. Bătrînii se mîngîie spunînd că dacă acum nu mai există nimic, a existat însă ceva prin 1850 sau 1860. Dar asta o spun bătrînii. Noi sîntem tineri, creierul nostru n-a fost încă atins de *marasmus senilis*; nu ne

putem consola cu astfel de amăgiri. Rusia datează de la 862 dar, după mine, Rusia civilizată nu s-a născut încă.

Îl ascultam vorbind, dar nu puteam să-l urmăresc. În mine se petrecea ceva ciudat: nu-mi venea să cred că soră-mea ar putea fi îndrăgostită de el, că merge alături de mine ținînd de mînă un străin și privindu-l cu duioșie. Sora mea, făptura aceasta gingașă, mereu speriată, asuprită, sclava tuturor prejudecăților, iubea un om căsătorit, cu copii. Mă cuprinse o milă adîncă dar nelămurită, fără să știu de ce și de cine, și, dintr-o dată, prezența medicinistului îmi fu neplăcută. Nu vedeam de loc unde putea duce dragostea lor.

XV

Mă îndreptam cu Mașa spre Kurilovka, unde trebuia să se facă sfeștania școlii.

— A venit toamna, a venit toamna! șoptea Mașa, privind peste întinderi. A trecut vara, s-au dus păsărelele... Numai sălciile au rămas verzi.

Da, vara trecuse. După amiezile erau încă limpezi și calde, dar diminețile erau reci. Ciobanii îmbrăcaseră cojoacele și pe tufănelele din grădina noastră roua nu se mai zvînta toată ziua. Chemări plîngătoare răsunau în văzduh și nu puteai deslușì dacă se tînguie vreun oblon pe balamalele-i încleștate de rugină sau dacă trec cocorii. O fericire molcomă îți năvălea în suflet și te cuprindea un dor nestăpînit de viață.

— A trecut vara, spuse iarăși Mașa. Putem să facem amîndoi bilanțul. Am muncit și am chibzuit mult; asta ne-a făcut mai buni, cinste și slavă nouă. Am făcut progrese în autoperfecționarea noastră; dar progresele noastre au avut ele vreo influență asupra celor din jurul nostru? Au fost de folos cuiva? Nu. Ignoranța, murdăria, beția, groaznica mortalitate infantilă au rămas aceleași ca și înainte. Tu ai arat și

ai semănat, eu am cheltuit bani și am studiat; dar am făcut oare cuiva viața mai ușoară datorită acestor strădanii ale noastre? Ca să fim drepți, nu am muncit decît pentru noi și vederile noastre largi nu ne-au folosit decît nouă.

Gînduri de felul acesta mă descumpăneau, nu știam ce să cred.

— Am fost sinceri de la început pînă la sfîrșit! spusei eu. Iar cel ce este sincer are dreptate.

— Dar cine spune că nu? Firește că avem dreptate, dar am aplicat anapoda ideile noastre juste. Mai întîi de toate, felul nostru de a proceda nu a fost oare greșit? Vrei să fii de folos oamenilor, dar prin simplul fapt că ai cumpărat o moșie îți închizi de la-nceput orice cale de a înfăptui ceva folositor pentru ei. Iar dacă muncești, te îmbraci și mănînci la fel cu țăranii, înseamnă că găsești firesc, că aprobi, prin pilda și autoritatea ta, viața lor grea, îmbrăcămintea lor grosolană, locuințele lor groaznice, bărbile lor sălbatice. Să admitem, pe de altă parte, că ai munci multă vreme, că ai munci toată viața și că în cele din urmă ai ajunge la unele rezultate pozitive; ce ar reprezenta însă aceste rezultate față de forțele la fel de elementare ca și puterile naturii: ignoranța în masă, foamea, frigul, degenerarea? O picătură într-un ocean. Sînt deci necesare alte mijloace de luptă, mult mai energice, îndrăznețe, rapide. Dacă vrei să fii într-adevăr folositor, trebuie să ieși din cercul îngust al activității obișnuite, să încerci să acționezi direct asupra maselor. Este nevoie, înainte de toate, de o propovăduire răsunătoare și viguroasă. De ce arta, muzica, bunăoară, este atît de viabilă, atît de populară și cu adevărat puternică? Fiindcă muzicantul sau cîntărețul acționează nemijlocit asupra maselor. Ah, arta, arta mea dragă! adăugă ea, privind visătoare cerul. Arta îți dă aripi și te duce departe, departe. Cel ce este sătul de mocirlă, de interese mărunte, meschine, cel ce este exasperat, jignit și se revoltă, acela nu poate găsi potolire și mulțumire decît prin frumos.

Intrarăm în Kurilovka ; cerul era tot atît de senin, de radios. Prin curți se băteau grînele și mirosea a paie de secară. In dosul gardurilor, măciesul era roșu ca focul, iar frunzișurile aurite sau ruginii. Sunau clopotele. Se purtau spre școală icoanele și se auzea cîntînd : „Sfîntă născătoare...“ Ce străveziu era cerul. Și ce sus zburau porumbeii !

Cînd sfeștania se termină, țăranii din Kurilovka îi dăruiră Mașei o icoană, iar cei din Dubecinia un colac mare și o solniță aurită. Masa izbucni în plîns.

— Dacă am spus vreodată ceva ce n-ar fi trebuit sau dacă v-am pricinuit vreo supărare, să ne iertați ! spuse un moșneag, plecîndu-se adînc în fața noastră.

Pe cînd ne întorceam acasă, Masa întorcea mereu capul și se uita spre școală. Acoperișul verde, vopsit de mine, strălucea la soare și îl văzurăm încă multă vreme. Dar simțeam că privirile pe care Masa i le arunca erau priviri de rămas bun.

XVI

Seara se duse în oraș.

In ultima vreme pleca des și uneori nu se-ntorcea decît a doua zi. In lipsa ei nu-mi venea să mă apuc de nimic ; parcă mi se muiau brațele ; curtea noastră mare mi se părea pustie și urîtă, parcul foșnea ursuz, supărat ; fără ea, casa, pomii, caii nu mi se mai păreau „ai noștri“.

Nu ieșeam nici din casă, stăteam la masă, lîngă dulăpiorul ei, plin cu cărți de agricultură, fostele ei favorite, acum netrebuincioase, care mă priveau parcă rușinate. Sunau ceasurile șapte, opt, nouă, dincolo de ferestre se așternea funinginea nopții negre de toamnă și eu stăteam ceasuri întregi, uitîndu-mă la cîte o mănușă veche a sa, la pana cu care scria sau la forfecuțele ei. Nu făceam nimic și îmi dădeam limpede seama că dacă înainte aram, coseam și tăiam lemne, era numai ca să-i fac pe plac. Dacă m-ar fi pus să

sec un puț adînc în care ar fi trebuit să stau pînă la brîu în apă, aș fi ascultat-o, fără să mai stau să mă întreb dacă are vreun rost sau nu să o fac. Fără Mașa, Dubecinia cu paraginile și neorînduiala ei, cu obloanele bătute de vînt, cu nesfîrșitele furtișaguri, mi se părea un haos în care orice strădanie era zadarnică. Și la ce bun să mă mai chinuiesc acolo, la ce să mă mai gîndesc la viitor, devreme ce simțeam că îmi fugea pămîntul de sub picioare, că rolul meu la Dubecinia era încheiat, cu alte cuvinte că mă aștepta și pe mine soarta cărților de agricultură ?

Cu ce strîngere de inimă îmi încordam, în singurătatea acelor nopți, auzul, așteptîndu-mă în fiecare clipă ca un glas să-mi strige că e timpul să plec. Nu-mi părea rău de Dubecinia, ci de iubirea mea : și pentru ea venise toamna. Ce fericire nespusă să iubești și să fii iubit ! Și ce spaimă să simți că începi să te prăvălești de pe o astfel de culme !

Mașa se reîntoarse din oraș abia a doua zi spre seară. Era nemulțumită de ceva, dar voia să-și ascundă nemulțumirea și mă întrebă doar de ce pusesem la ferestre și al doilea rînd de geamuri : „te-nnăbuși", îmi spuse ea. Am scos geamurile duble de la două ferestre.

Deși nu ne era foame, ne-am așezat la masă.

— Du-te de te spală pe mîini ! Miroși a chit.

După masă ne-am uitat împreună la ultimele reviste ilustrate pe care le adusese din oraș. Unele din ele aveau suplimente cu modele și tipare de rochii. Mașa le răsfoia repede și le punea deoparte pentru a le cerceta mai tîrziu pe îndelete. O rochie cu mîneci înfoiate și cu o fustă dreaptă, fără cute, largă ca un clopot, îi trezi un interes mai deosebit. Privirea îi zăbovi cîteva clipe asupra ei.

— Nu e urîtă ! șopti ea.

— Da, ți-ar veni bine, foarte bine !

Și, privind cu înduioșare rochia, admirînd din toată inima pata aceea cenușie de pe jurnal, numai fiindcă îi plăcuse ei, adăugai cu multă căldură :

— Frumoasă, minunată rochie... frumoasă, minunată. Mașa, draga... draga mea Mașa !...

Lacrimi îmi picurară din ochi pe model.

— Frumoasa, minunata mea Maşa, draga, draga mea Maşa!

Se duse să se culce, iar eu am rămas încă un ceas să mă uit la reviste.

— Mai bine nu scoteai al doilea rînd de geamuri! îmi spuse ea din camera de culcare. Mă tem că o să fie frig; simţi cum suflă vîntul?

Citii într-o rubrică de ştiri diverse despre un procedeu ieftin de a face cerneală şi cîteva amănunte despre cel mai mare briliant din lume. Apoi dădui din nou peste rochia cu mîneci înfoiate şi mi-o închipuii pe Maşa la bal, cu evantai, cu umerii goi, elegantă, răpitoare, vorbind cu duh despre muzică, pictură, literatură... Cît de mărunt şi de scurt îmi părea rolul meu...

Intîlnirea şi căsnicia noastră nu fuseseră decît un episod, aşa cum aveau să fie încă multe altele în viaţa acestei femei plină de energie şi atît de bogat înzestrată. Aşa cum am mai spus, toate cîte erau mai bune pe lume păreau să stea la dispoziţia ei şi le obţinea fără strădanie. Chiar şi ideile, mişcarea intelectuală la modă, nu însemnau pentru ea decît un prilej de desfătare, aducîndu-i în viaţă doar o notă de variaţie; eu nu fusesem decît luntraşul care o dusese de la un capriciu la altul... De acum nu îi mai eram de trebuinţă; avea să-şi ia zborul şi eu aveam să rămîn singur.

Ca un răspuns al gîndurilor mele, afară răsună un strigăt deznădăjduit:

— Ajuto-o-or!

Era un glas piţigăiat ca de femeie şi vîntul, voind parcă să-l îngîne, gemu şi el în horn tot atît de piţigăiat.

Trecură cîteva clipe, apoi din nou se auzi prin şuieratul vîntului, de data asta parcă din partea cealaltă, din curte:

— Ajuto-o-or!

— Misail, auzi! şopti Maşa, ieşind din camera ei.

Era numai în cămașă, cu părul despletit. Rămase o clipă nemișcată, ațintind auzul și privind spre fereastra întunecată.

— Omoară pe cineva! murmură ea. Asta mai lipsea!

Am luat pușca și am ieșit. În curte era întuneric beznă. Vîntul sufla cu atîta putere, încît cu greu te puteai ține să nu te doboare. M-am dus pînă la poartă și am ascultat. Copacii vuiau, vîntul șuiera, iar în parc, un cîine, cu siguranță cîinele paznicului slab de minte, scotea din cînd în cînd cîte un urlet prelung. Dincolo de poartă, noapte neagră. Pe drumul de fier nu se vedea nici o lumină. Dintr-o dată, dinspre aripa în care anul trecut se afla biroul, răsună din nou glasul sugrumat:

— Ajuto-o-or!

— Cine-i acolo? am strigat eu.

Două umbre se luptau. Una împingea pe cealaltă care se împotrivea; amîndouă icneau înfundat.

— Dă-mi drumul! spunea una.

L-am recunoscut pe Ivan Ceprakov. El era cel ce strigase cu glas pițigăiat de femeie.

— Dă-mi drumul, blestematule, spunea el, zbătîndu-se, de nu, îți sfîșii mîinile cu dinții.

Cealaltă umbră era Moisei. I-am despărțit și nu m-am putut împiedica să nu-l lovesc de două ori pe Moisei peste față. Căzu și cînd se ridică îl mai lovii o dată.

— A vrut să mă omoare, bîigui el. L-am prins la scrinul cucoanei. Vream să-l închid aici să nu mai facă cine știe ce rău...

Ceprakov nu mă recunoscuse. Era beat și răsufla mereu adînc, ca și cum ar fi vrut să-și facă o rezervă de aer ca să poată din nou striga după ajutor. L-am lăsat în plata domnului și m-am întors în casă. Nevasta mea se îmbrăcase și sta trîntită pe pat. I-am povestit ce se petrecea în curte și nu i-am ascuns că îl bătusem pe Moisei.

— E înspăimîntător să stai la țară! cugetă ea cu glas tare. Și doamne, ce noapte lungă.

— Ajut-o-or! se auzi iarăși.

— Mă duc să-i potolesc.

— Nu te mai duce, lasă-i să-și sfîșie beregatele ca cîinii ! spuse ea cu silă.

Se uita în tavan și asculta. Ședeam pe pat, lîngă ea, fără să îndrăznesc să-i vorbesc, simțindu-mă parcă vinovat de aceste strigăte de ajutor și de noaptea asta atît de lungă.

Tăceam amîndoi. Acum așteptam și eu cu nerăbdare să văd mijind zorile în dosul ferestrelor cotropite de noapte. Mașa avea o privire de parcă acum abia s-ar fi trezit dintr-un somn adînc și ar fi fost cuprinsă de mirare că ea, o femeie deșteaptă, bine crescută, îngrijită, putuse să nimerească în pustietatea acestui nenorocit colț de țară, să se înhăiteze cu niște oameni de nimic, ba chiar să meargă pînă acolo încît să se îndrăgostească de unul din ei și să rămînă nevasta lui mai bine de șase luni ! Mi se părea că de aici înainte pentru ea, eu, Moisei sau Ceprakov, eram totuna, că în strigătul acela sălbatic, de ajutor, al unui bețiv, se contopise totul : și eu, și căsnicia, și gospodăria noastră, și drumurile desfundate de ploile toamnei. Și de cîte ori ofta sau se mișca, negăsindu-și locul pe pat, mi se părea că-i citesc pe față : „de s-ar sfîrși mai repede noaptea asta".

A doua zi dimineața plecă.

Am mai rămas trei zile la Dubecinia, așteptînd-o ; apoi am strîns toate lucrurile noastre într-o singură odaie, am încuiat și am plecat și eu în oraș.

Cînd am sunat la Doljikovi, se înnoptase și pe Bolșaia Dvoriannskaia se aprinseseră felinarele. Pavel, feciorul, îmi spuse că nu era nimeni acasă : inginerul era la Petersburg, iar Maria Viktorovna se afla fără îndoială la Ajoghini, la o repetiție. N-am să uit niciodată emoția cu care m-am dus la Ajoghini, cum îmi bătea inima în piept, în timp ce urcam scara și cum am stat multă vreme sus, în capul scării, neîndrăznind să intru în templul acela al muzelor. În salon, pe masă, pe pian, pe scenă, pretutindeni, ardeau cîte trei lumînări și prima reprezentație fusese fixată pe ziua de treisprezece, iar prima repetiție se făcea acum

într-o luni, zi nefastă. Iarăşi, lupta doamnei Ajoghin cu superstiţiile. Amatorii de teatru erau cu toţii de faţă. Cele trei fete Ajoghin se plimbau pe scenă, studiindu-şi rolurile. Stînd deoparte, cu capul rezemat de perete, Ridiche se uita cu evlavie la scenă, aşteptînd cu nerăbdare să înceapă repetiţia. Totul era ca odinioară.

M-am îndreptat spre gazdă ca să-i dau bună seara, dar toţi începură să sîsîie, făcîndu-mi semn să stau pe loc. Se făcu tăcere. O doamnă se aşeză la pian şi deschise un caiet de note, clipind din ochii ei miopi, apoi apăru Maşa, împodobită, frumoasă, dar de o frumuseţe cu totul deosebită de aceea din dimineţile în care venea să mă vadă la moară. Începu să cînte :

Noapte senină, de ce îmi eşti atît de dragă ?

Era prima oară cînd o auzeam cîntînd. Avea o voce plină, caldă şi puternică. Ascultînd-o, aveam senzaţia că mănînc un turchestan dulce şi parfumat. Cînd termină, fu lung aplaudată. Zîmbi fericită, aruncă priviri jucăuşe în toate părţile, răsucind sul notele şi potrivindu-şi rochia, întocmai ca o pasăre care a scăpat în sfîrşit din colivie şi îşi scutură aripile acum libere. Era pieptănată cu părul peste urechi şi pe faţă îi era întipărită o bucurie rea, dispreţuitoare, ca şi cum ar fi vrut să ne întărîte pe toţi şi să strige la noi ca la cai : „hei !“

Se vede că în clipa aceea vorbea în ea bunicul ei, surugiul.

— Ai venit şi tu ? îmi spuse, întinzîndu-mi mîna. M-ai auzit cîntînd ? Cum ţi-a plăcut ?

Şi fără să aştepte răspunsul, continuă :

— Ai făcut foarte bine că ai venit. Plec în noaptea asta pentru cîtva timp la Petersburg. Îmi dai voie ?

La miezul nopţii am întovărăşit-o la gară. Mă sărută cald, fără îndoială recunoscătoare că nu-i puneam vreo întrebare de prisos şi făgădui să-mi scrie. I-am strîns lung mîinile şi i le-am sărutat, stăpînindu-mi cu greu lacrimile, fără să-i spun un cuvînt.

Am rămas apoi nemișcat, privind luminile trenului care se îndepărtau; o dezmierdam în gînd și îi spuneam încetișor:

— Draga, minunata mea Mașa!

În aceeași noapte m-am întors la Karpovna în mahalaua Makariha și chiar de a doua zi dimineață m-am dus cu Ridiche să îmbrăcăm niște mobile la un negustor bogat care își mărita fata cu un doctor.

XVII

Duminică după amiază sora mea veni să mă vadă și băurăm ceaiul împreună.

— Citesc mult acum, îmi spuse ea, arătîndu-mi cărțile pe care le luase de la biblioteca orașului. Datorez asta nevestei tale și lui Vladimir. Ei mi-au trezit conștiința, m-au salvat; grație lor acum mă simt și eu o făptură omenească. Mai înainte nu puteam închide ochii noaptea, fiindcă mă gîndeam că am risipit prea mult zahăr în ultima săptămînă sau fiindcă sărasem prea tare castraveții! Și acum mi se întîmplă des să nu închid ochii, dar am cu totul alte gînduri. Mă frămînt, spunîndu-mi că mi-am irosit prostește, ca o nevolnică, jumătate din viață. Îmi urăsc trecutul, mi-e rușine de el și mă uit la tata ca la un dușman. Cît le sînt de recunoscătoare nevesti-ti și lui Vladimir. Ce om minunat este Vladimir! Ei mi-au deschis ochii.

— Nu e bine să nu dormi!

— Mă crezi bolnavă? De loc. Vladimir m-a examinat și mi-a spus că nu am nimic. Dar nu-i vorba de sănătate. Nu asta e cel mai important... Spune-mi, n-am dreptate?

Era vădit că avea nevoie de un sprijin moral; Mașa plecase. Blagovo era la Petersburg și în tot orașul nu era nimeni afară de mine care să-i poată da dreptate. Se uita țintă la mine, încercînd să-mi ghicească părerile cele mai ascunse și, dacă tăceam sau rămîneam

pe gînduri, credea că era din pricina ei și se întrista. Trebuia să fiu mereu atent și cînd mă întrebă dacă nu avea dreptate, mă grăbii să-i răspund că da și că aveam pentru ea toată stima.

— Știi? Mi s-a dat un rol la Ajoghini. Vreau să joc și eu. Într-un cuvînt, vreau să trăiesc viața din plin. Nu am nici un fel de talent și rolul meu n-are mai mult de zece rînduri, dar e mai demn și mai omenesc să joc un astfel de rol, decît să pun de ceai de cinci ori pe zi și să pîndesc bucătăreasa să nu mănînce o porție mai mult. Dar mai ales vreau ca tata să-și dea în sfîrșit seama că și eu sînt capabilă de o împotrivire.

După ce băurăm ceaiul, se întinse pe pat și rămase o vreme nemișcată, cu ochii închiși, foarte palidă.

— Simt cîteodată o ciudată slăbiciune în tot trupul, spuse ea, ridicîndu-se. Vladimir pretinde că toate cucoanele și fetele din oraș sînt anemiate de viața de trîntor pe care o duc. Ce om deștept este Vladimir! Are perfectă dreptate: trebuie să muncești.

Două zile după aceea, veni la Ajoghini la repetiție cu un caiet în mînă. Își pusese rochie neagră, un șirag subțire de mărgean la gît, pe piept o broșă care de departe semăna cu o piroșcă înfoiată și în urechi niște cercei mari cu cîte un singur briliant. Văzînd-o astfel împopoțonată, mi se strînse inima; eram izbit de lipsa ei de gust. Bineînțeles cerceii puși fără rost și felul ciudat în care se îmbrăcase nu trecură neobservați nici de ceilalți. Am surprins zîmbete și am auzit pe cineva rîzînd pe înfundate:

— Cleopatra, regina Egiptului.

Se silea să pară deprinsă să iasă în lume, naturală și la largul ei, dar tocmai de aceea părea afectată și stîngace. Nici urmă din obișnuita ei simplitate și drăgălășenie.

— I-am spus adineauri tatii că mă duc la repetiție, îmi șopti ea, apropiindu-se. S-a înfuriat, m-a amenințat că-mi retrage binecuvîntarea și era gata să mă bată. Închipuiește-ți că nu știu rolul. Am să mă-ncurc,

cu siguranță. Fie ce-o fi. Zarurile sînt aruncate, continuă ea agitată. Zarurile sînt aruncate.

I se părea că toți sînt cu ochii pe ea, uluiți de gravitatea hotărîrii pe care o luase și că fiecare se aștepta din partea ei la ceva cu totul deosebit. Și era peste putință s-o convingi că nimeni nu se uită la niște oameni atît de mărunți și neinteresanți ca ea și ca mine.

Pînă la actul al treilea nu avea nimic de făcut. Rolul ei de provincială sosită în vizită se reducea la foarte puțin lucru: trebuia să stea lîngă ușă, ca și cum ar fi tras cu urechea la convorbirea celorlalți, apoi să spună un scurt monolog. Pînă să-i vină rîndul, adică mai bine de un ceas și jumătate, în timp ce pe scenă se umbla, se citea, se discuta și se bea ceai, nu se dezlipi de lîngă mine, silabisind mereu rolul și mototolind nervos caietul. Continuînd să-și închipuie că toată lumea se uită la ea și că abia îi așteaptă apariția pe scenă, își aranja mereu părul cu o mînă tremurătoare și îmi spunea:

— Cu siguranță că am să mă-ncurc. Sînt atît de emoționată... Dac-ai ști. Mi-e așa de frică, parcă ar trebui să mă duc la spînzurătoare.

In sfîrșit, îi veni rîndul.

— Cleopatra Alexeevna! o strigă regizorul.

Înaintă pînă la mijlocul scenei, stîngace și urîtă, cu o expresie de spaimă întipărită pe față și rămase mută, împietrită. Numai cerceii care îi spînzurau grei în urechi continuau să se miște.

— La prima repetiție, spuse cineva, rolul se poate și citi...

Pentru mine era limpede că tremura atît de tare, încît nu mai era în stare nici să vorbească, nici să deschidă caietul ca să citească și că nici nu-i mai ardea de rol. Voiam tocmai să mă apropii de ea și să-i spun ceva, cînd dintr-o dată am văzut-o căzînd în genunchi în mijlocul scenei și pornindu-se să plîngă cu hohote. Se produse tumult: toți s-au repezit, au înconjurat-o, numai eu am rămas nemișcat, rezemat de un decor, înmărmurit de ceea ce se petrecea, fără să pot înțelege și neștiind ce trebuie să fac. Apoi am

văzut cum o ridică și o duc de pe scenă. În chiar acea clipă Aniuta Blagovo, pe care nu o zărisem pînă atunci și care parcă ieșise din pămînt, se ivi în fața mea. Era cu pălărie și cu voaletă și ca de obicei părea să fi intrat numai pentru un moment.

— I-am spus să nu joace! șopti ea mînioasă, roșindu-se și apăsînd pe fiecare cuvînt. E curată nebunie. N-ar fi trebuit s-o lași.

Doamna Ajoghin se apropie repede de noi. Era îmbrăcată ca de obicei cu nelipsitu-i bolerou cu mîneci scurte și pieptul ei ca o scîndură era plin de scrum de țigară.

— Dragul meu, este groaznic! îmi spuse ea, frîngîndu-și mîinile și uitîndu-se ca de obicei țintă în ochii mei. Groaznic! Sora dumitale este... este însărcinată... Ia-o de-aici... te rog foarte mult.

I se tăiase răsuflarea de emoție. Cele trei fiice ale sale, tot atît de slabe, și ele cu pieptul scîndură, stăteau deoparte, ghemuindu-se speriate una într-alta. Erau zguduite, buimăcite, ca și cum la ele în casă s-ar fi descoperit un ocnaș. Ce rușine și ce lucru înspăimîntător!

Familia aceasta simandicoasă, care luptase toată viața împotriva prejudecăților, socotea pesemne că toate ideile preconcepute și rătăcirile omenirii se mărgineau la cele trei lumînări, la cifra treisprezece și la ziua nefastă de luni.

— Te rog... te rog!... repeta doamna Ajoghin, schimonosindu-și gura ca să pară totuși amabilă, te rog, du-o acasă.

XVIII

Cîteva clipe după aceea, coboram scara cu sora mea. Cînd am ieșit pe poartă, am învăluit-o cu pulpana paltonului meu. Mergeam repede, alegînd străzile lăturalnice, fără felinare, ocolind trecătorii; era ca o fugă. Sora mea nu mai plîngea, se uita la mine cu

ochi uscați. Pînă la Makariha unde o duceam nu erau decît vreo douăzeci de minute de mers pe jos, dar lucru ciudat, în acest răstimp atît de scurt, am recapitulat întreaga noastră viață de pînă atunci și am discutat, cîntărit și chibzuit situația.

Am hotărît că nu mai puteam să rămînem în oraș și că îndată ce voi cîștiga ceva bani, vom pleca aiurea. În unele case lumea se culcase, în altele se jucau cărți. Uram deopotrivă, și eu și sora mea, aceste case, ne era teamă de ele și, în timp ce mergeam de-a lungul străzilor întunecate, vorbeam despre fanatismul îngust, despre josnicia sufletească, despre nulitatea acestor familii simandicoase, a acestor pretinși amatori de artă dramatică, pe care îi speriasem atîta. Și mă întrebam întrucît oamenii aceștia mărginiți, fără inimă, trîntori și necinstiți erau mai presus de țăranii bețivi și superstițioși din Kurilovka sau de dobitoacele care și ele se tulbură cînd ceva neobișnuit vine să rupă uniformitatea vieții lor, mărginită la instincte? Ce-ar fi însemnat pentru sora mea să continue să trăiască în casa părintească! Ce chin să dea ochi în fiecare zi cu tata și cunoscuții! Încercam să-mi închipui ce ar trebui să fie viața ei și în minte mi se perindau toți cei despre care știam că fuseseră încetul cu încetul striviți, desființați de rudele și apropiații lor; îmi aminteam de asemenea de cîinii cărora li se atîrnau tinichele de coadă de-și pierdeau mințile, de vrăbiile jumulite de vii de copii și înecate, și de tot lungul șir de suferințe mocnite, nesfîrșite, pe care din copilărie le văzusem necontenit în orașul nostru. Și nu puteam înțelege pentru ce trăiau acei șaizeci de mii de locuitori, pentru ce deschideau evanghelia, pentru ce se rugau, citeau cărți și jurnale. De ce folos le fusese oare tot ce s-a scris și s-a spus, dacă cugetul le rămăsese plin de aceeași beznă și de aceeași silă de libertate ca acum o sută sau trei sute de ani? După cum un antreprenor care construiește toată viața case la oraș moare spunînd „colidor" în loc de „coridor", tot astfel acești șaizeci de mii de locuitori, deși citesc și aud vorbindu-se — de generații întregi — despre adevăr, despre omenie

și libertate, mint și se chinuiesc unii pe alții de dimineața pînă seara și pînă la ultima lor suflare se tem de libertate, urînd-o ca pe un dușman.

— Atunci, spuse sora mea cînd ajunserăm acasă la mine, soarta mea e hotărîtă. După cele întîmplate nu mă mai pot întoarce „acolo". Doamne, ce bine-mi pare. Mă simt acum cu inima ușoară.

Se culcă numaidecît. Lacrimi îi erau aninate de gene, dar pe față i se răspîndise o expresie de fericire și curînd adormi ; somnul îi era adînc și dulce și se vedea într-adevăr că inima îi era acum ușoară și că doarme cum de mult n-a mai dormit.

Acum locuiam împreună. Cînta toată vremea și spunea că se simte foarte bine. Volumele pe care le împrumutam de la bibliotecă le aduceam înapoi necitite ; nu mai putea deschide o carte, nu mai făcea decît să viseze și să vorbească de viitor. În timp ce-mi cîrpea rufele sau ajuta pe Karpovna la bucătărie, cînta sau vorbea despre Vladimir al ei, despre inteligența, despre buna creștere, bunătatea și erudiția sa excepțională și eu trebuia să fiu de acord cu ea, deși medicinistul încetase de a-mi mai place. Voia să fie independentă, să trăiască din munca ei și spunea că de îndată ce sănătatea îi va îngădui, se va face învățătoare sau infirmieră și că-și va spăla singură rufele și dușumelele.

De pe acum își iubea cu patimă copilul. Nici nu venise pe lume și ea și hotărîse cum îi vor fi ochii și mîinile și cum va rîde. Vorbea mereu de creșterea pe care i-o va da și, fiindcă în ochii ei Vladimir era omul cel mai extraordinar din lume, totul se mărginea pentru ea la dorința ca copilul să fie tot atît de fermecător ca și tatăl lui. Nu mai contenea vorbind astfel și tot ce spunea o umplea de fericire. Uneori mă bucuram și eu, fără să știu de ce.

Se vede că mă molipsisem de la visurile ei ; nici eu nu mai citeam nimic și nu făceam decît să visez. Seara, deși eram frînt de oboseală, mă plimbam de la un colț la celălalt al odăii cu mîinile în buzunare, vorbind de Maşa.

— Ce crezi? o întrebam eu adesea. Oare cînd o să se întoarcă? Eu zic că la crăciun. Ce să mai facă acolo?

— Dacă nu-ți scrie, înseamnă că are de gînd să se întoarcă foarte curînd.

— Așa e! încuviințam eu, cu toate că știam bine că Mașa nu avea pentru ce să se mai întoarcă în orașul nostru.

Mi se făcuse un dor nebun de ea. Nu puteam să mai trăiesc fără a mă amăgi și căutam ca și ceilalți să mă amăgească. Soră-mea aștepta pe Blagovo și eu pe Mașa; vorbind fără încetare despre dorurile noastre și bucurîndu-ne mereu, nu băgam de seamă că n-o lăsăm să se odihnească pe Karpovna care dormea pe cuptor și bolborosea prin somn:

— Samovarul a șuierat urît azi dimineață! Semn rău, semn rău, copiii mei.

Pe la noi nu se abătea nimeni, în afară de poștaș care aducea sorei mele scrisori de la Blagovo, și de Procofi care intra uneori seara în odaia noastră. După ce privea lung la sora mea fără un cuvînt, ieșea și, abia cînd ajungea în bucătărie, spunea:

— Fiecare stare își are rînduielile ei și dacă din trufie cineva le nesocotește, apoi acela de restriște va avea parte.

Avea o deosebită predilecție pentru cuvîntul acesta. Într-o zi — era pe la crăciun — văzîndu-mă trecînd prin piață, mă chemă la el în măcelărie și fără să-mi întindă mîna, îmi declară pe un ton solemn că are să-mi vorbească într-o chestiune foarte importantă.

Era roșu de frig și de votcă. Lîngă el, în dosul tejghelei, stătea Nikolka cel cu uitătura de tîlhar, cu un satîr plin de sînge în mînă.

— Țin să mă exprim despre sentimentele mele, rosti grav Procofi. Evenimentul nu poate merge așa, nu există! Fiindcă, vezi dumneata cum devine cazul: o să ne rîdă creștinii, și pe voi și pe noi, pentru vavilonia asta. Mămuca, se-nțelege, e miloasă; nu-i vine precum ca să vă aducă neplăcerea la cunoștință, că adică sora dumitale să poftească să se mute din cauza poziției dumisale; dar cu mine-i altă socoteală, cu

mine s-a termenat, fiindcă eu nu pot precum ca să aprobez purtarea dumneaei.

Am înțeles și am ieșit din măcelărie. În aceeași zi ne mutam la Ridiche. Neavînd bani de birjă, a trebuit să mergem pe jos. Am luat într-o legătură, în spinare, lucrurile noastre, iar sorii mele, deși nu ducea nimic, i se tăia răsuflarea la fiecare pas; tușea și întreba mereu dacă mai e mult.

XIX

Primii, în sfîrșit, o scrisoare de la Mașa.

„Dragul meu, mărinimosul meu Misail Alexeevici, îmi scria ea. «Blîndul nostru înger» cum îți spunea bătrînul dumitale meșter, vopsitorul, adio. Plec cu tatăl meu în America, să vizităm expoziția. În cîteva zile voi vedea Oceanul. Îmi pare atît de departe de Dubecinia, încît nu îmi vine a crede. Este departe și de necuprins ca cerul. Dar vreau să alerg spre libertate. Sînt nebună de bucurie și vezi singur cît de dezlînată îmi e scrisoarea. Dragul, mărinimosul meu M.A., redă-mi libertatea; rupe repede firul care ne mai leagă. Faptul că te-am întîlnit, că te-am cunoscut a fost ca o rază de soare în viața mea, dar am greșit devenind soția dumitale. Cred că înțelegi singur și conștiința acestei greșeli îmi apasă acum pe suflet. Te rog în genunchi, prietene generos, repede, repede, telegrafiază-mi înaintea plecării mele peste ocean că consimți să îndrepți greșeala noastră a amîndurora și să-mi dezlegi aripile de ultima opreliște care le mai ține în loc. Tata, care va lua asupra lui toate demersurile, îmi făgăduiește că nu te va obosi prea mult cu formalitățile. Prin urmare sînt liberă? Nu-i așa, liberă să mă duc în cele patru colțuri ale pămîntului? Spune da!

Fii fericit; dumnezeu să te binecuvînteze și iartă unei biete păcătoase. Sînt sănătoasă, arunc banii, fac multe prostii și mulțumesc lui dumnezeu în fiece clipă

că o femeie atît de rea ca mine nu are copii. Cînt și am succes, dar fără ca să mă pasioneze. Muzica este oaza mea, celula în care mă refugiez ca să am liniște. Regele David avea un inel pe care era săpat: «Totul trece». Cînd ești trist, cuvintele acestea te fac vesel și cînd ești vesel, te fac trist. De aceea mi-am comandat și eu un inel cu inscripția aceasta gravată în litere ebraice; va fi un talisman, mă va feri de orice pasiune. Totul trece, viața însăși va trece, nu trebuie deci să te legi de nimic. Sau, mai bine zis, trebuie să-ți păstrezi conștiința libertății tale, fiindcă omului liber nu-i mai trebuie nimic, absolut nimic altceva. Rupe deci firul. Te îmbrățișez mult pe dumneata și pe sora dumitale. Iartă-mă și uită-mă repede.

M."

Sora mea stătea culcată într-o cameră și Ridiche, care fusese iarăși bolnav și se întrema încet, într-alta. În clipa în care primii scrisoarea, sora mea trecuse fără zgomot alături la vopsitor, se așezase la căpătîiul lui și începuse să-i citească cu glas tare. În fiecare zi îi citea din Ostrovski sau Gogol. Ridiche asculta cu privirea ațintită în gol, fără să rîdă, clătinînd din cap și murmurînd din cînd în cînd:

— Totul e cu putință, orice se poate întîmpla!

Dacă în cartea din care i se citea se povestea ceva urît, monstruos, spunea, bucurîndu-se parcă și bătînd cu degetul pe pagină:

— Minciuna, iată ce face minciuna!

Romanele îl răpeau prin subiectul, morala și urzeala lor meșteșugită și complicată; era plin de admirație pentru autor, dar nu-i spunea niciodată pe nume:

— Da' dibaci le-a mai potrivit pe toate!

De data aceasta, sora mea nu-i citi decît o pagină; răsuflarea i se tăie iar. Ridiche o luă de mînă și, abia mișcînd buzele-i uscate, spuse cu glas stins:

— Sufletul celui drept este alb și neted ca creta, iar acela al păcătosului ca piatra ponce. Sufletul celui drept este limpede ca untdelemnul, iar acela al păcătosului, ca păcura. Trebuie să muncești din greu,

să suferi, să înduri. Cel ce nu muncește și nu pătimește nu intră în împărăția cerurilor. Vai îmbuibaților, vai celor puternici, vai bogaților și cămătarilor : ei nu or să vadă împărăția cerurilor. Păduchele mănîncă iarba, rugina mănîncă fierul...

— Și minciuna mănîncă sufletul ! încheie sora mea, rîzînd.

Am citit încă o dată scrisoarea. In timp ce o reciteam, l-am auzit intrînd în bucătărie pe soldatul care ne aducea de două ori pe săptămînă, nu se știa din partea cui, ceai, chifle și găinuși fripte mirosind a parfum. N-aveam totdeauna de lucru, trebuia uneori să rămîn zile întregi acasă, stînd degeaba și se vede că persoana care ne trimitea bunătățile acelea știa că duceam mare lipsă.

Am auzit-o pe sora mea cum vorbea și glumea cu soldatul. După aceea se reîntoarse în camera noastră și se întinse pe pat, mîncînd dintr-o chiflă.

— Cînd n-ai mai vrut să lucrezi într-un birou și te-ai apucat de vopsitorie, spuse ea, Aniuta Blagovo și cu mine am știut de atunci că aveai dreptate, dar nu îndrăzneam s-o recunoaștem. Ce-o fi puterea asta care ne împiedică să spunem ce gîndim ? Uită-te la Aniuta Blagovo : te iubește, te adoră, știe că tu ești cel care are dreptate ; și pe mine mă iubește ca pe o soră și recunoaște de asemenea că am dreptate ; mai mult, sînt convinsă că în sufletul ei mă invidiază. Dar nu știu ce putere o împiedică să vină să ne vadă ; ne ocolește de parcă i-ar fi frică de noi...

Sora mea își încrucișă brațele pe piept și spuse cu căldură :

— Doamne, cum te mai iubește ! Dac-ai ști ! Numai mie mi-a mărturisit dragostea asta și încă în șoaptă, pe întuneric. M-a dus pe o alee întunecoasă din grădină și mi-a destăinuit cît îi ești de drag. O să vezi, nu se va căsători niciodată din pricină că te iubește pe tine. Îți pare măcar rău de ea ?

— Da.

— Ea ne trimite chiflele. E într-adevăr ciudată. De ce se ascunde ? Și eu eram caraghioasă și proastă. Numai că eu am plecat de acasă și acum nu-mi mai

e frică de nimeni. Gîndesc și spun tot ce-mi trece prin cap și sînt fericită. Cît am stat acasă, nici n-am știut ce înseamnă fericirea. Acuma n-aș schimba soarta mea nici cu aceea a unei regine.

In clipa aceea intră și Blagovo. Își luase doctoratul, acum era medic și stătea la tatăl lui. Se odihnea și spunea că are de gînd să plece curînd din nou la Petersburg. Voia să facă inoculări împotriva tifosului și, pare-mi-se, împotriva holerei. Intenționa să se ducă în străinătate, să se perfecționeze și să obțină apoi o catedră la universitate. Demisionase din armată și purta acum haină de șeviot, pantaloni largi și cravate frumoase; sora mea se prăpădea după acele lui de cravată, după butonii de manșetă și după batistele de mătase roșie pe care le purta, din cochetărie, în buzunarul de la piept. Într-o zi, neavînd ce face, soră-mea și cu mine ne apucasem să socotim cîte costume are și constatasem că avea cel puțin zece. Era vădit că o iubea pe sora mea tot ca mai înainte, dar nu spusese nici o singură dată, măcar în glumă, că o va lua cu el la Petersburg sau în străinătate. Și nu îmi puteam închipui ce se va întîmpla cu ea dacă va rămîne în viață și ce va fi cu copilul. Se hrănea necontenit cu visurile ei și nu se gîndea de loc la viitor. Spunea că Blagovo putea pleca unde vrea, putea chiar s-o părăsească, numai să-l știe pe el fericit. Cît despre ea, se mulțumea cu trecutul.

De cîte ori venea, o examina și o asculta cu multă atenție, obligînd-o să bea lapte, în care punea diferite picături. Și de data aceasta, după ce o examină din nou, o sili să bea un pahar cu lapte și camera se umplu de miros de creuzot.

— Așa, bravo, uite ce copil cuminte! spuse el, luîndu-i paharul gol. Să nu vorbești prea mult. In ultima vreme nu-ți mai tace pliscul, coțofană mică. Te rog, nu mai vorbi.

Sora mea rîdea. Blagovo trecu după aceea în camera lui Ridiche unde mă aflam și eu și mă bătu prietenește pe umăr.

— Ei, moșulică! spuse el bolnavului, aplecîndu-se peste patul lui.

— Înălțimea voastră, șopti Ridiche, abia mișcîndu-și buzele, să-mi fie iertat dacă îndrăznesc să vă amintesc că toți sîntem în mîna lui dumnezeu, toți trebuie să murim. Dați-mi voie să vă spun adevărul : înălțimea voastră nu va intra în împărăția cerurilor.

— Ce să-i faci! glumi doctorul. Trebuie să mai rămîie cineva și pentru iad.

Și dintr-o dată ceva straniu se petrecu cu mine. Mi se păru ca într-un vis, că eram iarna trecută în curtea abatorului și lîngă mine se afla Procofi duhnind a rachiu cu piper. Încercai să mă dumiresc, mă frecai la ochi, dar mi se păru iar că mă duceam la guvernator să-i explic purtarea mea. Niciodată nu mi se mai întîmplase și nici nu avea să mi se mai întîmple așa ceva și presupun că această ciudată stare se datora oboselii nervoase. Aveam în fața ochilor abatorul, chipul guvernatorului, dar îmi dădeam totuși seama că era doar o vedenie.

Cînd îmi revenii, nu mai eram în casă, ci pe stradă, la lumina unui felinar, cu doctorul.

— Ți se rupe inima! spunea el și lacrimile-i curgeau pe obraz. E veselă, rîde tot timpul, speră și situația ei e disperată. Ridiche al dumitale nu mă poate suferi și vrea mereu să-mi dea a înțelege că m-am purtat urît cu ea. Din punctul lui de vedere, are dreptate. Eu însă văd lucrurile altfel și nu mă căiesc de loc de ce s-a întîmplat. Trebuie să iubești, toți trebuie să iubim, nu-i așa? Fără dragoste, nu e viață. Cine se teme de dragoste sau o ocolește nu e un om liber.

Dintr-una într-alta trecu la alte probleme. Vorbi despre știință, despre teza lui care făcuse impresie la Petersburg ; vorbea cu entuziasm și uitase și de sora mea și de propria-i durere și de mine. Viața îl ducea mai departe. Pe Maşa o uluia America și inelul cu inscripția ebraică, pe el titlul de doctor și cariera de savant. Numai eu și cu sora mea rămîneam pe loc, acolo unde ne aflam.

După ce m-am despărțit de el, m-am oprit sub un felinar și am mai citit o dată scrisoarea Maşei. Și dintr-o dată am revăzut... am revăzut înspăimîntător de limpede seara de primăvară în care venise să se

culce la moară și se îmbrăcase cu o scurteică vrînd să semene cu o țărancă. Am retrăit apoi dimineața următoare: scoteam plasa plină cu pește din iaz; picături mari de ploaie cădeau pe frunzișul sălciei de pe mal și noi rîdeam, rîdeam...

Casa părintească de pe Bolșaia Dvoriannskaia era cufundată în întuneric. Am sărit gardul ca altădată și am intrat în bucătărie, pe scara de serviciu, ca să iau lampa. În bucătărie nu era nimeni. Lîngă plită, samovarul torcea ca o pisică, așteptînd ca tata să se întoarcă din oraș. „Cine-i face acum ceaiul tatii?" Am luat lampa și, ducîndu-mă în baracă, mi-am făcut un așternut din jurnale vechi și m-am culcat. Umbrele piroanelor de pe pereți erau tot atît de dușmănoase ca și înainte. Era frig. Mi se părea că dintr-o clipă într-alta, sora mea trebuia să vină să-mi aducă ceva să mănînc; dar mi-am reamintit dintr-o dată că era bolnavă la Ridiche și mi se păru cu totul de neînțeles că sărisem gardul și că mă aflam în maghernița asta fără foc. Memoria mi se încețoșa. Tot felul de lucruri absurde îmi trecură prin minte.

Cineva sună. Recunoscui zgomotele cu care eram obișnuit din copilărie. Întîi hîrșîitul sîrmei de-a lungul zidului, apoi clinchetul scurt și plîngăreț al clopoțelului în bucătărie. Se întoarcea tata de la club.

M-am sculat și m-am dus în bucătărie. Axinia, bucătăreasa, ridică brațele văzîndu-mă și începu să plîngă.

— Dragul, dragul meu! suspina ea. Doamne sfinte!

Și, nemaiștiind ce face, prinse să-și răsucească șorțul în mîini. Pe fereastră erau aliniate gavanoase mari cu vișinată. Umplui o ceașcă plină și băui pe nerăsuflate, fiindcă o sete cumplită îmi ardea gîtlejul. Axinia spălase masa și băncile de lemn, și în toată încăperea plutea mirosul plăcut al cuhniilor luminoase și primitoare, ținute lună de bucătărese curate. Mirosul acesta și țîrîitul greierilor ne atrăgeau în bucătărie cînd eram copii și cînd ni se făcea dor să ascultăm povești sau să jucăm popa-prostu...

— Dar Cleopatra unde-i? întrebă încetișor Axinia,

abia ținîndu-și răsuflarea. Și tu de ce umbli cu capul gol? Am auzit că nevastă-ta a plecat la Petersburg!

Axinia era la noi în casă din vremea mamei; pe timpuri ea ne făcea baie într-o covată de lemn; pentru ea și acum eram tot niște copii pe care trebuie să-i dăscălești. Nu-i trebui mai mult de un sfert de ceas ca să-mi expună toate vederile ei de veche servitoare, pe care le acumulase în tihna bucătăriei în răstimpul de cînd nu ne mai văzusem. Îmi spuse că doctorul Blagovo putea fi ușor silit să se căsătorească cu Cleopatra; ar fi fost destul să fie amenințat și dacă s-ar fi ticluit o jalbă meșteșugită către episcop, acesta ar fi desfăcut prima lui căsătorie. Îmi mai spuse că ar trebui să vînd Dubecinia fără știrea nevesti-mi și să pun banii la bancă pe numele meu. Apoi îmi dădu să înțeleg că dacă sora mea și cu mine ne-am arunca la picioarele tatălui nostru și l-am ruga frumos, acesta s-ar îndupleca poate să ne ierte. Și că trebuie să dăm acatiste sfintei născătoare.

— Hai, maică, du-te de-i vorbește! mă îndemnă ea, cînd auzi tusea tatălui meu. Du-te de-i vorbește. Pune-te în genunchi în fața lui. N-o să-ți cadă capul de pe umeri!

M-am dus. Tata ședea la masa lui de lucru și desena schița unei case de țară, cu ferestre gotice și cu un turn masiv ce aducea cu un foișor de pompieri: ceva înspăimîntător de înapoiat, dovedind o totală lipsă de talent.

Din locul în care mă aflam, vedeam schița foarte bine. Nu știam exact ce imbold mă făcuse să intru la tata, dar, revăzînd fața lui osoasă, ceafa lui roșie și umbra-i pe perete, mă cuprinsese o dorință nebunească să mă anin de gîtul lui sau să mă așez în genunchi, cum mă sfătuise Axinia. Însă planul casei aceleia de țară cu ferestre gotice și turnul ca un foișor de pompieri îmi tăie tot avîntul.

— Bună seara! i-am spus eu.

Tata se uită la mine, apoi își plecă ochii pe plan.

— Ce vrei? mă întrebă el, după o clipă de tăcere.

— Am venit să-ți spun că sora mea e foarte grav bolnavă: nu mai are mult de trăit.

— Ce să-i faci? spuse tata oftînd, scoțîndu-și ochelarii și punîndu-i pe masă. Culegi ce ai semănat... Da, culegi ce ai semănat! repetă el, ridicîndu-se. Te rog să-ți amintești că acum doi ani, cînd ai venit la mine și stăteai în același loc ca și acum, te-am rugat, te-am implorat să renunți la himerele tale. Ți-am vorbit de datorie, de onoare, de obligațiile pe care le avem față de strămoșii noștri ale căror tradiții trebuie să le păstrăm cu sfințenie. M-ai ascultat? Nu, mi-ai disprețuit sfaturile și ai continuat cu îndărătnicie să te conduci după principiile tale greșite. Ba, mai mult: ai tîrît-o și pe sora ta în rătăcirile tale și ai făcut-o să-și piardă și moralitatea și pudoarea. Acum vi s-a înfundat la amîndoi: culegeți ce ați semănat.

În timp ce vorbea, se plimba prin cameră; credea desigur că mă întorsesem la el pocăit și se aștepta să mă vadă implorîndu-l pentru mine sau pentru sora mea.

În cameră era rece și tremuram scuturat ca de friguri; abia puteam vorbi cu vocea răgușită.

— Și eu te rog să-ți amintești, i-am spus eu, că stînd aici, în același loc, și eu te-am implorat să încerci să mă înțelegi și să căutăm împreună o rațiune, un fel de a trăi. Drept răspuns, dumneata mi-ai vorbit despre străbuni și despre nu știu ce unchi care scria versuri. Ți se spune acum că singura dumitale fiică este pierdută și iarăși îmi vorbești de strămoși și de tradiții... E cu putință asemenea ușurință la un bătrîn care nu mai are decît cinci sau zece ani de trăit!

— Pentru ce ai venit? mă întrebă el aspru, jignit fără îndoială că îndrăznisem să-l învinuiesc de a fi ușuratic...

— Nu știu. Te iubesc și mă doare că trăim așa, departe unii de alții. Iată pentru ce am venit. Eu te iubesc încă, dar sora mea a rupt definitiv cu dumneata. Ea nu-ți iartă și nu va putea niciodată să-ți ierte. Numai cînd aude de numele dumitale și i se face silă de viața ei dinainte.

— A cui e vina? strigă el. A ta, nemernicule!

— Fie! Să admitem. Recunosc, într-adevăr, că în mare parte este din vina mea. Dar de ce să vrei cu orice preț să ne impui felul dumitale de a trăi, atît de trist și de mediocru? De ce în toate casele acestea pe care le tot construiești de treizeci de ani nu există un singur om de la care să fi putut învăța cum să trăiești fără să fii vinovat? Nu găsești un om cinstit în tot orașul. Casele pe care le ridici dumneata sînt niște vizuini blestemate în care mamele și fiicele sînt ucise cu încetul iar copiii sînt chinuiți. Săraca mama, am continuat eu deznădăjduit, săraca sora mea! Trebuie să te îndobitocești cu votcă, cu cancanuri și cu jocul de cărți; trebuie să te tîrăști, să faci pe bisericosul și să desenezi timp de zeci de ani planuri de construcții, ca să nu vezi toată grozăvia care se ascunde în aceste case. Orașul nostru există de mai multe veacuri și în tot acest răstimp nu a dat patriei un singur om folositor, dar absolut niciunul... Ați sugrumat în germene tot ce era viu sau avea cea mai mică strălucire... Oraș de negustori, de cîrciumari, de conțopiști și de bigoți, oraș inutil, stupid, nimeni nu ar avea de ce să te regrete dacă te-ar înghiți dintr-o dată pămîntul!

— Nu vreau să te mai aud, nemernicule! spuse tata. Luă o riglă de pe masă și continuă: Ești beat; cum îndrăznești să te arăți în fața părintelui tău în halul ăsta? Îți mai spun pentru ultima oară și poți s-o repeți și stricatei de soră-ta: nu veți primi nimic de la mine. Mi-am smuls din suflet amintirea copiilor mei nesupuși și dacă acum ei pătimesc din pricina nesupunerii și încăpățînării lor, nu-i plîng. Poți să te întorci de unde ai venit. Dumnezeu a vrut să mă pedepsească prin voi. Dar voi îndura cu resemnare încercarea aceasta. Ca și Iov, voi găsi mîngîiere în durere și în muncă încordată. Să nu-mi mai treci pragul înainte de a te fi îndreptat. Eu sînt drept. Tot ce-ți spun este spre binele tău și dacă îți dorești binele trebuie să-ți amintești toată viața de ceea ce ți-am mai spus și îți repet și acum.

Făcui un gest de lehamite cu mîna și ieșii. Nu-mi mai amintesc ce s-a petrecut cu mine în noaptea

aceea și în zilele următoare; se spune că am rătăcit pe străzi cu capul gol, împleticindu-mă și cîntînd cît mă ținea gura. Copiii se țineau după mine, strigîndu-mi:

— Mic cîștig! Mic cîștig!

XX

Dacă mi-ar fi venit și mie chef să-mi fac un inel, aș fi pus pe giuvaergiu să-mi sape pe el: „nimic nu trece". Sînt încredințat într-adevăr că nimic nu trece, că totul lasă o urmă: cel mai mic pas al nostru își are însemnătatea lui, nu numai în viața de azi, ci și în cea de mîine.

Cele prin cîte am trecut nu au fost zadarnice. Suferințele mele și tăria cu care le-am îndurat au izbutit pînă la urmă să trezească și să miște inima oamenilor, și astăzi nimeni nu-mi mai spune: „Mic cîștig", nimeni nu mă mai batjocorește cînd trec prin piață, nimeni nu mai deșartă găleata de apă peste mine. Toți s-au obișnuit să mă vadă muncitor și nu se mai miră că, deși de viță nobilă, duc căldarea cu vopsea și pun geamuri. Dimpotrivă, toți se întrec să-mi dea de lucru și sînt socotit un bun meșter și cel mai serios antreprenor după Ridiche care, tămăduit acum de boala lui misterioasă și vopsind ca și mai înainte clopotnițele, fără schele, nu mai are totuși destulă vlagă ca s-o scoată la capăt cu lucrătorii; eu cutreier orașul în locul lui, umblînd după comenzi, eu angajez și plătesc muncitorii, eu împrumut bani cu dobîndă mare, și acum, antreprenor fiind, înțeleg de ce pentru o comandă de nimic trebuia uneori să alerge cîte trei zile pînă să dea de un tinichigiu. Toată lumea se poartă politicos cu mine, mi se spune dumneata, în casele unde lucrez mi se dă ceai și stăpînii trimit să mă întrebe dacă nu vreau să mănînc. Copiii și fetele vin deseori să mă vadă lucrînd și se uită la mine cu curiozitate și tristețe.

Într-o zi vopseam în imitație de marmură pavilionul din grădina guvernatorului, cînd excelența sa coborî în grădină. Neavînd ce face, intră în vorbă cu mine. I-am amintit de ziua în care mă chemase să-mi facă morală. Se uită la mine, rotunji gura ca un O, deschise brațele și spuse:

— Nu-mi aduc aminte!

Am îmbătrînit, m-am schimbat; sînt tăcut, aspru, serios. Mi se întîmplă rar să rîd și mi se spune că am început să semăn cu Ridiche. Se pare că bat și eu capul vopsitorilor mei cu predici zadarnice.

Maria Viktorovna, fosta mea soție, locuiește acum în străinătate. Tatăl ei, inginerul, construiește o cale ferată undeva spre răsărit și cumpără și acolo moșii. Doctorul Blagovo se află și el în străinătate. Dubecinia este din nou în mîinile doamnei Ceprakov care a răscumpărat-o de la inginer cu 20% mai ieftin. Moisei umblă acum cu pălărie tare, vine în oraș cu bihunca și se duce de-a dreptul la bancă. Se vorbește că a cumpărat o moșie și că mereu se informează la bancă asupra situației ipotecilor pe Dubecinia pe care are de gînd s-o cumpere. Bietul Ivan Ceprakov a bătut multă vreme străzile orașului, fără slujbă, îmbătîndu-se cumplit. Am încercat să-l iau să-și cîștige și el pîinea cu noi. Un timp a vopsit acoperișuri, a pus geamuri și se părea că începe să se deprindă cu meseria și chiar să-i placă. Fura uleiul ca un adevărat vopsitor, cerșea bacșișuri și se îmbăta. Dar i s-a urît repede cu munca, l-au apucat stenahoriile și s-a reîntors la Dubecinia. După plecarea lui, vopsitorii îmi mărturisiră că încercase de mai multe ori să-i convingă să se ducă cu el să-l omoare pe Moisei și s-o jefuiască pe generăleasă.

Tatăl meu a îmbătrînit tare. S-a gîrbovit și seara se plimbă singur prin fața casei sale. Nu mă duc niciodată să-l văd.

În timpul epidemiei de holeră, Procofi vindea negustorilor votcă piperată și amestecată cu păcură, susținînd că-i cel mai bun leac împotriva înfricoșătoarei boale; am citit apoi în jurnal că fusese condamnat să fie bătut cu nuiele fiindcă vorbise de rău

pe medici, la el în măcelărie. Vînzătorul său, Nikolka, murise de holeră. Karpovna trăiește încă, îl iubește pe Procofi și se teme de el tot ca înainte. De cîte ori mă întîlnește, dă din cap și oftează: „Te paște o nenorocire, băiete!"

În timpul săptămînii sînt la lucru de dimineață pînă seara; dar în zilele de sărbătoare, cînd e vreme frumoasă, îmi iau nepoțica în brațe (sora mea aștepta un băiat și a avut o fată) și mă îndrept încet spre cimitir, unde rămîn îndelung la mormîntul drag. Și îi spun fetiței că mama ei doarme acolo.

Uneori o găsesc la mormînt pe Aniuta Blagovo. Ne dăm bună ziua și, sau nu ne spunem un cuvînt, sau vorbim despre Cleopatra, despre copil și despre tristețea vieții. Pe urmă ieșim din cimitir împreună și ea încetinește pasul ca să stea mai mult cu mine. Veselă, cu ochii orbiți de lumina strălucitoare a zilei, micuța întinde spre ea mînuțele-i grăsuțe; ne oprim și o dezmierdăm împreună.

Cînd intrăm în oraș, Aniuta Blagovo își ia rămas bun, roșindu-se, apoi se îndepărtează cu un aer demn, serios, sever. Nimeni din cei ce-o întîlnesc pe stradă nu și-ar putea închipui că abia cu cîteva clipe mai înainte mersese alături de mine, dezmierdînd copilul.

MUJICII

I

PE Nikolai Cikildeev, lacheu la hotelul „Bazarul slav“ din Moscova, îl lovise boala pe neașteptate. Îi amorțeau picioarele, se împleticea în mers, și într-o zi, pe cînd străbătea sala, ducînd o tavă cu jambon pe mazăre, se împiedică și căzu. Fu nevoit să-și părăsească slujba. Puținul ce-l avea el și nevasta îl cheltui pe medicamente, pînă ce rămase lipsit de orice mijloace de trai. Îi era apoi și urît stînd fără treabă și se gîndi că ar fi mai bine să plece acasă, la țară. Acasă îți vine mai ușor să bolești, apoi și viața e mai ieftină. Și nu e vorbă goală că „acasă și pereții te ajută“.

Sosi la Jukovo, satul său natal, în fapt de seară. Ori de cîte ori își amintise zilele copilăriei, Nikolai vedea în fața ochilor un cuib luminos, plăcut, încăpător, dar în seara aceea, intrînd în casă, după atîția ani trecuți, se înfioră, atît era de întuneric înăuntru, murdar și strîmt. Olga și Sașa, soția și fiica lui, care veniseră cu el, se holbau mirate la cuptorul mare și murdar care umplea aproape jumătate din casă, negru tot de funingine și de muște. Vai, ce de-a muște! Cuptorul se aplecase într-o rînă, grinzile din pereți erau strîmbe și ele, părea că întreaga casă stă gata să se năruie. În colțul de cinste, pe lîngă icoane, erau lipite etichete de la sticle și poze din ziare în loc de tablouri. Sărăcie, cruntă sărăcie! Nimeni din cei mari nu se afla acasă, cu toții erau duși

la seceriș. Pe cuptor stătea o fetiță de vreo opt ani, bălăioară, nespălată și nepăsătoare; nici nu-și întoarse ochii spre cei intrați. Jos, o pisică albă își freca spinarea de muchea cuptorului.

— Pis, pis! o chemă Sașa. Pis!

— Nu aude, zise fetița. A surzit.

— Da' de ce?

— Uite-așa. Au bătut-o.

Nikolai și Olga înțeleseră de la prima ochire ce viață îi așteaptă aici, dar tăcură mîlc; își lăsară legăturile jos într-un colț și ieșiră în tăcere pe uliță. Casa lor era a treia din capul satului și părea cea mai săracă, cea mai veche; a doua, nu era nici ea mult mai bună; cea din capăt însă, avea acoperiș de tablă, perdele la ferestre, gard bun și sta oarecum mai la o parte de celelalte. Acolo se afla cîrciuma. Casele erau clădite numai pe o singură parte a uliței și întregul sătuc, amuțit și pașnic, cu ulmi înalți, cu tufișuri de soc și scoruș ce năpădeau de prin curți, se înfățișa plăcut ochilor.

Dincolo de casele țărănești începea o pantă repede, povîrnită pieziș spre rîu; din malul de lut ieșeau ici și colo bolovani mari de piatră. Pe lîngă acești bolovani se împleteau poteci și se vedeau gropi săpate de olari și alături, grămezi de oale sparte, roșii sau cafenii, iar jos, la poalele pantei, se întindea lunca, lată și netedă, de un verde aprins, cu iarba proaspăt cosită; păștеau acolo cirezile satului. Rîul curgea la depărtare de o verstă de sat, șerpuindu-și albia între maluri bogat înverzite, iar dincolo de rîu se întindea o altă luncă verde, cu alte cirezi și cu șiruri lungi de gîște albe, apoi, ca și pe partea aceasta, urma o pantă repede pînă sus, unde se înălța un alt sat, cu o biserică mare cu cinci clopotnițe; ceva mai departe albea curtea boierească.

— Bine-i aici la voi! zise Olga, închinîndu-se spre biserică, și cît loc, cît loc, doamne!

Chiar atunci începu să sune clopotul (era ajun de duminică). Două fetițe mici, care aburcau de jos o căldare cu apă, se întoarseră spre biserică, să asculte dangătele.

— Pe vremea asta, la „Bazarul slav" se servește masa... rosti Nikolai, dus pe gînduri.

Stînd pe marginea rîpii, el și Olga priveau cum apune soarele, priveau cerul, vrîstat cu dungi aurii și roșii ca purpura, cum se oglindea în apa rîului, în ferestrele bisericii și în aerul liniștit și nespus de curat, așa cum nu-l afli nicăieri în Moscova. Și cînd soarele scăpătă în zare, trecură cu mugete cirezile de vite, veniră și gîștele de pe malul celălalt și apoi totul amuți, lumina slabă se destrămă în văzduh și întunericul nopții începu să coboare grăbit.

Acasă veniseră bătrînii, tatăl și mama lui Nikolai, slabi, gîrboviți, știrbi, amîndoi la fel de scunzi. Veniră și femeile — nurorile lor, Maria și Feokla, de la moșia de peste rîu unde munceau. Maria, nevasta lui Kiriak, fratele lui Nikolai, avea șase copii iar Feokla, măritată cu Denis, băiatul plecat la oaste, avea doi. Cînd Nikolai intră din nou în casă și văzu adunată toată liota, ghemul de trupuri mari și mici care se mișcau pe paturi, prin leagăne și prin toate colțurile și cînd văzu cu cîtă lăcomie hăpăiau bătrînul și femeile pîinea neagră, muind-o în apă, își dădu seama că rău făcuse venind și el aici, bolnav, fără bani, ba și cu nevastă și copil — rău de tot!

— Dar fratele Kiriak unde-i? întrebă el, după ce dădu bună ziua cu toți.

— E băgat la un negustor, ca paznic, răspunse tatăl, la pădure. Kiriak ar fi băiat bun, dar bea mult.

— Nu-i aducător! vorbi și bătrîna cu glas plîngăreț. Oamenii noștri, vai de ei, în loc să aducă în casă, duc din casă; Kiriak bea, unchiașul meu bea și el, ce să-i mai ascundem păcatele, a învățat bine drumul la cîrciumă. S-a mîniat pe noi maica domnului.

În cinstea musafirilor au pus să fiarbă samovarul. Ceaiul mirosea a pește, zahărul era ud și mușcat pe la colțuri, pe pîine și vase umblau gîndaci; îți era scîrbă să bei și ceea ce se vorbea era la fel de urîcios, numai despre sărăcie și boală. Nu băuseră nici cîte o cană de ceai, cînd de afară se auzi un răcnet de om beat:

— Ma-arie!

— Pare-mi-se, vine Kiriak, mormăi unchiașul, vorbeam de lup și lupu-i la poartă.

Toți tăcură. Peste cîteva clipe, aceeași voce, brutală și surdă ca de sub pămînt, icni:

— Ma-arie...!

Nora mai vîrstnică păli, ghemuindu-se pe lîngă cuptor; te mirai să vezi cum se întipărește pe fața acestei femei puternice, cu spete late, o expresie de teamă. Fiica ei, fetița care stătuse pe cuptor și părea atît de nepăsătoare, izbucni deodată într-un plîns zgomotos.

— Da' tu ce urli, holeră? țipă la ea Feokla; aceasta era o femeie frumoasă, zdravăn clădită ca și Maria, cu umerii tot atît de voinici. Nu te teme, n-o omoară!

De la unchiaș, Nikolai află că Mariei îi este frică să locuiască în pădure cu Kiriak, și el, de fiecare dată cînd se îmbată, vine după ea, face scandal și o bate fără milă.

— Ma-a-ria! răsună iarăși, chiar de după ușă.

— Apărați-mă, în numele lui Cristos, dragilor, bolborosi Maria, suflînd greu de parcă ar fi scufundat-o cineva în apă foarte rece. Apărați-mă, dragilor...

Toți copiii din casă începură să plîngă; privindu-i, Sașa pufni și ea în plîns. Se auzi o tuse de bețivan și în casă intră un bărbat înalt, cu barbă neagră și căciulă de iarnă în cap. La lumina slabă a lămpii nu i se vedea fața și părea cu atît mai fioros. Era Kiriak. Se apropie de nevastă-sa, își făcu vînt și o lovi cu pumnul peste față; femeia, ametită de lovitură, nici nu crîcni și se ghemui mai tare pe jos; din nas începu să-i curgă sînge.

— Ce rușine, ce rușine, bombăni bătrînul, cățărîndu-se pe cuptor. Față de oaspeți! Of, of, păcatele mele!

Bătrîna tăcea, mai gîrbovită parcă și se gîndea la ceva. Feokla legăna copilul în albie... Dîndu-și seama că pare tuturor fioros și mulțumit că pare astfel, Kiriak o apucă pe Maria de mînă, o tîrî spre ușă și

începu să mormăie ca ursul, ca să fie și mai fioros, dar văzu deodată pe oaspeți și se opri.

— Aha, ați venit... rînji el dînd drumul nevestei. Frățiorul cu *famelia*...

Se închină la icoane, căscîndu-și larg ochii beți și roșii și dondăni înainte:

— A venit frățiorul cu famelia în casa părintească... de la Moscova adică. Moscova adică e primul oraș de reședință, maica orașelor... Iertați-mă...

Se așeză pe laviță, lîngă samovar și se puse să bea ceai, sorbind zgomotos din farfurioară, în tăcerea tuturor din jur... Bău așa ca vreo zece pahare, apoi se lăsă moale pe laviță și începu să sforăie.

Se pregătiră toți de culcare. Nikolai, ca bolnav, fu lăsat să se culce cu unchiașul, sus pe cuptor, Sașa se lungi pe jos, iar Olga se duse cu celelalte două femei în magazie.

— I-i, draga mea, șușoti ea culcîndu-se în fîn lîngă Maria, lacrimile nu te-ajută cu nimic! Rabdă și gata. În cartea sfîntă stă scris: și dacă te lovește cineva pe obrazul drept, să i-l întinzi și pe cel stîng... I-i-i... draga mea.

Apoi, încet, cu glas cîntat, Olga începu să povestească despre Moscova, despre viața ei de pe cînd era fată în casă la camere mobilate.

— Da, la Moscova sînt case mari, de piatră, spunea ea, apoi biserici sînt multe — multe, de patruzeci de ori cîte patruzeci de coți, draga mea, iar în case stau numai boieri, și boierii sînt așa de frumoși, așa de educați!

Maria i-a mărturisit că nu numai la Moscova n-a fost, dar nici chiar în capitala județului său de baștină nu s-a dus; ea era analfabetă, nu știa pe dinafară nici o rugăciune, nici măcar „Tatăl nostru". Și Maria, și cealaltă noră, Feokla, care trăgea cu urechea la vorba lor, erau amîndouă cu totul slabe de minte, nu puteau înțelege tot ce auzeau. Nici una din ele nu-și iubea bărbatul; Maria se ferea de Kiriak și, cînd rămînea numai cu el, o apuca tremurul de frică și-i venea amețeală din pricina mirosului tare

de votcă și tutun. Iar Feokla, la întrebarea Olgăi dacă nu-i este urît fără bărbat, răspunse cu răutate:

— Da' lasă-l în plata domnului!

Au mai vorbit puțin și au tăcut...

Era răcoare și lîngă magazie țipa cît îl ținea gura un cocoș, împiedicîndu-le să doarmă. Cînd lumina albastră a dimineții începu să pătrundă prin crăpături, Feokla se ridică încet și ieși; o auziră pe urmă cum fugea undeva, lipăind tare pe pămînt cu tălpile goale.

II

Olga se duse a doua zi la biserică și o luă cu ea și pe Maria. Coborau pe cărare spre luncă, vesele amîndouă. Olgăi îi plăceau zările largi, depărtate, iar Maria simțea în cumnata ei o ființă apropiată și bună. Răsărea soarele. Jos, peste luncă, zbura un erete, rîul curgea încă întunecat și pe alocuri mai pluteau fîșii de negură, dar pe partea cealaltă, pe deal, geana de lumină se lățise și biserica strălucea aprins; în grădina boierească țipau din răsputeri stăncuțele.

— Unchiașul e cumsecade, spunea Maria, dar baba e rea, una, două sare la bătaie. Pîinea noastră a ajuns numai pînă la lăsata secului, de atunci cumpărăm făină de la cîrciumă — și ea se supără, spune că mîncăm prea mult.

— I-i, draga mea. Rabdă și gata. Stă scris: veniți voi cei trudiți și obidiți.

Olga vorbea rar, cu glas cîntat și mai avea și un mers iute și legănat de călugăriță. În fiecare zi deschidea evanghelia și citea cu voce tare, gros, ca dascălii; nici ea nu înțelegea tot ce citea, dar o mișcau vorbele sfinte pînă la lacrimi, iar vechile cuvinte slavone ca *așce* sau *dondeje*[1] le rostea cu o tulburare caldă în inimă. Credea în dumnezeu, în maica dom-

[1] *Așce* — dacă. *Dondeje* — pînă ce (n.t.).

nului și în sfinți ; știa că nu e voie să superi pe nimeni, nici pe oamenii de rînd, nici pe nemți, nici pe țigani sau pe evrei, că rău va fi chiar de aceia care nu au milă de animale ; era încredințată că așa stă scris în cărțile sfinte și de aceea cînd rostea cuvinte din scriptură, chiar din acelea neînțelese, fața ei exprima milă, bunătate și se lumina toată.

— Tu de unde ești ? o întrebă Maria.

— Sînt din Vladimirsk. Dar trăiesc la Moscova de mult, de cînd eram de opt anișori.

Se apropiaseră de rîu. Pe malul celălalt, jos lîngă apă, se dezbrăca o femeie.

— Asta-i Feokla noastră, o recunoscu Maria, a fost peste rîu, la curtea boierului. La argați. Focoasă femeie ! Dată dracului, ce mai vorbă !

Feokla, cu sprîncenele ei negre și părul despletit, tînără încă și cu trup de fată voinică, se aruncă de pe mal în rîu, izbind apa cu picioarele, împrăștiind valuri în toate părțile.

— Focoasă femeie, repetă Maria.

Peste rîu erau aruncate punți șubrede de bîrne și sub ele, în apa limpede și curată, forfoteau o sumedenie de cleni cu fruntea lată. Pe tufișurile verzi aplecate spre apă sclipea roua. Soarele începu să încălzească, era o plăcere să mergi. Ce dimineață minunată ! Și ce viață minunată s-ar putea trăi pe lumea aceasta, dacă n-ar fi sărăcia, cumplita sărăcie de care nu poți să fugi și să scapi ! Numai o dată de-ar fi privit Olga îndărăt spre sat, și-ar fi amintit limpede ziua de ieri — și farmecul fericirii ce-o simțea plutind în jur ar fi pierit într-o clipă.

Ajunseră la biserică. Maria se opri lîngă ușă, nu îndrăznea să înainteze pînă în față. Nu îndrăzni nici să se așeze în strană, deși clopotul începu să cheme la slujbă credincioșii abia pe la ora nouă — astfel, ea rămase tot timpul în picioare.

Pe cînd se citea din evanghelie, poporul începu să se miște, făcînd loc familiei boierului : intrară două fete tinere, în rochii albe și pălării cu borul lat și un băiețel gras și trandafiriu în costum de marinar. Vederea lor o înduioșă pe Olga ; fu numaidecît sigură

că boierii aceştia erau oameni învăţaţi, frumoşi şi cumsecade. Maria însă îi privea pe sub sprîncene, posomorîtă şi tristă, ca şi cum n-ar fi intrat în biserică nişte oameni, ci o ceată de căpcăuni care ar fi putut s-o strivească, dacă ea nu le-ar fi făcut loc.

Şi de cîte ori dascălul dădea răspunsurile cu vocea lui de bas, ei i se părea că se aude strigată: „Ma-a-rie" şi tresărea.

III

In sat se aflase de sosirea oaspeţilor şi după slujbă, se adună în casă o mulţime de lume. Veniră Leonîcevii, şi Matveicevii, şi Ilicevii, să afle noutăţi despre rudele lor din Moscova. Era obiceiul în Jukovo, ca toţi ştiutorii de carte să fie duşi la Moscova şi angajaţi acolo ca lachei sau băieţi de serviciu (aşa cum din satul de peste rîu se băgau doar la brutării). Obiceiul acesta se formase de mult, din timpul robiei, de cînd un ţăran din Jukovo, devenit legendar, un anume Luka Ivanîci, care ajunsese să ţină bufetul la un club din Moscova, primea în serviciu numai consăteni, iar aceştia, după ce se întăreau pe locurile lor, îşi chemau fiecare rudele şi le găseau posturi pe la cîrciumi şi restaurante; de atunci, satului Jukovo nici nu i se spunea altfel prin împrejurimi decît *Hamskaia* sau *Holuevka*[1]. Nikolai fusese trimis la Moscova de pe cînd avea numai unsprezece ani şi plasat în serviciu de Ivan Makarîci, din familia Matveicevilor, care servea atunci la „Ermitaj". Şi, vorbind acum cu Matveicevii, Nikolai spunea împieptoşindu-se:

— Ivan Makarîci este binefăcătorul meu; mă rog lui dumnezeu zi şi noapte pentru sănătatea lui; el m-a făcut om cumsecade.

— Tăiculiţă dragă, se tîngui o bătrînă înaltă, sora

[1] De la cuvintele *ham* şi *holui* — bădăran, mitocan, folosite pe vremuri de aristocraţie mai ales la adresa servitorilor (n. ed.).

lui Ivan Makarîci, noi nu avem de mult veşti de la el, sufleţelul.

— Astă-iarnă a servit la Omon, aşa ştiu, iar pentru sezonul cald auzisem că s-a tocmit undeva la o grădină, afară din oraş... A îmbătrînit şi el ! Altădată i se întîmpla să aducă pe timp de vară cîte zece ruble pe zi acasă, dar acuma, peste tot afacerile nu mai merg bine, nu mai merg, şi se zbate bătrînul.

Babele, ca şi femeile tinere, se uitau la picioarele lui Nikolai, încălţate cu pîslari, la faţa lui trasă, gălbejită şi oftau :

— Nu eşti tu om aducător, Nikolai Osipovici, nu eşti aducător ! Nu mai ai putere !

Toţi o mîngîiau pe Saşa. Deşi împlinise zece ani, nu părea să aibă mai mult de şapte, era micuţă de statură şi foarte slabă. Lîngă celelalte fetiţe, arse de soare, tunse ciopîrţit şi îmbrăcate în cămăşi lungi, ieşite de soare, Saşa, albă, cu ochii mari de culoare închisă, cu panglicuţă roşie în păr, părea caraghioasă, ca un mic animal, prins în cîmp şi adus în casă.

— Ştie să citească ! o lăuda Olga, privindu-şi cu duioşie fiica. Ia de citeşte, puiule ! o îndemna ea, luînd dintr-un ungher evanghelia. Ia de citeşte şi drept-credincioşii au să te asculte.

Evanghelia era veche şi grea, legată în piele, cu colţurile zdrelite, şi cînd o răsfoiai, se răspîndea un miros de parcă ar fi intrat în casă nişte călugări... Saşa ridică sprîncenele şi începu a citi tare, răspicat, cîntînd uşor :

— După plecarea magilor, iată îngerul domnului se arată în vis lui Iosif, zicînd : scoală-te, ia pruncul şi pe muma lui...

— Pruncul şi pe muma lui, repetă Olga, roşie toată de emoţie.

— Şi fugi în Egipt... şi stai acolo... pînă ce-ţi voi spune...

La cuvintele „pînă ce“ Olga nu se mai putu stăpîni şi începu să plîngă. Privind-o se porni pe bocit şi Maria, apoi şi sora lui Ivan Makarîci. Unchiaşul începu să tuşească şi să se foiască pe loc ; vroia să-i dăruiască nepoatei ceva bun, dar negăsind nimic, dădu

doar din mînă. Cînd cititul se sfîrși, vecinii plecară pe la casele lor, foarte înduioșați și mulțumiți de Olga și Saşa.

Fiind zi de sărbătoare, familia rămase toată ziua acasă. Bătrîna, pe care și bărbatul ei și nurorile și nepoții o numeau „băbuca", se încumeta să trebăluiască singură ; făcea focul în sobă, punea samovarul, ducea chiar și mîncarea la cîmp, iar pe urmă începea a bombăni mînioasă că a obosit de atîta muncă ; tot timpul la masă urmărea să nu mănînce nici unul o fărîmă mai mult și, după asta, să nu stea nici o clipă fără treabă unchiașul și nurorile. Ba i se părea că gîștele cîrciumarului vin prin spatele casei în grădina de zarzavat și atunci ieșea fuga din casă cu un băț lung în mînă și țipa cîte o jumătate de ceas lîngă varza ei uscată și zbîrcită ca și ea însăși ; ba i se părea că cioara pîndește puii și alerga ocărînd spre cioară. Se supăra și ocăra astfel de dimineață pînă noaptea și de multe ori făcea atîta gălăgie și țipa atît de tare că pe uliță se opreau trecătorii.

Cu unchiașul ei, se purta aspru, fără milă și-l numea cînd trîntor, cînd hodorog. Bătrînul era un mujic slab de înger, pe care nu te puteai bizui și dacă ea nu l-ar fi mustruluit tot timpul, n-ar mai fi lucrat poate de loc și și-ar fi petrecut viața stînd pe cuptor și trăncănind. El îi povesti îndelung fiului său Nikolai despre niște dușmani ce-i avea, se plînse de niște nedreptăți pe care vecinii i le-ar fi făcînd zi de zi, și vorbea astfel că ți-era urît să-l asculți.

— Da, spunea el cu mîinile-n șolduri. Da, la o săptămînă după înălțarea crucii am vîndut fînul cu treizeci de copeici pudul, de bunăvoie... Da... Bine... Și uite-așa, duc eu fînul de dimineață, de bunăvoie, nu supăr pe nimeni, cînd colo, ce văd — ceasul rău ! iese din cîrciumă starostele, Antip Sedelnikov. „Unde duci fînul, așa și pe dincolo ?" și-mi arde una peste urechi.

Pe Kiriak îl durea îngrozitor capul din cauza beției din ajun și-i era rușine de frate-su.

— Uite ce pocinoguri face votca. Of, măiculiță, doamne ! bolborosea el, scuturîndu-și capul înjunghiat de dureri. Dumneavoastră, frățioare și surioară,

iertați-mă, în numele lui Cristos, că nici eu nu sînt bucuros.

Fiind zi de sărbătoare au cumpărat de la cîrciumă o scrumbie și din cap a gătit baba o mîncare cu sos. La amiază toți s-au așezat să bea ceai și au tot băut, pînă au asudat ; păreau toți umflați de ceai și abia pe urmă au luat să mănînce capul gătit cu sos, toți dintr-o singură strachină. Scrumbia însă băbuca a ascuns-o.

Seara un olar a ars oale în rîpă. Jos, în lunca sătucului, s-a jucat hora și s-a cîntat din gură. Au cîntat și din armonică. Pe celălalt mal al rîului, ardea și în lunca de acolo un foc și cîntau tare fetele ; de departe, cîntecul lor răsuna mai armonios și mai dulce în auz. În cîrciumă, și pe lîngă cîrciumă, mujicii vorbeau zgomotos sau cîntau cu voci de beți, fiecare cum îl tăia capul și înjurau atît de urît, încît Olga tresărea și spunea mustrător :

— Vai, doamne !

Se îngrozea de atîtea sudălmi care răsunau una după alta și se mira că mai mult ca toți înjurau bătrînii, cînd pentru ei venise timpul să se gîndească la moarte. Și copiii și fetele tinere ascultau însă vorbele murdare fără să le pese ; se vedea bine că erau obișnuiți să le audă din leagăn.

Trecuse de miezul nopții, focurile olarilor se stinseră și aici și pe malul celălalt, dar jos, în luncă și-n cîrciumă, tot se mai petrecea. Unchiașul și Kiriak, beți turtă amîndoi, ținîndu-se de mînă și împingîndu-se unul pe altul, se apropiară de magazia unde dormea Maria cu Olga.

— Las-o, căuta să-l întoarcă bătrînul, las-o... Îi femeie cuminte... Păcat !...

— Ma-aria ! urlă Kiriak.

— Las-o... Faci mare păcat... Îi femeie bună.

Mai stătură puțin lîngă magazie, apoi se întoarseră amîndoi.

— Îmi plac florile de cîmp, se porni deodată bătrînul să cînte cu o voce subțirică de tenor. Îmi pla-ace să le culeg în luncă !

Apoi scuipă, înjură urît și intră în casă.

IV

Băbuca o pusese pe Saşa să stea de pază la grădina de zarzavat şi-i poruncise să fie cu ochii în patru, nu cumva să intre gîştele. Era o zi caldă de august. Gîştele cîrciumarului ar fi putut veni prin spatele caselor, dar deocamdată ele aveau de lucru cu ciugulitul boabelor de ovăz de pe lîngă cîrciumă şi şopoteau liniştite — numai gînsacul ridica sus capul, vrînd parcă să vadă nu cumva tabără baba cu bătul ; alte gîşte ar fi putut veni de jos, dar acelea, uite-le, alergau departe, dincolo de rîu, formînd un şir lung şi alb pe luncă. Saşa păzi o bucată de vreme, apoi i se făcu urît şi, văzînd că gîştele nu vin, se apropie de rîpă.

Văzu acolo pe fata cea mare a Mariei, Motka ; stătea nemişcată pe un bolovan mare şi privea spre biserică. Maria născuse de treisprezece ori, dar rămăseseră în viaţă doar şase copii, numai fete — şi nici un băiat. Cea mai mare din ele, Motka, avea opt ani. Desculţă, îmbrăcată cu o cămaşă lungă, stătea în bătaia soarelui, care o ardea drept în creştet ; dar ei nu-i păsa şi stătea locului ca împietrită. Saşa se apropie şi-i spuse, privind spre biserică :

— În biserică stă dumnezeu. Oamenii aprind prin case lămpi şi lumînări, iar la dumnezeu ard candele, roşii, verzi şi albastre, ca nişte ochişori. Noaptea dumnezeu umblă prin biserică şi cu el vine şi maica domnului şi sfîntuleţul Nicolae — tup, tup, tup... şi paznicului îi e frică, tremură de frică ! I-i, draga mea, adăugă fata imitînd pe maică-sa. Da' atunci cînd o să vină sfîrşitul lumii, toate bisericile au să zboare în cer.

— Cu clo-po-te-le ? întrebă Motka cu vocea ei groasă, lungind fiecare silabă.

— Cu clopote cu tot. Şi la sfîrşitul lumii cei buni se vor duce în rai, iar cei răi vor arde în focul veşnic şi nestins, draga mea. Mamei mele şi Mariei la fel, dumnezeu le va spune : voi n-aţi supărat pe nimeni şi pentru asta duceţi-vă pe aici, la dreapta, în rai, iar lui Kiriak şi băbucăi le va spune : iar voi treceţi la stînga,

în iad. Și cine a mîncat de frupt în post, acela tot în foc va merge.

Saşa privi în sus spre cer, ținînd ochii mari deschiși, și șopti :

— Uită-te în cer și nu clipi de loc, ai să vezi îngerii.

Motka începu și ea să privească țintă cerul și cîteva clipe trecură în tăcere.

— Vezi ? întrebă încet Saşa.

— Nu se vede nimic, răspunse Motka, tot cu vocea de bas.

— Dar eu văd. Îngerași micuți zboară prin cer și dau mărunt, mărunt din aripi, ca niște țînțărași.

Motka stătu un timp pe gînduri, privind în pămînt, și întrebă :

— Băbuca o să ardă ?

— O să ardă, draga mea.

De la bolovanul lor și pînă jos, în luncă, malul se povîrnea lin și neted acoperit de iarbă moale, de un verde-aprins, care te ispitea s-o atingi cu mîna sau să te culci pe ea. Saşa se culcă și se dădu de-a dura pînă jos. Motka, încruntîndu-se și umflîndu-și obrajii, se culcă și ea și se rostogoli repede, iar poalele cămășii i se ridicară pînă la umeri.

— Tare-mi vine să rîd ! zise Saşa fericită.

Amîndouă se urcară din nou sus, pentru a se rostogoli încă o dată, dar auziră strigăte : glasul pițigăiat le era bine cunoscut. Au, ce grozăvie ! Băbuca, știrbă, osoasă și cocoșată, cu smocurile ei scurte de păr cărunt în vînt, alunga cu un băț lung gîștele din grădina de zarzavat și țipa :

— Toată varza ați tocat-o, blestematelor, crăpare-ați de trei ori, afurisitelor, boalelor, nu poate trăi omul de răul vostru !

Zărind fetițele aruncă bățul, luă de jos o varză și apucînd-o pe Saşa de gît cu degetele-i tari și încovoiate ca niște gheare, începu s-o bată. Saşa izbucni în plîns de durere și spaimă și atunci gîscanul, legănîndu-se de pe un picior pe altul și întinzîndu-și gîtul, se apropie de bătrînă și-i șuieră ceva, iar cînd se întoarse la cîrd, toate gîștele-l întîmpinară aprobativ :

ga-ga-ga! Apoi băbuca începu s-o bată pe Motka și fetei i se ridică din nou cămașa. Disperată, plîngînd în gura mare, Sașa se îndreptă spre casă, vrînd să se jeluie mamei; după ea venea Motka, hohotind și ea tare și gros, fără să-și șteargă lacrimile, astfel că fața îi era udă leoarcă, de parcă și-ar fi muiat-o în apă.

— Doamne! strigă tresărind Olga la intrarea fetițelor în casă. Prea sfîntă fecioară!

Sașa începu să povestească, dar în timpul acesta, cu țipete ascuțite și blesteme intră și băbuca. Feokla se înfurie și în casă se stîrni gălăgie.

— Nu-i nimic, nu-i nimic! o liniștea Olga, palidă și disperată, pe micuța Sașa, mîngîind-o pe creștet. E bunică-ta, e păcat să te mînii pe ea. Nu-i nimic, copiliță dragă.

Nikolai, istovit și scos din fire de atîtea țipete, de foame, de fum și putoare, el care ura și disprețuia sărăcia, căruia îi era rușine de tatăl și de mama lui față de soție și fiică, își scoborî picioarele de pe cuptor și zise către mamă-sa, repezit, asprindu-și glasul plîngăreț:

— Dumneatale nu ți-e îngăduit s-o bați! Nu ai nici un drept s-o bați!

— N-ai crăpat acolo pe cuptor, bolîndule? țipă la el Feokla cu răutate. V-a adus aici necuratul, trîntorilor!

Și Sașa, și Motka, și toate fetițele cîte erau în casă, se cățărară pe cuptor, într-un colț, la spatele lui Nikolai și ascultau de acolo, tăcute și speriate; se auzea cum băteau inimioarele lor mici. Cînd într-o familie se află un bolnav, care bolește de mult și fără nici o speranță de vindecare, vin unele clipe grele, cînd cei apropiați doresc în taină, în adîncul sufletelor, ca el să moară. Numai copiii se tem de moartea omului apropiat, ei se îngrozesc întotdeauna la gîndul morții. Și acum, oprindu-și respirația, fetițele priveau cu tristețe la Nikolai, se gîndeau că el va muri în curînd, le venea să plîngă și ar fi dorit să-i spună o vorbă bună și duioasă.

Iar el se lipea strîns de Olga, parcă ar fi căutat adăpost lîngă ea și-i spunea încet, cu vocea tremurată:

— Olga, draga mea, nu mai pot sta aici. Nu mai am putere. În numele sfîntului Nicolae, în numele lui Cristos din ceruri, scrie-i sorei tale, Klavdia Abramovna, să vîndă sau să amaneteze tot ce are și să ne trimită bani, ca să plecăm de aici. Oh, doamne! urmă el disperat, barem cu un ochi să mai văd Moscova. Barem în vis să mi se arate măicuța Moscovă.

Cînd veni seara și în casă se lăsă întunericul, tristețea din casă crescu într-atît că-ți venea greu și să vorbești. Băbuca supărată muie în apă niște coji de pîine de secară și începu să le sugă, și le supse mult, un ceas întreg. Maria, după ce mulse afară vaca, intră cu donița de lapte și o puse pe laviță, apoi băbuca începu să toarne din doniță în ulcioare, făcînd asta încet, fără grabă, vădit mulțumită că acum, în postul adormirii maicii domnului, nimeni nu va mînca lapte și-l va putea brînzi tot. Turnă numai puțin, un pic, într-o farfurioară, pentru copilul Feoklei. Cînd băbuca și Maria plecară să ducă ulcioarele în beci, Motka se învioră deodată, se lăsă să lunece de pe cuptor, și, apropiindu-se de lavița pe care stătea cana de lemn cu coji de pîine, vărsă laptele din farfurioară peste coji.

Întorcîndu-se în casă, băbuca începu iar să-și sugă cojile, iar Sașa și Motka o priveau de pe cuptor, bucuroase că bunica s-a spurcat de post și va fi trimisă negreșit în iad. Mîngîindu-se cu gîndul acesta, s-au culcat să doarmă. Ațipind, Sașei i se năzărea judecata cea de apoi: vedea un cuptor mare, cam cît cuptorul olarului, și alături pe necuratul, cu niște coarne ca de vacă, negru din cap pînă-n picioare, gonind-o pe băbuca în foc cu un băț lung, ca acela cu care gonise ea peste zi gîștele.

V

În ziua adormirii maicii domnului, pe la unsprezece noaptea, flăcăii și fetele care petreceau în luncă începură deodată să țipe și fugiră într-o goană învălmă-

șită spre sat. Cei care se aflau sus, pe malul rîpei, nu-și putură da seama la început ce se petrece.

— Foc! Foc! răsună de jos un țipăt de groază. Ardem!

Cei ce stăteau sus se întoarseră cu fața spre sat și dinaintea ochilor li se înfățișă o priveliște îngrozitoare, neobișnuită. Pe una din casele mărginașe, din acoperișul ei de paie se ridica o coloană de foc, înaltă de un stînjen, care se învolbura și presăra în toate părțile snopi de scîntei, de parcă ar fi țîșnit foc o fîntînă arteziană. Curînd, tot acoperișul se învîlvoră într-o singură flacără vie; se auzea cum trosnește focul.

Lumina lunii păli și satul întreg fu învăluit de o văpaie roșie, tremurătoare. Pe pămînt se mișcau umbre negre și mirosea a ars; cei ce veneau alergînd de jos, din luncă, gîfîiau din greu și tremurau atît de tare, că nu puteau nici vorbi; se împingeau fugind, cădeau mereu, iar din cauza luminii puternice care-i orbea nu se mai recunoșteau între ei. Toți se cutremurau privind focul și spaima lor creștea cînd vedeau că deasupra flăcărilor, prin fumul învîrtejit, zburau stoluri de porumbei, iar la cîrciumă, unde încă nu se aflase vestea, petrecerea continua și armonica răsuna, de parcă nu se întîmplase nimic.

— Arde la unchiul Semion! strigă cineva, răspicînd tare și aspru vorbele.

Maria alergase lîngă casa ei, plîngînd și frîngîndu-și mîinile, clănțănind din dinți, cu toate că focul era departe, la capătul celălalt al satului. Ieși afară și Nikolai, cu pîslarii în picioare, apoi veniră în goană și copiii, numai în cămăși. Lîngă casa sotnicului, cineva începu să bată darabana într-o placă de tuci. Bam, bam, bam... răsuna în văzduh fără oprire și la fiecare bătaie inimile tuturor se strîngeau dureros și-i apuca un tremur, ca de frig. Femeile bătrîne ieșiseră cu icoanele în brațe. De prin curți oamenii își goneau în stradă oile, viteii și vacile, scoteau lăzile cu lucruri, blănurile de oaie și albiile. Un armăsar negru, pe care nu-l lăsau la herghelie pentru că zvîrlea din copite și rănea caii, scăpase din grajd și, bocănind zgomotos pe pietre și nechezînd prelung, trecu în goană prin

sat, dădu roata de două ori, apoi se opri scurt lîngă o căruță și începu să arunce în ea cu picioarele.

Clopotele începură să bată la biserica de peste rîu.

Lîngă casa în flăcări se făcuse cald și era atîta lumină, încît se vedea lămurit pe pămînt fiecare fir de iarbă. Pe una din lăzile pe care avuseseră timp să le scoată din casă, stătea Semion, un bărbat roșcovan, cu nasul mare, cu o șapcă înfundată în cap pînă la urechi și cu haine de oraș ; soția lui se lungise pe pămînt cu fața în jos și gemea în neștire. Un moșneguț de vreo optzeci de ani, micuț de statură, chel și cu o barbă mare, părînd un pitic, care nu era din sat, dar se vede venise și el la foc, umbla de colo colo, fără șapcă, ținînd o legăturică albă în mînă ; pe chelie i se oglindea jocul flăcărilor. Starostele, Antip Sedelnikov, smolit la față și cu părul negru ca de țigan, se apropie de casa învîlvorată cu toporul în mînă și-i sparse toate geamurile, unul după altul, fără ca nimeni să înțeleagă de ce apoi se apucă să spargă pragul.

— Femeilor, aduceți apă ! strigă el. Dă-o încoace. Dă încoace tulumba-a ! Întoarce-te !

Mujicii care chefuiseră pînă atunci la cîrciumă tîrau după ei tulumba de stins focul. Erau toți beți, se împiedicau, cădeau, în ochi le sclipeau lacrimi și toți aveau o înfățișare jalnică, disperată.

— Fetelor, apă ! striga starostele, cherchelit și el. Mișcați-vă, fetelor !

Fetele și femeile alergau în vale spre izvor și de acolo cărau pînă sus căldări și cofe pline ; după ce le deșertau în tulumbă, fugeau din nou jos. Olga, Maria, Sașa și Motka cărau cu toatele. Babele și băietanii pompau apa, furtunul sfîrîia, iar starostele, îndreptîndu-l cînd asupra ușii, cînd în geamuri, oprea o clipă apa cu degetul, făcînd să sfîrîie furtunul și mai tare.

— Să trăiești, Antipe ! se auzeau voci de aprobare. Așa, așa, dă-ți toată silința !

Iar Antip se băga în flăcări și urla de acolo :

— Pompează ! Puneți cu toții mîna, drept-credincioșilor, la o asemenea întîmplare nenorocită !

Bărbații stăteau alături grămadă și priveau la foc, fără să ajute la stins. Nici unul nu știa de ce să se

apuce, nimeni nu se pricepea la nimic, iar de jur împrejur erau căpițe de grîu, de fîn, magazii și grămezi de uscături. Dorind parcă să explice de ce stă cu mîinile încrucișate, bătrînul Semion spunea femeii întinse pe jos :

— Ce te mai zbați, muiere, atîta ! Doar casa-i asigurată, ce mai vrei !

Și Semion povestea cînd unuia, cînd altuia, cum a izbucnit focul.

— Uite, că moșnegelul ăsta cu legăturica era de față. Pe vremuri a fost năimit la generalul Jukov... Bucătar la generalul nostru, fie-i țărîna ușoară ! Vine el aseară : „dă-mi drumu în casă, zice, vreau să dorm la tine..." Ei, bineînțeles că am băut cîte un păhărel, ca tot creștinul... Muierea a început a se foi cu gînd să-l cinstească pe bătrîn cu un ceai — dar, ceasul cel rău, a lăsat samovarul în tindă și prin coșul lui focul s-a urcat drept în acoperiș, în paie, și iacă, atîta i-a trebuit. Cît pe-aci să ardem și noi. Și căciula bătrînului a ars, păcatele mele !

In estimp, băteau într-una în placa de tuci și sunau clopotele la biserică. Olga, în plină lumină, privea cu răsuflarea tăiată la oile roșii și la porumbeii trandafirii care zburau prin fum și alerga cînd jos, cînd sus. I se părea că bătaia clopotelor i se înfige ca un spin în suflet, că focul nu se va stinge niciodată, că a pierdut-o pe undeva pe Saşa. Iar cînd în casă căzu cu mare huiet tavanul, fu sigură că va arde tot satul ; atunci își pierdu pe loc puterile, nu mai cără apă și se așeză pe marginea rîpii, punînd căldările lîngă ea. Alături și mai jos, ședeau și alte femei și boceau ca la mort.

Dar iată că de pe malul celălalt, de la conacul boieresc, se văzură venind în două căruțe argații ; aduceau cu ei o altă tulumbă de stins focul. Veni călare și un student foarte tînăr, cu tunică albă, descheiată. Argații începură să dea cu topoarele, așezară o scară lungă și cinci oameni deodată se cățărară pe ea. In frunte urca studentul, roșu la față și țipînd răgușit porunci, de parcă stingerea unui foc era pentru el un

lucru obișnuit. Casa fu desfăcută bîrnă cu bîrnă, ba desfăcură și grajdul de vite și stogul apropiat.

— Nu-i lăsa să strice tot, se auzi din mulțime un glas mînios. Nu-i lăsa!

Kiriak se îndreptă cu pas hotărît spre casa în flăcări, ca și cum ar fi vrut să împiedice dărîmarea ei, dar unul din argați îl întoarse înapoi și-l pocni peste ceafă. Se auziră rîsete, argatul boieresc lovi încă o dată, Kiriak căzu și fugi înapoi în patru labe.

De pe malul celălalt mai veniră apoi două fete tinere, frumoase, cu pălării — surorile studentului. Stăteau mai deoparte și priveau la foc. Bîrnele aruncate care-ncotro nu mai ardeau, dar fumegau puternic; studentul, manevrînd furtunul, îndrepta apa cînd pe aceste bîrne, cînd asupra bărbaților privitori, cînd spre femeile care cărau apa.

— Jorj! îi strigau mustrător surorile îngrijorate. Jorj!

Focul fu stins. Și numai cînd oamenii începură să se împrăștie, băgară de seamă că începea să se crape de ziuă; toți păreau palizi și cu fețele trase, dar asta se întîmplă întotdeauna, în ceața zorilor, cînd pe cer se sting ultimele stele. Împrăștiindu-se, bărbații rîdeau, vorbind de bucătarul generalului Jukov și de căciula lui care a ars; erau porniți acum să ia totul în glumă, parcă le părea rău că s-a stins focul atît de repede.

— Dumneavoastră, boierule, ați stins foarte bine, îi spuse Olga studentului. Dacă ați veni la noi, la Moscova, acolo ați avea ce stinge, în fiecare zi izbucnește cîte un foc.

— Ce, dumneata ești din Moscova? întrebă una din cele două tinere fete.

— Chiar așa. Soțul meu a avut serviciu la „Bazarul slav". Asta e fata mea, arătă ea spre Sașa, care înghețase de frig și se lipea de dînsa. Tot din Moscova, da!

Domnișoarele i-au spus ceva în franțuzește studentului, care i-a dat apoi Sașei treizeci de copeici. Osip, unchiașul, văzuse totul și pe fața lui se aprinse deodată o luminiță de nădejde.

— Mulțumim lui dumnezeu că n-a fost vînt, înălțimea voastră, spuse el studentului, altfel am fi ars cu toții într-un ceas. Înălțimea voastră sînteți un boier bun, adăugă el sfios, coborînd vocea, și-i tare rece în zori, ar fi bine să ne putem încălzi... de-o jumătățică... din mila dumneavoastră.

Dar nu i se dădu nimic ; unchiașul tuși amărît și o luă spre casă. Olga, stînd pe marginea rîpii, privi cum cele două căruțe cu argați treceau rîul prin vad și cum boierii mergeau pe jos prin luncă ; pe malul celălalt îi aștepta o trăsură. Intrînd în casă, ea începu să-i povestească soțului, încîntată :

— Da-s atît de buni ! Da-s atît de frumoși ! iar domnișoarele... aidoma heruvimilor.

— Trăsni-i-ar să-i trăsnească! blestemă somnoroasă Feokla.

VI

Maria se credea adînc nenorocită ; deseori își dorea moartea ; Feoklei însă, dimpotrivă, viața ce-o ducea îi era pe plac ; și sărăcia, și murdăria, și veșnicele înjurături. Mînca orice i s-ar fi dat, fără mofturi, dormea unde se nimerea ; lăturile le vărsa chiar lîngă ușă : le vărsa și trecea apoi cu picioarele goale prin băltoacă. Din prima zi îi urîse pe Olga și Nikolai, tocmai pentru că lor nu le plăcea asemenea viață.

— Om vedea ce-o să mîncați pe iarnă aici, nobililor moscoviți ! spunea ea cu răutate. Om vedea !

Într-o dimineață — asta s-a întîmplat pe la începutul lunii septembrie — Feokla aducea din vale două căldări de apă ; era roșie de frig, sănătoasă, frumoasă; cînd intră pe ușă, Maria și Olga ședeau la masă și beau ceai.

— Ceai cu zahăr ! rînji Feokla. Ce mai cucoane ! adăugă ea, punînd căldările jos. Au făcut modă nouă, să bea ceai în fiecare zi. Vezi să nu vă umflați de atîta ceai, urmă ea, privind cu ură la Olga. Ți-ai îngrășat la Moșcova un bot cît toate zilele — bufleo !

Ridică cobilița și o lovi pe Olga peste umăr ; cele două cumnate abia putură îngîna, plesnindu-și palmele :

— Maică precistă !

Apoi Feokla plecă la rîu să spele rufe și tot drumul înjura atît de tare că se auzea pînă-n casă.

Ziua se sfîrși și începu seara lungă de toamnă. În casă se depăna mătase, depănau toți afară de Feokla care plecase peste rîu. Mătasea o luau de la fabrica din apropiere și cu toate că muncea toată familia, se cîștiga puțin de tot — vreo douăzeci de copeici pe săptămînă.

— Pe vremea robiei era mai bine, povestea unchiașul, depănînd. Pe atunci și mîncarea, și munca, și somnul, totul era orînduit la timpul său. La prînz îți dădea borș și cașă, seara tot borș și cașă. Castraveți și varză, cît pofteai. Imbucai, după voie, cît îți dorea sufletul. Ce-i drept, erai ținut mai din scurt, fiecare își cunoștea lungul nasului.

Ardea o singură lampă mică, pîlpîia slab și scotea fum. Cînd vreunul din casă trecea prin dreptul lămpii umbra lui mare lăsa să se vadă în fereastră lumina puternică a lunii. Unchiașul Osip povestea încet, fără grabă, cum se trăia înainte de dezrobire și cum prin aceste locuri, unde astăzi viața este atît de plictisitoare și lipsită de toate, altădată se făceau vînători cu gonași și cu cîini, și cum atunci mujicilor li se dădea votcă, și cum plecau spre Moscova șiruri întregi de căruțe cu păsări tăiate pentru boierii cei tineri, cum țăranii răi erau pedepsiți cu biciul sau trimiși la Tver și cum cei buni erau răsplătiți. Băbuca povesti și ea ceva. Ea ținea minte tot, pînă în cele mai mici amănunte. Povesti despre stăpîna ei, o femeie bună, cu frica lui dumnezeu, al cărei soț era bețiv și muieratic, cum toate fetele stăpînei se măritaseră prost, vai de capul lor : una a nimerit un bețiv, alta a luat un tîrgoveț, a treia a fost furată (însăși baba care era pe atunci fată tînără ajutase la această răpire) și toate trei au murit curînd de supărare, ca și mama lor. Aducîndu-și aminte de ele, băbuca lăcrimă puțin.

Deodată cineva bătu în geam și toți tresăriră.

— Tătucă Osip, dă-mi drumul să înnoptez la tălică!

Intră bătrînelul cel micuț și chel — bucătarul generalului Jukov, cel căruia îi arsese căciula. Se așează pe laviță, ascultă o bucată de vreme, apoi începu și el să-și amintească și să povestească diferite întîmplări. Stînd pe cuptor, cu picioarele atîrnate, Nikolai îl asculta și-l întreba mereu despre unele mîncăruri ce se găteau pe timpul boierilor. Pomeniră nume nemaiauzite de fripturi și de fel de fel de supe și sosuri, iar bucătarul, care ținea și el minte tot, numea tot feluri care astăzi nici nu se mai fac, bunăoară o zeamă ce se gătea din ochi de taur și se numea „cînd te scoli de dimineață".

— Dar pîrjoale mareșal se găteau pe atunci? întrebă Nikolai.

— Nu.

Nikolai dădu din cap a pagubă și zise:

— Ce știți voi, bucătari de trei parale!

Fetițele stăteau și ele pe cuptor și priveau în jos fără să clipească; păreau mute, un pîlc de heruvimi în nori. Le plăceau povestirile și ascultînd oftau, tresăreau și păleau cînd de bucurie, cînd de teamă, iar cînd vorbea băbuca, care povestea mai frumos ca toți, ascultau cu răsuflarea oprită, temîndu-se să facă o mișcare.

Se culcară apoi în tăcere; bătrînii, tulburați de cele povestite, se gîndeau cît de frumoasă e tinerețea, și cum după ea, ori cum ar fi fost, nu-ți rămîn decît amintiri, amintiri frumoase, luminoase și bune, apoi îi săgeta gîndul la moartea care nu mai era departe — cît de groaznică și de rece-i hîda! — nu, mai bine să nu te mai gîndești la ea! Lampa se stinse și în întuneric cele două ferestre puternic luminate de lună, ca și liniștea nopții și scîrțîitul leagănului, aminteau toate că viața a trecut și n-o mai poți întoarce cu nici un chip. Abia adormi și parcă simți cum cineva te apucă încet de umăr și-ți suflă în obraz — nu mai ai somn, trupul ți-e greu, amorțit, iar în cap îți vin doar gînduri de moarte. Te întorci pe partea cealaltă — parcă ai alunga vedenia rea, dar prin minte încep să-ți umble gînduri triste, de sărăcie, hrană, te gîn-

deşti că făina s-a scumpit şi de la o vreme îţi aminteşti din nou că viaţa trece şi n-o mai poţi întoarce...

— Of, of... doamne! oftă bucătarul.

Cineva bătu încet, încetişor în geam. Pesemne se întorsese Feokla. Olga se sculă căscînd; şoptind o rugăciune deschise uşa, apoi trase şi zăvorul în tindă. Dar nu intră nimeni, de afară răbufni doar o pală de aer rece şi razele lunii luminară casa. Prin uşa deschisă se vedea şi strada pustie şi liniştită, şi luna care plutea pe cer.

— Cine-i? strigă Olga.

— Eu, se auzi răspunsul. Eu sînt.

Lîngă uşă, lipită de zid stătea Feokla, goală puşcă. Tremura de frig, dinţii îi clănţăneau în gură şi în lumina albă a lunii părea foarte palidă, straniu de frumoasă. În strălucirea lunii umbrele şi luminile se despărţeau pe trupul ei deosebit de distinct; se vedeau clar sprîncenele negre şi pieptul alb, tînăr şi puternic.

— Pe malul celălalt, m-au dezbrăcat nişte golani, mi-au dat drumul aşa... îngăimă ea. Uite cum am venit, fără cămaşă măcar, aşa cum m-a făcut maica. Adu-mi să mă îmbrac cu ceva.

— Vino în casă! şopti Olga, începînd să tremure şi ea de frig.

— Să nu mă vadă bătrînii cumva.

Şi într-adevăr, băbuca şi începuse să se sucească bombănind, iar unchiaşul întrebă: „Cine-i acolo?“ Olga îi aduse afară cămaşa şi fusta ei, Feokla se îmbrăcă, apoi, ferindu-se să nu izbească uşile, intrară amîndouă în casă.

— Tu erai, chele netedă? bombăni supărată băbuca, ghicind că venise nora. Uf, fir-ai să fii, lunatico, nu mai crăpi o dată!

— Nu-i nimic, nu-i nimic, îi şoptea Feoklei Olga învelind-o, nu-i nimic, draga mea.

Se făcu linişte din nou. În casă toţi dormeau prost, pe fiecare-l chinuia cîte ceva: pe unchiaş durerea din spate, pe babă grijile şi răutatea, pe Maria — frica, pe copii — rîia şi foamea. Şi în noaptea aceea, somnul le era zbuciumat: se răsuceau toţi de pe o parte pe alta, vorbeau în somn, se sculau să bea apă.

Deodată Feokla începu să plîngă în gura mare, cu hohote groase, dar se stăpîni numaidecît, suspina numai, din ce în ce mai încet, pînă se opri de tot. Din cînd în cînd, de pe malul opus se auzea cum bate un ceas, dar ceasul bătea ciudat, întîi cinci lovituri, apoi trei.

— Of, doamne ! ofta bucătarul.

Privind pe geam, era greu de spus dacă se crapă de ziuă sau tot luna luminează. Maria se ridică şi ieşi din casă ; se auzi îndată cum mulge vaca afară şi-i spune „Sta-ai!" Ieşi apoi şi băbuca. In casă era încă întuneric, dar începeau să se zărească lucrurile.

Nikolai, care nu dormise toată noaptea, se dădu jos de pe cuptor. Îşi scoase din cufăraşul său verde un frac, îl îmbrăcă şi, apropiindu-se de fereastră, îi netezi mîneca, apoi ridică puţin coada fracului şi zîmbi. După asta îl dezbrăcă cu grijă, îl pături în cufăr şi se culcă din nou.

Maria se întoarse şi începu să aţîţe focul în sobă. Se vedea că nu-şi revenise încă bine din buimăceala somnului şi se trezea abia acum, în mers. Pesemne că visase ceva sau îi umblau prin cap povestirile de cu seară, căci începu să se întindă alene lîngă sobă şi zise :

— Nu, tot mai bună e libertatea !

VII

A venit boierul — aşa îl numeau în sat pe zapciu. Cînd şi pentru ce va veni, se ştia cu o săptămînă înainte. In Jukovo nu erau decît patruzeci de gospodării. dar datoriile lor către stat şi către zemstvă, mereu amînate, întreceau suma de două mii de ruble.

Zapciul se opri la cîrciumă, „mîncă" acolo două pahare de ceai şi porni apoi pe jos spre casa starostelui, unde îl aştepta afară ceata de datornici. Starostele, Antip Sedelnikov, cu toată tinereţea lui — avea doar cîţiva ani peste treizeci — era sever şi întotdeauna de

partea autorității, deși, sărac fiind, își plătea și el neregulat dările. Se vedea că se simte bine ca staroste, îi plăcea senzația de putere, pe care, de altfel, nu știa să și-o manifeste decît prin severitate. La adunări era temut și ascultat. Se întîmpla ca pe stradă sau lîngă cîrciumă, să-i cășuneze deodată pe vreun bețiv, atunci îi lega mîinile la spate și-l închidea la arest; o dată a închis-o chiar pe băbucă, care, venind la adunare în locul lui Osip, începuse să înjure acolo în gura mare — a ținut-o închisă o zi și o noapte. La oraș nu fusese niciodată și nici cărți nu citise, dar culesese cine știe cum o seamă de cuvinte savante și-i plăcea să le folosească în vorbă; țăranii îl respectau și pentru asta, deși nu-l înțelegeau întotdeauna ce spune.

Cînd Osip intră cu cărțulia lui de dări în casa starostelui, zapciul, un bătrîn slăbănog, cu favoriți lungi și cărunți, îmbrăcat cu o haină cenușie, ședea la masă, în colțul de cinste și scria ceva. În casă era curat, pereții fuseseră împodobiți cu poze colorate, tăiate din ziare; la locul cel mai vizibil, lîngă icoane, era pus portretul lui Battenberg, un fost prinț bulgar. Tot la masă ședea și Antip Sedelnikov, cu mîinile încrucișate.

— Acesta are o datorie de 119 ruble, rosti el, cînd veni rîndul lui Osip. Cum e drept că a dat o rublă înainte de sfintele sărbători, tot așa-i de drept că de atunci n-a mai dat nici o para.

Zapciul ridică ochii spre Osip:

— Păi de ce asta, frățioare?

— Faceți-vă milă și pomană, înălțimea voastră, începu Osip tulburat, dați-mi voie să vă spun, boierule, greu an, afurisit an: „Osip, zice el, vinde fînul... Tu, zice, vinde-l.“ Da' de ce? Am avut o sută de puduri de fîn pentru vînzare... L-au cosit muierile... Ei, m-am învoit... Totul s-a făcut, de bunăvoie...

Se plîngea de staroste și se întorcea mereu spre oameni, parcă i-ar fi pus martori; fața i se broboană de sudoare și se roși, iar privirea i se făcu ascuțită și rea.

— Nu înțeleg de ce-mi spui toate astea, zise zapciul. Eu te întreb pe tine, pe tine te întreb, de ce nu plătești birul? Pentru toți care nu plătiți, eu trebuie să răspund?

— Puterea mea nu mai este!

— Aceste cuvinte sînt fără consecințe, înălțimea voastră, zise starostele, dîndu-și aere. E adevărat, Cikildeev nu este *solvabel* dar, binevoiți să întrebați și pe ceilalți — cauza principală este votca. La băutură și la tărăboi îs buni — oameni fără nici o înțelegere.

Zapciul scrise ceva și-i spuse lui Osip tacticos, calm, ca și cînd i-ar fi cerut un pahar cu apă:

— Ieși afară!

Curînd după aceea plecă. Se sui tușind în trăsurica lui ieftină și se vedea bine, după spinarea lui lungă și slabă, că nu-și mai amintea nici de Osip, nici de staroste, nici de datoriile celor din Jukovo, că se gîndea la cu totul altceva, care-l privea numai pe el. Nici nu se îndepărtase bine, că Antip Sedelnikov și scosese din casa lui Cikildeev samovarul; în urma lui venea băbuca țipînd ascuțit, încordîndu-și pieptul:

— Nu ți-l dau! Nu ți-l dau, afurisitule!

Antip mergea repede, cu pași mari, iar băbuca fugea mărunt după el, abia trăgîndu-și răsuflarea, gata să cadă, gîrbovită și furioasă; basmaua îi alunecase pe umeri și părul cărunt, cu luciri verzui, i se zburlise de vînt. Deodată se opri, apoi, ca o adevărată răzvrătită, începu să se lovească cu pumnii în piept și țipă și mai tare, cu glas cîntat, parcă plîngînd:

— Drept-credincioșilor, toți care credeți în dumnezeu! Tăiculiță, m-au oropsit! Dragii mei, mă asupresc! O, o, porumbeilor, apărați-mă!

— Băbucă, băbucă, se răsti la ea starostele, n-ai de loc minte în capul tău!

Fără samovar se făcu și mai urît în casa Cikildeevilor. Era ceva înjositor în această lipsă, ca și cînd i s-ar fi răpit casei cinstea. Dacă ar fi luat starostele masa, lavițele și toate oalele, n-ar fi părut atît de pustiu în casă. Băbuca țipa, Maria plîngea și fetițele, privindu-și mama, plîngeau și ele. Unchiașul, simțindu-se vinovat, se cuibărise trist într-un colț și tăcea. Tăcea și Nikolai. Băbuca își iubea fiul și-i era milă de el, dar în supărarea ei uită de milă și se năpusti fără veste asupra lui cu ocări și învinuiri, băgîndu-i pumnul sub ochi. Țipa că el este vinovat de toate, păi

da, de ce trimitea atît de puțini bani cînd în scrisori se lăuda că la „Bazarul Slav“ cîștigă cîte cincizeci de ruble pe lună? De ce a venit aici, ba și cu familia? Dacă moare, cu ce bani îl îngroapă?... Și-ți era mai mare mila să te uiți la Nikolai, la Olga și la Saşa.

Unchiașul tuși, își luă căciula și se duse la staroste. Se înnopta. Antip Sedelnikov lipea ceva lîngă cuptor, umflîndu-și obrajii. În casă mirosea a fum. Copiii lui, slabi, nespălați, cu nimic mai arătoși ca acei din familia Cikildeev, se jucau pe jos. Nevasta lui Antip, o femeie urîtă, pistruiată, cu burta mare, depăna mătase. O familie nenorocită și săracă în care numai Antip era chipeș și voinic. Pe o laviță stăteau la rînd cinci samovare. Bătrînul își făcu cruce la tabloul lui Battenberg și zise:

— Antip, fă-ți milă și pomană, dă-mi înapoi samovarul! În numele domnului te rog.

— Adu trei ruble și ți-l dau.

— Nu am putință!

Antip își umflă obrajii și focul dudui, oglindindu-se în samovare. Unchiașul își mai mototoli căciula un timp apoi zise din nou:

— Dă-mi-l.

Oacheșul staroste părea acum negru de tot, semăna cu un vrăjitor. Se întoarse către Osip și-i spuse repede și sever:

— Totul este în dependință de șeful zemstvei. La adunarea administrativă din data de douăzeci și șase, poți reclama motivul nemulțumirii tale, în scris sau verbal.

Osip nu înțelese nimic, dar se mulțumi cu atît și se duse acasă.

Peste vreo zece zile veni din nou zapciul, rămase în sat timp de o oră, apoi plecă din nou. În zilele acelea bătea tare vîntul și era ger. Rîul înghețase de mult, dar zăpadă încă nu căzuse și oamenii se chinuiau pe drumul cu gropi. Într-o zi de sărbătoare, spre seară, veniră vecinii la Osip să mai stea puțin la sfat. Vorbeau pe întuneric; fiind păcat să lucrezi, nu mai aprinseseră lampa. Noutățile erau destul de neplăcute. Din două, trei gospodării, fuseseră luate pentru ne-

plata dărilor cîteva găini și trimise la administrația plășii, unde muriseră, pentru că nimeni nu le-a dat toată ziua de mîncare; au luat și niște oi, și cum pe drum, în fiecare sat le tot mutau legate dintr-o căruță în alta, una din oi a murit. Și acum se întrebau: cine e vinovatul?

— Zemstva, spunea Osip. Cine altul?

— Știut că zemstva!

Zemstva era învinuită de toate — și de neplata birului, și de asuprire, și de recolta proastă, deși nimeni din ei nu știa bine ce este zemstva. Se auzise atît, că niște mujici bogați, care aveau fabrici, prăvălii și hanuri proprii, fuseseră un timp consilieri la zemstvă, dar au rămas pînă la urmă nemulțumiți și au înjurat apoi zemstva în fabrica lor și prin cîrciumi.

Oamenii s-au mai tînguit apoi că dumnezeu nu trimite zăpadă — trebuiau să aducă lemne de la pădure, dar pe hîrtoapele înghețate nu poți merge nici cu căruța, nici pe jos. Cu cincisprezece, douăzeci de ani mai înainte, oamenii din Jukovo vorbeau despre lucruri mult mai de seamă. Pe atunci, fiecare bătrîn avea o înfățișare de parcă păstra în sufletul lui o taină, parcă știa și aștepta ceva; băsmuiau despre acte cu pecete de aur, despre împărțiri de pămînturi noi, despre comori, rosteau vorbe cu tîlc, greu de priceput... Acum, însă, locuitorii din Jukovo nu mai aveau nici o taină, toată viața lor era deschisă, ca-n palmă, în văzul tuturor și puteau grăi numai de sărăcie, furaje și că nu e zăpadă.

Au mai stat tăcuți, apoi din nou și-au amintit de găini și oi și au început să se întrebe iarăși cine e vinovat.

— Zemstva, repetă trist Osip. Cine altul?!...

VIII

Biserica parohială se afla la depărtare de șase verste, la Kosogorovo, dar oamenii se duceau acolo numai la nevoie, cînd aveau de slujit un botez, o nuntă

sau un prohod — ca să se roage însă, se duceau tot peste rîu. De sărbători, dacă era vreme frumoasă, fetele se găteau și plecau grămadă la slujbă ; era plăcut să le privești cum merg prin luncă în rochiile lor roșii, galbene și verzi. Cînd era vreme urîtă însă, stăteau toți acasă. Împărtășania o primeau la biserica parohială. De la cei care nu avuseseră vreme în postul mare să se ducă atît de departe la împărtășanie, părintele lua cîte 15 copeici atunci cînd venea cu sfeștania pe la casele oamenilor.

Unchiașul nu credea în dumnezeu și mai niciodată nu se gîndea la el ; recunoștea totuși că este ceva ascuns, deasupra înțelegerii, dar își zicea că lucrurile acestea privesc doar pe muieri și cînd se vorbea față de el despre religie sau minuni și i se puneau întrebări, răspundea fără chef, scărpinîndu-se în creștet :

— Da' cine le știe !

Băbuca credea, dar într-un fel ciudat. În mintea ei totul se amesteca și cînd începea să se gîndească la păcate, moarte și izbăvirea sufletului, sărăcia și grijile îi furau gîndul și uita repede la ce se gîndise. Nu mai ținea minte nici o rugăciune ; seara, înainte de culcare, se oprea în fața icoanelor și șoptea :

— Maica domnului din Kazan, maica domnului din Smolensk, maica domnului, sfîntă treime...

Maria și Feokla își făceau cruce, se împărtășeau în fiecare an, dar nu înțelegeau pentru ce. Pe copii nimeni nu-i învăța să se roage, nu le vorbea de dumnezeu, nu le lămurea nimic, numai că în postul mare erau opriți să mănînce de frupt. În celelalte case se petrecea cam același lucru — puțini credeau, puțini înțelegeau ceva. Toți iubeau însă sfînta scriptură, o iubeau cu căldură și sfințenie, dar cărți nu aveau, sau nu aveau pe nimeni care să le citească și să le explice, de aceea, pe Olga, care citea cîteodată din evanghelie, o respectau și-i spuneau și ei, și Sașei „dumneavoastră".

Olga pleca deseori în satele vecine de sărbătorile de hram, se ducea și în capitala de județ unde erau două mănăstiri și douăzeci și șapte de biserici. Era adînc îngîndurată cînd pornea în pelerinajele ei bise-

riceşti, uita cu desăvîrşire de ai săi, şi numai cînd se întorcea acasă, făcea deodată uimitoarea descoperire că are un soţ şi o fetiţă şi atunci spunea zîmbind, iluminată de fericire:

— Dumnezeu din mila lui a dat!

Cele ce se petreceau în sat, îi păreau respingătoare, îi chinuiau sufletul. De sfîntul Ilie oamenii beau, de adormirea maicii domnului beau, la înălţarea crucii beau. In ziua intrării în biserică a maicii domnului, la Jukovo se ţinea hram şi ţăranii au băut la sărbătoarea aceasta trei zile încheiate; au băut cincizeci de ruble din banii obştei şi apoi au umblat prin case să mai strîngă bani pentru votcă. In prima zi, la Cikildeevi s-a tăiat un berbec şi au mîncat din el dimineaţa, la prînz şi seara; au mîncat de s-au umflat, dar noaptea copiii se sculau să mai înfulece încă. Toate cele trei zile Kiriak a fost mort beat, şi-a băut tot, pînă şi căciula şi cizmele şi a bătut-o atît de crunt pe Maria că a trebuit să i se toarne apă în cap pînă s-o trezească din leşin. Pe urmă, tuturor le-a fost ruşine şi lehamite.

Printre altele, la Jukovo, în această Holuevka, a avut loc odată o adevărată procesiune religioasă. Asta s-a petrecut într-o vară, în august, cînd prin întregul judeţ, a fost purtată din sat în sat icoana maicii domnului. In ziua cînd o aşteptau să vină la Jukovo, timpul era liniştit şi înnorat. Incă din zori, fetele plecară să întîmpine icoana, îmbrăcate cu rochii de sărbătoare în culori vii, dar au adus-o tocmai spre seară, cu procesiune şi cîntări, pe cînd dincolo de rîu, la biserică, băteau clopotele. Norod mult, localnici şi străini, umpluse şoseaua; praf, zgomot, îngrămădeală... Iar unchiaşul, băbuca, Kiriak şi toţi ceilalţi întindeau mîinile spre icoană, o priveau lacom şi bîiguiau plîngînd:

— Apărătoarea noastră! Maica! Apărătoarea!

Tuturor parcă li se luminau minţile şi înţelegeau că între cer şi pămînt nu e un gol, că nu totul a fost cotropit de cei bogaţi şi puternici, că se mai află o nădejde de scăpare din faţa nedreptăţilor, a robiei, a cumplitei sărăcii şi a rachiului răufăcător.

— Apărătoarea noastră, maica noastră! plîngea în hohote Maria. Măicuță bună!

Dar slujba s-a sfîrșit, icoana a fost dusă mai departe și totul a rămas ca mai înainte; din cîrciumă au început să răsune din nou hohote grosolane de beți.

In sat se temeau de moarte doar mujicii bogați; ei credeau prea puțin în dumnezeu și în mîntuirea sufletului, dar de teama sfîrșitului aprindeau lumînări și făceau slujbe, ca să fie pregătiți. Cei săraci nu se temeau de moarte. Unchiașului și băbucăi li se spunea în față că au trăit destul, că ar fi timpul să moară și ei nu se supărau. Tot așa, față de Nikolai nu se sfiau să-i spună Feoklei că atunci cînd soțul ei Denis va fi eliberat din armată și se va întoarce acasă, Nikolai va fi mort. Maria, mai mult ca toți, nu se temea de moarte, ba chiar o dorea și-i părea rău că nu mai vine s-o ducă, iar cînd îi murea vreun copil se simțea fericită.

Nu se temeau de moarte, în schimb se temeau amarnic de boli. Era destul un fleac de nimic — crampe la stomac, o fierbințeală ușoară — și băbuca se culca pe cuptor, se învelea și se pornea să geamă tare, neîntrerupt: „Mo-o-or!“ Unchiașul dădea fuga la preot și îndată o împărtășeau și o miruiau pe babă. Se vorbea des prin case de răceli, de limbrici, de gîndaci care umblă prin burtă și se urcă spre inimă. Mai mult ca de orice se temeau de răceală, de aceea, chiar vara se îmbrăcau gros și se încălzeau pe cuptor. Babei în plăcea să se doftoricească și mereu se ducea la spital, unde răspundea că are numai cincizeci și opt de ani, nu șaptezeci cît avea; îi intrase în cap că doctorul, dacă va ști adevărata ei vîrstă, n-are s-o mai caute, îi va spune că e vremea să moară, ce să se mai îngrijească? Pleca de obicei la spital în zori de zi, cărînd după ea două, trei fetițe și se întorcea seara, flămîndă și înfuriată — aducînd o sticluță cu picături pentru dînsa și alifii pentru copile. O dată l-a luat cu ea și pe Nikolai, care pe urmă a băut două săptămîni niște picături și se lăuda că-i este mai bine.

Băbuca cunoștea pe toți doctorii, felcerii și vracii pe o întindere de treizeci de verste și nici unul nu-i era

pe plac. La sărbătoarea intrării maicii domnului în biserică, atunci cînd preotul merge din casă în casă cu crucea, diaconul i-a spus că în oraș, pe lîngă închisoare, stă un om bătrîior, fost felcer militar, care știe să lecuiască foarte bine și o sfătui să se ducă la el. Băbuca îl ascultă. La prima zăpadă plecă la oraș și aduse cu ea un bătrînel bărbos, evreu botezat, purtînd caftan lung ; fața îi era brăzdată de vinișoare albastre. În casă lucrau atunci cu ziua un croitor și doi băieți. Croitorul, bătrîn și cu ochelari mari, croia din vechituri o vestă, iar băieții coseau niște pîslari. Kiriak, care fusese dat afară din serviciu din pricina beției și robotea pe acasă, ședea lîngă croitor și repara hamul. În casă se făcuse prea cald cu atîția oameni și plutea un miros greu. Botezatul îl cercetă pe Nikolai și spuse că ar trebui să i se pună ventuze.

Puse chiar el ventuzele, pe cînd bătrînul croitor, Kiriak și fetele stăteau și priveau și li se părea că văd cum iese din Nikolai boala. Nikolai privea și el cum ventuzele lipite de piept se umplu treptat cu sînge negru și simțea că într-adevăr iese din el ceva și zîmbea mulțumit.

— Bine, foarte bine, spunea croitorul, să dea dumnezeu să-ți ajute.

Botezatul îi puse douăsprezece ventuze, apoi încă douăsprezece, bău ceai și plecă. Nikolai începu să tremure ; fața i se trase și — cum spuneau în urmă femeile — i se strînse ca un pumn, iar degetele i se învinețiră. Se înveli și cu plapuma și cu sumanul, dar îi era din ce în ce mai frig. Spre seară se simți rău de tot ; ba cerea să-l pună pe jos, ba îl oprea pe croitor să fumeze, apoi se liniști sub suman, iar spre dimineață muri.

IX

Iarnă ! Iarnă lungă și grea !

Încă de la crăciun li se isprăvise făina și trebuiau să cumpere de la cîrciumă. Kiriak, care tot fără slujbă

era, făcea gălăgie seara, băgîndu-i în grozi pe toți, iar dimineața se chinuia de dureri de cap și de rușine, de-ți era milă să-l privești. În grajd, mugea tot timpul vaca flămîndă, rupîndu-i sufletul băbucăi și Mariei. Și ca înadins, era un ger cumplit și viscolul ridica nămeți cît casa. Iarna se prelungi mult — de buna-vestire bîntui un adevărat viscol de iarnă, iar în săptămîna mare se așternu alt rînd de omăt.

Dar, cu chiu cu vai, s-a isprăvit și iarna. Primele zile de aprilie au fost calde, numai noaptea geruia, iarna tot nu vroia să se lase alungată, dar în cele din urmă o zi mai caldă a biruit-o, s-au pornit apele și au început să cînte păsările. Toată lunca și tufișurile de pe malul rîului le-a înecat apa ; între Jukovo și malul dimpotrivă se întindea un lac imens pe care zburau ici și colo rațe sălbatice. Apusul primăvăratic, ca o vîlvătaie de flacări cu nori spumoși, oferea ochilor în fiecare seară un spectacol nou, nemaivăzut, neverosimil, o priveliște din acelea pe care văzînd-o pictată într-un tablou nu-ți vine să crezi că asemenea culori și asemenea nor se pot alcătui pe cer în realitate.

Cocorii zburau iute — iute și țipau trist, parcă chemînd pe cineva după ei. Stînd pe marginea rîpii, Olga privea îndelung la apele revărsate, la soare, la biserica luminoasă, întinerită parcă ; lacrimile-i curgeau șiroaie și i se îneca răsuflarea în dorința de a pleca mai repede de acolo, oriunde, oriîncotro va vedea cu ochii, fie și la capătul lumii. De altfel, era lucru hotărît că ea se va întoarce la Moscova să se angajeze fată în casă și o dată cu ea va merge și Kiriak, să intre ca paznic undeva, sau să-și ia alt serviciu. Ah, de-ar pleca mai repede !

Cînd pămîntul se mai zvîntă și diminețile se făcură calde, Olga și Sașa, gata de drum, amîndouă cu bocceluțe în spate și cu opinci în picioare, au plecat într-o zi, în zori. Maria a ieșit să le petreacă. Kiriak nu se simțea bine ; mai rămînea acasă încă o săptămînă. Olga se închină pentru ultima oară spre biserică, cu gîndul la bărbatul ei, dar nu plînse, doar fața i se zbîrci și se smochini ca la o bătrînă. În iarna aceea slăbise, se urîțise, părul îi albea pe la tîmple și

în locul drăgălășeniei și zîmbetului plăcut de odinioară, i se așternuse pe chip amintirea tristă și resemnată a suferințelor îndurate; privirea îi era fixă, inexpresivă, de parcă ar fi fost surdă. Îi părea rău totuși să se despartă de satul acesta și de mujicii lui. Își aminti cum îl duceau pe Nikolai și cum la fiecare casă cereau cîte o slujbă și cum toți plîngeau de mila ei. În timpul verii și a iernii ce trecuse, au fost zile cînd i se părea că acești oameni trăiesc mai rău decît animalele și i se făcea frică de ei. Erau grosolani, murdari, necinstiți, bețivi, trăiau dușmănindu-se, în veșnică ceartă, pentru că nu se respectau, se temeau unul de altul și se bănuiau. Cine ține cîrciumă și îmbată poporul? Mujicul. Cine cheltuiește și bea banii obștei, ai școlii și ai bisericii? Mujicul. Cine a furat de la vecini, a pus foc și a depus mărturie falsă la judecată pentru o sticlă de votcă? Cine se ridică cel dintîi împotriva mujicilor, la adunările zemstvei? Mujicul. Da, te apucă teama trăind printre ei și totuși erau oameni, sufereau, plîngeau și în viețile lor nu se întîmpla nimic ce n-ar putea găsi dezvinovățire: munca istovitoare, din pricina căreia noaptea te doare tot trupul, iernile grele, secerișul sărac, mizeria, zilele cînd aștepți un ajutor, dar el nu vine de nicăieri și nici n-ai de unde să-l aștepți. Acei care au ajuns mai bogați și mai puternici nu-ți pot ajuta cu nimic, pentru că sînt și ei grosolani, necinstiți, bețivi și înjură tot atît de urît. Cel mai mic funcționar sau vătaf se poartă cu mujicii de parcă ei ar fi niște haimanale și chiar conducătorilor obștei sau starostelui bisericesc îi spun „tu“ și cred că au tot dreptul să se poarte astfel. Și poate fi vorba oare de un ajutor sau de o pildă bună de la acei oameni hrăpăreți, lacomi de bani, depravați și leneși, care vin prin sate numai pentru a jigni, a jefui și a-i băga pe toți în sperieți? Olga își amintea ce înfățișare tristă și umilă aveau bătrînii astă-iarnă în ziua cînd Kiriak a fost luat pe sus ca să fie pedepsit cu biciul. Ei îi era milă de toți oamenii aceia și, mergînd, se întorcea mereu să privească spre sat.

După ce le petrecu vreo trei verste, Maria își luă

rămas bun, apoi îngenunchie și începu să bocească, lipindu-și fața de pămînt.

— Iar am rămas singură, vai de căpușorul meu, vai de nenorocita de mine!

Și multă vreme a mai bocit așa, și mult timp încă Olga și Sașa au văzut-o cum sta în genunchi, cum se tot închina într-o parte, cuprinzîndu-și apoi capul în mîini, și cum un cîrd de stăncuțe își fîlfîiau aripile deasupra ei.

Soarele se ridică sus și razele deveniră fierbinți. Satul rămase departe în urmă. Era plăcut să mergi. Olga și Sașa uitară în curînd și de sat, și de Maria, erau vesele și tot ce vedeau le îmbucura. Își arătau una alteia ba un gorgan ciudat, ba stîlpii de telegraf care se perindau în șir lung unul după altul, cu sîrmele vuind tainic, pierzîndu-se în zare fără să poți ști pînă unde merg; ba un conac singuratic, înecat în verdeață, de unde simțeau că adie o undă de răcoare și mireasmă de flori de cînepă și care le făcea să creadă, fără să știe de ce, că acolo trăia o familie fericită; ba scheletul unui cal ce albea singuratic pe cîmp. Și mierlele fluierau fără încetare, prepelițele se chemau una pe alta, iar glasul cîrsteiului semăna cu zgomotul pe care-l faci hîrșîind o scoabă de fier.

La amiază, Olga și Sașa intrară într-un sat mare. Pe șoseaua lată întîlniră pe bătrînul bucătar al generalului Jukov. Îi era pesemne cald: chelia lui roșie lucea asudată în soare. El și Olga s-au privit fără să se recunoască, apoi amîndoi și-au întors capul și în aceeași clipă, s-au recunoscut; fără să-și spună însă vreo vorbă, au plecat mai departe, fiecare în drumul lui. Olga se opri apoi lîngă o casă care părea mai bogată și mai nouă, se închină în fața ferestrelor deschise și se rugă cu glas sonor, subțire și cîntat:

— Creștini drept-credincioși, faceți-vă milă și pomană, dați în numele domnului ce vă lasă inima, pentru veșnica pomenire a părinților voștri și viața lor veșnică...

— Creștini drept-credincioși, cîntă mai subțirel și Sașa, dați de pomană în numele domnului cît vă lasă inima, veșnica pomenire...

PECENEGUL

IVAN Abramîci Jmuhin, ofițer de cazaci în rezervă, cu serviciul pe vremuri în Caucaz, care fusese și el odată tînăr, sănătos și puternic, iar acum trăia în mica lui proprietate rurală și nu mai era decît un bătrînel slab și gîrbovit, cu sprîncenele zburlite și mustățile verzui-cărunte, călătorea într-o zi caldă de vară cu trenul spre casă. Fusese la oraș să se spovedească, să se împărtășească și să-și depună totodată și testamentul la notar (cu vreo două săptămîni în urmă suferise un ușor atac). Acum, la întoarcere, stînd în vagon, îl împresurau gînduri triste, adînci: se gîndea la apropierea morții, la deșertăciunea vieții și la zădărnicia tuturor celor lumești. La stația Provalie — există o asemenea stație pe drumul Donețului — intră în vagon un bărbat blond, de vîrstă mijlocie, gras, cu o servietă veche în mînă și se așeză pe bancheta din față. Intrară în vorbă.

— M-da, spunea Ivan Abramîci, privind îngîndurat pe geam, să te însori nu-i niciodată prea tîrziu. Iaca, eu m-am însurat la patruzeci și opt de ani, toți spuneau că-i prea tîrziu, dar nu era nici devreme, nici tîrziu: așa cum a ieșit, mai bine nu mă însuram de loc. De nevastă se satură repede toți, deși nu toți mărturisesc adevărul, pentru că, vezi matale, le este rușine că nu-s fericiți în căsnicie și ascund. Vezi pe cîte unul cum se tot învîrtește pe lîngă soție — „Mania, Mania...“ — cînd el, dacă ar fi pe voia lui, ar băga-o

pe această Mania într-un sac și ar arunca-o în apă. În patru ochi cu soția te apucă urîtul — te și prostești. Dar nici cu copii nu-i mai bine, îmi permit să vă asigur. Eu am doi feciori, doi ticăloși. În pustietatea asta n-am unde să-i dau la școală ; ca să-i trimit să învețe la Novocerkassk, n-am bani — așa că trăiesc și ei aici, ca niște pui de lupi. Parcă văd că într-o zi au să înjunghie pe cineva la drumul mare.

Bărbatul blond asculta cu atenție și răspundea scurt și încet la întrebări ; se vedea omul liniștit și modest. Era avocat și se ducea în satul Diuevka pentru afaceri.

— Păi Diuevka este la nouă verste de casa mea, dumnezeule mare ! rosti Jmuhin cu un ton de parcă l-ar fi contrazis cineva. Dar, dați-mi voie, la stație n-o să găsiți acum nici o căruță. După părerea mea, știți, cel mai nimerit lucru ar fi să rămîneți peste noapte la mine, iar dimineața o să plecați cu caii mei mai departe, cu ajutorul lui dumnezeu.

Avocatul se gîndi puțin și primi.

Cînd sosiră la stație soarele coborîse mult spre stepă. Tot drumul, de la stație pînă acasă, tăcură amîndoi, din pricina zdruncinăturilor. Trăsurica sălta, scîrțîia, părînd chiar că plînge, ca și cum salturile pe gropi îi pricinuiau dureri, iar avocatul, foarte incomod așezat, privea cu desperare pe drum, doar va da cu ochii de casa lui Jmuhin. După vreo opt verste de mers, se ivi în sfîrșit în zare o casă nu prea înaltă, avînd curtea împrejmuită cu gard de nuiele ; acoperișul casei era verde, tencuiala crăpată și pe alocuri căzută, iar ferestrele, mici și înguste, priveau ca niște ochi pe jumătate închiși.

Casa se afla în plină stepă ; nicăieri în jur nu se vedeau nici fîntîni, nici copaci. Țăranii și moșierii din jur o numiseră „Casa pecenegului'. Și iată de ce. Cu mulți ani în urmă, un topograf poposise seara acolo, iar dimineața, după o noapte întreagă petrecută în taclale cu Jmuhin, îi spusese acestuia la plecare privindu-l scîrbit : „Dumneata, domnule, ești un barbar, un peceneg". De atunci a rămas numele de „Casa pecenegului", poreclă întărită și mai mult

cînd cei doi copii ai lui Jmuhin, crescuți mari, au început să prade grădinile și hambarele vecinilor. Pe Ivan Abramîci îl numeau „știți", pentru că în vorbăria lui fără capăt repeta într-una cuvîntul acesta.

În curte, lîngă o magazie stăteau fiii lui Jmuhin: unul de vreo nouăsprezece ani, celălalt încă un copilandru, amîndoi desculți și fără șepci. În clipa cînd trăsura intra pe poartă, băiatul cel mic aruncă în sus o găină care, cotcodăcind furioasă, descrise în aer un arc; băiatul cel mare trase cu pușca, iar găina se izbi de pămînt, moartă.

— Băieții mei se învață să împuște din zbor, lămuri Jmuhin.

În tindă îi întîmpină o femeie scundă, slăbuță, cu fața palidă, încă tînără și frumoasă, care după îmbrăcăminte putea fi luată drept slujnică.

— Dînsa, dați-mi voie să v-o prezint, zise Jmuhin, este mama javrelor mele de copii. Hai, Liubov Osipovna, se adresă el femeii, mișcă-te maică, ospătează pe musafir. Pune masa! Repede!

Casa era compusă din două părți: într-una se afla „salonul" cu dormitorul bătrînului Jmuhin alături — două camere lipsite de aer, cu plafonul jos și invadate de muște și viespi; în cealaltă jumătate a casei era bucătăria în care se gătea, se spălau rufe și se punea masa pentru muncitori; tot aici, sub laviță stăteau pe ouă gîște și curci și tot în bucătăria aceasta erau paturile în care dormeau Liubov Osipovna și cei doi băieți. Mobila din salon era nevopsită, cioplită la repezeală de un tîmplar; pe pereți atîrnau puști, săbii, biciuști și toate aceste lucruri vechi și de prisos erau acoperite de rugină și de cenușa prafului. Pe pereți nici un tablou, doar într-un colț o scîndură mică, neagră, care fusese odată icoană.

Femeia cea tînără puse masa și servi șuncă și borș. Oaspetele nu vroi să bea votcă și se mulțumi să muște din pîine și castraveți.

— Dar șunculiță nu luați? întrebă Jmuhin.

— Mulțumesc, nu iau, răspunse oaspetele. Eu de obicei nu mănînc carne.

— Da' de ce?

— Sînt vegetarian. Să omori animalele este împotriva principiilor mele.

Jmuhin se gîndi puțin, apoi rosti încet, oftînd:

— Da... Așa... Am cunoscut și eu în oraș pe unul care nu mănîncă de loc carne. A ieșit acuma o asemenea credință. Las' să iasă, e bine. Doar n-o să măcelărim și să împușcăm tot timpul, știți, trebuie să ne liniștim, la urma urmei, să le dăm pace și jivinelor. E păcat să omori, păcat, ce să zic. Se întîmplă cîteodată să tragi într-un iepure, îl nimerești, uite, în picior — și el țipă ca un copil. Îl doare și pe el pesemne.

— Desigur că-l doare. Animalele suferă și ele întocmai ca oamenii.

— Asta așa e, adeveri Jmuhin. Eu le înțeleg toate acestea foarte bine, urmă el pe gînduri, numai că, vezi matale, nu pot înțelege un lucru: dacă presupunem, știți, că nici un om n-are să mai mănînce carne, ce-o să se facă atunci toate vietățile domestice, bunăoară găinile, gîștele?

— Găinile și gîștele pot trăi libere ca și cele sălbatice.

— Așa-i, înțeleg. Pot trăi, nici vorbă, dacă trăiesc ele și ciorile și stăncuțele fără noi. Da... Și găinile și gîștele și iepurașii și berbecuții, cu toții vor trăi în libertate, bucurîndu-se — știți — și dînd slavă domnului că nu mai au a se teme de noi. Va veni vremea păcii și a liniștei. Numai că... știți... nu pot înțelege un singur lucru, urmă Jmuhin, privind șunca de pe masă, cu porcii cum o să fie? unde au să se ducă?

— Ca și celelalte animale, adică vor fi și ei liberi.

— Așa! Da... Dar, dați-mi voie, dacă nu-i tai, se înmulțesc, știți, și atunci adio grădini de zarzavat și lunci înflorite. Că porcul, dacă-i dai drumul slobod și nu te uiți după el, strică tot într-o singură zi. Porcul își bagă rîtul pretutindeni, că nu degeaba i se zice porc...

Ridicîndu-se de la masă, Jmuhin umblă mult prin odaie și vorbi, vorbi... Îi plăcea să aleagă subiecte mai de seamă, serioase și-i plăcea să și cugete asupra

lor; dorea totodată, la anii lui înaintaţi, să se oprească la ceva, să se liniştească, să nu-i mai fie groază de moarte. Dorea blîndeţe, pace sufletească şi încredere în sine, dorea să fie ca acest oaspete al său, care îşi săturase foamea numai cu pîine şi castraveţi şi prin aceasta el crede că a devenit mai bun, mai apropiat de desăvîrşire; uite-l, stă pe cufăr, sănătos şi gras, tace şi se plictiseşte cu multă răbdare şi cînd îl priveşti din tindă, pare în umbră un bolovan mare ce nu poate fi clintit din loc. Se vede omul care are un sprijin în viaţă şi se simte bine cum e.

Jmuhin ieşi prin tindă afară şi se auzea cum oftează şi vorbeşte îngîndurat cu el însuşi: „Da... aşa...“ Se lăsă noaptea şi pe cer începu a clipi ici, colo, cîte o stea. În odăi încă nu se aprinsese lumina. Cineva intră încet în salon, ca o umbră, şi se opri lîngă uşă. Era Liubov Osipovna, soţia lui Jmuhin.

— Sînteţi din oraş? întrebă ea cu sfială, fără să privească pe oaspete.

— Da, locuiesc la oraş.

— Sînteţi om învăţat şi poate ne-aţi putea sfătui şi pe noi, fiţi atît de bun. Am avea nevoie să facem o cerere.

— Unde?

— Avem doi băieţi, bunule domn, şi ar fi fost de mult timpul să-i dăm la învăţătură — dar pe la noi nu vine nimeni şi n-ai cu cine să te sfătuieşti. Eu una nu ştiu nimic. Dacă nu-i dăm la carte, o să-i ia în armată ca simpli cazaci. Şi n-are să le fie bine, domnule! Să nu ştii carte îi mai rău decît să fii ţăran. Vedeţi, nici tatăl lor, Ivan Abramîci, nu-i primeşte în casă. Dar parcă ei sînt vinovaţi? Barem pe cel mititel să-l dau la învăţătură, zău, că tare mi-e milă! se rugă ea, cîntînd cuvintele, şi vocea începu să-i tremure; părea de necrezut că o femeie atît de tînără are copii mari. Ah, ce milă îmi este!

— Tu, maică, nu înţelegi nimic şi apoi nu este treaba ta, o dojeni Jmuhin, ivindu-se în prag. Nu plictisi pe oaspete cu vorbăria ta fără rost. Du-te, maică.

Liubov Osipovna ieși din odaie; în tindă mai repetă o dată cu vocea ei subțire:

— Ah, ce milă mi-e!

Oaspetelui i se puse așternutul pe divanul din salon și ca să nu fie prea întuneric i se aprinse o candelă. Jmuhin se culcă în dormitorul său. Stînd pe pat, se gîndea la suflet, la bătrînețe, la atacul pe care-l avusese de curînd și care-l speriase groaznic, amintindu-i că se apropie moartea. Îi plăcea să filozofeze în tăcerea nopții, cînd rămînea singur cu sine însuși, și atunci se socotea drept un om foarte înțelept și profund, purtat cu gîndul numai către probleme serioase. Și acuma el cugeta și ar fi vrut să se oprească asupra unei idei deosebite, care să nu semene cu altele, o idee înaltă, putînd să-l călăuzească în viață; ar fi vrut să-și stabilească anumite reguli, astfel ca viața lui să fie tot atît de înțeleaptă și profundă ca și el însuși. Bine ar fi, de pildă, ca el, bătrînul, să se lipsească de-acum înainte de carne și de alte bunătăți. Mai devreme sau mai tîrziu, tot va veni timpul cînd oamenii vor înceta să ucidă animalele și să se ucidă om pe om, altfel nici nu se poate și el își imagina cu amănunte acele timpuri, se vedea pe sine însuși trăind în pace și bună înțelegere cu toți oamenii și cu toate animalele, dar deodată își aminti de porci și totul i se încurcă în cap.

— Ei comedie, doamne iartă-mă, bombăni el, oftînd din greu. Dumneavoastră dormiți? întrebă apoi pe oaspete.

— Nu.

Jmuhin se sculă din pat și se propti în prag, în cămașă de noapte, arătîndu-și picioarele uscate și noduroase ca niște bețe.

— Iată, acuma, începu el, s-au ivit, știți, fel de fel de telegrafe, telefoane și alte minunății, dar oamenii nu s-au făcut mai buni. Se tot spune că pe vremea noastră, acum treizeci, patruzeci de ani, oamenii erau grosolani și cruzi, dar acum nu sînt oare tot astfel? E adevărat că pe vremea noastră oamenii trăiau mai fără marafeturi. Îmi amintesc cînd eram odată în Caucaz, am stat patru luni de zile cantonați lîngă

un rîu, fără nici o treabă — eu pe atunci eram doar uriadnic — și acolo s-a întîmplat o istorie întreagă, ca într-un roman. Chiar pe malul rîului, acolo unde cantonase sotnia noastră căzăcească, a fost înmormîntat un prințișor, pe care tot noi îl omorîserăm cu puțin înainte. În timpul nopții, știți, venea văduva — prințesa, să plîngă la mormînt. Și plîngi și plîngi, și geme și geme, așa o jale ne băga în noi că nu mai puteam dormi. N-am dormit o noapte, n-am dormit două și ne-am ieșit din sărite. Gîndind drept, nici nu se poate să nu dormi dracu știe de ce, iertați-mi vorba proastă. Am luat-o noi atunci pe prințesă și i-am tras o mamă de bătaie — după asta a încetat să mai vină. Iaca. Acum, desigur, s-au schimbat obiceiurile și de bătut, nu se mai bate: oamenii trăiesc mai curat și învățătură au mai multă, dar, știți, sufletul a rămas același, nu se arată nici o schimbare. Iată, binevoiți să ascultați, trăiește prin preajmă un moșier, adică, știți, stăpînește mine. Muncesc la minele lui oameni fără acte, fel de fel de haimanale care nu se pot tocmi aiurea. Sîmbătă e ziua de plată, dar lui nu-i prea vine să plătească, știți, îi e milă de bani. Și-a găsit el un vătaf, tot dintre vagabonzi, măcar că umblă cu pălărie. „Tu, zice, să nu le plătești nimic, nici un ban; ei or să te bată, lasă, zice, să te bată, tu rabdă, iar eu în fiecare sîmbătă am să-ți dau zece ruble.“ Și iată că sîmbătă seara oamenii vin, după regulă, să li se facă socoteala; vătaful le zice: „Nu-s bani!“ Ei, unul zice una, altul alta, încep înjurăturile, apoi bătaia... Și-l bat ei pe vătaf, îl bat și cu picioarele și cu pumnii, știți, oameni sălbăticiți de foame, îl bat pînă îl cotonogesc, îl lasă pe jumătate mort, apoi pleacă toți care încotro. Stăpînul pune să toarne apă peste vătaf și-i dă zece ruble — iar el le ia, ba încă-i mulțumit, pentru că, la drept vorbind, nu pentru zece ruble, dar și pentru cîteva copeici ar fi gata să se lase bătut, ba și-ar băga și capul în laț. Da... Iar lunea vin alți lucrători, vin că nu au încotro, și sîmbăta povestea se repetă...

Oaspetele se întoarse pe partea cealaltă, cu fața spre perete și bolborosi ceva.

— Dar iată și un alt exemplu, urmă Jmuhin. A bîntuit pe aici odată dalacul, știți, mureau vitele, cum să spun, ca muștele; au venit veterinarii și au dat poruncă aspră ca vitele moarte să fie îngropate cît mai departe și cît mai adînc în pămînt, și să se toarne deasupra var, și altele a mai poruncit, știți, pe bază de știință. Mi-a pierit și mie un cal. Eu am îngropat leșul după toate regulile și numai var am turnat peste el vreo zece puduri. Și ce crezi matale? Voinicii mei, știți, podoabele mele de băieți, au dezgropat noaptea calul, l-au jupuit și au vîndut pielea pe trei ruble. Iaca. Înseamnă că oamenii n-au devenit mai buni și înseamnă că oricît ai hrăni lupul, el tot spre pădure se uită. Iaca. Ai la ce să te gîndești! A? Ce zici?

Prin crăpăturile obloanelor, sclipea lumina fulgerelor. Era zăpușeală, ca înainte de furtună, țîncarii înțepau dureros, iar Jmuhin stătea lungit în pat și se gîndea, ofta, gemea și-și spunea sie însuși: „Da... așa!", și nu putea să adoarmă. Undeva departe bubuia tunetul.

— Dumneavoastră dormiți?

— Nu, răspunse oaspetele.

Jmuhin se sculă și, lipăind cu tălpile goale pe dușumea, trecu prin salon și tindă spre bucătărie, să bea apă.

— Tot ce poate fi mai rău pe lume, știți, este prostia, vorbi el iarăși, cînd se întoarse cu cana. Iată, Liubov Osipovna a mea stă dincolo în genunchi și se roagă lui dumnezeu. Se roagă în fiecare noapte, știți, și bate mătănii ca să dăm băieții la școală; îi este teamă că vor fi luați în armată ca simpli cazaci, că o să-i bată acolo cu săbiile pe spinare. Dar ca să-i dau la învățătură trebuiesc bani și de unde să-i iau? Poți să bați mătănii pînă spargi podeaua cu fruntea, dar dacă nu-s bani, nu-s. Apoi se mai roagă pentru că, știți, fiecare femeie crede că mai nenorocită ca dînsa nu mai e nimeni pe lume. Eu sînt un om sincer și n-o să ascund nimic de dumneavoastră. Ea este dintr-o familie săracă, din preoți adică, neam de clopotari, cum s-ar zice; m-am însurat cu ea cînd avea șaptesprezece ani și au dat-o după mine mai mult

pentru că acasă n-aveau ce mînca, sărăcie lucie, iar la mine, precum vedeți, orișicum, este pămînt, gospodărie, și apoi eu sînt ofițer, i-a convenit să se mărite cu mine, păi da. În prima zi după ce ne-am căsătorit, a plîns ca o nebună, și a plîns apoi zi de zi în toți cei douăzeci de ani care au trecut — e o plîngăreață fără leac. Și tot stă, stă și se gîndește. La ce se gîndește, mă rog? Păi la ce poate să se gîndească o femeie? La nimic. Eu, mărturisesc, nu prea țin pe o femeie drept om.

Avocatul se ridică brusc și se așeză în capul oaselor.

— Scuzați-mă, dar mă înnăbuș, zise el. O să ies puțin afară.

Jmuhin, continuînd să vorbească despre femei, trase zăvorul la ușă și amîndoi trecură pragul. Deasupra curții plutea luna plină și în lumina ei, casa și magaziile păreau mai albe decît ziua; pe iarba întunecată de umbre luna așternea dîre lungi, lăptoase. Departe, spre dreapta, se întindea stepa, deasupra ei pîlpîiau liniștit stelele — și totul părea tainic și îndepărtat ca azvîrlit într-o prăpastie adîncă. Spre stînga, deasupra stepei, se îngrămădeau încălecîndu-se nori negri ca tăciunele; cu marginile luminate de lună, păreau munți ale căror creste se acoperiseră de zăpadă; ceva mai încolo, păreau că se profilează păduri întunecoase, mări adînci; fulgerul scînteia, hăt-departe bubuia tunetul și îți venea să crezi că în munți se dă o crîncenă bătălie...

Prin preajma casei, o bufniță mică de noapte țipa monoton: „dorm! dorm!“

— Cît e ceasul? întrebă oaspetele.

— Unu și ceva.

— Mult a mai rămas pînă-n zori.

Se înapoiară în casă și se culcară din nou. Ar fi trebuit să doarmă, înainte de ploaie se doarme de obicei atît de bine, dar bătrînul vroia neapărat să cugete, căuta gînduri înțelepte și înalte; și nu vroia numai să cugete, dar să și filozofeze puțin. Și el filozofa, gîndindu-se cît ar fi de bine ca acum, în pragul morții, să se dezbare de vechile obiceiuri și de

viața lui trîndavă care-i înghite pe nesimțite zi după zi, an după an, și să născocească o țintă măreață, să se ducă bunăoară, pe jos, undeva departe, departe, sau să nu mai mănînce carne, ca tînărul de alături. Și iarăși își imagina timpurile cînd animalele nu vor mai fi omorîte și în gînd le și vedea aievea acele timpuri de parcă ar fi început a le trăi. Dar deodată, totul se învolbură în capul lui și imaginile deveniră tulburi.

Furtuna trecuse pe alături, dar norii se tot lățeau pe cer și ploaia bătea ușor în acoperiș. Jmuhin se sculă și, oftînd de bătrînețe, privi în salon, întinzîndu-se și căscînd. Văzu că oaspetele nu doarme și se porni iarăși la vorbă:

— La noi în Caucaz, știți, era un colonel, și tot vegetarian. Nu mînca niciodată carne, nu vîna și nu dădea voie oamenilor săi să prindă pește. Desigur, înțeleg. Orice animal ar trebui să trăiască în libertate și să se bucure de viață; numai iată, nu-mi dau seama cum are să fie lăsat porcul slobod, să umble pe unde vrea el...

Oaspetele se ridică, apoi se așeză la loc. Pe fața lui palidă, buhăvită, se citea oboseală și supărare; îl ghiceai plictisit și chinuit peste măsură și numai blîndețea și delicatețea lui sufletească îl împiedicau să-și exprime supărarea în cuvinte.

— S-a luminat de zi, vorbi el liniștit. Spuneți, vă rog, să se înhame caii.

— Cum așa? Așteptați să treacă ploaia.

— Nu, vă rog, imploră oaspetele speriat. Am nevoie să plec chiar acum.

Și începu să se îmbrace grăbit.

Cînd trăsura trase la scară, soarele răsărea. Ploaia abia încetase, norii se fugăreau pe cer iar golurile albastre dintre ei se înmulțeau și se măreau din ce în ce. Băltoacele oglindeau slab primele raze de soare. Cînd procuristul cu servieta sub braț trecu prin tinda casei, ca să se urce în trăsură, soția lui Jmuhin, parcă mai palidă ca în ajun, galbenă și plînsă, îl aținti cu o privire lungă, fără să clipească, o privire naivă ca de fetiță, și pe fața ei îndurerată se vedea

cît îl învidiază pentru că e liber — ah! cu cîtă bucurie ar fi plecat și ea de aici! — și se ghicea de asemenea că ar fi vrut să-i vorbească, să-i ceară din nou un sfat în privința copiilor. Și ce umilă era! Nu părea nici soție, nici gospodină, nici slugă, mai curînd o rudă săracă, ținută din milă pe lîngă casă, o ființă sărmană de care nimeni nu are nevoie, o nimica... Soțul ei, agitîndu-se și vorbind neîntrerupt, îl conduse pe oaspete, alergînd mereu în fața lui, în timp ce femeia se strîngea sfioasă la perete, de parcă s-ar fi simțit vinovată cu ceva și aștepta clipa potrivită pentru a-și cere iertare.

— Vă rog să poftiți și altă dată! repeta mereu bătrînul. Sîntem bucuroși de oaspeți, știți!

Avocatul se așeză grăbit în trăsurică, fericit că scapă de acolo și parcă-i era teamă că l-ar mai putea opri pe loc ceva. Trăsura începu să salte și să scîrțîie ca și în ajun, în timp ce căldarea legată la spate bălăngănea asurzitor. Avocatul întoarse spre Jmuhin o privire deosebit de expresivă: ca și topograful de altădată, era ispitit să-i toarne porecla de „peceneg" sau ceva asemănător; dar blîndețea lui înnăscută birui, își ținu gura și nu spuse nimic. În poartă însă, nu se mai putu opri; strigă tare și îmbufnat:

— M-ați plictisit!

Și dispăru dincolo de poartă.

Lîngă magazie stăteau fiii lui Jmuhin: cel mai în vîrstă ținea în mînă o pușcă, iar cel mic, un cocoșel cenușiu cu creasta de un roșu aprins. Acesta aruncă în sus din toate puterile cocoșelul, care zbură pe deasupra acoperișului casei și se răsuci în aer ca un porumbel; băiatul cel mare trase și cocoșelul se prăbuși ca o piatră.

Bătrînul, intimidat și neștiind cum să-și explice ciudatele cuvinte strigate de oaspete, se îndreptă încet spre casă. Se gîndi multă vreme la noua orientare a minții omenești, la nerușinarea tuturor, la telegraf, telefon și biciclete, la lipsa de folos a tuturor acestor lucruri — apoi încet, încet se liniști, luă o gustare, bău fără grabă cinci pahare de ceai și se duse să se culce.

ACASĂ

I

CALEA ferată spre Doneț. O haltă care albește singuratică în stepă, cu zidurile încinse de arșița soarelui, fără pic de umbră și s-ar părea și fără oameni. Trenul a și plecat, lăsîndu-te pe loc, huruitul lui abia se mai aude și în cele din urmă se pierde cu totul în depărtare. În preajma gării e pustiu și nu mai sînt alți cai decît cei veniți să te ia. Urci în trăsură — ai o senzație plăcută după vagonul de tren — și pornești pe drumul de țară, prin stepă; treptat, în fața ochilor se deschid priveliști pe care nu le poți întîlni în împrejurimile Moscovei — vaste, nemărginite, fermecătoare prin monotonia lor. Stepă, stepă și nimic altceva. În depărtare cîte un gorgan, o moară de vînt, sau care cu turbă... Cîte o pasăre zboară stingheră jos, deasupra stepei, și mișcările lente ale aripilor îți fac somn. E cald. A trecut o oră, două, și în jur vezi tot stepa, mereu stepa, și cîte un gorgan ce se ridică la orizont.

Vizitiul povestește ceva, arătînd mereu cu biciul într-o parte; povestea lui e lungă și zadarnică, în sufletul tău a coborît pacea și nu-ți mai vine să te gîndești la trecut...

Pentru Vera Ivanovna Kardina venise o troică. Vizitiul așează bine bagajele și începu să îndrepte hamurile.

— Totul e neschimbat, zise Vera, privind în jur. Cînd am fost ultima dată aici, acum vreo zece ani.

eram încă un copil. Îmi amintesc că atunci a venit să mă ia moşul Boris. Ce e cu el, mai trăieşte ?

Vizitiul nu-i răspunse nimic, îi aruncă doar o privire posomorîtă şi se urcă pe capră.

De la gară trebuiau să străbată vreo treizeci de verste şi Vera se lăsă furată de farmecul stepei, uită de trecut şi începu să se gîndească la imensitatea nesfîrşită a ţinutului ; sănătoasă, deşteaptă şi tînără — nu avea decît douăzeci şi trei de ani — nu-i lipsise în viaţă decît această libertate şi aceste zări întinse, de necuprins.

Stepă, stepă... Caii aleargă, soarele se ridică din ce în ce mai sus şi ei i se pare totuşi că atunci, în copilărie, nu era atît de frumoasă stepa în iunie, atît de bogată. Ierburile în floare — verzi, galbene, liliachii sau albe — precum şi pămîntul încins de arşiţă exală miresme îmbătătoare... în văzduh îşi fîlfîie aripile nişte păsări albastre, ciudate... Vera se dezobişnuise de mult să se roage, dar acum, luptînd cu somnul, şoptea :

— Doamne, fă să-mi fie bine aici.

În suflet i se aşternea liniştea şi pacea şi i se părea că ar fi gata să meargă astfel toată viaţa, numai privind stepa. Trecură apoi pe lîngă o rîpă adîncă năpădită de puieţi de stejari şi anini ; dintr-acolo se ridicau unde de răcoare — în fundul rîpei curgea desigur un pîrău. De lîngă rîpă, chiar de pe mal, se înălţă un stol de prepeliţe. Vera îşi aminti că altădată, veneau seara în plimbare pînă la rîpa aceasta, deci conacul trebuia să fie aproape. Şi într-adevăr, în zare începură să se zărească plopii şi răchitele ; dintr-o latură se ridicau fuioare de fum negru — se ardeau paiele vechi. Iat-o şi pe mătuşa Daşa că vine s-o întîmpine, fluturînd o batistă ; bunicul e pe terasă. Doamne, ce fericire !

— Draga mea ! Draga mea ! repeta mătuşa, scoţînd ţipete scurte, isterice parcă. A venit adevărata noastră stăpînă ! Gîndeşte-te doar — tu eşti adevărata stăpînă, regina noastră ! Aici totul îţi aparţine.

Scumpo, frumoaso, eu nu sînt mătușa ta, sînt sclava ta credincioasă!

Vera nu mai avea alte rude, afară de mătușă și bunic; mama îi murise demult, tatăl, de profesiune inginer, murise și el cu trei luni în urmă, la Kazan, în drum dinspre Siberia. Bunicul era gras, roșu la față și cu o barbă mare, albă; suferea de astm și umbla cu burta scoasă-n afară, rezemîndu-se în baston. Mătușa, femeie de patruzeci și doi de ani, îmbrăcată într-o rochie modernă cu mîneci bufante și cu talia strînsă tare în corset, dorea să pară mai tînără și să placă; mergînd, pășea mărunt și la fiece pas spatele îi tresărea.

— Ai să ne iubești? întrebă ea, îmbrățișînd-o pe Vera. Nu ești mîndră?

La dorința bunicului, se făcu o slujbă de mulțumire, apoi zăboviră mult la masă și pentru Vera începu noua ei viață. I se dădu cea mai bună cameră, împodobită cu toate covoarele cîte erau în casă și cu buchete mari de flori. Seara, cînd se culcă în patul ei mare, moale, comod, și se acoperi cu plapuma de mătase, care mirosea a rufărie veche multă vreme închisă într-un cufăr, ea rîse de mulțumire. Mătușa Dașa veni la ea pentru o clipă, să-i ureze noapte bună.

— Ei, slavă domnului că ai venit, zise ea, așezîndu-se pe pat. După cum vezi și tu, aici trăim bine, cum nu se poate mai bine. Numai că bunicul tău nu e sănătos! Nu se simte bine de loc! Se înnăbușe și a început să-și piardă memoria. Și îți amintești doar ce voinic era, ce puternic! Nu avea pic de astîmpăr... Îmi amintesc că mai înainte, dacă vreun argat nu-i făcea ceva pe plac, sărea ca ars și poruncea țipînd: „Douăzeci și cinci de bice! Calde!“ Acum s-a potolit însă, nici nu-i auzi gura. Da, ce să spun, sufletelule, nu mai sînt timpurile de altădată, azi nu mai e îngăduit să bați. Nu, desigur, de ce să bați, dar nici să-i lași prea slobozi nu trebuie.

— Cum, mătușico, oamenii mai sînt și acuma bătuți? întrebă Vera.

— Se întîmplă să-i bată uneori vătaful, eu însă nu. Îi las în plata domnului. Bunicul, din obișnuință îi mai amenință cîteodată cu bățul, dar de bătut nu-i bate.

Mătușa Dașa căscă, își făcu îndată o cruce peste gură și una peste urechea dreaptă.

— Nu vă e urît să trăiți aici? întrebă Vera.

— Cum să-ți spun? Moșieri vecini nu mai sînt, nu mai trăiesc la țară, în schimb s-au construit în jur multe fabrici, sufletelule, și s-au adunat o mulțime de ingineri, doctori și mineri. Și, bineînțeles, se dau spectacole, concerte, dar mai ales joacă toți cărți. Se adună și la noi. Vine doctorul Nesceapov, de la fabrică, un bărbat frumos, interesant! Știi, s-a îndrăgostit de fotografia ta. Eu una am și hotărît: da, mi-am zis, asta e soarta Verocicăi. Tînăr, frumos, bogat — ce mai poți zice — o partidă minunată. Dar și tu ai să fii o mireasă între mirese. Ești de familie bună, moșia noastră este ipotecată, ce-i drept, dar ce-are a face? — în schimb e îngrijită, nu e lăsată în părăsire; am și eu aici o parte, dar îți las totul ție; eu sînt sclava ta credincioasă. Și răposatul meu frate, tăticul tău, ți-a lăsat cincisprezece mii de ruble... Dar văd că ni se lipesc ochișorii... Dormi, fetițo.

A doua zi, Vera se plimbă mult pe lîngă casă. Parcul era bătrîn, urît și părăginit, fără poteci, așezat fără rost, în pantă — și, după cum se vedea, era socotit cu totul de prisos. Mișunau în iarbă sumedenie de șerpi. Păsări mari zburau pe deasupra copacilor și țipau „u — tu — tut", ca și cum ar fi vrut să amintească oamenilor ceva. Jos curgea un rîu, cu malurile năpădite de stuf crescut înalt, iar dincolo de rîu, cam la o jumătate de verstă de mal, se zărea satul. Din parc, Vera ieși în cîmp și, privind în depărtări, se gîndea la noua viață ce-o va trăi acasă la ea și încerca mereu să-și închipuie ce-o așteaptă aici. Zările fără capăt și pacea desăvîrșită a stepei îi spuneau că fericirea este aproape și poate că o posedă chiar: mii de oameni ar fi spus că e o fericire să fii tînără, sănătoasă, cultă și să trăiești la moșia ta proprie!

Dar în răstimpuri, stepa infinită, monotonă, fără o vietate, o înspăimînta; își dădea limpede seama că acest monstru verde îi va înghiți viața, o va transforma într-o nulitate. Ea e tînără, frumoasă și-i place viața; a învățat la pension și cunoaște trei limbi, a citit mult, a călătorit cu tatăl ei — e cu putință oare ca toate acestea să le fi făcut degeaba, pentru ca în cele din urmă să se îngroape la o moșie în plină stepă? Zi de zi să nu aibă altceva de făcut decît să se vînture din grădină în cîmp și din cîmp în grădină, apoi să stea acasă și să asculte cum respiră bunicul? Dar altceva ce poate să facă? Unde să se ducă? Nu găsi nici un răspuns la aceste întrebări și, întorcîndu-se acasă, se gîndea cît de greu îi va fi să se simtă fericită aici și că drumul de la gară pînă la conac a fost mult mai interesant decît viața ce-o așteaptă.

După prînz veni și doctorul Nești ceapov de la uzină. Era doctor, dar cu trei ani în urmă investise capital în uzină, devenind coproprietar, astfel că nu mai considera medicina ca ocupația lui principală, cu toate că o mai practica. Nești ceapov era un bărbat brun, palid și zvelt, purta vestă albă, dar era greu să ghicești ce zace în sufletul lui. Intrînd, îi sărută mîna mătușii Dașa și apoi tot timpul nu făcu decît să sară mereu în picioare, ca să aducă un scaun sau să-și cedeze locul; era foarte serios și mai mult tăcea, iar cînd începea să vorbească prima frază nu i-o puteai de loc înțelege, cu toate că vorbea corect și destul de tare.

— Dumneavoastră cîntați la pian? întrebă el pe Vera și sări deodată în picioare, pentru că ea își scăpase jos batista.

A stat și a tăcut de la prînz pînă la miezul nopții, și Verei nu-i plăcu de loc. Vesta albă i se părea cu totul nepotrivită la țară, iar amabilitatea lui, înfățișarea elegantă, pînă și figura lui palidă, serioasă, cu sprîncene negre, i se păreau afectate și dulcege. Era sigură că tace pentru că e un prost. Mătușa Dașa în schimb, după ce doctorul plecă, rosti încîntată:

— Ei, ce zici? Un bărbat minunat, nu-i așa?

II

Mătușa Dașa se ocupa de gospodărie. Strînsă în corset și sunîndu-și brățările de la ambele mîini, se vînzolea, trecînd din bucătărie în hambar, din hambar în curtea din spatele casei, unde erau ținute vitele — umbla cu pași mărunți, iar spinarea îi tresărea la tot pasul. De fiecare dată cînd vorbea cu vătaful sau cu țăranii, își punea, nu se știe de ce, *pince-nez*-ul. Bunicul stătea tot timpul nemișcat în fotoliu și întindea pasiențe sau dormita. Și la prînz și seara, mînca peste măsură de mult; i se dădeau mîncărurile gătite în acea zi, și cele rămase din ajun, și pateul strîns de duminică, și din ciorba gătită pentru muncitori; înfuleca totul cu lăcomie și fiecare masă o impresiona pe Vera atît de mult, încît în zilele cînd vedea pe drum o turmă de oi, sau cînd țăranii aduceau făină de la moară, ei îi trecea îndată prin gînd: „Toate o să le mănînce bunicul". De obicei el tăcea, preocupat fie de mîncare, fie de pasiență, dar cîteodată, la masă, dînd cu ochii de Vera, îi zîmbea înduioșat și spunea drăgăstos:

— Atîta nepoată am! Verocika mea!

Și în ochi îi sclipeau atunci lacrimi, apoi deodată, fața i se făcea roșie ca focul, gîtul i se umfla și, încruntîndu-se furios la servitoare, bătea cu bastonul în podele:

— De ce nu s-a dat hrean la masă?

Iarna nu se mișca de loc, dar vara se ducea uneori pe cîmp, să vadă ovăzul și pășunile, și la întoarcere bodogănea că fără el e o harababură peste tot și amenința în aer cu bățul.

— E supărat bunicu-tău, șoptea mătușa Dașa. Ei, asta nu-i nimic, mai înainte însă era mînia lui dumnezeu, numaidecît poruncea: „Douăzeci și cinci de bice! Calde!"

Mătușa se plîngea că argații s-au lenevit, nimeni nu-și dă osteneală și de aceea moșia nu aduce nici un venit. Și într-adevăr, gospodăria șchiopăta — se ara și se semăna puțin, mai mult din obișnuință și

toată ziua nu se făcea mai nimic, se trăia în totală nepăsare. Cu toate acestea, care mai de care umbla, cerceta, socotea; în casă alergătura începea de la cinci dimineața și mereu răsunau strigăte: „dă-mi", „adu-mi", „dă fuga", încît spre seară slugile cădeau frînte de oboseală. Mătușa schimba în fiecare săptămînă bucătăreasa și fetele din casă; ba le dădea afară, spunînd că sînt niște stricate, ba plecau ele, pentru că nu mai puteau să rabde atîta zdruncin. Din satul lor nu mai era nimeni bucuros să vină, trebuiau să tocmească slugi din satele mai îndepărtate. Dintre toate fetele rămînea numai una, Aleona, care nu pleca pentrucă din leafa ei trăia o familie întreagă, bătrîni și copii. Micuță, palidă și cam prostuță, Aleona deretica toată ziua prin casă, servea la masă, făcea focul în sobe, cosea, spăla, dar tot se părea că nu face nimic, că doar tropăie cu ghetele și încurcă treburile. Mereu tremurînd de teamă să nu fie trimisă acasă, ea scăpa farfuriile pe jos, spărgea vasele, și la fiecare sfîrșit de lună paguba i se oprea din leafă; mamă-sa și bunica veneau atunci și se rugau de mătușa Dașa, închinîndu-i-se pînă la pămînt.

O dată pe săptămînă, uneori și mai des, se înfățișau oaspeți. Mătușa venea atunci în cameră la Vera și-i spunea:

— Mai stai și tu cu musafirii, altfel o să iasă vorbe că ești fudulă.

Vera se ducea să stea cu musafirii, juca și ea cărți sau cînta la pian, iar musafirii dansau. Mătușa, veselă și abia trăgîndu-și sufletul după dans, se apropia de ea și-i șoptea:

— Fii mai drăguță cu Maria Nikiforovna.

La 6 decembrie, de sfîntu Nicolae, s-au adunat foarte mulți oaspeți, vreo treizeci de persoane; au jucat cărți pînă noaptea tîrziu și mulți din ei au rămas să doarmă la conac. De dimineață s-au așezat iarăși să joace cărți, apoi au stat la masă, și cînd după aceea, Vera s-a dus în odaia ei să se odihnească după atîta vorbărie și fum de tutun, și a văzut că și acolo întinseseră un joc de cărți cîțiva oaspeți, era cît pe-aci să plîngă de disperare. Seara, cînd toți

se pregăteau în sfîrșit să plece, Vera, de bucurie că scapă de ei, le spunea:

— Mai rămîneți! Mai stați puțin!

Vizitele o oboseau, o tulburau și cu toate acestea în fiecare zi, de cum începea să se întunece, nu-și mai găsea astîmpăr și ea însăși pleca în vizită la vreo fabrică sau la vreo moșie din vecinătate. Acolo o luau de la capăt — joc de cărți, dans, gajuri, mese. Tinerii funcționari de la uzine sau mine cîntau cîntece ucrainene, cîntau cu foc și, ascultîndu-i, te înfiorai de tristețe. Sau se adunau toți într-o cameră și povesteau despre mine părăsite, despre comori îngropate de mult în stepă, aminteau de Mormîntul lui Saur. Seara tîrziu, pe cînd tăifăsuiau, li se întîmpla să audă de undeva de departe: „Ajutor!“ Asta însemna că trece vreun bețiv sau că e jefuit cineva la minele din vecinătate. Sau vîntul urla prin sobe și izbea obloanele, iar după cîtva timp se porneau să bată clopotele la biserică — semn că începe viscolul.

La toate mesele și la toate petrecerile cîmpenești, cea mai căutată femeie era întotdeauna mătușa Dașa și cel mai căutat bărbat, doctorul Nesceapov. Prin fabrici și la moșii se citea foarte puțin, se cîntau numai marșuri și polci și, ceea ce era mai dezgustător, tineretul discuta aprins despre lucruri pe care nu le înțelegea. Discutau în contradictoriu, zgomotos și cu patimă, cu toate că nicăieri, niciodată, Vera nu mai întîlnise oameni atît de nepăsători și de lipsiți de țeluri ca acolo. Parcă nu aveau nici unul patrie, religie și nici interese de ordin social. Cînd se discuta despre literatură sau vreo problemă de ordin obștesc, privirile lui Nesceapov te lămureau că asta nu-l interesează cîtuși de puțin, înțelegeai că de cine știe cîtă vreme el nu mai citise nimic și nici nu avea de gînd să citească. Serios, lipsit cu totul de expresie, ca un portret prost pictat, cu veșnica lui vestă albă, tăcea mereu, o tăcere grea, de neînțeles. Dar doamnele și domnișoarele îl găseau interesant, erau încîntate de manierele lui și o invidiau pe Vera care, vădit, îi plăcea. Vera pleca după aceste vizite cu sufletul cătrănit și se jura că de azi înainte va sta acasă; dar

trecea o zi, venea seara, şi ea se grăbea din nou să se ducă la vreo uzină ; astfel petrecu toată iarna.

Comanda cărţi, reviste şi le citea în camera ei. Citea şi noaptea, stînd culcată în pat. Cînd ceasul din sală bătea două lovituri, sau trei, şi cînd de atîta citit începeau s-o doară tîmplele, se aşeza în capul oaselor, în pat, şi se gîndea. Ce să facă ? Unde să se ducă ? Intrebare blestemată, la care s-ar părea că se pot găsi destule răspunsuri, dar cînd te gîndeai bine, nu găseai nici unul.

O, cît trebuie să fie de minunată, nobilă şi sfîntă sarcina de a-ţi sluji poporul ; să-i poţi uşura chinurile, să-l înveţi... Dar Vera nu cunoştea poporul. Şi cum ar putea să se apropie de el ? Poporul îi era străin, n-o interesase niciodată. Ea nu putea suferi mirosul greu al caselor ţărăneşti, înjurăturile din cîrciumi, copiii nespălaţi şi văicărelile femeilor despre boli. Să înoţi prin nămeţi, să îngheţi de frig şi să stai apoi în zăpuşeala unei cocioabe, ca să dai sfaturi bune unor copii de ţărani pe care nu-i poţi iubi — nu, mai bine să mori ! Şi afară de asta, să înveţi copii de ţărani, în timp ce mătuşa Daşa încasează venituri de pe urma cîrciumii şi toarnă amenzi — ar fi o comedie fără rost. Se discuta la nesfîrşit despre şcoli, biblioteci rurale şi învăţămînt obligatoriu, dar dacă toţi acei ingineri şi fabricanţi, cu nevestele lor, ar fi încredinţaţi că învăţămîntul este necesar, n-ar mai fi atît de zgîrciţi cu învăţătorii ca acum, cînd le plătesc numai 15 ruble pe lună, lăsîndu-i să moară de foame. Dar toate discuţiile despre şcoli şi despre lipsa de cultură nu erau decît amăgiri cu care ei încercau să-şi înnăbuşe glasul conştiinţei, căci într-adevăr e ruşinos să stăpîneşti cinci sau zece mii de deseatine de pămînt şi să rămîi nepăsător faţă de nevoile poporului. Iată, de pildă, despre doctorul Neşceapov doamnele se întreceau spunînd că e un om bun, deoarece a înfiinţat o şcoală pe lîngă uzină. Da, şcoala a fost clădită din cărămida veche a uzinei — să tot fi costat optzeci de ruble — şi lui Neşceapov i s-a cîntat la sfeştania şcolii „mulţi ani trăiască", dar omul acesta bun nu şi-ar ceda pentru nimic în lume participaţia

lui la beneficiile uzinei şi nici nu-i dădea prin gînd că ţăranii, fiind oameni ca şi el, ar trebui să fie trimişi şi ei mai departe, la liceu, la universitate, nu să înveţe numai la aceste şcoli primare de pe lîngă uzine.

Şi Vera se înfuria şi pe alţii, şi pe ea însăşi. Lua din nou cartea în mînă, dar nu mai putea citi şi iarăşi se gîndea. Să se facă doctoriţă ? Dar atunci ar trebui să dea un examen de limba latină şi, afară de asta, simţea o repulsie de neînvins faţă de cadavre şi boli. Ar fi mai bine dacă s-ar face inginer sau judecător, căpitan de vapor sau savant, o îndeletnicire în sfîrşit care să-i pună în mişcare toate forţele fizice şi spirituale, s-o obosească şi apoi să poată dormi bine toată noaptea. Ar fi dorit să-şi consacre viaţa unui scop înalt, în folosul omenirii, sau să placă unor oameni de seamă, să iubească înflăcărat, să-şi întemeieze o familie adevărată... Dar ce anume să facă ? Şi cum să înceapă ?

Intr-o duminică dimineaţa din postul mare, mătuşa Daşa veni în camera ei devreme de tot, ca să-şi caute o umbrelă. Vera stătea în pat, cu capul în palme şi se gîndea.

— Tu, sufleţelule, ar trebui să te duci la biserică, îi spuse mătuşa, altfel lumea o să-şi închipuie că nu crezi în dumnezeu.

Vera nu răspunse nimic.

— Văd că te plictiseşti, sărăcuţa de tine, o căină mătuşa, îngenunchind în faţa patului ; ea o adora pe Vera. Mărturiseşte : te plictiseşti ?

— Foarte.

— Frumoasa mea, regina mea, eu sînt sclava ta credincioasă şi nu-ţi doresc decît binele, vreau să fii deplin fericită. Spune-mi, de ce nu te măriţi cu Neşceapov ? Ce mai aştepţi, fetiţo ? Iartă-mă, draga mea, dar nu se cuvine să fii atît de pretenţioasă, doar nu sîntem prinţi... Timpul trece, nu mai ai şaptesprezece ani... Nu te înţeleg, el te iubeşte, te divinizează !

— Ah doamne, gemu Vera cu ciudă, dar cum să cred că mă iubeşte ? El tace mereu, nu scoate măcar o vorbă.

— Se sfieşte, sufleţelule... Şi-i este teamă să nu-l refuzi cumva!

După ce plecă mătuşă-sa, Vera rămase în picioare în mijlocul camerei neştiind ce să facă, să se îmbrace sau să se culce din nou. Afurisit pat... dar cînd te uiţi pe fereastră şi vezi copacii goi, zăpada cenuşie, ciorile, porcii pe care-i va mînca bunicul...

„Adevărat, gîndi ea, să mă mărit ar fi poate mai bine."

III

Două zile mătuşa a umblat cu faţa plînsă, pudrată gros şi ofta mereu, privind la icoane, dar era cu neputinţă să ghiceşti ce supărări o rod. În sfîrşit se hotărî, se duse în odaie la Vera şi-i vorbi de-a dreptul:

— Uite ce, fetiţo, trebuie să depunem procentele la bancă, iar arendaşul n-a plătit. Dă-ne voie să luăm din cele cincisprezece mii de ruble pe care ţi le-a lăsat tăticul.

După asta, toată ziua mătuşa a fiert în grădină dulceaţa de vişine. Aleona, cu faţa roşie de fierbinţeală, alerga cînd în grădină, cînd în casă, cînd în pivniţă. De fiecare dată cînd mătuşa făcea dulceaţă, cu faţa severă şi îngîndurată de parcă ar fi oficiat un cult, şi mînecile scurte lăsau să i se vadă mîinile mici, puternice, despotice, iar slugile alergau fără odihnă pe lîngă această dulceaţă ce nu se pregătea pentru ei, întregul tablou devenea chinuitor pentru Vera...

În grădină rămăsese mirosul de vişine calde. Soarele asfinţise, focul era stins, dar în aer tot mai plutea acest miros dulceag şi plăcut. Vera stătea pe bancă; un muncitor nou, tînăr, cu îmbrăcăminte de soldat, croia după indicaţiile ei poteci în grădină. Lua cu lopata bucăţi de pămînt cu iarbă şi le arunca într-o roabă.

— Unde ţi-ai făcut armata? îl întrebă Vera.

— La Berdeansk.

— Şi acum unde te duci? Acasă?

— Nu, răspunse muncitorul. Eu n-am casă.

— Dar unde te-ai născut și ai crescut?

— În gubernia Oriol. Înainte de militărie am trăit la mama, în casa tatălui vitreg; mama era bună gospodină, toți o țineau în cinste și eu mă hrăneam pe lîngă dînsa. Și iaca, la cazarmă primesc un răvaș: mama a murit... N-are nici un rost să mă mai duc acasă. Tatăl nu-mi este tată bun, încît și casa mi-e străină.

— Dar tatăl tău adevărat a murit?

— N-am de unde să știu. Sînt copil neligitim.

Tocmai atunci se ivi la fereastră mătușa:

— *Il ne faut pas parler aux gens...*[1] Du-te, băiete, la bucătărie, se adresă ea soldatului. Povestește acolo cît vrei.

Apoi, ca și ieri, ca și totdeauna, a urmat masa de seară, cititul îndelung, o noapte de insomnie și gînduri fără capăt, mereu aceleași. La ora trei a răsărit soarele. Aleona își și făcea de lucru pe sală, dar Vera tot nu adormise încă și citea. Se auzi scîrțiitul roabei — muncitorul cel nou intrase în grădină... Vera se așeză lîngă fereastra deschisă, cu cartea în mînă; picotind de somn, privea cum face soldatul pentru ea poteci și asta o distra. Potecile se alcătuiau drepte și netede ca niște curele; era plăcut să-ți închipui cum vor arăta presărate cu nisip galben.

Pe la cinci și ceva, Vera o văzu pe mătușă-sa ieșind din casă, într-un capod roz și cu papiote pe cap. Stătu vreo trei minute fără să spună nimic, apoi se adresă soldatului.

— Ia-ți actele și du-te cu dumnezeu. Nu pot să țin în curte un copil neligitim.

Vera simți cum i se răsucește în piept un val de ură, greu ca un bolovan. Era revoltată de răutatea mătușii, care și pînă atunci o plictisise peste măsură. Dar ce putea să facă? S-o mustre, să-i vorbească urît? Și ce folos ar ieși din toată împotrivirea? Ar putea desigur să pornească lupta cu ea, s-o înlăture,

---

[1] Nu trebuie să vorbești cu slugile (fr.) (n.t.).

s-o facă inofensivă, să conducă ea gospodăria, s-o conducă bine, încît bunicul să nu mai aibă de ce să amenințe cu bățul — dar care va fi rezultatul? Nu mult mai fericit decît dacă în această stepă imensă, fără capăt, ai omorî un singur șoarece, un singur șarpe. Spațiile acestea largi, iernile lungi, monotonia și plictiseala vieții îți insuflă simțămîntul unei totale neputințe, situația ta pare în orice clipă disperată și nu-ți mai vine să miști un deget cînd înțelegi că totul este zadarnic.

Aleona intră și, închinîndu-se adînc în fața Verei, începu să scoată fotoliile ca să le scuture afară de praf.

— Ți-ai și găsit timpul să faci curat, zise cu ciudă Vera. Pleacă de aici!

Descumpănită și tremurînd de frică, Aleona nu izbutea să înțeleagă ce vrea Vera și începu să strîngă repede lucrurile de pe scrin.

— Pleacă de aici cînd îți spun! țipă Vera, simțind că-i îngheață sîngele. Niciodată pînă atunci nu mai simțise atîta înverșunare împotriva cuiva. Pleacă!

Aleona scoase un geamăt ușor, ca de pasăre, și scăpă pe covor ceasul de aur.

— Ieși afară! zbieră Vera cu vocea schimbată de furie și tremurînd din tot corpul. Dați-o afară, nu mai pot s-o rabd! striga înainte, mergînd repede după fată pe sală și izbind în podea cu piciorul. Afară! Bate-ți-o cu biciul! Cu biciul!...

Dar deodată își dădu seama ce face și așa cum era, nepieptănată, nespălată, în halat și papuci, fugi afară din casă. Alergă pînă la rîpă și se ascunse acolo în tufișuri, ca să nu vadă pe nimeni și nimeni să n-o vadă. Culcată pe iarbă, nemișcată, nu plîngea, nu se văicărea; privea țintă cerul, fără să clipească și ra-ționa, limpede și rece, dîndu-și seama că i s-a întîm-plat ceva ce nu va putea să uite și nu-și va ierta toată viața.

„Ajunge, ajunge! își porunci ea. E timpul să mă potolesc într-un fel oarecare, altfel, nebunia asta se va repeta la infinit... Ajunge!“

La amiază trecu prin rîpă doctorul Neșceapov, în drum spre conac. Văzîndu-l, Vera se hotărî : bine, va începe o viață nouă, se va sili să-și impună măritișul și numai la gîndul că s-a hotărît, se liniști. Urmărind cu privirea statura zveltă a doctorului, încerca să se amăgească, să îmblînzească oarecum asprimea hotărîrii luate :

„E un om bun... Vom trăi și noi într-un fel..."

În sfîrșit se întoarse acasă. Pe cînd se îmbrăca, în odaie intră mătușa Dașa, drăgăstoasă :

— Aleona te-a supărat, suflețelule. Eu am trimis-o acasă în sat și mamă-sa a snopit-o în bătaie, apoi a fost aici, a plîns...

— Mătușă, vorbi Vera repede, mă mărit cu doctorul Neșceapov. Dar te rog, vorbește dumneata cu el... eu nu pot...

Și porni din nou pe cîmp. Cutreierînd prin stepă încotro vedea cu ochii, își zicea că odată măritată, se va ocupa de gospodărie, de educația copiilor, va îngriji pe bolnavi, va face tot ce fac și celelalte femei de seama ei ; iar această continuă nemulțumire de sine însăși și de oameni în general, acest șir de greșeli grosolane care s-au adunat ca un munte dintr-un lung trecut, vor alcătui cu bunăvoia ei viața ce-o va trăi, așa cum i-a fost sortită, nu va mai aștepta alta mai bună... O viață mai bună nici nu există ! Natura minunată, florile îmbălsămate și ciripitul păsărilor spun una, iar viața reală, alta. Poate că fericirea și adevărul or fi existînd, dar undeva departe, undeva în afară de viață... Nu trebuie să te răzvrătești, ci să te contopești cu această stepă vrăjită, nemărginită și nepăsătoare ca veșnicia însăși, cu florile, gorganele și depărtările ei și atunci totul va fi bine.

Peste o lună, Vera se muta la uzină.

ÎN CĂRUȚĂ

Au ieșit din oraș dimineața, la opt și jumătate. Pe șoseaua uscată soarele auriu de aprilie încălzea puternic; totuși, ici, colo, prin șanțuri și în pădure stăruiau petice de zăpadă. Amintirea iernii grele, posomorîte și lungi se mai păstra proaspătă, deoarece primăvara venise pe neașteptate, dar pentru Maria Vasilievna, care stătea ghemuită în căruță, nici razele calde, nici pădurile cu arbori despuiați, nemișcați sub adierile primăvăratice, nici cîrdurile negre de ciori care zburau peste cîmpiile presărate cu băltoace mari, adevărate lacuri, nici cerul străveziu, atît de înalt că ai fi vrut parcă să te scufunzi cu voluptate în adîncimea bolții fără fund, nu-i înfățișau ei nimic nou și interesant. De treisprezece ani era învățătoare și nici n-ar mai fi putut spune de cîte ori bătuse drumul pînă la oraș și îndărăt, în zilele cînd trebuia să-și primească salariul. Fie că era primăvară, ca acum, fie că era o seară ploioasă de toamnă, sau în miez de iarnă, ei îi era totuna; nu dorea nimic altceva decît să se întoarcă mai repede acasă.

I se părea că hălăduiește de multă, foarte multă vreme pe meleagurile acelea — de o sută, poate două sute de ani — că fiecare piatră, fiecare copac de pe drumul din oraș spre școală îi erau prea bine cunoscute.

Tot trecutul, tot prezentul ei se aflau îngrădite acolo și nici viitorul nu și-l putea imagina în afară

de școală, în afară de drumul spre oraș și înapoi... și iarăși școala și din nou drumul...

Se dezobișnuise să-și mai amintească de acel crîmpei din trecut, trăit înainte de a-și fi luat postul de învățătoare — și cu timpul îl și uitase. A avut cîndva, ca toți ceilalți, un tată și o mamă ; stăteau pe atunci la Moscova, lîngă Porțile roșii, într-o locuință mare și frumoasă, dar din acel trecut nu-i mai rămăsese decît o amintire nedeslușită, ca o nălucire de vis. Tatăl îi murise cînd ea abia împlinea zece ani și curînd după aceea se stinsese și mama. Avea un frate ofițer, corespondase cu el o bucată de vreme, dar pe urmă el încetase să-i mai răspundă la scrisori. Din toate lucrurile lor din trecut se mai păstrase doar o fotografie a mamei, care din cauza umezelii din școală, se stricase și ea ; nu se mai puteau distinge în figură decît părul și sprîncenele.

Străbătuseră aproape trei verste, cînd bătrînul care mîna caii, moș Simion, grăi, întorcîndu-se spre învățătoare :

— Se vorbea la oraș că au arestat un funcționar. L-au și trimis la ocnă. Cică la Moscova l-ar fi omorît împreună cu niște nemți pe primarul Alexeev.

— Cine ți-a mai îndrugat toate astea ?

— Citeau oamenii în ziare, la cîrciuma lui Ivan Ivanov.

Tăcură din nou îndelung. Pe Maria Vasilievna o purta gîndul la școala ei, la examenele ce se apropiau și la care urma să prezinte patru băieți și o fată. Tocmai atunci îi ajunse din urmă Hanov, moșierul, într-o trăsură trasă de patru cai, același Hanov care examinase anul trecut pe elevii din școala ei.

Ajungînd lîngă căruță, Hanov o recunoscu pe învățătoare.

— Bună ziua, salută el. Mergeți spre casă ?

Hanov era un bărbat de vreo patruzeci de ani, cu chipul ofilit, puhav ; dar deși se vedea bine că a început să îmbătrînească, mai era încă arătos și plăcea femeilor. Locuia singur la conac, nu avusese niciodată vreo slujbă și lumea vorbea că nici acasă nú face nimic, că doar se plimbă fluierînd de la un capăt al

odăilor la altul sau joacă şah cu valetul său, un om bătrîn. Se mai vorbea de asemenea că bea mult. Într-adevăr, la examenele de anul trecut, chiar şi însemnările pe care le adusese cu el de acasă miroseau a parfum şi vin. În ziua aceea purtase haine noi, era ca scos din cutie şi îi plăcuse mult Mariei Vasilievna, care stătea lîngă el nespus de intimidată. Fusese obişnuită pînă atunci cu examinatori severi, raţionali, iar acesta nu ţinea minte nici o rugăciune, nu ştia ce întrebări să pună, era însă foarte politicos şi delicat şi dădea tuturor elevilor nota 5.

— Eu am pornit-o spre Bakvist, se adresă el către Maria Vasilievna, dar am auzit că n-ar fi acasă.

De la un loc au părăsit şoseaua lată, cotind pe un drumeag de ţară: Hanov înainte, moş Simion după el. Cei patru cai ai moşierului înaintau la pas, trăgînd anevoie trăsura din noroi. Simion cotea mereu, alegîndu-şi drumul cînd pe dîmb, cînd pe cîmpie, coborînd adesea din căruţă şi ajutîndu-şi calul. Maria Vasilievna îşi pornise iarăşi tot gîndul spre şcoală şi examene; se întreba neliniştită dacă problema dată copiilor va fi uşoară sau grea. Îi era necaz şi pe cei de la primărie, pe care îi căutase cu o zi înainte fără să-i găsească pe nici unul la birou. Ce harababură! Doi ani de cînd cere ca paznicul şcolii, care nu-i bun de nimic, e obraznic şi bate copiii, să fie înlocuit, dar nimeni nu-i ia în seamă plîngerea. Primarul e greu de găsit iar dacă izbuteşti să dai de el, se apără cu lacrimi în ochi că n-are vreme; inspectorul vine la şcoală o dată la trei ani şi nu se pricepe la nimic; mai înainte a fost funcţionar la accize şi a primit postul de inspector numai prin protecţie; comitetul şcolar se întruneşte foarte rar şi chiar atunci, nimeni nu ştie de obicei unde anume au loc întrunirile. Curatorul, un ţăran analfabet, proprietarul unei fabrici de pielărie — e prost, brutal şi bun prieten cu paznicul, aşa că doar dumnezeu ar putea şti cui trebuie să te adresezi cu o plîngere sau cînd vrei să ceri o informaţie.

„Adevărat, e bărbat frumos", îşi zise ea, aruncînd o privire spre Hanov.

Drumul devenea din ce în ce mai rău... Cînd intri în pădure, nu mai ai unde coti; făgașurile adînci sînt pline de apă care curge cu ropot, iar crengile ghimpoase îți biciuiesc obrajii.

— Ce zici, strașnic drum! glumi Hanov.

Învățătoarea îl privea și nu putea să înțeleagă de ce un om ca el trăia acolo. Cu averea, prestanța și educația lui aleasă era ciudat că-și duce traiul în singurătatea, murdăria și plictiseala acelui ținut. Viața la țară nu-i putea oferi lui nimic interesant și iată-l totuși, înaintînd în pasul cailor, ca și Simion, pe drumul desfundat, iată-l suferind aceleași lipsuri ca toți. De ce rămînea pe loc, cînd avea putința să trăiască la Petersburg sau în străinătate? Sau, dacă rămînea la moșie, de ce el, om bogat, care putea să schimbe totul în bine și dintr-un drum păcătos să facă unul bun, ca să nu se mai chinuiască nici el și să nu mai vadă expresia de desperare întipărită pe fața vizitiului său și a lui Simion, nu făcea totuși decît să rîdă, se vedea bine că totul îi este indiferent, că nici nu are nevoie de o viață mai bună. Era un om bun și blînd, dar naiv, nu înțelegea cît e de aspră și grea viața și nici n-o cunoștea de altfel, întocmai cum, ca examinator, nu știa rugăciunile. Pentru școală dona mereu globuri terestre, plin de credința că e un om folositor, un militant de frunte pentru propășirea învățămîntului public. Dar cine avea nevoie de globurile lui?

— Țin-te, Vasilievna! strigă Simion.

Căruța se lăsă puternic pe o parte, gata, gata să se răstoarne; pe picioarele învățătoarei se rostogoli ceva greu, erau cumpărăturile făcute în oraș. Apoi începu urcușul, pe mal, prin lutul cleios. Prin șănțulețe mărunte și cotite apa șuroia cu zgomot și parcă rodea drumul — nu mai aveai pe unde să treci. Caii fornăiau. Hanov coborî din trăsură și porni pe jos, pe marginea drumului. În paltonul său lung îi era cald.

— Ce zici, strașnic drum?! repetă el rîzînd. Prin asemenea hîrtoape n-ar fi de mirare să mi se strice și trăsura.

— Dar cine v-a pus să porniți la drum pe așa vreme ? îl dojeni Simion. Trebuia să stați acasă.

— Acasă-i tare urît, moșule. Nu-mi place să stau acasă.

Lîngă bătrînul Simion, Hanov părea zvelt și viguros, totuși în mersul lui era ceva, abia perceptibil, care trăda ființa roasă de un rău ascuns, o ființă slabă, gata să se prăbușească. Și deodată, pădurea se umplu parcă de un iz acru de vin. Mariei Vasilievna i se făcu frică și totodată o cuprinse un simțămînt de milă față de acest om care se pierdea, fără să știe de ce și pentru ce ; se întrebă în gînd : oare dacă ar fi fost ea soția sau sora lui, nu și-ar fi dat și viața pentru a-l salva de la pieire ?... Să-i fie soție ?... Viața lor s-a întocmit altfel însă — el stă singur în conacul lui încăpător, ea locuiește tot singură, într-un cătun mizerabil, și pînă și simplul gînd, că ei doi ar putea fi apropiați și egali, părea o închipuire zadarnică, absurdă. Fără îndoială, însăși viața și relațiile între oameni sînt atît de complicate, atît de greu de înțeles, că numai gîndindu-te la ele te încrîncenă frica și inima ți se strînge dureros.

„Este de neînțeles, își urma ea gîndul — de ce dă dumnezeu atîta frumusețe și căldură, ochi atît de minunați și triști, tocmai oamenilor slabi, nefericiți, inutili — și de ce acești oameni sînt totuși atît de plăcuți ?“

— Aici o cotim spre dreapta, spuse Hanov, urcîndu-se în trăsură. La revedere ! Cu bine !

Din nou gîndul învățătoarei se îndreptă spre elevii ei, spre examene, paznic și comitetul școlar, iar cînd o pală de vînt îi aducea la ureche huruitul îndepărtat al trăsurii, aceste gînduri se amestecau și cu altele. Nu se putea împiedica să se gîndească la niște ochi frumoși, la dragoste, la o fericire care nu se va realiza niciodată.

Să-i fie soție ?... .Diminețile sînt reci și n-are cine să facă focul, paznicul e mereu plecat undeva ; elevii au venit devreme, au adus pe picioare zăpadă și noroi și fac o gălăgie ! Totul e rece, neprietenos... Locuința ei e cuprinsă într-o singură cameră care ser-

veşte şi de bucătărie. În fiecare zi, după cursuri o doare capul, iar după masă simte o arsură la stomac. E nevoită să strîngă de la elevi bani pentru lemne şi paznic şi să-i dea curatorului, un ţărănoi sătul şi obraznic, pe care trebuie apoi să-l roage cu lacrimi, în numele domnului, ca să trimită lemne. Iar noaptea visează numai examene, cete de ţărani şi nămeţi de omăt. Viaţa aceasta a îmbătrînit-o, a abrutizat-o, a făcut-o urîtă şi greoaie, de parcă ar fi umplută cu plumb. Totul îi inspiră teamă, iar în prezenţa vreunui funcţionar sau a curatorului ea se ridică în picioare şi nu mai îndrăzneşte să se aşeze pe scaun ; pomenind despre vreunul din ei, îl numeşte respectuos „dumnealui". Nimeni n-o iubeşte şi viaţa ei se deapănă monoton, fără duioşie, fără căldura unei prietenii, fără cunoştinţe plăcute şi interesante.

În situaţia ei, ar fi o adevărată catastrofă dacă s-ar îndrăgosti.

— Ţin-te bine, Vasilievna !

Urmează iarăşi o pantă repede.

A devenit învăţătoare mînată de sărăcie, fără să simtă vocaţie. De altminteri nu s-a gîndit niciodată la necesitatea vocaţiei sau la foloasele învăţămîntului ; pentru ea lucrul cel mai de seamă nu-l constituie elevii şi nici predarea lecţiilor, ci examenele. Cînd să te mai gîndeşti la vocaţie sau la foloasele şcolii ! Învăţătorii, medicii de ţară, sau felcerii, nu pot avea în munca lor covîrşitoare nici scurtul răgaz în care i-ar putea consola credinţa că muncesc pentru un ideal, pentru ridicarea poporului. Ei sînt veşnic chinuiţi de alte gînduri, de preocupări mărunte — pîinea de toate zilele, lemnele de foc, drumurile desfundate, bolile. Ei duc o viaţă aspră, monotonă, lipsită de orice interes, viaţă pe care o poţi îndura numai devenind un animal, o vită de povară greoaie şi tăcută cum a devenit de pildă ea, Maria Vasilievna — dar cei cu spirit viu, cei nervoşi, impresionabili, pe care îi preocupă ideea unei vocaţii şi vor să muncească pentru un ideal, obosesc repede şi se lasă păgubaşi.

Simion, căutînd mereu o cale mai scurtă şi mai puţin desfundată, o lua cînd peste cîmp, cînd pe mi-

riște. Dar ici țăranii nu-i lăsau să treacă, colo dădură de pămîntul popii, fără potecă de trecere, iar mai încolo de locul împrejmuit cu un șanț adînc, loc cumpărat de Ivan Ivanov de la boier, și astfel mereu erau nevoiți să se întoarcă din drum.

Ajunseră în sfîrșit la Nijnie Gorodișce. În fața cîrciumii, pe pămîntul murdărit de bălegar, sub care mai stăruia încă zăpada, se înșiruiau cîteva care cu butii mari, pline cu acid sulfuric. Cîrciuma se umpluse de căruțași; duhnea a votcă, a tutun și a blană de oaie. Toți vorbeau tare și ușa se trîntea mereu, cu zgomot. Dincolo de peretele cîrciumii, în prăvălie, cînta cineva din armonică, fără să se oprească măcar o clipă.

Maria Vasilievna se așeză să-și bea ceaiul. La masa vecină, cîțiva căruțași încălziți de ceai și de zăpușeala din cîrciumă se răcoreau cu votcă și bere. Voci răzlețe răsunau:

— Ascultă, Kuzma! Ian-auzi! Binecuvîntează doamne! — Eu atîta pot, Ivan Dementici! Ei, cumetre, ia uită-te-ncoa!

Un mujic scund cu o bărbuță neagră și ciupit de vărsat care era de mult beat turtă, se miră deodată de ceva și începu să înjure.

— De ce înjuri? Tu, mă! se răsti la el Simion, care stătea mai deoparte. Ce, nu vezi, e domnișoara aici!

— Domnișoara, da! îl îngînă cineva dintr-un ungher.

— Și tu înjuri, cioara dracului!

— Noi adică, s-avem iertare, se rușină mujicul, noi adică bem pe banii noștri, iar domnișoara pe banii dumneaei... Bună ziua!

— Bună ziua, răspunse învățătoarea.

— Vă mulțumesc din toată inima.

Maria Vasilievna își bea ceaiul cu plăcere, se făcuse și ea roșie ca mujicii și se gîndea din nou la lemne... la paznic...

— Cumetre, ascultă! auzi ea șoptind la masa vecină. Asta-i dascălița din Viazovie, o cunosc! O domnișoară bună.

— Da, cumsecade!

Ușa se izbea mereu, unii intrau, alții ieșeau, iar pe Maria Vasilievna o împresurau aceleași și aceleași gînduri; armonica, în vremea asta, nu se mai oprise din cîntat. Razele soarelui se mutară de pe podea pe bancă, apoi pe perete și pînă la urmă se mistuiră cu totul. Mujicii de la masa vecină începeau să se pregătească de plecare. Impleticindu-se ușor, mujicul cel mărunțel se apropie de Maria Vasilievna și-i întinse mîna; după el veniră și ceilalți să-i dea mîna de rămas bun și ieșiră unul după altul; ușa scîrțîi și bufni de nouă ori la rînd.

— Vasilievna, pregătește-te! strigă Simion.

Porniră. Mergeau din nou la pas.

— Nu demult au ridicat aici o școală, la Nijnie Gorodișce a lor, zise Simion, întorcîndu-se spre învățătoare. Apoi dă doamne bine cîte ticăloșii au mai fost!

— Ce anume?

— Cică președintele și-a băgat în buzunar o mie de ruble, curatorul tot o mie, iar învățătorul cinci sute.

— Toată școala se ține cu mai puțin de o mie de ruble. Nu stă frumos să bîrfești oamenii, moșule. Astea nu-s decît trăncăneli, minciuni.

— Parcă eu știu... Ce zice lumea, aia am zis și eu.

Dar se vedea bine că Simion n-o crede. Pe învățătoare țăranii n-o iubeau: socoteau că primește o leafă prea mare — douăzeci și una de ruble (cinci nu i-ar fi de ajuns?) — și bănuiau că din banii strînși de la elevi pentru lemne și paznic, o mare parte și-i oprea ea. Curatorul credea la fel și se silea să-i iasă și lui un cîștig la cumpărarea lemnelor, apoi lua în ascuns bani de la țărani pentru a-și scoate un salariu mai mare de curator.

În sfîrșit, slavă domnului, pădurea se terminase; pînă la Viazovie drumul o ținea numai prin cîmp. Mai rămăsese puțin de mers; trebuia trecut rîul, apoi calea ferată și ajungeai la Viazovie.

— Pe unde mergi? îl întrebă Maria Vasilievna pe Simion. Ia-o la dreapta spre pod.

— Da de ce? Putem trece şi pe aici, nu-i prea adînc rîul.

— Vezi să nu înecăm cumva calul.

— Da de ce?

— Uite şi Hanov se duce tot spre pod, spuse Maria Vasilievna, zărind în depărtare spre dreapta trăsura cu patru cai. Cred că el este.

— El. Nu l-a găsit pesemne pe Bakvist. Ce prostănac, doamne iartă-mă, să facă atîta ocol, cînd pe aici scurtezi drumul cu trei verste.

Coborîră panta spre rîu. În timpul verii, rîul nu era decît un pîrăiaş, îl puteai trece uşor prin vad, iar în luna august seca de obicei; acum însă, după topirea zăpezii, rîul, foarte lat, tîra cu repeziciune apele sale tulburi şi reci. Pe mal, chiar lîngă apă, se vedeau urme proaspete de roţi — mai trecuse cineva pe aici.

— Diii! strigă Simion mînios şi îngrijorat totodată, smucind hăţurile cu putere şi dînd din coate ca o pasăre din aripi. Diii!

Calul intră în apă pînă la burtă, stătu în loc, dar porni îndată din nou; tăia valul, opintindu-se din răsputeri. Maria Vasilievna simţi deodată frig la tălpi.

— Diii cai! strigă şi ea, sculîndu-se în picioare. Diii!

Ieşiră la celălalt mal.

— Dar ce înseamnă asta, of doamne, cum aşa, adică ce... bolborosea Simion, îndreptînd hamul. Curată năpastă, cu aşa zemstvă, of, of...

Galoşii şi ghetele Mariei Vasilievna se umpluseră cu apă, poalele rochiei şi a blănii, precum şi o mînecă, şuroiau; zahărul şi făina se muiaseră — asta era mai rău decît orice — şi învăţătoarea îşi plesnea palmele, repetînd într-una:

— Of, Simion, Simion! Vezi ce-ai făcut?

La calea ferată găsiră bariera lăsată; dinspre gară trebuia să vină un tren accelerat. Dîrdîind de frig din tot trupul, Maria Vasilievna stătea lîngă barieră şi aştepta să vină trenul. În depărtare se zărea Viazovie — şcoala cu acoperiş verde şi biserica înaltă, cu crucile clopotniţei sclipind orbitor în razele soarelui care scăpăta.

Și geamurile gării sclipeau în soare, coșul locomotivei arunca trîmbe de fum roșcat, dar ei i se părea că totul tremură de frig.

Iată și trenul. În goana mersului, geamurile vagoanelor sclipeau ca și crucile de pe clopotnița bisericii, intens, orbitor, pînă la durere. Pe platforma unui vagon de clasa întîia stătea o femeie — Maria Vasilievna o privi în treacăt — mama! Ce asemănare! Același păr bogat, aceeași frunte, același fel de a ține capul puțin aplecat. Și pentru prima dată în ultimii treisprezece ani, în mintea ei reînviară deslușit, ca îndeaievea, mama, tata, fratele, locuința de la Moscova, acvariumul cu peștișori, toate amănuntele, pînă la cele mai mărunte; în urechi îi țiui o melodie cîntată la pian, răsună glasul sonor al tatălui și ea se simți deodată ca atunci, tînără, frumoasă, elegantă stînd într-o odaie caldă și luminoasă, lîngă cei dragi și apropiați; un simțămînt de bucurie, de negrăită fericire o cuprinse năvalnic; ca în extaz își strînse tare tîmplele în palme, chemînd blînd ca într-o rugăciune:

— Mamă!

Plîngea, fără să știe de ce. Tot atunci se apropie și Hanov în trăsura cu patru cai, și, văzîndu-l, ei i se năluci că trăiește fericirea pe care n-o avusese niciodată și îi zîmbi moșierului, făcîndu-i semne din cap, ca o ființă egală și apropiată; i se păru o clipă că pretutindeni, și în cer, și pe geamuri, și prin copaci, strălucește fericirea ei, izbînda ei în viață. Da, tatăl și mama nu erau morți, ea însăși nu era învățătoare, totul nu fusese decît un vis amar, un vis lung și ciudat din care s-a trezit în sfîrșit...

— Urcă-te, Vasilievna!

Năluca fericirii pieri pe dată. Bariera începu să se ridice încet. Tremurînd de frig, Maria Vasilievna se urcă în căruță. Trăsura lui Hanov o luă înainte, peste șine, iar după ea trecu și Simion. Paznicul de la canton își scoase căciula.

— Iată și Viazovie. Am sosit.

OMUL IN CARAPACE

NIȘTE vînători, pe care-i apucase noaptea pe cîmp, se hotărîseră să mîie în șura starostelui Prokofi, aflată la marginea satului Mironosițkoe. Erau numai doi: medicul veterinar Ivan Ivanîci și profesorul de liceu Burkin. Ivan Ivanîci avea un nume de familie compus, cam fistichiu și care nu i se potrivea de loc: Cimșa-Himalaiski, de aceea toată gubernia îi spunea pur și simplu Ivan Ivanîci; locuia la o herghelie din apropierea orașului și plecase la vînătoare ca să mai respire și el puțin aer curat. Cît despre profesorul Burkin, care era în fiecare vară oaspetele familiei contelui P., se simțea pe meleagurile acelea ca la el acasă.

Nici unul din ei nu dormea. Ivan Ivanîci — un bătrîn înalt și uscățiv, cu mustăți lungi — se așezase pe prag și trăgea din lulea; luna îi lumina fața din plin. Burkin se culcase în fîn, dar în șură era atît de întuneric, încît nici n-ai fi putut deslușì unde anume se cuibărise.

Așteptînd să li se facă somn, stăteau la taifas. Vorbiră de una și de alta, apoi veterinarul se minună de Mavra, nevasta starostelui, o femeie zdravănă și destul de ageră la minte care nu pășise niciodată afară din satul ei, nu văzuse nici oraș, nici cale ferată, iar în ultimii ani ședea de dimineață pînă seara cocoțată pe cuptor și nu mai ieșea din casă decît pe înnoptat.

— Nu văd nimic extraordinar în asta, spuse Burkin. Întîlnești pe lume mulți oameni, ursuzi din fire, care nu au decît un gînd: să se tragă în Carapacea lor, ca racul singuratic sau ca melcul. S-ar putea să fie o pornire atavică, o întoarcere la vremurile străvechi, cînd strămoșul omului nu era încă un animal social și trăia singur în bîrlogul lui; sau, poate pur și simplu, una din nenumăratele manifestări ale firii omenești. Cine știe? Nu sînt naturalist și nu mă îndeletnicesc cu asemenea probleme; vreau să spun numai că făpturi ca Mavra nu constituie nimic excepțional. Nici nu e nevoie să cauți prea departe; uite, chiar în orașul nostru, a murit acum două luni un coleg de-al meu, un oarecare Belikov, profesor de limba greacă. Trebuie să fi auzit de el. Îl știa toată lumea ca pe un cal breaz, fiindcă ieșea întotdeauna, chiar și pe timpul cel mai frumos, cu galoși, cu umbrelă și cu palton gros, vătuit. Umbrela și-o ținea într-o învelitoare, ceasul îl avea de asemenea într-o învelitoare cenușie, din piele de căprioară, iar cînd trebuia să-și ascută creionul, vedeai că și briceagul și-l scotea tot dintr-o învelitoare; ai fi zis că pînă și fața, mereu ascunsă în gulerul ridicat al paltonului, și-o ținea în învelitoare. Purta ochelari fumurii, flanelă, își băga vată în urechi, și, cînd se urca într-o birjă, punea să se ridice poclitul. Într-un cuvînt, în omul acesta se vădea o pornire continuă și nestăvilită de a se ascunde sub un înveliș, de a-și făuri o carapace, ca să zic așa, care să-l apere de tot ce ar fi putut veni din afară. Realitatea îl supăra, îl speria, îi provoca o stare de necontenită alarmă și poate că de aceea și proslăvea mereu trecutul și lucruri care n-au existat niciodată, pentru a-și justifica teama și sila față de prezent. Pînă și limbile antice, pe care le preda, reprezentau pentru el tot niște galoși și o umbrelă, care îl fereau de viața reală.

— Ce frumos sună, ce minunată este limba greacă! spunea el și fața i se umplea de încîntare; apoi, ca și cum ar fi vrut să dovedească temeinicia vorbelor sale, închidea pe jumătate ochii, ridica un deget și rostea: Antropos!

Belikov își dădea toată silința să-și ascundă pînă și gîndurile într-o carapace. Pentru el nu glăsuiau limpede decît circularele și articolele din ziar care interziceau ceva. Cînd o circulară îi oprea de pildă pe elevi să iasă pe stradă după ora nouă seara, sau un articol de gazetă susținea că dragostea trupească ar trebui interzisă, totul îi părea limpede și bine stabilit: e interzis — și basta! În schimb, în orice autorizație, în orice învoire, i se părea că se ascunde întotdeauna ceva suspect, ceva subînțeles și greu de admis. Cînd autoritățile aprobau înființarea în oraș a unui cerc dramatic sau a unei săli de lectură, sau deschiderea unei noi ceainării, Belikov clătina din cap și spunea încet:

— Ei da, firește, e foarte bine, foarte frumos, numai să nu iasă din asta vreun bucluc.

Orice încălcare a rînduielilor, orice abatere sau sustragere de la ele, îl umpleau de mîhnire, chiar cînd lucrul acesta nu-l privea direct. Dacă vreunul dintre colegii noștri întîrzia la sfeștanie, dacă se răspîndeau zvonuri despre vreo ștrengărie oarecare făptuită de elevi, sau dacă vreo pedagogă de la liceul de fete era zărită, seara tîrziu, în tovărășia unui ofițer, Belikov se enerva și, bineînțeles, spunea: „să nu iasă vreun bucluc". La consiliile profesorale, ne năucea nu altceva cu prudența lui de ipohondru și cu ideile lui închistate de om în carapace, repetînd de pildă că atît la liceul de băieți, cît și la cel de fete, tineretul are purtări urîte, că face prea mult zgomot în clasă — vai, să nu afle cumva șefii, vai, să nu iasă vreun bucluc — și că ar fi bine dacă din clasa a doua l-am elimina pe Petrov, și din clasa a patra, pe Egorov. Și ce crezi? Cu oftaturile și cu văicărelile lui, cu ochelarii fumurii de pe mutra lui mică și gălbejită — știi, avea un cap mic, ca de dihor — ne exaspera pe toți. Nu se lăsa pînă nu ne dădeam bătuți; scădeam nota la purtare lui Petrov și lui Egorov, îi băgam la arest și, în cele din urmă, îi eliminam pe amîndoi. Avea un obicei ciudat: să ne facă vizite acasă. Cînd venea la vreunul din noi, se așeza pe scaun și tăcea, ca și cum ne-ar fi iscodit. Stătea așa, aproape fără să scoată

o vorbă, un ceas, două, apoi pleca. Asta se chema la el „a întreține bune raporturi cu colegii". Era vădit că aceste vizite prelungite îi erau nesuferite și lui; ni le făcea numai fiindcă le socotea o datorie de coleg. Noi, profesorii, ne temeam de el. Pînă și directorul se temea. Lucru ciudat, colegii noștri erau cu toții oameni inteligenți, respectabili, crescuți în tradițiile lui Turgheniev și ale lui Șcedrin. Totuși, omul acesta, care umbla întotdeauna cu galoși și cu umbrelă, a terorizat întreg liceul timp de cincisprezece ani! Da' parcă numai liceul? Orașul întreg! Cucoanele nu mai organizau sîmbăta spectacole de amatori pe la casele lor, temîndu-se să nu afle el; popii se fereau să mănînce în fața lui mîncăruri de frupt și să joace cărți. Din pricina unor oameni de soiul lui Belikov, în ultimii zece, cincisprezece ani, orășenii noștri au început să se teamă de orice: să vorbească tare, să scrie scrisori, să facă cunoștințe noi, să citească, să ajute pe săraci și să-i învețe carte...

Ivan Ivanîci își drese glasul, voind să spună ceva, dar mai întîi își aprinse luleaua, privi la lună, și numai după aceea rosti rar, cu pauze între cuvinte:

— Da... Oameni inteligenți, respectabili, îl citesc pe Șcedrin, pe Turgheniev, pe Buckle și pe alții și totuși și-au plecat capul, l-au răbdat... Asta e.

— Belikov locuia în aceeași casă cu mine, continuă Burkin, la același etaj, ușă-n ușă; ne vedeam des și știam ce fel de viață duce. Acasă, era aceeași poveste: halat, scufă, obloane, zăvoare, o serie întreagă de opreliști și îngrădiri, și același: vai, să nu iasă vreun bucluc! Mîncarea de post nu-i sănătoasă, iar să mănînci de frupt nu se poate, fiindcă lumea ar putea spune că Belikov nu ține posturile — astfel că mînca șalău, gătit cu unt, mîncare care nu e de post, dar despre care nici nu s-ar putea susține că ar fi de frupt. Nu ținea servitoare, de frică să nu-i scoată lumea vorbe și tocmise bucătar pe un oarecare Afanasi, un moșneag de vreo șaizeci de ani, bețiv și cam scrîntit, care fusese cîndva ordonanță și învățase, de bine de rău, să gătească. Acest Afanasi stătea de obicei

lîngă ușă, cu brațele încrucișate, ofta adînc și mormăia mereu același lucru :

— Tare s-au mai înmulțit *ăștia* în ziua de azi !

Belikov avea un iatac mic, ca o cușcă, și pat cu polog. Cînd se culca, se învelea pînă peste cap ; căldura era înnăbușitoare, vîntul lovea în ușile încuiate, vuia în sobă și dinspre bucătărie veneau oftaturi care te băgau în sperieți...

Stînd așa sub plapumă, pe Belikov îl apuca frica. Se temea să nu iasă vreun bucluc, să nu-l înjunghie Afanasi, să nu se furișeze la el hoții, și toată noaptea era chinuit de visuri de groază, iar dimineața, cînd porneam împreună spre liceu, era morocănos, galben la față și se vedea limpede că liceul plin de oameni spre care se îndrepta îi umplea întreaga ființă de groază și de scîrbă, și că acestui om singuratic din fire, îi venea greu pînă și să meargă alături de mine.

— La noi în clasă e prea multă larmă, spunea el, ca și cum s-ar fi silit să găsească o justificare apăsătoarei lui stări de spirit. E scandalos !

Și închipuiește-ți că acest profesor de limba greacă, acest om în carapace, a fost la un pas de însurătoare.

Ivan Ivanîci aruncă o privire spre șură și spuse :

— Glumești !

— De loc ; oricît de ciudat ți s-ar părea, era cît pe-aci să se însoare. La noi fusese numit un nou profesor de istorie și geografie, un oarecare Mihail Savvici Kovalenko, un ucrainean. Nu venise singur, ci cu soră-sa, Varenka. Era tînăr, înalt, brun, cu niște mîini uriașe, și era de-ajuns să-i vezi fața, ca să ghicești că are o voce groasă, de bas. Într-adevăr, glasul lui răsuna ca dintr-un butoi : bu-bu-bu... Soră-sa nu mai era chiar așa tînără — să tot fi avut treizeci de ani — dar era înaltă, zveltă, cu sprîncene negre și obraji rumeni ; într-un cuvînt, o bomboană de fată, vioaie, veselă, care cînta într-una romanțe ucrainene și rîdea cu hohote. Pentru cel mai mic lucru, se pornea pe un rîs răsunător : ha-ha-ha ! Mi-aduc aminte că i-am cunoscut mai îndeaproape pe Kovalenci în casa directorului, cu prilejul zilei onomastice a acestuia. Printre belferii severi, plicticoși și plini de ei, care

chiar la sărbătorirea unui coleg veneau numai din obligație, am văzut deodată născîndu-se parcă din spuma mării o nouă Afroditâ : se plimba cu mîinile în șold, rîdea cu hohote, cînta și dansa... Ne-a cîntat cu mult sentiment „Bate vîntul", apoi încă o romanță, și încă una, și ne-a vrăjit pe toți, chiar și pe Belikov, care s-a așezat lîngă ea și i-a spus cu un zîmbet dulce :

— Prin gingășia și sonoritatea ei plăcută, limba ucraineană amintește de greaca antică.

Măgulită, Varenka i-a povestit cu multă duioșie și putere de convingere că are o mică fermă în județul Gadiaci, că la acea fermă locuiește mămica ei și că acolo cresc niște pere, niște zămoși și niște harbuji strașnici ! Că pe la ei la pepene verde se spune harbuz și că ucrainenii fac din pătlăgele vinete și din roșii un borș „atît de gustos, atît de gustos, că-i de-a dreptul nemaipomenit".

O ascultam, o ascultam, și dintr-o dată ne-a venit la toți același gînd.

— Ar fi bine să-i căsătorim, mi-a șoptit nevasta directorului.

Nu știu de ce, ne-am adus cu toții aminte că Belikov al nostru nu era însurat, și, deodată, ni s-a părut ciudat că pînă atunci nu luasem în seamă, scăpasem cu totul din vedere un amănunt atît de important din viața lui. Am început să ne întrebăm cum o fi privind el femeia, cum o fi rezolvat el această problemă atît de arzătoare ? Pînă atunci, acest lucru nu ne interesase de loc ; poate că nici nu concepeam măcar că un om care ieșea pe timp oricît de frumos numai cu galoși și dormea sub polog ar putea să iubească.

— El e de mult trecut de patruzeci de ani, iar ea are treizeci... își precizase nevasta directorului gîndul. Cred că l-ar lua.

Cîte nu se pun la cale la noi în provincie, din plictiseală, cîte lucruri inutile, absurde ! Și aceasta, fiindcă nu se face tocmai ceea ce ar trebui făcut. Iată, de pildă, ce nevoie am simțit noi deodată să-l însurăm pe acest Belikov pe care nimeni nu și-l putea închipui însurat ? Nevasta directorului, nevasta inspectorului și toate cucoanele liceului nostru au prins parcă viață,

s-au făcut chiar mai frumoase, ca și cum ar fi descoperit deodată un țel în viață. Cînd nevasta directorului mergea acum la teatru, o vedeam în loja ei pe Varenka, strălucind de fericire, cu un evantai cît o coadă de curcan, iar alături de ea pe Belikov, mic, sfrijit, ca și cum ar fi fost scos de acasă cu cleștele. Cînd dădeam o serată, doamnele îmi cereau să-i poftesc neapărat pe Belikov și pe Varenka. Pe scurt, mașina se pusese în mișcare. Am aflat curînd că Varenka nu avea nimic împotriva căsătoriei. Traiul în casa fratelui ei nu prea era vesel ; toată ziua se certau și se ocărau. Să-ți povestesc, bunăoară, o scenă : Kovalenko, un lungan vînjos, cu cămașă brodată și cu un moț de păr ieșindu-i de sub șapcă, mergea pe stradă, ținînd într-o mînă un pachet cu cărți și în cealaltă o bîtă noduroasă. În spatele lui venea Varenka, ducînd și ea niște cărți.

— Mihailik, tu nici nu le-ai citit ! îl dojenea ea cu glas tare. Eu știu ce spun. Pot să jur că n-ai citit nimic din toate astea.

— Și eu îți spun că am citit ! țipa Kovalenko, lovind cu bîta în trotuar.

— Of, doamne, Mincik ! De ce te superi ? Discutăm doar în principiu.

— Dar dacă îți spun că le-am citit ! țipa și mai tare Kovalenko.

Acasă la ei, cum intra cineva străin, începea cearta. Se vedea că-i era și ei lehamite de așa viață, îi era dor de un colț al ei ; unde mai pui că se gîndea și la vîrstă ; nu mai avea vreme să aleagă, trebuia să se mărite cu oricine, chiar și cu un profesor de limba greacă. La drept vorbind, celor mai multe dintre domnișoarele noastre le era totuna cu cine se măritau, numai nemăritate să nu rămînă. Oricum, Varenka începuse să-i arate lui Belikov al nostru o bunăvoință deosebită.

Dar Belikov ? Îi făcea vizite lui Kovalenko, ca și nouă. Venea, se așeza pe scaun și tăcea. Tăcea chitic, iar Varenka îi cînta „Bate vîntul", îl privea gînditoare, cu ochii ei întunecați, sau se pornea deodată pe hohote de rîs :

— Ha-ha-ha !

În dragoste, și mai ales în căsnicie, sugestia joacă un rol de căpetenie. Toți — și colegii și cucoanele — începuseră să-l asigure pe Belikov că trebuie să se însoare, că era singurul lucru care-i mai rămăsese de făcut în viață ; toți îl felicitam și-i spuneam cu un aer solemn că însurătoarea este un pas serios... și tot soiul de alte banalități. Unde mai pui că Varenka era frumușică, atrăgătoare, fată de consilier de stat, avea și o fermă, dar, mai ales, era prima femeie care se purta cu el prietenește, cu căldură. Astfel că, în cele din urmă, Belikov își pierduse capul și se convinsese că trebuie într-adevăr să se însoare.

— Era momentul potrivit să i se ia galoșii și umbrela, spuse Ivan Ivanîci.

— Închipuiește-ți că lucrul acesta s-a dovedit cu neputință. Acasă, avea fotografia Varenkăi pe masă, de cîte ori venea la mine îmi vorbea numai de ea, de viața de familie, de faptul că însurătoarea e un pas serios, toată ziua îl găseai la Kovalenci, dar felul de viață nu și-l schimba întru nimic. Dimpotrivă, hotărîrea de a se însura îi dăduse un fel de stare bolnăvicioasă... slăbise, se gălbejise și se ascunsese parcă și mai mult în carapacea lui.

— Varvara Savvișna îmi place, îmi spunea el cu un zîmbet sfios, strîmb, și știu că orice om trebuie neapărat să se însoare, dar... totul s-a întîmplat cam prea dintr-o dată... Trebuie să mă mai gîndesc.

— Ce să te mai gîndești ? îi răspundeam eu. Însoară-te și gata.

— Nu, însurătoarea este un pas serios, mai întîi trebuiesc bine cîntărite îndatoririle viitoare, răspunderea... ca să nu iasă pe urmă vreun bucluc... Chestiunea asta mă neliniștește mult, nu mai dorm noaptea de loc. Și mărturisesc că mă cam tem : și ea și fratele ei au un fel cu totul neobișnuit de a gîndi ; amîndoi raționează în mod foarte ciudat. Nu mai vorbesc de firea ei : e atît de aprigă ! Te pomenești că după însurătoare intru în vreun bucluc.

Și azi așa, mîine așa, își tot întîrzia cererea în căsătorie, o amîna, spre marea nemulțumire a neves-

tei directorului și a tuturor cucoanelor noastre; nu mai sfîrșea cu cîntărirea îndatoririlor și răspunderilor viitoare. În schimb, se plimba aproape zilnic cu Varenka, socotind, poate, că așa se cade în situația lui, apoi venea la mine să vorbească despre viața de familie. Cred însă, că, pînă la urmă, ar fi cerut-o și astfel s-ar fi înfăptuit una din acele căsătorii stupide și fără rost, cum se fac la noi cu miile, din plictiseală, din lipsă de altă îndeletnicire, dacă nu s-ar fi iscat ca din senin un *Kolossalische Skandal* [1]. Trebuie să-ți spun că lui Kovalenko, Belikov îi fusese antipatic încă din prima zi și nu putea să-l sufere.

— Nu înțeleg, ne spunea el, dînd din umeri, nu înțeleg cum îl puteți înghiți pe delatorul ăsta, cu mutra lui scîrboasă. Și apoi, cum puteți trăi aici, domnilor? Atmosfera e înnăbușitoare, otrăvită. Vă credeți pedagogi, profesori? Nu sînteți decît niște birocrați; liceul vostru nu e un templu al științei, ci o direcțiune a bunei-cuviințe; miroase a acru, ca la un comisariat de poliție. Nu, fraților, nu mai zăbovesc decît puțină vreme printre voi; plec, mă duc acasă, să prind raci și să-i învăț carte pe puii de ucraineni. Da, plec, iar pe voi vă privește: n-aveți decît să rămîneți aici cu Iuda al vostru pînă ce o crăpa.

Alteori îl apuca rîsul și rîdea cu hohote, pînă la lacrimi, cu glasul lui cînd gros ca de bas, cînd subțire și ascuțit. După ce se mai potolea, mă întreba, făcînd un gest de nedumerire cu brațele:

— De ce tot vine pe capul meu? Ce vrea? Stă, tace și se uită.

Îl poreclise pe Belikov „păianjenul la pîndă". Bineînțeles că noi ne feream să-i vorbim despre intenția sorei sale de a se mărita cu „păianjenul la pîndă". Cînd într-o zi nevasta directorului i-a dat a înțelege că ar fi bine ca Varenka să-și facă un rost în viață, alături de un om atît de serios, atît de unanim stimat ca Belikov, Kovalenko s-a încruntat și a mîrîit:

---

[1] Un scandal monstru (incorect în limba germană; corect — *Kolossaler Skandal)* (n.t.).

— Nu-i treaba mea. N-are decît să se mărite cu cine o vrea, fie și cu o năpîrcă ; eu nu mă amestec în treburile altora.

Ascultă mai departe. Un poznaș a făcut o caricatură : Belikov, cu galoși, pantaloni suflecați și umbrelă deschisă, la braț cu Varenka, iar jos era scris : „antroposul amorezat". Expresia era prinsă uimitor de bine. Se vede că artistul lucrase multe nopți la rînd, deoarece toți profesorii liceului de băieți, ai liceului de fete și ai seminarului, precum și funcționarii, au primit cîte un exemplar. Belikov de asemenea. Caricatura i-a făcut o impresie zdrobitoare.

Duminica următoare era tocmai întîi mai și, noi toți, profesori și elevi, hotărîsem să ne adunăm la liceu pentru a merge împreună la iarbă verde, afară din oraș. Am ieșit din casă o dată cu Belikov ; era galben la față și mai întunecat ca niciodată.

— Ce oameni răi, plini de ură sînt pe lumea asta ! mi-a spus el și buzele au început să-i tremure.

Mi s-a făcut milă de el. Cum mergeam așa pe stradă, ce crezi ? Ne-a ajuns din urmă, pe bicicletă, Kovalenko, urmat de Varenka, și ea tot pe bicicletă, roșie la față, obosită, dar veselă, bucuroasă.

— Noi o luăm înainte ! ne-a strigat ea. Vremea e atît de frumoasă, atît de frumoasă, că-i de-a dreptul nemaipomenit !

Și pe aci le-a fost drumul la amîndoi. Din galben ce era Belikov al meu s-a făcut alb și a rămas locului ca trăsnit.

— Dă-mi voie, te rog, ce înseamnă asta ? m-a întrebat el, privindu-mă stăruitor. Sau poate mă înșală vederea ? Se cade oare ca profesorii de liceu și femeile să se plimbe cu bicicleta ?

— Și de ce nu ? Doar nu-i ceva necuviincios, i-am răspuns eu. N-au decît să se plimbe.

— Ce tot vorbești, a strigat el, uimit de seninătatea mea. Așa ceva nu se poate.

Era atît de indignat, încît nici n-a mai vrut să meargă cu noi și s-a întors acasă.

A doua zi își freca într-una mîinile, nervos, tresărea mereu și se cunoștea după față că nu-i în apele

lui. A plecat chiar de la lecții, ceea ce i se întîmpla pentru întîia dată în viață. Nici de mîncat n-a mîncat. Spre seară, s-a îmbrăcat cît mai gros, cu toate că era cald ca vara, și s-a dus la Kovalenci. Varenka nu era acasă ; nu l-a găsit decît pe fratele ei.

— Ia loc, te rog, i-a spus Kovalenko rece, încruntîndu-se ; avea ochii cîrpiți de somn — dormise după amiază și nu era în apele lui.

Belikov a stat vreo zece minute fără să scoată o vorbă, apoi a început :

— Am venit la dumneata să-mi ușurez sufletul. Ceva mă apasă greu, foarte greu. Un măscărici m-a desenat cu o înfățișare ridicolă, pe mine și pe o altă persoană, care ne este apropiată amîndorura. Socotesc de datoria mea să te asigur că n-am nici o vină în această întîmplare... N-am oferit nici un prilej pentru o asemenea batjocură, dimpotrivă, m-am purtat întotdeauna cît se poate de corect.

Kovalenko ședea morocănos și tăcea. Belikov a așteptat cîteva clipe un răspuns, apoi a continuat încet, cu glas trist.

— Și încă ceva voiam să-ți mai spun. Sînt de mult în învățămînt, iar dumneata abia îți începi apostolatul, așa că, în calitate de coleg mai vechi, socotesc de datoria mea să te feresc de anumite greșeli. Dumneata te plimbi cu bicicleta, și această îndeletnicire este cu totul nepotrivită pentru un educator al tineretului.

— Și de ce ? l-a întrebat Kovalenko cu glasul său de bas.

— Mai e nevoie să lămuresc acest lucru, Mihail Savvici ? Nu se înțelege de la sine ? Ce să mai facă elevii, dacă profesorii se plimbă cu bicicleta ? Nu le mai rămîne decît să umble cu capul în jos și cu picioarele în sus ! Și apoi, dacă lucrul acesta nu este autorizat prin circulară, înseamnă că este oprit. Ieri m-am îngrozit ! Cînd am văzut-o pe surioara dumitale, mi s-a făcut negru înaintea ochilor. O femeie sau o fată pe bicicletă ! E ceva groaznic !

— Și, la urma urmei, dumneata ce dorești ?

— Nu doresc decît un singur lucru, să te previn, Mihail Savvici. Ești tînăr, ai înaintea dumitale tot viitorul ; trebuie să te porți foarte, foarte prudent, și dumneata săvîrșești multe greșeli, vai, cît de multe ! Porți cămăși brodate, te plimbi mereu pe stradă cu mai știu eu ce cărți, și acum văd că umbli și pe bicicletă. Dacă află directorul că dumneata și cu sora dumitale vă plimbați cu bicicleta, și lucrul ajunge la cunoștința epitropului... O să fie bucluc !

— Faptul că eu și cu sora mea ne plimbăm cu bicicleta nu privește pe nimeni ! i-a răspuns Kovalenko, făcîndu-se stacojiu. Iar dacă îndrăznește cineva să se amestece în treburile mele casnice sau de familie, îl trimit la toți dracii.

Belikov a pălit și s-a ridicat.

— Dacă-mi vorbești pe un asemenea ton, nu pot să continui, a spus el. În prezența mea, te rog să nu-ți îngădui să te exprimi astfel despre superiori. Trebuie să ai respect față de autorități.

— Am spus eu ceva rău despre autorități ? l-a întrebat Kovalenko, privindu-l cu ură. Și la urma urmelor, te poftesc să mă lași în pace. Sînt un om cinstit și nu vreau să stau de vorbă cu dumneata. Nu-mi plac delatorii.

Cuprins de un tremur nervos, Belikov a început să se îmbrace în grabă. I se citea pe față groaza. Pentru prima dată în viața lui îi era dat să audă asemenea grosolănii.

— Poți să spui ce vrei, a bolborosit el, ieșind din vestibul și oprindu-se în capul scării. Trebuie însă să te previn : s-ar putea să ne fi auzit cineva ; de aceea mă văd nevoit să raportez domnului director discuția noastră... în linii generale, pentru ca această discuție să nu fie răstălmăcită. Sînt dator s-o fac.

— Să raportezi ? Du-te și raportează sănătos.

Kovalenko l-a apucat de guler, i-a făcut vînt și Belikov s-a rostogolit pe scară, bocănind înfundat cu galoșii. Cu toate că scara era înaltă și repede, a ajuns cu bine jos, unde s-a ridicat în picioare, pipăindu-și nasul, ca să vadă dacă nu i se spărseseră ochelarii. Dar tocmai în clipa în care se ducea de-a berbeleacul,

Varenka intra în casă, însoțită de două doamne; tustrele s-au oprit jos la intrare, contemplîndu-i căderea, ceea ce pentru Belikov a fost mai îngrozitor ca orice. Ar fi preferat să-și rupă gîtul și amîndouă picioarele, decît să ajungă de rîsul lumii: acum, pățania lui avea să fie aflată de tot orașul, avea să ajungă pînă la urechile directorului și ale epitropului — vai, de n-ar ieși vreun bucluc! Îl aștepta desigur o nouă caricatură și toate aveau să se termine cu ordinul de a-și da demisia...

Cînd s-a ridicat în picioare, Varenka l-a recunoscut; văzîndu-i mutra caraghioasă, paltonul mototolit, galoșii, și neînțelegînd ce se petrecuse, crezînd pesemne că Belikov se împiedicase și căzuse din întîmplare, n-a putut să se stăpînească și s-a pornit pe un rîs cu hohote, care a răsunat prin toată casa.

— Ha-ha-ha!

Cu acest „ha-ha-ha" răsunător, prelung, s-au sfîrșit toate: și cererea în căsătorie, și existența pămîntească a lui Belikov. N-a mai ascultat ce-i spunea Varenka și nici n-a mai văzut nimic. Întors acasă, primul lucru pe care l-a făcut a fost să ia de pe masă fotografia ei, apoi s-a culcat și nu s-a mai dat jos din pat.

Peste trei zile, m-am pomenit cu Afanasi, care venea să mă întrebe dacă n-ar fi bine să se ducă după doctor, deoarece cu stăpînul său nu era lucru curat. Am intrat la Belikov. Stătea lungit sub polog, acoperit cu plapuma și tăcea; la toate întrebările mele, n-a răspuns decît prin da sau nu, și atît. În jurul lui, Afanasi umbla de colo colo, întunecat, încruntat și oftînd adînc; mirosea a votcă ca într-o cîrciumă.

Peste o lună, Belikov a murit. L-am dus la groapă cu toții, adică amîndouă liceele și seminarul. Așa cum stătea întins în coșciug, avea o expresie blîndă, plăcută, veselă chiar, ca și cum s-ar fi bucurat că nimerise în sfîrșit într-o carapace din care nu avea să mai iasă niciodată. Da, își atinsese idealul! Și parcă în cinstea lui, tot timpul înmormîntării vremea a fost posomorîtă, ploioasă, și noi toți eram cu galoși și umbrele. Varenka a asistat și ea la înmormîntare și la coborîrea sicriului în groapă, a izbucnit în plîns.

Am constatat că ucrainencele nu știu decît să plîngă sau să rîdă ; ele nu cunosc o stare sufletească intermediară.

Mărturisesc că e o adevărată plăcere să înmormîntezi oameni ca Belikov. Întorcîndu-ne de la cimitir, eram toți, chipurile, amăriți, pleoștiți ; nici unul nu îndrăznea să-și manifeste simțămîntul ascuns de plăcere, simțămînt asemănător celui pe care-l încercam pe timpuri, în copilărie, cînd cei mari plecau de acasă, iar noi puteam alerga în voie, un ceas sau două prin grădină, îmbătîndu-ne de o deplină libertate. Ah, libertatea, libertatea ! Chiar numai o aluzie, o licărire de nădejde de a o dobîndi vreodată, dă aripi sufletului, nu-i așa ?

Ne-am întors de la cimitir bine dispuși. Dar, nici n-a trecut bine săptămîna și viața a început să curgă iarăși ca și mai înainte, la fel de aspră, obositoare, fără rost, neinterzisă prin vreo circulară, dar nici autorizată pe deplin ; nu se simțea nici o îmbunătățire. Și într-adevăr, pe Belikov îl înmormîntasem, dar cîți oameni ca el, în carapace, nu rămăseseră și cîți nu vor mai fi !

— Da, asta-i, spuse Ivan Ivanîci, aprinzîndu-și luleaua.

— Cîți nu vor mai fi ! repetă Burkin.

Profesorul de liceu ieși din șură. Era un om scund, gras, cu desăvîrșire chel, cu o barbă neagră, lungă, care mai-mai să-i ajungă pînă la brîu ; o dată cu el ieșiră și doi ciini.

— Ce lună minunată ! spuse el, privind spre cer.

Se făcuse miezul nopții. Spre dreapta, se vedea tot satul ; ulița lungă se întindea departe, la vreo cinci verste. Totul era cufundat într-un somn liniștit, adînc ; nici o mișcare, nici un sunet — cu greu îți venea să crezi că în natură poate fi o asemenea liniște. Cînd privești pe o noapte cu lună o uliță largă de sat, cu casele, cu stogurile, cu sălciile ei adormite, pieptul ți se umple de atîta liniște ! Ascunzîndu-se în umbrele nopții, de trude, de griji și de mîhniri, sufletul se îmblînzește și, năpădit de triste ți, se dovedește dintr-o dată minunat. Ți se pare atunci că și stelele îl privesc

cu dragoste și înduioșare, că nimic rău nu mai dăinuie pe pămînt și că peste tot domnește fericirea... În stînga, chiar de la marginea satului, începea cîmpul; îl vedeai așternîndu-se departe, pînă în zare, și pe tot întinsul lui, scăldat în lumina lunii, domnea aceeași nemișcare, aceeași tăcere.

— Da, asta-i, spuse iarăși Ivan Ivanîci. Dar faptul că trăim la oraș, înghesuiți într-o atmosferă înnăbușitoare, că scriem hîrtii de prisos și jucăm *wint,* nu este oare și asta un fel de carapace? Și faptul că ne petrecem toată viața în mijlocul unor trîndavi, unor pisălogi, unor femei toante și leneșe, că spunem și ascultăm fel de fel de fleacuri, nu este oare tot un fel de carapace? Dacă vrei, am să-ți povestesc și eu o întîmplare foarte instructivă.

— Nu, s-a făcut tîrziu; trebuie să ne culcăm, spuse Burkin. S-o lăsăm pe mîine.

Intrară în șură și se întinseră în fîn. Abia se cuibăriseră și aținiseră, cînd deodată auziră pași ușori: tup, tup... Cineva umbla în apropierea șurei; făcea cîțiva pași, după o clipă se oprea, apoi se auzea din nou: tup, tup... Cîinii începură să mîrîie.

— E Mavra, spuse Burkin.

Pașii încetară.

— Să-i vezi și să-i auzi pe toți cum mint, își continuă Ivan Ivanîci gîndul cu glas tare, întorcîndu-se pe partea cealaltă, și cum, după aceea, tot pe tine te socotesc tîmpit că le rabzi minciuna; să înduri jigniri, înjosiri, să nu îndrăznești să declari pe față că ești de partea oamenilor cinstiți, liberi, să minți și tu cu zîmbetul pe buze, și toate astea pentru o bucată de pîine, pentru un colțișor cald, pentru un nenorocit de grad care nu face doi bani — nu, așa nu se mai poate trăi!

— Ei, asta-i altă poveste, Ivan Ivanîci, spuse profesorul. Hai să dormim!

Peste zece minute, Burkin dormea dus. Ivan Ivanîci se tot răsucea, oftînd, cînd pe o parte, cînd pe cealaltă. După o vreme se sculă, ieși din nou afară și așezîndu-se pe prag, își aprinse luleaua.

AGRIȘUL

ÎNCĂ din faptul zilei, cerul se acoperise de nori vineți; era liniște și arșița nu prea dogoritoare; o vreme urîtă, ca în atîtea zile posomorîte, cînd deasupra stepei s-au strîns de mult norii, aștepți ploaia, dar ploaia nu vine. Medicul veterinar, Ivan Ivanîci și profesorul de liceu Burkin obosiseră umblînd pe stepa ce li se părea fără capăt. Departe în fața ochilor, se zăreau morile de vînt ale satului Mironosițki, spre dreapta se ridica un șir de dealuri mici, pierdute în spatele satului; știau amîndoi că acolo curge rîul și sînt lunci cu sălcii verzi, este și un conac, iar dacă privești de pe muchea dealului, vezi un cîmp tot pe atît de întins, cu stîlpi de telegraf mărginind calea ferată; trenul, cînd trece, seamănă de departe cu o omidă; în zilele senine zărești de acolo chiar și orașul. Acum, în liniștea din jurul lor, cînd întreaga natură părea supusă și îngîndurată, Ivan Ivanîci și Burkin își simțeau sufletele pline de dragoste pentru această stepă și amîndoi se gîndeau cît de nemărginit de mare și de minunată este țara lor.

— Data trecută cînd ne-am întîlnit în magazia lui Prokofi, starostele, vorbi Burkin, ai început să spui o poveste.

— Da, am vrut să povestesc ceva despre fratele meu.

Ivan Ivanîci oftă din adîncul pieptului și voi să-și aprindă luleaua, ca să înceapă a povesti, dar deodată se porni ploaia. După cinci minute turna ca din găleată și era greu să-ți dai seama cînd va înceta ropotul. Ivan Ivanîci și Burkin se opriră nehotărîți; cîinii, murați de ploaie, îi priveau rugător, stînd cu coada între picioare.

— Trebuie să ne adăpostim undeva, hotărî Burkin. Hai să mergem la Aleohin. E aproape de aici.

— Să mergem.

Cotiră din șosea și o luară prin miriște, cînd drept înainte, cînd oblicînd spre dreapta, pînă dădură de un drumeag. În curînd se ivi un șir de plopi mărginind o grădină, apoi acoperișurile roșii ale hambarelor; sclipiră apele rîului și se deschise ochilor priveliștea unei proprietăți întinse, avînd pe ea și o moară cu scăldătoare alături. Era moșia Sofino, unde-și făcea veacul Aleohin.

Moara duduia, acoperind răpăitul ploii; podina ei tremura ușor. Lîngă căruțe, caii uzi își aplecau capetele și oamenii umblau acoperiți cu saci. Era umezeală, murdărie și atît de urît totul, încît și apa din zăgaz părea rece și neprietenoasă. Ivan Ivanîci și Burkin se simțeau murdari, hainele ude le încurcau mișcările, picioarele le erau grele din pricina noroiului cleios; trecură podețul în tăcere și tot tăcînd începură să urce spre hambarele boierești; ai fi zis că sînt supărați unul pe altul.

Într-un hambar vuia o treierătoare; prin ușa deschisă năvălea afară pleava. În prag stătea Aleohin, un bărbat de vreo patruzeci de ani, înalt, gras, cu părul lung, părînd mai mult un profesor sau pictor decît moșier. Avea o cămașă de pînză albă, nespălată de mult, strînsă la brîu cu un capăt de sfoară și drept pantaloni purta o pereche de izmene; pe cizme i se lipiseră stolopane de noroi cu paie. Nasul și obrajii i se înnegriseră de praf. Recunoscînd pe Ivan Ivanîci și pe Burkin se văzu bine că venirea lor îi făcea plăcere.

— Poftiți în casă, domnilor, îi întîmpină el zîmbind, vin și eu numaidecît.

Casa era mare, cu etaj. Aleohin își oprise jos, la parter, două camere boltite, cu ferestrele mici — le locuiseră mai înainte vătafii ; erau mobilate simplu și miroseau a pîine de secară, a votcă ieftină și hamuri. Sus, în camerele de primire, el se urca rar, numai cînd veneau musafiri ; Ivan Ivanîci și Burkin fură întîmpinați în casă de o slujnică tînără și atît de frumoasă, că amîndoi deodată, se opriră, întorcîndu-și ochii unul spre celălalt.

— Nici nu vă puteți închipui cît de fericit sînt să vă văd, spunea Aleohin, venind în urma lor. Nici nu mă așteptam ! Pelagheia, se adresă el servitoarei, dă te rog oaspeților haine de schimb și scoate-mi și mie, că o să mă schimb și eu. Numai că ar trebui mai întîi să mă spăl, mi se pare că nu m-am mai spălat de astă-primăvară. Nu vreți și dumneavoastră să mergeți o dată cu mine să ne îmbăiem ? Pînă ne întoarcem, o să ne pregătească Pelagheia tot ce trebuie.

Frumoasa Pelagheia, o femeie subțirică, delicată, le aduse săpun și cearșafuri. Aleohin și oaspeții plecară la baie.

— Da, de mult nu m-am mai spălat, spunea el, dezbrăcîndu-se, baia după cum vedeți e bună, tatăl meu a clădit-o, dar nu știu cum, nu prea am vreme de pierdut.

Așezat pe trepte își săpunea părul lung și apa din jur se făcea treptat castanie.

— Da, se cunoaște... spuse Ivan Ivanîci, privind semnificativ spre el.

— De mult nu m-am mai spălat... repetă stingherit Aleohin și se săpuni încă o dată, iar apa de pe lîngă el se făcu de astă dată albastră-închis, ca cerneala.

Ivan Ivanîci ieși afară, se aruncă zgomotos în rîu și începu să înoate sub ploaie, dînd tare din mîini ; din jurul lui porneau valuri, iar pe valuri se legănau nuferi albi. Înotă pînă la jumătatea apei îngrădite de stăvilar, se scufundă și peste un minut se ivi în alt loc și începu să înoate din nou, scufundîndu-se iarăși și încercînd să dea de fund. „Ah, doamne, îngîna el mereu, în extaz, ah, doamne...“ Înotă așa pînă la moară, vorbi ceva acolo cu țăranii și porni înapoi.

La jumătatea apei îngrădite se întoarse cu fața în sus, lăsîndu-se biciuit de ploaie. Burkin și Aleohin se îmbrăcaseră și se pregăteau să plece, iar el nu mai isprăvea înotînd și scufundîndu-se.

— Ah, doamne... repeta în neștire. Ah, doamne, miluiește-mă.

— Hai, ajunge ! strigă spre el Burkin.

Se întoarseră în casă. Și abia după ce li s-a aprins lampa, în salonul cel mare de la etaj, după ce Burkin și Ivan Ivanîci, îmbrăcați în halate de mătase și papuci calzi, s-au cuibărit în fotolii, iar Aleohin, spălat și pieptănat, umbla în haine noi prin salon, fericit de senzația ce i-o da căldura, curățenia, îmbrăcămintea uscată și încălțămintea ușoară, și după ce frumoasa Pelagheia, pășind fără zgomot pe covor și zîmbind liniștit, le-a servit ceaiul și dulceața, numai atunci Ivan Ivanîci începu să povestească ; părea că-l ascultă nu numai Burkin și Aleohin, dar și doamnele bătrîne, și cele tinere, și militarii care priveau liniștit și sever din ramele aurite.

— Noi sîntem doi frați, începu el, eu, Ivan Ivanîci, și altul mai tînăr cu vreo doi ani, Nikolai Ivanîci. Eu am învățat mai multă carte și am devenit doctor veterinar, iar Nikolai și-a luat încă de la vîrsta de 17 ani un serviciu la stat. Tatăl nostru, Cimșa-Himalaiski, intrase în armată ca soldat, dar, cu timpul, a căpătat grad de ofițer și ne-a lăsat moștenire un titlu de noblețe ereditară și o moșioară. După moartea lui, moșioara ne-a fost luată pentru datorii, dar pînă atunci toată copilăria ne-am trăit-o la țară, în libertate. Ca și copiii de țărani, ne petreceam toată ziua, uneori și noaptea, pe cîmp sau în pădure ; păzeam caii, scoteam coaja de pe trunchiurile teilor, prindeam pești, ne găseam și alte îndeletniciri asemănătoare... ei, și cred că știți că acela care barem o dată în viață a prins un ghigorț, sau a privit sturzii, zburînd în stoluri line deasupra satului în aerul rece și limpede de toamnă, acela nu mai poate trăi cu plăcere la oraș ; pe el pînă la moarte îl vor atrage zările întinse ale satului. Fratele meu se plictisea la serviciu. Treceau anii și el înțepenise pe același scaun, scriind

aceleași hîrtii ; nu se gîndea decît cum s-ar putea întoarce din nou la țară. Nostalgia i s-a cristalizat treptat într-o dorință, în visul de a-și cumpăra un conac undeva, pe malul vreunui rîu sau iaz.

Era un om blînd, bun, iubit de toți, dar nu i-am aprobat niciodată dorința de a se închide pentru toată viața într-un conac. E o vorbă veche că omului nu-i trebuiesc la urma urmei decît trei coți de pămînt. Dar cei trei coți ajung unui cadavru, nu unui om. Pe mulți îi auzi acum preamărind pe acei oameni din sferele culte care se simt atrași de țarină și tind să viețuiască în conacuri. Dar conacurile nu sînt nici ele altceva decît aceiași trei coți de pămînt. Să pleci din oraș, să abandonezi lupta și freamătul vieții, să pleci și să te ascunzi într-un conac — asta nu mai e trai, este expresia egoismului, a lenei, e un fel de călugărie, dar o călugărie fără eroism. Omului nu-i trebuie trei coți de pămînt, nu-i trebuiesc conacuri, ci întreg globul pămîntesc, natura toată, pentru a-și putea manifesta nestingherit aptitudinile și particularitățile unui spirit liber.

Stînd și scriind la birou, fratele meu Nikolai visa cum va mînca uneori cîte o ciorbă gătită de el însuși și a cărei mireasmă plăcută va umple întreaga curte, cum va prînzi alteori la iarbă verde, va dormi în soare, va sta ore întregi pe banca din poartă, privind cîmpiile și pădurea. Cărțile de agricultură și obișnuitele sfaturi de prin calendare constituiau o adevărată bucurie pentru el, erau hrana lui sufletească preferată ; își cumpăra și ziare, dar căuta în ele numai anunțurile care vesteau că se vînd atîtea și atîtea deseatine de pămînt arabil, cu pășune, conac, rîu, livadă, moară și iaz. Citind i se conturau în minte potecile din livadă, florile, fructele, graurii din colivie, caracuda din iaz, tot lucruri de felul acesta. Tablourile și le imagina de fiecare dată altfel, potrivit cu cuprinsul anunțurilor ce-i cădeau sub ochi, dar, nu știu de ce, în nici unul din ele nu lipsea agrișul. Cu timpul nu-și mai putu imagina un conac, un colțișor poetic, fără șirul de tufe de agriș.

„Viața la țară are plăcerile ei, spunea adesea frate-meu. Stai pe terasă, bei ceai, pe iaz înoată rățuștele tale, tufele de agriș cresc alături... și totul în jur miroase atît de frumos!"

Schița planul moșiei viitoare și de fiecare dată nota pe plan aceleași puncte : a) casa boierească, b) dependințele pentru argați, c) grădina de zarzavat, d) agrișul. Trăia cu zgîrcenie ; niciodată nu mînca și nu bea îndestul, purta haine ca vai de lume, drept ca un cerșetor și așa strîngea ban peste ban și-i depunea la bancă. Mă durea sufletul privindu-l și totdeauna îi dădeam ceva și-i trimiteam și de sărbători, dar el punea și banii ăștia deoparte. Unor oameni, cînd le intră o idee în cap, s-a isprăvit, nu le-o mai poți scoate.

Cu vremea a fost mutat într-un alt județ. Trecuse de patruzeci de ani, dar tot așa citea anunțurile în ziare și făcea economii. Am aflat apoi că s-a însurat. Tot în scopul de a-și cumpăra un conac cu agriș, luase o văduvă bătrînă și urîtă, fără s-o iubească, numai pentru că avea ceva bani. Însurat, ducea un trai tot atît de cărpănos, își ținea nevasta mai mult flămîndă, iar banii de zestre i-a depus tot la bancă, pe numele lui. Văduva fusese căsătorită cu un funcționar de la poștă și era obișnuită cu mîncări bune, cu plăcinte și lichioruri, dar la al doilea bărbat nici pîine neagră nu vedea pe săturate ; de inimă rea a început să slăbească și peste vreo trei ani și-a dat duhul. Bineînțeles că fratelui meu nu i-a dat prin gînd niciodată că el este vinovat de moartea soției. Banii sucesc mintea oamenilor, întocmai ca votca. În orașul nostru a murit mai de mult un negustor bogat, care înainte de moarte a cerut să i se aducă o farfurie cu miere și și-a mîncat una cîte una toate bunătățile, ba și biletele de loterie, unse cu miere, ca să nu aibă nimeni parte de ele. Odată controlam într-o gară cirezile de vite, cînd un misit a nimerit sub locomotivă și roțile i-au tăiat un picior. L-am dus mai mulți spre clădirea gării, sîngele îi curgea gîrlă din coapsă — era ceva groaznic — iar el ne ruga plîngînd să-i găsim piciorul tăiat și ne destăinui că în cizma de pe piciorul

acela ascunsese douăzeci de ruble și-i era teamă să nu se piardă cumva.

— Dar asta-i altă poveste, îl întrerupse Burkin.

— În urma morții soției, continuă Ivan Ivanîci, după ce stătu puțin pe gînduri, fratele meu a început să caute cu tot dinadinsul o moșie de vînzare. Bineînțeles că poți să cauți și să alegi și cinci ani în șir și în cele din urmă să te înșeli și să-ți cumperi cu totul altceva decît ți-ai propus. Prin mijlocirea unui misit și prin transcrierea unei datorii, fratele meu și-a cumpărat douăzeci de deseatine cu casă boierească, dependință pentru argați și parc, dar fără livadă, fără agrișe și fără iazul cu rățuște ; era acolo un rîu, dar apa din el avea culoarea cafelei, din pricină că într-o latură a moșiei se afla o fabrică de cărămizi, iar în cealaltă latură se ridicase o uzină de prelucrare a oaselor. Dar lui Nikolai Ivanîci al meu asta nu i-a stricat cheful ; și-a comandat douăzeci de tufișuri de agriș, le-a plantat și-a început să trăiască viața de boier.

Anul trecut m-am abătut pe la el, să-l văd ; „ia să mă duc, m-am gîndit, să aflu și eu cum și ce fel e pe-acolo". În scrisorile sale, fratele meu își numea moșia „Paragina Ciumbaroklului", sau „Pămîntul lui Himalaiski". M-am dus, așadar, într-o după amiază să văd „Pămîntul lui Himalaiski". Era cald. Peste tot se întretăiau șanțuri, garduri, ziduri, șiruri de brazi, de nici nu mai știai cum să intri în curte, unde să-ți lași caii. M-am îndreptat spre casă și în cale mi-a ieșit un ciine roșcat, gras, semănînd cu un porc. Ar fi vrut parcă să latre, dar îi era lene. Dintr-o cuhnie s-a ivit bucătăreasa, desculță, grasă, semănînd și ea cu un porc ; mi-a spus că boierul se odihnește după masă. Am intrat înăuntru. Fratele meu stătea culcat în pat, cu o plapumă pe genunchi. Îmbătrînise, se îngrășase, se îngreuiase, obrajii, nasul și buzele îi ieșeau mult în afară — erai gata să crezi că o să înceapă să grohăie acolo sub plapomă.

Ne-am îmbrățișat și am plîns un pic, de bucurie și de tristețe că am fost odată tineri, iar acum am încărunțit amîndoi, ne călătorim pesemne spre cele veș-

nice. S-a sculat, s-a îmbrăcat și m-a luat să-mi arate moșia.

— Ei, cum te simți la țară? l-am întrebat.

— Slavă domnului, bine, trăiesc bine.

Nu mai era funcționarul sărăntoc și sfios de odinioară, ci un adevărat moșier, un boier. Se obișnuise, da, prinsese gustul noii vieți; mînca mult, se scălda în baie, se îngrășa, avea procese cu societățile care conduceau cele două fabrici și se supăra rău cînd țăranii nu-i spuneau „înălțimea voastră". Și de sufletul lui avea grijă, așa cum se cuvine unui boier, chiar și faptele bune nu le făcea simplu și firesc, ci tot boierește, cu mîndrie. Ce fapte bune? Îngrijea pe țăranii bolnavi, dîndu-le neschimbat pentru toate bolile bicarbonat și unt de ricină, iar de ziua lui onomastică oficia în mijlocul satului o slujbă de mulțumire; după slujbă, dăruia oamenilor o jumătate de vadră de votcă, așa credea el că trebuie. Ah, blestemata de jumătate de vadră! Astăzi, moșierul grăsan îi tîrăște pe țărani la judecată, cerînd să fie amendați, iar mîine, cînd e zi mare pentru el, le dă jumătate de vadră de votcă, iar ei dau băutura pe gît, strigă „trăiască!" și, beți criță, i se închină pînă la pămînt. Schimbarea vieții în bine, traiul sătul și trîndăvia dezvoltă în om îngîmfarea cea mai nerușinată. Nikolai Ivanîci, care altădată, la birou, se temea să aibă chiar în sinea lui păreri personale, nu vorbea acum decît în maxime și cugetări, cu un ifos de parcă ar fi fost ministru: „Învățămîntul este necesar, dar pentru popor e prematur", „pedepsele corporale sînt în genere dăunătoare, dar în unele cazuri folosesc, ba chiar sînt de neînlocuit..."

— Eu cunosc oamenii din popor și știu să mă port cu ei, îmi spunea el. Țăranii mă iubesc. Numai un semn să le fac și ei s-ar da și peste cap pentru mine.

Și toate prostiile astea, vedeți dumneavoastră, le rostea cu un zîmbet de om bun și deștept. A repetat de vreo douăzeci de ori: „Noi, nobilii", „eu, ca nobil..." nu-și mai amintea, se vede, că bunicul nostru a fost simplu țăran, iar tata, soldat. Chiar și numele

nostru nu prea fericit de Cimșa-Himalaiski îi părea acum un nume plăcut, însemnat și sonor.

Dar vreau să vă povestesc nu atît despre el, cît despre mine însumi, de schimbarea ce s-a petrecut în mine în cele cîteva ore cît am stat la conac. Seara, cînd beam ceai, bucătăreasa a pus pe masă o farfurie plină de agrișe. Nu erau agrișe cumpărate, ci culese din livadă — prima recoltă a tufelor plantate. Nikolai Ivanîci a început a rîde și a privit un timp agrișele fără să spună nimic, cu lacrimi în ochi — nici nu putea vorbi de emoție. Apoi a luat în gură o boabă, s-a uitat la mine triumfător, ca un copil care în sfîrșit a căpătat jucăria mult dorită și a zis:

— O bunătate!

Mînca lacom și repeta într-una:

— O bunătate! Ia gustă și tu!

Agrișele erau acre și-ți făceau gura pungă, dar, după cum a spus Pușkin: „Decît meschine adevăruri, mai bună-i amăgirea ce ne-nalță". În fața mea, vedeam un om fericit, al cărui vis s-a realizat, un om care și-a atins scopul în viață, a obținut ceea ce-și dorea și era mulțumit de soarta lui și de sine însuși. Ori de cîte ori mă purtasem cu gîndul la fericirea umană, mă învăluia o undă de amărăciune, dar atunci, în fața acestui om fericit, m-a cuprins fără veste un val de dezgust, asemănător cu disperarea. Mai cu seamă mi-a venit greu noaptea. Mi se făcuse patul în camera învecinată cu dormitorul fratelui meu și-l auzeam cum nu poate dormi, cum se scoală mereu din pat, se apropie de farfuria de agrișe și ia cîte o boabă. Drept vorbind, cît de mulți oameni mulțumiți și fericiți ca el sînt pe lume, mă gîndeam eu. Ce forță covîrșitoare îi apără! Priviți puțin viața: nerușinarea și trîndăvia celor puternici, lipsa de cultură și îndobitocirea celor slabi; peste tot sărăcie de nedescris, îngrămădeală, beție, minciună, ipocrizie... Cu toate acestea, în toate casele și pe străzi domnește liniștea și pacea. Din cincizeci de mii de locuitori ai orașului nu se găsește unul care să ridice glasul, să se revolte. Îi vedem pe cei care se duc zilnic în piață după cumpărături, ziua mănîncă, noaptea dorm, îi știm pe cei

care vorbesc vrute și nevrute, care se însoară, îmbătrînesc și își duc cu smerenie morții la cimitir, dar nu-i vedem, nu-i auzim pe cei care suferă, toate nedreptățile și grozăviile vieții se petrec undeva în culise. Peste tot e liniște și nu protestează decît statistica mută: atîția au înnebunit, au fost băute atîtea vedre, atîția copii au murit din cauza subalimentației... Probabil că orînduirea aceasta este necesară, probabil că puținii fericiți se simt bine tocmai pentru că mulțimile de oropsiți își duc crucea în tăcere, și fără tăcerea lor fericirea celorlalți n-ar fi cu putință. Este o hipnoză generală. Ar trebui ca după ușa fiecărui om fericit să stea cineva cu un ciocan și să-l ciocănească tot timpul, amintindu-i astfel că oricît ar fi el de fericit, mai devreme sau mai tîrziu, viața îi va arăta ghiarele și i se va întîmpla o nenorocire — boală, sărăcie, pierderi — și atunci nimeni nu-l va vedea și nu-l va auzi, așa cum nici el astăzi nu vede și nu aude pe alții. Dar nu se ivește acel cineva cu ciocan și, astfel, fericiții vieții trăiesc, micile griji de toate zilele îi ating în treacăt, așa cum atinge vîntul frunza unui plop — și totu-i cum nu se poate mai bine.

În noaptea aceea am înțeles că și eu fusesem unul din acei mulțumiți și fericiți, urmă Ivan Ivanîci, ridicîndu-se. Și eu învățam pe alții, la mese și la vînători, cum trebuie să trăiască, să creadă și să conducă omenirea. Și eu spuneam că învățătura aduce lumină, că învățămîntul este absolut necesar, dar că oamenilor simpli le e destul deocamdată să știe să scrie și să citească. Libertatea este un bun, cuvîntam eu, fără de care nu se poate trăi, cum nu se poate trăi fără aer, totuși, trebuie să mai așteptăm. Da, spuneam toate acestea, dar acuma întreb: pentru ce să mai așteptăm? și Ivan Ivanîci privi țintă pe Burkin. De ce să mai așteptăm, vă întreb? În numele căror considerații? Aud spunîndu-se că nu se poate face totul dintr-o dată, că fiecare idee se transpune în viață treptat, la timpul ei. Dar cine sînt cei care vorbesc astfel? Ce-mi dovedește că au dreptate? Ei motivează totul prin rînduiala firească a lucrurilor, prin legea evoluției fenomenelor, dar ce lege, ce rînduială

poate fi în faptul că eu, un om viu, care gîndesc, mă aflu, iată, pe marginea unui șanț și aștept pînă ce vegetația sau sedimentele îl vor umple, cînd îmi dau seama că aș putea să sar peste el, sau să-mi întocmesc un pod. Și, repet încă o dată, pentru ce să aștepți, cînd nu mai ai putere să trăiești, dar să trăiești trebuie și vrei atît de mult să trăiești?

Am plecat în dimineața următoare de la fratele meu și de atunci orașul mi-a devenit de nesuferit. Mă copleșește liniștea și pacea și mi-e teamă să privesc spre ferestre, căci pentru mine nu există azi priveliște mai tristă decît o familie fericită, stînd în jurul unei mese și bînd ceai. Eu sînt bătrîn acum și nu mă mai simt apt pentru luptă, nu sînt în stare nici să urăsc cel puțin. Nu pot decît să sufăr, să mă enervez și să mă înciudez, noaptea mă apucă durerea de cap de atîtea gînduri și nu pot dormi... Ehei, de-aș fi tînăr!

Ivan Ivanîci se plimba enervat dintr-un colț într-altul al odăii și repeta:

— De-aș fi tînăr!

Se apropie deodată de Aleohin și începu să-i strîngă cînd o mînă, cînd cealaltă, scuturîndu-le.

— Pavel Konstantinîci! spuse el cu glas rugător. Fii mereu treaz, nu te lăsa adormit! Pînă mai ești tînăr, puternic, plin de vigoare, nu pregeta să faci cît mai mult bine! Fericirea nu există și nici nu trebuie să existe și dacă viața cuprinde un sens și un țel, acestea nu privesc cu nimic propria noastră fericire, ele țintesc ceva mult mai măreț și mai înțelept. Faceți toți cît mai mult bine!

Vorbele acestea Ivan Ivanîci le rosti cu un zîmbet jalnic, rugător, ca și cum ar fi cerut ceva pentru sine.

Pe urmă toți trei au rămas tăcuți în fotoliile lor, fiecare în alt colț al odăii. Povestirea lui Ivan Ivanîci nu le plăcuse, nici lui Burkin, nici lui Aleohin. Nu avea nici un haz să asculți ce i s-a întîmplat unui funcționar sărac, atunci cînd din ramele aurite te priveau generali și doamne mari, care în penumbră păreau vii. Ar fi dorit să vorbească și să asculte vorbindu-se despre oameni subțiri, eleganți, despre femei frumoase, și simplul fapt că se aflau în salonul vast,

în care totul, și lustra învelită în husă, și fotoliile, și covoarele de sub picioare aminteau că pe aici au păşit, au stat şi au băut altădată ceai umbrele care priveau acum din cadrul ramelor, precum şi faptul că frumoasa Pelagheia umbla din nou fără zgomot pe lîngă ei — era mai frumos decît orice poveste.

Aleohin pica de somn; se sculase devreme, pe la trei dimineaţa, şi acum i se lipeau pleoapele, dar se temea să nu discute cumva oaspeţii în lipsa lui ceva interesant şi nu pleca. Nu se silea să înţeleagă dacă tot ce spusese Ivan Ivanîci avea miez şi temei; oaspeţii nu vorbeau de făină, de fîn sau catran, ci despre ceva ce nu venea în atingere directă cu viaţa lui, aşa că era bucuros să asculte şi ar fi dorit ca ei să continue.

— E timpul să ne culcăm, zise Burkin, ridicîndu-se şi el din fotoliu. Permiteţi-mi să vă urez noapte bună.

Aleohin îşi luă rămas bun şi coborî scările, dar oaspeţii rămaseră sus. Li se dăduse o cameră mare cu două paturi din lemn sculptat; într-un colţ atîrna un Hrist răstignit din fildeş. Paturile mari şi răcoroase, aşternute de frumoasa Pelagheia, miroseau plăcut a rufărie proaspăt călcată.

Ivan Ivanîci se dezbrăcă în tăcere şi se culcă.

— Doamne, iartă-ne pe noi păcătoşii! şopti el, învelindu-se pînă peste cap.

Pipa pe care şi-o lăsase pe masă duhnea amarnic a tutun şi Burkin nu putu mult timp să adoarmă, neînţelegînd de unde venea acel miros greu.

Ploaia a răpăit în geamuri toată noaptea.

DRAGOSTEA

A DOUA zi au avut la prînzișor pateuri delicioase, raci și chifteluțe de berbec. În timpul dejunului, bucătarul Nikanor a venit sus să-i întrebe pe musafiri ce vor la masă. Era un om mijlociu la stat, cu fața puhavă și cu ochii mici. Umbla bărbierit: mustățile însă parcă nu-i erau rase, ci smulse.

Aliohin le povesti că Pelagheia cea frumoasă se îndrăgostise de bucătar. Cum Nikanor era un bețiv și un scandalagiu și jumătate, ea nu vroia să se mărite cu dînsul: primise însă să trăiască așa. Dar Nikanor era om cu frica lui dumnezeu și convingerile lui religioase nu-i îngăduiau asta... Îi cerea să-l ia de bărbat. Altfel nici nu vroia să audă. O batjocorea și cînd era beat o și bătea. Atunci ea se ascundea în odăile de sus și plîngea cu hohote, iar Aliohin și servitorii în asemenea cazuri nu plecau de-acasă, ca s-o apere la nevoie.

Începură să vorbească despre dragoste.

— Cum se naște dragostea, spuse Aliohin, de ce, de pildă, nu s-a îndrăgostit Pelagheia de altcineva, care să se potrivească cu dînsa și la chip și la suflet și s-a amorezat tocmai de Nikanor, bursucul ăsta (aici toți îi spunem bursuc)? Iată atîtea întrebări de seamă în jurul fericirii personale, rămase fără răspuns, în jurul cărora ne putem învîrti cît vreți. Pînă acuma despre dragoste s-a spus un singur adevăr absolut, și anume: „că taina aceasta este mare".

Restul — tot ce s-a scris și s-a vorbit — nu-i o soluție, ci numai enunțarea unei probleme care a rămas nerezolvată. O explicație potrivită parcă pentru un anumit caz, nu se potrivește la alte zece cazuri. De aceea, după mine, cel mai bun lucru e să explici fiecare caz în parte, ferindu-te de generalizări. Trebuie să individualizezi — cum spun doctorii — fiecare caz în parte.

— Foarte adevărat, încuviință Burkin.

— Noi, rușii cumsecade, avem slăbiciune pentru asemenea probleme insolubile. Oamenii îndeobște poetizează dragostea, o împodobesc cu trandafiri și cu privighetori... Noi însă, rușii, împodobim dragostea cu probleme fatale — alegînd chiar pe cele mai puțin interesante. Eu, pe cînd eram student în Moscova, aveam o prietenă : o persoană drăguță, dar care — de cîte ori era în brațele mele — se gîndea... cît am să-i dau pe lună sau cît costă funtul de carne. Așa și noi, cînd iubim, ne punem întrebări peste întrebări : e oare cinstit ori nu ceea ce fac, rezonabil ori stupid, unde are să ducă dragostea ? — și așa mai departe. Nu știu dacă-i bine sau nu. Știu însă că asta te încurcă, te nemulțumește, te irită...

Parc-ar fi vrut să înceapă o povestire. Oamenii singuratici au totdeauna ceva pe suflet ce doresc din toată inima să povestească. În orașe, burlacii se duc într-adins la baie sau la restaurante ca să mai stea de vorbă : uneori povestesc băieșilor sau chelnerilor lucruri foarte interesante. La țară ei își revarsă de obicei sufletul în fața musafirilor.

Pe fereastră se vedea cerul cenușiu și copacii uzi de ploaie. Pe-o vreme ca asta n-ai unde să te duci. Nu-ți rămîne altceva de făcut, decît să povestești și să asculți.

— Locuiesc în Sofino și mă ocup de multă vreme cu gospodăria, începu Aliohin, de cînd am isprăvit universitatea. După educație sînt cuconaș, după înclinări — om de carte. Dar cînd am venit aici, asupra moșiei apăsa o datorie mare și cum tata se îndatorase, în parte, fiindcă cheltuise mult cu învățătura mea, m-am hotărît să nu mai plec și să lucrez pînă voi

plăti toate angaralele. M-am hotărît așa și m-am și pus pe lucru, recunosc, nu fără oarecare silă. Pămîntul de la noi produce puțin. Ca agricultura să nu se facă în pierdere, trebuie să te folosești de munca iobagilor sau a argaților năimiți — ceea ce-i cam totuna... sau să-ți conduci gospodăria după rînduiala țărănească : adică să muncești la cîmp tu cu familia ta. Altă soluție de mijloc nu-i. Pe atunci însă nu mă încurcam cu astfel de subtilități. N-am lăsat nelucrată nici o palmă de pămînt. Am strîns țărani și țărance din satele de primprejur și munca fierbea fără istov. Eu însumi am arat, am semănat, am cosit... Mă plictiseam totuși și mă oțăram ca mițele de țară, care, de foame, mănîncă castraveți în grădina de zarzavat. Mă dureau toate oasele. Dormeam din picioare. La început mi se părea că voi putea cu ușurință să împac viața aceasta de muncă cu deprinderile mele culturale. Pentru asta, credeam eu, trebuie să te ții de-o anumită rînduială. M-am instalat în rîndul de sus, în odăile din față. Am aranjat ca, după prînzișor și după dejun, să mi se aducă cafea și lichior. Iar după ce mă culcam în pat, citeam *Vestnik Evropî*. Dar, într-o bună zi, a venit pe la mine părintele Ivan și mi-a dat gata tot lichiorul iar revista *Vestnik Evropî* a ajuns cu timpul la preotese, întrucît vara, mai ales în vremea cositului, nici n-ajungeam pînă la pat, ci adormeam pe unde apucam, în șură, în vreo sanie, sau într-o covergă de pîndar. Așa că mai puteam eu să citesc? Încet-încet m-am mutat în odăile de jos, am început să iau masa în bucătărie. Din luxul dinainte mi-au rămas numai servitorii aceștia, care l-au slujit și pe tatu-meu și pe care mi-i oarecum să-i îndepărtez.

La început am fost ales judecător de pace onorific. Uneori mă duceam în oraș la ședințele consiliului judecătoresc sau ale tribunalului. Asta mă distra. Cînd stai la țară două, trei luni, mai ales iarna, începi să dorești în cele din urmă o redingotă neagră. Iar la tribunal erau și redingote, și tunici, și fracuri — numai juriști, oameni culți, aveai cu cine vorbi. După ce-ai dormit în sanie, după ce-ai mîncat în bucătărie,

să stai în fotoliu, cu lenjuri curate, cu pantofi în picioare și lanț pe piept... e un adevărat lux!

În oraș eram primit cu bucurie și îmi părea bine să fac cunoștințe noi. Dintre toate, cea mai serioasă și — drept vorbind — cea mai plăcută era cunoștința cu Luganovici, vicepreședintele tribunalului. Îl știți? O persoană cît se poate de plăcută.

Era după procesul acela de dare-de-foc. Dezbaterile duraseră două zile. Eram obosiți. Luganovici, uitîndu-se la mine, îmi zise:

— Știți ce? Poftim la mine la dejun.

Nu mă așteptasem la invitație, căci pe Luganovici nu-l cunoșteam așa de bine, între noi nefiind decît legături oficiale. Nu fusesem niciodată la dînsul acasă.

Am intrat pentru cîteva minute în odaia mea de la hotel să mă schimb și am plecat la dejun. Acolo am avut ocazia să fac cunoștință cu Anna Alexeevna, nevasta lui Luganovici. Pe-atunci era foarte tînără: n-avea mai mult de douăzeci și doi de ani și, cu o jumătate de an înainte, născuse cel dintîi copil. Toate acestea s-au petrecut demult... și acum mi-ar fi greu să-mi explic: ce anume era atît de deosebit în făptura ei ca să mă cucerească din prima clipă? Pe-atunci însă totul mi se părea cum nu se poate mai clar. Vedeam o femeie tînără, încîntătoare, bună, inteligentă, plină de farmec... o femeie cum nu mai întîlnisem înainte. Am descoperit într-însa o ființă apropiată, știută parcă de mult — tocmai figura aceasta cu ochi prietenoși și inteligenți, pe care o văzusem cîndva în copilărie într-un album pus pe-un scrin de mîna mamei.

În procesul de dare-de-foc judecata găsise vinovați pe patru evrei, care ar fi lucrat în bandă, ceea ce era cu totul fals, după părerea mea. În timpul mesei am fost foarte tulburat, stingherit de această sentință... Nici nu-mi aduc aminte ce-am vorbit. Anna Alexeevna tot timpul clătina din cap și-i spunea mustrător lui Luganovici:

— Dmitri, cum ați putut face așa ceva?

Luganovici era un suflet bun. Se număra însă printre naivii care cred cu toată tăria că omul —

odată ce-i dat în judecată — îi și vinovat... și că îndoiala în justețea sentinței nu se poate exprima decît cu formele legale, deci pe hîrtie, nu la masă și în convorbiri particulare.

— Noi n-am dat foc, îmi spuse el cu blîndețe, de aceea nimeni nu ne dă în judecată, nu ne bagă în temniță.

Bărbatul și nevasta mă tot îndemnau să mănînc și să beau. După unele amănunte: de pildă cum pregăteau amîndoi cafeaua, cum se înțelegeau din jumătăți de cuvinte, puteam să conchid că soții trăiesc bine, în pace și că-s bucuroși de oaspeți. După masă am cîntat la pian la patru mîini. Apoi s-a întunecat și am plecat acasă. Era la începutul primăverii. Toată vara am petrecut-o la Sofino, fără să mai vin la oraș. De altfel, nici n-aveam cînd să mă gîndesc la tîrg. Dar amintirea femeii zvelte, cu părul blond, îmi rămăsese de-a pururi în minte. Drept vorbind, nu mă gîndeam la dînsa: ceva însă ca o umbră ușoară parcă îmi căzuse pe suflet.

Toamna tîrziu, s-a dat în oraș un spectacol în scop de binefacere. Intru eu în loja guvernatorului (fusesem poftit într-un antract), mă uit — alături de nevasta guvernatorului, Anna Alexeevna... Și iarăși am simțit atracția irezistibilă și puternică a frumuseții sale, a ochilor ei drăgălași și dezmierdători... Și iarăși același sentiment al apropierii.

Am șezut alături, apoi am trecut în foaier.

— Ați slăbit, îmi zise ea. Ați fost bolnav?

— Da. Am răcit la un umăr și, pe vreme de ploaie, dorm prost.

— Aveți o înfățișare ofilită. Astă-primăvară, cînd ați fost la noi la dejun, erați mai tînăr, mai plin de viață. Erați în vervă. Ați vorbit mult. Arătați foarte bine și, trebuie să recunosc, m-ați cucerit întrucîtva. Adesea, în timpul verii, îmi veneați în minte — iar astăzi, cînd mă pregăteam de teatru, m-am gîndit chiar că v-aș putea vedea.

Anna Alexeevna începu să rîdă.

— Astăzi însă aveți o înfățișare ofilită, repetă ea. Asta vă îmbătrînește.

A doua zi am luat gustarea de dimineață la familia Luganovici. După aceea, ei s-au dus la vila lor ca să ia unele măsuri pe iarnă. I-am însoțit. M-am întors cu dînșii în oraș și la miezul nopții am băut la ei ceai într-o liniștită atmosferă de familie: focul pîlpîia în cămin, iar mama se ducea din cînd în cînd să vadă dacă doarme fetița. Pe urmă, de cîte ori veneam în oraș, mă abăteam numaidecît și pe la Luganovici. Ei se obișnuiseră cu mine și eu cu dînșii. De obicei, veneam fără să mă anunț, ca unul de-ai lor.

— Cine-i acolo? se auzea din odăile din fund un glas depărtat care mi se părea așa de frumos.

— A venit Pavel Konstantinovici, răspundea dădaca sau fata-n casă.

Anna Alexeevna mă întîmpina cu o figură îngrijonată, punîndu-mi întotdeauna aceeași întrebare:

— De ce n-ai venit pe la noi de atîta timp? Ți s-a întîmplat ceva?

Privirea ei, mîna-i fină și grațioasă pe care mi-o întindea... rochia ei de casă, coafura, glasul, pașii ei îmi făceau veșnic impresia unui lucru nou, neobișnuit în viața mea și important. Stăteam mult de vorbă cu întreruperi lungi, gîndindu-ne fiecare la ale lui: uneori ea îmi cînta la pian. Cînd nu era nimeni acasă, îi așteptam, vorbeam cu dădaca, mă jucam cu copilul sau, întins în birou pe un divan turcesc, citeam gazetele. Iar cînd venea acasă Anna Alexeevna, îi ieșeam înainte în vestibul, îi luam din mînă pachetele: nu știu de ce, dar purtam pachetele acelea cu atîta dragoste, cu atîta entuziasm — ca un copil.

Vorba ceea: șoarecele cînd nu intră singur în bortă, își anină de coadă o ciubotă. Erau soții Luganovici liniștiți și le-a trebuit să se împrietenească cu mine. Dacă nu mă duceam mai multă vreme în oraș, însemna că-s bolnav, că mi s-a întîmplat ceva și amîndoi erau foarte îngrijorați. Erau îngrijorați că eu, om cult, care știam mai multe limbi, în loc să mă ocup cu știința sau cu literatura, stau la țară, învîrtindu-mă fără rost de colo pînă colo, de frunza frăsinelului, muncind mult — însă veșnic fără o lețcae în buzunar. Li se părea că sufăr. Și dacă vorbesc, rîd și mănînc —

o face numai pentru a-mi ascunde necazurile. Chiar în clipele de veselie, cînd îmi era bine, simțeam asupră-mi privirile lor cercetătoare. Eram mișcat de purtarea amîndurora, mai ales cînd mă năpădeau greutățile, cînd mă executa vreun creditor, sau nu-mi ajungeau banii pentru un termen de plată. Atunci bărbatul și nevasta își șopteau ceva la fereastră. Pe urmă Luganovici se apropia de mine și cu figura serioasă îmi spunea:

— Pavel Konstantinovici, dacă ai cumva nevoie de bani, eu și nevastă-mea te rugăm să nu te jenezi și să iei de la noi.

Urechile i se înroșeau de emoție. Alteori, tot după o convorbire în șoaptă la fereastră, se apropia de mine și cu urechile roșii îmi spunea:

— Eu și nevastă-mea te rugăm cu insistență să primești de la noi cadoul acesta.

Îmi întindea niște butoni, o tabacheră sau o lampă. În schimb eu le trimiteam de la țară păsări, unt, flori. Drept vorbind, erau oameni avuți. La început luam adesea bani cu împrumut, și nu mă prea uitam de unde, luam de unde puteam, dar nici o nevoie de pe lume nu m-ar fi putut face să iau de la soții Luganovici. Dar ce să mai vorbim de asta?

Eram nenorocit. Și acasă, și la cîmp, și-n șură — mă gîndeam la dînsa. Căutam să aflu taina acestei femei tinere, frumoase, inteligente, care se măritase cu un om șters, aproape bătrîn (trecuse de patruzeci de ani). Avea de la dînsul copii. Căutam să aflu taina acestui om șters, naiv, cumsecade, care judeca cu o rezonabilitate plictisitoare, pe care la baluri și la serate îl vedeai printre persoanele mai așezate — un om veștejit, inutil, cu o expresie supusă și absentă: parc-ar fi fost adus de vînzare... care are însă încredere în dreptul lui de a fi fericit, de a avea de la dînsa copii. Mă sileam să înțeleg de ce Anna Alexeevna s-a întîlnit în viață tocmai cu el și nu cu mine! De ce a trebuit să se întîmple în viața noastră o greșeală atît de cumplită?

De cîte ori veneam la oraș, citeam în ochii ei că mă aștepta. Îmi mărturisea chiar că încă de dimineață

presimțise nu știu-ce... ghicise că am să vin. Ne vorbeam mult-mult, tăceam, dar nu ne mărturiseam dragostea... o ascundeam cu timiditate, cu gelozie. Ne temeam de orice ne-ar fi putut descoperi taina nouă înșine. Iubeam adînc, cu delicatețe, dar judecam. Mă întrebam: unde ne-ar duce dragostea noastră, dacă n-am avea puterea să ne opunem? Mi se părea de necrezut, că dragostea mea liniștită și tristă ar putea să întrerupă brusc cursul fericit al vieții bărbatului său, al copiilor, al întregii case în care toți mă iubeau și aveau încredere în mine. Ar fi fost cinstit lucru? Ea ar fi fugit cu mine — dar unde? Unde aș fi putut s-o duc? Ar fi fost cu totul altceva, dacă aș fi avut o viață frumoasă, interesantă: dacă m-aș fi luptat, de pildă, pentru eliberarea patriei... dacă aș fi fost un vestit om de știință, un artist, un pictor... Dar s-o ademenești dintr-un mediu comun, prozaic, — într-un mediu asemănător celui existent, poate încă și mai prozaic!... Și cît timp ar fi durat fericirea noastră? Ce-ar fi fost cu dînsa, dacă m-aș fi îmbolnăvit, dacă aș fi murit sau, pur și simplu, dacă într-o bună zi, nu ne-am mai fi iubit!

Ea pesemne gîndea ca și mine. Se gîndea la bărbat, la copii, la mama ei care-și iubea ginerele ca pe-un fiu. Dacă s-ar fi lăsat furată de sentimente — ar fi trebuit sau să mintă, sau să spună adevărul... ceea ce pentru dînsa era deopotrivă de grozav și de greu. Și pe Anna Alexeevna o chinuia întrebarea: oare dragostea ei mi-ar aduce fericirea? Nu mi-ar complica oare viața și așa atît de anevoioasă, plină de tot felul de necazuri? I se părea că nu-i destul de tînără pentru mine, destul de activă și de energică ca să înceapă o viață nouă. Vorbea adesea cu bărbatu-său, că ar trebui să mă însor cu o fată vrednică și deșteaptă, care să fie o bună gospodină, tovarășă de muncă — dar adăuga îndată, că o astfel de fată nu se știe dacă se găsește în tot orașul.

Anii însă treceau. Anna Alexeevna avea acum doi copii. Cînd mă duceam la soții Luganovici, servitorii îmi zîmbeau prietenos, copiii țipau: a venit nenea Pavel Konstantinovici și-mi săreau de gît. Tuturor le

părea bine. Ei nu știau ce se petrece atunci în sufletul meu și-și închipuiau că și eu mă bucur. Toți mă socoteau o ființă nobilă. Și cei mari, și copiii simțeau că prin odaie se plimbă o ființă nobilă. Aceasta dădea relațiilor dintre noi un farmec deosebit: parcă în prezența mea și viața lor era mai curată, mai frumoasă. Mă duceam cu Anna Alexeevna la teatru totdeauna pe jos. Ședeam în foteluri unul lîngă altul. Umerii noștri se atingeau. Luam tăcut binoclul din mîinile ei. In acele clipe mi se părea că mi-i aproape, că-i a mea, că nu putem trăi unul fără altul și că numai printr-o stranie neînțelegere, ieșind de la teatru, ne luăm rămas bun și ne despărțim ca niște străini. In oraș începură să umble șoapte, dar din cele ce se vorbeau, nu era nimic adevărat.

Pe urmă Anna Alexeevna începu să se ducă mai des cînd la mama, cînd la sora ei. Nu era în apele ei și avea clipe cînd își spunea că duce o viață searbădă, irosită. Atunci nu vroia să-și vadă nici bărbatul, nici copiii. Incepuse chiar să se caute de nervi.

Tăceam, tăceam mereu amîndoi... Față de oamenii străini avea o ciudată iritație împotriva mea. Orice-aș fi spus, ea nu era de aceeași părere. Dacă discutam în contradictoriu cu cineva, ea lua partea adversarului meu. Cînd răsturnam ceva, ea-mi spunea rece:

— Vă felicit.

Cînd mergeam cu dînsa la teatru, dacă uitam binoclul, ea-mi spunea:

— Știam că ai să-l uiți.

Din fericire sau din nenorocire, nu-i nimic în viața noastră care să nu se sfîrșească mai devreme, ori mai tîrziu. A venit timpul despărțirii, fiindcă Luganovici fusese numit președinte într-o gubernie din vestul țării. Trebuiră să vîndă mobila, caii, vila. Cînd se duseră la vilă și, la întoarcere, se uitară înapoi, să privească pentru ultima dată grădina, acoperișul cel verde... toți erau triști. Eu însă înțelegeam că a sosit timpul să mă despart nu numai de vilă. Se hotărîse s-o conducem la gară pe Anna Alexeevna care pleca în Crimeea, unde o trimiseseră doctorii. Puțin după

aceea Luganovici trebuia să plece cu copiii în guberniа-i din vest.

Am condus-o pe Anna Alexeevna cu alai. După ce-şi luă rămas bun de la bărbatu-său şi de la copii şi mai era o clipă pînă la semnalul de plecare, am intrat cu grabă în cupeu, ca să-i pun în reţea un coş pe care mai-mai era să-l uite. Veni vremea să ne luăm adio. Cînd ni s-au întîlnit privirile în compartiment, tăria sufletească ne-a părăsit pe amîndoi. Am îmbrăţişat-o. Ea s-a lipit cu faţa de pieptul meu. Au început să-i curgă lacrimi din ochi. Sărutîndu-i faţa, umerii, mîinile ude de lacrimi — vai, cît eram de nefericiţi! — i-am mărturisit dragostea. Am înţeles, cu o durere sfîşietoare cît de inutile, meschine şi de înşelătoare fuseseră toate piedicile dragostei noastre. Am înţeles că, atunci cînd iubeşti, trebuie să pleci, în consideraţiile asupra acestei dragoste, de la ceea ce stă mai presus şi care-i mai important decît fericirea sau nenorocirea, păcatul sau virtutea în sensul lor curent — ori să nu cugeţi de loc.

Am sărutat-o pentru cea din urmă oară, i-am strîns mîna şi ne-am despărţit pentru totdeauna. Trenul se pusese în mişcare. Am intrat în compartimentul dealături — era gol — şi pînă la prima staţie am stat acolo şi am plîns. Apoi am plecat spre satul meu pe jos...

În timpul povestirii lui Aliohin, ploaia încetase şi se ivise soarele. Burkin şi Ivan Ivanîci ieşiră în balcon. De acolo se deschidea o privelişte minunată asupra grădinii şi lacului care strălucea la soare ca o oglindă. Se desfătau şi în acelaşi timp le părea rău prietenilor că omul acesta cu ochi buni şi inteligenţi care le povestise cu atîta sinceritate îşi pierdea timpul fără rost aici de frunza frăsinelului pe-o moşie cît vezi cu ochii, în loc să se ocupe cu ştiinţa sau cu altceva — ceea ce i-ar fi făcut viaţa mai plăcută. Amîndoi se gîndeau ce faţă îndureratăă trebuie să fi avut, fără îndoială, Anna Alexeevna, cînd Aliohin şi-a luat adio în compartiment, sărutîndu-i faţa şi umerii. Şi Burkin, şi Ivan Ivanîci o întîlneau pe vremea aceea prin oraş. Burkin chiar o cunoscuse şi-i părea femeie frumoasă.

IONICI

I

CÎND noii sosiți în S., capitală de gubernie, se plîngeau de urîtul și de monotonia vieții din acel oraș, localnicii, căutînd parcă să se dezvinovățească, spuneau că, dimpotrivă, la S. e foarte bine: există bibliotecă, teatru, club, se dau baluri, întîlnești familii luminate, interesante, plăcute, cu care poți face cunoștință... Familia Turkin era citată ca una dintre cele mai culte și mai talentate.

Această familie locuia pe strada principală, lîngă guvernator, în casă proprie. Ivan Petrovici Turkin, un om trupeș, frumos, cu păr castaniu și favoriți, organiza spectacole de amatori în scop de binefacere. La aceste spectacole, el juca roluri de generali bătrîni, cu care prilej tușea într-un chip foarte hazliu. Știa o mulțime de anecdote, de șarade și de zicători, și îi plăcea să glumească și să spună vorbe de duh cu un aer care te făcea să nu știi niciodată dacă glumea sau vorbea serios. Nevastă-sa, Vera Iosifovna, o doamnă slăbuță, drăgălașă, cu *pince-nez,* scria nuvele și romane pe care nu se lăsa mult rugată ca să le citească musafirilor. Fiica lor, Ecaterina Ivanovna, cînta la pian. Intr-un cuvînt, fiecare membru al familiei era înzestrat de natură. Turkinii erau foarte primitori și își arătau talentele cu simplitate și cu multă bună voie. Impunătoare, zidită în piatră, casa lor spațioasă era foarte răcoroasă în timpul verii: jumătate din ferestre

dădeau într-o grădină cu copaci bătrîni și umbroși, în care primăvara cîntau privighetorile; cînd în casă erau musafiri, în bucătărie zăngăneau cuțitele, iar în curte mirosea a ceapă prăjită, ceea ce prevestea întotdeauna o cină îmbelșugată și gustoasă.

Îndată ce doctorul Starțev Dmitri Ionîci fu numit medic al zemstvei și se stabili la Dialij, la nouă verste de S., i se spuse că el, ca intelectual, trebuie neapărat să facă cunoștință cu Turkinii. Într-una din zilele acelei ierni, cineva îl prezentă pe stradă lui Ivan Petrovici; după ce vorbiră despre vreme, despre teatru, despre holeră, acesta îl pofti să vină pe la el pe acasă. Sosi primăvara și într-o zi de sărbătoare — era chiar de înălțare — după ce sfîrși cu vizita bolnavilor, Starțev plecă la oraș să se mai vînture puțin și cu acest prilej să-și facă și ceva cumpărături. Mergea pe jos, agale (încă n-avea cai și trăsură), fredonînd:

Pe-atunci din cupa vieții eu lacrimi nu sorbisem încă...

În oraș prînzi, se plimbă prin grădina publică, apoi, aducîndu-și deodată aminte de invitația lui Ivan Petrovici, se hotărî să se ducă la Turkini, să vadă ce fel de oameni sînt.

— Bună ziua, vă rog, îi spuse Ivan Petrovici, ieșindu-i în întîmpinare la scară. Sînt foarte bucuros să am un musafir atît de plăcut. Vino să te prezint consoartei mele, urmă el, și îl conduse pe medic în casă. Verocika, îi spuneam doctorului că n-are nici un drept roman să se zăvorască la el în spital și că trebuie să-și dăruiască societății clipele dumisale libere. N-am dreptate, sufletelule?

— Ia loc aici, și Vera Iosifovna îl pofti pe musafir să se așeze lîngă ea. Poți chiar să-mi faci curte. Bărbatul meu e gelos ca un Othello, dar o să căutăm să facem în așa fel, încît să nu observe nimic.

— Of, puișorule, răsfățato... mormăi drăgăstos Ivan Petrovici și o sărută pe frunte. Ai nimerit tocmai bine, se adresă el din nou musafirului, consoarta mea a scris un roman mărișoruț, din care tocmai intenționează să ne citească astăzi ceva.

— Jancik, spuse Vera Iosifovna bărbatului ei, *dites que l'on nous donne du thé!* [1]

Starțev fu prezentat apoi Ecaterinei Ivanovna, o fată de optsprezece ani, leit mamă-sa: tot atît de firavă și de drăgălașă. Avea încă o expresie de copil și mijloc subțire, gingaș; pieptul ei feciorelnic, rotunjit, frumos și sănătos, amintea primăvara. Luară ceaiul cu dulceață, miere, bomboane și prăjiturele de casă, gustoase, care se topeau în gură. Pe măsură ce se înserа, numărul musafirilor creștea și el, iar Ivan Petrovici întorcea spre fiecare ochii lui plini de zîmbet, spunînd:

— Bună ziua, vă rog.

Apoi trecură cu toții în salon și se așezară cu aere grave. Vera Iosifovna purcese la lectura romanului său, care începea astfel: „Gerul se întețea..."

Ferestrele erau larg deschise; de la bucătărie venea zăngănit de cuțite și miros de ceapă prăjită... Fotoliile erau moi, adînci și odihnitoare, luminile pîlpîiau prietenos în penumbră... In seara aceea de primăvară, cînd pe stradă se auzeau glasuri vesele și rîsete și cînd din grădină adiau miresme de liliac, îți venea greu să-ți închipui cum se întețea gerul și cum soarele în asfințit, lumina cu razele sale reci cîmpia înzăpezită pe care rătăcea un drumeț singuratic... Vera Iosifovna citea cum o contesă tînără și frumoasă ridicase în satul de pe moșia ei școli, biblioteci și spitale, și cum se îndrăgostise de un pictor hoinar; citea despre lucruri care nu se întîmplă niciodată în viață și pe care totuși era plăcut să le asculți. Prin minte îți treceau gînduri bune, tihnite și nu-ți mai venea să te scoli din fotoliu...

— Bunișoruț... rosti încet Ivan Petrovici.

Iar unul din musafiri, care asculta cu gîndul departe de tot, spuse aproape în șoaptă:

— Da... da... nu-i rău de loc.

Trecu un ceas, trecură două... In grădina publică din apropiere cînta o fanfară și un cor. Cînd Vera Iosifovna își închise caietul, toți tăcură preț de vreo cinci minute, ascultînd *Lucinușka* [2], cîntat de cor; cîn-

---

[1] Spune să ni se aducă ceaiul (fr.) (n.t.).

[2] Opaițul (cîntec popular rus) (n.t.).

tecul vorbea de ceea ce nu exista în romanul Verei Iosifovna, dar exista în viață.

— Vă publicați operele în vreo revistă ? o întrebă Starțev pe Vera Iosifovna.

— Nu, răspunse ea, nu le public nicăieri. După ce le scriu, le pun în sertar. Pentru ce să le public ? Doar avem cu ce trăi.

Și toți oftară, fără să știe lămurit de ce.

— Acum, e rîndul tău, Kotik, cîntă-ne ceva, spuse Ivan Petrovici fiicei sale.

Capacul pianului fu ridicat, notele dinainte pregătite fură deschise. Ecaterina Ivanovna se așeză și lovi cu amîndouă mîinile în clape ; apoi lovi iar cu toată puterea, o dată, și încă o dată ; continuă să lovească cu îndîrjire, mereu în același loc; umerii și pieptul i se cutremurau, și văzînd-o, ai fi zis că își pusese în gînd să nu se oprească, pînă ce nu va fi înfundat cu tot dinadinsul clapele în adîncul pianului. Salonul se umplu de tunet ; totul bubuia : și podeaua, și tavanul, și mobila... Ecaterina Ivanovna cînta o bucată grea, interesantă tocmai prin greutatea ei, lungă și monotonă și, ascultînd-o, lui Starțev i se părea că vede niște bolovani rostogolindu-se într-una de pe un munte înalt. Ar fi vrut ca rostogolirea lor să înceteze cît mai curînd, deși Ecaterina Ivanovna, așa cum era, îmbujorată de efort, puternică, energică, cu o șuviță de păr căzîndu-i pe frunte, îi plăcea mult. După o iarnă întreagă petrecută la Dialij, printre bolnavi și mujici, era atît de nou și de bine să stai într-un salon, să privești o făptură tînără, grațioasă și neprihănită, și să asculți aceste sunete zgomotoase, plicticoase, dar care însemnau totuși artă.

— Ah, Kotik, astăzi ai cîntat ca niciodată, spuse Ivan Petrovici cu lacrimi în ochi, cînd fiică-sa isprăvi și se ridică de la pian. Orice ai face, Denis, mai bine tot n-ai să compui, vorba ceea...

Toți făcură cerc în jurul ei, toți o felicitară, arătîndu-se uimiți și căutînd s-o convingă că de mult nu auziseră o muzică atît de frumoasă. Fata îi as-

culta fără să spună o vorbă, zîmbind ușor, și toată înfățișarea ei trăda un sentiment de triumf.

— Minunat! Superb!

— Superb! spuse și Starțev, lăsîndu-se furat de entuziasmul general. Unde ai studiat muzica? o întrebă el apoi pe Ecaterina Ivanovna. La conservator?

— Nu, abia acum am de gînd să urmez conservatorul; deocamdată am studiat aici, cu doamna Zavlovska.

— Ai urmat liceul în localitate?

— O, nu! răspunse în locul ei Vera Iosifovna. I-am adus profesori acasă; cred că vei admite și dumneata că la liceu sau la pension ar fi putut suferi influențe rele; în perioada de creștere, o fată trebuie să se afle numai sub influența mamei.

— Și totuși am să mă duc la conservator, spuse Ecaterina Ivanovna.

— Nu, Kotik își iubește mama. Kotik n-o să-și supere tăticul și mămica.

— Ba ai să vezi că am să mă duc! Am să mă duc! stărui Ecaterina Ivanovna, mai mult în glumă și bătu răsfățată din picioruș.

In timpul cinei, veni rîndul lui Ivan Petrovici să-și arate talentele. Rîzînd numai din ochi, povesti anecdote, spuse vorbe de duh, șarade hazlii, pe care tot el le dezlega, vorbind tot timpul în limbajul lui neobișnuit, caraghios, alcătuit anume printr-o îndelungată practică a ghidușiilor și care-i intrase acum în obicei: mărișoruț, bunișoruț, mulțumesc multos...

Dar nici asta nu fu totul. In vestibul, musafirii, sătui și mulțumiți, erau ajutați să-și pună paltoanele și să-și caute bastoanele de către un fecior, Pavlușa, sau, cum i se spunea în casă, Pava, un băiat de vreo paisprezece ani, cu părul tuns scurt și cu obraji bucălați.

— Pava, ia dă-ne o reprezentație! îi spuse Ivan Petrovici.

Pava luă o poză de actor, ridică o mînă în sus și rosti pe un ton tragic:

— Să mori, nenorocito!

Toți se porniră pe hohote de rîs.

„Nostim", gîndi Starțev, ieșind în stradă.

Mai trecu pe la restaurant să bea o bere, apoi o luă pe jos spre casă, spre Dialij. Tot drumul fredonă:

Pentru mine, glasul tău e și dezmierdător, și galeș...

Culcîndu-se, nu simți pic de oboseală, deși străbătuse nouă verste; dimpotrivă, i se părea că ar mai face cu plăcere încă douăzeci.

„Bunișoruț"... își aduse el aminte prin toropeala care începea să-l cuprindă și începu să rîdă.

II

Starțev își punea mereu în gînd să se mai ducă pe la Turkin, dar la spital avea mult de lucru și nu putu să găsească o clipă liberă. Trecu astfel, în muncă și singurătate, mai bine de un an și iată că, într-o zi, i se aduse din oraș o scrisoare într-un plic albastru...

Vera Iosifovna suferea de mult de dureri de cap, dar în ultima vreme, de cînd Kotik o speria zilnic, spunîndu-i că pleacă la conservator, migrenele începuseră s-o supere mai des. Toți medicii din oraș se perindaseră pe la Turkini și acum venise și rîndul medicului zemstvei. Vera Iosifovna îi trimitea o scrisoare mișcătoare, prin care îl ruga să treacă s-o vadă și să-i aline suferințele. Starțev îi îndeplini rugămintea și de atunci începu să se ducă la Turkini des, foarte des... Ce-i drept, îndreptă întrucîtva starea Verei Iosifovna, care le spuse tuturor cunoscuților că-i un medic extraordinar, nemaipomenit. Dar nu din pricina migrenelor Verei Iosifovna se ducea el acum atît de des la Turkini...

Era zi de sărbătoare. După ce Ecaterina Ivanovna își isprăvi lungile și chinuitoarele exerciții la pian, trecură cu toții în sufragerie, unde șezură o bună bucată de timp, bînd ceai și ascultîndu-l pe Ivan Petrovici care le povestea ceva hazliu. Deodată se auzi so-

neria. Turkin se duse în antreu să-l întîmpine pe noul venit. Folosindu-se de neatenţia celorlalţi, Starţev îi şopti Ecaterinei Ivanovna foarte tulburat:

— Pentru dumnezeu, nu mă chinui; să ieşim puţin în grădină; te rog din suflet!

Ecaterina Ivanovna ridică din umeri, ca şi cum ar fi fost nedumerită şi n-ar fi înţeles ce aştepta de la ea, dar se ridică totuşi şi se îndreptă spre grădină.

— Cînţi cîte trei, patru ceasuri la pian, spuse el urmînd-o, după aceea te aşezi lîngă mama dumitale şi nu-i chip să mai stau de vorbă cu dumneata. Acordă-mi măcar un sfert de oră, te rog din suflet.

Se apropia toamna; peste bătrîna livadă cufundată în somn, se lăsase parcă un văl de tristeţe; pe alei zăceau mormane de frunze întunecate; înserarea se lăsa devreme.

— Nu te-am văzut de o săptămînă încheiată, continuă Starţev, dacă ai şti ce chin înseamnă asta pentru mine! Să stăm o clipă. Ascultă-mă.

Îşi aveau locul lor preferat: o bancă sub un arţar bătrîn, cu ramuri bogate. Se aşezară şi acum tot acolo.

— Ce doreşti? îl întrebă Ecaterina Ivanovna rece, cu un ton oficial.

— Nu te-am văzut de o săptămînă întreagă, n-am mai stat de vorbă nici nu mai ţin minte de cînd. Simt o dorinţă fierbinte să-ţi aud glasul, mi-e sete de el. Vorbeşte.

Îl încînta prospeţimea ei, expresia nevinovată a ochilor şi a obrajilor ei. Chiar în felul în care cădea rochia pe ea, Starţev vedea ceva neobişnuit de drăgălaş, de mişcător, plin de graţie simplă şi naivă. În ciuda acestei naivităţi, Kotik i se părea foarte deşteaptă şi foarte matură pentru vîrsta ei. Puteai discuta cu ea despre literatură, despre artă, despre orice, putea să i se plîngă de viaţă, de oameni, cu toate că se mai întîmpla ca în timpul unei discuţii serioase, Kotik să înceapă să rîdă fără rost, sau să fugă în casă. Ecaterina Ivanovna, ca aproape toate fetele din S., citea mult (spre deosebire de ceilalţi locuitori ai

orașului care citeau foarte puțin, ceea ce și făcuse pe unii să spună că, dacă n-ar fi fost fetele și tinerii evrei, biblioteca ar fi putut să-și închidă porțile), și lucrul acesta îi plăcea nespus lui Starțev, care o întreba întotdeauna, emoționat, ce a citit în ultimele zile și o asculta fermecat cînd ea începea să-i povestească.

— Ce-ai mai citit săptămîna asta în care nu ne-am văzut? o întrebă el și acum. Spune-mi, te rog.

— Am citit din Pisemski.

— Ce anume?

— *O mie de suflete,* răspunse Kotik. Ce nume caraghios avea Pisemski: Alexei Feofilaktîci!

— Unde te duci? se sperie Starțev, văzînd-o că se ridică deodată și se îndreaptă spre casă. Trebuie neapărat să-ți vorbesc, am atîtea lucruri să-ți spun... Mai rămîi cu mine măcar cinci minute! Te implor!

Kotik se opri, vrînd parcă să-i spună ceva, apoi îi strecură cu stîngăcie un bilețel în mînă și fugi în casă, unde se așeză din nou la pian.

„Diseară la ora unsprezece, citi Starțev, la cimitir, lîngă monumentul Demetti."

„Asta chiar că n-are nici un haz, își spuse el, revenindu-și în fire. Ce rost are la cimitir? Pentru ce?"

Era limpede. Lui Kotik îi ardea de ștrengării. Într-adevăr, cui putea să-i treacă prin minte să-și dea întîlnire noaptea, departe, afară din oraș, la cimitir, cînd lucrul acesta se putea face foarte simplu pe stradă sau în grădina publică? Frumos îi ședea lui, medic de zemstvă, om deștept și serios, să ofteze, să primească bilețele, să hoinărească prin cimitire, să facă prostii de care în ziua de astăzi rîd chiar și liceenii? Unde avea să ducă acest roman? Ce-ar spune colegii lui dacă ar afla? Așa gîndea Starțev, plimbîndu-se la club în jurul meselor, dar la ora zece și jumătate se hotărî deodată și plecă spre cimitir.

Avea acum cai și trăsură, și vizitiul său, Panteleimon, era îmbrăcat cu jiletcă de catifea. Luna lumina ca ziua. Noaptea era liniștită și caldă — cum poate fi o noapte de toamnă. Într-o mahala, lîngă abator, urlau cîinii. Starțev își lăsă trăsura la marginea tîrgului,

într-o ulicioară, și porni spre cimitir pe jos. „Fiecare are ciudățeniile sale, își spunea el. Kotik e și ea ciudată și — cine știe? — poate că nu glumește, poate că o să vină“ — și Starțev se lăsă pradă acestei speranțe care, slabă și deșartă, îl îmbăta totuși.

Cam o jumătate de verstă merse pe cîmp. Cimitirul se zărea tulbure în depărtare, ca o dungă întunecată, ca o pădure sau un parc mai mare. Se deslușI apoi împrejmuirea de piatră albă și poarta... La lumina lunii, se putea citi pe poartă: „Va veni ceasul în care...“ Starțev intră pe portiță și primul lucru care-l izbi fură crucile albe și monumentele ce se înșirau de amîndouă părțile aleii largi, și umbrele aruncate de ele și de plopi; de jur împrejur, pînă departe, nu se vedea decît alb și negru, și pe acest fond alb, se deslușeau crengile aplecate ale copacilor somnoroși. In cimitir părea să fie mai multă lumină decît pe cîmp; frunzele crestate ale arțarilor, ca niște palme cu degetele resfirate, se desenau limpede pe nisipul galben al aleilor și pe lespezi, iar inscripțiile de pe monumente se puteau citi ușor.

Din prima clipă, Starțev fu adînc impresionat de priveliștea aceasta ce i se înfățișa pentru prima oară în viață și pe care, probabil, nu avea să-i mai fie dat să o vadă: o lume ce nu semăna cu nici o alta, o lume în care lumina lunii era atît de frumoasă și de blîndă, încît ai fi zis că leagănul ei se află acolo, o lume în care nu era viață, nu, nu era, dar unde în fiecare plop întunecat, în fiecare mormînt, se simțea prezența unei taine ce făgăduia o viață tihnită, minunată, veșnică. De la lespezi și de la florile veștejite venea, o dată cu mireasma de toamnă a frunzelor moarte, o adiere de împăcare, de jale și de odihnă.

De jur împrejur — tăcere; stelele priveau de pe cer cu adîncă smerenie și pașii lui Starțev răsunau brutal și nelalocul lor. Cînd ceasul bisericii începu să bată și Starțev se închipui pe el însuși mort, îngropat pe vecie, i se păru că cineva îl privește, și timp de o clipă își dădu seama că ceea ce domnea acolo nu era

odihnă și liniște, ci jalea surdă a neființei, o deznădejde copleșitoare...

Monumentul Demetti era o capelă cu un înger în vîrf; pe timpuri trecuse în turneu prin S. o trupă de operă italiană; una din cîntărețe murise, fusese înmormîntată în cimitirul orașului și i se ridicase acest monument. În oraș, nimeni nu-și mai aducea aminte de ea, dar candela de deasupra intrării oglindea lumina lunii și părea că arde.

Lîngă monument nu era nimeni. Cine era să vină acolo la miezul nopții? Starțev continua să aștepte și parcă lumina lunii îi înflăcăra și mai mult dragostea; se gîndea cu înfrigurare la îmbrățișările și sărutările ce aveau să urmeze. Stătu vreo jumătate de oră lîngă monument, apoi se plimbă prin aleile lăturalnice, cu pălăria în mînă, așteptînd mereu și gîndindu-se cît de multe femei și fete erau îngropate acolo, în mormintele acelea, femei și fete ce fuseseră cîndva frumoase, fermecătoare, care iubiseră, care fuseseră mistuite de patimi și se dăruiseră dezmierdărilor nopți de-a rîndul. La drept vorbind, ce cumplit își bate joc natura-mamă de om și ce dureros e să-ți dai seamă de acest lucru! Așa gîndea Starțev și, totuși, îi venea să strige că vrea, că așteaptă cu orice preț dragostea; ceea ce albea în jurul lui nu mai erau lespezi de marmoră, ci trupuri minunate, goliciuni care se ascundeau rușinate în umbra copacilor; i se părea că simte căldura lor și nostalgia lui se făcea tot mai apăsătoare.

Ca și cum s-ar fi lăsat o cortină, luna se ascunse în nori și deodată totul se întunecă. Starțev abia nimeri poarta — se făcuse beznă ca într-o noapte de toamnă — apoi rătăci vreun ceas și jumătate, căutînd ulicioara în care își lăsase trăsura.

— Am obosit, abia mă mai țin picioarele, îi spuse el lui Panteleimon.

Și, așezîndu-se cu o adevărată încîntare pe pernele trăsurii, se gîndi:

„N-ar trebui să mă mai îngraș!“

III

A doua zi spre seară, Starțev se duse la Turkini, hotărît s-o ceară pe Ecaterina Ivanovna în căsătorie. Lucrul nu se dovedi însă ușor, deoarece Kotik se afla în odaia ei — venise coaforul — și se pregătea pentru serata dansantă de la club.

Fu din nou nevoit să stea o eternitate în sufragerie și să bea ceai. Văzînd că musafirul e dus pe gînduri și preocupat, Ivan Petrovici scoase din buzunarul vestei niște fițuici și citi scrisoarea hazlie a unui vechil neamț, care se plîngea că la moșie s-au stricat toate *încheieturile* și s-a *isprăfit profizia de far.*

„Cu siguranță că-i vor da o zestre bună", se gîndea Starțev, ascultînd distrat.

După o noapte nedormită, era buimăcit, ca și cum ar fi băut ceva dulce și adormitor; simțea în suflet un fel de ceață, amestecată însă cu bucurie și căldură; o părticică rece și apăsătoare din creierul lui mai raționa totuși.

„Oprește-te cît mai e vreme! Kotik nu-i de tine! E răsfățată, capricioasă, doarme pînă la ora două, iar tu ești fiu de țîrcovnic și medic de zemstvă..."

„Ei și? își răspundea tot el. Ce-are a face?"

„Apoi, dacă o iei de nevastă, stăruia părticica lucidă din creier, rudele ei te vor sili să-ți părăsești serviciul la zemstvă și să stai în oraș."

„Ei și? răspundea el iarăși. Dacă-i vorba de oraș, hai și la oraș. O să capete zestre, ne vom înjgheba un cămin..."

Ecaterina Ivanovna intră, în sfîrșit, în rochie de bal, decoltată, drăguță, proaspătă; Starțev nu-și mai putea lua ochii de la ea și era atît de răpit, încît nu mai fu în stare să rostească o vorbă; nu făcea decît s-o privească și să zîmbească.

Ecaterina Ivanovna începu să-și ia rămas bun, iar el, neavînd pentru ce să mai rămînă, se ridică, spunînd că trebuie să se întoarcă acasă, unde îl așteptau bolnavii.

— Dacă-i așa, n-am ce face, spuse Ivan Petrovici, te las să pleci, dar cu condiția s-o duci pe Kotik pînă la club.

Afară se cernea o burniță mărunță, era întuneric beznă și numai după tusea răgușită a lui Panteleimon se putea ghici unde e trăsura. Poclitul trăsurii fu ridicat.

— Ține-te de capră și vezi să nu te-mpungă, spuse Ivan Petrovici, așezîndu-și fiica în trăsură, și apoi strigă: Dați-i drumul! La revedere, vă rog!

Plecară.

— Am fost aseară la cimitir, începu Starțev. Nu-i de loc generos, e chiar nemilos din partea dumitale...

— Ai fost la cimitir?

— Da, am fost, și te-am așteptat pînă aproape de ora două. Am suferit...

— N-ai decît să suferi, dacă nu înțelegi de glumă.

Mulțumită că jucase îndrăgostitului o festă atît de vicleană și că era iubită cu atîta înfocare, Ecaterina Ivanovna începu să rîdă cu hohote, dar, deodată, scoase un țipăt de spaimă, deoarece caii cotiseră brusc pe poarta clubului și trăsura se aplecase într-o parte. Starțev o cuprinse de mijloc; ea se lipi speriată de el, iar doctorul, nemaiputîndu-se stăpîni, o sărută cu patimă pe buze, pe bărbie, strîngînd-o și mai puternic cu brațul.

— Ajunge, spuse ea scurt.

In clipa următoare, nu mai era în trăsură, iar sergentul de stradă de lîngă scara luminată îi striga cu glas încleiat lui Panteleimon:

— Ce stai, gură-cască! Ia-o din loc!

Starțev se duse acasă, unde nu rămase însă mult. La miezul nopții — îmbrăcat într-un frac împrumutat, cu o cravată albă, tare, care, naiba știe de ce, se bățoșa mereu, alunecînd de pe guler — doctorul se afla la club și-i vorbea Ecaterinei Ivanovna plin de înflăcărare:

— O, cît de puțin știu cei ce n-au iubit niciodată! Mi se pare că nimeni n-a descris încă exact iubirea și nici nu cred ca acest sentiment gingaș, plin de încîntare și totuși chinuitor, să poată fi descris; cine

l-a cunoscut măcar o dată, nu va încerca să-l redea în cuvinte. La ce bun introducerile și descrierile? La ce bun toată această vorbărie? Dragostea mea n-are margini... Te rog, te rog din suflet, spuse în sfîrșit Starțev, fii nevasta mea!

— Dmitri Ionîci, răspunse după cîteva clipe de gîndire Ecaterina Ivanovna, cu un aer grav. Dmitri Ionîci, îți mulțumesc pentru cinstea pe care mi-o faci... te prețuiesc, dar... se ridică și continuă în picioare, dar, iartă-mă, nu pot să fiu nevasta dumitale. Să vorbim serios. Știi, Dmitri Ionîci, că iubesc arta mai mult decît orice pe lume; o iubesc la nebunie și m-am hotărît să-i închin muzicii toată viața mea. Vreau să fiu artistă, vreau libertate, glorie, triumf, iar dumneata vrei să rămîn în acest oraș, să duc mai departe această viață goală, fără nici un rost, care mi-a ajuns de nesuferit. Să devin soție... O, nu, iartă-mă! Omul trebuie să năzuiască spre ceva mai înalt, mai măreț, iar viața de familie m-ar încătușa pentru totdeauna. Dmitri Ionîci (zîmbi ușor, deoarece, spunînd „Dmitri Ionîci" își aduse aminte de „Alexei Feofilaktîci"), Dmitri Ionîci, ești un om bun, un om deștept, ești o fire aleasă, mai presus de toți... în ochi i se iviră lacrimi, te înțeleg din tot sufletul, dar... trebuie să mă înțelegi și dumneata...

Și pentru a nu izbucni în plîns, întoarse capul și ieși din salon.

Inima lui Starțev încetă să mai bată nebunește. Primul lui gest, ieșind din club, fu să-și smulgă de la gît cravata tare și să răsufle adînc, umplîndu-și pieptul cu aerul nopții. Îi era rușine, se simțea jignit — nu se așteptase la un refuz — și nu-i venea să creadă că toate visurile, toate chinurile lui ajunseseră la un sfîrșit atît de prostesc, ca într-o melodramă jucată la un spectacol de amatori. Îi părea rău de dragostea lui, atît de rău, încît mai-mai că-i venea să izbucnească în hohote de plîns sau să croiască din toate puterile cu umbrela spinarea lată a lui Panteleimon.

Vreo trei zile nu fu bun de nimic, nu mîncă, nu dormi, dar cînd ajunse pînă la el zvonul că Ecaterina

Ivanovna plecase la Moscova pentru a urma conservatorul, se liniști și își reluă viața de mai înainte.

Mai tîrziu, aducîndu-și din cînd în cînd aminte cum hoinărise prin cimitir sau cum colindase tot orașul în căutarea unui frac, își întindea alene mădularele și spunea:

„Cînd te gîndești cîtă bătaie de cap!“

IV

Trecură patru ani. Acum Starțev avea în oraș o clientelă numeroasă. În fiecare dimineață, se grăbea să-și vadă bolnavii de la Dialij, apoi pleca la cei din oraș, și nu într-o trăsură cu doi cai, ca mai înainte, ci într-una cu trei cai, cu zurgălăi. Nu se întorcea acasă decît noaptea tîrziu. Se îngrășase, se umflase și nu-i mai plăcea să umble pe jos, deoarece obosea repede. Panteleimon se îngrășase și el, și cu cît creștea mai mult în lățime, cu atît ofta mai jalnic și se tînguia de soarta lui amară, spunînd că drumurile l-au dat gata!

Starțev se ducea în multe case și întîlnea multă lume, dar nu se împrietenea cu nimeni. Localnicii îl scoteau din fire cu discuțiile, cu felul lor de a privi viața și chiar cu înfățișarea lor. Experiența îl învățase, încetul cu încetul că, atîta timp cît joci cărți sau iei aperitivul cu un localnic, acesta se arată om pașnic, blajin și nu prea prost, dar cum aduci vorba despre ceva mai greu de mistuit, bunăoară, despre politică sau despre știință, omul sau rămîne nedumerit sau începe să-ți facă niște teorii atît de fistichii și de neroade, încît ți se face lehamite și te lași păgubaș. Cînd Starțev încerca să pornească vreo discuție cu un localnic — fie el și cu vederi liberale — și îi spunea, bunăoară, că omenirea merge înainte și că lumea se va putea lipsi, cu timpul, de buletine de identitate și de pedeapsa cu moartea, acesta îl privea chiorîș și cu neîncredere și îl întreba: „În-

seamnă că fiecare va putea înjunghia pe stradă pe oricine ?“ Iar cînd într-o societate, la o cină sau la un ceai, Starțev spunea că omul trebuie să muncească, că nu se poate trăi fără muncă, fiecare lua această afirmație drept o dojană, se supăra și se porneau discuții cumplit de plicticoase. Unde mai pui că acești oameni nu făceau nimic, dar absolut nimic, și nici nu se interesau de nimic, astfel că era foarte greu să găsești un subiect de discuție cu ei. De aceea Starțev ocolea discuțiile, mulțumindu-se să ia aperitive și să joace *wint,* iar cînd nimerea într-o casă la vreo sărbătoare de familie și era poftit să rămînă la masă, se așeza și mînca, fără să scoată o vorbă, privind în farfurie ; tot ce se spunea în timpul mesei era greșit, lipsit de interes și cu totul stupid. Starțev își simțea enervarea sporind, se mînia, dar tăcea. Fiindcă luase obiceiul să se închidă în această muțenie posacă și să nu-și mai ridice ochii din farfurie, fu poreclit în oraș „polonezul bosumlat“, cu toate că nu avea nici un dram de sînge polonez.

Se ferea de distracții, nu se ducea nici la teatru, nici la concerte, în schimb în fiecare seară juca *wint,* timp de două, trei ceasuri, ceea ce îi făcea multă plăcere. Mai avea o îndeletnicire cu care se obișnuise și care începuse, încetul cu încetul, să-i placă : să scoată seara din buzunare bancnotele și să numere banii cîștigați cu consultațiile în timpul zilei. Deseori se întîmpla ca toate aceste hîrtiuțe — de o rublă sau de trei ruble, mirosind a parfum, a oțet, a tămîie sau a untură de pește, pe care le vîra mototol în toate buzunarele — să ajungă la suma de șaptezeci de ruble ; cînd se adunau astfel cîteva sute, le ducea la „Societatea de credit mutual“, unde le depunea la contul lui curent.

In răstimpul celor patru ani care se scurseseră de la plecarea Ecaterinei Ivanovna, doctorul fusese numai de două ori la Turkini, și atunci chemat de Vera Iosifovna care tot mai suferea de migrene. In fiecare vară, Ecaterina Ivanovna venea să-și vadă părinții, dar Starțev nu avusese niciodată ocazia s-o întîlnească.

Iată însă că, după patru ani, într-o dimineață liniștită și caldă, i se aduse la spital o scrisoare. Vera Iosifovna îi scria lui Dmitri Ionîci că i se făcuse tare dor de el, că-l ruga să vină neapărat să-i aline suferințele și că astăzi, de altfel, era și ziua ei de naștere. La sfîrșitul scrisorii era un adaos: „Mă asociez și eu la rugămintea mamei. K".

Starțev șovăi, dar seara se duse totuși la Turkini.

— A, bună seara, vă rog! îl întîmpină Ivan Petrovici, zîmbind numai din ochi. Fiți bonjurat.

Vera Iosifovna, mult îmbătrînită, încărunțită, îi strînse mîna, oftă afectat și-i spuse:

— Dumneata, doctore, nu vrei să-mi faci curte, nu vii niciodată la noi; sînt prea bătrînă pentru dumneata. Dar iată că a venit una tînără, poate că ea va avea mai mult noroc.

Și Kotik? Slăbise, pălise, se făcuse mai frumoasă, mai zveltă; dar acum era Ecaterina Ivanovna și nu Kotik; nu mai avea prospețimea dinainte și nici acea expresie de nevinovăție copilărească. Atît în privire, cît și în felul ei de a se purta, era ceva nou, sfios și vinovat, ca și cum aici, în casa Turkinilor, nu s-ar mai fi simțit acasă.

— Nu ne-am văzut de-un car de ani! spuse ea, întinzîndu-i mîna, și se cunoștea că inima îi bătea tare; apoi continuă, privindu-l țintă, cu vădită curiozitate: Cum te-ai îngrășat! Ești ars de soare, te-ai maturizat... totuși nu te-ai schimbat prea mult.

Îl tulbura și acum, îl tulbura mult, dar ceva lipsea în ea, sau poate era de prisos — nici el n-ar fi putut să spună ce anume — ceva care îl împiedica să simtă ca înainte. Nu-i plăcea paloarea ei, noua expresie a feței, zîmbetul șters, glasul ei, și după cîteva clipe nu-i mai plăcu nici rochia, nici fotoliul în care ședea: îl nemulțumea amintirea trecutului, gîndul că fusese cît pe ce să se însoare cu ea. Își aduse aminte de dragostea lui, de visurile și de speranțele care-l frămîntaseră cu patru ani în urmă — și se simți stînjenit.

Se bău ceai cu plăcintă. Apoi Vera Iosifovna citi cu glas tare un roman, în care era vorba de lucruri

care nu se întîmplă niciodată în viaţă, iar Starţev ascultă, privind capul ei frumos, cărunt, şi aşteptînd să sfîrşească.

„Lipsit de talent nu-i acel ce nu ştie să scrie, îşi spuse el, ci cel ce scrie şi nu ştie să ascundă c-o face."

— Bunişoruţ, spuse Ivan Petrovici.

După aceea, Ecaterina Ivanovna cîntă îndelung şi zgomotos la pian şi, după ce isprăvi, musafirii îi mulţumiră şi se extaziară îndelung.

„Ce bine că nu m-am însurat cu ea" îşi spuse Starţev.

Ecaterina Ivanovna îl privea, aşteptînd, pesemne, ca el să-i propună să se ducă în grădină, dar doctorul tăcea.

— Hai să stăm de vorbă, spuse ea în cele din urmă, apropiindu-se. Cum o duci ? Ce mai e pe la dumneata ? Ce faci ? Zilele astea m-am gîndit tot timpul la dumneata, continuă ea cu oarecare nervozitate, voiam să-ţi trimit o scrisoare, voiam să vin chiar eu să te văd la Dialij, eram hotărîtă să vin, dar după aceea m-am răzgîndit, fiindcă nu ştiam cum mă priveşti acum. Nu ştii cu ce emoţie te-am aşteptat astăzi. Pentru dumnezeu, hai să mergem în grădină.

Se duseră în grădină şi se aşezară pe bancă, întocmai ca acum patru ani, sub bătrînul arţar. Era întuneric.

— Ce mai faci ? îl întrebă Ecaterina Ivanovna.

— Binişor, o ducem şi noi cum putem, răspunse Starţev.

Şi nu mai găsi nimic altceva. Tăcură un timp.

— Sînt emoţionată, spuse Ecaterina Ivanovna, acoperindu-şi faţa cu mîinile, dar nu lua în seamă. Mă simt aşa de bine acasă, sînt atît de bucuroasă că-i văd pe toţi, încît nu-mi vine să cred. Cîte amintiri ! Credeam că n-o să mai isprăvim cu ele pînă dimineaţa.

Acum îi vedea de aproape faţa, ochii strălucitori, şi aici, în întuneric, părea mai tînără decît în casă ; parcă-şi recăpătase chiar expresia copilărească de odinioară. Şi într-adevăr îl privea cu o curiozitate

naivă, ca şi cum ar fi vrut să-l pătrundă, să-l cunoască mai de aproape pe cel care pe timpuri o iubise cu atîta duioşie, cu atîta patimă şi care fusese atît de nefericit; privirea ei îi mulţumea pentru această dragoste. Îşi aduse şi el aminte de tot ce fusese, de cele mai mici amănunte, cum rătăcise prin cimitir, cum după aceea, spre ziuă, se întorsese acasă ostenit... Şi deodată fu cuprins de un sentiment de tristeţe: îi păru rău de trecut. În suflet i se aprinse o mică flacără.

— Îţi aduci aminte cum te-am condus la club, la serată? spuse el. În seara aceea ploua, era întuneric.

Flacăra ce i se aprinsese în suflet creştea din ce în ce şi, dintr-o dată, simţi nevoia să vorbească, să se plîngă de viaţă...

— Ei! oftă el. Dumneata mă întrebi cum o mai duc. Cum s-o ducem aici? Nici într-un fel. Îmbătrînim, ne îngrăşăm, decădem. Trece ziua, trece noaptea, viaţa se scurge ştearsă, fără impresii, fără preocupări... Ziua cîştigi, seara te duci la club, stai într-o societate de cartofori, de alcoolici, de bîrfitori pe care nu-i poţi suferi. Vezi ceva bun în toate astea?

— Dar ai munca dumitale, ai un scop nobil în viaţă. Îţi plăcea atît de mult să vorbeşti de spital. Pe atunci eram tare ciudată; îmi închipuiam că sînt o mare pianistă. Acum, toate domnişoarele cîntă la pian; cîntam şi eu, ca toate celelalte, şi n-aveam nimic deosebit în mine; sînt tot atît de pianistă cum e mama scriitoare. Pe atunci nu te înţelegeam, firește, dar la Moscova m-am gîndit deseori la dumneata. Şi numai la dumneata. Ce fericire să fii medic de zemstvă, să ajuţi pe cei care suferă, să slujeşti poporul. Ce fericire! repetă Ecaterina Ivanovna cu căldură. La Moscova, cînd mă gîndeam la dumneata, îmi apăreai atît de ideal, atît de superior...

Starţev îşi aduse aminte de rublele pe care le număra cu atîta plăcere seara şi mica flacără din suflet i se stinse.

Se ridică pentru a se întoarce în casă. Ecaterina Ivanovna îl luă de braţ.

— Eşti omul cel mai de preţ pe care l-am cunoscut

în viața mea, continuă ea. O să ne vedem și o să mai discutăm, nu-i așa ? Făgăduiește-mi. Nu sînt pianistă, nu-mi mai fac iluzii în ceea ce mă privește, iar în prezența dumitale n-am să mai cînt, nici n-am să mai vorbesc de muzică.

Cînd intrară în casă și Starțev îi văzu la lumina lămpilor fața și ochii triști, recunoscători, cercetători, îndreptați asupra lui, încercă un sentiment de neliniște și se gîndi din nou :

„Ce bine că nu m-am însurat cu ea !“

Începu să-și ia rămas bun.

— N-ai nici un drept roman să pleci fără a fi cinat, îi spuse Ivan Petrovici, petrecîndu-l. Asta-i foarte perpendicular din partea dumitale. Hai, dă-ne o reprezentație, îi spuse el lui Pava, în vestibul.

Pava, care nu mai era un băiețandru, ci un tînăr cu mustață, luă o poză de actor, ridică o mînă în sus și rosti pe un ton tragic :

— Să mori, nenorocito !

Lucrurile acestea îl iritară pe Starțev. Urcîndu-se în trăsură și privind casa întunecată și grădina, care îi fuseseră atît de dragi odinioară, toate îi reveniră în minte dintr-o dată : și romanele Verei Iosifovna, și felul brutal al răsfățatei Kotik de a cînta la pian, și ghidușiile lui Ivan Petrovici, și poza tragică a lui Pava.

„Dacă oamenii cei mai talentați din tot orașul sînt atît de lipsiți de talent, ce să mai vorbim de ceilalți“, se gîndi Starțev.

Peste trei zile, Pava îi aduse o scrisoare de la Ecaterina Ivanovna.

„Nu ai mai venit pe la noi. De ce ? scria ea. Mă tem că ți-ai schimbat sentimentele față de noi ; mă tem, și gîndul acesta mă îngrozește. Liniștește-mă, vino și spune-mi că totul e bine.

Trebuie neapărat să stau de vorbă cu dumneata. A dumitale E.T.“

Starțev citi scrisoarea, se gîndi o clipă și-i spuse lui Pava :

— Comunică-le că astăzi nu pot să vin, deoarece sînt foarte ocupat. Am să vin peste vreo trei zile.

Dar se scurseră trei zile, o săptămînă, şi Starţev nu se arătă. Într-o zi, trecînd prin faţa casei Turkinilor, îşi aduse aminte că ar fi trebuit să intre, măcar pentru cîteva clipe, dar se răzgîndi.

Şi nu mai călcă niciodată pe la ei.

V

S-au mai scurs cîţiva ani. Starţev s-a îngrăşat şi mai mult, l-a năpădit grăsimea, răsuflă greu şi umblă cu capul dat pe spate. Acum, cînd trece, puhav şi stacojiu, cu trăsura lui cu trei cai, cu zurgălăi, şi cu Panteleimon pe capră — care şi el e puhav, stacojiu, şi strigă „Ţineţi drreap-ta-a!“ — stînd cu braţele întinse înainte, de parcă ar fi de lemn — spectacolul e impunător şi ai zice că nu trece un om, ci un zeu păgîn. Are în oraş o clientelă atît de mare, încît nu mai găseşte o clipă să răsufle. Şi-a cumpărat o moşie şi două case în oraş şi umblă să-şi mai cumpere şi o a treia, bineînţeles dacă găseşte un chilipir. Cînd i se vorbeşte la „Societatea de credit mutual“ de vreo casă care urmează să fie vîndută la licitaţie, se duce cu neobrăzare s-o viziteze şi, trecînd prin toate odăile, fără să se sinchisească de femeile şi copiii pe jumătate dezbrăcaţi, care îl privesc cu uimire şi teamă, împunge cu bastonul în toate uşile şi întreabă:

— Ăsta-i biroul? Ăsta e dormitorul? Dar aici ce-i?

Vorbeşte suflînd greu şi ştergîndu-şi mereu năduşeala de pe frunte.

Are multe angarale, totuşi nu-şi lasă serviciul de la zemstvă; l-a biruit lăcomia, vrea să facă şi slujbă şi afaceri. Atît la Dialij cît şi în oraş i se spune acum pur şi simplu „Ionîci“. „Unde s-o fi ducînd Ionîci?“ sau „Ce ar fi să-l chemăm la consult pe Ionîci?“

Se vede că, din pricina grăsimii care i-a năpădit gîtlejul, glasul i s-a schimbat, i s-a făcut piţigăiat şi ascuţit. I s-a schimbat şi caracterul, e ursuz şi supă-

răcios. Cînd are consultații, își iese într-una din sărite, bate nerăbdător cu bastonul în podea și țipă cu glasul lui neplăcut:

— Te rog să nu răspunzi decît la întrebări! Nu discuta!

Trăiește singur. Duce o viață plicticoasă. Nimic nu-l interesează.

De cînd se află la Dialij, dragostea pentru Kotik a fost singura și desigur ultima sa bucurie. Seara joacă *wint* la club, iar după aceea se așază singur la o masă mare și cinează. Îl servește Ivan, cel mai bătrîn și mai respectabil dintre feciorii clubului, care îi aduce, fără să mai întrebe, o sticlă de *Lafitte* nr. 17. Toți — și intendentul clubului și bucătarul și feciorul — știu ce-i place și ce nu-i place și se silesc din răsputeri să-l mulțumească, fiindcă altfel se supără și numai ce-l vezi că începe să bată cu bastonul în podea.

În timp ce cinează, întoarce din cînd în cînd capul și se amestecă în convorbirile de la mesele vecine.

— Despre ce vorbești? Cum? Despre cine?

Și cînd se întîmplă ca la una din mese să se vorbească de Turkini, întreabă:

— Despre care Turkini vorbiți? Despre ăia a căror fată cîntă la pian?

Asta-i tot ce se poate spune despre el.

Și Turkinii? Ivan Petrovici n-a îmbătrînit, nu s-a schimbat de loc; face mereu glume sau povestește anecdote; Vera Iosifovna continuă, ca și înainte, să le citească musafirilor, cu aceeași plăcere și simplitate, romanele sale. Iar Kotik cîntă zilnic vreo patru ceasuri la pian. S-a ofilit mult, tînjește și în fiecare toamnă pleacă cu mama ei în Crimeea. Ivan Petrovici le însoțește la gară și, cînd pornește trenul, își șterge lacrimile și le strigă:

— La revedere, vă rog!

Și își flutură batista.

UN CAZ DIN PRACTICĂ

PROFESORUL primi o telegramă, prin care era rugat să vină cît mai grabnic la fabrica Lialikov. Se îmbolnăvise fiica unei oarecare doamne Lialikova, pesemne, stăpîna fabricii; mai mult nu se putea deslușI din telegrama lungă, alcătuită anapoda. Profesorul nu plecă, ci-l trimise în loc pe asistentul său, Koroliov.

De la Moscova, trebuia să mergi două stații cu trenul, apoi să faci patru kilometri cu trăsura. La gară, venise să-l aștepte pe Koroliov o trăsură cu trei cai; vizitiul purta pălărie cu pană de păun și la orice întrebare răspundea ostășește, cu glas tare: „Nu, să trăiți! Da, să trăiți!“ Era sîmbătă seara. Soarele scăpăta. Muncitorii se îndreptau în pîlcuri numeroase de la fabrică spre gară și salutau trăsura care-l ducea pe Koroliov. Tînărul medic privea plin de încîntare înserarea, conacele și vilele din dreapta și din stînga șoselii, mestecenii și întreaga tihnă din jur. În ajunul acela de sărbătoare, s-ar fi zis că, o dată cu oamenii, se pregăteau de odihnă și cîmpul, și pădurea, și soarele — de odihnă și, poate, de rugăciune...

Născut și crescut la Moscova, Koroliov nu cunoștea viața de la țară, nu se interesase niciodată de fabrici și nu vizitase încă nici una. Citise numai întîmplător despre ele, vorbise cu unii fabricanți, ba fusese chiar poftit acasă la cîte unul din ei; de cîte ori zărea, de

departe sau de aproape, vreo fabrică, se gîndea că pe dinafară totul pare bine orînduit și tihnit, dar că înăuntru trebuie să domnească, pe lîngă egoismul mărginit al stăpînilor, cea mai neagră înapoiere, munca anostă și nesănătoasă pentru muncitori, bîrfeli, votcă și insecte. Și acum, cînd muncitorii se dădeau respectuos și plini de sfială în lături dinaintea trăsurii, Koroliov ghicea după fețele, șepcile și felul lor de a umbla, mizeria, beția, îndîrjirea și buimăceala în care trăiau.

Trăsura intră pe poarta fabricii. În dreapta și în stînga, se iveau, apoi rămîneau în urmă, căsuțe de muncitori, chipuri de femei, rufe și plăpumi întinse pe prispe. „La o parte!" striga vizitiul, fără să încetinească goana cailor. Iată curtea întinsă, fără iarbă, iar de jur împrejur și la oarecare distanță unele de altele, cinci corpuri mari de clădiri cu coșuri, depozite de mărfuri, barăci. Peste toate se depusese un strat cenușiu de praf. Ici, colo, asemenea unor oaze în pustiu, se vedeau grădinițe sărăcăcioase și acoperișurile verzi sau roșii ale caselor în care locuiau funcționarii administrației. Vizitiul struni deodată caii și trăsura se opri în fața unei clădiri vopsită proaspăt în cenușiu și înconjurată de o grădiniță cu liliac, acoperit și el cu praf; cerdacul galben mirosea puternic a vopsea.

— Poftiți, domnule doctor, se auziră în coridor și în antret glasuri de femei. Poftiți, de cînd vă așteptăm... șopteau și oftau glasurile. Mare nenorocire... Poftiți pe aici.

Stăpîna, o doamnă grasă, trecută, în rochie neagră de mătase cu mîneci la modă, dar, judecînd după fața ei, o femeie simplă, fără prea multă carte, se uita neliniștită la doctor și nu se hotăra să-i dea mîna — nu îndrăznea. Alături de ea stătea o femeie uscățivă, mai în vîrstă, cu părul tăiat scurt, cu *pince-nez,* și îmbrăcată cu o bluză înflorată. Servitorii îi spuneau Kristina Dmitrievna și Koroliov ghici că trebuie să fie guvernanta. Se vede că, fiind socotită cea mai cultă din casă, i se dăduse ei însărcinarea să iasă în întîmpinarea doctorului și să-l primească. Într-ade-

văr, de cum îl văzu, începu să-i povestească în pripă, cu amănunte plicticoase, de prisos, manifestările bolii, fără să spună însă cine era bolnav și ce se întîmplase.

Luară amîndoi loc și începură să vorbească, în timp ce gazda rămase nemișcată în picioare, lîngă ușă, așteptînd. Koroliov înțelese din spusele guvernantei că persoana bolnavă era Liza — o fată de vreo douăzeci de ani — singura fiică a doamnei Lialikova și moștenitoarea ei; era de mult suferindă și tusese examinată de numeroși medici; în ultima noapte, avusese de seara pînă dimineața palpitații atît de puternice, încît nimeni nu dormise în casă: se temeau să nu moară.

— Încă din copilărie a fost cam șubredă, ca să zic așa, spuse Kristina Dmitrievna cu glas alintat, ștergîndu-și mereu buzele cu mîna. Doctorii spun că e din cauza nervilor, dar tot ei n-au știut s-o vindece de scrofuloză cînd era mică și cred că de aici vin toate.

Intrară la bolnavă. În floarea vîrstei, zdravănă, cu trupul bine împlinit, dar urîtă, semănînd cu mamă-sa, cu ochii la fel de mici și cu fălci mari și late, nepieptenată și cu plapuma trasă pînă peste bărbie, fata îi făcu în prima clipă lui Koroliov impresia unei ființe oropsite, sărmane, oploșite și îngrijite din milă. Nu-i venea să creadă că ea era moștenitoarea celor cinci mari corpuri de clădiri.

— Am venit la dumneata, începu Koroliov, să te îngrijim. Bună ziua.

Își spuse numele și îi strînse mîna, o mînă mare, rece, urîtă. Bolnava se așeză în capul oaselor și, obișnuită pesemne de mult cu doctorii, se lăsă ascultată, fără a se sinchisi că umerii și pieptul îi erau descoperiți.

— Am palpitații, spuse ea. Toată noaptea am avut o senzație cumplită, de groază... Era să mor de groază! Dați-mi ceva.

— Am să-ți dau, am să-ți dau! Liniștește-te.

Koroliov o examină și ridică din umeri.

— Inima e normală, spuse el, totu-i bine, totu-i în regulă. Se vede că nervii au cam luat-o razna, dar nu-i nimic îngrijorător. Cred că accesul a trecut. Culcă-te liniștită.

În clipa aceea, cineva intră în iatac cu o lampă. Bolnava închise ochii pe jumătate, ferindu-i de lumină și, cuprinzîndu-și capul cu mîinile, începu să plîngă cu hohote. Impresia că avea în fața lui o biată ființă urîtă și oropsită se șterse deodată. Koroliov uită și de ochii ei mici, și de fața ei lătăreață și, înduioșat de expresia de blîndețe, de cumințenie și de suferință care se citea pe chipul fetei, aceasta i se păru deodată zveltă, simplă, plină de feminitate. Nu cu medicamente ar fi vrut să-i redea liniștea, nu cu sfaturi, ci cu o vorbă bună, prietenească. Mama cuprinse cu brațele capul copilei și-l strînse la piept. Cîtă durere, cîtă deznădejde se citea pe fața bătrînei! Își crescuse și-și îngrijise fiica, nu precupețise nimic, își jertfise toată viața ca s-o învețe franțuzește, dansul, muzica, îi adusese cei mai buni medici, o duzină de profesori, angajase o guvernantă... și acum nu pricepea de ce varsă atîtea lacrimi, pentru ce se chinuie atîta; nu pricepea și simțea că își pierde capul. Avea o expresie vinovată, speriată, deznădăjduită, ca și cum ar fi scăpat din vedere ceva foarte important, n-ar fi făcut tot ce se putea face, ca și cum ar fi trebuit să mai aducă pe cineva, dar nu știa nici ea pe cine.

— Lizanka, iarăși... iarăși, Lizanka, spuse ea, strîngîndu-și fiica la piept. Draga mea, scumpa mea, fetița mea, ce-i cu tine? Fie-ți milă de mine, spune-mi...

Plîngeau amîndouă amarnic. Koroliov se așeză pe marginea patului și o luă pe Liza de mînă.

— Ei, haide, liniștește-te, zise el prietenos, se poate să plîngi așa! Gîndește-te că nu există nimic pe lumea asta care să merite aceste lacrimi. Hai, nu mai plînge; nu trebuie...

Iar în sinea lui își spuse:

„I-a venit vremea să se mărite..."

— Doctorul nostru, al fabricii, îi dădea bromură de potasiu, spuse guvernanta, dar am observat că-i face și mai rău. După părerea mea, dacă-i vorba de inimă, mai bine să i se dea... sînt niște picături... Am uitat cum le spune... Picături de lăcrămioară, pare-mi-se.

Și iar se pierdu în tot soiul de amănunte. Îi tăia vorba doctorului, îl împiedica să vorbească și se arăta plină de rîvnă; știindu-se femeia cea mai luminată la minte din casă, se simțea obligată să discute într-una cu medicul și neapărat despre medicină.

Koroliov se plictisi.

— Nu găsesc nimic deosebit, se adresă el mamei, ieșind din iatac. Dacă pe fiica dumitale a îngrijit-o doctorul fabricii, poate s-o îngrijească și de aci înainte. Tratamentul aplicat de el pînă acum a fost foarte indicat — și nu văd nici o nevoie să-l schimbați. Pentru ce să-l schimbați? Boala e din cele mai obișnuite, nimic grav...

Vorbea pe îndelete, punîndu-și mănușile, în timp ce doamna Lialikova stătea nemișcată, privindu-l cu ochii plînși.

— Pînă la trenul de zece nu mai e decît o jumătate de oră, spuse el, sper să-l mai prind.

— N-ați putea să mai rămîneți la noi? îl întrebă stăpîna casei și lacrimile începură să-i șiroie din nou pe obraji. Mi-e rușine că vă necăjesc, dar fiți atît de bun... vă rog din suflet, stărui ea aproape în șoaptă, uitîndu-se spre ușă, stați noaptea asta la noi. N-o am decît pe ea... e singurul meu copil... M-a speriat noaptea trecută, nu pot să-mi viu în fire... Nu plecați, vă rog...

Koroliov ar fi vrut să-i spună că avea multă treabă la Moscova și că era așteptat acasă de ai săi; îi venea greu să rămînă, fără nici un rost, toată seara și toată noaptea într-o casă străină, dar, văzînd chipul ei chinuit, oftă și, fără să mai spună o vorbă, începu să-și scoată mănușile.

În salonul cel mare și în salonaș fură aprinse în cinstea lui toate lămpile și toate lumînările. Koroliov se așeză la pian și începu să răsfoiască notele, apoi

examină tablourile și portretele de pe pereți. Tablourile, pictate în ulei, în rame aurite, reprezentau privelişti din Crimeea, o corabie pe o mare furtunoasă, un călugăr catolic cu un păhăruț în mînă... totul plat, banal, executat fără pic de talent. Portretele nu înfățișau nici o singură figură mai arătoasă, mai interesantă — numai fălci late și ochi nedumeriți. Lialikov, tatăl Lizei, avea o frunte îngustă și mulțumirea de sine i se citea pe chip cît de colo; tunica spînzura ca un sac pe trupul lui mătăhălos; pe piept avea o decorație și insigna Crucii Roșii. În acest salon, totul dovedea o spoială de cultură, un lux întîmplător, lipsit de gust, greoi, ca și uniforma omului din portret. Podelele te supărau prin luciul lor, supărător era și policandrul și, fără să știi de ce, îți venea în minte povestea negustorului care intra în baie cu decorația la gît...

Din vestibul se auzeau șoapte; cineva sforăia ușor. Deodată, în curte răsunară lovituri metalice, aspre, scurte, cum nu mai auzise Koroliov niciodată, pe care nu le înțelese și care îi treziră o senzație ciudată, neplăcută.

„Cred că pentru nimic în lume n-aș sta aici..." gîndi el și începu din nou să răsfoiască notele de pe pian.

— Poftiți la o gustare, doctore! îl chemă cu jumătate de glas guvernanta.

Se duse să cineze. Masa era mare, încărcată cu gustări și vinuri, dar la cină fură numai doi: el și Kristina Dmitrievna. Guvernanta bea maderă, mînca repede și povestea, privindu-l prin *pince-nez*:

— Muncitorii sînt foarte mulțumiți de noi. În fiecare iarnă avem la fabrică spectacole de amatori, date chiar de ei; mai avem lecturi însoțite de proiecțiuni cu lanterna magică, o ceainărie minunată și cîte altele. Ne sînt foarte devotați; cînd au aflat că Lizanka se simte mai rău, au rînduit slujbă la biserică. Sînt inculți, dar își au și ei sensibilitatea lor.

— Mi se pare că n-aveți nici un bărbat în casă? spuse Koroliov.

— Nici unul. Piotr Nikanorîci a murit acum un an și jumătate și am rămas noi trei singure. Vara, stăm aici și iarna la Moscova, pe strada Polianka. Sînt de unsprezece ani în această casă. Am ajuns să fiu privită ca o rudă.

La masă se aduse cegă, chiftele de pasăre și compot; vinurile erau scumpe, franțuzești.

— Vă rog, doctore, nu vă sfiiți, serviți-vă, spuse Kristina Dmitrievna, mîncînd și ștergîndu-și gura cu mîna ei micuță, făcută pumn. Se cunoștea că era pe deplin mulțumită de traiul pe care-l ducea.

După cină, doctorul fu condus în odaia în care i se pregătise un pat. Dar nu-i era somn, în casă era cald și mirosea a vopsea; își puse paltonul și ieși.

Afară era răcoare; se crăpa de ziuă și prin aerul umed, cele cinci corpuri de clădiri cu coșuri înalte, barăcile și magaziile se deslușeau nespus de limpede. A doua zi fiind duminică, nu se lucra; ferestrele erau întunecate și numai într-unul din corpurile de clădiri mai ardea un furnal; două ferestre erau purpurii și, pe coș, o dată cu fumul, țîșnea din cînd în cînd o vîlvătaie. Dincolo de curte, în depărtare, orăcăiau broaștele și cînta o privighetoare.

Uitîndu-se la corpurile de clădiri și la barăcile în care dormeau muncitorii, doctorului îi veniră din nou în minte gîndurile pe care i le trezea întotdeauna vederea unei fabrici. Se organizau, poate, spectacole pentru muncitori și proiecții cu lanterna magică, existau poate medici de fabrică și fel de fel de îmbunătățiri, totuși muncitorii pe care îi întîlnise astăzi pe drumul gării nu se deosebeau întru nimic prin înfățișarea lor de muncitorii pe care îi văzuse, demult, în copilărie, cînd nu se pomenea încă de spectacole și de îmbunătățiri. El care, ca medic, cunoștea atît de bine bolile cronice, a căror cauză inițială rămînea de neînțeles și pentru care părea că nu există vindecare, privea și fabricile drept o absurditate, ale cărei cauze erau la fel de nedeslușite și de neînlăturat și, fără să socotească de prisos îmbunătățirile aduse traiului celor ce munceau în ele, le asemuia cu tratamentul aplicat bolilor fără leac.

„Firește, e la mijloc o neînțelegere... gîndea el, privind ferestrele purpurii. O mie cinci sute sau două mii de muncitori muncesc fără odihnă, într-un aer insalubru, produc o stambă de proastă calitate, duc o viață de mizerie și nu se trezesc din acest vis urît decît din cînd în cînd, la cîrciumă ; vreo sută de inși supraveghează munca și, toată viața lor, această sută de inși nu face altceva decît să toarne amenzi și ocări și să comită tot felul de nedreptăți ; și numai doi, trei oameni, așa-zișii stăpîni, trag foloasele, cu toate că nu muncesc de loc și disprețuiesc stamba de proastă calitate. Dar care sînt acele foloase, cum se bucură de ele ? Lialikova și fiica ei sînt nenorocite, de ți-e mai mare mila ; singura pe deplin mulțumită de traiul ei este Kristina Dmitrievna, o fată bătrînă, proastă și cu *pince-nez*. Rezultatul este, deci, că în toate aceste cinci corpuri de clădiri se muncește, iar pe piețele din răsărit se vinde stambă, numai pentru ca Kristina Dmitrievna să poată mînca cegă și să bea maderă."

Deodată răsunară aceleași lovituri ciudate, pe care Koroliov le auzise și înainte de cină. Lîngă unul din corpurile de clădiri, cineva bătea într-o bucată de fier, bătea și se oprea, astfel că sunetele erau scurte, aspre, lipsite de sonoritate : un soi de „der... der... der..." Urmară cîteva clipe de liniște, apoi de lîngă un alt corp de clădiri se auziră lovituri tot atît de seci și neplăcute, de data aceasta mai joase, ca de bas : „drîn... drîn... drîn..." De unsprezece ori. Pesemne că paznicii băteau ora unsprezece.

Lîngă un al treilea corp de clădiri se auzi : „jac... jac... jac..." Același lucru se repetă și lîngă celelalte clădiri, apoi dincolo de barăci și la poartă. Ai fi zis că sunetele acestea erau scoase în liniștea nopții de însăși dihania cu ochii de foc, de însuși diavolul, care îi stăpînea aici atît pe patroni, cît și pe muncitori, înșelîndu-i și pe unii, și pe alții.

Koroliov ieși din curte.

— Cine-i ? strigă lîngă poartă un glas grosolan.

„Ca la închisoare..." se gîndi Koroliov și nu răspunse.

În plin cîmp, privighetorile și broaștele se auzeau mai limpede și se simțea noaptea de mai. De la gară venea duduitul unui tren; undeva cîntau niște cocoși somnoroși și totuși noaptea era plină de tihnă și întreaga fire dormea liniștită. În apropierea fabricii, se afla un șopron sub care se adunau materiale de construcție. Koroliov se așează pe niște scînduri și continuă să se gîndească.

„Numai guvernanta se simte bine aici, iar fabrica lucrează pentru a-i asigura ei un trai bun. Dar și asta e numai o aparență, fiindcă Kristina Dmitrievna nu-i decît un om de paie. Personajul principal, pentru care se face totul aici, este diavolul."

Se gîndea la diavol în care nu credea și se uita la cele două ferestre luminate — i se părea că de acolo îl privește cu ochi de foc însăși satana, acea putere nevăzută care statornicise rînduielile dintre cei tari și cei slabi, săvîrșind cumplită greșeală, pe care nimeni și nimic n-o mai putea îndrepta. Trebuia neapărat ca cel puternic să-l împiedice pe cel slab să trăiască. Asta e legea firii; dar lucrul acesta nu e de înțeles și nu se așază lesne în minte decît în articole de ziar sau în manuale, pe cînd în harababura traiului de fiecare zi, în haosul lucrurilor mărunte din care sînt țesute relațiile dintre oameni, cînd și cel puternic, și cel slab cad deopotrivă jertfă relațiilor lor reciproce, supunîndu-se fără voia lor unei forțe conducătoare, necunoscute, aflate în afara vieții și străină omului, aceasta nu mai e o lege, ci o aberație. Astfel gîndea Koroliov, șezînd pe stiva de scînduri și era încet, încet, cuprins de simțămîntul că acea forță necunoscută, tainică, era într-adevăr pe aproape și îl privea. Spre răsărit, cerul se făcea tot mai palid; timpul se scurgea repede. Acum, cînd în jur nu era țipenie, cînd totul murise parcă, cele cinci corpuri de clădiri cu coșurile lor ce se profilau pe fondul cenușiu al zorilor aveau o înfățișare deosebită, alta decît în timpul zilei; Koroliov uitase cu desăvîrșire că în dosul zidurilor acelora se găseau mașini cu aburi, electricitate, telefoane. Fără să știe bine de ce,

se gîndea mereu la așezările lacustre, la epoca de piatră, și simțea prezența unei forțe brutale, oarbe.

Din nou se auzi:

„Der... der... der... der...“

De douăsprezece ori. Apoi liniște, o liniște de cîteva clipe și — din celălalt capăt al curții porni același:

„Drîn... drîn... drîn...“

„Groaznic!“ gîndi Koroliov.

„Jac... jac...“ țîșni dintr-un al treilea colț, scurt, aspru, parcă cu ciudă, „jac... jac...“

Pentru a vesti miezul nopții, trebuiră vreo patru minute. În cele din urmă se făcu liniște: și din nou doctorul avu impresia că totul murise în jur.

Mai stătu un timp locului, apoi se întoarse în casă, dar nu se culcă. Încă multă vreme, prin odăile vecine s-au auzit șoapte, lipăit de papuci și de picioare goale.

„Nu cumva o fi avînd din nou un acces?“ se întrebă Koroliov într-un tîrziu.

Ieși din odaie să vadă ce face bolnava. Prin camere se lumina acum de-a binelea și în salonul cel mare razele soarelui ce străbăteau sfioase prin pîcla dimineții jucau pe perete și pe podea. Ușa ce dădea în odaia Lizei era deschisă; Liza ședea lîngă pat, într-un fotoliu; era în capot, nepieptănată și îmbrobodită cu un șal. La ferestre, storurile erau lăsate.

— Cum te mai simți? întrebă Koroliov.

— Mulțumesc.

Îi pipăi pulsul, apoi îi ridică părul căzut pe frunte.

— Văd că nu dormi, spuse el. Afară e o vreme minunată, e primăvară, cîntă privighetorile, și dumneata stai aici în întuneric cu gîndurile dumitale.

Liza îl asculta, privindu-l drept în față; ochii ei erau triști, inteligenți și se vedea că vrea să-i spună ceva.

— Ai des astfel de crize? o întrebă el.

Buzele fetei tremurară ușor înainte de a răspunde:

— Da, des. Aproape în fiecare noapte simt ca o apăsare...

În chiar acea clipă, paznicii începură să bată în curte ceasurile două. Se auzi: „der... der...“ și Liza tresări.

— Te neliniștesc aceste bătăi? întrebă medicul.

— Nu știu. Totul mă neliniștește, răspunse fata pe gînduri. Da, totul. Deslușesc în glasul dumitale un sentiment de simpatie; nu știu de ce, dar de cum te-am văzut, mi s-a părut că se poate vorbi cu dumneata despre orice...

— Vorbește, te rog.

— Vreau să-ți spun părerea mea. Eu cred că nu sînt bolnavă, dar mă apasă o neliniște și o teamă neîncetată, fiindcă așa trebuie să fie și nu poate fi altfel. Chiar omul cel mai sănătos nu poate să nu se neliniștească cînd știe că, bunăoară, pe sub fereastra lui umblă un tîlhar. Sînt mereu supusă la tot felul de tratamente medicale, continuă ea, privindu-și genunchii și zîmbind sfios. Firește, sînt foarte recunoscătoare și nu tăgăduiesc folosul tratamentelor, dar aș vrea să stau de vorbă nu cu un medic, ci cu o ființă apropiată, cu un prieten, care să mă înțeleagă, care să mă convingă, să-mi spună dacă am dreptate sau nu.

— Nu ai prieteni? întrebă Koroliov.

— Nu. Sînt foarte singură. E adevărat, o am pe mama, pe care o iubesc, și, totuși, sînt foarte singură. Așa mi-a fost dat... Cei care sînt din fire singuratici citesc mult, dar sînt scumpi la vorbă, nu prea află multe și viața pentru ei e plină de taine: sînt mistici și adesea îl văd pe diavol acolo unde nu-i. Tamara lui Lermontov era și ea o singuratică și îl vedea pe diavol.

— Dumneata citești mult?

— Da, mult. Gîndește-te că tot timpul mi-e liber, de dimineață pînă seara. Ziua citesc, iar noaptea capul mi-e gol; în loc de gînduri, am un fel de umbre.

— Vezi ceva? o întrebă Koroliov.

— Nu, dar simt...

Zîmbi din nou, ridică ochii și-i aruncă o privire tristă și inteligentă. Koroliov simți că se încrede în

el, că vrea să-i vorbească deschis și că, în adîncul ei, gîndește la fel. Dar Liza tăcu, așteptînd, poate, să înceapă dînsul.

Doctorul știa ce-ar fi trebuit să-i spună; își dădea limpede seama că pentru Liza ar fi fost bine să lase cît mai curînd cele cinci corpuri de clădiri și milionul — dacă-l avea — să fugă de diavolul acela care pîndea în timpul nopții. Tot atît de limpede își dădea seama că și ea gîndea la fel și că nu aștepta decît un lucru: ca cineva în care să aibă încredere să-i risipească șovăielile.

Nu știa însă cum să-i spună toate acestea. Da, cum? Pe un ocnaș te sfiești să-l întrebi de ce a fost osîndit, la fel de neplăcut îți este să-i întrebi pe niște oameni foarte bogați pentru ce au nevoie de atîția bani, de ce își întrebuințează atît de prost bogăția și de ce n-o părăsesc nici chiar atunci cînd văd că ea este pricina nenorocirii lor; iar dacă începi o discuție pe această temă, e aproape întotdeauna lungă, penibilă și parcă te simți rușinat.

„Cum să-i spun? se frămînta Koroliov. Și oare e nevoie să-i spun?"

Totuși izbuti să-i explice ceea ce credea el; nu de-a dreptul, ci pe ocolite.

— Ești nemulțumită de situația dumitale de proprietară de fabrică și de moștenitoare bogată, nu crezi în dreptul dumitale și de aceea nu dormi; firește, asta-i mai frumos decît dacă ai fi mulțumită, ai dormi liniștită și ai crede că totul este așa cum se cuvine. Suferi de o insomnie onorabilă; această insomnie e un semn bun. Pentru părinții noștri, o discuție ca cea pe care o avem noi acum ar fi fost de neconceput; noaptea, ei nu discutau, ci dormeau adînc; noi însă, generația noastră, dormim prost, ne frămîntăm, discutăm mult și căutăm mereu să stabilim dacă avem sau nu dreptate. Pentru copiii și nepoții noștri, această problemă va fi de mult dezlegată. Ei vor vedea mai limpede ca noi. Ce frumoasă o să fie viața peste vreo cincizeci de ani și ce păcat că noi n-o s-o mai apucăm. Ar fi atît de interesant!

— Dar ce vor face oare copiii și nepoții noștri? întrebă Liza.

— Nu știu... presupun că vor părăsi totul și vor pleca.

— Unde să plece?

— Unde?... Oriunde, spuse Koroliov și începu să rîdă. Un om deștept și curat la inimă poate să se ducă oriunde.

Se uită la ceas.

— Soarele a și răsărit, spuse el. E timpul să te culci. Dezbracă-te și dormi liniștită cît vrei. Sînt foarte bucuros că te-am cunoscut, continuă el, strîngîndu-i mîna. Ești o ființă simpatică și interesantă. Noapte bună!

Se duse în odaia lui și se culcă.

A doua zi dimineața, cînd trăsura trase la scară, toți cei din casă ieșiră în pridvor să-l petreacă. Liza era îmbrăcată de sărbătoare, într-o rochie albă, cu o floare în păr; era palidă și visătoare; îl privea ca și ieri, cu ochi triști și inteligenți, zîmbea, vorbea și avea aceeași expresie de parcă ar fi vrut să-i spună ceva deosebit, ceva important, dar numai lui. Se auzeau cîntînd ciocîrliile și la biserică sunau clopotele. Ferestrele clădirilor fabricii străluceau vesel și, străbătînd în trăsură curtea, apoi drumul spre gară, Koroliov nu-și mai aduse aminte nici de muncitori, nici de așezările lacustre, nici de diavol, ci se gîndi la vremea, poate apropiată, cînd viața avea să fie tot atît de luminoasă și plină de bucurie ca dimineața aceasta tihnită de duminică. Într-adevăr, cît de plăcut era să mergi pe o asemenea dimineață de primăvară, într-o trăsură bună, trasă de trei cai, sub mîngîierea caldă a soarelui.

BOMBONICA

OLENKA, fiica lui Plemiannikov, asesor de colegiu pensionat, stătea furată de gînduri, acasă, în cerdacul care dădea în curte. Stăruia o mare zăpușeală. Muștele sîcîitoare nu-ți dădeau pace și era atît de plăcut să te gîndești că o să se lase în curînd seara. Dinspre răsărit năvăleau nori de ploaie, întunecați: dintr-acolo adiau, din cînd în cînd, răsuflări umede.

In mijlocul ogrăzii stătea cu ochii la cer Kukin, antreprenorul și patronul grădinii de varietăți „Tivoli", care locuia în aceeași curte, în fund.

— Iarăși! zise el deznădăjduit. Iarăși o să plouă. In fiecare zi plouă, în fiecare zi plouă — ca-ntr-adins. Asta-i ruină! Potop! Zilnic pagubă peste pagubă!

Plesni din palme și urmă către Olenka:

— Uite, Olga Semionovna, asta-i viața noastră! Îți vine să plîngi, nu altceva! Muncești, îți dai toată silința, te chinui, nu închizi ochii nopțile, tot te gîndești cum să iasă mai bine — și cînd colo! Pe de o parte publicul ignorant, sălbatic. Îi dai cea mai bună operetă, o feerie, cupletiștii cei mai de seamă, dar oare asta-i trebuie? Pricepe el ceva? Lui îi trebuie bîlci! Dă-i vulgarități! Iar pe de altă parte, uite-te la vreme. Aproape în fiecare seară — ploaie și iar ploaie. Cum s-a pus pe ploaie la zece mai, așa o ține toată luna mai și iunie. O grozăvie! Publicul nu vine. Dar eu chirie plătesc? Pe artiști îi plătesc?

A doua zi pe sub seară iarăşi începură să umble nori. Kukin zise printre hohote isterice:

— Ei, şi? Las' să plouă! Las' să-ia apa şi grădina, să mă ia şi pe mine însumi! Să n-am noroc nici pe lumea asta, nici pe ceea lume! N-au decît să mă dea artiştii în judecată! Ce judecată? Pot să mă surghiunească în Siberia! Să mă trimită la eşafod! Ha-ha-ha.

A treia zi — acelaşi lucru...

Olenka îl asculta pe Kukin, tăcută, serioasă... Uneori izbucnea în plîns. În cele din urmă nenorocirile lui Kukin o mişcară şi ea se îndrăgosti de dînsul. Era un om mic de statură, uscăţiv, cu faţa galbenă, cu părul dat peste cap. Vorbea cu o voce slabă de tenor şi, cînd vorbea, îşi strîmba gura. Avea totdeauna întipărită pe faţă deznădejdea; totuşi trezi în sufletul ei un sentiment adevărat, adînc. Olenka veşnic iubea pe cineva: nu putea fără asta. Mai întîi îl iubise pe tatăl său, care acum şedea bolnav în fotoliu, într-o odaie întunecoasă şi răsufla greu. O iubise pe mătuşa ei, care uneori — o dată la doi ani — venea din Briansk. Iar mai înainte, cînd învăţa la gimnaziu, îl iubise pe profesorul ei de limba franceză. Era o fată zdravănă, liniştită, blîndă, miloasă, cu privirea dulce şi molcomă. Uitîndu-se la obrajii ei rotunzi şi trandafirii, la grumazul său molatic şi alb cu o aluniţă oacheşă, la surîsu-i bun şi naiv care i se ivea pe faţă cînd asculta ceva plăcut, bărbaţii se gîndeau: „Da, nu-i de loc de lepădat...“ şi zîmbeau şi ei. Iar cucoanele care veneau în vizită nu se puteau stăpîni să n-o apuce de mînă, aşa deodată, în mijlocul convorbirii, şi să nu-i spună într-o izbucnire de plăcere:

— Bombonica! Draga de ea!

Casa în care locuia din copilărie şi care îi fusese lăsată prin testament se afla la marginea oraşului, în mahalaua *Ţiganskaia Slobodka,* nu departe de grădina „Tivoli“. Seara şi noaptea, Olenka auzea cum cînta muzica în grădină, cum pocneau cu trosnet rachetele. I se părea că ăsta-i Kukin care se luptă cu soarta lui şi care ia cu asalt pe inamicul principal — publicul indiferent. Inima îi era cuprinsă de-o sfîrşeală dulce,

nu putea să închidă ochii, iar cînd Kukin se întorcea către ziuă acasă, ea îi bătea încetișor în ferestruica dormitorului ei și, arătîndu-i printre perdele numai fața și un umăr, îi surîdea dulce...

Kukin îi ceru mîna. Avu loc nunta. Iar cînd el îi văzu de-a binelea grumazul și umerii rotunzi, plesni din palme și exclamă :

— Ce bombonică !

Kukin era fericit. Dar cum în ziua nunții și apoi noaptea plouă într-una, expresia de deznădejde nu i se șterse de pe față.

După nuntă soții se împăcau bine. Ea ședea la casă, supraveghea buna rînduială din grădină, trecea cheltuielile, dădea lefurile ; iar obrajii săi trandafirii și zîmbetul ei drăguț, naiv, ca un nimb fulgerau ba la ghișeul casei, ba între culise, ba la bufet... Începuse chiar să spună cunoștințelor că lucrul cel mai frumos, mai important și mai util de pe lume este teatrul și că numai prin teatru poți ajunge un om cult și uman.

— Dar parcă publicul pricepe asta ? zicea Olenka. Lui îi trebuie bîlci ! Ieri s-a reprezentat la noi *Faust pe dos* și aproape toate lojile au fost goale. Dar dacă eu și Vanicika am fi dat vreo porcărie, atunci zău că teatrul ar fi gemut de lume. Mîine eu și Vanicika dăm *Orfeu în Infern*. Poftim și dumneavoastră.

Ceea ce vorbea Kukin despre teatru și despre actori — repeta și Olenka. Disprețuia publicul, ca și el, pentru nepăsarea lui față de artă și pentru ignoranța sa. Se amesteca la repetiții, îi corecta pe actori, supraveghea purtarea muzicanților... Iar cînd în gazeta locală apărea vreo critică împotriva teatrului, atunci ea izbucnea mai întîi în lacrimi și după aceea se ducea la redacție pentru explicații.

Actorii țineau la ea și o numeau „Eu și Vanicika" sau „Bombonica". Îi era milă de ei și le dădea mici împrumuturi. Dacă se întîmpla ca unul s-o înșele, plîngea doar pe ascuns, dar de jeluit bărbatului său nu se jeluia.

O duceră bine și iarna. Luară teatrul comunal pe tot sezonul și-l închiriau pe termen scurt cînd trupei ucrainene, cînd unui boscar, cînd unor amatori local-

nici. Olenka se îngrășa și strălucea toată de plăcere, iar Kukin slăbea, se îngălbenea și se tînguia că are pierderi foarte mari, deși afacerile nu le merseseră prost de loc în timpul iernii. Tușea noaptea, iar ea îi dădea să bea ceai de tei cu dulceață de zmeură, îi făcea fricțiuni cu apă de colonie și îl învelea în șalurile ei călduroase.

— Ce drăguț ești! îi spunea ea foarte sincer, mîngîindu-l pe cap. Ce frumușel ești tu!

În postul mare el plecă la Moscova să angajeze o trupă. Fără dînsul, ea nu putea dormi. Ședea tot timpul la fereastră și privea stelele. Se compara singură, în timpul acesta, cu găinile care nu dorm nici ele toată noaptea și dau semne de neliniște cînd cocoșul lipsește din poiată. Kukin zăbovi la Moscova și-i scrise că are să se întoarcă de paști; ba chiar dădea dispoziții în scrisori, în privința grădinii „Tivoli". Spre lunea din săptămîna patimilor, seara tîrziu, se auzi la poartă un ciocănit sinistru. Cineva bătea în portiță, ca într-un butoi: boc, boc, boc! Bucătăreasa somnoroasă, lipăind desculță prin băltoace, alergă să-i deschidă.

— Fiți buni și deschideți, rosti cineva la poartă cu o voce surdă de bas. Aveți o telegramă.

Olenka primea și mai înainte telegrame de la bărbatul său; dar atunci, nu știu cum, rămase încremenită. Desfăcu telegrama cu mîini tremurătoare și citi cele ce urmează:

„Ivan Petrovici astăzi încetat din viață subit utîi așteptăm dispoziții înpămîntarea marți".

Așa era scris în telegramă: „înpămîntarea" și încă un cuvînt neînțeles „utîi". Semna regizorul trupei de operetă.

— Sufletelul meu! începu să plîngă în hohote Olenka. Drăguțul de Vanicika, sufletelul meu! De ce te-am mai întîlnit? De ce te-am cunoscut și m-am îndrăgostit de tine? Cui lași pe biata ta Olenka, sărmană și nenorocită?...

Pe Kukin îl înmormîntară marți, la Moscova, în cimitirul Vagankov. Olenka se întoarse miercuri și, cum trecu pragul casei, se prăbuși pe pat și începu să

bocească așa de tare, că se auzea din stradă și din curțile vecine.

— Bombonica, draga de ea! ziceau vecinele, făcîndu-și cruce. Olga Semionovna, draga de ea, cum se mai prăpădește, mititica!

Peste trei luni Olenka se întorcea într-o bună zi de la liturghie — tristă, în doliu mare. Din întîmplare, unul din vecinii ei, Vasili Andreici Pustovalov, administratorul depozitului de cherestea al negustorului Babakaev, mergea alături de dînsa, reîntorcîndu-se și el de la biserică. Purta pălărie de paie, vestă albă cu lănțișor de aur și semăna mai mult a moșier, decît a negustor.

— Fiecare lucru are rostul lui, Olga Semionovna, îi vorbea el domol cu glas plin de compătimire. Dacă îți moare cineva apropiat — înseamnă că asta a fost voia domnului. Omul e dator să-și țină firea și să îndure totul cu smerenie.

Petrecînd-o pe Olenka pînă la portiță, el își luă rămas bun și își urmă drumul. După asta toată ziua îi răsună în auz vorba lui așezată și — cum își închidea ochii — i se arăta barba sa de culoare închisă. Îi plăcuse foarte mult. După cît se pare, și ea făcuse impresie asupră-i, deoarece nu peste multă vreme veni la ea la o cafeluță o cucoană în vîrstă, cunoscută mai mult din vedere, care — cum se așeză la masă — începu să-i vorbească de zor despre Pustovalov: că e om bun, serios și că orice fată ar fi bucuroasă să-l ia de bărbat.

Peste trei zile însuși Pustovalov veni în vizită. Nu stătu mult, vreo zece minute, și vorbi puțin. Dar Olenka se îndrăgosti de dînsul și se îndrăgosti așa de tare, că toată noaptea nu-i dădură ochii în gene. Ardea ca scuturată de friguri. Iar a doua zi dimineață trimise după cucoana aceea în vîrstă. O peți în curînd. Pe urmă se făcu nunta.

După ce se căsătoriră, Pustovalov și Olenka trăiră bine. El stătea de obicei pînă la prînz la depozitul de cherestea; apoi se ducea după treburi și-l schimba soția, care ședea pînă seara la birou, trecea socotelile și preda marfa.

— Cherestеaua se scumpește din an în an cu douăzeci la sută, spunea ea clienților și cunoștințelor. Mă rog matale, înainte cumpăram cherestеaua din apropiere. Acum însă Vasicika trebuie să se ducă în fiecare an după cherestea în gubernia Moghilev. Și ce tarif e! zicea ea, acoperindu-și îngrozită cu palmele amîndoi obrajii. Ce tarif!

I se părea că face de cînd lumea negoț de cherestea, că lucrul cel mai de seamă și mai necesar de pe lume e cherestеaua și că au pentru dînsa un răsunet familial și duios cuvintele: grindă, butuc, șiță, scîndură, șipcă, leațuri, lătunoaie... Noaptea, cînd dormea, Olenka visa munți întregi de scînduri groase și subțiri, șiruri de căruțe lungi fără de sfîrșit, care cărau cherestea undeva departe în afară de oraș. Visa cum un întreg regiment de grinzi de cîte doisprezece arșini pe cinci verșoci pornea în picioare la atac împotriva depozitului de cherestea, cum bîrnele, grinzile și stîlpii se ciocneau unii de alții, scoțînd un zgomot surd de lemn uscat... cum se năruiau la pămînt și cum se sculau iarăși în picioare, îmbulzindu-se unii peste alții. Olenka țipa prin somn, iar Pustovalov îi spunea cu blîndețe:

— Olenka, ce-i cu tine, dragă? Fă-ți cruce!

Aceleași gînduri pe care le avea bărbatul, le avea și soția. Dacă el credea că în odaie era prea cald sau că afacerile au început să meargă slab — același lucru îl credea și ea. Soțului nu-i plăceau distracțiile și, în zilele de sărbătoare, stătea acasă. Ea — de asemeni...

— Veșnic acasă sau la birou, îi spuneau cunoștințele. De ce nu te duci la teatru, draga de tine, sau la circ?

— Eu și Vasicika n-avem timp de pierdut cu teatrele, răspundea ea tăios. Noi sîntem oameni muncitori. Nu ne arde de fleacuri. Și ce mare lucru găsești la teatrele astea?

Sîmbătă, Pustovalov și Olenka se duceau la vecernie, iar în zilele de sărbătoare — la liturghia de dimineață; și, cînd se întorceau de la biserică, mergeau unul lîngă altul cu fețele smerite. Amîndoi miroseau

frumos. Rochia ei de mătase foşnea plăcut. Acasă, soţii beau ceai cu cozonac şi cu fel de fel de dulceţuri; după aceea mîncau plăcintă. În fiecare zi, la amiază, o mireasmă îmbietoare de borş şi de friptură de miel sau de raţă plutea în curte şi pe stradă în dreptul curţii lor, iar în zilele de post mirosea a peşte. Nu le puteai trece prin dreptul casei fără să nu-ţi lase gura apă. La birou samovarul fierbea într-una. Clienţii erau trataţi cu ceai şi cu covrigi. O dată pe săptămînă soţii se duceau la baie şi se întorceau alături, amîndoi îmbujoraţi la faţă.

— N-am ce zice, ne împăcăm bine, slavă domnului, spunea Olenka faţă de cunoscuţi. Dă doamne ca fiecare să trăiască aşa de bine cum trăiesc eu cu Vasicika.

Cînd Pustovalov se ducea în gubernia Moghilev după cherestea, Olenkăi îi era tare urît. Nu dormea nopţile, plîngea. Uneori venea pe la ea seara Smirnin, medicul veterinar al regimentului, un om tînăr, care locuia la ei în fundul curţii. Îi povestea cîte ceva sau juca cu ea cărţi. Asta o distra. Erau interesante mai cu seamă poveştile din viaţa lui de familie. Era însurat şi avea un fiu, dar se despărţise de soţie, fiindcă aceasta îl înşelase. O ura acum şi-i trimitea lunar cîte patruzeci de ruble pentru întreţinerea copilului. Ascultîndu-l, Olenka ofta şi clătina din cap. Îi era milă de dînsul.

— Ei, să te aibă domnul în paza lui, îi spunea ea, luîndu-şi rămas bun de la dînsul şi petrecîndu-l cu lumînarea pînă în capul scării. Îţi mulţumesc că te-ai plictisit un pic cu mine; să te ţie dumnezeu, maica domnului...

Ea se exprima aşa de aşezat, aşa de judicios, imitîndu-şi soţul. Veterinarul nu se mai zărea jos, în dosul uşii, şi ea tot îl striga şi-i spunea:

— Ştii ce, Vladimir Platonîci? Să te fi împăcat cu nevasta dumitale! S-o fi iertat măcar de hatîrul copilului. Băieţaşul doar pricepe totul.

Iar cînd se întorcea acasă Pustovalov, Olenka îi povestea cu glas scăzut despre veterinar şi despre nefericita lui viaţă de familie. Amîndoi oftau, dădeau

din cap și vorbeau de băiat care, fără îndoială, tînjește după tată. Apoi, printr-o ciudată asociație de idei, ei se rînduiau în fața icoanelor, băteau mătănii pînă în pămînt și se rugau lui dumnezeu să le dea copii.

Și așa soții Pustovalov au trăit șase ani în liniște și pace, cu dragoste și în deplină înțelegere. Dar iată că într-un rînd, iarna, Vasili Andreici — după ce bău ceai fierbinte la depozit — ieși fără căciulă să predea niște cherestea. Răci și căzu la pat. Îl căutară cei mai buni doctori, dar boala îl răpuse. Și omul muri, după ce zăcuse patru luni. Iar Olenka rămase din nou văduvă.

— Te duci și cui mă lași, sufletelule? bocea ea, după ce-și îngropă bărbatul. Cum am să trăiesc fără tine, amărîtă și nenorocită? Oameni buni, aveți milă de mine, orfană, rămasă singură-singurică...

Purta rochie neagră, cu doliu mare. Renunțase pentru totdeauna la pălărie și la mănuși. Ieșea rar în oraș, numai pînă la biserică sau la mormîntul bărbatului, iar acasă trăia ca o călugăriță. Numai după ce trecură șase luni, Olenka își lepădă doliul cel mare și începu să deschidă obloanele ferestrelor.

O vedeai uneori dimineața, ducîndu-se cu bucătăreasa la piață după cumpărături. Dar despre felul cum trăia ea acum în intimitate și despre cele ce se petreceau în casa ei, lumea putea avea numai unele bănuieli, fiindcă Olenka fusese văzută în grădinița sa bînd ceai cu veterinarul, pe cînd el îi citea gazeta cu voce tare și mai ales că, întîlnindu-se la poștă cu o cucoană cunoscută, ea îi spusese:

— În orașul nostru nu există o supraveghere veterinară cumsecade și de aceea sînt multe boli. Mereu auzi că lumea se îmbolnăvește din lapte și se contagiază de la cai și de la vaci. De fapt, trebuie să te îngrijești de sănătatea animalelor domestice ca și de sănătatea oamenilor.

Olenka repeta gîndurile veterinarului și era în toate de aceeași părere cu el. Era limpede că ea nu putea trăi nici un an fără o legătură sufletească și își găsi

noua fericire chiar acasă la ea, în fundul curții. Pe o alta, lumea ar fi bîrfit-o pentru una ca asta, dar împotriva Olenkăi nimeni nu putea avea cel mai mic gînd rău. Totul era așa de firesc în viața ei.

Văduva și veterinarul nu suflaseră nici un cuvînt despre schimbarea petrecută în relațiile lor și se sileau să le ascundă. Nu izbuteau însă, fiindcă Olenka nu putea păstra nici o taină.

Cînd avea musafiri, camarazi de-ai lui de regiment, atunci Olenka, turnîndu-le ceai sau servindu-le cina, începea să vorbească de pesta bovină, de răpciugă și de abatoarele comunale. Atunci veterinarului îi venea să intre în pămînt de rușine: iar cînd plecau musafirii, el o apuca de mînă și, mînios, rostea printre dinți:

— Ți-am spus să nu mai vorbești despre ceea ce nu te pricepi. Cînd discutăm noi, veterinarii, tu te rog să nu te amesteci în vorbă. Asta a început, în cele din urmă, să mă cam plictisească.

Olenka îl privea uimită, cu neliniște, și-l întreba:

— Bine, Valodicika, dar despre ce mi-a rămas să vorbesc?

Ea îl îmbrățișa cu lacrimi în ochi, îl implora să nu se supere — și amîndoi erau fericiți.

Dar fericirea asta nu ținu mult. Veterinarul plecă împreună cu regimentul său, plecă pentru totdeauna — deoarece regimentul fusese strămutat undeva foarte departe, mai-mai în Siberia. Iar Olenka rămase singură.

Acum era chiar singură-singurică. Tatăl îi murise de mult. Fotoliul lui se tăvălea undeva în pod, plin de praf, fără un picior. Olenka slăbise și se urîțise. Trecătorii nu se mai uitau la dînsa pe stradă, ca mai înainte, și nici nu-i mai zîmbeau. Pesemne anii cei mai frumoși trecuseră, rămăseseră îndărăt, iar acum începea altă viață, necunoscută, la care-i mai bine să nu te gîndești. Seara, Olenka ședea în cerdac. Auzea cum cînta muzica și cum pocneau rachetele la „Tivoli". Dar asta nu-i trezea în minte nici un gînd. Nu se gîndea la nimic, nu dorea nimic. Iar cînd se lăsa noaptea, se

ducea la culcare și în vis își vedea curtea pustie. Mînca și bea parcă în silă.

Dar, în primul rînd — ceea ce era mai rău decît toate — Olenka nu mai avea nici o părere. Vedea în juru-i obiecte și înțelegea tot ce se petrece în preajma ei, dar nu-și putea face o părere asupra nici unui lucru și nu știa despre ce să vorbească. Și ce groaznic e să n-ai nici o părere! Vezi de pildă cum stă o sticlă, cum plouă sau cum merge un țăran cu căruța. Dar ce-i cu sticla, cu ploaia sau cu țăranul... care-i rostul lor — nu poți spune și n-ai spune-o nici pentru o mie de ruble! În timpul lui Kukin și al lui Pustovalov, și după aceea, în timpul veterinarului, Olenka își putea explica totul — și și-ar fi dat părerea asupra oricărui lucru. Acuma însă în gîndurile și inima ei era același pustiu ca și în curte. Simțea atîta neliniște și o amărăciune așa de mare, de parcă ar fi mîncat pelin.

Orașul s-a mărit încet-încet. *Țiganskaia Slobodka* a ajuns acum stradă. Iar acolo unde fuseseră depozitele de cherestea și grădina „Tivoli", se ridicaseră case. Se făcuse un șir de stradele. Ce repede fug anii! Casa Olenkăi se posomorîse, acoperișul ruginise, șura stătea într-o rînă. Toată curtea era năpădită de buruieni și de urzici. Însăși Olenka a îmbătrînit, s-a urîțit. Șade vara în cerdac. Pustiul și urîtul îi stăruie în suflet ca și înainte, împrăștiind parcă o amărăciune de pelin. Iar în timpul iernii șade la fereastră și privește zăpada. Dar vin adieri de primăvară, vîntul aduce zvonul clopotelor catedralei, și, dintr-o dată, năvălesc amintirile trecutului... inima i se strînge duios și din ochi îi curg șiroaie de lacrimi. Dar asta durează numai cîteva clipe... și vine din nou pustiul și ea se întreabă: de ce mai trăiește? Brîska, pisica cea neagră, se alintă și toarce molcom, dar mîngîierile pisicii n-o mișcă pe Olenka. Asta îi trebuie ei? Ea ar avea nevoie de dragoste, care să pună stăpînire pe întreaga-i ființă, pe tot sufletul ei, pe mintea ei... care să-i dea gînduri, o îndrumare în viață și să-i încălzească sîngele îmbătrînit. Ea scutură din poale pe Brîska cea neagră și-i spune cu necaz:

— Pleacă, pleacă... N-ai ce căuta aici!

Şi aşa treceau zi după zi, ani după ani, fără de nici o bucurie, fără de nici o părere. Ceea ce spunea Mavra bucătăreasa — aceea era bine.

Într-o călduroasă zi de iulie, pe sub seară, cînd trecea pe stradă cireada oraşului şi nori de praf umpluseră curtea, deodată cineva bătu la portiţă. Ieşi chiar Olenka să deschidă şi, cum îşi aruncă ochii, încremeni: la poartă era veterinarul Smirnin, încărunţit, în haine civile. Într-o clipă ea îşi aminti totul. Nu se putu stăpîni, izbucni în plîns şi îşi culcă capul pe pieptul lui, fără să rostească un cuvînt; şi, de mare emoţie, nici nu băgă de seamă cum amîndoi intrară în casă şi se aşezară la ceai.

— Sufleţelul meu! îngînă ea, tremurînd toată de bucurie. Vladimir Platonîci! De unde te-a adus dumnezeu?

— Vreau să mă stabilesc definitiv aici, începu el să povestească. Mi-am dat demisia şi am venit să-mi încerc norocul în libertate, să duc o viaţă statornică. Apoi trebuie să-mi dau şi băiatul la liceu. E mare. Cît despre mine, ştii — m-am împăcat cu nevasta.

— Şi unde-i? îl întrebă Olenka.

— La hotel, cu fiu-meu. Eu umblu să caut casă.

— Pentru numele lui dumnezeu, dragul meu, dar luaţi casă la mine. De ce n-ar fi bună?! O, doamne, dar de la voi n-am să iau nimic, zise mişcată Olenka şi izbucni iarăşi în plîns. Locuiţi în faţă, iar eu mă mulţumesc şi cu apartamentul din fund. Ce bine-mi pare, doamne dumnezeule!

A doua zi chiar începură să vopsească acoperişul, să văruiască pereţii. Iar Olenka, cu mîinile în şolduri, umbla încoace şi-ncolo prin curte şi dădea porunci. Zîmbetul dinainte îi lumina iarăşi faţa. Se învioră, căpătă din nou frăgezime — ca şi cum s-ar fi trezit dintr-un somn lung. Veni şi soţia veterinarului, o persoană slabă, urîtă, cu părul tăiat scurt, cu o expresie de femeie capricioasă. Veni împreună cu Saşa, un băieţel mai mic decît îl arăta vîrsta (mergea pe al zecilea an), cu ochi albaştri, cu gropiţe în obraji. Cum intră în curte, băiatul şi începu să alerge după pisică; îndată răsună rîsul lui vesel, bucuros.

— Mătușică, asta-i pisica matale? o întrebă el pe Olenka. Cînd are să facă pui, te rog să ne dăruiești și nouă un pisoi. Mama strașnic se teme de șoareci.

Olenka stătu de vorbă cu el, îi dădu ceai și deodată simți un val de căldură în inimă. O cuprinse o înfiorare dulce — ca și cum băiatul ar fi fost copilul ei adevărat. Iar seara, cînd el își făcea lecțiile în sufragerie, Olenka îl privea duios, cu compătimire, și-i spunea în șoaptă:

— Puișorul meu, frumusețea mea... Băiatul mamei... Cîtă minte ai în căpușor, cît de albi ți-s obrăjorii...

— Insulă se numește o bucată de uscat, citea el, înconjurată din toate părțile cu apă.

— Insulă se numește o bucată de uscat... repeta Olenka. Aceasta era cea dintîi părere, pe care o exprima ea cu convingere după atîția ani de tăcere și de goliciune a minții.

Olenka avea acum părerile ei și, la cină, vorbea cu părintele lui Sașa: cît îi de grea cartea pentru copii în liceu, dar că învățămîntul clasic este, totuși, mai bun decît cel real, deoarece liceul îți deschide drumul în toate direcțiile: vrei să te faci doctor — te faci doctor... Vrei să te faci inginer — te faci inginer...

Sașa începu să urmeze la liceu. Mama lui plecă la Harkov, la o soră a ei și nu se mai întoarse. Tatăl său se ducea zilnic, cine știe unde, să viziteze vreo herghelie de cai și uneori nu dădea pe acasă cîte trei zile. Olenkăi i se părea că Sașa-i părăsit cu totul. Că-i de prisos în casă, că moare de foame... Ea îl strămută la dînsa, în apartamentul din fundul curții și-l instală acolo într-o cămăruță.

De peste jumătate de an Sașa locuiește la ea în fundul curții. În fiecare dimineață Olenka intră în odaia lui. El doarme tun, cu mîna sub obraz. Nici nu suflă. I-i milă să-l trezească.

— Sașenka, îi zice ea cu tristețe. Scoală, puișorule! E timpul să te duci la școală.

Băiatul se scoală, se îmbracă, se închină, apoi se așează la ceai. Bea trei pahare de ceai și mănîncă doi

covrigi mari și jumătate de franzeluță cu unt. Nedezmeticit bine după somn, nu se simte în apele lui.

— Sașenka, n-ai învățat destul de bine fabula, îi zice Olenka și se uită la dînsul de parcă l-ar petrece la o călătorie lungă. Mare bătaie de cap am cu tine. Puișorule, dă-ți silința și pune-te pe învățătură... Fii ascultător cu profesorii.

— Ah, te rog, lasă-mă în pace! răspunde Sașa.

Pe urmă el pornește pe stradă spre liceu — mărunțel, dar cu o șapcă cît toate zilele și cu ghiozdanul în spate. După dînsul merge fără zgomot Olenka.

— Sașenka-a! îl strigă ea.

Băiatul se uită îndărăt. Ea îi vîră în mînă o curmală sau o caramelă. Cînd amîndoi cotesc în stradela unde se află liceul, Sașa se rușinează că-i petrecut de o femeie înaltă și trupeșă. Își întoarce capul și-i spune:

— Mătușică, mata du-te acasă. Merg de-aici și singur.

Olenka se oprește în loc și-l urmărește cu privirea, fără să clipească din ochi, pînă ce copilul se mistuie pe poarta liceului. Vai, cît de mult îl iubește! Din atașamentele ei de odinioară nici unul n-a fost așa de adînc, niciodată mai înainte inima ei n-a fost supusă desăvîrșit, atît de dezinteresat și cu atîta bucurie ca acum, cînd s-a trezit în ea din ce în ce mai mult sentimentul matern. Pentru băiețașul acesta străin, pentru gropițele sale din obraji, pentru șapca lui — ea și-ar fi dat viața, și-ar fi dat-o cu bucurie, cu lacrimi de înduioșare. De ce? Dar cine știe de ce?

După ce-l petrece pe Sașa la liceu, Olenka se întoarce acasă așa de liniștită, împăcată, plină de iubire. Fața ei, întinerită în ultima jumătate de an, zîmbește, luminează. Trecătorii, uitîndu-se la ea, se bucură și-i spun:

— Bună ziua, Olga Semionovna. Ce mai faci, draga de tine?

— Tare-i grea acuma învățătura la liceu, povestește ea la piață. E glumă? Ieri școlarii dintr-a întîia au avut de învățat o fabulă pe de rost... și unde mai pui traducerea din latinește, apoi problema... Cum să-l țină capul pe copilaș?

Olenka începe să vorbească de profesori, de lecții, de manuale — tocmai ceea ce spune și Sașa.

Iau prînzul amîndoi la ora trei, iar seara își prepară lecțiile împreună și plîng. Așezîndu-l în pat, Olenka face îndelung semnul crucii deasupra lui și rostește în șoaptă o rugăciune. Apoi, ducîndu-se la culcare, visează viitorul acela îndepărtat și neguros, cînd Sașa — după isprăvirea învățăturii — va ajunge doctor sau inginer, va avea o mare casă proprie, cai, trăsură... o să se însoare și are să aibă copii. Adoarme și se gîndește mai departe la aceleași lucruri — și lacrimi îi curg pe obraji din ochii săi închiși. Iar pisica cea neagră stă culcată lîngă dînsa și toarce:

„Sfîr... sfîr... sfîr..."

Deodată se aude o bătaie puternică în portiță. Olenka se deșteaptă și, de spaimă, nici nu suflă. Inima îi zvîcnește cumplit. Trece o jumătate de minut — și altă ciocănitură...

„A venit o telegramă din Harkov, își zice Olenka, începînd să tremure din tot trupul. Mama îl cheamă pe Sașa la ea, la Harkov... Vai, doamne dumnezeule!"

E deznădăjduită. Frigul îi cuprinde capul, picioarele, mîinile... Parcă nu se află om mai nenorocit decît dînsa pe pămînt. Dar trece încă un minut. Se aud glasuri. Veterinarul s-a întors acasă de la club.

„Of, slavă domnului", se gîndește ea.

O piatră i se ridică încet-încet de pe inimă. Își simte iarăși sufletul ușurat. Se culcă cu gîndul la Sașa care doarme buștean în odaia de alături și, din cînd în cînd, vorbește prin somn:

„Am să-ți arăt eu ție! Marș de aici! Lasă-mă în pace!"

CASA CEA NOUĂ

I

La trei verste de satul Obruceanovo se construia un pod mare. Din curțile satului așezat pe o coastă povîrnită de deal, se vedeau zăbrelele scheletului; pe timp de ceață sau în zilele liniștite de iarnă, cînd barele subțiri de oțel și toată schelăria se acopereau de promoroacă, podul căpăta o înfățișare pitorească, aproape fantastică. Prin sat trecea în trăsurica lui ușoară inginerul Kucerov, constructorul podului, un bărbat înalt, spătos, cu barbă, purtînd pe cap o șapcă moale și mototolită; cîteodată, în zilele de sărbătoare, veneau prin sat și salahorii care lucrau la pod, niște golani care cereau de pomană, rîdeau de muieri, uneori mai și furau cîte ceva. Dar asta se întîmpla rar; de obicei, zilele treceau liniștite, de parcă podul nici n-ar fi fost și doar seara, cînd la construcție se aprindeau focuri, vîntul aducea în sat ecoul slab al cîntecelor golanilor. Iar ziua răzbea în răstimpuri un sunet metalic și trist: don... don... don...

Într-o zi inginerului Kucerov i-a venit și soția. Ei i-au plăcut malurile rîului, i-a plăcut priveliștea minunată ce se deschidea spre valea înverzită, presărată cu sate, biserici și cirezi de vite și l-a rugat pe soțul ei să cumpere prin împrejurimi o bucată de pămînt și să construiască pentru ei o casă. El i-a ascultat rugămintea. A cumpărat douăzeci de deseatine de teren și pe malul înalt, în poiana în care păștea pînă atunci vacile din Obruceanovo, a clădit o casă frumoasă cu

etaj, cu terasă, balcoane și un turn, în vîrful căruia în fiecare duminică se înălța un steag.

Construcția a durat vreo trei luni și apoi, în tot timpul iernii s-au sădit copaci mari în parc, iar cînd a venit primăvara și parcul a înverzit, au fost trase alei; grădinarul și doi muncitori cu șorțuri albe nu mai pridideau săpînd; dintr-un havuz a început a țîșni apa și un glob mare din oglinzi sclipea atît de orbitor că te dureau ochii privindu-l. Totodată casa a căpătat și un nume: Casa cea nouă.

Într-o zi senină și caldă, spre sfîrșitul lui mai, la fierăria lui Rodion Petrov din Obruceanovo, au fost aduși de la casa cea nouă doi cai minunați, albi ca zăpada, zvelți și bine hrăniți, care semănau leit unul cu altul.

— Adevărate lebede! a prețuit Rodion caii albi, privindu-i cucernic.

Soția fierarului, Stepanida, copiii și nepoții lui au ieșit în uliță ca să privească și ei. Puțin cîte puțin s-a adunat o ceată întreagă. Au venit cei doi Lîcikov, tatăl și fiul, spîni amîndoi de felul lor, cu fețele buhăvite și fără șepci pe cap. A venit și Kozov, un bătrîn înalt, uscățiv, cu barbă lungă, rară, cu nelipsitul său baston încîrligat la vîrf. Kozov clipea mereu din ochii săi vicleni și zîmbea cu înțeles, de parcă ar fi știut ceva, dar nu voia să spună.

— Albi, albi, dar altfel ce-i într-înșii? a cîrtit el. Îndoapă-i și pe ai mei cu ovăz și au să fie și ei tot atît de grași. Da' ia să-i văd pe ăștia trudiți la plug și pocniți cu biciul.

Vizitiul l-a privit cu dispreț, dar n-a scos o vorbă. Pe urmă a început a povesti, trăgînd din țigară, și tot timpul pînă s-a aprins focul în potcovărie n-a mai tăcut. Țăranii adunați au aflat de la el multe amănunte: stăpînii sînt oameni bogați; stăpîna, Elena Ivanovna, înainte de a se mărita a fost săracă, cîștiga traiul ca guvernantă la Moscova; e o femeie bună, miloasă, îi place să ajute pe săraci. La moșia cea nouă, spunea vizitiul, stăpînii n-au să are, n-au să semene, au luat-o numai ca să trăiască în voie, să poată respira aer curat.

Cînd a plecat cu caii potcoviți spre casă, au mers după el o droaie de băieșandri, cîinii lătrau, iar Kozov, privind în urma alaiului, clipea batjocoritor din ochi :

— Ian te uită, moșieri ! Și-au făcut o casă, și-au făcut rost de cai, dar de te uiți bine, n-au după ce bea apă. Moșieri ! Pff...

Kozov n-a putut suferi din capul locului nici casa cea nouă, nici perechea de cai albi, nici pe vizitiul sătul și chipeș. Era văduv și trăia singur ; ducea o viață plictisitoare (o boală pe care el o numea cînd limbricariță, cînd pîntecariță, îl împiedica să muncească), bani pentru trai căpăta de la fiul său, muncitor la o cofetărie din Harkov și astfel, cît era ziua de lungă, nu făcea nimic decît se plimba, colinda pe malul rîului sau prin sat și dacă vedea bunăoară că un țăran tîrăște un trunchi de copac sau se duce să prindă pește, îi spunea : „ai ales un trunchi uscat, putred“ sau „pe o asemenea vreme n-ai să prinzi nimic“. Dacă era secetă, susținea că n-o să plouă pînă va da gerul, iar cînd ploua, spunea că „haiti ! grînele au putrezit pe cîmp, toată recolta e pierdută“. Făcînd aceste afirmații, clipea din ochi de parcă știa el ce știa.

Seara, în casa cea nouă se aprindeau focuri bengale și pocneau rachete cu artificii ; pe rîul Obruceanovo trecea o barcă cu pînze și luminițe roșii. Într-o dimineață, Elena Ivanovna, soția inginerului, cu micuța ei fiică, au venit în sat într-o trăsură cu roți galbene, trasă de doi ponei murgi ; și mama și fiica purtau pălării de pai cu boruri mari aplecate pe urechi.

Era tocmai în timpul cînd se căra gunoiul la cîmp și fierarul Rodion, bătrîn, înalt și slab, stătea fără șapcă, cu furca pe umeri, lîngă căruța lui murdară și privea speriat la ponei ; după schimele feței lui era limpede că nu mai văzuse niciodată cai atît de mici.

— A venit Kuceroaia ! se auzeau șoapte în jur. Ia te uită, a venit Kuceroaia !

Elena Ivanovna a privit spre șirul de case, parcă alegînd una și a oprit caii lîngă cea mai sărăcăcioasă, la geamul căreia se îngrămădiseră ciorchine nenu-

mărate capete de copii — bălane, oacheșe și roșcate. Stepanida, soția lui Rodion, o bătrînă grasă, a ieșit fuga afară cu basmaua lunecată de pe părul ei cărunt ; privind spre trăsură în bătaia razelor de soare, surîdea și i se strîmba fața, de parcă ar fi fost oarbă.

— Ia asta pentru copii, a spus Elena Ivanovna dîndu-i trei ruble.

Stepanida a început deodată să plîngă și s-a îndoit de mijloc pînă la pămînt. Rodion s-a prăbușit și el, arătîndu-și țeasta lată, castanie și în graba lui era cît pe ce să-i bage nevestei furca în șold. Elena Ivanovna s-a speriat și a plecat înapoi.

II

Lîcikovii, tatăl și fiul, au prins pe pășunea lor doi cai de povară, un ponei și un taur tînăr și botos de algauz, și împreună cu roșcovanul Volodka, fiul fierarului Rodion, i-au adus în sat. Au chemat apoi pe staroste, au adunat martori și au plecat să constate pagubele pricinuite.

— Bine, lasă ! spunea Kozov clipind. La-a-să-l să se mai zbată și el, inginerul ! Ce, credea că n-avem judecată ? Bine ! Trimiteți după uriadnic, să întocmească actul !...

— Să întocmească actul ! îi ținea hangul Volodka.

— Nici nu pot lăsa asta așa !... țipa Lîcikov-fiul, și urma să țipe din ce în ce mai tare, iar fața lui spînă părea că se umflă văzînd cu ochii. Modă nouă ! Dă-le libertate, păi ei îndată îți calcă pășunile. Nu au dreptul să asuprească poporul ! Azi nu mai sînt iobagi și robi !...

— Nu mai sînt iobagi și robi ! repeta Volodka.

— Am trăit noi și fără pod, cîrtea posomorît Lîcikov-tatăl, n-am cerut pod, pentru ce ne trebuie pod ? Nu vrem.

— Frați creștini, asta nu se poate lăsa așa !

— Bine, bine! clipea Kozov. Las' să se mai zbată și ăștia, moșierii, de!

Au pornit-o înapoi spre sat și tot drumul Lîcikov-fiul s-a bătut cu pumnul în piept și a țipat, iar Volodka țipa și el, repetîndu-i cuvintele. În timpul acesta în sat, lîngă cei trei cai și tăurașul de rasă s-a bulucit o mulțime de norod. Tăurașul n-avea liniște și privea urît pe sub arcada frunții, apoi deodată și-a lăsat botul în pămînt și a rupt-o la goană zvîrlind din picioarele de dinapoi. Kozov s-a speriat și a început să-și rotească bățul, iar lumea a pufnit în rîs. După aceea, au încuiat vitele și au rămas să aștepte.

Spre seară, inginerul a trimis cinci ruble, ca despăgubiri pentru stricăciuni, și amîndoi caii, poneiul și tăurașul, flămînzi și însetați, s-au întors acasă, cu capetele plecate, ca niște vinovați duși la locul de execuție.

Primind cele cinci ruble, Lîcikovii, tatăl și fiul, starostele și Volodka, au trecut cu barca pe malul celălalt, în satul Kreakovo, unde era cîrciumă și au chefuit acolo îndelung. Se auzea cum cîntau și cum țipa tînărul Lîcikov. În sat, femeile se vînzoleau de neliniște; n-au dormit toată noaptea. N-a dormit nici Rodion.

— Nu-i bine, spunea el, răsucindu-se de pe o parte pe alta și oftînd. Se supără boierul și apoi pas de te măsoară cu el... L-au supărat pe boier, of... l-au supărat... Nu-i bine...

Într-o zi, cîțiva țărani, printre care și Rodion, s-au dus la pădure să-și împartă postatele. În drumul spre casă l-au întîlnit pe inginer. Era îmbrăcat cu o cămașă roșie de pînză și purta cizme înalte. După el venea cu limba scoasă un cîine de vînătoare.

— Bună ziua, fraților! a spus el.

Țăranii s-au oprit scoțîndu-și căciulile din cap.

— De mult doream să stau de vorbă cu voi, fraților, a urmat inginerul. Iată ce vreau să vă spun: încă de la începutul primăverii, vitele voastre intră în fiecare zi în grădina și în pădurea mea. Toată iarba au bătătorit-o. Porcii voștri mi-au stricat pășunea și-mi strică și grădina de zarzavat, iar în pădure

au pierit toți puieții. Cu ciobanii voștri nu pot ajunge la nici o înțelegere. Eu îi rog cu frumosul, ei răspund obraznic. In fiecare zi vitele voastre îmi fac stricăciuni și eu tac, nu vă amendez, nu mă plîng, iar voi mi-ați gonit caii și tăurașul și mi-ați luat cinci ruble. E drept asta ? V-ați purtat oare ca buni vecini ? continua el și în timp ce vorbea, vocea îi era caldă, convingătoare și în privire nu aflai nici o urmă de asprime. Oare așa se poartă oamenii cum se cade ? Acum o săptămînă cineva dintre ai voștri a tăiat din pădurea mea doi stejari. Ați săpat drumul spre Eresnevo și acum mă văd nevoit să fac un ocol de trei verste. De ce mă supărați la fiecare pas ? Ce rău v-am făcut, pentru dumnezeu ? Și eu, și soția mea ne dăm toată silința să trăim cu voi în pace și înțelegere, să-i ajutăm pe țărani cît putem. Soția mea este o femeie bună, oricînd gata să dea un ajutor și chiar dorește din suflet să vă poată fi de folos vouă și copiilor voștri. Iar voi plătiți binele cu rău. Sînteți nedrepți, fraților. Gîndiți-vă la tot ce v-am spus. Vă rog mult să vă gîndiți. Noi ne purtăm cu voi omenește, plătiți-ne și voi cu aceeași monedă.

Spunînd aceasta, inginerul s-a întors și a plecat. Țăranii au mai stat încă puțin pe loc, și-au băgat apoi în cap șepcile și au pornit și ei. Rodion, care înțelegea tot ce i se spune tocmai pe dos, tălmăcind spusele inginerului, a oftat adînc :

— Trebuie să plătim ! Plătiți, zice, fraților, cu monedă...

Au mers tăcuți pînă în sat. Ajungînd acasă, Rodion s-a închinat, și-a scos încălțările și s-a așezat pe laviță lîngă nevastă-sa. Acasă, el și Stepanida stăteau întotdeauna alături, tot alături umblau și pe stradă, mîncau, beau și dormeau întotdeauna împreună și cu cît treceau anii, se iubeau tot mai mult. In casa lor era strîmt, prea cald și peste tot vedeai copii, — pe podea, la geam, pe cuptor... Cu toată vîrsta ei înaintată, Stepanida tot mai odrăslea, așa încît, privind grămada de copii, cu greu ghiceai care erau ai lui Rodion și care ai lui Volodka. Lukeria, nevasta lui Volodka, o femeie tînără dar urîtă, cu

ochii bulbucați și nasul coroiat ca un cioc de pasăre, frămînta aluat, într-o copaie ; Volodka stătea pe cuptor cu picioarele spînzurate.

— Pe drum, lîngă ogorul lui Nikita, l-am întîlnit pe inginer cu cîinele... a început a povesti Rodion, după ce s-a mai odihnit, scărpinîndu-și coatele și coastele. Trebuie să plătim, zice... cu monedă, zice... Monedă, de unde ? Dar cîte un bănuț de gospodărie tot ar trebui dat. Tare l-am mai supărat pe boier. Rău îmi pare...

— Am trăit și fără pod, a mormăit Volodka fără să privească la nimeni, și nici nu vrem.

— Da' ce ai cu podul ? E al statului.

— Nu vrem.

— Pe tine nu te întreabă nimeni ce vrei.

— „Nu mă întreabă", l-a îngînat Volodka. Noi nu mergem nicăieri, ce ne trebuie pod ? La nevoie trecem rãul și cu barca.

Cineva a bătut de afară în geam, atît de tare că toată căscioara s-a cutremurat.

— Volodka e acasă ? s-a auzit glasul lui Lîcikov-fiul. Volodka, ieși afară, hai să mergem.

Volodka a sărit de pe cuptor și a început să-și caute șapca.

— Nu te duce, Volodia, i-a zis cu sfială Rodion. Nu umbla cu el, fiule, tu ești prost ca un copil mic și el nu te învață la bine. Nu te duce.

— Nu te duce, fiule, s-a rugat și Stepanida și clipea des din ochi, gata să plîngă. Te cheamă să mergeți la cîrciumă.

— „La cîrciumă", a îngînat-o Volodka.

— Iar te întorci beat, javra irodului ! a izbucnit Lukeria, privindu-l cu ochi răi. Du-te, du-te, și arde-te-ar focul iadului în rachiu, drac fără coarne ce ești !

— Tacă-ți gura ! a răcnit Volodka.

— M-au dat după un prost, m-au nenorocit, orfană sărmană ce sînt, după un bețiv, urla Lukeria, ștergîndu-și fața cu mîna plină de aluat. Nu te-aș mai fi privit niciodată în față !

Volodka i-a dat o palmă peste ureche și a ieșit afară.

III

Elena Ivanovna a venit cu fetița în sat pe jos, în plimbare. Era într-o duminică și ulițele satului se umpluseră de femei și fete îmbrăcate în rochii colorate viu. Rodion și Stepanida care ședeau alături pe prag s-au înclinat zîmbind către Elena Ivanovna și fetiță; erau doar cunoștințe vechi. Din geam priveau mai mult de zece copii; fețișoarele tuturor arătau nedumerire, curiozitate și toți șopoteau:

— A venit Kuceroaia! Kuceroaia!

— Bună ziua, a zis Elena Ivanovna, oprindu-se; a tăcut o vreme, apoi a întrebat:

— Ei, ce mai faceți?

— Binișor, trăim, mulțumim lui dumnezeu, a răspuns repede Rodion. Cum vedeți, trăim.

— Ce fel de viață-i și asta a noastră! a oftat Stepanida. Vedeți și singură, cucoană dragă, sărăcie! Sîntem de toți paisprezece suflete, și numai doi cîștigă. Fierar — doar cu numele, dar cînd cineva aduce un cal la potcovit, n-avem cărbuni și nici bani să cumpărăm nu avem. Ne chinuim tare mult, cucoană, se jeluia ea și începu să rîdă, a-ah, ce ne mai chinuim!

Elena Ivanovna s-a așezat și ea pe prag și, îmbrățișîndu-și strîns fetița, a rămas pe gînduri, iar dacă te uitai la fetiță, vedeai că o munceau și pe ea gînduri triste; tăcută și cuminte, se juca încet cu umbreluța frumoasă de dantelă pe care o luase din mîna maică-si.

— Sărăcie! a zis și Rodion. Griji multe, muncim, și nici o scăpare nu vedem. Și dumnezeu nu vrea să trimită ploaie. Ce să mai vorbim, nu trăim bine!

— Vă este greu ducînd o astfel de viață, a zis Elena Ivanovna, dar, în schimb, pe lumea cealaltă veți fi fericiți.

Rodion n-a înțeles bine și a tușit în pumn. Stepanida a oftat iar:

— Cucoană dragă, tot bogatului o să-i fie mai bine și pe lumea cealaltă. Bogatul aprinde lumînări, face slujbe, bogatul dă de pomană, dar țăranul? El

n-are vreme nici să-și facă cruce — sărac, gol, flămînd, ce să dea? Cum să-și mîntuie sufletul? Și păcate are mai multe, tot din sărăcie; de jale lătrăm ca niște cîini unii la alții, o vorbă bună nu ne spunem, și cîte alte rele se mai petrec, cucoană dragă, doamne ferește! Se vede că nu-i pentru noi fericirea nici pe lumea asta, nici pe cealaltă. Au parte de ea numai bogații.

Vorbea cu fața veselă, într-atît se obișnuise de mult să vorbească de viața ei grea. Rodion zîmbea și el; îi plăcea s-o asculte pe bătrîna lui, era atît de deșteaptă și meșteră la vorbă.

— Așa pare numai că bogaților le vine ușor, a spus Elena Ivanovna. Fiecare om cu durerile lui. Iată, noi, eu și soțul meu, trăim în larg, avem bani, dar parcă sîntem fericiți? Eu, femeie încă tînără, am patru copii, și toți sînt mereu bolnavi, și eu însămi sînt bolnavă, iau mereu fel de fel de leacuri.

— Dar ce boală aveți? a întrebat-o Rodion.

— O boală femeiască. Nu dorm și mă chinuiesc durerile de cap. Iată și acuma, stau, vorbesc, dar simt cum mă înjunghie prin cap, simt și o slăbiciune în tot corpul și starea aceasta e mai chinuitoare decît truda muncii, oricît ar fi munca de grea. Și sufletul mi-e plin de neliniște. Veșnic mă roade teama pentru viața copiilor și a soțului meu. Fiecare familie are cîte o durere. Avem și noi durerea noastră. Eu nu sînt de neam nobil. Bunicul meu a fost simplu țăran, tatăl meu a ținut prăvălie la Moscova și era și el un om simplu. Familia soțului meu este însă bogată și nobilă. Părinții lui l-au oprit să se însoare cu mine, dar el nu i-a ascultat, s-a certat cu ei și iată că nici pînă azi n-am căpătat iertare. Supărarea lor îl neliniștește pe soțul meu, îl roade și-l ține într-o necontenită încordare. El își iubește mama, o iubește foarte mult, astfel că și eu sînt neliniștită. Simt cum mă doare sufletul.

Lîngă casa lui Rodion se adunaseră și alți săteni, bărbați și femei și ascultau. S-a apropiat și Kozov, scuturîndu-și bărbuța lungă și subțire. S-au apropiat și Lîcicovii — tatăl și fiul.

— Şi într-adevăr, nu poţi cunoaşte fericirea şi mulţumirea cînd simţi că nu ţi-ai găsit un loc pe lume, a continuat Elena Ivanovna. Fiecare din voi stă pe bucata lui de pămînt, fiecare din voi munceşte şi ştie de ce munceşte; soţul meu face case şi poduri, în sfîrşit, fiecare şi-a dobîndit un loc sub soare. Dar eu? Eu nu fac decît să rătăcesc de ici, colo. N-am bucata mea de pămînt, nu muncesc şi mă simt pretutindeni străină. Să nu-mi judecaţi vorbele după înfăţişare; un om poate fi bogat îmbrăcat, poate avea bani mulţi, dar asta nu înseamnă că e şi mulţumit de viaţa lui.

S-a sculat de plecare, luîndu-şi fetiţa de mînă.

— Îmi place mult la voi, a spus ea zîmbind, şi zîmbetul ei slab şi sfios trăda că într-adevăr nu-i sănătoasă, arătînd totodată cît era de tînără şi frumoasă. Avea o faţă palidă, prelungă, sprîncene întunecate şi păr mult, blond. Fetiţa semăna cu mama ei, slăbuţă, blondă şi fină. Amîndouă erau parfumate.

— Şi rîul îmi place, şi pădurea şi satul . . . a urmat Elena Ivanovna. Aş fi voit să trăiesc aici toată viaţa şi mi se pare că aici aş fi putut să mă fac bine şi să-mi găsesc şi eu un loc statornic. Doresc mult, foarte mult să vă ajut, să vă fiu de folos, să vă fiu apropiată. Cunosc nevoile voastre, iar ceea ce nu cunosc, simt, ghicesc cu inima mea. Sînt bolnavă, slabă, şi nu ştiu dacă am să pot schimba toate aşa cum aş dori. Dar am copii şi-mi voi da silinţa să-i cresc aşa fel ca ei să se obişnuiască aici şi să vă iubească. Voi căuta să-i conving că viaţa lor nu le aparţine lor înşile, ci vouă. Dar vă rog, vă rog din toată inima, vă implor să aveţi încredere în noi, ca să putem trăi ca prieteni. Soţul meu este un om bun, simţitor. Nu-l tulburaţi şi nu-l enervaţi. Pe el îl supără adînc şi neplăcerile mărunte, bunăoară ieri, vitele din sat au intrat în grădina noastră de legume şi cineva a rupt gardul. O asemenea purtare din partea voastră îl duce la disperare. Vă rog, a continuat ea cu glas rugător şi încrucişîndu-şi mîinile la piept, vă rog, purtaţi-vă cu noi ca nişte vecini buni, să trăim în pace! Nu degeaba se spune că e mai bună o pace

strîmbă, decît un război drept, şi că mai mult folos ai cumpărîndu-ţi un vecin bun decît o moşie. Vă repet că soţul meu este un om bun; dacă vă veţi purta bine, vă făgăduiesc că vom face tot ce ne stă în putere; vom repara drumurile, vom clădi pentru copiii voştri o şcoală. Aveţi făgăduiala mea.

— Pentru asta, cucoană, vă mulţumim cu plecăciune, a spus Lîcicov-tatăl, privind în pămînt. Dumneavoastră sînteţi femeie cu carte, ştiţi mai bine. Numai că la Eresnevo, unul Voronov, un ţăran chiabur, a făgăduit să clădească o şcoală, spunea şi el tot aşa — fac şi dreg — dar a pus numai lemnăria şi a lăsat lucrul baltă, iar ţăranii s-au nevoit ei pe urmă să pună acoperişul şi să isprăvească şcoala, i-a costat cu totul o mie de ruble. Lui Voronov ce-i păsa, sta şi-şi mîngîia barba, dar pentru ţărani a fost mare supărare.

— Ăla era un cioroi, dar acum a venit o stăncuţă, a spus Kozov, clipind viclean.

Au izbucnit rîsete.

— Nu ne trebuie şcoală, a mîrîit Volodka supărat. Copiii noştri se duc la Petrovskoe — şi lasă-i aşa. Nu vrem.

Elena Ivanovna s-a pierdut cu firea. Faţa i-a pălit şi s-a lungit, inima i s-a strîns de parcă ar fi atins-o cineva cu un obiect grosolan, şi, fără să mai rostească nici un cuvînt, a plecat, mergînd din ce în ce mai repede, fără să privească în urmă.

— Cucoană! a strigat-o Rodion, luîndu-se după ea. Cucoană, aşteaptă niţel, vreau să-ţi spun ceva.

Pornise după dînsa, fără şapcă şi o striga încet, de parcă ar fi cerşit.

— Cucoană! stai niţel, să-ţi spun ceva.

Abia la capătul satului Elena Ivanovna s-a oprit la umbra unui copac bătrîn, lîngă o căruţă.

— Nu fi supărată, cucoană, i-a spus Rodion. Lasă. Mai rabdă şi dumneata niţeluş. Rabdă vreo doi ani. Ai să trăieşti aici, ai să rabzi şi pe urmă s-or limpezi lucrurile. Oamenii noştri îs buni, cuminţi — nu-s răi, uite, îţi spun ca în faţa lui dumnezeu. Nu te uita la Kozov şi la Lîcicovi şi nici la Volodka nu te uita, e

un prostănac: cine ce-i spune întîi aia crede. Ceilalți oameni sînt cuminți . . . Tac . . . Cîte unul, ar vrea el să spună un cuvînt, așa, după cuget, să te apere adică, dar nu poate. Este și suflet, este și conștiință, dar limbă nu are. Nu te supăra . . . mai rabdă . . . ce mai!

Elena Pavlovna privea rîul larg și liniștit, se gîndea la ceva, iar lacrimile îi curgeau pe obraji. Pe Rodion îl mișcau adînc lacrimile ei — era cît p-aci să plîngă și el.

— Lasă, cucoană, îngăima el. Mai rabdă vreo doi ani. Se poate și școală, și drumuri, dar nu toate o dată . . . Dacă vrei, de pildă, să semeni pe dîmbul ista pîine, atunci scoate-i mai întîi rădăcinile, scoate pietrele și apoi ară și umblă . . . și cu oamenii adică . . .așa . . . umblă și umblă pînă-i dovedești.

De lîngă casa lui Rodion s-a desprins un pîlc de oameni și veneau spre ei. Cîntau din gură și din armonică. Se apropiau din ce în ce.

— Mamă, să plecăm de aici! a spus fetița, strîngîndu-se palidă lîngă maică-sa și tremurînd din tot trupul. Să plecăm, mamă!

— Unde?

— La Moscova . . . Să plecăm, mamă! . . .

A podidit-o plînsul. Rodion s-a zăpăcit de tot, fața i s-a acoperit de broboane de sudoare. A scos din buzunar un castravecior strîmb ca o semilună, presărat tot cu picățele ruginii și a început să-l îndese în mîna fetiței.

— Hai, hai, bolborosea el, încruntîndu-se, ia castraveciorul, mănîncă-l. Nu trebuie să plîngi, mama o o să te bată. Și acasă o să te spună lui tata. Hai, hai . . .

Ele au plecat mai departe iar fierarul pășea în urma lor împins mereu de dorința de a le spune ceva care să le meargă la inimă. Văzîndu-le însă adîncite în gînduri, roase de propria lor durere, văzînd că nu-l bagă în seamă de loc, s-a oprit și, punînd mîna streașină la ochi, a rămas privind în urma lor, pînă ce subțiraticele făpturi s-au pierdut în pădure.

IV

Inginerul devenea zi cu zi mai mînios, mai bănuitor; în orice fleac vedea un furt sau o încercare de furt. Porțile au început să fie ținute închise și în timpul zilei, iar noaptea, doi paznici umblau prin grădină, bătînd într-o scîndură. Nimeni din satul Obruceanovo n-a mai fost chemat la lucru cu ziua de cînd cineva (dintre țărani sau golani — nu se știe) a schimbat roțile noi de la o căruță cu altele vechi, apoi ceva mai tîrziu s-au furat două frîuri și un clește, încît și cei din sat au început să murmure. S-a dat zvon că va trebui să se facă o percheziție la Lîcikovi și la Volodka și atunci cleștele și frîurile au fost găsite în grădina inginerului, lîngă gard: le aruncase cineva.

Într-o zi, cîțiva săteni care veneau din pădure s-au întîlnit din nou pe drum cu inginerul. Acesta s-a oprit și fără să dea bună ziua, a început să vorbească privind supărat cînd la unul, cînd la altul:

— V-am rugat să nu mai culegeți ciuperci din parc și de pe lîngă curte, să le lăsați pentru soția mea și copii — dar fetele voastre vin în zori și în urma lor nu mai rămîne nici o ciupercă. Pe voi, fie că vă roagă omul, fie că nu — totuna-i. Și rugăminții noastre și purtarea bună sînt zadarnice, văd.

Și-a lăsat privirea mînioasă asupra lui Rodion și a urmat:

— Eu și soția mea ne-am purtat cu voi ca de la om la om, de la egal la egal, dar voi? . . . Ei, dar ce-mi mai bat gura! Pînă la urmă cred că voi începe să vă disprețuiesc, altceva nu-mi rămîne.

Și, făcînd o sforțare ca să-și stăpînească mînia și să nu spună ceva ce n-ar trebui, s-a întors în loc și și-a văzut de drum.

Venind acasă, Rodion și-a făcut o cruce, s-a descălțat și s-a așezat pe laviță lîngă nevastă-sa.

— Da... a început el să vorbească, după ce s-a mai odihnit. Mergem noi și iată că boierul Kucerov ne iese în față... Da... le-a văzut pe fete-n zori... De

ce, zice, nu aduc ciuperci și pentru nevastă-mea și pentru copii. Apoi se uită drept la mine: eu, zice, și nevastă-mea o să te disprețuim. Am vrut să mă închin pînă la pămînt în fața lui, dar n-am îndrăznit... Să-i dea dumnezeu sănătate... Dă-le doamne...

Stepanida și-a făcut cruce și ea.

— Boierii sînt buni, nu-s cine știe ce deștepți, dar buni... și-a urmat vorba Rodion. „O să te disprețuim"... așa mi-a zis, de față cu toată lumea. Asta la bătrînețe... și... dar n-ar fi nimic... veșnic ar trebui să ne rugăm pentru ei... Dă-le lor, maica domnului...

La înălțarea crucii, la 14 septembrie, era zi de hram. Lîcikovii, tatăl și fiul, au plecat încă de dimineață pe malul celălalt și s-au înapoiat de acolo la prînz beți morți, au umblat apoi multă vreme prin sat — ba cîntau, ba înjurau cu vorbe urîte — apoi s-au bătut și s-au dus la casa cea nouă să se plîngă.

Cel dintîi a intrat în curte Lîcicov-tatăl, cu un băț lung în mînă; s-a oprit nehotărît și și-a scos căciula. Inginerul stătea pe terasă și bea ceai, împreună cu toată familia.

— Ce vrei? i-a strigat el.

— Înălțimea voastră, boierule, a început Lîcicov și s-a pornit să bocească. Faceți-vă milă și pomană, apărați-mă. Nu pot trăi din pricina feciorului. Mi-a scos sufletul din mine, mă bate, înălțimea voastră.

A intrat în curte și Lîcicov-fiul, fără șapcă și tot cu un băț în mînă. S-a oprit, pironindu-și privirea goală și buimacă pe terasă.

— Nu-i treaba mea să vă judec, a zis inginerul. Duceți-vă la zemstvă sau la zapciu.

— Am fost peste tot... am dat și o jalbă... s-a văicărit Lîcicov-tatăl, plîngînd cu hohote. Unde să mai mă duc, bietul de mine? Adică el poate să mă și omoare? El adică are voie să facă orice? să bată pe tat-su? Pe tat-su?

Ridicînd bățul, l-a pocnit pe fecior în cap; acesta a ridicat și el bățul lui și l-a lovit pe bătrîn drept în chelie, așa de tare că bățul a făcut un salt în lături. Lîcicov-tatăl nici nu s-a clintit măcar și l-a lovit din nou pe băiat, tot în creștet. Și stăteau amîndoi

și se pocneau unul pe celălalt în cap, și totul semăna mai curînd a joc decît a bătaie. Dincolo de poartă se îngrămădiseră țărani și țărance și priveau spre terasă, tăcuți și îngînduraţi. Veniseră să-i felicite pe boieri de sfintele sărbători, dar văzînd bătaia celor doi Lîcicovi, le-a fost rușine și n-au mai intrat în curte.

A doua zi de dimineață Elena Ivanovna a plecat cu copiii la Moscova. S-a răspîndit apoi zvonul că inginerul își vinde casa cea nouă.

V

De multă vreme s-au obișnuit toți cu podul, și acuma i-ar fi fost greu cuiva să-și închipuie rîul fără el. Grămezile de moloz rămase de la construcție s-au acoperit cu iarbă, golanii au fost uitați și în loc de *Dubinuşka* se auzea acum aproape în fiecare oră cum trece trenul.

Casa cea nouă a fost vîndută demult; a cumpărat-o un funcționar care vine numai în zilele de sărbători din oraș, împreună cu familia, bea ceai pe terasă și apoi pleacă din nou. Funcționarul poartă chipiu cu cocardă, vorbește și tușește ca un personaj de seamă, deși nu este decît secretar de colegiu; cînd țăranii îi dau bună ziua, nu le răspunde.

La Obruceanovo toți au îmbătrînit; Kozov a răposat, în casa lui Rodion s-au înmulțit copiii, iar lui Volodka i-a crescut o barbă lungă, roșie. Trăiesc ca și în trecut, în sărăcie.

La începutul primăverii, țăranii din Obruceanovo taie lemne lîngă stație. Iată-i: acum, după lucru, merg spre casă; păşesc încet, fără grabă, unul în urma altuia. In tufișurile de pe malul apei cîntă privighetorile, în înaltul cerului se întrec în zbor păsărelele. Casa cea nouă e tăcută, pustie și numai porumbeii aurii, aurii din pricina razelor soarelui, își fîlfîie aripile deasupra casei. Toți, și Rodion, și cei

doi Lîcicovi, și Volodka, își amintesc de caii cei albi, de ponei, de focurile bengale, de barca de pe rîu cu luminițe roșii, își amintesc cum soția inginerului, frumoasă și elegantă, venea în sat și vorbea cu atîta bunătate. Și totul parcă nici n-ar fi fost — totul le pare un vis, un basm...

Oamenii merg, pun pas după pas, merg obosiți și se gîndesc...

Se gîndesc că în satul lor oamenii sînt buni, liniștiți și cuminți, cu frica lui dumnezeu, iar Elena Ivanovna era și ea bună, liniștită și blîndă ; chiar îți stîrnea mila cînd te uitai la ea, dar de ce oare nu s-au împăcat între ei și s-au despărțit dușmani ? Ce văl a ascuns ochiului ceea ce a fost mai de seamă, lăsînd la iveală numai stricăciunile pășunilor, frîurile și cleștele și toate mărunțișurile acelea care astăzi, cînd îți amintești de ele, par a fi atît de neînsemnate ? De ce cu noul proprietar se împacă, iar cu cel vechi nu se împăcau ?

Și, neștiind ce să-și răspundă la toate aceste întrebări, toți tac, și numai Volodka bombănește ceva.

— Ce vrei ? întreabă Rodion.

— Am trăit fără pod... mormăie Volodka posomorît. Am trăit fără pod, nu l-am cerut și nici nu ne trebuie.

Nimeni nu-i răspunde și merg toți înainte, cu capetele plecate.

IN INTERES DE SERVICIU

JUDECĂTORUL de instrucție și medicul de plasă se duceau să facă o autopsie în satul Sîrnia.

Surprinși de viscol pe drum, rătăciseră un timp, orbiți de zăpadă, și, în loc de amiază cum își făcuseară socoteala, ajunseră abia pe-nnoptate. Traseră la casa zemstvei. Întîmplarea făcea ca tot acolo să se afle și cadavrul. Mortul era însuși agentul de asigurare al zemstvei, Lesnițki. Sosise la Sîrnia cu trei zile înainte și după ce trăsese la zemstvă — ba ceruse chiar și un samovar — se împușcase, spre uimirea tuturor. Faptul că își pusese capăt zilelor, lîngă samovar și cu pachetele de merinde în fața lui, îi făcuse pe mulți să creadă că ar fi fost la mijloc o crimă. De aceea se și ceruse autopsia.

Doctorul și cu judecătorul de instrucție se scuturau de zăpadă în tindă, tropăind din picioare. Lîngă ei stătea vătășelul plășii Ilia Loșadin, un moșneag care îi lumina, ținînd în sus o lampă de tinichea. Mirosea puternic a gaz.

— Dar dumneata cine ești ? îl întrebă doctorul.

— Vă-tă-jă-lul, răspunse el.

Tot așa iscălea și la poștă : vătăjăl.

— Unde sînt martorii ?

— Se vede treaba că s-au dus să bea ceai, înălțimea voastră.

În dreapta era o odaie curată — „odaia de musafiri“ sau a „boierilor“, cum i se mai zicea ; în stînga,

alta de toate zilele, cu o sobă mare și cu lavițe de jur împrejur. Doctorul și judecătorul, urmați de vătășel, care ținea lampa ridicată deasupra capului, intrară în prima odaie, unde un trup lung, acoperit cu un cearșaf, zăcea înțepenit, întins pe podea, chiar la picioarele mesei. La lumina slabă a lămpii, se vedeau ieșind de sub cearșaf galoșii noi ai mortului. Totul în odaie te izbea neplăcut și-ți strecura în suflet un fel de neliniște nelămurită: pereții întunecați, tăcerea, galoșii, rigiditatea cadavrului... Pe masă se afla un samovar — de mult răcit — iar în jurul lui, pachețele cu de-ale mîncării pesemne.

— Să se împuște chiar în zemstvă! Ce lipsă de tact! spuse doctorul. Dacă îți vine chef să-ți tragi un glonte în cap, apoi, trageți-l la tine acasă, undeva, într-o șură!

Fără să se dezbrace, așa cum era, cu căciula, cu șuba și cu pîslarii, doctorul se lăsă pe un scaun. Tovarășul său de drum, judecătorul, se așeză în fața lui.

— Istericii și neurastenicii ăștia sînt niște mari egoiști, continuă doctorul posac. Cînd un neurastenic doarme cu tine, nu mai termină de foșnit ziarul; dacă iei masa la el, găsește cu cale, fără să se sinchisească de tine, să facă o scenă nevesti-si; iar cînd îi vine chef să se împuște, poftim, se duce să-și pună capăt zilelor într-un sat, la zemstvă, ca să-ți pricinuiască cît mai multe încurcături. În toate împrejurările vieții, acești domni nu se gîndesc decît la ei, numai la ei. De aceea nu le place bătrînilor acest „secol nervos" în care trăim.

— Ei, multe nu le-or fi plăcînd bătrînilor, răspunse judecătorul, căscînd. Încearcă de le explică, de pildă, diferența dintre sinuciderile de pe timpuri și cele de astăzi. Altădată omul, așa-zisul om cumsecade, se împușca fiindcă mîncase banii statului; cel de azi — fiindcă s-a săturat de viață și moare de urît. Ce e preferabil oare?

— Bine, bine, s-o fi săturat el de viață, l-o fi apucat neurastenia, dar recunoaște că ar fi putut să se împuște și în altă parte.

— Mare belea! spuse vătășelul. Curată năpastă! Lumea e foarte neliniștită, înălțimile voastre. E a treia noapte de cînd nu mai doarme nimeni. Copiii plîng. Femeilor le e frică să se ducă la grajd să mai mulgă vacile: nu cumva să li se arate în întuneric stafia mortului. Muierile, de! știut e că-s proaste, dar vezi că și printre bărbați sînt unii care au intrat în sperieți. De cum se face seară, nu mai trec singuri prin fața zemstvei, ci numai cîte doi, cîte trei. Și martorii[1] la fel.

Doctorul Starcenko — om între două vîrste, cu barbă neagră și cu ochelari — și judecătorul Lîjin — un tînăr blond, care-și absolvise studiile cu doi ani în urmă și arăta mai mult a student decît a funcționar — stăteau tăcuți, preocupați. Le părea rău că întîrziaseră. Acum trebuiau să stea pînă dimineața, să-nnopteze acolo și nu era nici măcar ora șase. Se gîndeau la seara lungă care îi aștepta, apoi la noaptea tot atît de lungă și întunecoasă, la plictiseală, la patul străin, la gîndaci, la frigul din zori și, ascultînd tînguirea viscolului în horn și prin pod, măsurau în gînd cît de departe erau toate acestea de viața pe care și-ar fi dorit-o, la care visaseră altădată, cît de departe erau de colegii lor, care acum se plimbau în oraș, pe străzi luminate, fără să le pese de vremea rea, se pregăteau să meargă la teatru sau stăteau pur și simplu la ei acasă, cu o carte în mînă. Ce n-ar fi dat doctorul și judecătorul în seara asta să poată trece măcar odată pe Nevski[2] sau pe Petrovka[3], să asculte un concert bun sau să petreacă un ceas, două într-un restaurant...

„Uu-u-u-u!“ vuia viscolul în pod, iar afară, ceva se izbea cu putere de perete: desigur tăblia de deasupra ușii. „U-u-u-u-u!“...

— Fă cum vrei, dar eu nu rămîn aici, spuse Starcenko, sculîndu-se. E abia cinci trecute: e prea devreme să ne culcăm. Am să mă duc la o cunoștință. Aici, în apropiere, la vreo trei verste de Sîrnia, stă

---

[1] Martorii pentru autopsie (n. ed.).
[2] Bulevardul principal din Petersburg (n. ed.).
[3] Arteră centrală din Moscova (n. ed.).

Von Taunitz. Voi petrece seara la el. Vătășeiule, spune vizitiului să nu deshame. Dumneata ce faci ? îl întrebă el pe Lîjin.

— Nu știu. Probabil că am să mă culc.

Doctorul se înfășură bine în șubă și ieși. Lîjin îl auzi sfătuindu-se cu vizitiul, în timp ce caii, pătrunși de frig, tremurau, zornăindu-și zurgălăii. Apoi sania plecă.

— Boierule, nu se cade să rămîi aici peste noapte ! spuse vătășelul. Du-te în cealaltă odaie. Nu e tocmai-tocmai curat acolo, dar pentru o noapte, merge. Am să împrumut prin vecini un samovar ș-apoi am să-ți aștern niște fîn, înălțimea voastră, ca să poți și tu să te odihnești ca oamenii, ce dumnezeu !...

Curînd după aceea, judecătorul ședea la masă în odaia din fund și-și sorbea ceaiul, iar vătășelul Loșadin stătea lîngă ușă și vorbea. Era un bătrînel de peste șaizeci de ani, de statură mijlocie, slab, adus din spate, cu părul alb și cu un zîmbet de copil. Ochii îi lăcrimau și plescăia mereu din limbă de parcă ar fi supt o acadea. Era îmbrăcat cu un cojocel și în picioare avea pîslari. Ținea în mînă un toiag, pe care nu-l lăsa nici o clipă. Se vede că tinerețea judecătorului îl înduioșa, de aceea i se adresa cînd cu „tu“ cînd cu „înălțimea voastră“.

— Starostele plășii, Feodor Macarovici, a dat ordin să i se raporteze de îndată ce va sosi zapciul sau judecătorul de instrucție, spunea el. Asta înseamnă că ar cam trebui s-o iau la picior. Pînă la reședința de plasă, e cale de patru verste și afară e viscol mare. S-au adunat nămeți, nu glumă !... S-ar putea să n-ajung acolo decît tocmai pe la miezul nopții. Auzi cum urlă ?

— N-am nevoie de staroste ! răspunse Lîjin. N-are ce căuta aici în cazul de față. Privi cu atenție la bătrîn și-l întrebă : Ia spune-mi, moșule, de cîți ani ești vătășel ?

— De cîți ani ? Să tot fie vreo treizeci. Am intrat în slujbă la cinci ani după dezrobire. Socotește și tu. De atunci mă tot vîntur de colo, colo ! Oamenii își văd de sărbători, eu umblu pe drumuri. Vine săptă-

mîna paștilor, clopotele bisericilor sună: Hristos a înviat! și pe mine tot cu tașca mea mă vezi, cînd pe la cancelariile visteriei, cînd la poștă, cînd la zapciu acasă, cînd la șeful zemstvei, cînd la perceptor, cînd la zemstvă, cînd pe la boieri, cînd pe la țărani și pe la toți creștinii pravoslavnici. Duc pachete, citații, foi de biruri, scrisori, tot felul de țîdule, de înștiințări și, vezi tu, dragă domnule, înălțimea voastră, tare s-au mai înmulțit la noi formularele astea care trebuiesc completate cu țifre. Sînt de tot felul: albe, galbene, roșii. Orice boier, popă sau țăran mai înstărit trebuie neapărat să arate în scris, de vreo zece ori pe an, cît a semănat, cît a strîns, cîte puduri de secară, cîte de ovăz, cît fîn are, cum a fost timpul și ce fel de gîngănii au năpădit. Se-nțelege că omul scrie ce vrea. Asta e numai așa, ca să se facă forma. Dar vorba e că eu tot trebuie să mă vîntur, să împart formularele. Și după aceea, să trec din nou, să le adun. Iată bunăoară, tu ai venit aici să spinteci pe boierul ăsta care s-a împușcat. Știi singur că n-are nici un rost s-o faci, că este o treabă de pomană; îți spurci doar mîinile. Și totuși ți-ai dat osteneala, înălțimea voastră, și-ai venit, fiindcă așa cere forma. N-ai ce-i face! De treizeci de ani umblu numai cu forma. Vara mai merge: e cald, e uscat; dar toamna sau iarna e greu. Mi s-a întîmplat să mă înzăpezesc, să îngheț. Ei, multe mi s-au mai întîmplat! S-au găsit și oameni răi care să-mi smulgă tașca în pădure, să mă bată... M-au purtat și pe la judecăți...

— De ce te-au judecat?

— Pentru înșelăciune.

— Cum așa?

— Păi să vezi: pisarul plășii, Hrisant Grigoriev, a vîndut unui antreprenor niște scînduri care nu erau ale lui, l-a înșelat care va să zică. Am fost și eu de față: m-au trimis la cîrciumă după votcă; ce-i drept, pisarul nu mi-a dat nimic, nici nu m-a cinstit măcar cu vreun păhărel. Dar cînd a fost la o adică, văzîndu-mă așa sărac cum sînt, de nu dai doi bani pe mine — un om de nimic în care nu te poți încrede, ne-au dus la judecată pe amîndoi. Pe el l-au trimis

la închisoare, iar pe mine, mulţumesc lui dumnezeu, m-au achitat în toată regula. La judecătorie s-a citit chiar o ţîdulă. Şi toţi erau în uniformă. Adicătelea judecătorii. Să mă crezi, înălţimea voastră, pentru unul care nu-i deprins cu ea, slujba mea, să te ferească dumnezeu, e o adevărată pacoste. Dar pentru mine merge, m-am învăţat. Cînd nu umblu, mai că mă dor picioarele. Acasă e şi mai rău. Acasă, adică la cancelaria plăşii, trebuie să fac focul pentru pisar, să-i car apă, să-i curăţ cizmele.

— Şi ce leafă ai? întrebă Lîjin.

— Optzeci şi patru de ruble pe an.

— Dar desigur că mai cîştigi şi pe de lături cîte ceva. Fără asta nu merge.

— Ce să cîştig? Boierii de azi, rar să-ţi dea cîte un bacşiş. Se ţin mîndri acum şi se burzuluiesc cînd nici nu gîndeşti. Le aduci o ţîdulă — se supără. Ţi-ai scos căciula — se supără. Apoi te-ntreabă de ce ai intrat pe ici şi nu pe dincolo, te fac beţiv, îţi spun că trăsneşti a ceapă, că eşti dobitoc, te-njură de mamă. De bună seamă că se mai găsesc şi oameni cumsecade. Dar orice ai face, te batjocoresc şi-ţi dau tot felul de porecle. Bunăoară, boierul Altuhin — e bun, nimic de zis, de băut nu bea, e întotdeauna treaz. Dar cum mă zăreşte, numai ce-l auzi că începe să-mi strige o vorbă urîtă, care cred că nici el nu ştie ce va să zică. Aşa m-a poreclit el, îmi spune...

Vătăşelul murmură ceva, dar atît de încet, încît nimeni nu l-ar fi putut înţelege.

— Cum îţi spune? întrebă Lîjin. Mai zi o dată.

— Ad-mi-ni-stra-ţia! repetă vătăşelul cu glas tare. De mult îmi zice aşa, de vreo şase ani. „Bună ziuă, administraţie!“ dar eu nu-i răspund nimic, îl las în plata domnului. Se mai întîmplă ca vreo cucoană să-mi trimită un păhăruţ de votcă sau o bucată de plăcintă. Beau şi eu în sănătatea ei. Dar mai mult te cinstesc ţăranii: îs oameni mai inimoşi, cu frica lui dumnezeu. Unul îţi întinde o bucată de pîine, altul o strachină de borş, cîte unul te poftеşte chiar şi la un păhăruţ. Starostii satelor îmi mai dau un ceai, prin ceainării. Uite, adineauri, cînd martorii s-au dus să

bea ceai: „mă, Loşadin — mi-au spus ei — rămîi aici în locul nostru să stai de pază". Şi mi-au dat cîte o copeică. De, le e frică de mort, nu-s obişnuiţi. Ieri, mi-au dat chiar cincisprezece copeici şi m-au cinstit cu o cinzeacă.

— Dar ţie nu ţi-e frică?

— Ei, mi-e frică şi mie, boierule, dar ce să fac? Asta mi-e meseria: slujba! Nu poţi să dai înapoi. Uite, astă-vară, duceam un arestat la oraş. Şi el, deodată, jap! dă în mine. Şi dă-i şi dă-i! Şi de jur împrejur, nici ţipenie de om, cît vedeai cu ochii numai cîmp şi pădure. Unde să te ascunzi? Tot aşa şi acum. Pe boierul ăsta, Lesniţki, care şi-a făcut seama, l-am cunoscut de cînd era uite-aşa, de-o şchioapă. Şi pe ta-su şi pe mă-sa i-am cunoscut. Eu îs de fel din satul Nedoşciotovo, iar ei, boierii Lesniţki, erau la o verstă de noi. Ba nici atît: era hotar în hotar cu obştea noastră. Şi avea bătrînul Lesniţki o soră, o duducă miloasă şi cu frica lui dumnezeu... Pomeneşte, doamne, sufletul roabei tale Iulia, fie-i veşnică pomenirea! Nu s-a mărtat şi cînd a fost să-şi dea sufletul şi-a împărţit toată averea. Mînăstirii i-a lăsat o sută de deseatine, iar nouă, obştii din Nedoşciotovo, ne-a lăsat, pentru pomenirea sufletului ei, două sute de deseatine. Dar frate-său, adică boierul cel bătrîn a dosit hîrtia. Lumea zice că ar fi ars-o. Şi a păstrat pămîntul pentru el. Se gîndise că o să-i prindă bine. Dar uite că n-a fost aşa, nu se poate, luminăţia voastră, să trăiască omul pe lume din nelegiuiri. Timp de douăzeci de ani nu s-a mai spovedit, uitase să mai dea pe la biserică şi aşa a şi murit: nepocăit. A crăpat. Era gras, gras, şi a plesnit de sus în jos. Mai apoi, boierului celui tînăr, adică lui Serioja, ăsta de dincolo, i s-a luat tot avutul pentru datorii. Cu învăţătura n-a prea dus-o bine. Nu ştia nimic. Şi unchiu-su, preşedintele zemstvei, s-a gîndit: „Ia să-l iau pe Serioja pe lîngă mine ca agent, să facă asigurări; nu e treabă grea". Dar vezi că boierul era tînăr şi mîndru. I-ar fi plăcut şi lui să trăiasca bine, să fie om cu vază... Ce vrei, îi era urît să colinde judeţul într-o căruţă hodorogită şi să aibă

de-a face cu țăranii. Cînd mergea pe uliță, ținea ochii în pămînt; mergea și tăcea. Dacă îi strigai la ureche: „Serghei Sergheevici!“ el tresărea și se uita o dată la tine: „ce-i?“ și iar pironea ochii în pămînt. Iar acum, vezi bine, și-a venit singur de hac. Asta nu se cade, luminăția voastră. Nu-i drept. Și nici nu poți pricepe, doamne milostive, cîte se mai petrec pe lumea asta. Ei, da, ta-su a fost bogat, iar el sărac. Era înjositor pentru dînsul. Dar ce să-i faci? Trebuia să se obișnuiască. Și eu am trăit odată bine, luminăția voastră. Aveam doi cai, trei vaci, vreo douăzeci de oi... și a venit o vreme cînd am rămas numai cu tașca asta. Și nici ea nu-i a mea, că-i a statului. Iar acum, în satul Nedoșciotovo, casa mea este cea mai prăpădită. Vorba aceea: „Mokei avea patru lachei, iar acum Mokei al meu este el însuși lacheu. Petrache pînă mai ieri avea în curte zilieri, dar nu știu cum de făcu că-i el însuși zilier acu.“

— Și de ce-ai sărăcit? întrebă judecătorul.

— Apăi de! Feciorilor mei tare le mai place să tragă la măsea. Grozav le mai place votca. Dar așa de grozav, că de ți-aș spune, n-ai crede.

Lîjin îl asculta și se gîndea că el, mai curînd sau mai tîrziu, va ajunge iarăși la Moscova, pe cînd acest moșneguț va rămîne aici pentru totdeauna și va continua să bată drumurile. Și cîți oameni ca dînsul avea să mai întîlnească în viață! Cîți oameni dărîmați ca el, nepieptănați, „oameni de nimic“, în sufletul cărora s-a contopit, într-o ciudată înfrățire, băncuța, cinzeaca și adînca credință că nu poți trăi pe lume din nelegiuiri. Totuși, plictisit pînă la urmă să-l mai asculte, judecătorul îi porunci să-i aștearnă niște fîn ca să doarmă. În odaia de musafiri se găsea, ce e drept, un pat de fier, cu pernă și pătură, și ar fi putut foarte bine să i-l aducă aici, dar la picioarele lui zăcuse aproape trei zile mortul, care poate că se întinsese pe el înainte de a-și da sufletul și îi era neplăcut gîndul să doarmă pe el.

„E abia șapte jumătate, se gîndi Lîjin, uitîndu-se la ceas. E îngrozitor!“

Nu-i era de fel somn, dar, neavînd ce face și pentru a scurta în felul acesta vremea, se culcă și se acoperi cu pătura. Loșadin care strîngea talerele intră și ieși de mai multe ori, plescăind din limbă și oftînd. Se mai învîrti o vreme în jurul mesei și, în cele din urmă, își luă lampa și plecă. Uitîndu-se la părul lui alb, netuns de mult, și la spinarea lui adusă, Lîjin se gîndi : „Seamănă aidoma cu un vrăjitor de operă".

Se înnoptase de-a binelea. Luna se ascundea, pesemne, după nori căci ferestrele cu giurgiuvelele lor tivite cu zăpadă se desenau clar pe peretele întunecat.

— U-u-u-u-u ! chiuia viscolul. U-u-u-u !

— Ma-a-aicăăăă ! strigă sau poate i se păru numai că strigă o babă în pod. Maaaicăăă !

— Buh ! Trosc ! se izbi ceva de peretele de afară.

Judecătorul își încordă auzul. Nu era nici o babă. Doar vîntul șuiera. Se făcuse cam frig și își trase și șuba peste pătură. Acum îi era mai cald. Începu să se gîndească cît de departe erau toate — viscolul, casa aceasta sărăcăcioasă, moșneagul, cadavrul din odaia vecină — cît de departe erau de viața pe care și-o dorise, cît erau de străine, de meschine, de neinteresante. Dacă acest om s-ar fi omorît bunăoară la Moscova sau undeva prin împrejurimi și ar fi trebuit să instruiască afacerea acolo, ar fi fost cu totul altceva. Acolo cazul ar fi devenit interesant, important chiar și poate că i-ar fi fost chiar frică să doarmă în vecinătatea cadavrului. Aici însă, la o mie de verste de Moscova, totul apărea altfel, de parcă n-ar fi fost viață adevărată, oameni adevărați, ci numai „forme", cum spunea Loșadin. Era sigur că toate acestea nu-i vor lăsa în minte nici cea mai mică urmă și că le va uita de îndată ce el, Lîjin, va pleca din Sîrnia. Patria, adevărata Rusie, este Moscova, Petersburgul. Aici este provincie, colonie. Cînd visezi să joci un rol de seamă, să fii cunoscut, să fii, de pildă, judecător de instrucție pentru chestiuni deosebit de importante sau procuror de tribunal, să fii un cuceritor al saloanelor — te gîndești neapărat la Moscova. Dacă vrei să trăiești cu adevărat, nu poți face asta decît la Moscova. În provincie, ajungi să nu-ți mai dorești nimic, te împaci

ușor cu rolul tău șters și nu aștepți de la viață decît un singur lucru : să pleci cît mai curînd, să pleci. Și Lîjin se plimba cu gîndul pe străzile Moscovei, intra în casele cunoscuților, se ducea la rude, la colegi și îi creștea inima amintindu-și că are abia douăzeci și șase de ani și că, dacă va putea scăpa și ajunge la Moscova, chiar peste cinci sau zece ani, nici atunci nu va fi prea tîrziu și va avea încă înainte viața întreagă. Pierzînd treptat conștiința realității înconjurătoare, gîndurile-i începură s-o ia razna și i se păru dintr-o dată că se află pe lungile coridoare ale tribunalului din Moscova, că ține un discurs, că vede pe surorile lui și aude o orchestră care, cine știe de ce, cîntă mereu :

— U-u-u-u-u !

— Buh ! Trosc ! se auzi din nou. Buh !

Și își aminti deodată cum, mai demult, la zemstvă, pe cînd stătea de vorbă cu contabilul, se apropiase de birou un domn cu părul negru, slab și palid. Ochii lui aveau o expresie neplăcută, expresia unui om care a dormit prea mult după masă, ceea ce dăuna profilului său fin și inteligent. Cizmele pe care le purta nu se prea potriveau cu înfățișarea lui și păreau oarecum grosolane. Contabilul îl prezentase : „Agentul nostru de asigurare".

„Era deci Lesnițki ! Cadavrul !" gîndi Lîjin.

Își aduse aminte de vocea lui liniștită, își închipui mersul lui și i se păru că alături de el pășea acum cineva, exact așa cum mergea Lesnițki.

Deodată i se făcu frică și-l trecu un fior.

— Cine e ? întrebă el speriat.

— Vă-tă-jălul.

— Ce vrei ?

— Am venit să vă întreb, înălțimea voastră. Ai spus adineauri că n-ai nevoie de staroste. Dar mă tem să nu se supere. Mi-a dat ordin să-l vestesc. Ce să fac ? Să mă duc ?

— La naiba, mă plictisești ! spuse Lîjin înciudat și se bagă din nou sub pătură.

— Numai să nu se supere. Am să mă duc, înălțimea voastră. Rămîi cu bine.

Loșadin ieși.

În tindă se auzeau șoapte și voci înnăbușite; pesemne că se întorseseră martorii.

„Mîine o să le dăm cît mai devreme drumul acestor nenorociți, se gîndi judecătorul. Vom începe autopsia în zori."

Somnul începuse iarăși să-l fure, cînd, deodată, auzi din nou glasuri și pași. Dar nu sfioși, ci grăbiți și grei. Ușa se lovi cu putere de perete și un chibrit se aprinse, sfîrîind.

— Cum, dormi? Dormi? întrebă repede și supărat doctorul Starcenko, aprinzînd chibrit după chibrit. Era plin de zăpadă și mirosea a frig și a aer proaspăt.

— Hai, scoală-te! Mergem la Von Taunitz. Și-a trimis sania după dumneata. Hai să mergem. Acolo vei putea cel puțin să mănînci și să dormi cumsecade. Vezi, am venit chiar eu să te iau. Caii sînt strașnici. În douăzeci de minute sîntem acolo.

— Dar cît e ceasul?

— Zece și un sfert.

Adormit și morocănos, Lîjin își puse pîslarii, șuba, căciula și bașlîcul[1] și ieși împreună cu doctorul. Nu era chiar atît de frig, dar sufla un vînt puternic, tăios, care stîrnea de-a lungul uliței vîrtejuri de zăpadă ce păreau că aleargă, fugărite din urmă. Pe sub zaplazuri și pe lîngă prispe crescuseră troiene mari. Doctorul și judecătorul se urcară în sanie și vizitiul, alb de zăpadă, se răsuci înspre ei, pentru a prinde burduful[2]. Acum le era cald.

— Dă-i drumul!

O porniră prin sat. *Tăind nămeți, pe calea largă*[3], se gîndea judecătorul somnoros, privind cum alergau picioarele calului lăturaș. În toate izbele licăreau lumini, ca și cum ar fi fost ajunul unei mari sărbători. Țăranii nu dormeau: se temeau de mort. Vizitiul

---

[1] Un soi de glugă mare, terminată cu două benzi care se înfășoară în jurul gîtului în chip de fular (n.ed.).

[2] Învelitoare de piele la trăsuri și sănii care se întinde pe picioare și se prinde cu două cîrlige (n.ed.).

[3] Vers din *Evgheni Oneghin* de A. S. Puşkin în traducerea lui George Lesnea, editura Cartea Rusă, 1955 (n.ed.).

tăcea posac. Se vede că-l plictisise așteptarea în fața zemstvei; cu siguranță că și el se gîndea la mort.

— Cînd au aflat la Taunitz, spuse Starcenko, că ai rămas să dormi aici, s-au năpustit toți asupra mea, mustrîndu-mă că nu te-am luat cu mine.

La ieșirea din sat, la o cotitură, vizitiul strigă dintr-o dată:

— Fereșteee!

O clipă se zări un om. Era cufundat în nămeți pînă la genunchi, fiindcă se dăduse la o parte ca să lase să treacă troica. Judecătorul văzu un toiag, o barbă zbîrlită și o taşcă pe șold și i se păru că este Loșadin. I se păru chiar că zîmbea. Apoi se șterse ca o nălucă.

Drumul trecea mai întîi pe la marginea unei păduri, pe urmă printr-un luminiș larg, pe unde pădurea fusese tăiată. Apăreau și dispăreau brazi bătrîni, mesteceni tineri și stejari înalți și noduroși, care fuseseră cruțați de securi și vegheau singuratici prin poiene. Curînd însă totul se topi într-un nor de zăpadă. Vizitiul susținea morțiș că vede pădurea. Judecătorul însă nu vedea nimic, afară de calul lăturaș. Vîntul sufla din spate.

Dintr-o dată, caii se opriră.

— Asta ce mai e? întrebă Starcenko.

Vizitiul coborî tăcut de pe capră și începu să alerge în jurul săniei, călcînd apăsat. Dădea tîrcoale din ce în ce mai mari, îndepărtîndu-se treptat. Ai fi zis că execută un dans ciudat. În cele din urmă, veni înapoi și întoarse sania spre dreapta.

— Nu cumva te-ai rătăcit? îl întrebă Starcenko.

— Nu-i nimic...

Intrară într-un sat necunoscut, cufundat în întuneric. O altă pădure și iarăși cîmp... Din nou pierdură drumul și vizitiul coborî și începu să se învîrtească în jurul săniei. În cele din urmă, troica zburînd nebunește intră pe o alee întunecoasă; lăturașul, sprinten, bătea cu copitele dindărăt în tăblia săniei. Copacii aleii gemeau și șuierau prelung. Nu se zărea nimic și parcă ți-era frică să nu se prăvălească sania într-o prăpastie. Apoi, dintr-o dată, ferestrele și intrarea viu

luminate, lătratul prietenos al unui cîine, glasuri... Sosiseră.

În timp ce jos în vestibul oaspeții erau descotorosiți de șube și de pîslari, sus la etaj se auzea cineva cîntînd la pian. *Un p'tit verre de Cliquot*[1] și piciorușe de copii tropăind. Musafirii fură izbiți de un val de căldură, de atmosfera vechilor case boierești, unde, oricare ar fi fost vremea afară, era întotdeauna cald, curat și plăcut.

— Așa da! îi întîmpină Von Taunitz, un bărbat voinic, cu un grumaz nemaipomenit de gros și cu favoriți, strîngînd mîna judecătorului. Așa mai zic și eu. Poftiți, vă rog! Încîntat de cunoștință. Sîntem întrucîtva colegi. Pe timpuri, am fost și eu substitut de procuror. Dar nu prea multă vreme: numai doi ani. Apoi am venit aici să mă ocup de gospodărie și aici am îmbătrînit. Am devenit, cum s-ar zice, un hodorog bătrîn. Poftiți! continua el, stăpînindu-și vocea, pentru a nu vorbi prea tare, și porni pe scări împreună cu musafirii. Nevastă nu mai am, mi-a murit. Dar iată, vă recomand pe fiicele mele. Și, întorcîndu-se, strigă slugilor cu o voce tunătoare: spuneți lui Ignat să tragă sania mîine la ora opt!

În salonul cel mare, se aflau cele patru fiice ale sale, tinere, frumoase, îmbrăcate toate patru în rochii gri și pieptănate la fel — și o vară de-a lor, și ea tînără și frumoasă, cu copiii. Starcenko care le cunoștea se grăbi să le roage să cînte ceva. Două din domnișoare protestară că nu știu, că n-au note, apoi verișoara se așeză la pian și ele începură cu voci tremurătoare, duetul din *Dama de pică*. Urmă apoi din nou *Un p'tit verre de Cliquot* și copiii se apucară să țopăie în ritm. Starcenko începu și el să țopăie, spre hazul celorlalți.

După aceea, copiii spuseră „noapte bună" și se duseră la culcare. Judecătorul rîdea, dansa cadrilul, făcea curte și se gîndea: „Oare nu visez?" Odaia afumată de la zemstvă, maldărul de fîn din colț, foșnetul gîndacilor negri, atmosfera sărăcăcioasă, respin-

[1] Un păhăruț de Cliquot — refrenul unui cîntec franțuzesc (n.t.).

gătoare, vocile martorilor, tînguirea lugubră a vîntului, apoi viscolul, primejdia de a rătăci drumul și, în sfîrșit, dintr-o dată, aceste încăperi luxoase, luminile, sunetele pianului, fetele frumoase, copiii cu zulufi, rîsul vesel și fericit. Această bruscă schimbare de decor i se părea un basm. Și era într-adevăr de necrezut că asemenea schimbări sînt cu putință la o distanță de numai trei verste, după un ceas de drum. Totuși gînduri triste îl împiedicau să se bucure din plin. Își spunea că ceea ce-l înconjura nu era viața adevărată, ci, numai un aspect, un crîmpei din ea, că toate acestea erau întîmplătoare și deci nu se putea trage din ele nici o concluzie. Începu chiar să compătimească pe aceste fete, care aveau să-și sfîrșească zilele tot prin aceste coclauri, după ce își vor fi petrecut întreaga viață aici, în provincie, departe de un mediu intelectual, unde nimic nu este lăsat la voia întîmplării, unde toate au un sens și se înlănțuie logic, unde bunăoară orice sinucidere poate fi înțeleasă, fiind ușor de explicat de ce s-a produs și ce semnificație are în întregul vîrtej al vieții. Fiindcă nu-i putea pricepe rostul, i se părea că nu poate exista o viață adevărată pe aceste meleaguri îndepărtate.

La masă, veni vorba despre Lesnițki.

— Și-a lăsat pe drumuri nevasta și copilul! spunea Starcenko. Eu, unul, aș interzice neurastenicilor și, în general, celor care au un sistem nervos șubred, să se căsătorească. Le-aș lua dreptul și posibilitatea să procreeze oameni ca ei. Este o crimă să dai naștere unor copii bolnavi de nervi.

— Bietul băiat! spunea Von Taunitz, oftînd și clătinînd din cap. Cît trebuie să te frămînți, să suferi, pînă să te hotărăști să-ți iei viața... o viață tînără. În orice familie se poate întîmpla o asemenea nenorocire. Îngrozitor! E greu să suporți așa ceva, e peste puteri.

Fetele îl ascultau tăcute, cu o expresie gravă, privindu-l țintă. Lîjin simțea că ar fi trebuit să spună și el ceva, dar nu găsea nimic. Murmură numai:

— Da, sinuciderea nu este un lucru de dorit.

Fu culcat într-o odaie caldă, într-un pat moale, acoperit cu o plapumă înfățată cu un cearșaf fin și curat. Dar, fără să știe de ce, nu se simțea bine. Poate fiindcă în camera alăturată doctorul și Von Taunitz stătură pînă tîrziu de vorbă, iar sus în pod și în sobă, viscolul nu înceta nici o clipă să urle, întocmai ca și în căsuța zemstvei și tot atît de jalnic.

— U-u-u-u-u!

Taunitz își pierduse soția cu vreo doi ani în urmă și nici pînă astăzi nu se obișnuise cu lipsa ei; ori despre ce s-ar fi vorbit, își aducea aminte de dînsa. În toată persoana lui nu rămăsese nimic care să amintească de procurorul de altădată.

„Oare am să ajung și eu cîndva în halul ăsta?“ gîndea Lîjin și somnul îl fura pe nesimțite, în timp ce auzea prin perete vocea înnăbușită a gazdei; o voce de om rămas stingher pe lume.

Judecătorul avu un somn zbuciumat. Îi era prea cald, se întorcea cînd pe o parte, cînd pe cealaltă și i se părea în vis că nu se află în casa lui Taunitz, într-un pat moale și curat, ci tot la zemstvă, pe maldărul de fîn; auzea cum martorii sporovăiesc pe-nfundate și i se părea că Lesnițki e pe aproape, la cîțiva pași de el. Își aduse din nou aminte prin somn cum agentul de asigurare al zemstvei, palid, cu păr negru și încălțat cu cizme prăfuite, se apropiase de biroul contabilului: „Agentul nostru de asigurare“. Apoi i se păru că Lesnițki și vătășelul Loșadin merg pe cîmp, prin zăpadă, cot la cot, sprijinindu-se unul pe altul. Viscolul ridică în jurul lor vîrtejuri nebune și îi împinge din spate, iar ei merg cîntînd încet:

— Mergem, mergem, mergem...

Bătrînul seamănă cu un vrăjitor de operă și amîndoi cîntă întocmai ca la operă.

— Mergem, mergem, mergem... Voi sînteți la căldură, aveți lumină, vi-e bine, iar noi mergem prin ger, prin viscol, prin zăpada groasă... Nu cunoaștem odihna, n-avem bucurii. Purtăm pe umeri întreaga greutate a acestei vieți, și a noastră, și a voastră... U-u-u-u-u. Mergem, mergem, mergem...

Lîjin se trezi și se ridică în capul oaselor. Ce vis straniu, urît! Și de ce oare îi văzuse pe agent și pe vătășel împreună? Ce absurditate! Și, stînd așa, cu capul în mîini și ascultîndu-și bătăile inimii, se gîndea că și agentul de asigurare și vătășelul aveau într-adevăr ceva comun în viață. Nu mergeau ei oare și în viață cot la cot, sprijinindu-se unul pe altul? Pe amîndoi îi unea o legătură nevăzută, însă temeinică și necesară. O legătură există și între ei și Taunitz. Între toți. În viață, chiar și prin coclaurile cele mai uitate, nimic nu este întîmplător, totul este călăuzit de un gînd comun, unic, totul are un suflet unic, un scop unic. Dar ca să înțelegi acest lucru nu este de ajuns să te gîndești, să cugeți, îți mai trebuie desigur și darul înțelegerii vieții, un dar care, pesemne, nu-i este hărăzit oricui. Și bietul sinucigaș, copleșit de viață, „neurastenic" cum spunea doctorul, și bătrînul țăran care nu face toată ziua decît să colinde pe la casele oamenilor, par cazuri întîmplătoare, izolate, simple crîmpeie de viață, numai aceluia care socotește propria-i existență tot ca ceva întîmplător; dar pentru cel ce consideră viața sa ca pe o părticică dintr-un tot și care înțelege acest tot, și unii și alții sînt fragmente vii ale unui singur organism minunat și înțelept. Așa cugeta Lîjin și gîndul acesta adînc, pe care-l purtase atîta vreme nelămurit în suflet, se limpezea în sfîrșit în conștiința sa, desfășurîndu-se larg și precis.

Se întinse din nou în pat și începu să aţipească. Și iată-i deodată pe cei doi, unul lîngă altul, mergînd și cîntînd:

— Mergem, mergem, mergem... Luăm din viață ceea ce are ea mai greu și mai amar și vouă vă lăsăm ceea ce este ușor și plăcut. Iar voi, stînd la masă, puteți discuta cu sînge rece și cu mintea limpede de ce noi suferim și pierim, de ce nu sîntem la fel de sănătoși și de mulțumiți ca voi.

Toate acestea, Lîjin le simțise și înainte, dar parcă zăcuseră undeva în întuneric, licărind sfios, ca un foc îndepărtat pe vreme de ceață. Și simțea, că atît sinuciderea agentului, cît și soarta trudnică a țăranului,

apăsau și pe conștiința lui. E îngrozitor să te împaci cu gîndul că acești oameni, supuși destinului lor, poartă pe umeri tot ce e mai greu, mai întunecat în viață! Să te împaci cu gîndul acesta și să-ți dorești ție o viață luminoasă, zgomotoasă, printre oameni fericiți și mulțumiți, să visezi o asemenea viață înseamnă să visezi noi sinucideri de oameni copleșiți de muncă și de griji, sau de oameni slabi, uitați, despre care nu se vorbește decît arareori la masă, cu ciudă sau ironie, și pe care nu se gîndește nimeni să-i ajute.

Și din nou:

— Mergem, mergem, mergem...

Parcă îl lovea cineva cu un ciocan în tîmplă.

A doua zi îl treziră devreme zgomotele din odaia vecină. Îl durea capul. Îl auzi pe Von Taunitz spunînd cu glas tare doctorului:

— Nu puteți pleca acum. Ia privește ce-i afară. Nu protesta, ci întreabă mai bine pe vizitiu: pe o astfel de vreme nu v-ar duce nici pentru un milion.

— Dar nu sînt decît trei verste, spunea doctorul cu o voce rugătoare.

— Chiar de n-ar fi decît o jumătate de verstă: ce nu se poate, nu se poate. Ieși numai pînă dincolo de poartă, să vezi: e un adevărat iad. Într-un minut, te-ai rătăcit. Credeți ce vreți, dar eu nu vă las să plecați pentru nimic în lume.

— Se poate ca spre seară să se liniștească, spuse țăranul care făcea focul în sobă.

Doctorul începu să vorbească despre natura aspră care influențează firea rusului, despre iernile lungi care împiedică circulația, oprind dezvoltarea intelectuală a oamenilor... Din camera lui, Lîjin asculta cu ciudă aceste teorii. Se uita pe geam la troienele care acoperiseră gardul, la pulberea albă care umplea văzduhul cît cuprindeai cu ochii, privea copacii care se frîngeau chinuitor spre stînga și spre dreapta, asculta urletul vîntului și răbufnelile lui înăbușite și se gîndea, întunecat:

— La urma urmei, ce concluzie poți trage din toate acestea? E viscol și atîta tot.

La amiază, luară dejunul. După aceea se învîrtiră prin casă fără rost, apropiindu-se din cînd în cînd de ferestre. „În acest timp Lesniţki zace înţepenit!“ se gîndea Lîjin, privind la vîrtejurile de zăpadă care se roteau nebuneşte deasupra troienelor. „Lesniţki zace, martorii aşteaptă...“

Pălăvrăgiră despre vremea rea, despre viscolul care ţine de obicei patruzeci şi opt de ore, şi rareori mai mult. La ora şase cinară. Apoi jucară cărţi, se cîntă, se dansă şi, în cele din urmă, se aşezară din nou la masă. Ziua trecu pe nesimţite; toată lumea se culcă.

Spre dimineaţă viscolul se potoli. Cînd se treziră şi se uitară pe geam, sălciile desfrunzite stăteau nemişcate cu ramurile atîrnînd în jos. Se cernea o lumină alburie, era o vreme liniştită, ca şi cum naturii i-ar fi fost ruşine acum de urgia din ajun, de nopţile nebune în care parcă dăduse frîu liber patimii sale. Caii, înhămaţi unul în spatele altuia, aşteptau la scară de la cinci dimineaţa. Cînd se făcu de-a binelea ziuă, doctorul şi judecătorul de instrucţie îşi puseră şubele, pîslarii şi, luîndu-şi rămas bun de la gazdă, ieşiră.

La scară, lîngă vizitiu, stătea vătăşelul Ilia Loşadin, cu căciula în mînă, cu taşca lui jerpelită peste umăr, plin de ninsoare. Faţa îi era roşie, lac de sudoare.

Feciorul care ieşise pentru a-i ajuta pe musafiri să se urce în sanie şi să le acopere picioarele îl privi aspru şi îi spuse:

— Ce stai aici, diavol bătrîn? Hai, şterge-o!

— Înălţimile voastre, oamenii se frămîntă! începu Loşadin cu un zîmbet nevinovat care îi lumina tot chipul şi vădit mulţumit că dădea în sfîrşit de cei pe care-i aşteptase atîta. Tare se mai frămîntă; copiii plîng. Am crezut că înălţimile voastre v-aţi întors la oraş. Făceţi-vă pomană cu noi!

Doctorul şi judecătorul de instrucţie nu răspunseră nimic. Se urcară în sanie şi plecară la Sîrnia.

DOAMNA CU CĂȚELUL

I

SE răspîndise zvonul că pe chei a apărut un personaj nou: o doamnă cu un cățel. Dmitri Dmitrici Gurov, care venise la Ialta de două săptămîni și se obișnuise cu viața de aici, începuse și el să se intereseze de vizitatorii noi veniți. Stînd în pavilion la Verné, văzu trecînd pe chei o femeie tînără, blondă, de statură mijlocie, cu beretă pe cap; în urma ei fugea un șpiț alb.

După asta a mai întîlnit-o în grădina publică și în scuar, de cîteva ori pe zi. Tînăra femeie se plimba singură, întotdeauna cu aceeași beretă pe cap și cu șpițul alb după ea. Nimeni nu știa cine este, era numită scurt: doamna cu cățelul.

„A venit aici fără soț și fără prieteni, hm, n-ar fi rău să fac cunoștință cu ea", își zise Gurov.

Era un bărbat de mai puțin de patruzeci de ani, dar avea o fiică de doisprezece ani și doi băieți — liceeni. Îl însuraseră de tînăr, de pe cînd era numai în anul al doilea la facultate și acum soția lui părea mult mai în vîrstă ca el. Era o femeie înaltă, cu sprîncene negre, dreaptă, serioasă, cu o ținută mîndră și, cum ea însăși spunea, era o cugetătoare. Citise foarte mult, în scrisori scria fără semnul tare și pe soț îl striga Dimitri în loc de Dmitri — dar el o socotea în taină proastă, mărginită și lipsită de grație, se temea de ea și nu-i plăcea să stea acasă. Începuse de mult s-o înșele și o înșela destul de des, din care cauză își fă-

cuse o idee foarte proastă asupra femeilor și cînd se vorbea în prezența lui despre ele, le numea:

— Rasă inferioară!

I se părea că trista lui experiență îi dă dreptul să le numească oricum, totuși, fără această „rasă inferioară" el nu putea trăi nici două zile. În societatea bărbaților se simțea prost și se plictisea, era tăcut și rezervat, dar cînd se afla printre femei era la largul lui, știa să le vorbească, știa cum să se poarte, și chiar să tacă îi venea lîngă ele mai ușor. În înfățișarea, în firea și în întreaga lui făptură era ceva învăluitor, un farmec nelămurit care atrăgea femeile; el știa asta și la rîndu-i se simțea atras spre ele ca de o forță nevăzută.

Numeroasele și tristele lui experiențe îl învățaseră de mult că orice legătură care la început înfrumusețează atît de plăcut viața și pare o aventură ușoară și plăcută, se transformă fără greș într-o problemă extrem de complicată și în cele din urmă devine greu de suportat, la oamenii cinstiți și cu deosebire la moscoviți, firi mai greoaie și nehotărîte. Dar, la fiecare nouă întîlnire cu o femeie frumoasă, acest bagaj de experiență dispărea ca prin farmec din gînd, îi era sete de viață și totul îi părea iarăși simplu și plăcut.

Într-o zi, spre seară, în timp ce-și lua masa în grădină, doamna cu bereta trecu prin fața lui, fără grabă și ocupă masa vecină. Ținuta ei, mersul, rochia și pieptănătura îi spuneau că face parte din societatea bună, că e măritată, că vine pentru prima dată la Ialta, că e singură și se plictisește aici... Despre ușurința moravurilor locale se vorbeau multe, dar cu exagerări; Gurov însuși nu dădea mare atenție acestor povești, știind că cea mai mare parte din ele sînt născocite de către oameni care ar fi păcătuit cu plăcere dacă ar fi știut cum. Dar din clipa cînd doamna se așeză la măsuța vecină, la trei pași de el, pe Gurov îl asaltară plăcut aceste povești cu victorii ușoare, cu plimbări în munți și gîndul ademenitor al unei aventuri vremelnice cu o femeie necunoscută, pe care nici nu știa cum o cheamă, îl cuprinse puternic.

Chemă blînd cățelul, iar cînd acesta se apropie, îl amenință cu degetul. Spițul începu să mîrîie. Gurov îl amenință din nou. Doamna îl privi și coborî imediat ochii.

— Nu mușcă, zise ea și roși.

— Pot să-i dau un os ? și cînd dînsa afirmă tăcută din cap, el o întrebă amabil : Ați venit demult la Ialta ?

— De vreo cinci zile.

— Eu mă aflu aici de aproape două săptămîni.

Tăcură cîtva timp.

— Vremea trece repede, dar tot te cuprinde urîtul. E plictiseală grozavă, spuse ea fără să-l privească.

— Așa se obișnuiește să se spună, că aici la Ialta e plictiseală. Trăiește omul pe undeva prin Belivo sau la Jizdra și nu se plictisește — dar cînd vine aici, începe : „Ah, mă plictisesc, ah, ce praf". Parcă ar fi descins de-a dreptul din Grenada.

Ea începu să rîdă. Apoi și-au văzut amîndoi de mîncare, în tăcere, ca doi străini. După masă însă, au plecat împreună și s-a înfiripat între ei o discuție ușoară și glumeață, ca între doi oameni liberi, mulțumiți, cărora le este totuna unde merg și despre ce vorbesc. Se plimbau și vorbeau de coloritul ciudat al mării. Apa era viorie, de un vioriu cald, catifelat, pe care lumina lunii săpa o brazdă de aur. Vorbiră despre zăpușeala care se lăsa după o zi toridă... Gurov povesti că el e din Moscova, că a făcut studii de filologie, dar acum e funcționar la o bancă ; odată își pusese în gînd să se angajeze cîntăreț într-o trupă particulară de operă, dar își schimbase pe urmă gîndul, că are la Moscova două rînduri de case... De la ea Gurov a aflat că e de fel din Petersburg, dar de doi ani de cînd s-a măritat, locuiește în orașul S, că va rămîne la Ialta încă o lună și adăugă apoi că soțul ei, care are și el nevoie să se mai odihnească puțin, va veni după ea. Nu izbutea să explice unde face soțul serviciu — la administrația gubernială sau la consiliul gubernial de zemstvă — și asta îi stîrni rîsul. Gurov mai află că o cheamă Anna Sergheevna.

Întors apoi în camera lui de hotel, se gîndea la ea și la întîlnirea lor probabilă de a doua zi. Desigur că aveau să se întîlnească. Culcîndu-se, își aminti că nu demult ea era încă o elevă, învățăcea și fiica lui acuma, își aminti cîtă timiditate și stîngăcie de școlăriță era încă în rîsul ei și în felul cum intrase în vorbă cu un om pe care nu-l cunoștea — pesemne că pentru prima dată în viață se afla singură într-un mediu ca acesta, unde toți umblă în jurul femeilor, le cîntăresc din ochi și leagă conversații cu acel unic și tainic scop, de care nu se poate să nu-și fi dat și ea seama. Își aminti gîtul ei rotund și zvelt și ochii frumoși, cenușii.

— E ceva trist în ea, totuși, gîndi el, începînd să adoarmă.

II

Trecu o săptămînă de cînd făcuseră cunoștință. Era o zi de sărbătoare. Din cameră te gonea zăpușeala, iar pe străzi zburau nori groși de praf și vîntul îți smulgea pălăria. Toată ziua i-a chinuit setea; Gurov intra mereu în pavilion și oferea Annei Sergheevna ba apă cu sirop, ba înghețată. Se plictiseau, dar n-aveau ce face.

Seara, cînd vîntul se mai potoli, merseră la debarcader să vadă venind vaporul. La debarcader era lume multă, pregătită pare-se să întîmpine pe cineva — și luară și ei buchete de flori. Mulțimea adunată te izbea mai cu seamă prin cele două particularități ale lumii zisă bună din Ialta: multe femei în vîrstă îmbrăcate ca și cele tinere și mulți generali.

Din cauza mării neliniștite, vaporul veni tîrziu, cînd soarele scăpăta; înainte de acostare se învîrti încă mult timp în loc. Anna Sergheevna se uita la vapor și la pasageri printr-un lornion, ca și cum căuta persoane cunoscute, și cînd vorbea cu Gurov, ochii îi străluceau. Vorbea mult, punea întrebări scurte și

repezi și uita numaidecît ce întreba ; apoi își pierdu în înghesuială lornionul.

Mulțimea pestriță și luxoasă începu să se împrăștie, se întunecase și nici fețele oamenilor nu se mai distingeau, vîntul se liniștise de tot, dar Gurov și Anna Sergheevna mai zăboveau locului, așteptînd parcă să mai coboare cineva. Anna Sergheevna tăcea și mirosea florile, fără să-l privească pe Gurov.

— S-a mai îndreptat vremea, zise el. Unde să mergem acum ? ce ar fi să plecăm undeva de aici ?

Ea nu răspunse nimic.

Atunci el o privi țintă și deodată o strînse în brațe și o sărută pe gură. Simți mirosul proaspăt și umed de flori, dar îndată începu să privească speriat în jur... oare nu-l văzuse cineva ?

— Să mergem la dumneata... murmură el.

Și plecară repede amîndoi.

În camera ei stăruia zăpușeala și mirosea a parfum — și-l cumpărase ea dintr-o prăvălie japoneză. Privind-o, Gurov se gîndea : „Ce întîlniri îți rezervă viața !“ Din trecut păstrase amintirea cîtorva femei lipsite de griji și lacome de dragoste, care-i fuseseră recunoscătoare pentru fericirea ce el le-o dăduse, fie și de scurtă durată. Își mai amintea și de unele femei în genul soției sale, care iubeau fără sinceritate, vorbeau prea mult, afectat și isteric, cu o expresie de parcă n-ar fi fost vorba de dragoste, de patimă, ci de ceva mult mai de seamă ; mai cunoscuse și două, trei femei, foarte frumoase, dar reci, pe fața cărora luneca în fulgerări o expresie feroce, dorința încăpățînată de a lua, de a smulge de la viață mai mult decît ea le dăduse ; acestea erau trecute toate de prima tinerețe, erau firi capricioase, nelogice, poruncitoare și mărginite, și cînd patima lui Gurov pentru ele se stingea, frumusețea lor îi isca în suflet ură, dantela rufăriei lor îi amintea solzii de șarpe.

De data asta însă, i se vădea nesiguranța și stîngăcia tinereții lipsită de experiență, simțea la ea acel soi de stînjenire, de teamă, ca atunci cînd cineva bate fără veste în ușă. Anna Sergheevna, această „doamnă cu cățel“ privea ceea ce se întîmplase într-un fel cu

totul aparte, nespus de serios, ca și cum ar fi fost vorba de definitiva ei prăbușire — și asta lui îi părea ciudat și nepotrivit. Trăsăturile feței își pierduseră strălucirea, șuvițe de păr îi atîrnau trist și ea rămînea pe gînduri într-o atitudine de deprimare, ca o păcătoasă zugrăvită într-o pictură veche.

— N-am făcut bine, spuse ea. De-acum nici dumneata n-ai să mă mai respecți.

În cameră, era pe masă un pepene. Gurov își tăie o felie și începu să mănînce încet, fără grabă. Trecu cel puțin o jumătate de oră în tăcere.

Anna Sergheevna te emoționa; ghiceai că e o ființă cu suflet curat, naiv, o femeie care nu cunoștea încă viața. Pe masă ardea o singură lumînare abia deslușindu-i chipul, totuși se vedea bine cît suferă.

— De ce aș înceta să te mai stimez ? întrebă Gurov. Nici nu știi ce vorbești.

— Să mă ierte dumnezeu! zise ea și ochii i se umplură de lacrimi, dar e îngrozitor.

— Parcă ai căuta să te dezvinovățești.

— Aș putea oare să mă dezvinovățesc ? Sînt o femeie păcătoasă, josnică, mă disprețuiesc eu însămi și nici nu încerc să-mi micșorez vina. Nu l-am înșelat pe bărbatul meu acum, ci pe mine însămi. Și nu numai acum, ci de multă vreme mă înșel singură. Soțul meu este poate un om cinstit și bun, dar e o slugă. Eu nu știu ce face și ce serviciu îndeplinește, știu numai că e o slugă. Cînd m-am măritat cu el, n-aveam nici douăzeci de ani; mă chinuia curiozitatea și-mi doream ceva mai bun decît aveam; îmi spuneam că există o viață mai bună decît era a mea. Doream să trăiesc! Să trăiesc, să trăiesc! Curiozitatea îmi ardea sufletul, dumneata nu poți să înțelegi asta, dar îți jur pe dumnezeul meu că nu mai eram în stare să mă stăpînesc, cu mine se petrecea ceva, mă silea și nimic nu mai putea să mă oprească. I-am spus soțului că sînt bolnavă și am venit aici. Iar aici am umblat mereu ca într-o ceață, ca o nebună, și iată că am devenit o femeie josnică, stricată, pe care oricine are dreptul s-o disprețuiască.

Gurov se plictisise ascultînd-o, tonul ei naiv și făptura ei însăși, ca și mărturisirile atît de neașteptate și nelalocul lor îl enervau; dacă nu i-ar fi fost ochii plini de lacrimi, ar fi putut crede că glumește sau joacă teatru.

— Nu înțeleg, zise el încet, ce vrei tu?

Ea își ascunse fața la pieptul lui și se lipi de dînsul.

— Crede-mă, crede-mă, te implor... murmura ea. Îmi place viața curată, cinstită și păcatul mi-e nesuferit, n-am știut ce fac. Oamenii simpli spun că îi împinge necuratul. Aș putea spune și eu acuma că m-a împins necuratul.

— Liniștește-te, liniștește-te... îngăima el.

Îi privea ochii nemișcați, speriați, o săruta, îi vorbea încet, drăgăstos și treptat ea se liniști, apoi se înveseli chiar. Începură din nou să rîdă și să glumească.

Pe chei nu se mai vedea nimeni, cînd ieșiră din casă. Orașul, cu chiparoșii lui, era adormit, mort, dar marea tot mai vuia și valurile se izbeau puternic de țărm. Pe un barcas legănat de valuri clipea somnoros un felinar.

Găsiră o trăsură și plecară la Oreanda.

— Jos, în holul hotelului, zise Gurov; am aflat numele tău: pe placă stă scris von Diederitz. Soțul tău este neamț?

— Tatăl lui o fi fost neamț, el însă e de religie ortodoxă.

La Oreanda, se așezară pe o bancă, în apropierea bisericii, și priviră tăcuți în jos, spre mare. Ialta abia se contura prin ceața dimineții; clăi de nori albi, nemișcați, învăluiau crestele munților. Frunza nici nu tremura măcar; pescărușii țipau și numai vuietul monoton și surd al mării se urca de jos, parcă amintind pacea și somnul veșnic ce-i așteaptă pe oameni. Același vuiet se auzea aici și pe vremea cînd nu existau încă Ialta și Oreanda; tot astfel vuiește și acum, și va vui la fel, tot atît de nepăsător și înnăbușit, și atunci cînd noi nu vom mai fi. În această statornicie și în nepăsarea totală a naturii față de viața și moartea oamenilor, se ascunde poate salvarea noastră a

tuturor, perpetuitatea mișcărilor vieții pe pămînt și a perfecționării continui. Stînd lîngă tînăra femeie, atît de frumoasă și liniștită în lumina zorilor, fermecat de această ambianță de basm — marea, munții, norii și cerul nemărginit — Gurov se gîndea că dacă adîncești bine lucrurile, totul pe lumea aceasta este minunat, totul afară de ceea ce noi gîndim și facem cînd uităm de scopurile supreme ale vieții, cînd uităm menirea noastră de oameni.

Cineva se apropie — era poate paznicul — îi privi, apoi se depărtă. Și acest amănunt i se păru plin de taină și chiar de frumusețe. Văzură apoi venind vaporul din Feodosia, cu luminile stinse, încercuit doar de lumina trandafirie a zorilor.

— Uite roua pe iarbă, arătă Anna Sergheevna, curmînd tăcerea.

— Da. E timpul să mergem acasă.

Se înapoiară în oraș.

Din acea zi, se întîlneau regulat la amiază, pe chei, prînzeau împreună, se plimbau, admirau marea. Ea se plîngea că doarme prost și are bătăi de inimă, punea mereu aceleași întrebări, tulburată cînd de gelozie, cînd de teama că el n-o respectă destul ; adeseori, fie în parc, fie în grădină, cînd în apropierea lor nu se afla nimeni, el o îmbrățișa pe neașteptate și o săruta pătimaș. Totala lor inactivitate, aceste sărutări ziua-n amiaza mare, cu priviri îngrijorate în jur și cu teama de a nu fi văzuți de cineva, apoi căldura toropitoare, mirosul îmbălsămat al mării și prezența permanentă în jurul lor a atîtor oameni trîndavi, luxoși și sătui, îl făceau pe Gurov să se simtă cu totul alt om. Îi repeta mereu Annei Sergheevna cît e de frumoasă și de fermecătoare, era nerăbdător în patima lui, nu se îndepărta nici cu un pas de ea, totuși, Anna rămînea adesea pe gînduri, alteori îl ruga să recunoască sincer că n-o respectă, că n-o iubește de loc și nu vede în ea decît o femeie decăzută. Aproape în fiecare seară plecau împreună undeva afară din oraș, la Oreanda, sau pînă la cascadă, și plimbările lor erau pline de farmec — se întorceau de fiecare dată încîntați, cu impresii măreț.

Se aşteptau mereu să sosească soţul Annei. Dar veni numai o scrisoare prin care el o vestea că-l dor ochii şi o implora să vină cît mai repede acasă. Anna Sergheevna începu să se grăbească.

— E mai bine să plec, îi spuse ea lui Gurov. Văd în chemarea asta mîna providenţei.

Tocmi o trăsură şi el o însoţi. Au mers alături o zi întreagă. În clipa cînd trebui să se urce în vagon, după ce se dăduse al doilea semnal, ea îi şopti:

— Să-ţi mai văd faţa... să mă mai uit o dată. Aşa.

Nu plîngea, dar era tristă, parcă ar fi fost bolnavă şi-i tremurau obrajii.

— O să mă gîndesc la tine, o să-mi aduc aminte, spunea ea. Rămîi sănătos, dumnezeu să te aibă în pază. Nu-mi păstra o amintire rea. Ne despărţim acum pentru totdeauna, aşa trebuie, poate ar fi fost mai bine să nu ne întîlnim de loc. Dumnezeu să te aibă în pază.

Trenul plecă repede, luminile lui se stinseră curînd, încă puţine clipe şi nu se mai auzi nici păcănitul roţilor, ca şi cum totul ar fi complotat să curme odată acea dulce uitare de sine, acea nebunie a inimii. Singur pe platformă, cu privirile aţintite pe dunga întunecată a zării, Gurov asculta ţîrîitul greierilor şi zumzetul sîrmelor de telegraf, cu senzaţia că atunci se sculase din somn. Iată, în viaţa lui a mai fost o întîmplare, o aventură, care şi ea s-a sfîrşit şi i-a lăsat doar amintirea. Era emoţionat, trist şi simţea o uşoară remuşcare, dîndu-şi seama că tînăra şi frumoasa femeie cu care nu se va mai întîlni niciodată n-a fost fericită cu el. Oricît s-a purtat de prietenos şi cald cu ea, totuşi din atitudinea lui, din vorbele şi mîngîierile lui, răzbătea totdeauna acea uşoară ironie, îngîmfarea bărbatului fericit, care pe lîngă toate mai e şi aproape de două ori mai în vîrstă decît femeia. Anna Sergheevna îi spunea mereu că el are suflet bun, că e un om superior, fără pereche, îl preţuia aşadar mai mult decît era în realitate, şi prin urmare el o înşela, deşi fără voie...

Acolo, în gară, mirosea a toamnă şi vîntul sufla răcoros.

„E timpul să plec și eu spre nord, se gîndi Gurov părăsind peronul. E timpul!“...

III

Acasă, la Moscova, totul prevestea iarna, focul duduia în sobe, iar dimineţile era încă întuneric cînd copiii se pregăteau să plece la școală și-și beau ceaiul — încît dădaca aprindea lampa. Se lăsă apoi gerul. Cînd cade prima zăpadă, sau cînd te urci întîia oară în sanie, e o plăcere să privești străzile albe, acoperișurile albe, îți simți respirația ușoară, adîncă, și-ți amintești fără să vrei de anii tinereții. Teii și mestecenii, înveșmîntați în promoroacă, îi simți mai apropiați, imaginea lor e mai plăcută inimii decît chiparoșii și palmierii, și în preajma lor nu-ți mai vine să te gîndești la munți și la mare.

Gurov era moscovit de baștină și se întorsese la Moscova într-o zi plăcută, cu puțin ger. Cînd își puse blana și mănușile calde și făcu o plimbare pe Petrovka și cînd sîmbătă seara auzi dangătul clopotelor, voiajul la Ialta și locurile pe care le văzuse de curînd pierdură pentru el orice farmec. Treptat, treptat, se cufundă în viața Moscovei, citea cu lăcomie cîte trei ziare pe zi, spunînd totodată că nu citește ziarele moscovite din principiu. Îl atrăgeau restaurantele, clubul, recepțiile, jubileele și se simțea măgulit cînd îl vizitau avocați și artiști cu renume și cînd juca cărți la clubul medicilor cu cîte un profesor. Și putea din nou să mănînce o porție întreagă de pește la tavă.

I se părea că va mai trece o lună și amintirea Annei Sergheevna o va acoperi rugina uitării și doar din cînd în cînd o va visa, zîmbind, așa cum visa uneori și la alte femei. Dar se scurse mai mult de o lună, veni iarna grea și Gurov își dădu seama că în amintire totul îi rămăsese limpede și viu, ca și cînd s-ar fi despărțit de Anna Sergheevna doar în ajun. Ba, amintirile deveneau din ce în ce mai vii. Fie că

auzea seara în liniștea biroului său vocile copiilor, învățîndu-și lecțiile, fie că asculta o romanță sau mînca în vreun restaurant, fie că urla viscolul în cămin, în gîndul său reînvia deodată totul ca la un semnal: revedea ceea ce se petrecuse la debarcader, ceața și zorile mijind de după munte, și vaporul din Feodosia, și sărutările pătimașe. Umbla atunci prin cameră, multă vreme, își răscolea zîmbind amintirile, apoi cădea în visare și tot ce fusese se amesteca în gînd cu tot ce mai putea fi. N-o vedea pe Anna Sergheevna în vis, ci ea îi apărea însoțindu-l peste tot, ca o umbră, urmărindu-l. Cînd închidea ochii, o vedea ca aievea, și-i părea atunci mai frumoasă, mai copilă, mai gingașă decît era în realitate și el însuși se vedea mai bun decît fusese atunci la Ialta. Seara ea îl privea din dulapul cu cărți, din cămin, din unghere, îi auzea respirația și foșnetul ușor al rochiei. Pe stradă, urmărea cu privirea femeile, căutînd una care să-i semene.

Îl chinuia dorința de a împărtăși cuiva amintirile sale. Dar acasă nu putea pomeni măcar despre dragostea lui, iar în afara casei, n-avea cu cine vorbi. Doar nu era să se destăinuiască chiriașilor sau colegilor de la bancă!... Și ce să le spună? Parcă atunci o iubise? Parcă fusese ceva deosebit de frumos, de poetic și nou sau măcar interesant în relațiile lui cu Anna Sergheevna? Și se vedea nevoit să vorbească în general, despre dragoste, despre femei și nimeni nu-și dădea seama ce taine ascund vorbele lui, doar nevastă-sa își mișca miratã sprîncenele negre și-i spunea:

— Ție, Dimitri, nu ți se potrivește de loc rolul de om ușuratic.

Într-o noapte, pe cînd ieșea din clubul medicilor cu partenerul său de joc, un funcționar, scăpă vorba deodată, nemaiputîndu-se stăpîni:

— Dacă v-aș spune ce femeie adorabilă am cunoscut la Ialta!

Funcționarul se urcă tăcut în sanie și era gata să plece, cînd deodată se întoarse și-l strigă:

— Dmitri Dmitrici!

— Ce e ?

— Adineauri ai avut dreptate: nisetrul parcă mirosea puțin !

Aceste cuvinte, atît de banale, au făcut să se reverse paharul amărăciunii. I s-au părut umilitoare, josnice chiar. Ce moravuri sălbatice, ce oameni ! Cîte nopți petrecute fără rost, cîte zile lipsite de orice interes, de orice scop ! Veşnice jocuri de cărți, îndopare cu mîncăruri, îndobitocire cu beții și discuții despre mereu aceleași lucruri. Treburile neînsemnate și vorbăria goală îți acaparează timpul cel mai bun, cele mai bune forțe și, în cele din urmă, îți lasă o viață ciuntită, lipsită de aripi și avînt, un fleac de viață, și nu ai nici măcar putința să fugi undeva, parcă te-ai afla încuiat într-o casă de nebuni sau într-un arest !

Revoltat, Gurov n-a dormit toată noaptea, iar în ziua următoare l-a durut capul și noaptea iarăși a dormit prost ; se gîndea mereu, fie că sta în pat, fie că se plimba dintr-un colț al odăii într-altul. Copiii îl plictiseau, banca îl plictisea, n-avea chef să se ducă nicăieri, nici să stea de vorbă cu nimeni.

În decembrie, în timpul sărbătorilor, se pregăti de drum ; spuse soției că pleacă la Petersburg să intervină pentru numirea unui tînăr — și plecă la S. De ce ? Nu știa nici el bine de ce. Dorea s-o revadă pe Anna Sergheevna, să-i vorbească și dacă se va putea să aibă o întîlnire cu ea.

Sosi la S. dimineața și reținu cea mai bună cameră din hotel ; avea podeaua acoperită toată cu un postav cenușiu, soldățesc ; pe masă era o călimară cenușie, toată acoperită de praf, cu un călăreț fără cap, care-și ținea pălăria în mîna dreaptă ridicată în sus. Portarul îi dădu toate lămuririle : von Diederitz locuia pe strada Staro-Gonciarnaia, în casa lui proprie, nu departe de hotel. Trăiește bine, e om bogat, are caii săi, toată lumea din oraș îl cunoaște. Portarul spunea tot timpul Drîdîriț.

Gurov merse încet, fără să se grăbească, pe strada Staro-Gonciarnaia și găsi casa. Peste drum se întin-

dea un gard cenușiu și lung, cu un rînd de cuie pe vîrf.

„Fie și numai din pricina gardului acesta și ți-ai lua lumea-n cap", scrîșni Gurov, privind cînd spre fereastre, cînd peste drum.

Se gîndea: astăzi nu-i zi de primire, soțul este desigur acasă. Și oricum, ar fi o lipsă de tact să dau buzna înăuntru și s-o iau pe nepusă masă. Dacă trimit un bilet, s-ar putea să cadă în mîinile soțului și atunci totul va fi pierdut. Mai bine să mă las în voia întîmplării... Și continua să se plimbe pe lîngă gard, așteptînd această întîmplare. Văzu cum în curte intră un cerșetor și cum cîinii de pază se repeziră la el ; peste vreun ceas auzi cîntînd la pian, dar sunetele ajungeau pînă la el slabe, nelămurite. Cînta desigur Anna Sergheevna. Deodată, ușa de la intrare se deschise: ieși o bătrînică, după care alerga șpițul alb bine cunoscut. Gurov vroi să cheme cîinele, dar inima începuse să-i bată nebunește și de emoție nu-și putu reaminti numele cîinelui.

Nu încetă să se plimbe și simți cum urăște din ce în ce mai mult gardul cenușiu, apoi îi dădu prin gînd că Anna Sergheevna l-a uitat și s-o fi distrînd acum cu altul — era ceva firesc pentru o femeie căreia îi stă în ochi de dimineață pînă seară acest gard blestemat. Se înapoie în camera lui de la hotel și stătu mult timp pe divan, neștiind ce să facă. Apoi prînzi și după masă dormi mult.

„Cît de stupid și fără rost a trecut ziua, gîndea el, trezindu-se și privind ferestrele întunecate — se lăsase seara. Uite cît am dormit, nici eu nu știu cum am putut. Ce-o să mai fac la noapte ?"

Stătea în patul acoperit cu plapuma ieftină cenușie, ca o plapumă de spital și de necaz își bătea joc de sine însuși.

„Iată și doamna cu cățelul... Iată și aventura... N-ai de făcut altceva decît să stai aici și să aștepți."

Încă de dimineață, la gară, îi atrăsese privirea un afiș scris cu litere uriașe: se reprezenta în premieră *Gheișa*. Își aduse aminte și plecă la teatru.

„Cred că la premiere se duce și ea", gîndea el.

Teatrul era plin. Ca în toate teatrele din provincie plutea și aici o negură care se ridica mai sus de candelabru, iar la galerie era mare larmă. În fața primului rînd de fotolii stăteau în picioare filfizonii din oraș, cu mîinile la spate; în loja guvernatorului, pe un fotoliu din față, ședea fiica lui cu un boa la gît, iar guvernatorul se ascundea modest după portieră și nu i se vedeau decît mîinile. Cortina se învolbura și orchestra își acordă îndelung instrumentele. Tot timpul cît publicul a intrat și s-a foit ocupîndu-și locurile, Gurov a cercetat sala cu ochii în patru.

În sfîrșit, se ivi și Anna Sergheevna. Ea se așeză în rîndul al treilea de fotolii, și cînd Gurov o văzu, inima i se strînse și înțelese într-o fulgerare că pentru el nu există în toată lumea o ființă mai dragă, mai apropiată și mai necesară. Această femeie micuță, pierdută în tumultul provincial, nedeosebindu-se prin nimic de ceilalți, ținînd un lornion obișnuit în mînă, îi umplea lui toată viața, reprezenta pentru el bucuria și durerea, unica fericire pe care și-o dorea. În sunetele orchestrei mediocre, a viorilor scîrțîitoare, el se gîndea numai cît e ea de frumoasă. Se gîndea și visa.

Împreună cu Anna Sergheevna intrase și se așezase lîngă ea un tînăr cu favoriți mici, foarte înalt și puțin adus din spate. La fiecare pas clătina capul, părînd că salută mereu pe cineva. Acesta era desigur soțul, pe care atunci, la Ialta, într-o pornire de amărăciune, ea îl numise slugă. Într-adevăr, în făptura lui deșirată, în favoriții și în rotocolul de chelie de pe cap era ceva de valet. Zîmbea dulceag și la butonieră îi lucea o insignă, ca un număr de lacheu de hotel.

În prima pauză soțul plecă să fumeze, în timp ce ea rămase în fotoliu. Gurov, care avea și el loc la parter, se apropie și rosti cu un tremur în glas, zîmbind silit:

— Bună seara.

Ea întoarse capul spre el și păli brusc; apoi îl privi încă o dată, cu groază, necrezîndu-și ochilor și strînse cu putere în mîini evantaiul și lornionul laolaltă, parcă luptînd din răsputeri să nu leșine. Amîndoi tăceau.

Ea ședea în fotoliu, el rămase în picioare, speriat de emoția ei și neîndrăznind să se așeze alături. Au început să scîrțîie viorile — le acordau — flautul șuieră și celor doi li se făcu teamă, ca și cum din toate lojile lumea-i privea. Deodată ea se sculă și se îndreptă repede spre ieșire, el o urmă și amîndoi trecură fără rost prin mai multe săli, pe scări, urcîndu-le și coborîndu-le, în timp ce prin fața lor defilau fel de fel de oameni, în uniforme sau nu, judecători, profesori și funcționari și toți aveau la butonieră cîte o insignă. Prin fața ochilor lor se perindau femei, haine de blană atîrnate în cuiere; era curent și mirosea a fum rece de țigară. Iar Gurov, cu inima bătînd nebunește, se gîndea.

„O, doamne, ce rost are toată lumea asta, teatrul, orchestra ?"...

În acel moment, își aminti că în seara cînd a condus-o pe Anna Sergheevna la gară, el își spusese că totul s-a sfîrșit, că desigur ei doi nu se vor mai vedea niciodată. Dar cît de departe era dragostea lor de sfîrșit!

Pe scărița îngustă și întunecoasă pe care scria „intrarea spre amfiteatru" ea se opri.

— Cum m-ai speriat! îi spuse respirînd greu, încă palidă și zăpăcită. O, cum m-ai speriat! Simt că mor de frică. De ce ai venit ? De ce ?...

— Dar înțelege, Anna... înțelege-mă, îngăimă el în șoaptă, grăbit, te implor, înțelege-mă...

Anna îl privea și în privirea ei era teamă, rugă, dragoste, îl privea lacom ca să-și întipărească mai bine în gînd trăsăturile lui.

— Sufăr nespus de mult!... urmă ea fără să-l asculte. M-am gîndit tot timpul numai la dumneata, am trăit doar cu gîndul acesta. Aș fi vrut să uit, să uit, dar de ce, de ce ai venit ?

Mai sus, pe platformă, doi liceeni fumau și priveau în jos, dar lui Gurov îi era totuna — el o trase pe Anna Sergheevna spre el și începu să-i acopere cu sărutări fața, obrajii și mîinile.

— Ce faci, ce faci?! repeta ea îngrozită, căutînd să-l îndepărteze. Am înnebunit amîndoi. Pleacă chiar

astăzi, pleacă acum... Te implor în numele tuturor sfinților, te implor. St! Vine cineva!...

Un om urca în adevăr scara, apoi dispăru.

— Trebuie să pleci... urmă Anna Sergheevna în șoaptă, auzi Dmitri Dmitrici? Voi veni eu să te întîlnesc la Moscova. Dragul meu, n-am fost niciodată fericită, dar acum sînt cu totul nefericită și niciodată n-o să cunosc fericirea. Niciodată! Nu mă face să sufăr și mai mult! Jur că o să vin la Moscova. Dar acum să ne despărțim! Dragul meu, bunul meu, scumpul meu, să ne despărțim!

Îi strînse mîna și începu să coboare repede scara, privind mereu înapoi spre el și în priviri i se putea citi că într-adevăr nu era fericită... Gurov mai stătu o clipă, ascultă atent sunetul pașilor ei, apoi, cînd totul se liniști, își luă paltonul de la garderobă și părăsi teatrul.

IV

Și Anna Sergheevna începu să vină la el, la Moscova. O dată la două sau la trei luni, ea pleca din S., spunîndu-i soțului că se duce să consulte un profesor în privința bolii sale femeiești — și soțul credea și nu credea... Cînd venea la Moscova, se oprea la „Bazarul slav" și trimetea îndată un comisionar la Gurov. Acesta se ducea la hotel și nimeni din Moscova nu știa nimic.

Într-o dimineață de iarnă, mergea astfel la dînsa (comisionarul care venise de cu seară nu-l găsise acasă). Lîngă el mergea fiica lui, o conducea pînă la liceul de fete care-i era în drum. Ningea cu fulgi mari, umezi.

— Sînt trei grade deasupra lui zero și totuși ninge, spunea Gurov fiicei sale. Dar căldura aceasta o aflăm numai la suprafața solului; în straturile superioare ale atmosferei, temperatura e mult mai scăzută.

— Tată, dar de ce iarna nu tună?

Îi explică și asta. Vorbea și se gîndea că iată, el merge la o întîlnire și nici un suflet de om nu are știință despre aceasta și nimeni n-o să știe niciodată. El trăia două vieți: una oficială, pe care o vedeau și o cunoșteau toți cei doritori să i-o cunoască, plină de adevăruri și de minciuni convenționale, asemenea vieții cunoscuților și prietenilor săi, dar trăia și o altă viață, o trăia în taină. Printr-o ciudată potrivire de împrejurări, poate cu totul întîmplătoare, tot ce era pentru el mai însemnat, interesant și necesar, în care el era sincer și nu se mințea pe sine, tot ce constituia esența vieții sale, era o taină pentru alții, iar tot ce era minciună și formă, o pojghiță în care el se învăluia pentru a ascunde adevărul, cum erau bunăoară serviciul la bancă, discuțiile la club, expresia lui obișnuită despre femei: „rasă inferioară", prezența lui cu soția la recepții jubiliare, toate acestea se săvîrșeau în văzul tuturor. Și după viața lui o judeca și pe a altora, nu credea în ceea ce se vede, presupunea mereu că viața adevărată a fiecărui om se petrece sub mantia tainei, asemenea mantiei protectoare a nopții. Viața personală a fiecărui individ este o taină și poate de aceea oamenii civilizați luptă atît de mult pentru respectarea secretelor personale.

După ce-și conduse fiica pînă la liceu, Gurov se îndreptă spre „Bazarul slav". Își lăsă jos blana, urcă scările și bătu încet la ușă. Anna Sergheevna, într-o rochie cenușie, rochia lui preferată, îl întîmpină obosită de drum și de așteptare, căci îl aștepta din ajun. Era palidă, îl privi fără să zîmbească și, după ce intră, îi căzu îndată la piept. Sărutarea fu lungă, lungă, de parcă nu s-ar fi văzut de ani întregi.

— Cum mai trăiești tu acolo? întrebă el. Ce ți s-a mai întîmplat?

— Așteaptă, o să-ți spun îndată... nu pot acum.

Nu era în stare să vorbească — plîngea, întorcîndu-i spatele și apăsîndu-și batista pe ochi.

„S-o las să plîngă puțin, pînă atunci să stau", se gîndi el, așezîndu-se într-un fotoliu.

Pe urmă sună și spuse să i se aducă un ceai și cît timp îl bău, ea rămase cu fața spre geam. Plîngea de emoție și pentru că își dădea seama cît era de tristă viața lor: se vedeau doar în taină, ascunzîndu-se de oameni ca niște hoți. Viață zdrobită!

— Hai, gata, isprăvește! zise Gurov.

Pentru el era limpede că dragostea lor nu se va sfîrși atît de repede și poate nu se va sfîrși niciodată. Anna Sergheevna îl iubea din ce în ce mai mult, îl adora și i-ar fi fost peste putință să-i spună că toate trebuie să aibă odată un sfîrșit și chiar dacă i-ar fi spus, ea tot nu l-ar fi crezut.

Se apropie de ea, o luă de umeri, începu s-o mîngîie, să glumească și deodată se văzu în oglindă.

Părul lui începea să încărunțească. I se păru ciudat că în ultimii ani a îmbătrînit și s-a urîțit atît. Umerii pe care i se odihneau mîinile erau calzi și tresăreau. Îl cuprinse mila de această viață atît de caldă și de frumoasă încă, pentru că și de ea se apropia timpul cînd va începe să se ofilească, pierzîndu-și din strălucirea tinereții, așa cum se întîmplase și cu viața lui. Pentru ce îl iubea ea atît? Femeile l-au văzut întotdeauna altfel decît era în realitate și, de fapt iubindu-l, nu-l iubeau pe el, ci plăsmuirea propriilor lor visuri și doruri, iubeau imaginea bărbatului pe care-l căutau cu lăcomie în viață, dar pe urmă, cînd își observau greșeala, continuau totuși să-l iubească. Și nici una n-a fost fericită cu el. Trecea tinerețea, el făcea cunoștințe noi, înjgheba alte legături, le rupea apoi, dar n-a iubit niciodată; în viața lui găseai tot ce vrei, afară de dragoste.

Și abia acum, cînd părul i-a încărunțit, el iubește cu adevărat pentru prima oară.

Anna Sergheevna și el se iubeau ca două ființe foarte apropiate, ca soț și soție, ca doi prieteni buni și afectuoși. Lor li se părea că însăși soarta i-a predestinat unul pentru altul și era de neînțeles, de ce el e căsătorit și ea e măritată. Erau ca două păsări călătoare, bărbătuș și femelă, care au fost prinse în laț și silite să trăiască în două colivii diferite. Ei

își iertaseră unul altuia trecutul, pentru care le era rușine, își iertau totul și în prezent amîndoi simțeau cît de mult i-a schimbat dragostea.

Înainte, în clipele de tristețe, Gurov se liniștea cu felurite teorii ce-i veneau în minte, dar acum aruncase teoriile, era răscolit de simțăminte profunde, iubire, compătimire, și tindea să devină deplin sincer, bun și drăgăstos.

— Încetează, iubito, stărui el, ai plîns puțin dar gata, ajunge... Hai să vorbim, poate ne vine vreo idee.

După aceea se sfătuiră îndelung, chibzuind cum ar putea să scape de starea nenorocită care-i silea să se ascundă mereu, să mintă, să trăiască în orașe diferite și să se vadă atît de rar. Cum să scape de grelele și nesuferitele lor lanțuri ?

— Cum ? Cum ? întreba el, luîndu-și capul în mîini. Cum ?

Și li se părea că va mai trece doar puțin timp și soluția va fi găsită și atunci o să înceapă o viață nouă, minunată. Totuși, amîndoi își dădeau limpede seama că sfîrșitul fericit e încă departe și greul luptei abia începe.

DE SĂRBĂTORI

CE să-i scriu? întrebă Egor și muie peana în cerneală.

Vasilisa nu-și mai văzuse fiica de patru ani. Îndată după nuntă, Eftimia plecase cu soțul ei la Petersburg, scrisese două scrisori, apoi amuțise: nici o veste nu venea, nimic. Iar bătrîna, și cînd mulgea vaca în zori, și cînd făcea focul în sobă sau moțăia noaptea, se gîndea mereu la fiica ei: ce face Efimia, mai trăiește oare? Ar fi trebuit să-i trimită ea un răvaș, dar moșneagul ei nu știa să scrie și n-avea pe cine să roage.

Venind sărbătorile crăciunului Vasilisa nu mai putu să rabde și se duse la cîrciumă, la Egor, fratele stăpînei. Acesta, de cînd se eliberase din armată, stătea tot timpul acasă, în cîrciumă și nu făcea nimic; lumea spunea că el poate să scrie bine scrisori, dacă i se plătește cum se cuvine. Vasilisa vorbi întîi cu bucătăreasa de la cîrciumă, apoi cu stăpîna și în sfîrșit cu însuși Egor. Au căzut la învoială pentru cincisprezece copeici.

Și astfel, în a doua zi de crăciun, Egor stătea în bucătăria cîrciumii, cu condeiul în mînă, iar Vasilisa în fața lui, îngîndurată, cu grija și suferința întipărite pe față. Împreună cu ea venise și Petru, moșneagul, un om foarte slab și înalt, cu chelia cafenie; stătea și privea țintă ca un orb. Pe plită se prăjea

într-o cratiță carne de porc. Carnea sfîrîia și parcă vorbea: „fiu, fiu, fiu". Era zăpușeală mare.

— Ce să scriu? întrebă din nou Egor.

— Ce! mormăi Vasilisa, privindu-l supărată și bănuitoare. Nu mă grăbi! Că doar nu scrii pe degeaba — dau bani! Hai, scrie. Ginerelui nostru, stimabilul Andrei Hrisanfîci și fiicei noastre unice și iubite, Efimia Petrovna, cu dragoste, adîncă plecăciune și binecuvîntarea părintească pe veci nezdruncinată.

— Este. Dă-i drumul mai departe.

— Și încă firitisim de sărbătoarea nașterii lui Cristos, noi sîntem sănătoși, ceea ce vă dorim și dumneavoastră de la domnul... împăratul ceresc.

Vasilisa schimbă o privire cu moșneagul...

— Ceea ce vă dorim și dumneavoastră de la domnul... împăratul ceresc... repetă ea și începu să plîngă.

Mai mult nu putu să spună nimic. Și doar nopți în șir se gîndise și mereu i se părea că tot ce are de spus n-ar putea să încapă nici în zece scrisori. Multă apă a mai curs pe rîuri din ziua cînd îi plecase fata cu bărbatu-său. Bătrînii trăiau de atunci ca niște orfani, nopțile oftau din greu de parcă și-ar fi fost dus copila la groapă. Și cîte se mai petrecuseră în vremea asta în sat, cîte nunți, cîte morți. Lungi au mai fost iernile! Lungi au mai fost nopțile!

— Cald! spusè Egor, descheindu-și vesta. Or fi șaptezeci de grade. Ei, ce să mai scriu?

Bătrînii tăcură.

— Cu ce se ocupă acolo ginerele tău? întrebă Egor?

— A fost soldat, tăicuțule, știi doar, răspunse cu glas moale bătrînul. S-a liberat o dată cu tine din armată. A fost soldat, și să vezi, s-a făcut la Petersburg o casă de tratament cu apă. Acolo doctorul lecuiește pe bolnavi cu apă. Păi, și el este fecior la doctorul acela.

— Uite aicea stă scris... spuse bătrîna, scoțînd din batistă o scrisòare. Am primit-o de la Efimia,

domnul mai știe cînd. Și ei, dragii mei, poate nici nu mai sînt pe lumea asta.

Egor se gîndi puțin, apoi începu să scrie repede.

„În vremea de astăzi, scria el, cînd soarta v-a ales pentru Slujba Ostășească, noi vă sfătuim să citiți Regulamentul Disciplinei și Legile Penale Militare și veți găsi acolo ordinea gradelor după Regulamentul Militar."

Așternea cuvintele, citindu-le apoi cu glas tare, iar Vasilisa se gîndea că ar trebui să-i scrie fetei ce greu a fost pentru ei anul care a trecut, că nu le-a ajuns pîinea nici pînă la crăciun și au fost nevoiți să vîndă vaca. Ar trebui să-i ceară ceva bani, ar trebui să-i scrie că bătrînul e mereu bolnav și poate că în curînd își va da sufletul... Dar cum să lege gîndurile acestea în cuvinte? cum să înceapă, cum să sfîrșească?

„Observați, continuă Egor să scrie, observați cu atenție volumul 5 al Regulamentului Militar. Soldatul este un Nume comun, vestit. Soldatul este Primul General și ultimul soldat de rînd."

Bătrînul mestecă din buze și îngăimă:

— Să-mi văd nepoții ar fi tare bine.

— Ce nepoți? bodogăni bătrîna, privindu-l supărată. Poate că nici nu sînt!

— Nepoții. Da' poate că sînt. Ce știi tu?!

„Și de aceea voi puteți judeca, își grăbi pana Egor, care este dușman Extern și care este Intern. Cel mai mare Dușman Intern al nostru este Bachus."

Penița scîrțîia semănînd pe hîrtie mici înfloriturî, ca niște cîrlige de undiță. Egor se grăbea și recitea fiecare rînd de cîteva ori. Stătea pe scăunel, cu picioarele larg desfăcute sub masă, sătul, zdravăn, fălcos și cu ceafa roșie. Era întruchiparea însăși a ticăloșiei sale, grosolană, obraznică și puternică, mîndră că s-a născut și a crescut într-o cîrciumă, și Vasilisa își dădea bine seama că la mijloc e o ticăloșie, dar, neputîndu-și lămuri gîndurile în cuvinte, nu făcea decît să-l privească pe Egor întristată și bănuitoare. Din pricină că el vorbea prea tare, din pricina cuvintelor pe care nu le înțelegea și a căldu-

rii înnăbușitoare din odaie, începuse s-o doară capul, gîndurile i se învălmășiră mai rău și nu mai spunea nimic, aștepta numai să isprăvească Egor cu scîrțîitul. Bătrînul însă privea cu toată încrederea. El credea și în bătrîna lui, care îl adusese aici, și în Egor, care știa să scrie, iar cînd pomenise despre tratamentul cu apă, se vedea de pe fața lui că el credea și în acel medic și în puterea curativă a apei.

Terminînd de scris, Egor se sculă și citi toată scrisoarea de la început. Bătrînul nu înțelese nimic, dar aprobă încrezător din cap.

— E bine, merge..., zise el. Să-ți dea dumnezeu sănătate. E bine...

Au pus pe masă trei monede de cinci copeici și au ieșit din cîrciumă; bătrînul privea drept înainte, ca un orb, iar pe față i se citea o încredere nețărmurită. Vasilisa însă, ieșind din cîrciumă, amenință cîinele, cătrănită de supărare:

— U-u-u, javră.

Bătrîna nu putu dormi toată noaptea — o chinuiau gîndurile — iar în zori se închină și plecă la stație să trimită scrisoarea.

Pînă acolo avea de mers unsprezece verste.

II

Sanatoriul de hidroterapie al doctorului B.O. Mozelveizer era deschis și de Anul Nou, ca în oricare zi, numai că feciorul, Andrei Hrisanfîci, purta astăzi la tunică galoane noi, iar cizmelor le dăduse un luciu deosebit și pe toți care veneau îi felicita, dorindu-le fericire nouă la un an nou.

Era dimineața. Andrei Hrisanfîci stătea lîngă ușă și citea ziarul. Exact la ora zece intră generalul, unul din clienții obișnuiți ai sanatoriului, iar după el — poștașul. Andrei Hrisanfîci îi ajută generalului să-și scoată mantaua și-l firitisi:

— La mulți ani, cu fericire, înălțimea voastră!

— Mulțumesc, stimabile, și ție la fel!

Urcînd pe scări, generalul făcu semn spre o ușă și întrebă (întreba în fiecare zi și apoi uita):

În camera asta ce este?

Cabinetul pentru masaj, înălțimea voastră!

Cînd pașii generalului se pierdură la etaj, Andrei Hrisanfîci cercetă corespondența primită și găsi și o scrisoare pe numele său. Desfăcu plicul, își aruncă ochii pe rîndurile dintîi, apoi, fără să se grăbească, citindu-și din mers ziarul, se duse spre camera lui, care era tot jos, la capătul coridorului. Nevastă-sa, Efimia, ședea pe pat și hrănea sugaciul; un alt copil, cel mai mare, își lăsase capul cîrlionțat pe genunchii ei, iar al treilea dormea.

Intrînd în cameră, Andrei îi dădu soției scrisoarea:

— Mi se pare că-i de la țară.

Apoi ieși, fără să-și ridice ochii de pe ziar și se opri pe sală aproape de ușă. De acolo o auzi pe Efimia citind cu glas tare și tremurat primele rînduri. Le citi și nu mai putu continua, îi fuseseră de ajuns cele cîteva cuvinte, ca să înceapă să plîngă; plîngînd, îl strîngea în brațe pe băiatul cel mare, îl sărută, apoi începu să-i vorbească; nu se mai putea înțelege însă dacă mai plînge, sau rîde.

— Asta e de la bunica și de la bunic, spunea dînsa. De la țară... maică precistă și sfinți părinți! Acolo acuma zăpada-i mare, oho, pînă sub streșini... copacii sînt albi... albi... Copiii ies cu săniuțele... Iar bunicuțul, chel săracul, stă pe cuptor... și cățelușul galben... Dragii de ei!

Ascultînd-o, Andrei Hrisanfîci își aminti că de vreo trei, patru ori nevastă-sa îi dăduse răvașe, rugîndu-l să le ducă la poștă, dar mereu alte treburi mai de seamă l-au împiedicat, astfel că nu le-a mai dus și scrisorile s-au rătăcit pe undeva.

— Iar pe cîmp aleargă iepurașii, povestea înainte Efimia, plîngînd amarnic și sărutîndu-și feciorul. Bunicul e blînd și bun, bunica e bună și ea, miloasă. În sat toți trăiesc în pace, cu frica lui dumnezeu. În sat este și o bisericuță... și țăranii cîntă acolo. De

ne-ar lua odată de aici sfînta fecioară, apărătoarea noastră.

Andrei Hrisanfîci se întoarse din nou în odaie, ca să fumeze o țigară pînă nu vine cineva; la intrarea lui, Efimia tăcu și-și șterse ochii; numai buzele îi mai tremurau. Se temea de el, tare se mai temea. O apuca tremurul și se îngrozea cînd îi auzea pașii sau cînd el o privea; în fața lui nu îndrăznea să rostească nici un cuvînt.

Andrei Hrisanfîci aprinse un chibrit, dar tocmai atunci sună cineva la etaj. Își stinse îndată țigara și, silindu-se să pară cît mai serios, alergă spre ușa de intrare.

De sus cobora generalul, trandafiriu și proaspăt după baia făcută.

— În camera asta ce este? întrebă el, arătînd spre o ușă.

Andrei Hrisanfîci luă poziția de drepți, cu mîinile la vipușcă, și glăsui răspicat:

— Dușul Charcot, înălțimea voastră!

IN RÎPĂ

I

SATUL Ukleievo era așezat într-o rîpă, astfel că din depărtare, de pe șosea sau de la gară, nu se zărea decît clopotnița bisericii și coșurile fabricilor de stambă. Cînd vreun drumeț întreba ce sat este acela, i se răspundea întotdeauna :

— Ia, satul cu dascălul care a mîncat toate icrele la o pomană...

Și drept este că la un parastas, la fabricantul Kostiukov, bătrînul dascăl al satului, ochind printre gustările de pe masă un castron cu icre moi, se năpustise asupra lor și începuse să le înfulece cu lăcomie. Cei ce se îmbulzeau în jurul mesei îl înghionteau, îl trăgeau de mînecă, dar el — nimic ; îi dădea înainte, n-aude, n-a vede, pînă ce ajunsese la fundul castronului, care avea aproape două ocale. S-a scurs multă vreme de atunci. Dascălul s-a stins și el, demult. Dar oamenii tot nu uită povestea cu icrele. Să fi fost oare atît de săracă în întîmplări viața de toate zilele din satul acela ? Sau oamenii nu știuseră să ia seama decît la acea măruntă întîmplare petrecută cu zece ani în urmă ? Fapt e că despre Ukleievo nu se povestea nimic altceva.

Satul era mereu bîntuit de friguri și noroiul nu se zbicea nici în timpul verii, întinzîndu-se în smîrcuri cleioase, mai ales pe sub zaplazurile peste care se

aplecau bătrînele sălcii pletoase ce așterneau sub ele umbră deasă. Pretutindeni plutea mirosul greu de scursori de fabrică și de acid acetic. Acidul era folosit la colorarea stămburilor. Fabricile — trei țesătorii și o pielărie — nu se aflau chiar în sat, ci la marginea lui, mai la o parte. Nu erau tocmai din cele mari: toate la un loc să tot fi avut vreo patru sute de muncitori. Din pricina tăbăcăriei, apa rîului se umplea de miasmele scursorilor, fînețele se ofileau, iar vitele satului se îmbolnăveau de dalac. De aceea și venise ordin ca fabrica să fie închisă. Și închisă a rămas. Dar numai pe hîrtie. Ea a continuat să lucreze în ascuns, însă cu buna știință a zapciului și a medicului de județ, cărora fabricantul le plătea cîte zece ruble pe lună, ca să închidă ochii. În tot satul nu erau decît două case mai arătoase, de piatră, și acoperite cu tablă. Într-una din ele se afla administrația plășii. În cealaltă, cu un singur cat, așezată drept în fața bisericii, locuia Grigori Petrovici Țîbukin, tîrgoveț pripășit de prin Epifanskoe.

Grigori ținea o băcănie. Dar asta numai de ochii lumii, fiindcă adevărata lui îndeletnicire era negustoria cu votcă, cu vite, cu piei, cu cereale, cu porci și cu tot ce se nimerea. Grigori Petrovici era gata să facă negustorie cu orice. Așa, bunăoară, dacă se cereau la export coțofene pentru pălării de damă, făcea ce făcea și cîștiga treizeci de copeici la pereche. Lua păduri în exploatare, dădea bani cu dobîndă, pe scurt: bătrînul știa să se chiverniséască.

Grigori Petrovici Țîbukin avea doi feciori. Cel mai mare, Anisim, era agent secret la poliție și nu dădea decît rarareori pe acasă. Cel mai mic, Stepan, se apucase de negoț și-l ajuta pe taică-său. Adică vorba vine, fiindcă prea mare ajutor nu se putea aștepta de la el. Avea o sănătate cam șubredă și pe deasupra era și surd. În schimb, Axinia, nevasta lui, era o femeie falnică, frumoasă, care în zilele de sărbătoare ieșea la plimbare cu pălărie și umbreluță. Se scula devreme, se culca tîrziu și toată ziulica o vedeai alergînd, ținîndu-și poalele, și zornăindu-și cheile, cînd la hambar, cînd în beci, cînd în dugheană. Iar

bătrînului Ţîbukin îi creştea inima privind-o; ochii îi rîdeau de bucurie şi îi părea rău că nu e nevasta feciorului său mai mare, ci a celui mic, a surdului, care, fără doar şi poate, nu prea ştia să preţuiască frumuseţea femeiască.

Bătrînului îi plăcuse totdeauna viaţa de familie şi-i iubea pe ai săi mai mult decît orice pe lume. Mai ales pe fiul său cel mare — agentul — şi pe noră-sa. De cum îl luase pe surd, Axinia şi începuse să dea dovadă de un pătrunzător simţ practic; de pildă, ştia cui putea să-i dea pe datorie şi cui nu. Nu se despărţea nici o clipă de chei (pe care nu le încredinţa nici bărbatului ei), de dimineaţă pînă seara socotea la abac, cunoştea caii după dinţi mai bine decît un geambaş şi era tot timpul veselă, cu rîsul pe buze — atunci cînd nu ocăra. Dar orice făcea sau spunea ea, bătrînul era mulţumit şi şoptea înduioşat:

— Aşa noră mai zic şi eu! Maică, ce frumuseţe de femeie!

Bătrînul rămăsese văduv, însă la un an după nunta feciorului său, nu mai răbdase şi se însurase şi el. Îi găsiseră la vreo treizeci de verste de Ukleievo o fată de familie mai răsărită, cam tomnatică, dar frumoasă şi trupeşă, pe nume Varvara Nikolaevna. Îndată ce a adus-o în odăiţa de sus, totul s-a luminat în casă, ca şi cum la ferestre s-ar fi pus geamuri noi. În unghere s-au aprins candele, mesele s-au acoperit cu feţe albe ca zăpada, la ferestre şi în grădiniţa din faţa casei au răsărit flori care deschideau ochişori roşii; iar la masă nu mai mîncau cu toţii dintr-o strachină, ci se punea o farfurie în faţa fiecăruia. Varvara Nikolaevna zîmbea plăcut şi dulce, şi totul în casă părea că se veseleşte. În curte au început să se strecoare cerşetori, drumeţi fără căpătîi, femei în drum spre mînăstiri — ceea ce mai înainte nici nu se pomenea — iar pe sub ferestre se auzeau acum glasurile plîngăreţe ale femeilor din Ukleievo şi tusea sfioasă, vinovată parcă, a beţivanilor slabi şi prăpădiţi, daţi afară de la fabrică. Varvara îi ajuta cu bani, le dădea pîine, haine vechi şi, pe măsură ce deprindea

treburile casei, începuse să le dea chiar mărunțișuri luate pe furiș din dugheană. Odată, surdul o văzuse luînd două pachețele de ceai. Lucrul acesta îl pusese în mare încurcătură.

— Mămica a luat două pachete de ceai, îi spusese el mai tîrziu tatălui său. Unde să le trec ?

Bătrînul nu răspunsese nimic. Stătuse locului dus pe gînduri, mișcînd din sprîncene. Apoi se dusese sus la nevastă.

— Varvaruṣka, îi spusese el plin de înduioșare, dacă ai nevoie de ceva din prăvălie, ia, maică, ia tot ce vrei, nu te sfii !

A doua zi, surdul, trecînd în fugă prin curte, îi strigase :

— Mămico, dacă ai nevoie de ceva din dugheană, ia, ia tot ce vrei !

Faptul că în casa lui Ţîbukin se făcea milostenie era ceva nou, luminos, care-ți bucura sufletul, întocmai ca și candelele și florile roșii. Astfel, atunci cînd, de lăsata secului sau la hramul bisericii, care ținea trei zile în șir, li se vindea țăranilor carne sărată rîncedă și cu miros atît de greu de nici nu puteai sta lîngă butoi, cînd se luau zălog de la beți coase, șepci și basmalele nevestelor, cînd muncitorii de la fabrică se tăvăleau prin noroi cu mințile furate de votca falsificată și cînd părea că păcatul, închegîndu-se, plutea ca o ceață înnăbușitoare deasupra capetelor, erai parcă ușurat la gîndul că acolo, în casă, se află o femeie liniștită, curată și care nu are nimic de-a face nici cu carnea sărată, nici cu votca ; în zilele acelea apăsătoare, învăluite în neguri, milostenia ei era ca supapa de siguranță a unei mașini.

În casa lui Ţîbukin, timpul trecea, fără ca treburile să mai contenească. Nici nu răsărea bine soarele și o auzeai pe Axinia spălîndu-se zgomotos în tindă. Samovarul fierbea în bucătărie și scîncea, cobind a rău. Bătrînul Grigori Petrovici, îmbrăcat cu o haină lungă, neagră, cu pantaloni de pînză, cu cizme înalte, lustruite, se plimba prin odăi, curățel și mărunțel, bocănind din tocuri ca tata-socru cel din cîntec.

Se deschidea dugheana. Cînd se făcea ziuă, se trăgea la scară bihunca și bătrînul sărea pe ea voinicește, înfundîndu-și șapca pînă peste urechi. Văzîndu-l, nimeni nu ar fi crezut că are cincizeci și șase de ani. Nevasta și noră-sa îl petreceau întotdeauna. În clipa aceea, cînd se știa cu o haină bună și curată pe el și la bihuncă cu un falnic armăsar negru, care îl ținea trei sute de ruble, bătrînului nu-i plăcea să se apropie de el mujicii, cu veșnicele lor tînguiri și milogeli. Lui Grigori Petrovici îi era scîrbă de ei, îi ura; dacă vedea pe cîte unul pîndindu-l în poartă, îi striga mînios:

— Ei, ce stai acolo? Cată-ți de drum!

Iar dacă era un cerșetor, se răstea:

— Să-ți mai dea și dumnezeu!

Pleca după treburi. Îmbrăcată într-o rochie de culoare închisă, cu șorț negru pe dinainte, nevastă-sa deretica odăile sau ajuta la bucătărie. Axinia sta în dugheană, la tejghea, și toată curtea răsuna de zăngănitul banilor și al sticlelor, de rîsetele sau ocările ei; uneori chiar de ocările mușteriilor, pe care îi cam ciupea la socoteli; toată zarva aceasta dovedea că vînzarea clandestină de votcă era în toi. Surdul stătea și el în dugheană, dar de cele mai multe ori se plimba pe uliță, fără șapcă, cu mîinile în buzunar, uitîndu-se buimac cînd la casele oamenilor, cînd la cer. În casa lui Țîbukin se bea ceai de vreo șase ori pe zi. Și de vreo patru ori se mînca de-a binelea. Seara făceau socoteala cîștigului, treceau totul în catastif, apoi se culcau și dormeau duși.

La Ukleievo, cele trei fabrici de stambă și locuințele proprietarilor lor, Hrîmin-tatăl, Hrîmin-fiii și Kostiukov, erau legate prin telefon. Se instalase telefon și la administrația plășii, dar acolo încetase curînd să mai funcționeze, fiindcă se cuibăriseră în el ploșnițe și gîndaci roșii. Starostele era cam certat cu știința de carte și, cînd întocmea vreo hîrtie oficială, scria fiecare cuvînt cu literă mare, ceea ce nu-l împiedicase să spună cînd înțepenise telefonul:

— Acu o să ne fie cam greu fără telefon!

Firma Hrîmin-tatăl se judeca necontenit cu firma Hrîmin-fiii ; cîteodată aceştia din urmă se certau şi ei între ei şi porneau pe la judecăţi ; fabrica rămînea atunci închisă o lună, două, pînă cînd se împăcau. Satul se bucura de aceste gîlcevi, cu prilejul cărora se răspîndeau tot felul de vorbe şi de clevetiri. În zilele de sărbătoare, Kostiukov şi Hrîmin-fiii plecau la plimbare cu trăsura, trecînd în goana cailor pe ulicele satului şi călcînd viţeii. Gătită, foşnindu-şi fustele scrobite, Axinia ieşea să se plimbe prin faţa dughenii ; Hrîmin-fiii se aplecau şi o urcau în trăsură, luînd-o cu dînşii, ca şi cum ar fi voit s-o răpească. Atunci ieşea şi bătrînul Ţîbukin, ca să-şi arate calul cel nou, şi o lua şi pe Varvara cu el.

Seara, după plimbare, cînd toţi se duceau să se culce, în curte la Hrîmin-fiii se auzea pînă tîrziu o armonică, din acelea care costă o groază de bani. Dacă era lună, sunetele ei trezeau în suflete o zvîcnire de bucurie înfiorată. Şi, pentru o clipă, Ukleievo înceta să mai fie o văgăună.

II

Anisim, fiul cel mare al lui Grigori Petrovici, dădea rar pe acasă, numai la sărbătorile mari. În schimb, trimitea deseori, prin oameni din Ukleievo, veniţi cu diferite treburi la oraş, mici daruri, însoţite de răvaşe scrise de o mînă străină, tare meşteră în mînuirea condeiului şi întotdeauna pe o coală ministerială, astfel că răvaşul aducea mai mult a jalbă. Scrisorile erau împestriţate cu expresii pe care Anisim nu le folosea niciodată în vorbirea sa obişnuită : „Iubite tată şi iubită mamă, scria el, bunăoară, vă trimit o jumătate de oca de floare de ceai pentru îndestularea nevoilor dumneavoastră fizice".

În josul hîrtiei era parcă zgîriat cu o peniţă stricată numele lui : „Anisim Ţîbukin". Iar dedesubt,

din nou cu slova măiestrită cu care era scris răvașul, era adăugat: „Agent".

Scrisorile se citeau cu glas tare, de mai multe ori, și bătrînul, înduioșat și roșu de emoție, spunea:

— Ce vreți! N-a vrut să rămînă aici, la noi. S-a dus printre cărturari. Fie și așa! Fiecare cu ale lui...

Intr-o zi, înainte de cîșlegi, se dezlănțui dintr-o dată o ploaie mare cu măzăriche; bătrînul și Varvara se apropiară de fereastră să privească și iată că îl văzură pe Anisim care tocmai venea cu sania de la gară. Nu se așteptau să sosească. Intră în casă neliniștit, ros parcă de un gînd ascuns și rămase tot timpul astfel. În toată purtarea lui era ceva sfidător. Acum nu mai părea de loc grăbit, ca altădată, să se întoarcă la oraș, s-ar fi putut bănui că fusese dat afară din slujbă. Varvara era însă bucuroasă de sosirea lui. Îl învăluia cu o privire șireată, ofta și clătina din cap:

— Oare cum vine asta, maică? se minuna ea. Flăcău de douăzeci și șapte de ani și tot neînsurat umblă. Ț-ț-ț-ț...

În odaia vecină, din vorba ei liniștită, domoală, nu se auzea decît ț-ț-ț. Începu să se sfătuiască în șoaptă cu bătrînul și cu Axinia, ale căror fețe căpătară și ele o înfățișare șireată și tainică, de oameni care pun ceva la cale.

Hotărîră să-l însoare pe Anisim.

— Ț-ț-ț-ț-!... Frate-tu cel mic s-a însurat demult, îl lua la zor Varvara, iar tu ești tot stingher. Parcă ai fi un cocoș la iarmaroc. Spune și tu, cum vine asta? Ai să te-nsori, cu voia domnului. Pe urmă faci ce vrei. Tu te-ntorci la slujbă și nevastă-ta rămîne acasă, să ne dea o mînă de ajutor. Prea trăiești fără rost, băiete! După cum se vede, ai cam uitat rînduielile. Apoi nici așa nu se poate... Ț-ț-ț-ț... Cu voi, ăștia de la oraș, e o adevărată pacoste.

Cînd se însurau, Țîbukinilor li se alegeau fetele cele mai frumoase, ca unor bogătași ce erau. Se găsi deci și pentru Anisim o asemenea fată. El însă nu avea nimic atrăgător în înfățișarea lui mai mult ștearsă. Slab, sfrijit, mic de statură, avea niște obraji

rotunzi, de parcă i-ar fi umflat mereu, și ochi pătrunzători care nu clipeau. Barba îi era roșietică și rară și, cînd se gîndea mai mult la ceva, și-o tot vîra în gură, morfolind-o. Pe deasupra îi mai și plăcea să tragă la măsea, ceea ce se și ghicea după fața și mersul lui. Aceasta nu-l împiedică, bineînțeles, să spună cînd veniră să-l vestească că i se găsise o logodnică foarte frumoasă :

— Foarte bine, că doar nici eu nu-s de lepădat. Se știe doar că noi, Țibukinii, sîntem oameni arătoși.

In imediata apropiere a orașului se afla satul Torguevo. O parte din el fusese de curînd înglobată în oraș, iar cealaltă rămăsese sat. In jumătatea ajunsă oraș, trăia în căsuța ei o văduvă care avea o soră foarte săracă, muncitoare cu ziua, iar aceasta din urmă avea o fată, Lipa, care lucra și ea tot cu ziua. Despre frumusețea Lipei începuse să se vorbească încă mai de mult la Torguevo și numai sărăcia ei lucie făcuse pe fiecare să-și ia gîndul de la ea. Lumea spunea că doar vreun bărbat mai în vîrstă sau un văduv s-ar putea căsători cu ea. Sau, poate, o va lua la dînsul, doar „așa" și astfel, pe lîngă ea, va avea și mama ei ce să mănînce. Aflînd de la peţitoare despre Lipa, Varvara plecase în grabă la Torguevo.

In scurt timp o vedere fu pusă la cale, în casa mătușii, o vedere în toată regula, cu gustări și cu băutură. Lia era îmbrăcată într-o rochie roz, anume făcută pentru această ocazie. O panglică roșie se împletea ca o flacără în părul ei. Era subțire, palidă, plăpîndă, cu trăsături gingașe, pîrguite de munca în aer liber. Un surîs sfielnic și trist îi lumina necontenit fața, și ochii ei priveau copilărește, plini de încredere și de curiozitate.

Era foarte tînără, aproape o fetiță, cu sînii abia mijind. Dar de cununat se putea cununa, fiindcă avea vîrsta. Era într-adevăr frumoasă. In toată înfățișarea ei un singur lucru putea să nu-ți placă : mîinile ei mari, bărbătești, care acum atîrnau stîngace de-a lungul trupului, ca niște cleşti uriașe de rac.

— Nouă nu ne pasă că n-are zestre, îi spunea bătrînul Ţîbukin mătuşii ei. Şi pentru fiul nostru, Stepan, tot o nevastă săracă am ales şi acum nu ştim cum s-o mai lăudăm. Are mîini de aur şi în gospodărie, şi în negustorie.

Lipa stătea lîngă uşă şi parcă voia să spună: „faceţi cu mine ce vreţi, mă las în voia voastră", iar mama ei, Praskovia, muncitoare cu ziua, sta pitită în bucătărie şi murea de frică. Odată, demult, un negustor la care freca scîndurile se mîniase pe ea şi-i bătuse din picior. Ea se speriase atît de rău, încît încremenise şi de atunci rămăsese cu această necontenită spaimă în ea. Pentru o nimica toată, îi tremurau mîinile şi picioarele. Şi obrajii îi tremurau. Acum stătea în bucătărie, trăgea cu urechea, silindu-se să audă ce vorbesc musafirii şi îşi tot făcea semnul crucii, lipind degetele de frunte şi cătînd la icoană. Puţin afumat, Anisim deschidea din cînd în cînd uşa de la bucătărie şi-i spunea cu un zîmbet obraznic:

— Ce stai aci, scumpă mamă? Ni-i tare urît fără mata.

Iar Praskovia, fîstîcită, lipindu-şi mîinile de pieptul ei uscăţiv, răspundea:

— Vai de mine... lăsaţi... Vă mulţumesc frumos.

După vedere, hotărîră şi ziua nunţii. Acasă Anisim se plimba fără rost prin odăi, fluierînd; deodată îşi amintea de ceva şi rămînea nemişcat, dus pe gînduri, cu ochii pironiţi în podea, de parcă ar fi vrut s-o sfredelească, să vadă adînc în pămînt. Nu arăta nici o mulţumire la gîndul că se va însura curînd, la Krasnaia Gorka, şi nici dorinţa de a-şi vedea logodnica. Stătea numai şi fluiera. Se vedea cît de colo că nu se însura decît fiindcă aşa voiau tatăl său şi mamă-sa vitregă şi fiindcă aşa era obiceiul în sat; fiul să se însoare, ca să aducă un ajutor în casă. Dar nici de plecat nu era grăbit să plece şi, în tot felul lui de a se purta acum, nu mai era nimic ca înainte vreme cînd venea pe acasă: îndruga vrute şi nevrute şi era din cale-afară de sfidător.

III

In satul Șikalovo trăiau două croitorese, două surori, aparținînd sectei religioase a hlîștilor. Lor li se comandaseră rochiile de nuntă, așa că veneau deseori la încercat. Încercau și nu mai sfîrșeau cu băutul ceaiului. Varvara își alesese o rochie cafenie, cu dantele negre și jeuri, iar Axinia — o rochie verde-deschis, cu trenă și cu partea din față a corsajului galbenă. Cînd croitoresele fură gata, Țîbukin, în loc să le plătească în bani, le plăti în marfă din dugheană, și ele plecară înciudate, ducîndu-și boccelele cu lumînări de stearină și cu cutii de sardele, de care nu aveau nici o nevoie. La ieșirea din sat, se așezară pe un dîmb și începură să plîngă.

Anisim se întoarse de la oraș cu trei zile înainte de nuntă, îmbrăcat din cap pînă în picioare cu lucruri noi. Purta galoși strălucitori de cauciuc, un șnur roșu cu canafuri în loc de cravată și un palton nou, aruncat pe umeri.

După ce se închină cu evlavie la icoane, dădu bună ziua tatălui său și îi dărui zece ruble de argint și zece monede de cincizeci de copeici ; Varvarei îi dărui tot atîta, iar Axiniei douăzeci de monede de douăzeci și cinci de copeici. Farmecul lor deosebit era că toate străluceau de parcă ar fi fost nou-nouțe, anume alese. Silindu-se să pară așezat și serios, Anisim își încorda mușchii feței și își umfla obrajii. Dar de duhnit, tot duhnea a vin. Se vede treaba că în fiecare gară se abătuse pe la bufet. Și din nou te izbea la el aceeași atitudine sfidătoare. Anisim și bătrînul se așezară la ceai, iar Varvara își resfiră în palmă monedele strălucitoare și începu să întrebe de consătenii care trăiau acum la oraș.

— Slavă domnului, o duc destul de bine, spuse Anisim. Atîta doar că în familia lui Ivan Egorov s-a petrecut un fapt deosebit : a murit bătrîna Sofia Nikiforovna. De oftică. Masa pentru praznicul de înmormîntare a fost comandată la cofetar și a costat două ruble și jumătate de cap de om. S-a dat și vin. Și

pentru musafirii de-aici, din sat, tot două ruble și jumătate s-a plătit. Pe degeaba. Fiindcă n-au mîncat nimic. Parcă știe țiganul ce-i șofranul !...

— Două ruble și jumătate ? spuse bătrînul și clătină din cap.

— D-apăi cum ! Doar acolo nu ești la țară. Bunăoară, intri seara într-un restaurant să mănînci ceva ; iei una, iei alta, vine unu, vine altu, mai bei cîte ceva, și nici nu știi cînd te apucă zorile. Atunci să te ții : plătești ca nimica trei, patru ruble de om. Cînd sînt cu Samorodov, costă și mai mult. Aluia îi place să bea la sfîrșit cafea cu coniac. Și coniacul e 60 de copeici păhărutul.

— Se laudă, se laudă ! izbucni încîntat bătrînul. Zău că se laudă !

— În ultima vreme, umblu mereu cu Samorodov. El vă scrie scrisorile mele. Tare frumos mai scrie ! Și dacă v-aș povesti, mămico, continuă vesel Anisim, întorcîndu-se spre Varvara, ce fel de om e Samorodov ăsta, n-ați crede. Îi spunem cu toții Muhtar, fiindcă are o mutră de armean ; e negru ca un arap. Parcă îi citesc în suflet, îl cunosc cum îmi cunosc cele cinci degete de la mînă. El simte asta și se ține scai de mine, nu mă lasă nici un pas. Sîntem prieteni la cataramă. Se cam teme de mine, ce-i drept, dar nici fără mine nu poate. Unde merg eu, hop și el. Eu, mămico, am un ochi care nu se înșală. La bîlci, bunăoară : unu vinde o cămașă. „Stai, cămașa e furată !“ Și așa și este.

— Da' de unde știi tu ? întrebă Varvara.

— De nicăieri. Am eu un ochi așa... Nu știu ce fel de cămașă e, dar parcă mă atrage ceva și-mi spune : e furată. Asta e ! La noi, la serviciu, se spune : „Anisim s-a dus să vîneze silari !“ Asta înseamnă că am plecat să dibuiesc lucruri de furat. De furat, oricine poate fura. Dar cum să ții furătura ? Este el mare pămîntul, dar lucrul de furat nu-l poți ascunde cu una cu două.

— La noi în sat i s-a furat, săptămîna trecută, lui Guntoriov un berbec și două oi, spuse Varvara, oftînd, și nu are cine să le caute, ț-ț-ț...

— De ce nu? Aș putea să le caut eu. Sigur că da...

Sosi și ziua nunții. Era o zi de aprilie răcoroasă, dar senină și veselă. Încă din zori, ulițele din Ukleievo răsunau de zvon și zurgălăi. Căruțe cu doi sau trei cai, cu panglici colorate fluturînd pe cercurile atelajelor și în coamele cailor, treceau în sus și în jos. Prin sălcii, stoluri de stăncuțe croncăneau speriate de atîta zarvă, iar graurii ciripeau, parcă s-ar fi bucurat și ei că la Țîbukini este nuntă.

In casă, mesele erau întinse și încărcate cu tot felul de bunătăți: pești lungi, afumături, păsări umplute, cutii de sardele, fel de fel de sărături și marinate și puzderie de sticle de vin și de votcă; mirosea a cîrnat afumat și a homar nu tocmai proaspăt. Bocănind din tocuri, bătrînul se foia în jurul meselor, ascuțind cuțitele unele de altele. Varvara nu mai știa unde i-e capul; toată lumea trăgea de ea, întrebînd-o sau cerîndu-i cîte ceva; suflînd greu, cu privirea rătăcită, dădea mereu fuga la cuhnie, unde din zorii zilei bucătarul lui Kostiukov și bucătăreasa Hrîminilor-fii nu mai pridideau. Cu părul numai cîrlionți, fără rochie, în corset și ghete noi cu scîrț, Axinia trecea ca o vijelie prin curte și abia i se zăreau, în treacăt, genunchii și pieptul gol. Toată casa era plină de freamăt; se auzeau exclamații, ocări; trecătorii se opreau în fața porții larg deschise și totul lăsa să se vadă că se pregătește ceva neobișnuit.

— Au plecat să aducă mireasa!

Clinchetul năvalnic al zurgălăilor se îndepărtă, pierzîndu-se încet, încet, dincolo de sat... Pe la ceasurile trei, lumea începu din nou să alerge, să iasă pe la porți. Zurgălăii se auzeau iar. Venea mireasa. Biserica era înțesată de lume. Policandrul era aprins, iar corul, la cererea bătrînului Țîbukin, cînta după note. Strălucirea luminilor și a rochiilor de culori vii îi lua Lipei ochii. I se părea că glasurile sonore ale cîntăreților din cor îi lovesc tîmplele ca niște ciocane; corsetul pe care îl pusese pentru prima oară în viața ei o strîngea, ghetele la fel, și Lipa arăta de parcă abia s-ar fi trezit dintr-un leșin. Pri-

vea în jurul ei și părea că nu înțelege nimic. Îmbrăcat într-o redingotă neagră, cu același șnur roșu cu canafuri în loc de cravată, Anisim era dus pe gînduri. Se uita într-un singur punct, iar cînd corul cînta mai tare, tresărea și își făcea repede semnul crucii. Era foarte tulburat și îi venea să plîngă. Biserica îi era cunoscută din frageda copilărie. Pe vremuri, răposata mamă-sa îl aducea aici să-l împărtășească; mai tîrziu, cînta cu băieții în cor: cunoștea fiecare colțișor, fiecare icoană. Și iată că acum se cununa! Se însura, fiindcă așa se cădea, pentru buna rînduială. La drept vorbind, nici nu se mai gîndea la asta, parc-ar fi uitat cu totul de cununie. Lacrimile îi împăienjeneau ochii, îl împiedicau să vadă limpede icoanele, o greutate îl apăsa pe inimă. Se ruga și îi cerea lui dumnezeu ca nenorocirile de neînlăturat, care dintr-o clipă în alta aveau să se dezlănțuie asupra capului său, să-l ocolească într-un fel sau altul, așa cum, pe vreme de secetă, norii amenințători de furtună ocolesc pînă la urmă satul, fără să lase un singur strop de ploaie. Și, doamne, cîte păcate se adunaseră de-a lungul anilor; cîte păcate! Și nu mai era nimic de făcut, nu se mai putea îndrepta nimic, aproape că i se părea nefiresc să se mai roage de iertare. Și totuși își cerea iertare, ba îi scăpă și un sughiț de plîns, pe care însă nimeni nu-l luă în seamă, fiindcă toți îl credeau beat.

Deodată se auzi un scîncet speriat de copil:

— Mamă, mămico, haidem de aici!

— Liniște! strigă preotul.

Nuntașii ieșiră apoi din biserică și se îndreptară spre casă, cu tot alaiul. Oamenii se îmbulzeau. În fața dughenii, la poartă, în curte, sub ferestre, se adunase de asemenea mulțime mare. Femeile satului veniseră la urări, așa cum cereau datinile. Îndată ce tinerii păși peste prag, corul, care-i aștepta în tindă, cu notele în mîini, izbucni deodată cu toată puterea. În același timp, începu să cînte și orchestra, adusă anume de la oraș. Se servi șampanie de Don în pahare cu picior. Antreprenorul-dulgher Elizarov, un bătrîn înalt și uscățiv, cu sprîncene atît de stufoase încît abia i

se mai zăreau ochii de sub ele, ridică paharul și se adresă tinerilor :

— Anisim și tu, fetițo, să vă iubiți unul pe altul, să trăiți cu frica lui dumnezeu, copilașii mei, și maica precista să vă aibă în pază !

Se sprijini apoi de umărul bătrînului Țîbukin și trase un hohot de plîns :

— Grigori Petrovici, să plîngem, să plîngem de bucurie ! spuse el cu glas pițigăiat, apoi izbucni în rîs și continuă cu voce de bas : Ha, ha, ha ! Și nora asta a ta tot frumoasă e ! Totu-i la ea cum se cuvine. Totul merge lin, nimic nu scîrțîie, mașinăria e în regulă și șurubăria e fainâ !

Elizarov era din județul Egorovsk, dar încă din tinerețe lucra la Ukleievo, atît pentru fabrici, cît și pentru satele din împrejurimi ; se obișnuise aici. Lumea însă, parcă tot bătrîn îl apucase, tot lung și uscățiv și de mult nu-i mai spunea nimeni altfel decît Cîrjă. Poate fiindcă de peste patruzeci de ani se îndeletnicea numai cu reparații prin fabrici, Elizarov judeca totul, oameni și lucruri, numai din punctul de vedere al rezistenței. Nu cumva are nevoie de reparație ? Și de data aceasta, înainte de a se așeza la masă, încercase cîteva scaune, ba pipăise și peștele cu degetul.

După șampanie, purceseră cu toții să se așeze la masă. Musafirii vorbeau tare, își împingeau scaunele cu zgomot. În tindă, se auzea muzica, în timp ce, în curte, femeile se întreceau să aducă tradiționalele laude mirilor. Era un amestec sălbatic de sunete și de zgomote care te zăpăceau.

Cîrjă se sucea și se răsucea pe scaunul lui, își împingea vecinii cu coatele, nu-i lăsa să vorbească și aci plîngea, aci rîdea cu hohote.

— Puișorii mei, puișorii mei, puișorii mei... bolborosea el într-una. Axiniușka maică, Varvarușka, vom trăi cu toții în pace și înțelegere, dragii mei...

Nu prea era obișnuit să bea și de la primul păhărel de rachiu englezesc se făcu turtă. Rachiul acela păcătos, fabricat dumnezeu știe din ce, îi ameți pe

toți cei care-l dădeau pe gît de parcă îi trăsnea. Curînd, limbile începură să se împleticească.

Fuseseră poftiți preoții, administratorii fabricilor, cu soțiile lor și numeroși negustori și cîrciumari de prin satele vecine. Starostele și pisarul plășii, care de paisprezece ani făceau slujbă împreună și care în tot acest răstimp nu iscăliseră hîrtie și nu lăsaseră să plece om de la administrație fără să-l jecmănească sau să-l repeadă, ședeau și aci la masă tot unul lîngă altul. Grași, bine hrăniți, păreau amîndoi atît de ghiftuiți de tertipuri, încît parcă și pielea de pe fața lor căpătase o înfățișare deosebită, coțcărească. Nevasta pisarului, o femeie uscată și sașie, își adusese și copiii ; întocmai ca o pasăre de pradă, pîndea cu priviri piezișe farfuriile și, cu mîini dibace, culegea tot ce îi era la îndemînă, umplîndu-și buzunarele ei și pe ale plozilor.

Lipa ședea împietrită, cu aceeași expresie pe care o avusese și în biserică. De cînd făcuseră cunoștință, Anisim nu schimbase nici un cuvînt cu ea. Aproape că nici nu-i cunoștea vocea. Și acum, stînd alături de ea, continua să tacă și să bea într-una rachiu englezesc. Cînd se îmbătă de-a binelea, începu să-i povestească mătușii care ședea în fața lui :

— Am un prieten ; îl cheamă Samorodov. E un om de seamă, are diplomă de cetățean de onoare și știe grozav să vorbească. Da' eu, mătușico, îl am la mînă. Și el știe asta. Dă-mi voie, mătușico dragă, să beau cu dumneata un pahar, în sănătatea lui Samorodov!

Varvara alerga în jurul meselor, servind și îmbiind musafirii ; era ostenită și zăpăcită dar încîntată că erau atît de multe mîncăruri și că totul arăta atît de bogat : nimeni nu-i va putea vorbi de rău. Soarele apusese și masa tot nu se sfîrșise. Nici unul nu mai știa ce mănîncă și ce bea, nu se mai înțelegea nimic din tot ce se vorbea, doar, în răstimpuri, cînd muzica tăcea pentru o clipă, se auzea limpede glasul unei bătrîne care striga de pe uliță :

— Ne-ați supt sîngele, nemernicilor ! Cum de vă mai rabdă pămîntul ?!

Seara se dansă în sunetele orchestrei aduse de la oraș. Sosiră și Hrîmin-fiii cu vinul lor. În timpul dansului, unul din ei luă în fiecare mînă cîte un clondir și în gură un pahar, ceea ce îi înveseli foarte mult pe nuntași. În mijlocul cadrilului, cîte unul îi trăgea deodată o căzăcească îndrăcită. Axinia se învîrtea în rochia ei verde cu trenă, făcînd să se învolbure în urma ei o adiere de vînt. Cineva o călcă pe trenă și-i rupse o bucățică de volan. Cîrjă strigă numaidecît :

— Uite că i-au rupt pervazul ! Măi, puișorilor !

Axinia avea ochi brumării, naivi, care clipeau foarte rar, și un zîmbet copilăresc îi juca mereu pe buze ; ochii aceia neclintiți, capul mic deasupra gîtului lung, toată zvelțețea ei, aveau ceva de șarpe ; verde, cu pieptarul galben, cu zîmbetul ei, privea așa cum vipera se înalță primăvara din secara tînără și privește la trecători. Hrîminii se purtau cu ea foarte liber și era vădit că cel mai mare se afla de mult cu ea în relații intime. Surdul nu vedea nimic — nici nu se uita măcar la ea. Stătea picior peste picior și mînca nuci, pe care le spărgea în măsele cu atîta zgomot, de-ai fi zis că trage cineva cu pistolul.

Dar iată că bătrînul Țîbukin păși și el în mijlocul încăperii : flutură din batistă, făcînd semn că vrea să joace căzăceasca ; un murmur de admirație se auzi prin casă și prin curte :

— Joacă stăpînul.

De jucat, juca Varvara. Bătrînul flutura doar din batistă și tropăia din călcîie. Cei din curte, însă, care se uitau pe ferestre, spînzurați unii de alții, erau încîntați și o clipă îi iertară totul : și bogăția și fărădelegile.

— Bravo, Grigori Petrovici ! se auzea din mulțime. Așa, așa, dă-i înainte, dă-i cu foc ! Vezi că mai poate să joace ? Ha, ha, ha !

Nunta se sfîrși tîrziu, abia după unu noaptea. Cînd petrecerea se încheie, Anisim trecu clătinîndu-se printre coriști și printre muzicanții din orchestră și le dădu la fiecare cîte o monedă nouă de cincizeci de copeici, iar bătrînul, fără să se clatine, dar sprijinin-

du-se parcă numai într-un picior, își duse pe rînd musafirii pînă la ușă, șoptindu-i fiecăruia:

— Două mii de ruble mă ține nunta asta!

În învălmășeala plecării, cineva luă din greșeală haina cîrciumarului din Șikalovo, haină bună, lăsînd în loc una veche. Auzind de această poveste, Anisim se mînie dintr-o dată și începu să strige:

— Stați! O găsesc pe loc! Știu cine a furat-o!

Ieși în goană pe uliță, luîndu-se după unul din nuntași. Dar ceilalți îl ajunseră din urmă, îl prinseră, îl luară de subsuori și îl duseră, beat turtă, roșu de mînie și leoarcă de sudoare, pînă în iatac, unde mătușa și începuse s-o dezbrace pe Lipa.

IV

Trecură cinci zile. Anisim care se pregătea de plecare se duse sus să-și ia rămas bun de la Varvara. În camera ei ardeau toate candelele și mirosea a tămîie, iar ea stătea lîngă fereastră și împletea un ciorap de lînă roșie.

— N-ai prea stat mult la noi! îi spuse ea. Se vede că ți s-a urît aici, ț-ț-ț... Drept e că noi trăim bine, avem de toate, ți-am făcut o nuntă așa cum se cuvine — mi-a spus bătrînul că a costat două mii de ruble... Ce să mai vorbesc, trăim negustorește. Numai că, vezi, în toate astea e o bubă: tare mai năpăstuim poporul. Mi se rupe inima, dragul meu, de cum îl năpăstuim, doamne dumnezeule! Fie că schimbăm un cal, fie că ne cumpărăm ceva, fie că tocmim un muncitor, mereu înșelăm pe cîte cineva. Înșelăciune și iar înșelăciune! Untdelemnul din dugheană este atît de rînced și de amar, încît pînă și catranul cu care își ung oamenii căruțele ți se pare mai bun la gust. Da, ia spune-mi, rogu-te: nu se poate face negustorie și cu untdelemn bun?

— Fiecare cu ale lui, mămico!

— Bine, bine, dar într-o zi o să ne ducem pe lumea cealaltă, și atunci... Ț-ț-ț-ț... Eu cred că ar fi bine să vorbești odată cu tatăl tău în privința asta...

— N-ar fi mai bine să-i vorbești dumneata singură ?

— Ei, na-ți-o ! Eu orice-i spun, el îmi răspunde ca și tine : fiecare cu ale lui. Pe lumea cealaltă oare tot așa o să fim judecați ? Fiecare cu ale lui ? Dumnezeu judecă drept.

— Lasă, că n-o să ne mai judece nimeni ! răspunse Anisim cu un oftat. Tot nu este dumnezeu. Cine să mai judece ?

Varvara se uită la el cu uimire. Apoi izbucni în rîs și bătu din palme, atît i se păruse de caraghioasă vorba lui Anisim.

Acesta, văzînd-o așa de uimită și uitîndu-se la el ca la o comedie, se descumpăni.

— La urma urmei, poate să și fie, dar, ce nu este, e credința, urmă el. Cînd m-am cununat, nu m-am simțit de loc în apele mele. Așa cum auzi țipînd puișorul în găoacea oului pe care-l iei de sub cloșcă, tot așa a țipat dintr-o dată conștiința în mine, atunci. Și cît a ținut cununia, m-am tot gîndit : „Sigur, este dumnezeu !“ Dar cum am ieșit din biserică, iar nimic. Și apoi, de unde să pot ști eu dacă e sau nu e ? Ne-a vorbit nouă cineva despre asta cînd eram copii ? De cînd suge la pieptul mamei, copilului i se spune mereu același lucru : fiecare cu ale lui ! Nici tata nu crede în dumnezeu. Mi-ai spus, deunăzi, că lui Guntoriov i s-au furat niște oi... Le-am găsit. Le-a furat un mujic din Șikalovo. De furat, el le-a furat, dar pieile sînt la tata. Poftim credință !

Anisim clipi din ochi și clătină din cap :

— Nici starostele plășii, nici pisarul nu cred în dumnezeu, și nici dascălul. Ei se duc la biserică și țin posturile numai de ochii lumii, ca să nu le scoată vorbe urîte. Și numai ca să fie asigurați pentru cazul că s-ar putea totuși să vie și o judecată de apoi. Acum merge vorba că s-ar apropia sfîrșitul lumii, fiindcă poporul nu mai e credincios, nu-și mai respectă părinții și cîte altele. Astea sînt fleacuri. Eu așa

socotesc, mămico : toată nenorocirea vine de acolo că oamenii au prea puțină rușine. Ți-am spus că eu citesc în sufletele oamenilor și înțeleg multe. Dacă omul are o cămașă furată, eu văd că e furată. Stă un om în ceainărie și ți se pare că bea ceai și atîta tot ; ei bine, ceaiu-i ceai, dar eu mai văd că el n-are rușine. Umbli o zi întreagă și nu întîlnești un singur om cu rușine. Și toată pricina e că oamenii nu știu dacă este sau nu dumnezeu... Și acum, mămico, la bună vedere ! Rămîi sănătoasă și nu mă pomeni de rău.

Anisim făcu o plecăciune adîncă în fața Varvarei.

— Îți mulțumesc pentru toate, mămico ! Familia noastră a avut mare noroc cu dumneata. Ești o femeie foarte cumsecade și sînt foarte mulțumit că te știu aici.

Înduioșat, Anisim ieși. După o clipă, se întoarse din nou și îi spuse :

— Samorodov m-a încurcat într-o treabă. Sau mă îmbogățesc, sau mă curăț. Dacă se întîmplă ceva rău cu mine, te rog, mămico, să ai grijă de tata.

— Ei, nu mai vorbi așa ! Ț-ț-ț-ț.... Dumnezeu e milostiv. Dar știi, Anisim, ar fi bine să-ți mai dezmierzi nițel nevasta, ț-ț-ț... Vă uitați unul la altul parcă ați fi supărați ; măcar o dată să văd și eu că vă zîmbiți, zău așa !

— E și ea tare nu-știu-cum... răspunse Anisim oftînd. Nu pricepe nimic. Tace mereu. Poate unde e prea tînără. Las-o să mai crească.

La scară, aștepta un armăsar alb, falnic, bine hrănit, înhămat la o șarabană.

Bătrînul Țibukin sări voinicește în ea și luă hățurile. Anisim o îmbrățișă pe Varvara, pe Axinia și pe fratele său. Ieșise și Lipa în pridvor. Stătea nemișcată, uitîndu-se într-o parte, de parcă nici n-ar fi ieșit să petreacă pe cineva, ci numai așa, într-o doară. Anisim se apropie de ea și abia îi atinse obrazul cu buzele.

— Rămîi cu bine, spuse el.

Ea zîmbi straniu, fără să-l privească ; fața începu să-i tremure și, fără să știe de ce, tuturora li se făcu milă de ea. Anisim sări și el voinicește în șarabană

și, cum se socotea bărbat frumos, se îndreptă mîndru din șale, proptindu-și mîna în șold.

În timp ce urcau din rîpă spre deal, Anisim se uita mereu în urmă, spre sat. Era o zi caldă, senină. Se scoseseră pentru prima oară vitele la pășune și, fete și neveste, îmbrăcate în straie de sărbătoare, mergeau pe lîngă cireadă. Un taur roșu-cafeniu boncăluia bucuros că se vede în libertate și scormonea țărîna cu copitele dinainte. Pretutindeni, în văzduh și în frunzișuri, cîntau ciocîrliile. Anisim se uită la biserica albă, frumoasă, văruită de curînd, și își aminti că acum cinci zile se rugase în ea. Văzu apoi școala, cu acoperișul ei verde, pîrăul, în care se scălda și prindea pește pe vremuri... O bucurie caldă îi umplu pieptul și, dintr-o dată, își dori din tot sufletul să vadă răsărind, ca din pămînt, înaintea lui, un zid înalt, care să nu-i îngăduie să plece mai departe, ca să rămînă numai cu trecutul.

La gară, intrară la bufet și băură cîte un pahar de xeres. Bătrînul bägă mîna în buzunar ca să scoată punga.

— Eu fac cinste! îl opri Anisim.

Înduioșat, bătrînul Țîbukin îl bătu pe umăr și îi făcu bufetierului cu ochiul, vrînd parcă să spună:

„Uite ce băiat am!“

— Hei, să fi rămas tu acasă, Anisim, la negustoria noastră! spuse el. Mare preț ai fi avut! Te-aș fi acoperit cu aur din cap pînă-n picioare!

— N-a fost să fie, tată!

Xeresul era acrișor și parcă mirosea a ceară roșie. Totuși mai dădură pe gît cîte un pahar.

Cînd bătrînul se întoarse de la gară, mai-mai să nu-și recunoască nora cea mică. Nici nu-i plecase bine bărbatul din casă și Lipa se schimbase cu totul, se înveselise dintr-o dată; desculță, într-o fustă veche, ruptă, cu mînecile suflecate pînă la umăr, spăla scara de la intrare, cîntînd cu glas subțirel, argintiu. Iar cînd se ducea să deșerte găleata cu apă și se uita la soare cu zîmbetul ei copilăresc, ți se părea că e și ea o ciocîrlie.

Un bătrîn lucrător, care trecea prin fața casei, clătină din cap și strigă :

— Frumoase nurori mai ai, Grigori Petrovici! Dumnezeu ți le-a trimis. Adevărate comori, nu alta...

V

În ziua de opt iulie, într-o vineri, Elizarov, poreclit Cîrjă, și cu Lipa se întorceau din satul Kazanskoe, unde fuseseră să se închine cu prilejul hramului maicii domnului din Kazan. Mult în urma lor, venea și Praskovia, mama Lipei, care rămînea tot mai în urmă — fiind bolnavă, se înneca de năduf. Era pe înserate.

— Zău ? se minuna Cîrjă de cele povestite de Lipa. O-o-o !

— Mie tare-mi place dulceața, Ilia Makarîci, spunea ea. Cîteodată, mă așez într-un colț, beau liniștită ceai și mănînc dulceață. Alteori, bem amîndouă, Varvara Nikolaevna și cu mine. Ea povestește ceva duios și eu ascult. Au multă dulceață. Patru borcane. „Mănîncă, Lipa, nu te sfii", îmi spune ea.

— Zău ? Patru borcane ?

— Trăiesc din belșug. Franzelă albă la ceai și carne, cîtă vrei. Belșug, nu glumă. Numai că vezi, Ilia Makarîci, mi-e frică la ei. Nici nu pot să-ți spun ce frică mi-e !

— Și de ce ți-e frică, fetițo ? o întrebă Cîrjă și se uită înapoi, să vadă dacă Praskovia nu rămăsese prea departe.

— La început, cînd am făcut nunta, mi-era frică de Anisim Grigorîci. Drept să spun, nu era rău, dar cum se apropia de mine înghețam ; simțeam cum mă ia cu frig, cum îmi îngheață parcă oasele. Cît a stat cu mine, n-am dormit o singură noapte. Tremuram și mă rugam lui dumnezeu. Acum mi-e frică de Axinia, Ilia Makarîci. N-am ce zice, ea tot cu zîmbetul pe buze umblă, numai că uneori o vezi uitîndu-se pe fereastră și ochii i se fac răi și ard ca o lumină

verde, ca ochii oilor în întunericul staulului. O scot Hrîmin-fiii din minți. „Socrul dumitale — îi spun ei — are la Butiokino o moșioară de vreo patruzeci de deseatine. Bună moșioară, cu nisip și apă. Așa că dumneata, Axiușa, să ridici acolo o fabrică de cărămizi și, după aceea, intrăm și noi în *combenație.*“ Cărămida costă acum douăzeci de ruble mia. Socoteala nu e rea. Ieri, la masă, Axinia i-a și spus bătrînului: „Vreau să fac la Butiokino o fabrică de cărămidă. Mă fac eu singură negustorească.“ Apoi a rîs. Dar Grigori Petrovici s-a întunecat la față: se vede că nu i-a plăcut treaba asta. „Cît timp trăiesc eu — a spus el — nu ne împărțim. Rămînem toți laolaltă.“ Axinia l-a fulgerat din ochi și a scrîșnit din dinți. S-au adus la masă clătite și nici nu s-a atins de ele!

— O-o-o! se miră Cîrjă. Nu s-a atins de ele?

— Și zău, mă-ntreb cînd o fi dormind, continuă Lipa. Abia ațipește cîte o jumătate de ceas, apoi sare ca arsă și începe să umble prin casă, cu ochii pe la ferestre, să nu dea oamenii cumva foc la ceva, să nu fure... Tare mi-e frică de ea, Ilia Makarîci. După nuntă, Hrîmin-fiii nici nu s-au culcat. S-au dus de-a dreptul la oraș, să se judece. Și lumea vorbește că tot Axinia i-a învrăjbit. Doi dintre frați i-au făgăduit să-i zidească fabrica, iar cel de-al treilea s-a supărat și fabrica lor iar n-a mers vreo lună. Din pricina asta, unchiul meu, Prohor, a rămas fără lucru. A hoinărit pe la curți, cerînd cîte un colț de pîine. „Unchiule — i-am spus eu — de ce nu te duci să ari ori să tai lemne? De ce te faci de rușine?“ „Am pierdut — zice — obiceiul să mai muncesc ca tot creștinul. Nu mai știu să fac nimica, Lipînka!“

Se opriră lîngă o pădurice de plopi tineri să se odihnească și s-o aștepte pe Praskovia. Elizarov era de mult antreprenor de dulgherie, dar cal nu avea. Colinda pe jos tot județul, ducîndu-și pe umăr desaga, în care avea pîine și ceapă. Mergea cu pași mari, bălăbănind brațele și nu era chiar atît de ușor să te ții de el.

La marginea păduricii era un stîlp de hotar. Elizarov îl pipăi să vadă dacă-i zdravăn. Îi ajunse din urmă și Praskovia, suflînd din greu. Fața ei zbîrcită, mereu speriată, strălucea de bucurie: astăzi fusese și ea la biserică, ca tot omul; se plimbase prin iarmaroc, băuse cvas de pere! Asta i se întîmpla rar. Ba i se părea chiar că, pentru prima oară în viața ei, își făcuse toate poftele inimii. După ce se odihniră, porniră toți trei mai departe. Soarele apunea și razele lui, strecurîndu-se pe sub frunzișuri, luminau trunchiurile copacilor. Pădurica răsuna toată de glasuri vesele. Erau niște fete din Ukleievo, care le-o luaseră cu mult înainte, dar care întîrziaseră în desiș. Se vede că se apucaseră să culeagă ciuperci.

— Hei, fetelor, hei, frumoaselor! le strigă Elizarov.

Drept răspuns, pădurica răsună de rîsete.

— Băgați de seamă, vine Cîrjă! Cîrjă, hodorog bătrîn!

Și ecoul parcă rîdea și el. Rămase și pădurica în urmă. Curînd, începură să se zărească vîrfurile coșurilor de la fabrici, apoi crucea de pe turla bisericii străluci în soare: nu mai era mult pînă-n sat, pînă-n satul cu „dascălul care mîncase toate icrele la un parastas". Ajunseră aproape de casă. Mai aveau de coborît în rîpă. Lipa și Praskovia, care mergeau desculțe, se așezară pe iarbă să se încalțe. Cîrjă se așeză și el alături. Privit de acolo, de sus, Ukleievo, cu biserica lui albă, cu sălciile și cu gîrla lui, părea frumos și liniștit. Numai acoperișurile fabricilor, vopsite din economie într-o culoare închisă, mohorîtă, supărau ochiul. Pe celălalt mal al rîpei se întindeau lanuri de secară: căpițe, snopi răzleți, împrăștiați parcă de furtună, și grămezi de paie abia secerate. Ovăzul era și el în pîrg și strălucea sidefiu la soare. Secerișul era în toi. În ziua aceea fusese sărbătoare. A doua zi, sîmbătă, avea să se strîngă secara, să se care fînul, apoi venea duminica și era iarăși sărbătoare. În fiecare zi, tunetul cutremura zările împînzite de dogoare; adieri umede, aburite, vesteau ploaie; privind cerul, fiecare se ruga să dea domnul

să aibă timp să-şi strîngă bucatele şi, în suflete, bucuria rodului se împletea cu îngrijorarea.

— Secerătorii s-au scumpit! rosti Praskovia. O rublă şi patruzeci pe zi!

Pe drum treceau mereu oameni, întorcîndu-se de la iarmarocul din Kazanskoe: femei, muncitori din fabrici cu şepci noi, copii, cerşetori... Într-un nor de praf trecea cîte o telegă, în urma căreia alerga un cal ce nu fusese vîndut şi care parcă se bucura că se întoarce din nou în grajdul lui. Venea apoi un om, trăgînd de funie o vacă legată de coarne, care se lăsa dusă anevoie, aproape tîrîtă. Şi din nou se ridica un nor de praf şi trecea hurducîndu-se altă telegă plină cu ţărani beţi care-şi bălăbăneau picioarele printre loitre. O bătrînă ducea de mînă un băieţaş cu o căciulă mare, încălţat cu nişte cizme prea înalte pentru el. Băieţaşul nu mai putea de cald şi abia îşi tîra picioarele din pricina cizmelor care-l împiedicau să-şi îndoaie genunchii, dar nu se lăsa şi sufla într-una, din răsputeri, într-o trîmbiţă. Bătrîna şi copilul coborîră în rîpă şi curînd nu se mai văzură. Trîmbiţa însă tot se mai auzea.

— Care va să zică fabricanţilor noştri iar nu li-s boii acasă... spuse într-un tîrziu Elizarov. Mare belea cu ei! Kostiukov e supărat pe mine. „Prea mult lemn ai băgat în streaşină“ mi-a spus el, deunăzi, înciudat. „Cum mult, Vasili Danilîci? i-am răspuns eu. Am băgat atîta cît trebuie. Doar nu mănînc lemnul!“ Foc s-a făcut! „Cum îndrăzneşti să vorbeşti aşa cu mine, dobitocule? mi-a spus el. Uiţi cu cine ai de-a face? Eu te-am făcut antreprenor!“ „Ei, mare pricopseală! i-am răspuns eu. Şi cînd nu eram antreprenor, tot beam ceai în fiecare zi.“ S-a supărat şi mai rău. „Sînteţi toţi nişte pungaşi!“ a strigat el. Am tăcut. Lasă, nu face nimic: noi sîntem pungaşi pe lumea asta şi voi o să fiţi pe lumea cealaltă! m-am gîndit eu. Ha, ha, ha! A doua zi s-a mai muiat. „Să nu fi supărat, Makarîci, pentru vorbele pe care ţi le-am spus ieri, chiar dacă au fost cam grele. Eu, vezi, sînt negustor de rangul întîi, sînt mai mare decît tine şi tu trebuie să taci.“ Eu tot nu m-am

lăsat: „Dumneavoastră sînteți negustor de rangul întîi, iar eu nu sînt decît dulgher. Asta așa e. Numai că și sfîntul Iosif tot dulgher a fost. Meseria noastră e cinstită, îi place lui dumnezeu. Dar dacă dumneavoastră vă place să fiți mai mare decît mine, apoi voia dumneavoastră, Vasili Danilîci." Vorba e că, după asta, am intrat la gînduri: oare cine să fie cu adevărat mai mare? Un negustor de rangul întîi sau un dulgher? Să știți, puișorilor, că tot dulgherul este mai mare.

Cîrjă se gîndi nițel, apoi adăugă:

— Da, da, puișorilor, așa e! Cine trudește, cine pătimește, ăla e mai mare!

Soarele apusese și, deasupra gîrlei, din curtea bisericii și de pe maidanele din jurul fabricilor, se ridica o ceață deasă, lăptoasă. În întunericul care se lăsa acum repede, luminițe începuseră să se aprindă devale, și uneori ți se părea că ceața ascunde un abis fără fund. În clipa aceea, Lipa și mama ei, care se născuseră sărace lipite pămîntului și care erau în stare să trăiască astfel pînă la sfîrșitul vieții, dînd totul celorlalți, afară de sufletul lor blînd și sfios, fură cuprinse de un simțămînt ciudat. Pentru prima dată, li se părea că sînt și ele mai mari decît alții, că înseamnă și ele ceva în lumea aceasta uriașă și tainică, în șirul nesfîrșit al vieților omenești. Se simțeau bine stînd acolo sus, pe culmea dealului, zîmbeau fericite, și parcă uitaseră că pînă la urmă tot vor trebui să coboare, să se întoarcă în vale.

În sfîrșit, ajunseră acasă. La poartă și în fața dughenii, mulțime de cosași ședeau pe pămînt. Cei din Ukleievo nu se duceau să muncească la Țîbukini și aceștia erau siliți să tocmească oameni de prin alte sate. În întuneric, toți păreau acum să aibă bărbi mari, negre. Dugheana era deschisă și prin ușă se vedea cum surdul juca dame cu un băiețandru. Niște cosași cîntau încet, aproape în șoaptă, iar alții cereau zgomotos să li se plătească ziua de lucru din ajun. Nu li se plătea însă, ca nu cumva să nu mai vină la lucru a doua zi. În curte, sub un mesteacăn, bătrînul

Țîbukin, fără surtuc, numai în jiletcă, bea ceai cu Axinia. Pe masă ardea o lampă.

— Moșuleee! striga de după zăplaz un cosaș, ca să-l necăjească. Plătește-ne măcar jumătate. Moșuleee!

In întuneric izbucneau rîsete. Apoi se auzea iarăși cîntecul, îngînat aproape în șoaptă... Se așeză și Cîrjă la masa lor, să bea ceai.

— Care va să zică, am fost și noi la iarmaroc! începu el să povestească. Se cheamă că am mai petrecut și noi, puișorilor! Și am petrecut chiar de minune, slavă ție ddamne! Numai că s-a întîmplat o daraveră cam urîtă: Sașka, fierarul, a cumpărat niște tutun. Și a dat omul o băncuță de cincizeci de copeici. Dar să vezi drăcie: băncuța era falsă! Și Cîrjă se uită cu grijă în jurul lui. Ar fi vrut să n-audă nimeni ce spunea. Continuă să povestească dar, crezînd că vorbește în șoaptă, vorbea numai răgușit și tocmai bine îl auzea toată lumea. Care va să zică, băncuța era falsă. Firește, l-au întrebat de unde o are. „Mi-a dat-o Anisim Țîbukin — a spus el — cînd am petrecut la el, la nuntă.“ Au chemat jandarmul și l-au ridicat. Ia vezi, Grigori Petrovici, să nu iasă vreo vorbă...

— Moșuleee! se auzi iarăși același glas șugubăț de după zăplaz. Moșuleee!

Se făcu tăcere.

— Ei, puișorilor, puișorilor! mormăi repede Cîrjă și se ridică în picioare. Pica de somn. Mulțumesc pentru ceai și pentru zahăr, puișorilor. E timpul să mă duc la culcare. M-au cam lăsat balamalele. Au început să putrezească grinzile... ha, ha, ha!

Și plecînd, adăugă:

— Se vede treaba că mi-a venit și mie vremea să mor!

Și scoase un sughiț de plîns. Bătrînul Țîbukin nu-și mai isprăvi ceaiul; rămase pe gînduri, nemișcat, părînd să asculte pașii lui Cîrjă, care se depărta pe uliță.

— Poate că Sașka-fierarul a mințit! spuse atunci Axinia, ghicindu-i gîndul.

Ţîbukin intră în casă şi, după un timp, se întoarse cu un fişic în mînă, îl desfăcu şi pe masă străluciră monedele nou-nouţe. Luă una şi o încercă în dinţi, apoi o aruncă pe tava cu ceşti. Mai încercă încă una şi o aruncă...

— Da, e adevărat: sînt false... Ridică ochii spre Axinia, neştiind parcă ce să creadă. Apoi adăugă: ştii ce monede sînt astea?... Le-a adus Anisim atunci... Darul lui.

După o clipă, se aplecă spre ea şi, băgîndu-i fişicul în mînă, îi şopti:

— Ia-le, fetiţo, şi aruncă-le în puţ... Dracu să le ia... Dar bagă de seamă să nu prindă careva de veste, să mai iasă vreun bucluc... Ia samovarul, stinge lumina...

Lipa şi Praskovia, care stăteau în şură, văzură luminile stingîndu-se una după alta. Numai sus, la Varvara, pîlpîiau mai departe candelele albastre şi roşii, şi o adiere de linişte, de împăcare, de neştiutoare seninătate, venea dintr-acolo. Praskovia nu putea de loc să se obişnuiască cu gîndul că fata ei s-a măritat cu un om bogat şi, de cîte ori venea la Ţîbukin, rămînea sfioasă în tindă, cu zîmbetul ei umil; îi trimiteau acolo ceai şi zahăr. Nici Lipa nu putea să se obişnuiască şi, după plecarea lui Anisim, nu mai dormea în patul ei, ci pe unde apuca, în bucătărie sau în şură. În fiecare zi spăla duşumelele sau rufele şi i se părea că nimic nu s-a schimbat, că munceşte ca şi mai înainte, cu ziua. Şi de data aceasta, cînd se întoarseră de la Kazanskoe, Lipa şi Praskovia băură ceaiul în cuhnie, cu bucătăreasa, apoi se duseră în şură şi se culcară pe jos, între sanie şi zid. Era întuneric şi mirosea a hamuri. Afară, pe lîngă case, se stinseseră toate luminile. Se auzi cum surdul închidea dugheana şi cum cosaşii îşi căutau un loc de dormit prin curte; departe, la Hrîmin-fiii în grădină, cînta armonica cea scumpă... Praskovia şi Lipa aţipiră.

Cînd le trezi un zgomot de paşi, lumina lunii înălbise totul afară. Axinia stătea în prag, cu aşternutul în braţe.

— Poate că aici e mai răcoare... spuse ea. Apoi intră și se culcă aproape de prag. Luna o lumina toată.

Axinia nu putea să adoarmă. Răsufla greu, se răsucea de căldură în așternut, aruncînd aproape totul de pe ea. Și ce frumoasă și falnică părea în lumina feerică a lunii! După un timp, se auziră din nou pași. În ușa șurii, se arătă bătrînul, alb și el de lună.

— Axinia! strigă el. Aicea ești?

— Da, și? răspunse ea înciudată.

— Ți-am spus adineauri să arunci banii în puț. I-ai aruncat?

— De ce să-i arunc? I-am dat cosașilor...

— Doamne sfinte! izbucni bătrînul înmărmurit și îngrozit. Buclucașă femeie mai ești! Doamne, dumnezeule!

Și plecă, bodogănind și frîngîndu-și mîinile. Puțin după aceea, Axinia se așeză în capul oaselor și oftă din greu, cu ciudă, apoi se ridică, își adună în grabă așternutul și plecă și ea.

— De ce m-ai dat la ăștia, mamă? spuse Lipa.

— Ei, fetițo, trebuia și tu să te măriți. Așa ne e scris la toți.

O deznădejde amară era gata să le cuprindă pe amîndouă. Dintr-o dată, însă, li se păru că nu sînt chiar atît de părăsite, că cineva se uită la ele din înaltul, din albastrul cerului, de acolo unde scînteiază stelele, cineva care stă de strajă, care vede tot ce se petrece în Ukleievo. Simțeau că oricît de adîncă ar fi fost suferința, noaptea rămînea aceeași, liniștită și minunat de frumoasă, și că în lume există și va exista de-a pururi un adevăr tot atît de frumos și de minunat, cu care totul pe pămînt abia așteaptă să se contopească, așa cum lumina lunii se contopea cu noaptea.

Și potolite, alinate, se ghemuiră amîndouă una în alta și adormiră.

VI

Sosise demult știrea că Anisim fusese băgat la închisoare pentru falsificare și punere în circulație de bani falsi. De atunci trecuseră luni, mai bine de o jumătate de an; se sfîrșise iarna lungă, venise primăvara și atît cei din casă, cît și cei din sat se obișnuiseră cu gîndul că Anisim este la închisoare. Mulți chiar și uitaseră. Doar cînd cineva trecea noaptea prin fața casei sau a dughenii, își aducea dintr-o dată aminte că feciorul lui Țîbukin era întemnițat, iar cînd clopotele sunau la cimitir, oamenii își aminteau că Anisim stă la închisoare și își așteaptă judecata.

O umbră parcă se întinsese peste curte. Casa se posomorîse, acoperișul se acoperise de rugină, ușa de la dugheană, îmbrăcată în tablă de fier grea, vopsită în verde, se spălăcise, „se cătrănise", cum spunea surdul; însuși bătrînul se întunecase parcă. Nu-și mai tunsese de mult barba și părul, umbla ca un sălbatic. Cînd se urca pe bihuncă, nu mai sărea voinicește ca altădată, și nu se mai răstea la cerșetorii de la poartă: „Să vă mai dea și dumnezeu!" Se vedea cît de colo că puterile începuseră să-l lase. Oamenii îi știau mai puțin de frică. Ba jandarmul îndrăznise chiar să vină să încheie un proces-verbal de contravenție, pe loc, în dugheană, deși își primea tainul de la bătrîn ca și mai înainte. De trei ori îl chemaseră la oraș pe Țîbukin, ca să-l judece pentru comerț clandestin cu băuturi spirtoase, dar procesul se tot amîna, pentru neprezentare de martori. Bătrînul era tot mai sleit de puteri...

Se ducea deseori să-și vadă feciorul, tocmea pe cîte cineva să-l apere, scria cîte o jalbă; dăruise un prapur la o biserică, iar directorului închisorii îi dăduse un zarf de argint pe care era scris cu litere smălțuite: „sufletul își cunoaște măsura", și o linguriță cu coada lungă.

— Nu are cine să vorbească unde trebuie și cum trebuie! spunea Varvara. Ț-ț-ț... Ar trebui să ne rugăm de vreun boier, să umble pe la mărimi... Să-i

dea drumul măcar pînă la judecată!... De ce să se chinuie bietul băiat?!

Necăjită era și ea de bună seamă, dar tot mai plinuță la trup și mai albă la piele. Aprindea ca și mai înainte candelele la ea în iatac și îngrijea ca totul să fie curat în casă, tratînd musafirii, ca și altădată, cu dulceață și pistil de mere. Surdul și Axinia vedeau de dugheană. Se mai apucaseră și de o treabă nouă: fabrica de cărămidă de la Butiokino, unde Axinia se ducea aproape zilnic cu căruța. Mîna singură calul și, cînd întîlnea cunoscuți pe drum, lungea gîtul întocmai ca vipera din secara tînără și zîmbea nevinovat și enigmatic. Cît despre Lipa, se juca toată vremea cu pruncul pe care-l născuse înainte de postul cel mare. Era un plod atît de micuț și de firav, că îți făcea milă și te prindea mirarea că privește și țipă, că este socotit și el făptură omenească, ba că îl mai cheamă și Nikifor. Copilul stătea în leagăn, Lipa se dădea doi pași înapoi, făcea o plecăciune și îi spunea:

— Bună ziua, Nikifor Anisimîci!

Se repezea la el și îl săruta cu foc. Apoi iarăși se dădea înapoi, spre ușă, făcea o plecăciune și îi spunea:

— Bună ziua, Nikifor Anisimîci!

Iar plodul dădea din piciorușele lui roșii și plînsul lui se făcea hohot de rîs, cum i se întîmpla și dulgherului Elizarov.

Se soroci și ziua judecății. Bătrînul plecă cu vreo cinci zile înainte. Se auzi apoi că fuseseră luați și duși la oraș toți cei chemați ca martori. O dată cu ei plecase și un bătrîn lucrător, care primise și el citație.

Judecata avu loc într-o joi, dar trecu și duminică și bătrînul tot nu se întoarse, și la Ukleievo nu veni nici o veste. Marți, către seară, Varvara stătea la fereastra deschisă și asculta: nu cumva vine bătrînul? În camera de alături, Lipa se juca cu copilul. Îl arunca în sus, îl prindea în brațe și îi spunea veselă:

— Ai să te faci maare, maaare, ai să te faci și tu bărbat și o să mergem împreună să muncim cu ziua! O să mergem să muncim cu ziua!

— Ei asta e! se supără Varvara. Cum să munciți cu ziua, prostuțo? O să-l facem negustor!

Lipa începu să îngîne un cîntec, dar după cîteva clipe uită de spusele Varvarei și începu iarăși:

— Ai să te faci maare, mare, ai să fii bărbat și o să mergem să muncim cu ziua!

— Ei, tu una și bună știi, rîse Varvara.

Lipa apăru în prag cu Nikifor în brațe și o întrebă:

— Mămico, de ce-l iubesc eu atîta? De ce mi-e așa milă de el?

Glasul i se înecă deodată și ochii i se umplură de lacrimi.

— Cine e el? continuă ea. Ce înseamnă el pe lume? E ușurel ca un fulg, ca o scamă, dar mie mi-e drag, parc-ar fi un om mare. Uite, nu poate face nimic, nici de vorbit nu poate să vorbească, dar eu înțeleg tot ce vrea să spună cu ochișorii lui mici.

Varvara ciuli urechea. În depărtare se auzea fluierînd trenul de seară care se apropia de stație. N-o fi venit cumva bătrînul? Varvara nu mai asculta ce spunea Lipa. Nici nu mai știa dacă timpul merge înainte sau dacă nu cumva s-a oprit. Tremura toată, dar nu de teamă, ci de așteptare înfrigurată. O căruță plină de oameni din sat trecu repede, huruind prin fața porții. Erau martorii care veneau de la gară. În timp ce căruța trecea prin fața dughenii, sări din ea bătrînul lucrător, care intră în curte. Se auzi cum un om de-al curții îi da bună seara și îl întreba ceva...

— I-au ridicat drepturile și toată averea, spuse el, și l-au trimis în Siberia la muncă silnică, pe șase ani.

În clipa aceea, Axinia ieși din dugheană prin ușa din dos. Tocmai vînduse niște gaz și ținea într-o mînă o sticlă și în cealaltă pîlnia, iar în dinți niște bani de argint.

— Și tătîcu unde a rămas? întrebă ea, peltică din pricina arginților din dinți.

— La gară, răspunse lucrătorul. A spus că o să vină cînd s-o mai înnopta.

În toată curtea se răspîndi repede vestea că Anisim fusese condamnat la muncă silnică. Socotind că așa se cuvine, bucătăreasa ieși în prag și începu să jelească, întocmai ca după mort:

— Cui ne-ai lăsat, Anisim Grigorîci, șoimul nostru mîndru, cui ne-ai lăsat?...

Speriați, cîinii începură să latre. Varvara se repezi din nou la fereastră și, stăpînindu-și durerea ce o cuprinsese, strigă bucătăresei din toate puterile:

— Ajunge, Stepanida, ajunge, nu ne chinui, pentru numele lui Cristos.

Pînă și de samovar uitară în seara aceea. Nimeni nu mai era în stare să se gîndească la ceva. Numai Lipa nu înțelegea despre ce e vorba și continua să se joace cu copilul.

Cînd veni și bătrînul de la gară, nu-l mai întrebă nimeni nimic. Le dădu bună seara, apoi începu să se plimbe în tăcere prin toate încăperile; de mîncare, nici nu se atinse.

— Nu are cine să pună o vorbă bună... spuse din nou Varvara, cînd rămaseră numai ei doi. Spuneam eu că trebuie umblat pe la oameni cu trecere, dar nu m-ai ascultat. Trebuia făcută o jalbă...

— Am făcut tot ce am putut, răspunse bătrînul cu un gest de oboseală. După ce l-au condamnat pe Anisim, m-am dus la boierul acela care îl apărase. „Nu se mai poate face nimic, mi-a spus el. E prea tîrziu.“ Chiar Anisim îmi spusese: „E prea tîrziu“. Totuși, cînd am ieșit de la tribunal am vorbit cu un avocat... I-am dat și arvună... Am să mai aștept o săptămînă și o să mă duc din nou. Cum o vrea dumnezeu...

Bătrînul trecu iarăși prin toate odăile și, cînd se întoarse la Varvara, îi spuse:

— Se vede că nu mi-e bine. Am așa un fel de ceață în cap... Parcă mi se întunecă gîndurile.

Închise ușa ca să nu audă Lipa, și șopti:

— Cu banii nu e lucru curat. Ți-aduci aminte că, înainte de nuntă, Anisim mi-a adus niște ruble și niște băncuțe noi de cincizeci de copeici. Un fișic l-am ascuns și l-am ținut deoparte. Dar celelalte

băncuțe le-am amestecat cu banii mei... Pe vremuri, cînd trăia încă unchi-meu, Dmitri Filatîci, dumnezeu să-l ierte, tot pleca după marfă, cînd la Moscova, cînd în Crimeea. Avea nevastă tînără și, în timp ce el umbla după marfă, nevastă-sa umbla cu alții. Au avut șase copii și, cînd unchiului i se întîmpla să bea ceva mai mult, numai ce îl auzeai spunînd: „Nu mă pot dumeri de loc, care sînt copiii mei și care sînt ai altora. Mereu mă încurc." Fire fericită, cum s-ar spune. Tot așa și eu: nu mă pot dumeri care sînt banii mei cei adevărați și care sînt cei falsi și mereu mi se pare că toți sînt falsi.

— Ei, ce dumnezeu!

— Uite, la gară, cînd am cumpărat biletul, am dat trei ruble. Și mereu mi se părea că sînt false. Tare mi-a fost frică... Se vede că nu mi-e bine de loc.

— Ce vrei să mai zici! Toți sîntem în puterea lui dumnezeu! spuse Varvara și clătină din cap. Trebuie să te gîndești și la asta, Petrovici... Nu poate omul să știe azi ce i se va întîmpla mîine. Nu mai ești om tînăr. Te pomenești că mori și ce-o să se facă atunci nepoțelul fără tine? Tare mi-e teamă că o să-l năpăstuiască toți pe bietul Nikifor! Tatăl: ca și cum n-ar fi. Mama e prea tînără, prostuță... Ce-ar fi să pui pe numele băiatului măcar pămîntul, adică Butiokino. Zău, Petrovici, gîndește-te! Băiețelul e-așa de drăgălaș, păcat de el. Ia du-te chiar mîine și fă-i o hîrtie, ce să mai aștepți?

— Chiar și uitasem de el... răspunse Țîbukin. Să-i dau și lui bună seara. Zici că-i drăgălaș băiatul? Să dea dumnezeu să crească sănătos.

Deschise ușa și îi făcu Lipei semn cu degetul. Ea se apropie cu copilul în brațe.

— Ascultă, Lipînka, dacă ai nevoie de ceva, spune-ne, fetițo, nu te sfii! o îndemnă el. Dacă vrei să mănînci ceva, mănîncă tot ce-ți poftește inima, nouă nu ne pare rău. Numai sănătoasă să fii...

Făcu semnul crucii peste copil.

— Și îngrijește bine de nepoțel. Nu mai am fecior, atîta mi-a rămas: nepoțelul.

Îl podidi plînsul și începură să-i curgă lacrimi pe obraz. Scoase un sughiț ușor și se depărtă. După aceea se culcă și adormi buștean, după șapte nopți nedormite.

VII

Bătrînul se mai duse la oraș, dar nu zăbovi mult acolo. Curînd după întoarcerea lui, cineva îi șopti Axiniei că Țîbukin fusese la notar ca să-și facă testamentul și că Butiokino, unde ea făcea cărămidă, fusese pus pe numele nepotului Nikifor. Vestea aceasta îi fu adusă dimineața, cînd bătrînul și Varvara luau ceaiul, în fața casei, la umbra mesteacănului. Axinia încuie amîndouă ușile dughenii, și pe cea care dădea în uliță, și pe cea care dădea în curte, adună toate cheile pe care le ținea la ea și le azvîrli la picioarele bătrînului.

— Nu vreau să mai muncesc pentru voi! țipă ea, izbucnind dintr-o dată în hohote de plîns. Eu nu sînt o noră pentru voi, ci o slujnică! Toată lumea rîde de mine: „Ia uitați-vă ce mai slujnică și-au găsit Țîbukinii!“ Nu m-am tocmit la voi! Nu sînt o cerșetoare, o lepădătură! Am și eu tată și mamă.

Fără să se sinchisească de lacrimile care îi curgeau șiroaie îl fulgeră pe bătrîn cu ochii ei răi, care priveau sașiu de mînie, iar fața și gîtul i se încordară și i se făcură stacojii. Continuă să strige din răsputeri:

— Nu vreau să mai fiu slugă la voi! M-am omorît muncind. Să stau toată ziulica în dugheană și noaptea să mă furișez după vodcă, pentru asta sînt bună. Dar cînd e vorba de pămînt, pentru asta e bună nevasta ocnașului, cu lepădătura ei de copil! Ea e stăpînă aici, boieroaica, iar eu sînt sluga ei! Dați-i totul, băgați-i totul pe gît muierii pușcăriașului, pînă s-o îneca. Eu plec acasă. Să vă găsiți o altă proastă, fire-ați blestemați!

Niciodată în viața lui bătrînul nu-și certase sau pedepsise copiii, și nu putea să admită nici gîndul

măcar că cineva dintre ai lui ar putea să-i spună în față vreo vorbă urîtă, sau să aibă o purtare necuviincioasă. Inspăimîntat de această dezlănțuire de furie, fugi în casă și se ascunse după un dulap. Iar Varvara încremeni în așa chip, încît nici nu putu să se scoale de pe scaun; rămase dînd din mîini, ca și cum s-ar fi apărat de o viespe.

— Ce-i asta, maică? bîiguia ea îngrozită. De ce strigă așa? Ț-ț-ț!... Ne aude lumea... Mai încet! Mai încet!

— Ați dat Butiokino nevestei ocnașului, continuă să zbiere Axinia. Puteți să-i dați totul. Nu mai vreau nimic de la voi. Să vă înghită pămîntul! Sînteți cu toții o bandă de borfași! Am văzut destule! Ajunge! N-a trecut un om pe aici fără să-l jefuiți, hoților! Ați jefuit bătrîni și copii! Cine a vîndut vodcă fără brevet? Și banii falsi? V-ați umplut cuferele cu bani falsi și acum nu mai aveți nevoie de mine!

In fața porții se și adunase lumea și se uita în curte.

— Foarte bine, să se uite lumea! țipă Axinia. Am să vă fac de rîs! Să vă crape obrazul de rușine! Să vă văd tîrîndu-vă la picioarele mele. Ei, Stepane! îl chemă ea pe surd: Haide, plecăm numaidecît acasă, la tata și la mama. Nu vreau să mai trăiesc la un loc cu pușcăriașii!... Hai, repede, pregătește-te!...

In curte, erau rufe atîrnate pe frînghii; Axinia începu să smulgă fustele și bluzele ei încă ude, și le aruncă în brațele surdului. Apoi, turbată, prinse să alerge de-a lungul rufelor întinse, smulgînd de pe frînghii, aruncînd pe jos și călcînd în picioare tot ce nu era al ei.

— Maică, liniștiți-o, maică! gemea Varvara, ce-i cu ea, ce vrea? Dați-i Butiokino, dați-i-l, pentru numele lui Cristos!

— Ia te uită ce muiere! spuneau cei de la poartă. Și-a dat poalele peste cap! A dracului muiere!

Axinia intră în goană în cuhnie, unde tocmai se spălau rufe. Lipa rămăsese singură. Bucătăreasa se dusese la gîrlă să limpezească. Din albie și din ca-

zanul de lîngă plită se ridicau aburi înnăbușitori și se vedea ca prin ceață. Pe podea mai era un maldăr de rufe murdare și, lîngă maldăr, ca să nu se lovească dacă cumva s-ar fi întîmplat să cadă, era culcat pe o bancă Nikifor, care se juca cu picioruşele lui roșii. În clipa în care intră Axinia, Lipa tocmai luase din maldăr o cămașă a cumnatei și o pusese în albie, întinzînd mîna spre cofa cu apă clocotită care se afla pe masă...

— Dă-o încoace! se răsti Axinia, aruncîndu-i o privire plină de ură, și își luă cămașa din albie. Nu e treaba ta să te atingi de rufele mele, țipă ea iarăși. Ești nevastă de ocnaș și trebuie să-ți cunoști lungul nasului, să știi cine ești.

Lipa se uita la ea înlemnită, fără să înțeleagă ceva. Dar, dintr-o dată prinse privirea pe care Axinia o aruncă copilului și se îngrozi...

— Mi-ai luat pămîntul. Ei bine, na!

Zicînd aceasta, Axinia puse mîna pe cofa cu apă clocotită și o deșertă peste Nikifor.

Atunci se auzi un țipăt cum nu se mai auzise niciodată în Ukleievo și nu-ți venea să crezi că o făptură atît de firavă, de puțintică la trup ca Lipa, este în stare să scoată un asemenea țipăt. În curte se făcu dintr-o dată tăcere. Axinia intră în casă fără un cuvînt, cu obișnuitul ei surîs nevinovat pe buze... Surdul tot se mai plimba prin ogradă, năuc, cu rufele în brațe. Apoi începu să le întindă la loc pe frînghie, fără să rostească un cuvînt și fără să se grăbească. Și pînă cînd se întoarse bucătăreasa de la gîrlă, nimeni nu îndrăzni să intre în bucătărie, să vadă ce se întîmplase acolo.

VIII

Nikifor fu dus la spitalul zemstvei și spre seară muri. Lipa nu așteptă să vină cineva s-o ia. Înveli micul cadavru într-o pătură și porni spre casă.

Spitalul — o clădire nouă, cu ferestre mari, terminată de curînd, se afla pe creasta unui deal. Scăldat în razele asfințitului părea că arde pe dinăuntru. La poalele dealului se afla un cătun. Lipa coborî și, înainte de-a intra în cătun se așeză pe malul unui iaz mic. O femeie își adusese calul la adăpat. Dar calul nu voia să bea.

— Ce ți-e, de ce nu bei? bodogăni femeia mirată.

Un băiețaș în rubașcă roșie spăla în apa iazului cizmele tatălui său. O altă făptură omenească nu se mai vedea, nici în cătun, nici pe deal.

— Nu vrea să bea... murmură Lipa, uitîndu-se năucă la cal.

Femeia și băiețelul cu cizmele plecară și ea rămase singură. Soarele se culcă, trăgînd peste el un val de purpură tivit cu aur, și nori prelungi, trandafirii și liliachii prinseră să-l străjuiască, tolănindu-se pe cer. Undeva, departe, nu se putea deslușî unde, buhaiul de baltă mugea surd și melancolic, întocmai ca o vacă închisă în staul. Strigătul acelei păsări ciudate se auzea în fiecare primăvară, dar nimeni nu știa cum arată, unde se aciuiește. Sus pe deal, în jurul spitalului și în tufișurile dimprejurul iazului, dincolo de cătun și pe tot întinsul cîmpului, cîntau privighetorile. Un cuc număra anii cuiva și, tot încurcîndu-se la numărătoare, o lua mereu de la început. În iaz, broaștele se chemau una pe alta, mînioase parcă, îngînîndu-se care mai de care; și ascultîndu-le, ți se părea că deslușești în strigătul lor: „Așa fac! Așa fac!“ Cîtă larmă! Ai fi zis că toate vietățile țipau și cîntau înadins, ca nimeni să nu doarmă în seara aceea de primăvară, ca tuturora, chiar și broaștelor mîniate, să le fie dragă fiecare clipă și să se bucure de ea, fiindcă viața nu ți-e hărăzită decît o singură dată!

Un firicel de lună argintie lumina sfios cerul pe care începuseră pe nesimțite să scînteieze puzderie de stele. Lipa nu-și dădea seama cît timp stătuse lîngă iaz, dar cînd se ridică și porni din nou, toată lumea dormea în cătun. Nu se vedea nici o lumină. Pînă acasă erau de bună seamă vreo douăsprezece

verste, dar puterile o părăsiseră și nu mai știa bine drumul ; luna trecea cînd în stînga, cînd în dreapta șoselei. Și același cuc, al cărui glas răgușise, cînta mereu parcă făcîndu-i în ciudă. Lipa mergea repede și nici nu băga de seamă că-și pierduse năframa de pe cap... Se uita mereu la cer și se întreba unde o fi acum sufletul copilului ei. Mergea oare în urma ei, sau zbura undeva acolo sus, printre stele, și nu se mai gîndea la mama lui ? Ce singur te simți noaptea pe cîmp, cînd ești înconjurat de cîntece și ție nu-ți arde de cîntat, cînd de pretutindeni se înalță strigăte de bucurie și cînd numai tu nu te poți bucura, cînd de pe cer te privește luna singuratică și ea, fără să-i pese dacă pe pămînt este primăvară sau iarnă, dacă oamenii sînt vii sau morți... Cînd o jale mare îți apasă sufletul, ți-e greu fără oameni. Dacă măcar ar fi fost cu ea mamă-sa, Praskovia, Cîrjă, bucătăreasa sau oricare om din sat.

— Bu-hu, striga buhaiul de baltă. Bu-hu !

Și dintr-o dată, se auzi răsunînd limpede un glas omenesc :

— Înhamă, Vavila.

În față, chiar lîngă drum, ardea un foc. Flăcările se potoliseră, scînteia doar jarul roșu. Se auzeau caii rupînd iarba. În întuneric, se deslușeau două căruțe, una mare, cu un butoi, alta mai joasă, încărcată cu saci. Cu ele erau doi oameni : unul ducea de căpăstru un cal să-l înhame, celălalt stătea nemișcat lîngă foc, cu mîinile la spate. Un cîine începu să mîrîie lîngă una din căruțe. Omul care ducea calul se opri și spuse :

— Parcă vine cineva pe drum.

— Taci, Șarik ! strigă celălalt cîinelui.

După glas, se putea deslușI că omul care potolise cîinele era bătrîn. Lipa se opri și spuse :

— Dumnezeu să vă ajute !

Bătrînul se apropie de ea și, după o clipă de îndoială, răspunse :

— Seară bună !

— Nu mă mușcă cîinele, moșule ?

— Nu, fii liniștită !

— Am fost la spital, spuse Lipa după o scurtă tăcere. Mi-a murit copilașul. Îl duc acum acasă.

Se vede că bătrînului nu-i fu tocmai pe plac treaba asta, fiindcă se dădu un pas înapoi și spuse repede:

— Ce să-i faci, fata mea! Dacă așa a fost voia lui dumnezeu... Apoi, întorcîndu-se către tovarășul lui de drum: Prea mult te mocoșești, băiete. Dă-i zor!

— Nu găsesc cercul calului dumitale. Nu-l văd nicăieri.

— Tare de cap mai ești, Vavila.

Bătrînul se aplecă, luă un tăciune și suflă în el. I se luminară numai ochii și nasul. După ce găsi cercul, se apropie cu tăciunele de Lipa și se uită lung la ea. Ochii lui erau plini de milă și înțelegere.

— Ești mamă, spuse el. Oricărei mame îi pare rău după copilul ei.

Oftă și clătină din cap. Vavila aruncă ceva peste jăratic, ca să-l stingă. Strivi apoi cu tocurile tăciunii și, dintr-o dată, se făcu întuneric. Ai fi zis că oameni și căruță nu fuseseră decît o vedenie ce pierise și că acum rămăsese iarăși numai cîmpul gol, cerul cu stelele și larma păsărilor care se împiedicau una pe alta să doarmă. Un cîrstei se tînguia și parcă răsărise chiar acolo unde fusese focul.

Dar după o clipă, cînd ochii Lipei se obișnuiră iar cu întunericul, îl văzu din nou pe bătrîn, pe lunganul de Vavila și căruțele. Acestea scîrțîiră din toate încheieturile, încercînd să iasă la drum.

— Sînteți sfinți? îl întrebă Lipa pe bătrîn.

— Nu, sîntem din Firsanovo.

— Cînd te-ai uitat adineauri la mine, mi s-a muiat inima. Și dumnealui pare un băiat liniștit. Așa că m-am gîndit că poate sînteți niște sfinți.

— Te duci departe?

— La Ukleievo.

— Suie în căruță. Te ducem pînă la Kuzmenki. De acolo, ții drumul drept înainte. Noi o luăm la stînga.

Vavila se urcă în căruța cu butoiul, și bătrînul cu Lipa în cealaltă. Porniră la pas. Vavila mergea în față.

— Copilașul meu s-a chinuit toată ziua, spuse Lipa. Se uita, se uita mereu cu ochișorii lui la mine și tăcea, voia să spună ceva și nu putea. Doamne, dumnezeule, maică precistă ! De atîta durere, nici eu nu mai răbdam. Tot timpul mă culegeau de pe podea. Stăteam lîngă pat și mă pomeneam pe jos. Ia spune-mi dumneata, moșule, de ce să se chinuiască atîta un copil înainte să moară ? Cînd se chinuiește un om în toată firea, bărbat sau femeie, i se iartă păcatele, dar de ce să se chinuiască un copil, care n-are păcate ? De ce ?

— Cine știe ? răspunse bătrînul.

Vreo jumătate de ceas merseră în tăcere.

— Nu le poți ști pe toate, rosti într-un tîrziu bătrînul. De ce e așa și nu altfel. Vezi, păsării i s-au dat două aripi, nu patru, pentru că poate zbura și cu două. Tot așa și cu omul : nu-i e dat să știe totul, ci numai cîte o jumătate sau cîte un sfert. Nu știe decît atît cît îi trebuie ca să trăiască.

— Moșule, parcă mi-e mai ușor să merg pe jos. Nu știu cum, dar îmi zvîcnește inima așa de tare...

— Nu-i nimic. Stai liniștită...

Bătrînul căscă și-și făcu semnul crucii peste gură.

— Nu-i nimic... repetă el. Durerea ta e numai jumătate de durere. Viața e lungă, o să mai ai parte de multe. Și de bune, și de rele. Mare este maica Rusie ! spuse el, privind spre zările cufundate în noapte. Prin toată Rusia am fost și toate le-am văzut. Să ai încredere în vorba mea, fetițo. O să ai parte în viață și de bune, și de rele. Am străbătut cu piciorul Siberia, am fost pe malurile Amurului și m-am cățărat pe Altai. In Siberia am trăit chiar. Lucram pămîntul acolo, dar m-a apucat dorul de maica Rusie și m-am întors în satul meu. Tot pe jos m-am înapoiat. Uite, îmi aduc aminte ca acum : treceam un rîu pe un pod plutitor. Eram slab, slab, în zdrențe, desculț, zgribulit

și sugeam o coajă de pîine. Pe pod se afla și un tîrgoveț — dacă o fi murit, dumnezeu să-l ierte. Se uita la mine plin de milă și dintr-o dată i-au dat lacrimile: „Ei — mi-a zis el — neagră ți-i pîinea, negre-ți sînt zilele". Am ajuns acasă și n-am mai avut de nici unele: nevasta o îngropasem în Siberia. Acum muncesc ca argat și, drept să-ți spun, am avut parte și de rele dar și de bune. Și n-am nici un chef să mor, fetițo. Aș vrea să mai trăiesc încă vreo douăzeci de anișori. Asta înseamnă că a fost mai mult bine decît rău. Mare, mare este maica Rusie! spuse el din nou, privind spre zările cufundate în noapte.

— Moșule, întrebă Lipa, cînd moare omul, cîte zile după aceea rătăcește sufletul lui pe pămînt?

— Da' cine știe! Ia să-l întrebăm pe Vavila. El a umblat la școală. Acolo înveți de toate. Vavila! strigă bătrînul.

— Ei?

— Vavila, cînd moare omul, cîte zile mai umblă sufletul lui pe pămînt?

Vavila opri calul și numai după aceea răspunse:

— Nouă zile. Cînd a murit unchiul Kiril, sufletul lui a stat treisprezece zile în izba noastră.

— De unde știi?

— Treisprezece zile s-a tot auzit bătînd în vatră.

— Bine, bine, lasă... Dă-i drumul.

Se vedea că nu crede nimic din toate astea.

În apropiere de Kuzmenki, căruțele apucară pe șosea, iar Lipa ținu drumul drept înainte. Se lumina de ziuă. Cînd coborî în rîpă, casele și biserica din Ukleievo erau pitulate în ceață. Era frig și i se părea că tot același cuc cînta și aici.

Cînd ajunse acasă, nu se scoseseră încă vitele la pășune. Toți dormeau. Se așeză pe treptele pridvorului și așteptă. Cel dintîi se arătă bătrînul; pricepu de la prima privire ce se întîmplase și mult timp nu putu să rostească un singur cuvînt. Doar țocăia din buze.

— Lipa, Lipa, spuse el într-un tîrziu, n-ai știut să-mi păzești nepoțelul...

O sculară pe Varvara, care începu să-și frîngă mîinile și izbucni în hohote de plîns. Apoi se apucară să pregătească de înmormîntare.

— Și ce frumușel mai era copilul, doamne! se tot tînguia ea. Un singur copil ai avut și nici pe acela n-ai știut să-l păzești, prostuțo!

Veniră popii și cîntară și dimineața și seara. A doua zi, copilul fu îngropat. După înmormîntare, musafirii și popii se îndopară cu atîta lăcomie, de parcă n-ar fi mîncat de cine știe cîtă vreme. Lipa servea la masă și unul din popi îi spuse, gesticulînd cu furculița în care era înfiptă o ciupercă murată:

— Nu plînge după copil. A lor este împărăția cerurilor.

Abia după ce plecă toată lumea, Lipa pricepu cu adevărat că Nikifor nu mai este și că nu va mai fi. Și abia atunci izbucni în hohote de plîns. Nu știa în ce odaie să se ducă să plîngă în voie, fiindcă simțea că, după moartea copilului, locul ei nu mai era în casa aceea, că nu mai avea ce să caute acolo, că era de prisos. Și ceilalți simțeau la fel.

— Ce urli așa? strigă dintr-o dată Axinia, arătîndu-se în ușă. Taci odată!

De înmormîntare, se îmbrăcase cu o rochie nounouță și se pudrase.

Lipa ar fi vrut să tacă, dar nu putea să-și oprească plînsul. Izbucni în hohote și mai deznădăjduite.

— Auzi? strigă Axinia și bătu mîniată din picior. Cu cine vorbesc eu? Pleacă din casa asta și să nu te mai prind că pui piciorul pe aici, muiere de ocnaș! Afară!

— Ei, lasă! se amestecă bătrînul. Liniștește-te, Axiuta, maică... Plînge femeia. Ce să facă? Doar i-a murit copilul...

— Ce să facă? îl îngînă Axinia. Poate să mai rămînă noaptea asta, dar mîine să n-o mai văd. Ce să facă! îl îngînă din nou Axinia și, izbucnind în rîs, se îndreptă spre dugheană.

A doua zi, dis-de-dimineață, Lipa plecă la Torguevo, la mama ei.

IX

Proaspăt vopsite, acoperișul și ușa dughenii strălucesc acum ca noi. În ferestre înfloresc ca mai înainte mușcate vesele și tot ce s-a petrecut acum trei ani în casa și curtea Țîbukinilor a fost uitat.

Bătrînul Țîbukin e socotit și acum drept stăpînul casei; dar de fapt totul a trecut în mîna Axiniei. Ea vinde, ea cumpără și nimic nu se face fără știrea sau voia ei. Fabrica de cărămidă merge bine; fiind mare cerere de cărămidă la drumul de fier, prețul s-a ridicat la douăzeci și patru de ruble mia. Femeile și fetele din sat duc cărămida la gară și o încarcă în vagoane, primind pentru asta cîte douăzeci și cinci de copeici pe zi.

Axinia a intrat în asociație cu Hrîmin-fiii și fabrica lor se numește acum: „Hrîmin-fiii & Co". Lîngă gară, au deschis o cîrciumă și armonica cea scumpă nu se mai aude acum cîntînd în curtea fabricii, ci la cîrciumă, unde vin adesea șeful gării și dirigintele poștei, care a înjghebat și el un comerț. Hrîmin-fiii i-au dăruit lui Stepan surdul un ceas de aur și el mereu îl scoate și îl duce la ureche.

În sat, se spune că Axinia a ajuns foarte puternică. Și într-adevăr, cînd pleacă dimineața la fabrica ei, cu zîmbetul acela nevinovat, frumoasă, fericită, și cînd dă ordine în fabrică, se simte în ea o mare tărie. Toți se tem de ea: acasă, în sat și la fabrică. Cînd intră la poștă, dirigintele sare în picioare și îi spune:

— Luați loc, vă rog, Xenia Abramovna!

Un moșier sclivisit, dar cam tomnatic, care umblă îmbrăcat într-o haină de postav fin și poartă cizme de lac, a fost atît de fermecat de felul ei de a se purta cînd i-a vîndut un cal, încît i-a dat calul cu cît a vrut ea. A ținut-o lung de mînă și, uitîndu-se în ochii ei veseli, șireți, dar cu o căutătură tot atît de nevinovată, i-a spus:

— Pentru o femeie ca dumneata, Xenia Abramovna, sînt gata să fac orice. Spune-mi numai cînd ne putem vedea, fără să ne tulbure nimeni.

— Cînd doriți dumneavoastră!

Și de atunci moșierul sclivisit și tomnatic vine aproape în fiecare zi în dugheană să bea bere. Berea e rea, amară ca pelinul. Moșierul clatină din cap, dar bea.

Bătrînul Țîbukin nu se mai amestecă în treburi și nu ține bani la dînsul, fiindcă i se pare că nu mai poate să deosebească monedele false de cele adevărate; dar tace și nu pomenește nimănui de această slăbiciune. A ajuns tare uituc; pînă și de mîncare uită; dacă nu i se dă, el singur nu cere. Cei din casă s-au și obișnuit să mănînce fără el și nu o dată o auzi pe Varvara spunînd:

— Aseară, bătrînul iar s-a culcat nemîncat.

Și spune lucrul acesta cu nepăsare, pentru că s-a obișnuit. Fie iarnă, fie vară, moșneagul umblă îmbrăcat cu șubă și, în zilele prea călduroase, stă în casă și nu iese de loc. De obicei, înfofolit în șuba lui și cu gulerul ridicat, se plimbă prin sat sau pe drumul care duce la gară. Deseori însă stă de dimineața pînă seara nemișcat, pe banca din poarta bisericii. Trecătorii îl salută, dar el nu le răspunde, fiindcă și acum, ca și înainte, nu-i poate suferi pe mujici. Cînd cineva îl întreabă, el răspunde cuviincios și limpede, dar scurt.

În sat umblă zvonul că noră-sa Axinia l-ar fi dat afară din propria lui casă, că nu-i dă de mîncare și că trăiește din milostenie. Unii se bucură, alții îi plîng de milă.

Varvara s-a făcut și mai plinuță, pielea i s-a albit și mai mult; face milostenii ca și mai înainte și Axinia nu se amestecă. În casă este acuma atît de multă dulceață, că nici nu are cine s-o mănînce pînă la noua recoltă. Se zaharisește în borcane, și Varvara mai că plînge, neștiind ce să mai facă cu ea.

Pe Anisim lumea începe să-l uite. A venit o dată o scrisoare de la el, scrisă în versuri, pe o coală mare de hîrtie, în chip de jalbă și cu același scris minunat. Se vede că prietenul său, Samorodov, își ispășea pe-

deapsa laolaltă cu el. Sub versuri, era zgîriat cu obișnuitul lui scris urît și neciteț de totdeauna, un singur rînd: „Eu tot bolesc pe aici; mi-e greu, tare greu, ajutați-mă, pentru Cristos!“

Într-o după amiază senină de toamnă, bătrînul Țîbukin ședea pe banca din fața bisericii, cu gulerul șubei ridicat, de nu i se vedea decît nasul și cozorocul șepcii. La celălalt capăt al băncii lungi, ședea antreprenorul Elizarov și cu paznicul școlii, Iakov, un bătrîn de vreo 70 de ani, fără dinți. Paznicul îi spunea lui Cîrjă:

— Copiii trebuie să îngrijească de părinți. Asta e! „Cinstește pe tatăl și pe mama ta.“ Cînd colo, ce să vezi, ea, noră-sa, l-a dat afară din casă. Bătrînul n-are ce mînca și ce bea. Unde să se ducă? N-a mîncat de trei zile.

— De trei zile? se miră Cîrjă.

— Da; uite-l, stă așa și tace. Nu vezi cum a slăbit? Da' de ce să tacă? Să fi dat o jalbă la judecător. Judecătorul nu poate să-i dea ei dreptate.

— Cui i-a dat dreptate? întrebă Cîrjă care nu prea asculta.

— Ce?

— Nimic de zis. E o femeie care știe să se descurce. Ce vrei! În negustoria lor, nu pot s-o scoată altfel la capăt... fără păcat, adică...

— Auzi! Să-l scoată din casa lui! reluă Iakov supărat. Fă-ți întîi casa ta și pe urmă gonește pe cine vrei. Auzi vorbă!... Scîrba!

Țîbukin asculta și nu se mișca.

— Ce mi-e casa mea și ce mi-e o casă străină. Tot aia. Numai cald să fie și să nu te ocărască muierile! zise Cîrjă rîzînd. Cînd eram tînăr, o iubeam pe Nastasia mea. Era o muierușcă tare blîndă; îmi tot spunea: „Cumpără-ți o casă, Makarîci, cumpără-ți un cal“; pînă și pe patul morții m-a rugat: „Cumpără-ți o bihuncă, Makarîci, să nu mai umbli pe jos“. Dar eu îi cumpăram numai turtă dulce, nimic altceva.

— Bărbatul îi e surd și tont, continuă Iakov, fără

să-l asculte pe Cîrjă. Dobitoc în toată legea. E ca un gînsac. Ce poate el să priceapă ? Dă-i gînsacului cu bîta în cap și tot n-o să priceapă.

Cîrjă se sculă să se ducă acasă, la fabrică. Iakov se ridică și el și plecară împreună, continuînd să vorbească. După ce se îndepărtară cam la vreo cincizeci de pași, bătrînul Țîbukin se sculă și el și porni în urma lor, pășind șovăitor, ca pe luciul unei ape înghețate.

Satul începea să se cufunde în umbrele asfințitului și soarele nu mai lumina decît coama povîrnișului rîpei și drumul care cobora șerpuind. Bătrîne și copii se întorceau din pădure, purtînd coșuri cu ciuperci. Iar dinspre gară venea un cîrd de fete și femei care încărcaseră cărămidă în vagoane ; nasul și umerii obrajilor le erau mînjiți de praf roșu de cărămidă. Toate cîntau. În fruntea lor mergea Lipa. Și ea cînta, cu glasul ei subțire, și privea la cer, cu un simțămînt de bucurie, de izbîndă chiar, la gîndul că, slavă domnului, ziua se sfîrșise și putea să se odihnească. În mulțime se vedea și mama ei, Praskovia, muncitoare cu ziua, care ducea o legăturică în mînă și, ca totdeauna, sufla greu.

— Bună seara, Makarîci ! spuse Lipa, văzîndu-l pe Cîrjă. Bună seara, moșule !

— Bună seara, Lipînka ! se bucură Cîrjă. Fetițe, fetițele mele dragi, vreți să-l iubiți pe dulgherul cel bogat ? Ha, ha, ha ! Puișorii mei, puișori, se înduioșă el dintr-o dată, scoțînd un sughiț de plîns, lăcrămioarele mele...

Cîrjă și Iakov trecură înainte, vorbind între ei. Cîrdul de femei și fete se întîlni apoi cu bătrînul Țîbukin și dintr-o dată se făcu tăcere adîncă. Lipa și Praskovia rămaseră mai în urmă. Cînd bătrînul ajunse în dreptul lor, Lipa făcu o plecăciune adîncă în fața lui și îi spuse :

— Să trăiești, Grigori Petrovici !

Mama ei se înclină și ea. Bătrînul se opri și se uită lung la amîndouă, fără să scoată un cuvînt ; buzele îi tremurau și ochii îi erau plini de lacrimi.

Lipa scoase din legătura mamei o bucată de plăcintă cu hrișcă și i-o întinse. Bătrînul o luă și începu să mănînce.

Soarele apuse. Strălucirea lui se stinse și pe deal, și pe drum. Se lăsa noaptea și începea să fie frig. Lipa și Praskovia porniră mai departe, făcîndu-și de mai multe ori semnul crucii.

ARHIEREUL

I

LA mînăstirea Staro-Petrovsk, slujba din ajunul floriilor era în toi. Cînd începură să se împartă ramurile de salcie, ceasurile se făcuseră aproape zece. Strălucirea lumînărilor pălea prin fum, mucurile se sfîrlogeau, totul părea învăluit în ceaţă. În umbra nelămurită din biserică, mulţimea se tălăzuia ca o mare şi preasfinţitului Petru, care de vreo trei zile cam tînjea, i se părea că toate chipurile, ale tinerilor şi ale bătrînilor, ale bărbaţilor ca şi ale femeilor sînt una. Toţi cei care veneau să-şi primească ramura de salcie aveau în ochi aceeaşi căutătură. Uşile nici nu se mai zăreau prin ceaţă. Mulţimea continua să se scurgă spre altar şi ai fi zis că nu are şi nici nu va avea sfîrşit. Cînta un cor de maici. O călugăriţă citea canonul.

Căldura era înnăbuşitoare. Şi ce lungă era slujba! Preasfinţitul Petru ostenise. Răsuflarea îi era scurtă şi uscată, inima îi zvîcnea grăbită, umerii îl dureau de oboseală, picioarele îi tremurau. Şi îl tulbura neplăcut tînguirea ascuţită cu care un nebun întru domnul rupea din cînd în cînd armonia corului. Ba, cuprins de un fel de vîrtej de ameţeală, i se mai păru preasfinţitului că din mulţime se desprinde şi înaintează spre el maică-sa, Maria Timofeevna, pe care nu o văzuse de nouă ani; era poate vreo bătrînă care semăna cu ea şi care, după ce primi din mîna lui ramura de salcie, se îndepărtă

fără a-și mai lua ochii de la el, privindu-l cu mulțumire, cu un zîmbet plin de bunătate și de bucurie, pînă ce se pierdu printre credincioși. Fără să știe de ce, îl podidiră lacrimile. Cugetul îi era împăcat, totul era așa cum se cuvenea. De ce stătea atunci nemișcat, uitîndu-se fără să le vadă spre stranele din stînga, în care se auzeau glasuri citind, și plîngea? Lacrimile i se prelingeau strălucind de-a lungul obrajilor și în barbă. În fața lui, cineva începu de asemenea să plîngă. Apoi, altul, și altul. Și încetul cu încetul, biserica se umplu toată de un plîns înnăbușit. Cîteva clipe după aceea, preasfințitul auzi din nou înălțîndu-se corul maicilor; nimeni nu mai plîngea, totul era ca mai înainte, în bună rînduială.

Curînd slujba se sfîrși... În timp ce arhiereul se urca în cupeul lui și pornea spre casă, grădina mînăstirii, scăldată în lumina lunei, răsuna toată de glasul vesel și melodios al clopotelor scumpe și grele. Pereții albi, crucile albe de pe morminte, mestecenii albi și umbrele negre, chiar și luna îndepărtată de pe cer, care strălucea drept deasupra clopotniței, totul părea însuflețit, trăind o viață proprie, tainică dar apropiată, prietenoasă omului. Era la începutul lui aprilie și după ziua caldă de primăvară noaptea era răcoroasă. Se făcuse chiar frig. În aerul rece dar blînd se deslușeau adierile primăverii. Drumul de la mînăstire spre oraș era nisipos. Nu se putea înainta decît la pas. De o parte și de alta a trăsurii, mergeau șirurile de credincioși sub lumina clară și liniștită a lunii. Toți erau tăcuți, reculeși. Copacii, cerul, luna, totul părea atît de proaspăt, de binevoitor, de prietenos, încît te amăgea gîndul că așa va fi întotdeauna.

Trăsura intră în oraș, străbătînd ulița mare. Dughenele erau închise. Numai la Erakin, negustorul milionar, se încerca lumina electrică și o mulțime de curioși urmăreau tremuratul ei. Urmară apoi ulițe întunecate, largi și pustii, șoseaua județeană de dincolo de oraș, cîmpul... Miresme tari de brad năvăliră prin ferestrele cupeului. Și dintr-o dată în

fața ochilor crescu un zid alb de cetățuie, îndărătul căruia se avînta spre cer o clopotniță înaltă, peste care luna revărsa aceeași lumină vie. Cinci cupole aurite străluceau în jurul clopotniței: era mînăstirea Pankrati în care locuia preasfințitul Petru. Și aci, luna veghea liniștită, gînditoare, drept deasupra mînăstirii. Trăsura intră pe poartă; nisipul scîrțîi sub roți; umbre de călugări răsăriră ici-colo, în lumina lunii; pași se auziră răsunînd pe lespezi...

— Preasfinția-ta, îi spuse un frate-ucenic, în timp ce arhiereul urca spre locuința sa, ți-a venit mama.

— Măicuța? Cînd?

— Înainte de vecernie. Îndată ce a aflat că preasfinția-ta ești plecat, s-a dus și dînsa la mînăstirea de maici.

— Prin urmare, tot pe ea am văzut-o adineauri în biserică! Doamne sfinte!

Și preasfințitul rîse de bucurie.

— Mi-a spus să înștiințez pe preasfinția-ta că va veni mîine. Era însoțită de o fetiță, pesemne vreo nepoțică. Au tras la han la Ovseanikov.

— Cît să fie ceasul acum?

— Unsprezece trecute.

— Păcat...

Preasfințitul rămase o vreme pe gînduri în camera sa de primire, fără să-i vină a crede că se făcuse atît de tîrziu. Îl treceau junghiuri prin mîini și prin picioare și o durere nelămurită îl apăsa la ceafă. Îi era cald și nu se simțea de loc în apele lui. După ce se odihni un pic, trecu în camera de culcare, se așeză într-un jilț și continuă să se gîndească la maică-sa. Auzi pașii fratelui-ucenic îndepărtîndu-se și, dincolo de perete, în camera vecină, tusea răgușită a părintelui Sisoe, ieromonahul. Orologiul mînăstirii sună sfertul.

Preasfințitul își scoase giubeaua și începu să citească rugăciunile dinainte de culcare. Citea cu luare-aminte slovele acelea vechi, dar ele îi erau de mult cunoscute și gîndurile îi zburau mereu la maică-sa. Bătrîna avea nouă copii și vreo patruzeci de nepoți. Pe vremuri, locuia cu bărbatul ei, diaconul,

într-un sat sărăcăcios, unde stătuse de la șaptesprezece pînă la șaizeci de ani. Preasfințitul își amintea de ea din cea mai fragedă copilărie, aproape de cînd avea trei ani. Doamne, cît o mai iubea! Dragă, neuitată copilărie! De ce oare vremea aceea îndepărtată, dusă pentru vecie, îi apărea acum atît de luminoasă, ca o adevărată sărbătoare, mult mai darnică în bucurii decît fusese aievea? Cînd i se întîmpla, copil sau chiar om în toată firea, să cadă bolnav, cît de drăgăstoasă și de înțelegătoare era maică-sa cu el! Amintirile se amestecau acum cu slovele sfinte din care se înălțau ca o flacără, și nimic nu-i mai putea împiedica gîndurile să se întoarcă necontenit la mama sa.

După ce își isprăvi rugăciunile, se dezbrăcă și se culcă. Dar abia stinse lumina că în fața ochilor îi și apărură în întuneric răposatul său tată, maică-sa, Lesopolie, satul în care se născuse... Scîrțîitul carelor, behăitul oilor, clopotele bisericii în diminețile limpezi de vară, hărmălaia țiganilor trecînd pe sub ferestre... cît de duios era să te gîndești în voie la toate astea! Își aduse aminte și de preotul din Lesopolie. Liniștit, bun la suflet, părintele Simion era uscățiv și mărunt iar fiul său, seminaristul, înalt ca un uriaș și cu o voce adîncă de bas. Mîniindu-se odată pe bucătăreasă, feciorul popii, neștiind ce ocară mai grea să-i arunce, îi spusese: „măgărița lui Jegudiil!" Părintele Simion auzise dar tăcuse chitic, rușinat tare că nu-și mai putea aminti în ce loc din sfînta scriptură este vorba de o astfel de măgăriță. Părintelui Simion i-a urmat la preoție părintele Demian, căruia îi plăcea grozav să tragă la măsea. Uneori se îmbăta criță, de aceea îi și rămăsese numele Popa-Criță. Învățător în Lesopolie era Matei Nikolaici, un om pașnic și de loc prost, dar care și el bea de zvînta. De bătut nu bătea niciodată copiii la școală, dar ținea în clasă, spînzurat într-un cui, un mănunchi de nuiele de răchită, sub care se afla o inscripție latinească născocită de el: *betula kinderbalsamica secuta.* Avea un cîine mare negru și lățos, pe care-l chema Sintaxa.

La această amintire, preasfințitul începu să rîdă singur. La opt verste de Lesopolie, se află satul Obnino care avea o icoană făcătoare de minuni. Vara, pe vreme de secetă, icoana era scoasă din Obnino și plimbată în procesiune prin satele învecinate. Clopotele sunau atunci într-una, ziua întreagă, cînd într-un sat, cînd într-altul. Și i se părea preasfințitului, în acele îndepărtate timpuri, că văzduhul fremăta de bucurie, iar el — căruia nu i se spunea pe atunci decît Pavluşa — mergea în urma icoanei desculț, cu capul descoperit, cu inima plină de o credință copilăroasă, oarbă, cu un surîs nevinovat pe buze, copleșit de o nemărginită fericire. Își aducea de asemenea aminte că la Obnino venea întotdeauna lume multă la biserică și că preotul de acolo, părintele Alexei, pentru a cîștiga timp, în vreme ce slujea proscomidia, punea pe nepotul său surd, Ilarion, să citească pomelnicele de pe prescuri: „pentru sănătatea celor vii" și „pomenirea celor morți". Ilarion citea cu luare-aminte și, din cînd în cînd, primea cîte o para pentru treaba asta. Tîrziu, cînd a încărunțit și a chelit, iar viața i-s-a irosit fără rost, a găsit scris într-o zi pe un pomelnic: „mare dobitoc mai ești, mă Ilarioane!" Pînă la vîrsta de patrusprezece ani, Pavluşa a fost slăbănog, șubred și cam greu de cap; fiindcă învăța cu mare caznă, voiseră chiar să-l ia de la seminar și să-l dea la o prăvălie. Odată, ducîndu-se după scrisori la poșta din Obnino, se uitase lung la funcționarii de acolo și-i întrebase: „Aș vrea să știu cum vi se plătește salariul, o dată pe lună sau în fiecare zi?"

Preasfințitul își făcu semnul crucii și se întoarse pe partea cealaltă, încercînd să nu se mai gîndească la nimic și să adoarmă.

— A sosit mama! își aduse el deodată aminte și rîse mulțumit.

Luna se uita pe fereastră, luminînd podeaua tărcată de umbre. Se auzea un greier. În camera vecină, în dosul peretelui, sforăia părintele Sisoe și sforăitul lui de bătrîn avea ceva de om singur pe lume, de hoinar. Pe timpuri, Sisoe fusese econom

pe lîngă episcop, iar acum toată lumea îi spunea: „fostul părinte econom"; avea șaptezeci de ani și locuia la o mînăstire, la șaisprezece verste de oraș; stătea însă și în oraș, pe unde apuca. Cu trei zile mai înainte, se abătuse pe la mînăstirea Pankrati și preasfințitul îi spusese să mai rămînă, ca să se sfătuiască mai pe îndelete despre treburile sfîntului lăcaș.

Cînd orologiul mînăstirii sună ceasurile unu și jumătate de noapte, începu să bată toaca pentru utrenie. Preasfințitul auzi prin perete pe părintele Sisoe tușind și bodogănind ceva cu un glas înciudat; apoi călugărul se sculă pesemne, fiindcă arhiereul îl auzi lipăind desculț prin odaie.

— Părinte Sisoe, îl strigă preasfințitul.

Părintele Sisoe se duse mai întîi în chilia sa, apoi veni încălțat, ținînd o lumînare în mînă. Își îmbrăcase anteriul de-a dreptul peste cămașă și pe cap purta o tichie veche, ieșită de soare.

— Nu se lipește somnul de mine! spuse preasfințitul, ridicîndu-se în capul oaselor. Se vede că nu mi-e bine. Și nu pricep ce poate să fie. Cred că am fierbințeală.

— Se vede că ai răcit, vlădică. Ar trebui să te trag cu seu de lumînare.

Sisoe stătu o clipă nehotărît, apoi căscă:

— Iartă-mă, doamne, pe mine păcătosul! se scuză el. Apoi adăugă: La Erakin au aprins astăzi lumina electrică. Nu-mi place!

Părintele Sisoe era bătrîn, uscățiv, gîrbovit și întotdeauna nemulțumit de ceva. Ochii îi erau mînioși, bulbucați ca ai unui rac.

— Nu-mi place! repetă el, ieșind din odaie. Nu-mi place de fel! Doamne iartă-mă!

II

A doua zi, de florii, preasfințitul slujì liturghia în catedrala orașului; se duse apoi la episcop, făcu o vizită unei bătrîne neveste de general care era

foarte bolnavă și se întoarse acasă. La ceasurile două se așeză la masă cu dragii lui oaspeți: bătrîna sa mamă și Katia, nepoțica, o fetiță de vreo opt ani. În tot timpul prînzului, soarele de primăvară se uita pe fereastră, jucînd vesel pe fața albă de masă și în părul roșcat al Katiei. Prin geamurile duble, străbătea larma ciorilor din grădină și în răstimpuri se auzeau ciripind grauri.

— Nouă ani îs de cînd nu ne-am văzut, spunea bătrîna. Da' vezi, ieri la mînăstire, mă tot uitam la dumneata! Doamne, de loc nu te-ai schimbat. Poate ai mai slăbit olecuță. Parcă și barba ți-e mai lungă. Sfîntă maică precistă, ce zici că ieri în biserică lumea nu s-a mai putut ține și s-au pus toți pe plîns? Tot uitîndu-mă la dumneata m-am pomenit și eu plîngînd. Da' nici eu nu știu de ce. Facă-se voia celui de sus!

Cu toată duioșia cu care rostise aceste cuvinte, se vedea limpede că era stingherită, ca și cum n-ar fi știut cum trebuia să-i vorbească, cu tu sau cu dumneata, să rîdă sau să fie serioasă, ca și cum s-ar fi simțit în fața lui mai mult nevastă de diacon decît mamă. Cît despre Katia, se uita țintă la unchiul ei, la preasfințitul, încercînd parcă să ghicească dintr-o privire ce fel de om era. Părul ei strîns cu o panglică de catifea și prins cu un pieptene în creștet, se ridica în spatele pieptenului în chip de aureolă. Avea un năsuc obraznic, răsucit în sus, și ochii plini de șiretenie. Înainte de a se așeza la masă, spărsese un pahar și acum, în timp ce vorbea, Maria Timofeevna îi lua din față cînd paharul cel mare de apă, cînd paharul de vin. Preasfințitul o asculta pe maică-sa, amintindu-și de vremea cînd îl ducea pe el sau pe frații și pe surorile lui în vizită la rude mai bogate; Maria Timofeevna le purta acum de grijă nepoților, cum purtase copiilor; de aceea o și luase pe Katia cu ea...

— Varenka, sora dumitale, continuă să povestească bătrîna, are patru copii. Katia este cea mai mare. Ginere-miu, părintele Ivan, s-a îmbolnăvit, dumnezeu știe de ce, și a murit cu vreo trei zile

înainte de adormire. Iar Varenka mea a rămas pe drumuri.

— Dar Nikanor ce face? întrebă preasfinţitul despre fratele său mai mare.

— Binişor, slavă domnului! Binişor, cu voia lui dumnezeu se descurcă. Atîta doar că băiatul lui, Nikolaşa, nepotul meu, n-a vrut să se preoţească, s-a dus la universitate, vrea să se facă doctor. Cică e mai bine aşa. Aşa socoate el. Dar cine poate şti? Cum o vrea cel de sus.

— Nikolaşa spintecă morţii! strigă dintr-o dată Katia şi îşi răsturnă paharul cu apă în poală.

— Stai binişor, copilă! o dojeni bunica, fără să se tulbure prea mult, luîndu-i paharul din mînă. Fii cuminte cînd mănînci!

— De cît timp nu ne-am văzut! oftă preasfinţitul, mîngîindu-şi duios mama pe umăr şi pe braţ. Tare mi-a fost dor de dumneata, măicuţă, printre străini.

— Mulţumesc dumitale!

— Mi se întîmpla uneori să stau seara la fereastra deschisă, singur cuc... Pe undeva pe aproape se auzea cîntînd muzică şi dintr-o dată mă cuprindea un dor cumplit de ţară; aş fi fost atunci în stare să dau totul numai să mă pot întoarce la voi...

Bătrîna zîmbi, faţa i se lumină toată, dar repede se stăpîni, luă o înfăţişare smerită şi răspunse, plină de respect:

— Mulţumesc dumitale!

Preasfinţitul se întunecă. Bucuria care-i încălzea sufletul se topi pe neaşteptate. I se păru că totul se schimbase dintr-o dată. Se uită la maică-sa nedumerit: de ce, de unde atîta smerenie şi respect pe faţa şi în glasul ei? Nu o mai recunoştea. Era descumpănit şi dezamăgit. Pe deasupra, îl mai durea şi capul; ca şi aseară, junghiuri îl fulgerau puternic prin braţe şi picioare, şi peştele i se păru fără nici un gust. Îi era tot timpul sete.

După masă sosiră două moşierişe bogate, care stătură vreun ceas şi jumătate fără să scoată aproape un cuvînt, cu feţele împietrite de respect.

După ce plecară, veni arhimandritul ursuz și cam surd să-i vorbească despre nevoile mînăstirii. Apoi sunară clopotele pentru vecernie, soarele apuse dincolo de pădure și ziua trecu. Cînd se întoarse din biserică, preasfințitul își făcu în grabă rugăciunile și se culcă, acoperindu-se cît mai bine.

Nu-i era tocmai plăcut să-și amintească de peștele pe care îl mîncase la prînz. Lumina lunii îl supăra și ea; apoi auzi un zvon de glasuri: într-o încăpere alăturată, pesemne în camera de primire, părintele Sisoe vorbea despre politică.

— Japonezii sînt acum în război. Se bat. Japonezii, maică, sînt ca și muntenegrenii, din aceeași spiță. Au stat împreună sub jugul turcesc...

Se auzi mai apoi glasul Mariei Timofeevna:

— Și cum spuneam, după ce ne-am rugat domnului și ne-am băut ceaiul, am plecat la părintele Igor, la Novohotnoie; care va să zică, se cheamă că...

In povestirea ei revenea necontenit același „după ce ne-am băut ceaiul", parcă toată viața ei n-ar fi știut să facă altceva decît să bea ceai...

Preasfințitul, lăsînd gîndurile să-i hoinărească alene, își amintea acum de seminar, de academie... Vreo trei ani fusese profesor de limba greacă la seminar. De atunci nu mai putea să citească fără ochelari. Apoi se călugărise și îl făcuseră inspector. După aceea își susținuse teza. La treizeci și doi de ani fusese numit rector al seminarului și curînd după aceea îl hirotonisiseră arhimandrit. Ce ușoară, ce plăcută era viața pe atunci! Părea lungă, lungă, de mai-mai s-o crezi fără sfîrșit. Și totuși, încă din vremea aceea sănătatea începuse să i se șubrezească; era cît pe ce să-și piardă vederea și, după sfatul medicilor, fusese nevoit să lase totul și să plece în străinătate.

— Și pe urmă? întreabă Sisoe din camera de alături.

— Pe urmă ce să fie? Ia, ne-am băut ceaiul... răspunde Maria Timofeevna.

— Părinte, barba sfinției-tale parcă e verde! se minunează dintr-o dată Katia, izbucnind în rîs.

Preasfințitul își aduce aminte că barba încărunțită a părintelui Sisoe bate într-adevăr în verde și îi vine și lui să rîdă.

— Doamne, dumnezeule! Fata asta este o pedeapsă a cerului! oftează Sisoe supărat. Stai cuminte, răsfățato!

Preasfințitul revede biserica albă, nou-nouță, în care slujea pe cînd era în străinătate; i se pare că aude freamătul mării calde; locuința avea cinci încăperi înalte și luminoase; în camera de lucru se afla un birou nou și o bibliotecă. Citea și scria mult. Își aduce de asemenea aminte cum îl apuca dorul de țară, cînd cerșetoarea oarbă venea să cînte sub ferestrele lui o romanță de dragoste, acompaniindu-se la ghitară. Ascultînd-o, se gîndea întotdeauna la trecut, fără să știe de ce. Apoi s-au scurs opt ani și a fost rechemat în Rusia și iată-l acum vicarul eparhiei, iar trecutul s-a pierdut undeva departe, în negură, ca și cum totul ar fi fost un vis.

În iatac intră părintele Sisoe cu o lumînare în mînă:

— Ehei! se minună el. Preasfinția-ta s-a și culcat?

— Ce este?

— Păi ce să fie? E devreme. Să tot fie ceasurile zece. Poate și mai puțin. Am cumpărat o lumînare. Voiam să trag cu seu pe preasfinția-ta.

— Cred că am fierbințeală, spuse preasfințitul și se așează în capul oaselor. Ar trebui neapărat să fac ceva. Mă doare și capul.

Sisoe îi scoase cămașa și începu să-l tragă și pe piept și pe spate cu seu de lumînare.

— Iac-așa! spunea el. Doamne Isuse Cristoase, iac-așa! Am fost azi în oraș la... cum îi zice... la protoiereul Sidonski. Am băut ceai cu el. Nu-mi place! Doamne Isuse Cristoase. Nu-mi place... de fel!

III

Episcopul, bătrîn și obez, era bolnav de podagră sau de reumatism și căzuse la pat de mai bine de o lună. Preasfințitul Petru se ducea în fiecare zi să-l vadă și primea în audiență în locul lui. Iar acum, cînd nu se simțea bine, îl izbea mai mult ca niciodată nimicnicia celor ce veneau la el cu tot felul de cereri și se frămîntau pentru lucruri într-adevăr de nimic. Sfiala și judecata lor lipsită de orice zare mai luminoasă îl scoteau din sărite. Nimicurile lor mărunte și zadarnice îl copleșeau cu noianul lor și i se părea că începe să înțeleagă de ce episcopul care, pe vremuri, în tinerețea lui, scrisese o carte de „învățături despre libertatea voinței", se împotmolise acum în smîrcul acestor nimicuri, uitase de toate și nu se mai gîndea nici la dumnezeu. Pesemne că preasfințitul pierduse în străinătate obișnuința vieții rusești; nu o mai găsea de loc ușoară acum, poporul i se părea înapoiat, femeile ce nu mai conteneau cu jalbele, pisăloage și toante, seminariștii și profesorii lor, inculți, uneori chiar sălbatici; cît despre hîrtiile care intrau și ieșeau și care se numărau cu zecile de mii, nici nu se mai putea vorbi despre ele. Protoiereii le puneau preoților din întreaga eparhie, tineri sau bătrîni, chiar și nevestelor și copiilor lor, note la purtare, cinci și patru, cîteodată chiar și trei. Și despre nimicurile acestea era el nevoit să discute, ba chiar să scrie rapoarte pline de gravitate! Nu aveai o singură clipă liberă ca să te reculegi. Toată ziua, sufletul îți era zbuciumat. Și preasfințitul Petru nu se liniștea decît în biserică.

Nu se putea de loc obișnui cu teama pe care, fără să vrea, o insufla tuturor, cu toată firea lui blîndă și modestă. Cînd se aflau sub privirea lui, toți cei din eparhie îi păreau mici, speriați, parcă vinovați. În fața lui, toți se fîstîceau — chiar bătrînii protoierei — toți i se aruncau la picioare și nu demult, o bătrînă preoteasă de țară de tare ce se sfia nu mai

fusese în stare să rostească un singur cuvînt şi plecase tot aşa cum venise; pe de altă parte, el, care în predicile lui nu se lega niciodată de oameni şi nu dojenea niciodată pe nimeni, fiindcă era peste măsură de milos, îşi ieşea din sărite cu cei ce veneau să-l asalteze cu jalbe; se mînia, arunca jalbele pe jos... De cînd venise aci, nu întîlnise un singur ins care să-i vorbească sincer, firesc, omeneşte; şi iată că nici maică-sa, bătrîna, nu mai era aceeaşi! De ce oare, se întreba el, cu Sisoe, Maria Timofeevna vorbea în voie şi rîdea mereu, pe cînd cu el — el, copilul ei! — era tăcută, ruşinată parcă, ceea ce n-o prindea de loc. Singurul om care rămînea acelaşi în faţa sa şi care nu se sfia să spună tot ce îi trecea prin cap, era bătrînul Sisoe care slujise toată viaţa pe lîngă arhierei şi îngropase vreo unsprezece din ei. De aceea preasfinţitul se simţea cu Sisoe mai la largul lui decît cu oricine, deşi bătrînul ieromonah era fără doar şi poate un om ursuz, certăreţ.

In ziua de marţi, după liturghie, preasfinţitul se duse la episcopie şi primi iarăşi audienţe şi jalbe şi din nou se umplu de mînie şi de amărăciune. Plecă apoi acasă. Tot nu se simţea în apele lui; parcă-l trăgea la pat; ar fi vrut să se culce, dar nici nu intră bine în iatac şi i se şi vesti că venise Erakin, negustorul milionar, donator de vază al mînăstirii şi care pretindea că vrea să-i vorbească într-o chestiune importantă. Trebuia să-l primească. Erakin stătu aproape un ceas. Vorbea tare, aproape ţipînd, fără şir, şi era foarte greu să pricepi ce urmăreşte.

— Deie domnul, spuse el la plecare. Cu siguranţie! După împrejurări, preasfinţite vlădică. Vă urez să fie!

După plecarea lui, sosi stareţa unei mînăstiri îndepărtate. Şi după ce plecă şi ea, sună vecernia. Era timpul să se ducă la biserică.

In seara aceea, călugării cîntau frumos, plini de însufleţire; slujea un tînăr ieromonah cu barbă neagră şi preasfinţitul, ascultînd cum se citea în tropar despre mirele care va sosi în miez de noapte

și despre palatul împodobit, simțea sufletul umplîndu-i-se, nu de căința păcatelor și nici de tristețe, ci de o mare liniște. Gîndurile îi fugeau iar spre trecutul îndepărtat, spre copilărie și tinerețe, cînd tot așa se cînta despre mire și despre palatul împodobit; acest trecut îi apărea din nou viu, plin de lumină, cum desigur nici nu fusese vreodată. Poate pe lumea cealaltă, în viața viitoare, ne vom aduce aminte cu același simțămînt de trecutul nostru, de viața noastră de aici. Cine știe?

Preasfințitul ședea în altar. Era întuneric. Lacrimi îi curgeau pe față; se gîndea că ajunsese la cea mai înaltă treaptă la care putea nădăjdui un om în situația lui; credința lui era neștirbită și totuși ceva nu era limpede. Ceva lipsea încă; de aceea nu voia să moară; i se părea că nu izbutise să dobîndească tocmai ceea ce era mai adînc, mai însemnat, din tot ce visase el nelămurit pe timpuri și că îl muncea și acum aceeași așteptare, aceeași nădejde în viitor, care în tinerețe îi umplea inima de încredere, în tinerețe, cînd era la academie și în străinătate.

— Ce frumos cîntă astă-seară călugării! își spunea el, ascultînd corul. Ce frumos!

IV

Joi sluji liturghia în catedrală și oficie spălarea picioarelor. După terminarea slujbei, lumea se împrăștie, plecînd acasă sub un soare cald și voios; puhoaie repezi gîlgîiau în șanțurile șoselei și, afară din oraș, cîmpul răsuna de cîntecul gingaș al ciocîrliei, care parcă te îndemna la odihnă. Copacii se treziseră din amorțeala iernii și surîdeau îmbietor, iar acolo sus, în înaltul văzduhului, se întindea, pornind parcă spre zările îndepărtate, cerul albastru, de necuprins, fără sfîrșit.

Ajuns acasă, preasfințitul Petru își bău ceaiul, apoi se dezbrăcă și se urcă în pat, poruncind fratelui-ucenic să închidă obloanele. In iatac se făcu un întuneric plăcut. Dar ce oboseală îi îngreuia tot trupul, iar în picioare și în șale, ce durere! O durere surdă, înghețată! Și ce vîjîit în urechi! I se părea că nu dormise de mult, de foarte de mult și că o nimica toată, care îi trecea prin minte de cîte ori închidea ochii, îl împiedica să adoarmă. Ca și în ajun, din odaia vecină venea prin perete zvon de glasuri, de cești și de linguriță. Maria Timofeevna istorisea ceva hazliu părintelui Sisoe, împănînd povestirea cu tot felul de glume. Sisoe o întrerupea morocănos, cu o voce ursuză: „ La naiba! Da' de unde!" tot spunea el. Și preasfințitul fu din nou îndurerat, îl cuprinse chiar mînia că bătrîna sa mamă se simțea în largul ei cu străinii, iar cînd se afla cu el, cu fiul ei, se fîstîcea, își alegea cu grijă vorbele și parcă nici nu îndrăznea să spună tot ce ar fi vrut. I se păruse chiar că Maria Timofeevna căuta mereu un prilej să se scoale în picioare, fiindcă nu cuteza să stea jos în fața lui. Dar răposatul său tată, diaconul? Cu siguranță că, dacă ar mai fi fost în viață, n-ar fi putut scoate în fața lui nici un cuvînt.

Ceva se răsturnă în odaia vecină și se sparse. Fără îndoială, Katia scăpase din mînă o ceașcă sau o farfurioară, fiindcă părintele Sisoe icni dintr-o dată mînios; apoi spuse:

— Fata asta este o adevărată pacoste. Doamne iartă-mă! Cu ea numai vase de spart să ai!

Apoi se așternu liniște. Numai din curte mai venea cîte un zgomot îndepărtat. Deschizînd, într-un tîrziu, din nou ochii, preasfințitul o văzu pe Katia la el în cameră, stînd nemișcată și uitîndu-se la el. Ca de obicei, părul ei roșcat se ridica de după pieptene ca o aureolă.

— Tu ești, Katia? o întrebă el. Cine tot deschide și închide ușa acolo jos?

— Eu n-aud nimic! răspunse Katia, ciulind urechea.

— Uite, chiar acum am auzit că a trecut cineva.

— Burta dumitale face așa, unchiule.

Preasfințitul rîse și o mîngîie pe cap.

— Spuneai că fratele Nikolașa spintecă morții? o întrebă el, după o scurtă tăcere.

— Da, învață...

— E bun la suflet?

— Da, bun, zise ea cam cu jumătate de gură. Numai că grozav îi place să tragă la măsea.

— Dar tată-tău de ce a murit?

— Tăticul era slab, slab și subțirel. Și deodată... gîtul. Și eu m-am îmbolnăvit atunci, și fratele Fedia. Toți, tot de gît. Și uite așa, unchiule, noi ne-am vindecat și tăticul a murit.

Bărbia fetiței începu să tremure, ochii i se umeziră și lacrimi începură să-i curgă pe obraji.

— Preasfinția-ta, spuse ea într-un suflet, cu un firicel de glas, plîngînd de-a binelea, unchiule, am rămas tare sărmani cu mama. Să ne dai ceva bani... Fii așa de bun... Dragul nostru unchi!

Începu și el să plîngă și mult timp nu putu să rostească un singur cuvînt. Apoi o mîngîie pe cap, o bătu părintește pe umăr și îi spuse:

— Bine, bine, fetițo. Uite, o să vie sfintele paști și o să mai vorbim despre asta. Am să vă ajut, da, da, am să vă ajut...

Tiptil, cu sfială se strecură și bătrîna în cameră și se închină în fața icoanelor. Văzînd că preasfințitul nu doarme, îl întrebă:

— Nu vrei să guști oleacă de supă?

— Nu, mulțumesc. Nu mi-e foame.

— Mă uit la dumneata și îmi pare că nu ești tocmai sănătos. Să nu te îmbolnăvești mai rău. Cît e ziulica de lungă stai în picioare și, doamne dumnezeule! ostenește omul uitîndu-se la dumneata. Da' lasă: nu mai e mult și vine paștele. Ai să te poți odihni atunci. Și o să și putem sta mai mult de vorbă. Acu mă duc, că ți s-o fi urît cu trăncăneala mea. Haide, Katiușka, să-l lăsăm pe vlădica să doarmă.

Preasfințitul își aduse aminte că pe vremuri, cînd el era încă copil, tot așa o auzea vorbind cuviosului, pe

același ton, pe jumătate glumeț, pe jumătate respectuos; numai după ochii ei neobișnuit de blînzi, după privirea smerită, îngrijorată, pe care i-o aruncă în treacăt, ieșind din odaie, puteai ghici că e mama lui. Preasfințitul închise ochii și i se păru că adormise. Totuși auzea în răstimpuri cum bătea orologiul și cum tușea, dincolo de perete, părintele Sisoe. Maică-sa mai intră o dată cu sfială în cameră și se uită lung la el. O trăsură trase la scară. Se auzi cineva bătînd ușor la ușă și în iatac intră fratele-ucenic.

— Preasfinția-ta, spuse el încet.

— Ce este?

— Trăsura e la scară. E timpul să mergeți la denie.

— Cît e ceasul?

— Șapte și un sfert.

Preasfințitul se îmbrăcă și plecă la catedrală.

In timpul celor douăsprezece evanghelii, trebuia să stea în picioare, nemișcat în mijlocul bisericii, iar prima evanghelie, cea mai lungă și cea mai frumoasă, o citea chiar el. Un simțămînt voios de sănătate, de bunăstare trupească și sufletească, pusese dintr-o dată stăpînire pe el. Această primă evanghelie „acum s-a proslăvit fiul omului", o știa pe de rost; citind-o, își ridica din cînd în cînd ochii și vedea în jurul lui o mare de lumini; auzea sfîrîitul lumînărilor, dar, întocmai ca și în anii trecuți, chipurile oamenilor nu le putea desluși și i se părea că trebuie să fie tot cei din vremea copilăriei și a tinereții și că vor fi mereu aceiași, an după an. Pînă cînd? Numai dumnezeu putea să știe.

Tatăl său fusese diacon, bunicul preot, străbunicul diacon. Tot neamul său, poate chiar de la creștinarea Rusiei încoace, aparținuse bisericii. Și dragostea lui pentru slujbele bisericești, pentru cler, pentru dangătul clopotelor, era înnăscută, de neclintit.

Numai în biserică se simțea cu adevărat folositor, plin de avînt, fericit, mai ales cînd lua el însuși parte la slujbă. Același sentiment îl înviora, îl susținea și acum. Abia după ce se citi a opta evanghelie, simți că vocea îl slăbește. Nici tusea nu i se mai auzea.

Capul începu să-l doară cumplit și îl năpădi teama că, din clipă în clipă, ar putea să se prăbușească. Și într-adevăr, picioarele îi amorțiră cu totul; puțin cîte puțin încetă să le mai simtă și nu înțelegea cum și pe ce se mai ține, de ce nu se rostogolește.

Cînd se termină slujba, se făcuseră ceasurile unsprezece și un sfert. Îndată ce ajunse acasă, preasfințitul se dezbrăcă și se culcă, fără să-și mai facă rugăciunile. Nu mai putea vorbi și i se părea că nici în picioare n-ar mai fi putut să stea. În timp ce se acoperea cu pătura, îi veni o poftă nebună să plece în străinătate. În clipa aceea și-ar fi dat și viața ca să nu mai vadă obloanele grosolane, tavanele joase, ca să nu mai simtă mirosul acela greu de mînăstire. Dacă ar fi avut măcar un singur om cu care să poată vorbi, căruia să-și descarce sufletul! Cu tot vîjîitul din urechi, auzea în camera vecină pașii cuiva și nu izbutea să-și amintească ai cui puteau fi. În cele din urmă intră părintele Sisoe cu o lumînare într-o mînă și cu o ceașcă în cealaltă.

— Te-ai și culcat, preasfințite? Iacă, veneam să te trag cu votcă și cu oțet. Dacă te trag zdravăn, leacul are să-ți facă bine. Doamne Isuse Cristoase, uite așa! Am dat adineauri o raită prin mînăstirea voastră. Nu-mi place! Mîine plec de aici, vlădică. Nu mai vreau să stau. Doamne Isuse Cristoase! Uite așa...

Sisoe nu putea sta multă vreme în același loc. De aceea i se părea că a trecut un an întreg de cînd se afla la mînăstirea Pankrati. Adevărul este că greu era să pricepi unde își avea el urma, dacă se simțea legat de cineva sau de ceva și dacă mai credea în dumnezeu. El singur nu mai știa de ce era călugăr. Dar nici nu se mai gîndea la asta. De mult i se șterse din minte vremea cînd se călugărise. I se părea că se născuse pustnic.

— Plec chiar mîine. Las totul în plata domnului!

— Am tot vrut să stau de vorbă cu sfinția-ta mai pe îndelete, dar n-am avut cînd, îi spuse preasfințitul încet, cu mare greutate. Și eu mă simt străin și nu cunosc pe nimeni aici...

— Ei, dacă vrei, am să rămîn pînă duminică. Fie și așa! Dar nici o zi mai mult! La naiba!

— Ce fel de arhiereu sînt eu? continuă în șoaptă preasfințitul. Ar trebui să fiu un preot de sat, un dascăl sau un simplu călugăr. Mă apasă toate astea, mă copleșesc.

— Cum? Doamne Isuse Cristoase!... Ei lasă, acum să dormim, preasfințite! Ce să-i faci? Noapte bună!

Preasfințitul nu dormi toată noaptea. Dimineața, pe la ceasurile opt, începu o hemoragie intestinală. Fratele-ucenic se înspăimîntă și alergă la arhimandrit, apoi la medicul mînăstirii, Ivan Andreici, care locuia în oraș. Medicul, un bătrîn corpolent, cu barbă mare, cărunță, examină îndelung pe preasfințitul, dînd mereu din cap și încruntîndu-se, apoi spuse:

— Știți, preasfințite, că aveți tifos?

Din pricina pierderii de sînge, în răstimp de un ceas, preasfințitul slăbise mult, pălise, se scofîlcise; chipul i se supsese, ochii îi rămăseseră mari; parcă îmbătrînise și se făcuse mai mic. Lui însuși i se părea că este mai slab, mai neputincios decît toți, că tot ce fusese odată se dusese undeva, departe, fără putință de întoarcere.

„Ce bine! gîndea el, ce bine!“

În cameră intră bătrîna. Văzînd fața lui suptă și ochii mari, sticloși, se îngrozi. Căzu în genunchi la căpătîiul patului și începu să-i sărute fața, umerii, mîinile. Nu știa de ce, dar și ei i se părea că este mai slab, mai lipsit de putere ca toți. Uitase, în sfîrșit, că era arhiereu și îl îmbrățișa ca pe un copil drag.

— Pavlușa, dragul meu! gemea ea. Copilașul meu, ce-i cu tine? Pavlușa, răspunde...

Palidă, încruntată, Katia stătea alături și nu pricepea ce se petrece cu unchiul, de ce bunica are atîta durere întipărită pe față și de ce rostește cuvinte atît de mișcătoare, de deznădăjduite. Iar el nu mai putea să scoată nici o vorbă, nu mai înțelegea nimic și i se părea că este un om simplu, oarecare, că merge pe cîmp sprinten și vesel, că deasupra lui se întinde cerul nesfîrșit, scăldat în soare, că de acum este liber ca o pasăre și poate să plece oriunde vrea.

— Copilașul meu, Pavlușa, răspunde-mi, se tînguia bătrîna. Ce e cu tine, dragul meu ?

— Nu-l tulbura pe vlădică ! îi spuse Sisoe încruntat, trecînd prin odaie. Lasă-l să doarmă, nu-l bate la cap.

Trei doctori veniră, se sfătuiră, apoi plecară. Ziua fu lungă, nesfîrșit de lungă. Și veni noaptea care și ea trecu încet, încet. Iar sîmbătă, spre ziuă, fratele-ucenic trecu la bătrîna care se culcase în camera de primire și o rugă să vie în iatac. Preasfințitul murise.

A doua zi era paștele. Orașul avea patruzeci și două de biserici și șase mînăstiri. Zvonul de clopote, sonor și plin de bucurie, umplea fără încetare văzduhul de dimineața pînă seara, făcînd să freamăte aerul de primăvară ; păsările cîntau pretutindeni, soarele strălucea viu ; piața mare, unde se ținea bîlciul, era plină de larmă : scrînciobурile nu mai pridideau, flașnetele se îngînau cu acordeoanele și cu chiotele beților, iar după amiază, pe Ulița Mare, începu plimbarea în trăsuri cu cai trăpași. Pe scurt, totul era numai veselie și bună voie, așa cum fusese anul trecut și cum avea să fie și anul viitor.

Peste o lună, a fost numit un nou vicar al episcopiei și despre preasfințitul rar dacă se mai pomenea. Apoi îl uitară cu toții. Și cînd mama răposatului, bătrîna care locuia acum la ginerele ei, diacon într-un orășel pierdut de provincie, ieșea seara să-și întîmpine vaca ce se întorcea de la cîmp și se întîlnea cu alte femei, abia îndrăznea, povestindu-le despre copiii și nepoții ei, să le spuie că avusese un fiu arhiereu, de teamă că n-au s-o creadă. Și drept este că nu toți o credeau.

LOGODNICA

I

SE făcuse ceasul zece seara și deasupra grădinii strălucea luna plină. În casa Șuminilor se isprăvise tocmai slujba de priveghi, orînduită de bunica Marfa Mihailovna, și din grădină, unde coborîse pentru cîteva clipe, Nadia vedea cum în salonul cel mare se puneau gustările pe masă și cum bunica, în rochia ei bogată de mătase, umbla fără astîmpăr de colo pînă colo; părintele Andrei, protoiereul catedralei, discuta cu Nina Ivanovna, mama Nadiei, care, la lumina lămpilor și văzută prin geam, arăta foarte tînără, iar Andrei Andreici, fiul părintelui Andrei, stătea lîngă ei și-i asculta cu luare-aminte.

În grădină era liniște, răcoare, și umbre întunecate acopereau tihnite iarba. Undeva departe, foarte departe, de bună seamă afară din oraș, se auzeau orăcăind broaștele. Se simțea că era luna mai, luna mai cea atît de dragă! Respirai adînc și-ți venea să crezi că nu acolo unde te aflai, ci undeva deasupra copacilor, sub cer, departe de oraș, pe cîmp și în păduri, se desfășura în clipa aceea o viață primăvăratică de sine stătătoare, o viață tainică, minunată, bogată și sfîntă, pe care mintea omului slab și păcătos n-o putea cuprinde. Și fără să știi singur de ce, îți venea să plîngi.

Nadia împlinise douăzeci și trei de ani; de la vîrsta de șaisprezece ani, nu avusese decît un vis: să se mărite; și iată că era în sfîrșit logodită cu acest Andrei Andreici, pe care îl vedea acum prin fereastră.

Logodnicul ei îi plăcea, nunta se și hotărîse pentru ziua de șapte iulie și totuși nu simțea nici o bucurie deosebită; noaptea dormea prost și veselia parcă i se stinsese... Din subsol, unde era bucătăria, se auzea prin fereastra deschisă un neîncetat du-te-vino, țăcănitul cuțitelor și ușa cu resort trîntită într-una; mirosea a curcan fript și a vișine murate. Nadia se gîndea că și de acum înainte viața ei avea să fie tot la fel, mereu aceeași, fără nici o schimbare.

Cineva ieși din casă și se opri pe scară; era Alexandr Timofeici sau, mai simplu, Sașa, un musafir sosit de la Moscova cu vreo zece zile în urmă. Cîndva, demult, o rudă îndepărtată a bunicii, o oarecare Maria Petrovna, văduvă, nobilă scăpătată, mărunțică, slabă și bolnavă venea adesea s-o vadă și să-i mai ceară cîte un ajutor. Văduva avea un fiu, Sașa, despre care lumea spunea că ar fi un pictor de mare viitor. După moartea mamei sale, bunica îl trimisese, de mîntuirea sufletului, la Moscova, la o școală tehnică; doi ani mai tîrziu, băiatul trecuse la școala de arte frumoase, unde rămăsese aproape cincisprezece ani, absolvind, în cele din urmă, cu chiu cu vai, secția de arhitectură. Totuși, nu practica arhitectura, ci intrase să lucreze la o litografie din Moscova. Aproape în fiecare vară venea la bunica la țară, pentru a se odihni și a se întrema, fiind foarte bolnav.

Acum avea pe el un surtuc încheiat pînă sus și niște pantaloni de dril, ponosiți, cu manșetele roase. Cămașa nu-i era călcată, și în toată înfățișarea lui avea ceva ofilit. Deși era numai pielea și osul, bărbos, negricios, cu degete lungi și slabe, ochii lui mari îl făceau să pară totuși frumos. Se obișnuise cu Șuminii, de parcă i-ar fi fost neamuri apropiate, și se simțea la ei ca acasă. Odăii în care stătea i se spunea de mult „odaia lui Sașa".

Zărind-o pe Nadia, coborî spre ea.

— E bine aici la voi, spuse el.

— Sigur că-i bine. Ar trebui să stai pînă la toamnă.

— Da, așa o să și fac. Am de gînd să rămîn aici pînă în septembrie.

Începu să rîdă fără rost și se așeză lîngă ea.

— Mă uitam la mama, spuse Nadia. Văzută de aici, pare așa de tînără! Firește își are și ea cusururile ei, adăugă ea după o scurtă tăcere, dar e totuși o femeie extraordinară.

— Da, e o femeie de treabă... se învoi Sașa. În felul ei, mama dumitale este, desigur, și foarte bună la suflet și foarte drăguță, dar... cum să-ți spun? Astăzi, dis-de-dimineață am trecut pe la bucătărie și am văzut că patru din servitorii voștri dorm pe jos; n-au paturi, n-au așternut și se culcă pe zdrențe: miros urît, ploșnițe, libărci... Întocmai ca acum douăzeci de ani; nimic nu s-a schimbat. Bunica... n-ai ce-i face, e bunică; dar mama — vorbește franțuzește, ia parte la spectacole de amatori. Ar trebui să înțeleagă...

Cînd Sașa vorbea, întindea în fața celui ce-l asculta două degete lungi, uscățive.

— Poate pentru că m-am dezobișnuit cu felul acesta de viață, totul la voi mi se pare ciudat, continuă el. Dracu știe cum vine asta, dar aici nimeni nu face nimic. Mama se plimbă de dimineața pînă seara, ca o ducesă, bunica nu face nici ea nimic, dumneata la fel. Chiar și logodnicul dumitale, Andrei Andreici, și el stă degeaba.

Nadia îi mai ascultase dojenile și anul trecut — ba chiar și cu doi ani în urmă — și știa că Sașa nu poate să judece altfel; altădată făcuse haz de el dar, acum, îi fu deodată ciudă.

— Toate astea-s răsuflate și m-am plictisit să le tot aud, spuse ea, sculîndu-se. Ar trebui să găsești ceva nou.

Sașa rîse, se sculă și el, și se îndreptară amîndoi spre casă. Așa cum era, înaltă, zveltă, frumoasă, Nadia părea alături de el elegantă și plină de sănătate și, fiindcă își dădea seama de acest lucru, îi era milă de el și se simțea de fiecare dată stingherită.

— Spui adesea lucruri de prisos, zise ea. Vorbeai adineauri de Andrei al meu; dar nici nu-l cunoști.

— „Andrei al meu"... Lasă-l în plata domnului pe Andrei. Mie îmi pare rău de tinerețea dumitale.

Cînd intrară în salonul cel mare, lumea se așeza la cină. Bunica, sau buna, cum i se spunea în casă,

grasă, urîtă, sprîncenată și mustăcioasă, vorbea tare, și atît după glas, cît și după felul ei de a vorbi, se cunoștea că în casă ea e stăpîna. Era proprietara unui șir de dughene în piață și a unei case străvechi, cu coloane și grădină, dar în fiecare dimineață se ruga lui dumnezeu s-o ferească de sărăcie, și, în timp ce făcea această rugă, plîngea. Nora ei, Nina Ivanovna mama Nadiei, blondă, strînsă tare în corset, cu *pince-nez* și cu briliante pe fiecare deget, părintele Andrei, un bătrîn uscățiv, știrb, părînd mereu că se pregătește să povestească ceva foarte hazliu, și fiul său Andrei Andreici, logodnicul Nadiei, un tînăr rotofei și frumos, cu păr cîrlionțat, și care aducea cu un artist sau cu un pictor, discutau cu toții despre hipnotism.

— Într-o săptămînă te îndrepți, îi spuse buna lui Sașa, numai caută și tu să mănînci mai mult. Uită-te la tine cum arăți! oftă ea. Se sperie omul cînd te vede. Semeni cu fiul risipitor.

— Care a irosit avuția tatălui și a păscut la un loc cu dobitoacele, nemernicul de el, spuse tărăgănat părintele Andrei, cu o privire plină de zîmbet.

— Tare mi-e drag tata, exclamă Andrei Andreici, punînd mîna pe umărul părintelui său. E un bătrîn de treabă. Un bătrîn cu suflet.

Toți tăcură. Sașa începu deodată să rîdă și își puse șervetul la gură.

— Va să zică dumneata crezi în hipnotism? o întrebă părintele Andrei pe Nina Ivanovna.

— Nu pot să afirm că cred, răspunse Nina Ivanovna cu un aer foarte serios, aspru chiar, dar trebuie să mărturisesc că în natură există multe lucruri misterioase și de neînțeles.

— Sînt cu totul de acord cu dumneata, dar găsesc că credința reduce considerabil domeniul misterului.

Se aduse la masă un curcan mare și gras. Părintele Andrei și Nina Ivanovna își continuară discuția. Pe degetele Ninei Ivanovna luceau briliante, iar în ochi începură să-i lucească lacrimi: se emoționase.

— Cu toate că nu îndrăznesc să te contrazic, spuse

ea, trebuie să recunoști că în viață există multe enigme ce nu pot fi dezlegate!

— Te asigur că nu există nici una.

După cină, Andrei Andreici cîntă la vioară și Nina Ivanovna îl acompanie la pian. Andrei Andreici absolvise cu zece ani în urmă facultatea de filologie, dar nu intrase în nici o slujbă și n-avea nici o ocupație bine definită. Din cînd în cînd, cînta pe la cîte un concert de binefacere și în oraș se spunea că-i artist.

Toți îl ascultară în tăcere. Samovarul fierbea tihnit pe masă, dar numai Sașa bău ceai. Cînd ceasul bătu douăsprezece, o coardă plesni deodată la vioară și toată lumea izbucni în rîs. Se ridicară și începură să-și ia rămas bun.

După ce-și conduse logodnicul, Nadia se urcă în camera ei de la etaj, unde locuia împreună cu mamă-sa (parterul era ocupat de bunică). În salonul cel mare începură să se stingă luminile, dar Sașa rămase mai departe să bea ceai. Își sorbea întotdeauna ceaiul pe îndelete, ca moscoviții, golind cîte șase-șapte pahare. După ce se dezbrăcă și se culcă, Nadia mai auzi mult timp jos pe servitori strîngînd masa și pe bunică bodogănind. În cele din urmă, totul se liniști. Numai din cînd în cînd se auzea glasul de bas al lui Sașa, care tușea în odaia lui de la parter.

II

Cînd Nadia se trezi, erau, pesemne, ceasurile două din noapte, fiindcă începea să se lumineze de ziuă. Un paznic bătea toaca undeva, departe. Nadiei nu-i mai era somn, culcușul era prea moale și nu se simțea bine în el. Ca și în celelalte nopți de mai, se așeză în capul oaselor și căzu pe gînduri. Gîndurile ei erau însă aceleași ca și cele din noaptea trecută, monotone, plicticoase, inutile. Își amintea cum începuse Andrei Andreici să-i facă curte, cum o ceruse în căsătorie, cum ea se învoise și apoi, încetul cu încetul, învățase

să-l prețuiască pe acest tînăr deștept și bun la suflet. De ce oare acum, cînd nu mai rămăsese pînă la nuntă decît o lună, simțea un fel de neliniște, de teamă, ca și cum o aștepta ceva nelămurit și greu ?

„Tic-toc, tic-toc... bătea paznicul alene. Tic-toc..."

Prin fereastra mare, veche, se vedea grădina, cu tufele ei de liliac bogat înflorite, dar somnoroase și zgribulite de răcoarea nopții ; ceața albă și deasă se apropia de ele, plutind încet și căutînd să le acopere. Pe copacii îndepărtați croncăneau niște stăncuțe pe jumătate adormite.

— Doamne, de ce mi-o fi sufletul atît de greu !

Poate că toate logodnicele încearcă înainte de nuntă aceeași neliniște... Cine știe ! Sau o fi din pricina lui Sașa ? Dar Sașa spune de ani de zile același lucru, de parcă ar citi într-o carte și tot ce spune pare atît de copilăros și de straniu. De ce atunci vorbele lui nu-i mai ieșeau acum din cap ? De ce ?

Paznicul încetase de mult să mai ciocănească. Sub fereastră și în grădină începuseră să ciripească păsările, ceața se topise, totul în jur se luminase ca de un zîmbet, de o strălucire primăvăratică. Curînd, încălzită, dezmierdată de soare, întreaga grădină prinse viață, și picăturile de rouă aninate de frunze scînteiară ca niște nestemate ; bătrîna grădină, părăginită, păru deodată tînără, nouă, gătită de sărbătoare.

Bunica se și trezise. Sașa începu să tușească cu glasul lui de bas. Se auzea cum jos se pregătea samovarul, cum se mișcau scaunele.

Orele se scurgeau alene. Nadia se sculase de mult și se plimba prin grădină. Dimineața se tîra încet, fără sfîrșit.

Se ivi și Nina Ivanovna, cu ochii plînși, cu un pahar de apă minerală în mînă. Se îndeletnicea cu spiritismul, credea în homeopatie, citea mult, îi plăcea să discute despre îndoielile care o munceau, și Nadiei i se părea că toate acestea au un tîlc adînc. Își sărută mama și porni pe alee alături de ea.

— De ce-ai plîns, mamă ? o întrebă ea.

— Am început să citesc aseară o nuvelă în care e vorba de un bătrîn și de fiica lui. Bătrînul face ser-

viciu undeva și șeful lui se îndrăgostește de fată. N-am avut timp să isprăvesc, dar e acolo un pasaj, unde n-am putut să-mi stăpînesc lacrimile. Spunînd acestea, Nina Ivanovna sorbi o înghițitură din pahar, apoi continuă: Azi dimineață mi-am adus aminte de acel pasaj și-am plîns din nou.

— De cîteva zile mă simt așa de tristă, spuse Nadia, după o scurtă tăcere, de ce oare noaptea nu pot dormi?

— Nu știu, draga mea. Eu cînd nu pot să dorm închid ochii și strîng pleoapele tare de tot, uite așa, și mi-o închipui pe Anna Karenina, cum se plimbă și cum vorbește, sau îmi închipui ceva istoric, din lumea antică...

Nadia simți că mama ei n-o înțelege și nici nu poate s-o înțeleagă. Era prima dată în viața ei cînd avea acest simțămînt și se înfricoșă de el; simți nevoia să se ascundă și se urcă în camera ei.

La ceasurile două, se așezară la masă. Era miercuri, zi de post, și bunicii i se servi o ciorbă de post și plătică cu păsat de hrișcă.

Ca s-o necăjească pe bunică, Sașa mîncă și supa de frupt și ciorba de post. Glumi în tot timpul prînzului, dar glumele lui erau lipsite de duh, moralizatoare, fără nici un haz. Înainte de a-și spune gluma, își ridica în sus degetele neobișnuit de lungi, osoase, parcă moarte; cînd te gîndeai că era atît de bolnav și că nu mai avea poate mult de trăit, ți se făcea milă de el și-ți venea să plîngi.

După prînz, bunica se duse în odaia ei să se odihnească. Nina Ivanovna mai cîntă un timp la pian, apoi se retrase și ea.

— Ah, dragă Nadia, începu Sașa obișnuita lui discuție de după prînz, dacă m-ai asculta! Dacă...

Nadia se afundase într-un jilț străvechi și închisese ochii, în timp ce Sașa se plimba de la un colț la celălalt al încăperii.

— Dacă ai pleca la studii! spunea el. Numai oamenii culți și cei sfinți sînt demni de interes, numai ei sînt necesari. Gîndește-te că cu cît ei vor fi mai mulți, cu atît mai curînd va începe împărăția lui dumnezeu pe pămînt. Încet-încet, din orașul vostru

nu va mai rămîne atunci piatră de piatră, totul va lua altă înfățișare, se va schimba ca prin farmec. Și atunci aici vor răsări clădiri mărețe, frumoase, grădini minunate, jocuri de apă nemaivăzute, oameni deosebiți. Dar asta nu-i tot. Principalul este că gloata — în accepțiunea de astăzi a cuvîntului — e un rău care nu va mai exista atunci, fiindcă fiece om va avea o credință, și fiece om va ști pentru ce trăiește și nici unul nu-și va mai căuta un reazem în gloată. Scumpa mea, draga mea, pleacă! Arată-le tuturor că te-ai săturat de această viață păcătoasă, cenușie, searbădă. Dovedește-ți-o măcar dumitale!

— Nu se poate, Sașa. Mă mărit.

— Lasă măritișul! La ce-ți folosește?

Ieșiră în grădină și făcură cîțiva pași.

— Oricum ar fi, draga mea, trebuie să cauți să pătrunzi lucrurile, trebuie să înțelegi cît de ticăloasă, cît de imorală e viața de trîndăvie pe care o duceți, continuă Sașa. Înțelege odată că dacă dumneata, bunăoară, și mama dumitale, și buna dumitale nu faceți nimic, înseamnă că pentru voi muncește un altul, că voi irosiți viața altuia. Asta nu-ți pare josnic, murdar?

Nadia ar fi vrut să-i spună: „da, așa-i"; ar fi vrut să-i mărturisească, în sfîrșit, că înțelege; dar ochii i se umplură de lacrimi, nu mai fu în stare să rostească o vorbă, se strînse toată în ea și plecă în odaia ei.

Spre seară, veni Andrei și, ca de obicei, cîntă mult la vioară. Era un om tăcut și vioara îi plăcea, poate tocmai fiindcă atunci cînd cînta nu avea nevoie să vorbească. Pe la orele unsprezece, se pregăti să plece acasă. Își puse paltonul și deodată o cuprinse pe Nadia în brațe și începu să-i sărute cu sete fața, umerii, mîinile.

— Scumpa mea, draga mea, frumoasa mea!... șoptea el. Ah, ce fericit sînt! Sînt nebun de fericire!

Iar ei i se părea că auzise cuvintele acestea cîndva, demult, foarte demult, sau că le citise undeva... într-un roman, un roman vechi, cu file rupte, aruncat cine știe în ce ungher.

În salonul cel mare Sașa ședea lîngă masă și bea

ceai, ținîndu-și farfurioara cu degetele lui lungi și osoase; buna făcea o pasiență. Nina Ivanovna citea. Candela pîlpîia molcom, toate păreau a fi tihnite și la locul lor. Nadia le ură tuturor noapte bună și se duse sus, în odaia ei, unde se culcă și adormi numaidecît. Dar, ca și noaptea trecută, se trezi cînd începeau să mijească zorile. Nu-i mai era somn și în suflet simțea aceeași neliniște, aceeași apăsare. Ședea în capul oaselor, cu fruntea pe genunchi și se gîndea la logodnic, la nuntă... Fără să știe cum, îi veni deodată în gînd că mama ei nu-l iubise pe răposatul ei soț, că acum nu avea nici o avere și trăia de pe urma și la cheremul soacrei sale, al bunei. Și oricît se străduia Nadia, nu putea pricepe cum de văzuse pînă atunci în mama ei ceva deosebit, care ieșea din comun, de ce nu-și dăduse seama că era o femeie ca oricare alta, o biată femeie nenorocită.

Nici Sașa nu dormea; îl auzea de jos cum tușește. E un om ciudat, naiv, gîndea Nadia, și visurile lui, grădinile minunate și jocurile de apă nemaivăzute pe care și le închipuie sînt pur și simplu absurde. Dar în naivitatea și chiar în absurditatea lui e atîta frumusețe! Abia îi trecu Nadiei prin minte gîndul că ar putea pleca la studii și inima îi zvîcni înfiorată, înecată de un val de bucurie.

— Dar poate că e mai bine să nu mă gîndesc, da, să nu mă gîndesc... șopti ea. Nu trebuie să mă gîndesc la asta.

„Tic-toc... ciocănea paznicul undeva departe. Tic-toc... tic-toc...“

III

Pe la jumătatea lunii iunie, Sașa se sătură de stat în casa bunicii și începu să se pregătească de plecare la Moscova.

— Nu pot trăi în orașul ăsta, spunea el întunecat. N-are instalație de apă, n-are canalizare! Mi-e silă să mănînc bucatele la masă: la bucătărie e o murdărie de nedescris...

— Dar mai așteaptă oleacă, fiule risipitor! căuta să-l convingă bătrîna, vorbind, cine știe de ce, în șoaptă; în ziua de șapte e nunta!

— Nu mai pot.

— Parcă ziceai că ai de gînd să stai la noi pînă-n septembrie!

— M-am răzgîndit, nu vreau să mai stau. Trebuie să mă apuc de lucru!

Vara era umedă și răcoroasă, copacii mereu uzi, și în grădină totul părea neprietenos și trist; într-adevăr simțeai nevoia să muncești. Prin odăi, și jos și sus, se auzeau glasuri necunoscute de femei; la bunica țăcănea o mașină de cusut: se pregătea în grabă zestrea. I se dădeau Nadiei șase blăni — pe lîngă celelalte lucruri — și cea mai ieftină dintre ele costase, după spusele bunicii, trei sute de ruble! Forfota aceasta îl scotea pe Sașa din sărite; ședea toată ziua în odaia lui îmbufnat; totuși se lăsă convins să mai rămînă și își dădu cuvîntul că nu va pleca decît la întîi iulie.

Timpul trecea repede. În ziua de Sîmpetru, după prînz, Andrei Andreici se duse cu Nadia în strada Moskovskaia, pentru a vizita încă o dată casa închiriată și de mult pregătită pentru tinerii căsătoriți.

Casa avea un etaj și deocamdată nu fusese mobilat decît etajul. În salonul cel mare podeaua lucie imita parchetul; mobilierul se compunea dintr-o serie de scaune venețiene, o masă, un pian și un pupitru pentru vioară. Mirosea a vopsea. Pe unul din pereți atîrna un tablou mare, în ulei, cu cadru aurit, înfățișînd o femeie goală, avînd lîngă ea o glastră violetă cu toarta spartă.

— Minunat tablou, spuse Andrei Andreici și oftă plin de respect. E de Șișmacevski.

Alături, în salonaș, se afla o masă rotundă, un divan și cîteva fotolii îmbrăcate în stofă de un albastru-aprins. Deasupra divanului o fotografie mare a părintelui Andrei, cu camilafcă și decorații. Cei doi tineri intrară apoi în sufragerie și după aceea în iatac; aici, în penumbră, stăteau unul lîngă altul două paturi — cu siguranță că cei ce pregătiseră iatacul socoti-

seră că în el totul avea să fie întotdeauna foarte plăcut și că nici nu s-ar fi putut altfel. Andrei Andreici o ducea pe Nadia prin odăi, ținînd-o de mijloc, iar ea se simțea slabă, vinovată, ura încăperile, paturile și fotoliile, iar femeia goală îi făcea de-a dreptul silă. Acum își dădea bine seama că încetase de a-l mai iubi pe Andrei Andreici sau poate că nici nu-l iubise vreodată. Dar nu știa și nici nu putea să se hotărască cum, cui și pentru ce s-o spună, cu toate că se gîndea la asta zi și noapte... Andrei Andreici o ținea de talie, îi vorbea blînd și smerit și era atît de fericit plimbînd-o prin această locuință a lui... Iar ea vedea în toate numai banalitate, o banalitate naivă, neroadă, peste putință de îndurat, și brațul lui care îi înlănțuia mijlocul i se părea aspru și rece, ca un cerc de fier. Îi venea să fugă, să izbucnească în hohote de plîns, să se arunce pe fereastră. Andrei Andreici o duse în odaia de baie unde atinse un robinet în perete și deodată începu să curgă apă.

— Îți place? întrebă el, rîzînd. Am poruncit să se instaleze în pod un hîrdău de o sută de vedre, așa că vom avea apă din belșug.

Coborîră în curte, ieșiră în stradă și luară o birjă. Vîntul stîrnea nori groși de praf și aveai impresia că ploaia are să se pornească dintr-o clipă în alta.

— Nu ți-e frig? o întrebă Andrei Andreici, închizînd pe jumătate ochii, din pricina prafului.

Nadia tăcu.

— Îți aduci aminte că Sașa m-a învinuit ieri că nu fac nimic, spuse el după o scurtă tăcere. Ei bine, are dreptate! Are perfectă dreptate! Nu fac nimic și nici nu pot face ceva. De ce o fi oare așa, draga mea? De ce îmi e atît de nesuferit pînă și gîndul c-aș putea să-mi pun vreodată o cocardă în frunte și să mă duc la slujbă? De ce îmi piere voia bună cînd văd un avocat, un profesor de limba latină, sau un consilier municipal? O, maică Rusie! O, maică Rusie, cîți trîntori și oameni de nimic rabzi și tu! Cît de mulți păcătoși ca mine ții pe spinarea ta, țară chinuită!

Andrei Andreici generaliza faptul că el nu făcea nimic, socotindu-l un semn al vremii.

— Cînd ne vom căsători, continuă el, ne vom duce împreună la țară, draga mea, și vom munci acolo! Ne vom cumpăra un petic de pămînt cu o livadă și cu un pîrău, vom observa viața din jurul nostru și vom munci... Ce bine are să fie!

Își scosese pălăria; părul îi flutura în vînt. Nadia îl asculta și-și spunea: „doamne, de ne-am întoarce mai repede acasă!" Pe cînd se apropiau de casă, îl ajunseră din urmă pe tatăl lui Andrei.

— A, uite că vine și tata! se bucură Andrei Andreici și îi făcu vesel un semn cu pălăria. Tare mi-e drag, zău așa, spuse el plătind birjarului. E un bătrîn de treabă. Un bătrîn cu suflet.

Nadia intră în casă mîniată, simțindu-se bolnavă la gîndul că toată seara va avea musafirii pe cap, că va trebui să facă conversație, să zîmbească, să asculte vioara și fel de fel de fleacuri, și să nu vorbească decît de nuntă. Bunica, gravă, elegantă în rochia ei de mătase și mîndră cum părea întotdeauna cînd erau musafiri, ședea lîngă samovar. Intră și tatăl lui Andrei, cu zîmbetul lui hîtru.

— Am plăcerea și fericita mîngîiere să te văd sănătoasă! îi spuse el bunicii și era greu să-ți dai seama dacă glumea sau vorbea serios.

IV

Vîntul bătea în geamuri și șuiera pe acoperiș; în sobă, duhul casei cînta posomorît și jalnic. Trecuse de miezul nopții. Toată lumea se culcase, dar nimeni nu dormea; Nadiei i se părea mereu că jos cîntă cineva la vioară. Se auzi o izbitură scurtă și puternică; pesemne că se desprinsese un oblon. După cîteva clipe, intră Nina Ivanovna, numai în cămașă, cu o lumînare în mînă.

— Ce a fost izbitura aceea, Nadia? întrebă ea.

Cu părul împletit într-o singură coadă, cu zîmbetul ei sfios, mama părea, în noaptea aceasta de furtună, mai bătrînă, mai urîtă, mai puțintică la trup. Nadia își aduse aminte că pînă ieri încă o socotea o femeie extraordinară și asculta cu evlavie vorbele ei, pe care acum nu și le mai putea aminti în ruptul capului, iar tot ce-i venea în minte era atît de șters, atît de fără noimă.

In sobă răsunară cîteva glasuri de bas și se deslușì chiar un: „O-of, doa-amne!" Nadia se așeză în capul oaselor și, împlîntîndu-și deodată mîinile în păr, începu să plîngă cu hohote.

— Mamă, mamă, spuse ea, draga mea, dacă ai ști ce se petrece în mine! Te rog, te implor, lasă-mă să plec! Te rog din suflet!

— Unde? întrebă Nina Ivanovna, așezîndu-se pe pat și neînțelegînd nimic. Unde să pleci?

Nadia plînse multă vreme, fără să fie în stare să rostească un cuvînt.

— Lasă-mă să plec din orașul ăsta! spuse ea în cele din urmă. Nunta nu trebuie să se facă și nici nu se va face. Nu-l iubesc pe omul acesta. Nici să vorbesc despre el nu pot.

— Liniștește-te, draga mea, liniștește-te, spuse repede Nina Ivanovna, speriată. Ești prost dispusă. O să-ți treacă. Se mai întîmplă. Se vede că te-ai certat cu Andrei, dar între îndrăgostiți, cearta e trecătoare.

— Lasă, mamă, du-te! și Nadia începu să plîngă și mai tare.

— Da! spuse Nina Ivanovna, după cîteva clipe de tăcere. Pînă mai ieri, erai încă un copil, o fetiță, și acum ești logodită. In natură, totul se transformă necontenit. Nici n-ai să bagi bine de seamă și ai să ajungi tu însăți mamă și femeie bătrînă și ai să ai o fată tot atît de neascultătoare cum am eu.

— Draga mea, buna mea mamă, ești o femeie deșteaptă, ești nefericită, spuse Nadia, știu cît ești de nefericită. Atunci de ce spui banalități? Pentru dumnezeu, de ce?

Nina Ivanovna vru să răspundă ceva, dar nu fu în stare să scoată un cuvînt; începu să plîngă și plecă în odaia ei. Glasurile de bas începură să vuiască din

nou în sobă. Pe Nadia o apucă deodată groaza. Sări din pat și se duse la mama ei. Nina Ivanovna stătea în pat, cu ochii plînși, acoperită cu o plapumă albastră, și ținea în mînă o carte.

— Mamă, ascultă-mă! spuse Nadia. Te rog din suflet, gîndește-te bine și înțelege-mă! Înțelege numai cît de măruntă și de înjositoare e viața pe care o ducem. Mi s-au deschis ochii și acum văd totul. Și pe acest Andrei Andreici al tău îl văd acum așa cum e: mărginit, prost! Mă înțelegi, mamă?

Nina Ivanovna se ridică brusc în capul oaselor.

— Tu și bunică-ta mă chinuiți! strigă ea, începînd din nou să plîngă. Vreau să trăiesc! Să trăiesc! repetă ea și se bătu de vreo două ori cu pumnișorul în piept. Dați-mi libertatea! Sînt încă tînără, vreau să trăiesc, și voi ați făcut din mine o babă...

Se porni pe un plîns amarnic, se făcu ghem sub plapumă, și păru dintr-o dată atît de mică, atît de necăjită și de prostuță. Nadia se întoarse în odaia ei, se îmbrăcă și, așezîndu-se la fereastră, începu să aștepte zorile. Șezu toată noaptea astfel, gîndindu-se, în timp ce în curte cineva bătea mereu în oblon și șuiera.

A doua zi dimineața, bunica se plînse că vîntul scuturase noaptea toate merele din pomi și rupsese un prun bătrîn. Vremea era posomorîtă, întunecată, nesuferită; îți venea să aprinzi lumina. Toată lumea se plîngea de frig și ploaia bătea în geamuri. După ceai, Nadia se duse la Sașa și, fără să rostească un cuvînt, se lăsă în genunchi lîngă un fotoliu dintr-un colț al odăii și își acoperi fața cu palmele.

— Ce-i? întrebă Sașa.

— Nu mai pot... spuse ea. Nu pricep, nu pot să înțeleg cum de am putut răbda pînă acum! Pe Andrei îl disprețuiesc, pe mine mă disprețuiesc, disprețuiesc toată viața asta de trîndăvie, lipsită de sens...

— Ei, ei... spuse Sașa, neînțelegînd încă despre ce era vorba. Asta nu-i nimic... Asta-i bine.

— Acum mi-e silă de viața asta, continuă Nadia. Nu mă simt în stare să mai stau aci nici o singură zi. Am să plec chiar mîine. Ia-mă cu dumneata, te rog din suflet!

Cîteva clipe, Saşa se uită la ea nedumerit; apoi înţelese şi se bucură ca un copil. Ridică braţele în sus şi începu să tropăie în tact din papuci, ca şi cum ar fi jucat de bucurie.

— Minunat! spuse el, frecîndu-şi mîinile. Doamne, ce bine!

Nadia îl privea vrăjită, fără să clipească, cu ochi mari, însetaţi, aşteptînd să-l audă spunînd ceva esenţial, covîrşitor. Dar Saşa nu-i spuse nimic. Totuşi, în clipa aceea ea simţi limpede cum i se deschide înainte un drum nou, larg, necunoscut, pe care se avîntă plină de nădejdi, gata de orice, chiar şi de moarte.

— Eu plec mîine, rosti el după o scurtă gîndire, şi dumneata ai să vii la gară, să mă însoţeşti... Am să-ţi pun bagajul în cufărul meu şi am să-ţi iau un bilet; cîteva clipe înainte de pornirea trenului, ai să te sui în vagon şi... vom fi plecaţi. Ai să mă însoţeşti pînă la Moscova, iar de acolo, ai să te duci singură la Petersburg. Buletin de identitate ai?

— Am.

— Îţi jur că n-o să-ţi pară rău şi că n-ai să te căieşti, adăugă Saşa înflăcărat. Ai să pleci, ai să-ţi faci studiile, iar mai departe soarta va hotărî. Cînd îţi vei schimba viaţa dumitale de acum, toate se vor schimba. Principalul e să-ţi schimbi viaţa; de altceva nu-i nevoie. Va să zică, mîine plecăm?

— Da! Te rog din suflet!

Nadiei i se părea că e atît de emoţionată, că pe suflet o apasă o greutate atît de mare, încît pînă la plecare se va zbuciuma cumplit şi va fi chinuită de tot felul de gînduri; dar, cînd ajunse sus în odaia ei şi se întinse pe pat, adormi numaidecît. Dormi adînc pînă seara, cu faţa plînsă, dar cu zîmbetul pe buze.

V

Trimiseră după o birjă. Cu paltonul pe ea şi cu pălăria pe cap, se duse sus, s-o mai vadă o dată pe mama ei, să-şi mai privească o dată lucrurile; zăbovi

cîteva clipe la ea în odaie, lîngă patul cald încă ; mai aruncă o ultimă privire în jur, apoi intră încet în iatacul mamei. Era liniște. Nina Ivanovna dormea. Nadia își sărută mama și îi netezi părul ; mai stătu o clipă, două, nemișcată... Apoi, se întoarse fără grabă jos.

Afară ploua tare. Birja cu poclitul ridicat aștepta la scară. Birjarul era ud leoarcă.

— N-ai să ai loc și tu în trăsură, Nadia, îi spuse bunica, în timp ce servitorii urcau geamantanele. Ce idee să-l însoțești la gară pe o vreme ca asta ! Mai bine rămîi acasă. Uită-te cum toarnă !

Nadia vru să spună ceva, dar nu fu în stare. Sașa îi ajută să se urce, îi acoperi picioarele cu un pled, apoi se urcă și el lîngă ea.

— Drum bun, Sașa ! Domnul să te binecuvînteze ! strigă bunica de pe scară. Scrie-ne din Moscova !

— Bine. La revedere, buno !

— Să te păzească maica precistă !

— Halal vreme ! spuse Sașa.

Abia acum Nadia începu să plîngă. Abia acum înțelese că pleca într-adevăr, lucru de care se mai îndoia chiar și în clipa cînd își luase rămas bun de la bunică, sau cînd se dusese să-și vadă mama. Adio oraș ! Și deodată îi năvăliră în minte și Andrei, și tatăl lui, și locuința cea nouă, și femeia goală cu glastra ; acum n-o mai speriau, n-o mai apăsau — i se păreau mărunte, banale, și simțea cum se îndepărtau din ce în ce mai mult de ea. Cînd se urcară în vagon și trenul porni, tot trecutul acesta atît de apăsător se strînse într-un ghemotoc mic și în fața ei începu să se desfășoare viitorul larg, uriaș, pe care pînă acum abia îl întrezărise. Ploaia bătea în geamurile vagonului ; nu se vedea decît cîmpia verde ; stîlpii de telegraf și păsările i se perindau prin fața ochilor. Deodată bucuria îi tăie răsuflarea : își aduse aminte că pleca spre libertate, că pleca să-și facă studiile, și lucrul acesta era totuna cu ceea ce se chema cîndva, foarte demult, a pleca la căzăcie. Nadia rîdea, plîngea și se ruga totodată.

— Nu-i nimi-ic ! spunea Sașa zîmbind. Nu-i nimic !

VI

Trecu toamna, și după ea trecu și iarna. Nadiei i se făcuse tare dor de mama și de buna; se gîndea mereu la ele și la Sașa. Scrisorile pe care le primea de acasă erau potolite, blajine și, după cît se părea, totul era iertat și uitat. În mai, după examene, plecă acasă, sănătoasă, veselă și, în drum, se opri la Moscova, pentru a-l vedea pe Sașa. Era aidoma ca vara trecută: bărbos, cu părul vîlvoi, purta același surtuc și aceiași pantaloni de dril și avea aceiași ochi mari, minunați; părea însă bolnav, chinuit: îmbătrînise, slăbise, și era mereu înecat de o tuse seacă. Fără să-și dea seama de ce, Nadiei îi păru șters, provincial.

— Doamne, a venit Nadia! spuse el și rîse vesel. Draga mea, scumpa mea!

Nu zăboviră mult la litografie, unde aerul era îmbîcsit de fum de tutun și unde te înnăbușea mirosul de tuș și de culori; se duseră la el acasă. Odaia în care locuia era și ea îmbîcsită de fum și podeaua era plină de scuipat; pe masă, lîngă samovarul rece, într-o farfurie spartă, se afla o hîrtie cenușie și, atît pe masă, cît și pe jos, zăceau sumedenie de muște moarte. Și aici, totul dovedea că Sașa era foarte dezordonat, că trăia cum da dumnezeu, disprețuind orice confort, și dacă cineva i-ar fi vorbit despre viața, despre fericirea lui personală, despre dragostea omului față de el însuși, el n-ar fi priceput nimic și i-ar fi venit să rîdă.

— Totul s-a petrecut cu bine, povestea Nadia grăbit. Astă-toamnă, mama a venit să mă vadă la Petersburg și mi-a spus că buna nu-i supărată, că intră mereu în odaia mea și face semnul crucii spre pereți.

Sașa o privea plin de bucurie, dar, din cînd în cînd, îl înneca tusea, iar glasul îi era dogit. Nadia îl cerceta stăruitor cu privirea și nu-și putea da seama dacă i se părea ei sau dacă era într-adevăr greu bolnav.

— Sașa, dragul meu, ești bolnav!

— Nu, nu-i nimic. Sînt bolnav, dar nu grav...

— Doamne, începu să se frămînte Nadia, de ce nu te îngrijești, de ce nu-ți păzești sănătatea? Dragul, scumpul meu Saşa, continuă ea şi o podidiră lacrimile. Fără să ştie de ce, îl revăzu în gînd pe Andrei Andreici, revăzu femeia goală cu glastra violetă şi întregul ei trecut, care-i părea acum tot atît de îndepărtat ca şi copilăria. Se porni să plîngă de-a binelea. Saşa nu-i mai părea acum atît de nou, de deştept şi de interesant ca anul trecut. Dragă Saşa, eşti foarte, foarte bolnav. Nu ştiu ce n-aş da ca să nu te mai văd atît de palid şi de slab. Îţi datorez atît de mult! Nici nu poţi să-ţi închipui cît de mult ai făcut pentru mine, bunul meu Saşa! La drept vorbind, îmi eşti acum fiinţa cea mai apropiată, cea mai dragă.

Vorbiră multă vreme; acum, după ce Nadia petrecuse o iarnă la Petersburg, i se părea că din felul de a fi, din vorbele, din zîmbetul şi din toată înfăţişarea lui Saşa, se desprindea ceva ce şi-a trăit traiul, ceva depăşit, perimat şi poate chiar înmormîntat.

— Poimîine plec pe Volga, spuse Saşa, şi apoi am să mă duc undeva să beau cumîs[1]. Vreau să fac o cură de cumîs. Mai vine cu mine şi un prieten cu nevastă-sa. E o femeie extraordinară; încerc mereu s-o abat de pe drumul ei, o îndemn să-şi facă şi ea studiile. Vreau să-şi schimbe şi ea viaţa.

După ce mai stătură o vreme de vorbă, plecară la gară, Saşa îi oferi ceai şi mere; cînd trenul porni şi el flutură, zîmbind, batista, Nadia îşi dete seama pînă şi după picioarele lui că-i foarte bolnav şi că nu mai are mult de trăit.

Sosi în oraşul ei la amiază. Îndreptîndu-se cu birja de la gară spre casă, străzile i se părură foarte largi, iar casele mici şi turtite; lume se vedea puţină; îl zări doar pe acordorul neamţ cu paltonul lui decolorat. Toate casele păreau prăfuite. Bunica, îmbătrînită şi mai mult, grasă şi urîtă ca şi înainte, o luă în braţe şi plînse îndelung, cu obrazul lipit de umărul ei, fără să se mai poată desprinde de ea. Nina Ivanovna îmbătrînise şi ea, se făcuse mai urîtă şi se sfrijise parcă,

---

[1] Lapte acru de iapă, considerat tonic (n.ed.).

dar era strînsă în corset ca și altădată, iar pe degetele ei străluceau tot atîtea briliante.

— Draga mea! spunea ea mereu, tremurînd din tot trupul. Draga mea!

Apoi se așezară și plînseră, fără să mai spună o vorbă. Era limpede că atît bunica, cît și mama, își dădeau seama că trecutul este pierdut pentru totdeauna, fără putință de întoarcere; nu se mai bucurau în societate nici de situația, nici de cinstea dinainte... nu mai aveau nici dreptul de a pofti musafiri... Așa se întîmplă cînd, în toiul unei vieți ușoare, lipsită de griji, poliția descinde deodată noaptea, face o percheziție și constată că stăpînul casei a făcut falsuri, a delapidat bani publici — adio pentru totdeauna viață ușoară, fără griji!

Nadia se urcă în camera ei și-și revăzu patul, ferestrele cu perdele albe ca zăpada, iar prin ferestre, grădina bătrînă, scăldată în soare, veselă, plină de freamăt. Pipăi masa, șezu o vreme pe scaun, se gîndi. La prînz mîncă bine și bău ceai cu caimac gustos, gras, ca altădată. Dar parcă îi lipsea ceva; odăile i se păreau pustii și tavanele prea joase. Seara se culcă, trase plapuma peste ea și, fără să știe de ce, i se păru caraghios să doarmă în patul acela cald și foarte moale.

Nina Ivanovna intră pentru cîteva clipe și se așeză, cum se așează cei vinovați, sfios, cu grijă.

— Ei, Nadia? întrebă ea după o tăcere. Ești mulțumită? Foarte mulțumită?

— Da, mamă, sînt mulțumită.

Nina Ivanovna se sculă și făcu semnul crucii spre Nadia și spre ferestre.

— Precum vezi, m-am făcut bisericoasă, spuse ea. Știi, acum studiez filozofia și cuget, cuget mereu... Multe lucruri sînt acum pentru mine limpezi ca lumina zilei. Cred că, înainte de toate, omul trebuie să-și vadă viața ca printr-o prismă.

— Spune, mamă, cum îi merge bunicii cu sănătatea?

— Binișor. Cînd ai plecat cu Sașa și ne-a sosit telegrama ta, cum a citit-o, bunica a leșinat; apoi a

zăcut trei zile, fără să se poată mişca. După aceea se tot ruga la dumnezeu şi plîngea. Acum e binişor.

Se sculă şi făcu cîţiva paşi prin odaie.

„Tic-toc... bătea paznicul toaca. Tic-toc, tic-toc..."

— Înainte de toate omul trebuie să-şi vadă viaţa ca printr-o prismă, reluă ea, cu alte cuvinte, trebuie ca, în conştiinţa omului, viaţa să se descompună în elementele ei cele mai simple, aşa cum se descompune lumina în cele şapte culori de bază, şi fiecare element trebuie studiat separat.

Nadia nu mai auzi ce spunea Nina Ivanovna şi nici n-o simţi cînd plecă ; adormi numaidecît.

Trecu luna mai şi veni iunie. Nadia se obişnuise cu casa. Bunica trebăluia ca şi înainte pe lîngă samovar, oftînd adînc ; Nina Ivanovna discuta seara filozofie şi îşi continua viaţa ei de parazită, fiind nevoită să se adreseze bunicii pentru fiecare copeică. În casă erau multe muşte şi tavanele păreau din ce în ce mai joase. Buna şi Nina Ivanovna nu ieşeau în oraş, de frică să nu-l întîlnească pe părintele Andrei sau pe Andrei Andreici. Nadia se plimba prin grădină şi pe străzi, se uita la case şi la gardurile cenuşii şi i se părea că în oraş totul îmbătrînise de mult, îşi trăise traiul şi aştepta sfîrşitul, sau poate începutul a ceva tînăr, proaspăt. O, de-ar veni cît mai curînd viaţa aceea nouă, luminoasă, în care vei putea privi cutezător soarta în faţă, cînd îţi vei putea spune că eşti pe drumul cel drept şi adevărat, cînd vei putea fi vesel, liber ! Şi, mai curînd sau mai tîrziu, o astfel de viaţă va veni. Da, va veni vremea cînd din casa bunicii — unde totul era orînduit în aşa fel încît patru servitori trăiau într-o singură odaie, la subsol, în murdărie — nu va rămîne nici urmă, cînd va fi uitată cu totul, cînd nimeni nu-şi va mai aduce aminte de ea. Pe Nadia o înveseleau ştrengarii din curtea vecină, care atunci cînd ea se plimba prin grădină, băteau în gard şi îi strigau rîzînd :

— Logodnica ! Uite logodnica !

Într-o zi sosi o scrisoare de la Saşa, tocmai din Saratov. Cu scrisul lui săltăreţ, parcă jucăuş, le spunea că excursia lui pe Volga fusese cît se poate de

reușită, dar că la Saratov se îmbolnăvise, își pierduse glasul și, de două săptămîni, se afla la spital. Nadia înțelese ce însemna aceasta și o presimțire, ce era mai mult certitudine, puse stăpînire pe ea. O mustra însă cugetul, recunoscînd că această presimțire, ca și gîndul la Sașa, n-o frămîntau așa cum s-ar fi întîmplat mai înainte. Era cuprinsă de dorința înfocată de a trăi, ardea de nerăbdare să plece la Petersburg, și prietenia ei cu Sașa îi apărea ca ceva aparținînd trecutului, ceva drag, dar foarte îndepărtat! Nu dormi toată noaptea, iar dimineața se așeză la fereastră, trăgînd cu urechea. Și într-adevăr, jos se auziră glasuri; îngrijorată, bunica întreba repede ceva. Apoi cineva începu să plîngă... Cînd Nadia coborî, bătrîna stătea într-un colț cu fața plînsă și rostea în șoaptă rugăciuni. Pe masă se afla o telegramă.

Nadia se plimbă mult timp prin odaie, ascultînd plînsul bunicii, apoi luă telegrama și o citi. Li se aducea la cunoștință că, în dimineața de ieri, încetase din viață la Saratov, răpus de ftizie, Alexandr Timofeici sau, mai simplu, Sașa.

Bunica și Nina Ivanovna se duseră la biserică să orînduiască un parastas, iar Nadia continuă să se plimbe prin odăi, muncită de gînduri. Își dădea limpede seama că viața ei „se schimbase", așa cum voise Sașa, că aici era acum stingheră și străină, de prisos, că nimic din tot ce o înconjura nu-i mai era de nici un folos, că toată viața de mai înainte se rupsese de ea și dispăruse, ca și cum ar fi ars și cenușa ei ar fi fost spulberată de vînt. Intră în odaia lui Sașa, unde rămase un timp nemișcată.

„Adio, Sașa dragă!" își spunea ea și în fața ei se așternea o viață nouă, cu zări nemărginite, și această viață, încă nelămurită, plină de taine, o ademenea, o chema.

Se urcă în odaia ei să-și facă bagajul, iar a doua zi dimineață își luă rămas bun și, veselă, bucuroasă, părăsi orașul, pentru totdeauna — credea ea.

LUCRĂRI CARE NU AU FOST INCLUSE DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE“

LA PRIETENI

POVESTIRE

De dimineață sosi o scrisoare:

„Dragă Mișa, ne-ai uitat cu totul, vino repede, vrem să te vedem. Te implorăm amîndouă în genunchi, vino astăzi, arată-ți ochii frumoși. Te așteptăm cu nerăbdare.

Ta și Va
Kuzminki, 7 iunie."

Scrisoarea venea din partea Tatianei Alexeevna Loseva, căreia acum zece, doisprezece ani, pe cînd Podgorin era găzduit la Kuzminki, toți îi spuneau prescurtat Ta. Dar cine era Va? Podgorin își aminti într-o fulgerare taifasurile lungi, hohotele vesele de rîs, idilele, plimbările în amurg și un buchet întreg de fete tinere care locuiau atunci la Kuzminki sau prin împrejurimi, apoi se desprinse deodată din amintiri un chip cuminte, vioi și inteligent, picat cu mici pistrui, deplin potriviți cu părul roșcat — asta era Varia sau Varvara Pavlovna, una din prietenele Tatianei. Terminase facultatea de medicină, ocupa un post de medic undeva dincolo de Tula, la o fabrică și acuma venise, se vede, în vizită la Kuzminki.

„Draga de Va! gîndi Podgorin, lăsîndu-se purtat de amintiri. Ce ființă minunată!"

Tatiana, Varia și el aveau aproape aceeași vîrstă; pe atunci Podgorin studia încă, în timp ce ele erau domnișoare mari, gata de măritiș, și-l priveau pe el

ca pe un băieţandru. Dar şi acum, deşi era avocat şi începea să încărunţească, ele îi spuneau tot Mişa, îl socoteau tot tînăr şi spuneau despre el că nu cunoaşte viaţa.

Podgorin le iubea foarte mult, dar poate mai mult le iubea în amintire decît în prezent. Viaţa lor de acum îi era prea puţin cunoscută, străină şi de neînţeles. I se părea străină şi această scrisorică în ton jucăuş, dar compusă fără îndoială timp îndelungat, cu multă încordare. Cînd Tania a scris-o, la spatele ei stătea desigur soţul, Serghei Sergheici... Moşia Kuzminki fusese dată de zestre abia cu şase ani înainte, dar acest Serghei Sergheici părăduise totul, şi de cîte ori trebuia să se plătească o rată la bancă sau procentele pentru vreo poliţă, Podgorin, ca jurist, era solicitat să dea sfaturi şi nu numai atît, dar de două ori i s-au cerut şi bani cu împrumut. Aproape sigur că şi acuma aveau nevoie de sfaturi sau bani.

Astăzi Kuzminki nu-l mai atrăgea ca altădată. Era prea mare tristeţe acolo. Nu mai răsunau hohote de rîs, nu mai era larmă, nu mai vedeai feţe vesele şi lipsite de griji, nici întîlniri plăcute sub clar de lună: zburase tinereţea; dar poate că toate acestea au farmec numai în amintiri... Afară de Ta şi Va se mai afla acolo şi Na, sora Tatianei, Nadejda, căreia în glumă şi în serios toţi i-o dădeau drept logodnică; fata crescuse sub ochii lui şi toţi socoteau că el o va lua în căsătorie. Intr-un timp se şi îndrăgostise de ea şi se pregătea să-i ceară mîna, dar iată că Nadejda împlinise douăzeci şi patru de ani şi el tot nu se hotărîse...

„Ce încurcate sînt toate astea, gîndi Podgorin, recitind nemulţumit scrisoarea. Să nu mă duc însă, nu se poate, au să se supere...“

Faptul că de atîta vreme nu-i mai vizitase pe Losevi îl apăsa ca o piatră pe conştiinţă. Mai umblă de colo pînă colo prin casă, se mai gîndi un timp, apoi îşi călcă pe inimă şi hotărî să se ducă pentru vreo trei zile, să-şi facă datoria şi să fie apoi liber şi liniştit cel puţin pînă la vara următoare. Pregătindu-se să

plece la gara Brest, spuse slujnicei că se va întoarce peste trei zile.

De la Moscova pînă la stația Kuzminki făceai două ore cu trenul, iar de la stație încă vreo douăzeci de minute cu trăsura. Coborînd pe peron, Podgorin zări numaidecît pădurea Tatianei și cele trei case înalte și subțiri, pe care Losev începuse să le clădească îndată după căsătorie, cînd se avîntase și în alte combinații și afaceri, apoi pe toate le lăsase baltă. Pe Losev îl ruinaseră și aceste case și diferitele întreprinderi gospodărești, și repetatele lui drumuri la Moscova, unde își lua gustarea la „Bazarul slav", prînzul la „Ermitaj" și termina ziua la „Malaia Bronnaia" sau la „Jivodeorka", la țigani (el numea asta „să se refacă"). Și lui Podgorin i se întîmpla să bea uneori prea mult, se ducea și la femei, fără să aleagă, dar toate acestea le făcea alene, fără să simtă nici o plăcere și-l cuprindea un fel de silă cînd, în prezența lui, alții petreceau cu patimă ; mai ales nu-i înțelegea pe aceia care la „Jivodeorka" se simțeau mai bine ca acasă, lîngă femei cinstite. Nu-i iubea pe acei oameni, i se părea că murdăria s-a prins de ei ca un scai. Nu-l iubea nici pe Losev și-l ținea drept un individ neinteresant, incapabil și leneș ; societatea lui îi era deseori neplăcută.

La ieșirea din pădure îl întîmpinară Serghei Sergheevici și Nadejda.

— Dragul meu, dar de ce m-ai uitat ? spunea Serghei Sergheici, sărutîndu-l de trei ori și ținîndu-l apoi de mijloc cu amîndouă mîinile. Nu ne mai iubești de loc, prietene.

Serghei Sergheici avea un chip cu trăsături mari, nasul gros și o barbă răruță, blondă ; părul și-l pieptăna într-o parte, ca negustorii, ca să-și dea o înfățișare cît mai simplă, mai pur rusească. Atunci cînd vorbea, sufla drept în fața interlocutorului, iar cînd tăcea, respira greu pe nas. Hrana prea îmbelșugată îi îngreuiase trupul său mare și ca să poată respira mai în voie, își scotea mereu pieptul în afară, ceea ce-i dădea un aer îngîmfat. Lîngă el, cumnată-sa, Nadejda, părea o făptură aeriană, vaporoasă. Era o

blondă palidă, înaltă şi subţire, cu doi ochi plini de bunătate şi căldură; Podgorin nu putuse niciodată să-şi dea seama dacă era frumoasă sau nu, poate fiindcă o cunoştea din copilărie şi se obişnuise cu înfăţişarea ei. In ziua aceea îşi pusese o rochie albă, care-i lăsa gîtul descoperit, şi acest gît lung, alb şi gol i-o înfăţişa sub un aspect nou şi nu prea plăcut.

— Vă aşteptăm şi eu şi soră-mea de dimineaţă, îi spuse Nadejda. La noi e şi Varia, vă aşteaptă şi ea.

Il luă de braţ şi începu să rîdă, fără pricină, scoţînd şi un strigăt uşor de bucurie, ca şi cînd ar fi încîntat-o un anume gînd. Lanurile, cu orzul în floare, neclintit în aerul calm, şi mai departe pădurea luminată de razele soarelui erau minunate, dar se părea că Nadejda îşi dăduse seama de asta abia atunci, mergînd alături de Podgorin.

— Am venit la voi pentru trei zile, spuse el. Iertaţi-mă, dar pînă acum nu mi-a fost cu putinţă să lipsesc din Moscova.

— Nu-i frumos, nu-i frumos, ne-ai uitat cu totul, spunea Serghei Sergheici, mustrîndu-l cu blîndeţe. *Jamais de ma vie!* [1] declamă el deodată, pocnind din degete.

Avea obiceiul să dea drumul pe neaşteptate la cîte o frază, o exclamaţie, fără nici o legătură cu ceea ce se vorbea, pocnind totodată din degete. Căuta mereu să imite pe cineva; dacă dădea ochii peste cap sau îşi arunca tinereşte părul pe spate, sau devenea patetic, însemna că în ajun se dusese la teatru, sau fusese poftit la o masă unde s-au ţinut discursuri. Acum el mergea ca un om suferind de gută, cu paşi mărunţi, fără să-şi îndoaie genunchii — maimuţărea pesemne şi acum pe cineva.

— Să vezi, Tania nu credea că o să vii, spuse Nadejda, eu însă şi Varia am avut presimţiri; nu ştiu cum şi de ce, am ştiut că o să vii cu trenul ăsta.

— *Jamais de ma vie!* repetă Serghei Sergheici.

In grădină, pe terasă, aşteptau doamnele. Cu zece ani în urmă, Podgorin, student sărac pe atunci, o

---

[1] Niciodată în viaţa mea! (fr.) (n.t.).

meditase pe Nadejda la matematică și istorie, pentru casă și masă ; Varia, studentă, învăța cu el latina. Tania, care era în acel timp o tînără fată frumoasă, ajunsă la vîrsta măritișului, nu se gîndea decît la dragoste, nu dorea decît dragoste și fericire, le dorea cu patimă, întruchipate într-un soț pe care-l aștepta zi și noapte. Tot astfel și acum, cînd avea peste treizeci de ani, și era tot atît de frumoasă și de ispititoare în rochia ei de casă largă, cu brațele albe și pline, ea nu se gîndea decît la soțul ei și la cele două fetițe ce le avea și după expresia chipului parcă ar fi vrut să dea a înțelege că deși stă de vorbă și surîde, ea este tot timpul preocupată să-și păzească dragostea și drepturile ce i le dă această dragoste, că în orice clipă ar fi gata să se repeadă la dușmanul presupus că uneltește să-i răpească soțul sau copiii. Tania iubea puternic și i se părea că este și ea iubită la fel, dar gelozia și teama pentru copii o chinuiau totuși și o împiedicau să fie fericită.

După întîlnirea zgomotoasă de pe terasă, toți, afară de Serghei Sergheici, se duseră în camera Tatianei. Prin storul lăsat, razele soarelui nu pătrundeau ; în penumbra odăii, toți trandafirii din buchetul mare din vas păreau de aceeași culoare. Lui Podgorin i se dădu fotoliul vechi de lîngă geam. Nadejda se așeză pe un scăunel la picioarele lui. El știa că după reproșurile calme, glumele și hohotele de rîs care-i aminteau atît de viu trecutul, va avea loc și o discuție neplăcută despre ipoteci și polițe — asta nu se putea ocoli, gîndi el, și ar fi poate mai nimerit să vorbim întîi de afaceri, să scap mai repede, și apoi în grădină, la aer...

— Ia spuneți-mi mai bine cum vă merg treburile, cercetă el. Ce mai e nou pe aici, la Kuzminki ? Totu-i în regulă în regatul Danemarcei ?

— Nu merg bine treburile la Kuzminki, răspunse Tatiana și oftă trist. Ba încă merg atît de prost, încît mi se pare că nici n-ar putea să meargă mai rău, spuse ea, plimbîndu-se nervoasă prin odaie. Moșia noastră se vinde, vînzarea a fost fixată la 7 august, peste tot s-au lipit publicații, și cumpărători vin mereu, umblă prin odăi și se uită... Oricine are dreptul să intre acum

în camera mea și să se uite. Din punct de vedere juridic, s-ar putea ca asta să fie drept, dar pe mine mă înjosește și mă jignește adînc. N-avem cu ce ne plăti datoriile și nu mai avem de la cine împrumuta bani. Într-un cuvînt, e îngrozitor, îngrozitor! Vă jur — urmă ea, oprindu-se în mijlocul camerei cu lacrimi în ochi și vocea începu să-i tremure — vă jur pe toți sfinții, pe fericirea copiilor mei, că fără Kuzminki eu nu pot trăi! Aici m-am născut, aici este cuibul meu și dacă-mi va fi luat, n-am să pot îndura, am să mă sting de supărare.

— Privești prea tragic lucrurile, spuse Podgorin. Totul se poate aranja. Soțul dumitale își va lua un serviciu, veți intra pe un alt făgaș și veți începe o viață nouă.

— Cum poți vorbi astfel! strigă Tatiana; înfuriată părea mai frumoasă și mai puternică și se zugrăvea clar pe fața și în toată făptura ei că era gata să se arunce asupra oricui ar fi încercat să-i ia soțul, copiii și cuibul. O viață nouă! Serghei se zbate destul, i s-a făgăduit un post de inspector undeva prin gubernia Ufa sau Perm și eu sînt gata să plec cu el oriunde, chiar și în Siberia, sînt gata să trăiesc acolo zece, douăzeci de ani, dar trebuie să știu că mai devreme sau mai tîrziu mă voi întoarce totuși la Kuzminki. Fără Kuzminki nu pot trăi. Nu pot și nici nu vreau. Nu vreau! țipă ea, bătînd din picior.

— Dumneata, Mișa, zise Varia, ca avocat cunoști toate portițele de scăpare, toate chițibușurile, dumneata trebuie să ne sfătuiești ce este de făcut.

Exista un singur răspuns logic și clar: „Nu se poate face nimic", dar Podgorin nu îndrăzni să le spună asta în față și bîlbîi nehotărît:

— Trebuie să mă gîndesc... Mă voi gîndi.

În el trăiau doi oameni. Ca avocat, era nevoit cîteodată să pledeze în procese ordinare; la tribunal și cu clienții se purta totdeauna „de sus", exprimîndu-și părerea fățiș și fără menajamente; de asemenea, cînd se încurca la vreun chef cu prietenii, era destul de grosolan, dar în viața lui intimă, personală, între persoane apropiate sau pe care le cunoștea de multă

vreme, vădea o deosebită delicatețe, era timid, simțitor și nu putea să spună nimănui în față un adevăr neplăcut. Era de ajuns apoi o singură lacrimă, sau o privire mai urîtă, o minciună sau chiar numai un gest urît, ca el să-și piardă cumpătul. Acum Nadejda stătea la picioarele lui, gîtul ei gol nu-i plăcea și asta-l supăra într-atît, că-i venea să lase tot și să plece acasă. Într-o zi, cu un an în urmă, întîlnise pe Sergheici la o femeie de pe Bronnaia și acum se simțea prost față de Tatiana, ca și cum el însuși ar fi contribuit la infidelitatea soțului ei. Mai mult ca orice, discuția despre vînzarea moșiei îl punea într-o mare încurcătură. Se obișnuise ca toate problemele delicate și neplăcute să le lase soluționate de judecători sau de curtea cu juri, sau, mai simplu, printr-un articol oarecare din lege, cînd însă problema i se punea lui direct spre soluționare, se pierdea cu firea.

— Mișa, ești prietenul nostru, noi toți te iubim ca pe unul de-ai noștri, continua Tatiana, și îți voi spune sincer: în dumneata ne punem toată nădejdea. Învață-ne, în numele domnului, ce să facem? Poate ar trebui să înaintăm o cerere pe undeva? Poate că nu-i prea tîrziu să trecem moșia pe numele Nadiei sau a Variei?... Ce să facem?

— Salvează-ne, Mișa, salvează-ne, spuse Varia, aprinzîndu-și o țigară. Te-am socotit întotdeauna mai deștept ca alții. N-ai trăit mult și încă n-ai suferit în viață, dar porți pe umeri un cap luminat... Ai să fii în stare s-o ajuți pe Tania, sînt sigură.

— Trebuie să mă gîndesc... Poate că-mi vine vreo idee.

Ieșiră să se plimbe prin grădină, apoi pe cîmp. La plimbare se ivi și Serghei Sergheici. Îl luă pe Podgorin de braț, căutînd să-l ducă mai înainte, pregătindu-se, se vede, să-i vorbească de greutățile lui. Să mergi lîngă Serghei Sergheici și să vorbești cu el era însă un adevărat chin. Îl săruta mereu pe Podgorin, și tot de cîte trei ori, îl lua la braț sau de talie și-i sufla drept în față; părea acoperit în întregime cu clei dulce, gata, gata să se lipească de el. Și mai ales expresia privirii, care vădea că are nevoie de Podgorin,

că-l va ruga îndată ceva, îi dădea acestuia fiori de neliniște, ca și cum l-ar fi țintit cineva cu un revolver.

Soarele asfințise și începea să se întunece. De-a lungul terasamentului de cale ferată se aprinseseră ici și colo lumini verzi și roșii. Varia se opri și, privind luminile, începu să recite:

Îngust este drumul ce-l vezi dinainte,
Cu poduri, cu stîlpi și cu șine.
Și-n marginea lui, ruseşti oseminte...[1]

— Cum vine mai departe? Vai, cum am uitat!...

Trudiți pe sub arșiți, prin ger, noi ne-am frînt
Grumazul mereu îndoit.

Varia recita cu o voce adîncă, melodioasă, plină de simțire; fața i se aprinsese de o roșeață vie, iar în ochi îi sclipeau lacrimi. Aceasta era Varia de altădată, studenta Varia; ascultînd-o, Podgorin se gîndea la trecut, își amintea că și el, pe cînd era student, știa pe de rost multe versuri frumoase și-i plăcea să le recite.

Spinarea-i gîrboavă, de tot povîrnită:
Năuc tace-ntr-una, plecat;

Dar mai departe, Varia nu mai ținea minte. Tăcu și zîmbi, un zîmbet slab și ofilit — iar de cînd nu mai recita, parcă și luminile roșii și verzi păliseră.

— Ei, am uitat!...

În schimb, Podgorin își aminti deodată — versurile acestea învățate în timpul studenției se păstraseră întîmplător într-un ungher al memoriei sale — și începu să recite cu vocea scăzută:

Căci multe-ndură poporul tău rus...
El totu-ndură — și-astă cale ferată,
El tot o-ndura, ce-i dă Domnul de sus!
El tot o să-ndure — și larg, luminat,
Cu pieptul lui, drum și-o croi.
Păcat doar...

---

[1] Din *Drumul de fier* de N. A. Nekrasov, *Opere alese*, vol. II, în romînește de Miron Radu Paraschivescu, Cartea Rusă, 1957 (n.ed.).

— Păcat doar, îl întrerupse Varia, amintindu-şi urmarea, păcat doar că-n veacul de-atunci, minunat, nici tu şi nici eu n-om trăi.

Şi începu să rîdă bătîndu-l cu palma pe umăr.

Întorşi acasă, se aşezară să cineze. Serghei Sergheici îşi băgă neglijent un colţ al şervetului în guler, imitînd şi acum pe cineva.

— Să bem, zise el, turnînd votcă în păhărelul lui şi al lui Podgorin. Noi, studenţii de altădată, ştiam să bem. Ştiam să şi vorbim frumos şi făceam şi treabă bună. Beau în sănătatea dumitale, prietene, iar dumneata bea în sănătatea unui bătrîn şi prostănac idealist şi doreşte-i să-şi păstreze pînă la moarte idealismul. Cocoaşa din spatele ghebosului, doar mormîntul o va îndrepta.

In tot timpul mesei, Tatiana privea drăgăstos spre soţul ei, îngrijorată ca el să nu mănînce şi să nu bea ceva care să-i facă rău. Avea credinţa că el a fost un răsfăţat al femeilor, că e obosit de viaţă — asta îi şi plăcea la el, dar în acelaşi timp o făcea să sufere. Varia şi Nadia erau şi ele atente cu Serghei şi-l priveau cu nelinişte, de parcă le-ar fi fost teamă ca el să nu le părăsească într-o zi. Văzîndu-l că dă pe gît şi al doilea păhărel, Varia se încruntă :

— Te otrăveşti, Serghei Sergheici, eşti o fire nervoasă, impresionabilă, şi poţi uşor deveni alcoolic. Tania, spune să se ia votca de pe masă.

Era adevărat, Serghei Sergheici avea succes la femei. Lor le plăcea statura lui trupeşă, trăsăturile mari ale feţei, ba şi lenea şi ghinioanele lui. Spuneau că are suflet bun, din care pricină devine cheltuitor ; că e idealist şi de aceea n-are simţ practic ; e cinstit, om cu suflet curat, nu ştie să se dea după oameni şi împrejurări şi de aceea nu agoniseşte nimic şi nu-şi poate găsi o ocupaţie sigură. Femeile aveau încredere în el, îl răsfăţau cu adoraţia lor, şi cu timpul el însuşi începuse să creadă că e un idealist lipsit de spirit practic, cu suflet cinstit şi curat, îşi închipuia că depăşeşte cu cel puţin un cap de om toate aceste femei din jurul lui, că le este mult superior.

— Dar de ce nu-mi lauzi fetițele ? întrebă Tatiana, privind cu dragoste pe cele două fiice ale ei, sănătoase, bine hrănite, ca doi pepenași, și umplîndu-le cu pilaf de orez farfuriile. Ia uită-te la ele ! Se spune că toate mamele își supraprețuiesc copiii, dar te asigur că eu sînt cu totul nepărtinitoare, da, fetele mele n-au pereche în lume. Mai ales cea mare.

Podgorin îi zîmbi și ei și fetelor, dar i se părea ciudat că o femeie ca ea, tînără, sănătoasă și deșteaptă, de fapt, un organism atît de puternic și de complex, își cheltuiește toată energia pentru o muncă atît de simplă și măruntă, pentru orînduirea acestui cuib care, drept vorbind, era bine orînduit și fără munca ei.

„Poate că așa trebuie — gîndi el — dar truda asta nu-i nici inteligentă, nici interesantă."

— N-avu timp să zică „pis", că Moș-Martin mi l-a și prins, declamă Serghei Sergheici, pocnind din degete.

Cina se sfîrși. Tatiana și Varia îl așezară pe Podgorin în salon, pe divan, și începură să discute din nou cu el, cu vocea scăzută, despre afaceri.

— Trebuie să-l salvăm pe Serghei Sergheici, spunea Varia. Pentru noi este o obligație morală. Recunoaștem că are scăderile lui, nu-i econom, nu strînge bani albi pentru zile negre, dar asta numai din pricină că e prea bun, prea darnic. Are un suflet de copil. Dă-i un milion și peste o lună n-o să mai aibă nimic, o să împartă totul altora.

— Adevărat, așa-i el, spuse Tania, și lacrimile începură să-i curgă pe obraji. Am suferit mult din pricina lui, dar trebuie să recunosc că e un om minunat.

Și parcă înțelese amîndouă, Tatiana și Varia nu se putură abține de la o mică răutate, înțepîndu-l cu un reproș pe Podgorin.

— Generația voastră, Mișa, e însă, cu totul altfel !

„Dar ce legătură au toate acestea cu generația mea ? gîndi Podgorin. Losev e mai mare decît mine numai cu vreo cinci ani, cel mult șase..."

— Grea mai e și viața asta, oftă Varia. Tot timpul te vezi amenințat de vreo pierdere. Ba vor să-ți ia

moșia, ba s-a îmbolnăvit cineva din cei apropiați și ți-e teamă să nu moară — te temi și tremuri zi de zi. Dar ce să facem, dragi prieteni. Trebuie să ne supunem orbește voinței celui de sus, să nu uităm că pe lumea aceasta nimic nu este întîmplător, totul are un rost, fie și îndepărtat. Dumneata, Mișa, ai trăit mai puțin, ai suferit mai puțin și, poate că vei rîde de mine, ei bine, rîzi, dar eu tot îți voi mărturisi: de cîte ori m-am aflat într-o situație mai grea, am avut momente de clarviziune, în urma lor s-a produs în sufletul meu o mare transformare și astăzi știu că nimic nu este întîmplător, că tot ce se petrece în viața noastră este necesar și are un scop.

Această Varia, cu părul încărunțit, încorsetată în rochia ei modernă cu mîneci bufante, Varia, care își răsucește țigara cu degetele ei lungi și subțiri, ușor cuprinse de tremur, Varia care lunecă încet spre misticism și vorbește monoton, fără vlagă — cît de puțin seamănă ea cu roșcovana, vesela, zgomotoasa și plină de curaj, studenta-Varia.

„Și unde s-a scufundat totul?“ se întreba el, ascultînd-o plictisit.

— Cîntă puțin, Va, o rugă apoi, ca să-i curme trăncăneala despre clarviziune. Pe vremuri cîntai foarte frumos.

— E, e... Mișa, ce-a fost, a fost, nu mai este.

— Atunci recită ceva din Nekrasov.

— Am uitat totul. Adineauri, nici nu știu cum s-a întîmplat de mi-am adus aminte.

Cu tot corsetul și mînecile bufante, înțelegeai că ea duce lipsă de bani, că la fabrica de dincolo de Tula trăia sărăcăcios, răbdînd poate și de foame. Se vedea bine că e istovită, munca grea și monotonă, amestecul ei necontenit în suferințele altora au surmenat-o, au îmbătrînit-o, și, privindu-i fața tristă și ofilită, Podgorin se gîndea că, vorbind drept, ea, Varia, ar trebui să fie ajutată, nu Kuzminki și Serghei Sergheici, pentru care se zbate ea atît!

Studiile superioare și faptul că devenise medic nu știrbiseră nimic din femeie. Ca și Tatianei, îi plăceau nunțile, nașterile și botezurile, discuțiile intermina-

bile despre copii, îi plăceau romanele de groază cu deznodămînt fericit, în ziare citea numai despre incendii, inundații și ceremonii solemne; dorea foarte mult ca Podgorin să ceară mîna Nadejdei și, dacă ar fi cerut-o, Varia ar fi lăcrimat de fericire.

Podgorin nu-și dădu seama dacă lucrurile s-au petrecut întîmplător sau au fost potrivite înadins de Varia, dar cînd rămase singur cu Nadejda, simpla bănuială că este observat și că de la el se așteaptă ceva, îl stingherea, se simțea lîngă Nadia ca și cum i-ar fi încuiat cineva împreună într-o cușcă.

— Haidem în grădină, propuse ea.

Se duseră în grădină: el nemulțumit și înciudat, neștiind ce să vorbească, iar ea fericită și mîndră de apropierea lui, bucurată și de gîndul că el va rămîne aici încă trei zile și plină poate de vise și speranțe. Nu-și dădea seama dacă Nadejda îl iubește sau nu, dar știa că s-a obișnuit cu el încă de mult, că îi este apropiată și mai vede și astăzi în el pe profesorul de altădată; în sufletul ei se producea același fenomen care răscolise odinioară și sufletul surorii sale, Tatiana; ca și ea, Nadejda se gîndea acum numai la dragoste, cum să se mărite mai repede, să aibă un soț, copii, să-și clădească un cuib al ei. Simțămîntul prieteniei, care la copii este foarte puternic, ea îl păstrase pînă acum și mai degrabă se putea crede că nici nu era îndrăgostită de el, ci de visele ei de dragoste și de ideea de a avea un soț și copii.

— Se face întuneric, zise el.

— Da. Acum luna răsare tîrziu.

Se plimbau în sus și în jos pe o singură alee, aceea de lîngă casă. Podgorin nu voia să înainteze spre capătul grădinii: pe acolo era întuneric și ar fi fost nevoit s-o ia pe Nadejda la braț, s-ar fi apropiat prea mult de ea. Pe terasă se mișcau umbre, lui i se părea mereu că Tatiana și Varia îl spionează.

— Vreau să mă sfătuiesc cu dumneata, îi spuse Nadejda, oprindu-se. Dacă Kuzminki se va vinde, atunci Serghei Sergheici își va lua un serviciu, iar viața noastră va trebui să se schimbe cu totul. Eu n-am să plec cu sora mea, ne vom despărți, nu vreau

să ajung o povară pentru familia ei. Trebuie să muncesc. Îmi voi găsi un post la Moscova, voi cîștiga bani, vreau să pot ajuta pe sora mea și pe soțul ei. Îmi poți fi de folos cu un sfat, nu-i așa ?

Fără să cunoască munca, era de mai-nainte însuflețită de ideea vieții independente a omului care muncește, își făcea planuri de viitor și toate acestea i se zugrăveau pe chip ; o viață în care ea va putea să muncească și să ajute pe alții i se părea minunată, plină de romantism. Podgorin îi vedea de aproape fața palidă cu sprîncenele întunecate și își amintea cît era de deșteaptă și capabilă, și cît de plăcut era să predai lecții unei eleve cu asemenea aptitudini. Nu, Nadejda nu era o domnișoară obișnuită, care vrea să se mărite, ci o fată inteligentă și plină de noblețe, de o bunătate rară, cu suflet bun și cald, din care, ca dintr-o ceară moale, se poate modela tot ce vrei ; fata aceasta, dacă va nimeri într-un mediu bun, va deveni o femeie minunată.

„Și de ce nu m-aș căsători cu ea ?“ își zise Podgorin, dar se sperie îndată de acest gînd și se îndreptă spre casă.

În salon cînta la pian Tatiana și muzica ei amintea viu zilele din trecut, cînd în acest salon se cînta și se dansa pînă noaptea tîrziu, cu geamurile deschise, în timp ce păsărelele din grădină și de pe malul rîului cîntau și ele. Podgorin se înveseli, începu să glumească, dansă cu Nadejda și cu Varia, apoi cîntă. Îl supăra o bătătură și ceru voie să-și pună papucii lui Serghei Sergheici și ciudat, dar cu papucii în picioare se simți deodată ca o rudă în mijlocul familiei („Ca un ginere...“ îi trecu prin gînd) și se înveseli și mai mult. Privindu-l, toți deveniră mai veseli, mai plini de viață, parcă întineriseră. O speranță lumina toate fețele : moșia Kuzminki este salvată ! Totul e atît de simplu de aranjat. Trebuie doar să găsești o portiță de ieșire, să cauți niței prin articole de legi, sau Nadia să se mărite cu Podgorin... Și probabil că totul merge spre asta. Nadia, cu obrajii aprinși, cu ochii înotînd în lacrimi, parcă așteptînd ceva neobișnuit, se învîrtea fericită în dans și rochia ei lungă și

albă se umfla, lăsînd să se vadă gleznele subțiri și frumoase în ciorapii de culoarea pielei... Varia, foarte mulțumită, luă pe Podgorin la braț și-i spuse cu glas scăzut și cu o expresie plină de importanță :

— Mișa, nu fugi de fericire. Ia-o pînă ți se dă singură în mînă ; pe urmă, ai să tot alergi după ea, dar va fi prea tîrziu, n-ai s-o mai poți ajunge.

Podgorin ar fi vrut să făgăduiască, să dea tuturor o speranță și chiar el însuși începea să creadă că moșia poate fi salvată, că totul se poate rezolva ușor.

„Și ai să fii regina lu-u-mii..." începu el să cînte, luîndu-și o poziție de cuceritor, cînd își aminti deodată că nu poate face nimic pentru acești oameni, absolut nimic, și amuți, de parcă s-ar fi simțit vinovat de ceva.

Rămase apoi toată seara tăcut, ghemuit într-un colț, strîngîndu-și sub el picioarele încălțate în papuci străini.

Privindu-l, au înțeles și ceilalți că nu se mai putea face nimic și au amuțit cu toții. Pianul a fost închis, fiecare și-a dat seama că e tîrziu și e timpul de culcare, iar Tatiana a stins lampa cea mare din salon.

Lui Podgorin i se pregătise patul tot în corpul de casă unde locuise ca student. Serghei Sergheici se oferi să-l conducă, ținînd deasupra capului o luminare, deși răsărise luna și era lumină. Mergeau pe aleea dintre tufele de liliac și pietrișul mărunt scîrțîia sub pași.

— N-avu timp să spună „pis", și Moș-Martin l-a și prins ! spuse Serghei Sergheici.

Lui Podgorin i se păru că a mai auzit fraza aceasta de o mie de ori. Doamne, cît s-a plictisit de ea ! Intrînd înăuntru Serghei Sergheici scoase din haina lui largă o sticlă și două pahărele mici și le puse pe masă.

— Coniac ! vesti el. Numărul zero-zero. Dincolo, cu Varia de față, nu se poate bea, ea începe imediat să predice împotriva alcoolismului, însă aici sîntem liberi. Coniacul e excelent.

Se așezară. Într-adevăr coniacul era bun.

— Hai să bem zdravăn astă-seară, urmă Serghei Sergheici, mușcînd dintr-o felie de lămîie. Sînt un

vechi chefliu și-mi place s-o fac latã din cînd în cînd. Găsesc că e necesar.

În fundul ochilor îi stăruia însă acea sticlire care-l trăda că are nevoie de ceva, că îndată îl va ruga ceva pe Podgorin.

— Să bem, sufletele, continuă el oftînd, că tare greu mai e. Pentru noi, oamenii de altădată, a venit sfîrșitul — gata, ne-am dus! Idealismul nu mai e la modă. Astăzi domnește rubla și, dacă vrei să nu fii dat la o parte din drum, trebuie să te prosternezi în fața rublei și să-i slujești ei. Dar eu nu pot. Prea mi-e scîrbă!

— La ce dată s-a fixat vînzarea? întrebă Podgorin ca să schimbe vorba.

— La 7 august. Dar să știi că eu nici gînd n-am să salvez Kuzminki. Datoriile sînt enorme, moșia nu aduce nici un venit, în fiecare an n-am decît pagube. Nu merită... Taniei desigur că-i pare rău, ea s-a născut aici, dar eu, ca să fiu sincer, mă simt chiar fericit. Eu nu sînt făcut pentru viața de țară. Mediul meu este orașul mare și zgomotos, elementul meu e lupta!

Sporovăia într-una, fără să pomenească despre ceea ce își pusese în gînd, dar îl urmărea atent pe Podgorin, ca și cum aștepta clipa potrivită. Deodată Podgorin îi văzu foarte de aproape ochii și-i simți în obraz răsuflarea.

— Dragul meu, salvează-mă! rosti el, respirînd greu. Dă-mi, te rog, două sute de ruble. Te implor!

Podgorin vroi să-i răspundă că el însuși este strîmtorat, chibzuind totodată că ar fi fost mult mai bine să dea acești bani unui om sărac sau chiar să-i piardă la cărți, dar se fîstîci tare și simțindu-se în cămăruța aceea cu o singură lumînare ca într-o capcană, nemaiavînd altă dorință decît să scape mai repede de răsuflarea lui Serghei Sergheici, de mîinile lui moi, care-l țineau de mijloc părînd că s-au și lipit acolo, începu să-și caute repede prin buzunare bloc-notes-ul în filele căruia își ținea bancnotele.

— Poftim, îngînă el, scoțînd o sută de ruble. Restul pe urmă. Mai mult n-am la mine. Vezi, nu sînt îi stare să refuz, urmă el enervat, începînd să se supere. Am

un caracter nesuferit, de femeie. Însă, te rog să-mi restitui acești bani, și eu sînt strîmtorat.

— Îți mulțumesc, îți mulțumesc, prietene!

— Și pentru dumnezeu, încetează să-ți mai închipui că ești un idealist. Ești tot atît de idealist cum sînt eu un curcan! Nu ești decît un om ușuratic și leneș, nimic altceva.

Serghei Sergheici oftă adînc și se așează pe divan.

— Dumneata, dragul meu, te-ai supărat, zise el, dar dacă ai ști cît îmi vine de greu. Trec printr-o perioadă îngrozitoare. Dragul meu, îți jur că nu de mine mi-e milă, nu! Mi-e milă de soția mea și de copii. Dacă n-ar fi copiii și soția, m-aș fi sinucis de mult.

Deodată umerii și capul începură să-i tremure și izbucni în plîns.

— Atîta mai lipsea, se răsti Podgorin, umblînd enervat prin cameră. Ei bine, ce pot să-i spun unui om care a făcut numai rău și apoi începe să plîngă? Lacrimile dumitale mă dezarmează, nu am curajul să-ți mai spun nimic. Dacă plîngi, înseamnă că ai dreptate.

— Eu am făcut numai rău? întrebă Serghei Sergheici, ridicînd privirea înlăcrimată spre Podgorin. Dragul meu, oare dumneata îmi spui asta? Eu am făcut numai rău? O, cît de puțin mă cunoști. Cît de puțin mă înțelegi!

— Bine. Să presupunem că nu te înțeleg, numai, te rog, nu mai plînge. E dezgustător.

— O, cît de puțin mă cunoști! repeta mereu Losev, cu totul sincer. Cît de puțin mă cunoști!...

— Uită-te în oglindă, continuă Podgorin. Nu mai ești un om tînăr, în curînd ai să treci pragul bătrîneții, e timpul în sfîrșit să chibzuiești, să-ți dai seama cît de cît cine ești și ce ești. Toată viața n-ai realizat nimic, cît e de lungă ziua ți-o petreci în vorbării copilărești și fără rost, cu schimonoseli și maimuțăreli; oare n-a început încă să ți se învîrtă capul de atîtea flecușteț, e cu putință să nu te fi plictisit de o astfel de viață? Tare greu îi vine omului cu dumneata. Îl plictisești pînă la amețeală.

Spunînd acestea, Podgorin ieși, trîntind ușa în urma lui. Poate pentru prima dată în viață fusese sincer, spunînd pe șleau ce credea.

După cîtva timp începu să-i pară rău că a fost atît de aspru. Ce folos să vorbești serios, sau să te certi cu un om care tot timpul minte, mănîncă și bea țeapăn, toacă bani străini și se crede totodată un idealist, un martir? În cazul de față, ai de-a face cu prostia omului, cu obiceiuri proaste și învechite ce i s-au înrădăcinat adînc în fire, ca o boală, devenind de nelecuit. În orice caz, revolta și învinuirile aspre erau față de acest om inutile și mai bine ar fi fost să-l ia în rîs; o ironie bine plasată ar fi dat mai bune roade decît zece predici.

„Dar cel mai bun lucru este să treci totul cu vederea — își zicea Podgorin — și mai ales să nu dai bani."

Ceva mai tîrziu nu se mai gîndea nici la Serghei Sergheici, nici la suta lui de ruble. Era o noapte calmă și luminoasă. Ori de cîte ori Podgorin privea spre cer, pe o noapte cu lună plină, i se părea că în tot universul nu stau treji decît el și luna, și tot restul lumii doarme; atunci nu se mai putea gîndi nici la oameni, nici la bani; încet, încet îl cuprindea o stare plăcută de amorțire, de pace, se simțea cu totul singur pe lumea aceasta și în tăcerea nopții pînă și zgomotul propriilor săi pași îl supăra, îl întrista.

Grădina era împrejmuită cu un zăplaz de piatră albă. În colțul din dreapta, spre cîmp, se ridica un turn construit de mult, din timpuri feudale. Partea de jos a turnului era din piatră, iar partea de sus din lemn, cu o platformă sub acoperișul conic, prelungit cu o săgeată în jurul căreia flutura un steag. Jos se deschideau în piatră două uși, astfel că din grădină se putea ieși prin turn în cîmp, iar spre platformă ducea o scară ce scîrțîia la fiecare pas. Sub scară fuseseră îngrămădite fotolii vechi, stricate; razele lunii, strecurate prin ușă, luminau acum oropsitele fotolii; cu picioarele lor putrede ridicate în sus păreau ființe vii pîndind pe cineva în noapte.

Podgorin urcă treptele pînă sus pe platformă și se așează. Dincolo de zidul turnului, chiar sub el, se căsca șanțul despărțitor, mărginit de un dîmb de pămînt, iar mai departe, se întindea cîmpia, vastă, scăldată de lumina lunii. Podgorin știa că drept înainte, la o distanță de vreo trei verste de casă, se afla pădurea și de acolo, de sus, i se și părea că vede în zare o dungă neagră. Prepelițele și cîrsteii țipau în întuneric și din cînd în cînd, se auzea dinspre pădure țipătul unui cuc, care nici el nu dormea.

Se auziră pași. Cineva mergea prin grădină, apropiindu-se de turn.

Un cîine începu să latre.

— Juk ! chemă în noapte un glas de femeie. Juk, înapoi !

Se auzi cum cineva intră în turn și peste o clipă se ivi pe dîmb un cîine negru, veche cunoștință a lui Podgorin. Cîinele rămase pe loc, privi în sus în direcția lui Podgorin și începu să dea prietenos din coadă. Apoi, din șanțul negru se ridică, asemenea unei fantasme, o siluetă albă, oprindu-se și ea pe dîmb. Era Nadejda.

— Ce vezi tu acolo ? îl întrebă pe cîine și privi și ea în sus.

Nu-l vedea pe Podgorin, dar poate simțise apropierea lui, deoarece zîmbea și fața ei palidă, luminată de lună, părea fericită. Umbra neagră a turnului care se prelungea pe pămînt pînă departe pe cîmp, silueta albă, nemișcată, cu surîsul fericit pe fața palidă, cîinele negru, umbrele lor, totul părea ireal, ca un vis...

— Este cineva acolo... șopti încet Nadejda.

Rămase pe loc, așteptînd ca el să coboare sau s-o cheme pe ea sus ; atunci se vor explica, însfîrșit, și vor fi doi fericiți în pacea acestei nopți vrăjite. Albă, palidă, subțire, atît de frumoasă sub poleiala lunii, ea aștepta o mîngîiere ; îndelungile ei vise de fericire și dragoste o istoviseră, nu mai era în stare să-și ascundă simțămintele ; întreaga ei ființă, lucirile ochilor și zîmbetul fericit încremenit pe față îi trădau taina gîndului. Podgorin însă se simțea stingherit, el se

ghemuia și mai mult pe locul său, neștiind ce ar trebui să facă, să-i vorbească Nadejdei și să transforme, ca de obicei, totul în glumă, sau mai bine să tacă. Îi era necaz pe sine cînd se gîndea că și aici, la moșie, pe o noapte cu lună, lîngă o fată frumoasă, îndrăgostită și visătoare, el rămînea tot atît de rece și nepăsător ca și pe Malaia Bronnaia — și de ce? Poate că și poezia clipei de față era pentru el ceva cunoscut, învechit, ca și proza vulgară de dincolo. Erau învechite și întîlnirile în nopțile cu lună, și siluetele albe, cu talia subțire, și umbrele tainice, și turnurile și moșiile, și „tipii" ca Serghei Sergheici, și aceia ca el însuși, cu plictiseala lui rece și veșnica nemulțumire și neștiință de a se adapta la viața reală și a lua de la aceasta tot ce poate să dea, cu setea lui chinuitoare de altceva, de ceva care nici nu putea să existe pe pămînt. Chiar și atunci, stînd acolo în turn, ar fi preferat bunăoară un foc frumos de artificii sau o procesiune sub clar de lună, sau Varia să recite din nou *Drumul de fier,* sau să vină o altă femeie, să stea ea pe dîmb în locul Nadejdei și să povestească ceva interesant, nou, care să nu aibă nimic comun cu dragostea, nici cu fericirea, sau dacă ar fi vorbit de dragoste, cuvintele ei să însemne o chemare spre o nouă formă de viață, superioară, mai înțeleaptă, o formă în ajunul căreia poate ne și aflăm, pe care o presimțim cîteodată...

— Nu-i nimeni, zise Nadejda.

Mai zăbovi cîteva clipe, apoi se depărtă încet, cu capul plecat, înspre pădure. Cîinele trecu fugind înainte și Podgorin mai putu să vadă încă mult timp pata albă.

„Ei, s-a isprăvit și cu asta..." își repeta în gînd Podgorin, întorcîndu-se spre camera lui.

Încerca să-și imagineze ce ar mai putea vorbi a doua zi cu Serghei Sergheici și cu Tatiana, cum se va comporta față de Nadejda mîine și poimîine — și simțea de pe acum o stînjenire, teamă și plictiseală. Cu ce să umple aceste trei zile lungi, pe care a făgăduit să le petreacă aici? Îi trecu prin minte trăncăneala despre clarviziune și fraza stereotipă a lui

Serghei Sergheici: „n-avu timp să spună «pis», că Moș-Martin mi l-a și prins", își zise că mîine, ca să-i facă pe plac Tatianei, va fi iarăși nevoit să zîmbească fetițelor ei dolofane, bine hrănite — și luă hotărîrea să plece.

La cinci și jumătate dimineața, pe terasa casei mari se ivi Serghei Sergheici, într-un halat de Buhara și fes cu ciucure. Fără să mai piardă o clipă, Podgorin ieși din casă și își luă rămas bun.

— Trebuie neapărat să fiu la Moscova la ora zece, spuse el, fără să-l privească. Am uitat cu desăvîrșire că sînt așteptat la notariat. Dă-mi voie să plec. Cînd se vor scula ceilalți, spune-le te rog că le cer iertare, că-mi pare foarte rău...

Fără să asculte ce-i răspundea Serghei Sergheici se grăbi să plece, aruncîndu-și mereu privirea spre ferestrele casei mari, cu teama ca nu cumva doamnele să se fi sculat și să-l cheme îndărăt. Îi era rușine de nervozitatea lui. Presimțea că a venit pentru ultima oară la Kuzminki — da, nu va mai veni aici niciodată — și, plecînd, se întoarse de cîteva ori către corpul de casă unde a trăit odinioară atîtea zile fericite, dar sufletul îi era rece și nu se simți de loc înduioșat.

Primul lucru pe care-l văzu sosind acasă fu bilețelul primit în ajun: „Dragă Mișa — citi el din nou — ne-ai uitat cu desăvîrșire, vino mai repede..." Își aminti deodată cum se învîrtea Nadejda dansînd, cum i se umfla rochia și i se vedeau gleznele în ciorapii de culoarea pielii...

Zece minute mai tîrziu, ședea la masa lui de lucru și nu se mai gîndea de loc la Kuzminki.

NOTE

LUCRĂRI INCLUSE DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE"

CASA CU MEZANIN
POVESTIREA UNUI PICTOR

Publicată pentru prima oară în revista *Russkaia mîsl*, 1896, Nr. 4, aprilie, sub semnătura lui Anton Cehov. Cu unele mici modificări, a fost apoi inclusă în culegerea de *Opere* din 1901, volumul IX. Publicăm textul din 1901.

Într-o scrisoare adresată E. M. Şavrovei (noiembrie 1895) Cehov comunică: „Scriu acum o povestire scurtă — *Logodnica mea*. Am avut şi eu odată o logodnică... O chema Missius. Am iubit-o foarte mult. Despre asta scriu acum." Povestirea a fost terminată şi trimisă la redacţia revistei în prima jumătate a lunii martie 1896, după cum rezultă din scrisoarea lui Cehov către V. A. Goltev, datată 17 martie.

Critica contemporană lui Cehov n-a reuşit să înţeleagă semnificaţia socială a temei din *Casa cu mezanin*. În consideraţiile tragice ale eroului — care e pictor — sînt totuşi exprimate clar micimea şi neînsemnătatea acelui „progres" infim, ai cărui adepţi erau liberalii mărginiţi, plini de sine, proveniţi din mediul funcţionarilor de zemstvă, ca de exemplu Lida Volcianinova. Prin gura eroului povestirii Cehov şi-a exprimat propriile sale idei şi căutări; ridicîndu-se mult deasupra nivelului liberalismului şi al narodnicismului liberal, cu tendinţa lor de a cîrpi găurile sociale, în loc de a sfărîma „lanţul cel greu" — Cehov, fiind însă destul de străin de marxism şi de mişcarea revoluţionară a clasei muncitoare din Rusia, nu cunoştea calea luptei adevărate pentru libertate. De aceea şi gîndurile pictorului din *Casa cu mezanin* poartă pecetea disperării şi a imposibilităţii de a găsi o soluţie. Totuşi, chiar şi această disperare, încordarea şi onestitatea căutărilor lui erau incomparabil mai valoroase şi mai rodnice în rezultate decît automulţumirea filistină a Lidei.

Criticii contemporani lui Cehov n-au văzut însă nimic din toate acestea. Cel mai liberal ziar al epocii, *Russkie vedomosti*, scria că eroul *Casei cu mezanin* este reprezentantul tipic al

„oamenilor mahmuri" din operele cehoviene, ale căror trăsături caracteristice sînt „plictiseala, lipsa de elan, incapacitatea de a crea, conştiinţa incapacităţii de a-şi continua activitatea obişnuită şi lipsa unui instinct social". (I-t., *Jurnalnîe novosti,* 1896, 29 aprilie, Nr. 117).

Un alt ziar, *Birjevîe vedomosti,* presupune că personajul principal al *Casei cu mezanin* e un tip negativ, în timp ce Lida Volcianinova reprezintă „acea parte a societăţii ruseşti care munceşte deocamdată în locuri izolate, departe de marile centre populate, luptînd continuu cu greutăţi de neînvins".

După părerea ziarului, povestirea redă „în proporţii microscopice toată societatea din Rusia, scindată chipurile în două: de o parte — total cvietism[1], iar de altă parte — forţe tinere care-şi consacră timpul şi resursele pentru slujirea «aproapelui»." (M. Poltavski, *Literaturnîe zametki,* 1896, 25 aprilie, Nr. 113).

Numai un ziar burghez, al cărui nivel ideologic nu depăşea cu nimic pe cel al Lidei Volcianinova, a putut să vadă în tristeţea şi în năzuinţele eroului spre o rezolvare radicală a „blestematelor probleme" sociale, o dovadă de „cvietism" şi să caracterizeze activitatea filantropică a Lidei Volcianinova drept „slujire" înaltă.

Chiar şi acei cititori contemporani care preţuiau în cea mai mare măsură opera lui Cehov n-au relevat însemnătatea ideologică, socială a acestei povestiri. Găsim astfel într-o scrisoare adresată lui Anton Pavlovici de către o cititoare următoarele rînduri: „Am citit zilele acestea în *Russkaia mîsl* ultima dumneavoastră povestire. Am găsit în ea atîta farmec, sensibilitate şi fineţe poetică, atîtea trăsături asemănătoare cu Turgheniev, încît am simţit dorinţa de a exprima autorului mulţumirile mele pentru încîntarea ce mi-a prilejuit." (A. A. Andreeva, 24 aprilie, 1896.)

Elogiile de acest soi constituie o mărturie că autorii lor n-au înţeles însemnătatea *Casei cu mezanin,* povestire care prin conţinutul ei ideologic poate fi considerată drept una dintre cele mai profunde opere din literatura rusă.

VIAŢA MEA

POVESTIREA UNUI PROVINCIAL

Publicată pentru prima oară în *Ejemesiacinîe literaturnîe prilojenia* la rev. *Niva,* 1896, Nr. 10 — octombrie (aprobat de cenzură la 8 oct.); Nr. 11, noiembrie (aprobat de cenzură la 6 noiembrie); Nr. 12, decembrie (aprobat de cenzură la 10 decembrie), fără subtitlu. In subtitlu se menţionează: nuvelă de Anton Cehov. Această nuvelă, cu subtitlul adăugat, cu numeroase modificări şi subîmpărţită în capitole, a fost inclusă în cartea lui Cehov *Nuvele,* cuprinzînd: 1. *Mujicii,* 2. *Viaţa mea*

[1] Atitudine mistico-contemplativă, pasivă faţă de viaţa din jur (n. ed.).

(edit. A. S. Suvorin, Sankt-Petersburg, 1897) şi a apărut ulterior fără modificări în ediţiile următoare. De la a 4-a ediţie nuvelele apar sub titlul *Mujicii şi Viaţa mea* (ultima ediţie este a şaptea, S. Ptsb., 1899). Cu noi modificări şi abrevieri, ambele au intrat în culegerea de *Opere* din 1901, vol. IX. Publicăm textul din 1901.

La Arhiva centrală de stat pentru literatură s-au păstrat şpalturile coloanelor 481—524 din numărul apărut în noiembrie al suplimentului *Ejemesiacinîe literaturnîe prilojenia* la rev. *Niva,* 1896; cap. VI—XI ale povestirii, cu corecturile lui Cehov, cuprind şi pasajele tăiate de cenzură.

Aproape toate corecturile făcute de Cehov pe aceste şpalturi au fost menţionate, atît în textele diferitelor ediţii ale nuvelei, cît şi în culegerea de *Opere.*

La pregătirea nuvelei pentru editarea ei separată, Cehov a împărţit cap. X, XII şi XV în cîte două părţi fiecare, astfel că în loc de 17 capitole apar 20; concomitent s-a modificat şi numărul curent al capitolelor, începînd cu cap. XI (capitolele corespunzătoare din revistă şi carte sînt următoarele: cap.1—IX coincid; X=X şi XI; XI=XII; XII=XIII şi XIV; XIII=XV; XIV=XVI; XV=XVII şi XVIII; XVI=XIX; XVII=XX).

Corectura textului a constat în modificarea şi schimbarea locului unor cuvinte şi fraze, în unele abrevieri şi completări.

După cum rezultă din scrisoarea din 25 martie adresată lui Cehov de A. Lugovoi, directorul revistei *Niva,* Cehov a început nuvela în luna aprilie. La 10 aprilie el comunică lui I. I. Potapenko: „Scriu un roman pentru *Niva*"; la 27 aprilie îi scrie lui Lugovoi: „Vă fac cunoscut că nuvela pe care o scriu pentru *Niva* se apropie de sfîrşitul celei de a doua coli. Cred că nuvela se va intitula *Insurătoarea mea,* dar încă nu pot spune nimic precis; subiectul e inspirat din viaţa intelectualilor provinciali."

Nuvela a fost terminată la 29 iulie 1896 (vezi scrisoarea lui Cehov adresată la această dată fratelui său, Alexandr Pavlovici). La 10 august manuscrisul a fost trimis la redacţie. „Ultimul capitol, scrie Cehov în aceeaşi zi lui Lugovoi, a ieşit oarecum ciuntit; în corectură voi mai lucra la el şi voi mai adăuga şi ceva dulcegării. Finalul îl definitivez întotdeauna în corectură."

Nuvela a fost dată imediat la cules; la 1 septembrie, Lugovoi i-a trimis lui Cehov primele cinci coli de corecturi.

La întrebările telegrafice ale lui Lugovoi în privinţa titlului, la 13 septembrie, Cehov îi răspunde: „V-am trimis corecturile efectuate la primele patru coli. V-am comunicat totodată telegrafic titlul nuvelei: *Viaţa mea.* Dar acest titlu mi se pare oribil, mai ales cuvîntul «a mea». N-ar fi mai bine *Deceniul al zecilea?* Pentru prima dată în viaţă întîmpin atîtea greutăţi cu alegerea unui titlu." In cele din urmă, Cehov a lăsat primul titlu ales.

La 9 octombrie, Lugovoi îi comunică lui Cehov care se afla atunci la Petersburg modificările făcute de cenzură. „...am primit ieri de la cenzură şpalturile nuvelei dumneavoastră cu ex-

cluderile de text făcute de cenzură. Vă trimit o copie cu rîndurile tăiate. Restul a fost admis în întregime. Cred că aceste tăieturi se pot admite."

Ultimele pagini, însă, au întîmpinat greutăţi mari cu cenzura. La 21 octombrie, Cehov îi scrie lui Lugovoi: „...vă restitui sfîrşitul corecturii. Cuvîntul «popi» l-am înlocuit cu «trîntori», încît sper că cenzura nu va mai scoate nimic şi totul va trece cu bine. (Este vorba de cuvintele lui Polozniev în discuţia avută cu tatăl său.) La 31 octombrie, Lugovoi îi comunică lui Cehov: „Vă trimit corectura sfîrşitului nuvelei, unde am notat cu creionul albastru părţile scoase de cenzură. Mîine mă voi duce acolo să vorbesc cu cenzorul şi sper că voi reuşi să introduc barem acele rînduri pe care vi le-am notat cu creionul roşu. Va fi restabilită astfel cel puţin legătura exterioară a textului. Voi încerca totuşi să se revină în întregime asupra excluderilor făcute, dar nu ştiu dacă voi reuşi. De ce oare «bogăţia minciunii» nu este cenzurabilă iar «fericirea minciunii», da? Asta nu o pot înţelege de loc. Nu aţi putea să-l întrebaţi pe Redka dacă ştie care e diferenţa? Pentru orice eventualitate, ar fi bine să-mi trimiteţi o variantă a rîndurilor excluse, a acelora pe care le consideraţi esenţiale pentru fondul povestirii."

Dintre şpalturile cu intervenţiile cenzurii şi cu însemnările adăugate de Cehov, trimise de Lugovoi la Institutul de literatură (Casa Puşkin) al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. din Leningrad, s-a păstrat şpaltul al cincilea care a făcut parte din capitolul XVI din textul publicat în revistă, respectiv capitolul XIX din textul definitiv. Textul acestei coloane este următorul (ştersăturile făcute de cenzură sînt scrise cursiv iar cele făcute de Lugovoi — distanţat):

„— Nu ştiu. Eu te iubesc, îmi este nespus de milă de dumneata — iată de ce am venit. Eu te mai iubesc încă, dar sora mea a rupt pentru totdeauna orice relaţii cu dumneata. *Ea nu-ţi iartă şi nu va putea niciodată să-ţi ierte.* Seara vine pe la noi Karpovna, dădaca, o bătrînă neroadă. Ea o tot sperie pe sora mea şi vrea să-i bage în cap că sfîrşitul i se apropie şi mereu pomeneşte de moarte cu aluzii foarte străvezii. *Dar chiar în aceste clipe, cînd ea e încredinţată că va muri curînd-curînd, tot nu te iartă şi pînă şi numele dumitale îi stîrneşte dezgust pentru viaţă.* E îngrozitor. Nu-ţi dai oare seama că e îngrozitor?

— A cui e vina? strigă el. A ta, nemernicule!

— Fie! Să admitem că eu sînt vinovată de tot ce s-a întîmplat, am răspuns, dar de ce oare viaţa dumitale este *atît de tristă şi de mediocră, de ce în toate casele acestea pe care le tot construieşti de treizeci de ani, nu există un singur om de la care să fi putut...*"

La propunerea lui Lugovoi, Cehov îi răspunde (scrisoarea din 7 noiembrie): „...las totul la aprecierea dumneavoastră. Publicaţi aşa cum aţi notat cu creionul albastru."

La 8 noiembrie 1896, Cehov îi scrie lui Suvorin: „Ce a făcut cenzura din nuvela mea! E îngrozitor! Sfîrşitul s-a transformat într-un adevărat deşert."

Nuvela a apărut într-o ediţie separată în august 1897, în aceeaşi carte cu *Mujicii.*

Din relatările scriitorului S. T. Semionov *(Puti,* 1913, Nr. 2, februarie — *Despre întîlnirile cu A. P. Cehov,* pag. 38) rezultă că L. N. Tolstoi „considera că în crearea eroului său, lui Anton Pavlovici i-a servit drept model figura bine cunoscută a prinţului Viazemski, care, datorită vieţii lui simple, a iscat la timpul său mult zgomot în presă". M. P. Cehov *(Anton Cehov şi subiectele lui,* pp. 17—18) afirmă că în personajele Karpovna şi Prokofi, Cehov reprezintă pe mătuşa sa din partea mamei, Feodosia Iakovlevna şi pe măcelarul Prokofi, de la care aceasta închiriase o cameră.

La început critica a ignorat cu desăvîrşire nuvela lui Cehov, păstrînd o tăcere desăvîrşită. Doar mult mai tîrziu, după ce nuvela a apărut într-o carte, s-au publicat *Note critice* asupra ei, semnate de A. B. (Bogdanovici) în *Mir bojii* (1897, Nr. 12) şi articolul lui S. Abramov *Viaţa noastră în operele lui Cehov, (Knijki Nedeli,* 1898, iunie).

Bogdanovici era de părere că nuvela *„Viaţa mea* nu reprezintă un tablou complet, ci numai o serie de crîmpeie răzleţe, prezentate splendid", că, „în general", nuvela „prezintă interes doar ca o încercare de a rezolva într-o formă artistică una din cele mai arzătoare probleme". Care anume problemă, criticul nu spune, precizează totuşi că „încercarea" scriitorului este „nereuşită".

Critica lui Abramov este, în schimb, foarte favorabilă. *„Mujicii* — scrie el — îmi pare o adevărată capodoperă, dar *Viaţa mea* depăşeşte incontestabil chiar şi *Mujicii,* deşi, poate, impresionează mai mult, pentru că în ea este vorba de noi, de oamenii culţi, din rîndul cărora facem parte. Nuvela este intitulată *Viaţa mea* — continuă Abramov — şi nici că s-ar putea alege un titlu mai bun. Intr-adevăr, după citirea nuvelei, te vezi nevoit să spui: «da, asta este într-adevăr viaţa mea!» Cehov parcă a ales intenţionat pentru eroul său o soartă neobişnuită, urmărind prin aceasta ca ea să nu se asemene cu soarta nici unuia dintre cititori. Totuşi, aşa cred, cu greu se va găsi un cititor care, citind nuvela, să nu vadă în ea oglindirea propriei sale vieţi. Aceasta se datoreşte faptului că în povestire este prezentată întocmai viaţa societăţii noastre, viaţă saturată de tot felul de fleacuri, care, cine ştie de ce şi pentru ce, ne otrăvesc zilele şi din cauza cărora suferim cu toţii; şi, trebuie să recunoaştem, toate aceste fleacuri din viaţa noastră sînt descrise de Cehov atît de necruţător şi de veridic, încît, citind nuvela, te cuprinde pur şi simplu disperarea. Totul în această viaţă e atît de meschin, lipsit de orice sens, încît omul nevoit să o trăiască se transformă el însuşi într-un non-sens ambulant. E îngrozitor, dar adevărat." Insă, criticul consideră că scriitorii din categoria lui Cehov „care dezvăluie fără milă fondul real

al fenomenelor vieţii" nu împing spre deznădejde şi pesimism, ci, dimpotrivă, „ne învaţă să luăm o atitudine conştientă faţă de aceste fenomene, ne determină să ne formăm o concepţie clară asupra vieţii, din care derivă şi comportarea noastră morală. Tocmai această trezire a conştiinţei noastre, această ridicare a noastră deasupra nivelului de inconştienţă al vieţii animale, constituie marele merit al acestor scriitori, care nu se tem să critice tot ce este de criticat în viaţa omenească."

MUJICII

Publicată pentru prima oară în revista *Russkaia mîsl,* Nr. 4, aprilie 1897, sub semnătura lui Anton Cehov. Cu unele modificări şi adăugiri la capitolul IX, apare într-o ediţie separată sub îngrijirea lui A. S. Suvorin, Sankt-Petersburg, 1897. Fără alte modificări, este inclusă în cartea lui Cehov *Nuvele:* 1. *Mujicii,* 2. *Viaţa mea,* ediţia A. S. Suvorin, Sankt-Petersburg, 1897 şi apare apoi şi în celelalte ediţii; începînd cu ediţia a 4-a cartea se editează sub titlul *Mujicii şi Viaţa mea* (ultima ediţie este ediţia a 7-a, Sankt-Petersburg, 1899). Cu corecturi de punctuaţie şi cu mici modificări, apare în culegerea de *Opere* din 1901, vol. IX. Publicăm textul din 1901.

Numărul din aprilie al revistei *Russkaia mîsl* (1897) fiind gata tipărit, a fost înaintat la 2 aprilie cenzorului Serghei Sokolov. În aceeaşi zi, Sokolov a trimis Comitetului cenzurii din Moscova „raportul" său în care comunică:

„În prima jumătate a numărului din aprilie al rev. *Russkaia mîsl,* deosebit de interesantă, din punct de vedere cenzorial, este nuvela lui A. P. Cehov *Mujicii.* În această nuvelă autorul foloseşte culori mult prea întunecate pentru a zugrăvi viaţa ţăranilor. În timpul verii, aceştia muncesc fără răgaz, de dimineaţă pînă seara, împreună cu familiile lor şi, cu toate acestea, nu izbutesc să-şi agonisească pîine nici pentru o jumătate din an. Din această cauză se hrănesc foarte prost, totuşi cea mai mare parte sînt beţivi. Nu precupeţesc nimic cînd e vorba de băutură, nici chiar hainele. Cînd se îmbată, se poartă brutal cu soţiile lor, le schingiuiesc, considerînd că au dreptul să se poarte astfel. Neajutoraţi şi obijduiţi, ei se plîng mai ales de birurile care apasă din ce în ce mai greu traiul familiilor. Care sînt cauzele acestei situaţii grele a ţăranilor sau, mai curînd, a familiilor ţărăneşti? Cauza principală este totala lor lipsă de cultură. După părerea autorului, majoritatea ţăranilor nu cred în dumnezeu, religia e pentru ei o vorbă goală. Ţăranii aspiră spre lumină şi cunoştinţe, dar nu le pot afla singuri, deoarece foarte puţini ştiu carte. Majoritatea însă, susţine autorul, habar nu au nici ce înseamnă a şti carte. Ţăranii sînt «grosolani, murdari, necinstiţi, beţivi şi trăiesc duşmănindu-se, în veşnică ceartă... Cine ţine cîrciumă şi îmbată poporul? Mujicul. Cine cheltuieşte şi bea banii obştei? Mujicul. Cine, pentru o sticlă

de votcă, depune mărturie falsă la judecată? Mujicul.» etc. Justificarea acestor păcate o constituie munca grea a țăranului, recoltele proaste și lipsa de ajutoare. Țăranului i se impun doar biruri și nu e mai bine privit decît un vagabond. Și poate fi vorba oare de un ajutor de la acei oameni hrăpăreți... (cum sînt slujbașii, cum sînt popii care la sfîrșitul postului strîng de la țăranii neveniți la împărtășanie cîte 15 copeici) lacomi de bani, depravați, și leneși, slujbașii vin prin sate numai pentru a jigni, a jefui și a-i băga pe toți în sperieți. Din nuvela lui Cehov rezultă că țăranii duc un trai nenorocit și beau pînă își pierd mințile. Dar mai înainte, «cu cincisprezece, douăzeci de ani...» fiecare țăran «avea o înfățișare de parcă păstra în sufletul lui o taină, parcă știa și aștepta ceva ; pe atunci țăranii vorbeau despre acte cu pecete de aur, despre împărțiri de pămînturi noi, despre comori, rosteau vorbe cu tîlc, greu de priceput...» Acum, însă, țăranii nu pot vorbi decît de mizerie. In momentul de față, situația lor e mai grea decît pe timpul robiei. Pe atunci ei cel puțin mîncau pe săturate. Acum însă, sînt tot timpul jefuiți și bătuți cu biciul."

Datorită acestui raport, la 3 aprilie 1897 s-a dat hotărîrea Nr. 2770 a Comitetului cenzurii din Moscova, cu următorul conținut: „Se va scoate pag. 193 din lucrarea lui Cehov, iar în cazul cînd el nu va fi de acord, să fie arestat".

Conform hotărîrii Comitetului cenzurii, din numărul pe aprilie al revistei *Russkaia mîsl* au fost extrase pagina 193 și pagina 194 de pe verso-ul foii și înlocuite cu altă foaie din al cărei text erau îndepărtate pasajele interzise de cenzură.

Adăugirea făcută de Cehov la textul publicat în ediție separată (cap. IX, începînd cu cuvintele: „Își aminti cum îl duceau pe Nikolai" și terminînd cu „și, mergînd, se întorcea mereu să privească spre sat" cuprindea din nou pasajele înlăturate de cenzură.

Comparînd textul adăugat cu citatele cenzorului Sokolov, menționate în „raportul" său, vedem că, reconstituind pasajul interzis de cenzură, Cehov l-a modificat parțial.

Nu există date care să precizeze cînd a început să scrie Cehov această nuvelă. Se știe doar că ea a fost terminată la începutul lui martie 1891. La 1 martie al acelui an, Cehov îi scrie lui A. S. Suvorin: „Am ghinion. Am scris o nuvelă din viața mujicilor, dar mi se spune că ea nu corespunde cerințelor cenzurii și că voi fi nevoit s-o reduc la jumătate." La 24 ianuarie 1900, Cehov îi scrie lui F. D. Batiușkov (referitor la faptul că acesta i-a transmis rugămintea lui D. Roche, traducătorul în limba franceză al operelor lui Cehov) : „Roche mă roagă să-i trimit pasajele tăiate de cenzură din *Mujicii*. Dar asemenea pasaje nu există. Există un capitol care n-a apărut nici în revistă, nici în carte ; este vorba în el despre părerile mujicilor despre religie și autorități. Dar nu văd utilitatea trimiterii acestui capitol la Paris, după cum consider nepotrivit ca *Mujicii* să se traducă în limba franceză."

Capitolul menționat de Cehov în această scrisoare nu ne-a parvenit.

La Arhiva centrală de stat pentru literatură se află manuscrisul ciornă al autorului, cuprinzînd continuarea neterminată a nuvelei *Mujicii* (cap. X şi XI) şi numeroase adnotări pe foi volante, folosite de autor doar parţial. In aceste fragmente se conturează viaţa de mai tîrziu a cîtorva personaje din *Mujicii* (Olga, fiica ei, Saşa, Kiriak) la Moscova. Afară de aceasta, unele din ele, abia schiţate în *Mujicii,* capătă o anumită amploare (sora Olgăi, prostituata Klavdia Abramovna, lacheul Makaricev...). Probabil că Cehov vroia să scrie o nuvelă mai mare, în care paralel cu viaţa de la ţară să descrie şi viaţa ţăranilor plecaţi din sate în capitală, cu „Lisabonele" ei, prostituţia, locuinţele mizere etc. Acest plan a rămas însă nerealizat.

St. En. (în articolul despre Cehov, intitulat *Omul din restaurant,* apărut în *Rannee utro,* 1914, Nr. 151, 2 iulie) povesteşte despre fostul lacheu al „Hotelului Mare" din Moscova, S. I. Bîcikov, care-l servea pe Cehov cînd acesta trăgea la acest hotel. S-ar putea ca Cehov să fi luat cîteva din trăsăturile acestuia pentru a-l crea pe Cikildeev.

V. Ladîjenski (din *Amintirile mele despre A. P. Cehov* în culegerea *Despre Cehov,* M., 1910, pag. 141, iniţial *Mir bojii.* 1905, Nr. 4), povestind despre sfinţirea şcolii din Melihovo, al cărei curator era Cehov, spune: „El [Cehov] mi-a atras atenţia asupra unui ţăran localnic care îi servise drept model pentru starostele din *Mujicii,* subliniind felul lui deosebit de colorat de a vorbi.

Traducerea nuvelei în limba franceză, făcută de D. Roche, a fost publicată pentru prima oară în revista bilunară *Quinzaine,* în septembrie 1897. In anul 1901, această nuvelă apare la Paris într-o ediţie separată, cu un desen executat la cererea lui Roche de I. E. Repin. Originalul desenului a fost predat de Repin lui Cehov personal, care la 10 aprilie 1901 l-a trimis la biblioteca din Taganrog.

La apariţie *Mujicii* a produs o impresie covîrşitoare.

Doctorul P. G. Rozanov, care-l cunoştea pe Cehov din anul 1884, cînd acesta practica medicina la Zvenigorod, îi scrie următoarele într-o scrisoare datată 5 mai 1897: „Mulţumesc, mulţumesc foarte mult pentru *Mujicii.* Nu caut să vă dau sfaturi, dar vă spun sincer, cu sufletul deschis, că dacă vă veţi arunca mai des privirea în mediul pe care l-aţi atins acum, nouă ne-aţi fi şi mai drag *(nouă* — adică cititorilor)."

Scriitorul A. Lugovoi (A. A. Tihonov) îi scrie lui Cehov (10 mai 1897): „Vă mulţumesc că ne-aţi trimis *Mujicii.* Tot ce-i acolo, ca, de altfel, tot ce scrieţi dumneavoastră, e minunat din punct de vedere artistic şi îngrozitor ca realitate — dracu s-o ia! Dacă am putea măcar să ne consolăm cu gîndul că numai la noi e astfel şi la alte popoare e mai bine, dar nu! peste tot dai de aceeaşi beznă. Ţăranii noştri sînt totuşi mai buni decît ai lui Zola."

A. I. Iujin-Sumbatov, artist la Teatrul Mic şi dramaturg, a fost deosebit de entuziasmat de nuvela lui Cehov (scrisoarea din mai 1897):

„Tu, desigur, nici nu-ţi închipui ce mi-ai dăruit prin *Mujicii* tăi. Nu sînt narodnic, nici în sensul vechi, nici în cel nou al cuvîntului. Din punct de vedere al «convingerilor» mă mărginesc, sincer vorbind, la părerea că poporul trebuie ajutat să înveţe cum să iasă din cumplita lui mizerie... Dar *Mujicii* tăi este cea mai măreaţă operă care a fost creată în ultimii ani în lumea întreagă, cel puţin pentru noi, ruşii. In *Mujicii* talentul tău a atins o culme... Peste tot, se simte inegalabilul tragism al adevărului, forţa nestăvilită a unui crochiu covîrşitor, shakespearian — parcă n-ai fi scriitor ci natura însăşi. Înţelegi oare ce vreau să spun prin asta? Eu simt în *Mujicii* ce vreme e într-o zi sau alta a acţiunii, ştiu unde e soarele, cum coboară malul rîpei spre rîu. *Văd* toate acestea fără ca ele să fie descrise, iar fracul lacheului înapoiat «în popor» îl văd cu toate cusăturile lui, aşa cum văd şi prăbuşirea inevitabilă a visurilor lui luminoase (ale lui Cikildeev) şi a speranţelor în reîntoarcerea la «Bazarul slav». Eu nu plîng niciodată, dar după pagina cînd fostul lacheu îşi îmbracă şi apoi îşi ascunde din nou fracul, multă, multă vreme n-am mai putut citi."

Vl. I. Nemirovici-Dancenko îi comunica lui Cehov în scrisoarea lui (primele zile ale lunii mai, 1897) : „Am citit cu mare încordare *Mujicii*. Judecînd după ceea ce se vorbeşte, de multă vreme n-ai mai avut un asemenea succes."

Severnîi vestnik (1897, Nr. 6, fără semnătură) menţionează : „...de mult o operă beletristică modernă nu s-a bucurat în presa noastră jurnalistică de un succes atît de răsunător şi sincer, totodată, ca *Mujicii*. Acest succes ne aminteşte timpurile cînd apărea un nou roman de Turgheniev sau Dostoievski."

Intr-adevăr, în cursul anului 1897, nuvela lui Cehov a constituit în repetate rînduri un subiect de discuţie în presă.

Criticul din *Russkie vedomosti* (1897, Nr. 106, 19 aprilie — I-t [I. N. Ignatov] — *Jurnalnîe novosti)* face o înaltă apreciere nuvelei, dar o găseşte prea pesimistă şi deznădăjduită. Presupunînd că, din punct de vedere narodnic, nuvela lui Cehov va fi considerată că „denaturează în mod grosolan realitatea", criticul liberal, deşi nu acceptă făţiş această părere, este oarecum de acord cu ea prin faptul că subliniază „pesimismul" lui Cehov şi deci preferă metodele de creaţie ale scriitorilor narodnici, metodelor lui Cehov.

M. O. Menşikov, pe atunci radical, scrie despre *Mujicii* în *Knijki Nedeli* (1897, mai, *Kriticeskie zametki)* : „In tumultul străzii răsună deodată un recviem solemn, asta este impresia pe care ţi-o lasă nuvela lui A. P. Cehov. Ca nuvelă, putem numi *Mujicii* un fenomen excepţional, atît din punct de vedere artistic, cît şi din punct de vedere social." Această operă reprezintă „un eveniment care marchează o eră în beletristică, ca odinioară *Anton Sărmanul* (mult mai slabă însă) sau *Povestirile unui vînător* (nici acestea nu sînt mai bune)."

Adevărul necruţător cu care e prezentată viaţa grea a satelor de atunci în nuvela lui Cehov a provocat nemulţumiri, atît în rîndurile liberalilor, cît şi în acelea ale narodnicilor.

Polemica stîrnită de această nuvelă între revistele *Novoe slovo* şi *Russkoe bogatstvo* este caracteristică. Prima revistă era condusă de „marxiştii legali", iar cea de a doua de narodnici.

P. Struve, care publica sub pseudonimul Novus *(Pe teme diferite: Mujicii lui Cehov — Novoe slovo,* 1897, mai, Nr. 8) apreciază nuvela ca „o serie de imagini vii, prinse din viaţă, care produc o impresie copleşitoare prin veridicitatea lor". Polemizînd cu „moralizarea jalnică" a narodnicilor, Struve subliniază aportul însemnat pe care l-a adus nuvela lui Cehov la spulberarea idealizării vieţii satelor, la reliefarea avantajelor oraşului faţă de sat, de unde reieşea că dezvoltarea continuă a capitalismului înseamnă pentru sat un progres.

N. Mihailovski, liderul narodnicismului *(Literatura i jizn — Russkoe bogatstvo,* 1897, Nr. 6) a făcut o apreciere negativă nuvelei lui Cehov şi, căutînd să diminueze impresia covîrşitoare produsă de *Mujicii*, spune că „din nuvela lui Cehov concluzii de ordin general nu e cazul să se tragă şi nici nu s-ar putea trage".

PECENEGUL

Publicată pentru prima oară în ziarul *Russkie vedomosti,* 1897, Nr. 303, 2 noiembrie, cu subtitlul: *Nuvelă.* La sfîrşit era datată: Nissa, 24 octombrie. Semnată: Anton Cehov. Fără subtitlu şi cu unele modificări, a fost inclusă în culegerea de *Opere* din 1901, vol. IX. Publicăm textul din 1901.

După cum rezultă din corespondenţa lui Cehov cu directorul-editor al ziarului *Russkie vedomosti,* V. A. Sobolevski, nuvela Pecenegul a fost scrisă la Nissa îndată după nuvela *Acasă,* între 17 şi 24 octombrie 1897, dar a fost publicată înaintea acesteia.

In carnetul de notiţe al lui Cehov se găseşte însemnarea care a servit drept bază pentru unele părţi ale nuvelei: „X a venit la prietenul său Z, unde a rămas peste noapte. Z este vegetarian. Ei stau la masă. Z explică de ce nu mănîncă carne. X înţelege, are totuşi o nedumerire. «Atunci pentru ce mai sînt pe lume porcii?» X s-ar învoi ca animalele să fie libere, dar nu înţelege să se dea libertate şi porcului. Noaptea el nu poate dormi, se chinuieşte şi întreabă mereu: «Dar dacă nu-i mîncăm, pentru ce mai sînt pe lume porcii?»"

P. Surojski *(Deni,* 1914, Nr. 177, 2 iulie — *Personajele vii ale lui Cehov)* spune că în nuvelele *Pecenegul* şi *Acasă* autorul descrie partea de nord a regiunii Taganrog. „Pe acolo trece calea ferată spre Donet şi în ambele nuvele autorul pomeneşte de ea, iar în *Pecenegul* numeşte chiar staţia Provalie."

I. Polferov, în *Oblastnoe obozrenie i Vestnik kazacih voisk,* Sankt-Petersburg, 1904, Nr. 30, 25 iulie, pag. 489 — *A. P. Cehov despre cazaci (Dintr-o întîlnire recentă)* arată ce părere îşi

făcuse Cehov despre ţinutul Donului şi despre locuitorii de acolo, părere oglindită şi în operele sale *(Pecenegul* şi *Stepa)*: „Era dureros să priveşti cum acest spaţiu nemărginit, unde s-ar părea că există toate condiţiile pentru o viaţă civilizată, este totuşi învăluit de o totală lipsă de cultură, pornită mai cu seamă din mediul ofiţerilor de la conducere. Se mai pot găsi la bază şi alte cauze, care nu depind de voinţa cazacilor, dar aceasta totuşi este cauza principală. Dacă ofiţerii, principalii educatori ai cazacilor, ar fi oameni culţi, instruiţi, sînt convins că n-am avea de constatat atîta ignoranţă şi toţi «pecenegii» ar dispare."

ACASĂ

Publicată pentru prima oară în ziarul *Russkie vedomosti,* 1897, Nr. 317, 16 noiembrie. La sfîrşit, data: Nissa — octombrie. Semnată: Anton Cehov. Cu modificări de punctuaţie şi unele mici corecturi, a fost inclusă în culegerea de *Opere* din anul 1901, vol. IX. Publicăm textul din 1901.

La 17 octombrie 1897, Cehov îi scrie de la Nissa directorului-editor al ziarului *Russkie vedomosti,* V. M. Sobolevski: „...vă trimit o nuvelă... Dacă e bună, tipăriţi-o. Dacă vă va pare prea lungă şi nu vă încape într-un singur foileton, daţi-o lui Golţev (unul din redactorii revistei *Russkaia mîsl)* şi o să vă trimit alta, pe care încep s-o scriu mîine... Poate că-mi veţi putea trimite corectura, să mai şlefuiesc puţin stilul." A doua nuvelă a fost terminată la 24 octombrie. Din corespondenţa ce a urmat, rezultă că prima nuvelă a fost *Acasă* iar a doua *Pecenegul,* aceasta însă a fost publicată înaintea celei dintîi (la 2 noiembrie). La 8 noiembrie, Cehov îi scrie lui Sobolevski: „...v-am trimis două nuvele, dintre care a doua a apărut în numărul de duminică, dar de soarta celei dintîi, *Acasă,* nu ştiu nimic, pentru că nu mi-aţi mai scris nimic". La 12 noiembrie, Sobolevski îi scrie lui Cehov: „Nuvela a doua a fost publicată mai înainte, pentru că pe aceasta am primit-o întîi şi am dat-o imediat la cules. Ulterior am primit *Acasă* şi o păstrez pentru cea de a doua jumătate a lunii, pentru că nu am speranţa să mai primesc curînd altceva de la dumneavoastră. Citind cu atenţie manuscrisul, nu văd de loc necesitatea de a vă trimite corectura şi chiar astăzi vă voi cere telegrafic permisiunea de a publica nuvela fără trimiterea corecturii, ca să nu se mai piardă timp cu expedierea şi reprimirea lucrării." In scrisoarea de răspuns, datată 20 noiembrie, cînd nuvela şi apăruse, Cehov scrie: „Eu nu citesc corectura numai pentru a schimba forma exterioară; de obicei, în corectură eu îmi finisez lucrările şi le definitivez, ca să zic aşa, din punct de vedere muzical. Dar dacă într-adevăr trimiterea corecturii prezintă dificultăţi, atunci, fie cum zici: ce pot să fac altceva?"

ÎN CĂRUȚA

Publicată pentru prima oară în ziarul *Russkie vedomosti,* 1897, Nr. 352, 21 decembrie, cu subtitlul: *Nuvelă.* Semnată: Anton Cehov. Fără nici o schimbare a fost retipărită în culegerea *Ajutorul frățesc în folosul armenilor — victime ale exceselor din Turcia,* ed. 2-a, revăzută și completată, Moscova, 1898. (Aprobată de cenzură la 14 ianuarie 1898.) Cu corecturi de punctuație și mici modificări, nuvela a fost inclusă în culegerea de *Opere* din 1901, vol. IX. Publicăm textul din 1901.

În căruță a fost scrisă la Nissa în luna noiembrie 1897. La 22 noiembrie, Cehov îi scrie directorului-editor al revistei *Russkie vedomosti,* Sobolevski: „...Nuvela *În căruță,* pe care v-am trimis-o acum trei zile, să nu o publicați înainte de sfîrșitul lui decembrie; deocamdată dați-o la cules și trimiteți-mi corectura. E absolut necesar. O să vă scriu altă nuvelă pe care o veți publica, dacă vreți, în prima jumătate a lunii decembrie. Vă rog să-mi respectați rugămintea și să-mi trimiteți corectura. O voi restitui la timp. N-aveți grijă!" În scrisoarea datată 4 decembrie, Sobolevski îi comunică lui Cehov că i-a trimis corectura și-l roagă să suprime și să înlocuiască rîndurile unde este vorba de Alexeev. Cehov îi răspunde (la 10 decembrie): „Pe Alexeev l-am suprimat, în acest loc al nuvelei va fi numai o discuție scurtă — indiferent despre ce". În textul din culegerea de *Opere* textul cu Alexeev a fost reconstituit.

În carnetul de însemnări al lui Cehov găsim schema inițială a subiectului nuvelei: „O învățătoare la sat. Dintr-o familie bună. Are pe undeva un frate ofițer. A rămas orfană, s-a făcut învățătoare din cauza sărăciei. Zilele trec una după alta, serile sînt nesfîrșite; fără o prietenă, fără înțelegere, fără tandrețe, viața ei se irosește încetul cu încetul; nu are nici o satisfacție, neavînd nici timp să se gîndească la scopuri înalte, iar roadele muncii ei nu se văd... A zărit în vagonul unui tren în mișcare o doamnă care semăna cu mama ei și își închipuie deodată că e încă fetiță, se simte ca acum cincisprezece ani și, îngenunchind în iarbă, rostește încet și cald, ca o rugăciune: o, mamă! Apoi, revenindu-și, se îndreaptă tăcută spre casă. Înainte de asta scrisese fratelui său, dar nu primise răspuns, e sigură că el a uitat-o. Cu timpul s-a abrutizat, s-a înăsprit... Se scoală în picioare cînd intră inspectorul sau curatorul și cînd vorbește despre ei spune «dumnealor»."

OMUL ÎN CARAPACE

Publicată pentru prima oară în revista *Russkaia mîsl,* 1898, Nr. 7, iulie, cu subtitlul: *Nuvelă.* Semnată: Anton Cehov. Fără subtitlu, cu mici modificări, a fost cuprinsă în culegerea de *Opere,* editată în anul 1903, vol. XII și XI, revizuită apoi în 1906. Publicăm textul care a apărut în volumul XI.

Nuvela a fost trimisă de Cehov revistei *Russkaia mîsl* la 15 iunie. „...Iţi trimit o nuvelă pentru *Russkaia mîsl*, scrie el lui Golţev în aceeaşi zi. Citeşte-o şi dacă e bună ai grijă să mi se trimită corectura pînă-n iulie. Voi definitiva atunci nuvela."

In carnetul de însemnări al lui Cehov s-a găsit expunerea sumară a temei nuvelei: „Omul în carapace, cu galoşi, umbrelă în toc, ceasul în învelitoare, cuţitul în toc. Mort în sicriu părea că zîmbeşte — îşi atinsese idealul."

M. P. Cehov (*Anton Cehov şi subiectele lui*, M., 1923, pp. 15—17), Tan [V. G. Bogoraz] (*Pe meleagurile natale ale lui Cehov, Sovremionnîi mir*, 1910, Nr. 1, ianuarie, şi în *Culegerea jubiliară a lui Cehov*, M., 1910, pag. 496), P. Surojski (*Personajele vii ale lui Cehov, Deni*, 1914, Nr. 177, 2 iulie) susţin că pentru *Omul în carapace* a servit drept model A. F. Diakonov, inspectorul liceului din Taganrog, unde a învăţat Cehov. Unele trăsături caracteristice eroului au fost observate de Cehov şi la alte persoane. Astfel, în carnetul de însemnări al lui Cehov pe anul 1896 găsim: „De la 15 pînă la 18 august a fost la mine în vizită M. O. Menşikov (publicist la revista *Nedelia* şi apoi la *Novoe vremea* a lui A. S. Suvorin)... chiar în zilele senine, cînd nu e pic de umezeală, M. umblă cu galoşi, îşi ia mereu cu el umbrela, ca să nu moară de insolaţie, se teme să se spele cu apă rece şi se plînge mereu de bătăi de inimă."

Primele note din presă cu privire la *Omul în carapace* n-au relevat în marea lor majoritate însemnătatea noului tip creat de Cehov (*Birjevie vedomosti*, ed. a 2-a, 1898, Nr. 201, 25 iulie — A. Izmailov. *Literaturnoe obozrenie; Novosti*, 1898, Nr. 207, 30 iulie — N. Minski. *Literatura i iskusstvo; Moskovskie vedomosti*, 1898, Nr. 215, 7 august — K. Medvedski. *Literaturnîe zametki. Cîte ceva despre Cehov şi „oamenii în carapace".*)

A. Skabicevski (*Sîn otecestva* 1898, Nr. 238, 4 septembrie, *Tekuşceia literatura*) notează că „persoana lui Belikov, eroul lui Cehov, e un minunat exemplu de revelaţie artistică, unul din acele tipuri care, ca şi Oblomov sau Cicikov, reprezintă expresia întregii societăţi, spiritul epocii lor".

A. Bogdanovici (A. B. *Kriticeskie zabetki*— *Mir bojii*, 1898, Nr. 10) scrie că „*Omul în carapace* este cea mai bună nuvelă apărută în timpul din urmă şi cea mai însemnată în ceea ce priveşte bogăţia conţinutului şi caracterul tipic al fenomenului luat nemijlocit din viaţă"; Belikov „...este un portret creat cu multă măiestrie şi, cînd îl aprofundezi, simţi cît adevăr stă la baza lui. Belikov este însăşi viaţa, tina, noroiul cu care vii în atingere la fiecare pas, care te trage la fund, care murdăreşte şi înnăbuşă totul cu miasmele lui. Belikov — este acea forţă socială, înspăimîntătoare prin invulnerabilitatea sa, pentru că e lipsită de simţire, inaccesibilă intereselor, patimilor şi dorinţelor omeneşti... Toată forţa lui Belikov stă... în slăbiciunea mediului înconjurător, în elasticitatea legilor morale, în ticăloşia inconştientă care stă la baza vieţii sociale în care se dezvoltă şi înfloresc de-alde Belikov..."

Imaginea satirică a *Omului în carapace* a fost folosită de multe ori de V. I. Lenin (ed. a 3-a rusă, vol. IV, pag. 316; vol. VIII, pag. 59, ed. rusă; vol. X, pag. 365, ed. rusă; vol. XI, pp. 28, 135, ed. rusă; vol. XII, pag. 115, ed. rusă; vol. XXII, pp. 186, 219, 521—522, ed. rusă; vol. XXIII, pp. 107, 404, ed. rusă; vol. XXVI, pag. 329, ed. rusă).

AGRIŞUL

Publicată pentru prima oară în revista *Russkaia mîsl,* 1898, Nr. 8, august, împreună cu nuvela *Dragostea;* înainte de titlu este notat: II. Semnătura după nuvela III. *Dragostea:* Anton Cehov. Fără menţiunea „II" şi cu unele mici corecturi, a fost inclusă de Cehov în culegerea de *Opere* editată în anul 1903, vol. XII şi XI, publicată post-mortem, 1906. Publicăm textul din volumul XI.

Nuvelele *Agrişul* şi *Dragostea* sînt scrise la Melihovo, în iunie 1898. La 28 iulie al acelui an, Cehov îi comunică lui V. A. Golţev: „...îţi trimit recomandat două nuvele pentru numărul din august. Am vrut să mai scriu şi pe a treia, foarte scurtă, dar m-au împiedicat oaspeţii. Dacă vei găsi că nuvelele sînt bune, dă-le mai repede la cules, astfel ca în trecere spre Tver, la 1—2 august, să pot lua cu mine corecturile. După ce voi citi corecturile, voi mai adăuga poate şi o a treia nuvelă." Insă a treia nuvelă n-a mai fost scrisă.

In scrisoarea adresată editorului A. F. Marks, la 28 septembrie 1899, Cehov menţionează: „...nuvelele *Omul în carapace, Agrişul* şi *Dragostea,* aparţin unei serii de nuvele care încă nu este scrisă toată şi nu va putea fi cuprinsă decît în vol. XI sau XII, cînd voi putea să o dau întreagă". Această serie de nuvele a rămas însă necompletată.

In carnetul de însemnări al lui Cehov este schiţat sumar subiectul nuvelei: „Titlul: *Agrişul.* X este funcţionar la un minister, e foarte zgîrcit, strînge bani. Visul lui: să se însoare, să cumpere o moşie, ca să doarmă la soare, să bea la iarbă verde, să-şi soarbă ciorba în tihnă. Trec anii, are 25, 40, 45 de ani. A renunţat să se mai însoare şi nu se gîndeşte decît la moşie. In sfîrşit, ajunge la vîrsta de 60 de ani. Citeşte încă anunţuri ademenitoare despre sute de deseatine, păduri, rîuri, iazuri şi mori. Işi dă demisia. Cumpără prin intermediul unui misit o moşioară cu iaz. Umblă prin grădină şi simte că-i lipseşte ceva. Işi dă seama că lipsesc tufele de agriş şi trimite la pepinieră după puieţi. Peste 2—3 ani, cînd e bolnav, are cancer la stomac şi moartea se apropie, i se serveşte o farfurie cu agrişe din grădina lui proprie. Le priveşte indiferent... In camera vecină gospodăreşte o nepoată pieptoasă, o femeie trăncănitoare. (X a plantat tufele de agriş toamna, iarna s-a îmbolnăvit şi de atunci n-a mai părăsit patul. Privind farfuria cu agrişe, recunoaşte: «iată tot ce mi-a dat viaţa, la drept vor-

bind».) E fiul unor moşieri scăpătaţi, îşi amintea adeseori copilăria petrecută la ţară." Într-un alt loc e notat: „Agrişele erau acre. «Ce prostie!» a zis tare funcţionarul şi după asta şi-a dat sufletul."

Din relatările lui M. P. Cehov, *Anton Cehov şi subiectele lui M.*, 1923, pp. 61—64 aflăm că în nuvela *Agrişul* se oglindeşte parţial viaţa de la moşia lui I. S. Smaghin-Bakumovka (scăldatul în rîu).

Vl. I. Nemirovici-Dancenko îi scrie lui Cehov la 27 septembrie 1898: „Am închis acum cartea; am citit pînă la nuvela *Dragostea. Agrişul* e bun... e bun pentru că are şi coloritul care îţi este specific, atît în tonul şi în fondul lucrării, cît şi în limbă, şi apoi pentru că ideile sînt foarte bune."

DRAGOSTEA

Publicată pentru prima oară în revista *Russkaia mîsl,* 1898, Nr. 8, august, împreună cu nuvela *Agrişul.* Inainte de titlu era notat: III. Semnată: Anton Cehov. Fără nota „III" şi cu neînsemnate abrevieri a fost inclusă în culegerea de *Opere,* 1903, vol. XII şi vol. XI, apărut post-mortem, 1906. Publicăm textul apărut în vol. XI.

Nuvela a fost scrisă în iulie 1898, o dată cu *Agrişul.*

In carnetul de însemnări al lui Cehov s-a găsit următoarea notă, care a stat la baza nuvelei: „Nu ne-am mărturisit unul altuia dragostea noastră, o ascundeam cu timiditate şi gelozie. Imi părea de necrezut că dragostea mea tăcută şi tristă ar putea schimba viaţa soţului, a copiilor şi a casei în care eram primit cu atîta afecţiune. Şi ce i-aş fi putut oferi ei? Era cu totul altfel dacă viaţa mea ar fi fost interesantă prin ceva, dacă, de exemplu, aş fi luptat pentru eliberarea patriei, dacă aş fi fost un om extraordinar. Pe cînd aşa, dintr-un mediu obişnuit şi mediocru aş fi dus-o într-un alt mediu, tot atît de obişnuit şi de mediocru. Şi ea, ca şi mine, cumpănea totul, temîndu-se să nu mă facă nefericit, dorea să mă însor cu o fată bună, destoinică, şi-mi vorbea deseori despre asta. Şi abia mult mai tîrziu, atunci cînd am îmbrăţişat-o în vagon, am înţeles cu o cumplită durere în inimă cît de inutile şi lipsite de sens fuseseră toate raţionamentele noastre. Da, e bine să raţionezi, dar raţionamentul nu trebuie să pornească de la ideea fericirii cuiva, ci de la ceva mult mai înalt şi mai însemnat."

IONICI

Publicată pentru prima oară în *Ejemesiacinîe literaturnîe prilojenia* la rev. *Niva,* 1898, Nr. 9, septembrie (aprobată de cenzură la 31 august). Sub titlu, apare menţiunea: *Nuvelă de*

Anton Cehov. Fără subtitlu şi cu unele mici modificări de cuvinte şi punctuaţie, nuvela a fost inclusă de Cehov în culegerea de *Opere,* 1901, vol. IX şi 1903, vol. XII. Publicăm textul din 1901.

La Arhiva centrală de stat pentru literatură din Moscova se păstrează manuscrisul autorului, după care s-a cules textul nuvelei pentru revistă.

Citind corectura culeasă după textul manuscrisului, Cehov a mai făcut o serie de abrevieri şi modificări.

Inapoindu-se din străinătate, la începutul lui mai 1898, Cehov a dat la redacţia revistei *Russkaia mîsl* o nuvelă, pe care în urmă a cerut-o înapoi. Probabil că această nuvelă era *Ionîci.* Cehov a primit de la redacţie nuvela *Ionîci* în preajma datei de 10 iunie şi a trimis-o curînd după aceea la *Niva.* La 18 iunie, R. I. Sementkovski, directorul revistei, îi scrie lui Cehov: „Am citit nuvela dumneavoastră cu reală plăcere şi, bineînţeles, dorinţele vă vor fi respectate". In scrisoarea din 13 iulie, adresată lui Sementkovski, Cehov îl roagă să-i trimită corecturile nuvelei. După cum rezultă din scrisoarea scrisă lui Cehov de Sementkovski la 28 iulie 1898, corectura i-a fost trimisă la 16 iulie. Cehov a restituit-o redacţiei la 29 iulie (vezi scrisoarea din 10 august adresată lui Sementkovski).

In carnetele de însemnări ale lui Cehov se găsesc următoarele note: „Familia Filimonov (în nuvelă — Turkin) este o familie talentată, asta o susţine tot oraşul. El este funcţionar, joacă în spectacolele de amatori, cîntă, face scamatorii, spirite («bună ziua», «poftim»), soţia lui scrie nuvele cu idei liberale, şi din nou am auzit: «Sînt îndrăgostită de dumneata... ah, ne vede soţul!» repetă asta mereu faţă de soţul ei. In antreu un băieţaş: «mori, nefericito!» In orăşelul plictisitor şi banal, manifestările acestea au părut amuzante prima dată, pline de talent. A doua oară — la fel. Peste trei ani, m-am dus pentru a treia oară în orăşel; băiatul din antreu avea acum mustăţi şi din nou am auzit: «Sînt îndragostită de dumneata... ah, ne vede soţul!» şi din nou aceeaşi imitaţie: «mori, nefericito!» Cînd am plecat de la familia Filimonov, mi se părea că în toată lumea nu există oameni mai plictisitori şi mai lipsiţi de haz." O altă notă: *„Ionîci.* S-a îngrăşat. Ia masa seara la club, la masa cea mare şi cînd vine vorba de familia Turkin întreabă:

— Despre care Turk[ini] vorbiţi? despre cei a căror fată cîntă la pian?

Practică medicina în oraş, dar nu renunţă nici la zemstvă: l-a dat gata lăcomia."

M. P. Cehov afirmă că „cimitirul descris în nuvela *Ionîci* este cimitirul din Taganrog" *(Anton Cehov şi subiectele lui,* M., 1923, pag. 17).

UN CAZ DIN PRACTICA

Publicată pentru prima oară în revista *Russkaia mîsl,* 1898, Nr. 12, decembrie, cu subtitlul: *Nuvelă.* Semnată: Anton Cehov. Fără subtitlu şi cu unele mici schimbări, a intrat în culegerea de *Opere* din 1901, vol. IX, şi 1903, vol. XII. Publicăm textul din 1901.

Nuvela a fost terminată în preajma lui 14 noiembrie 1898. În această zi, Cehov comunică în scris lui V. M. Lavrov şi V. A. Goltev că a expediat nuvela la redacţia revistei şi roagă să i se trimită corectura. La 29 noiembrie Cehov scrie din nou despre aceasta lui Goltev.

Canavaua pe care a fost brodat ulterior subiectul nuvelei o găsim în carnetul de însemnări al lui Cehov: „Fabrică, o mie de lucrători. Noapte. Paznicul bate într-o scîndură. Multă muncă, multă suferinţă — şi toate acestea pentru o nulitate care stăpîneşte fabrica. O mamă mărginită, fiica ei, o guvernantă... Fiica s-a îmbolnăvit, de la Moscova a fost chemat un profesor, dar acesta şi-a trimis asistentul. Noaptea, asistentul, ascultînd cum bate paznicul în scîndură, reflectează. În gînd vede toate construcţiile fabricii. «E posibil oare, îşi zice el, că voi fi şi eu nevoit să lucrez toată viaţa mea, ca şi aceste fabrici, pentru nişte nulităţi, nişte oameni sătui, proşti şi trîndavi?»

Paznicul strigă: «Cine-i?» Ca într-o închisoare."

Mai există şi o altă notă, care într-o formă mai atenuată şi oarecum modificată a fost cuprinsă de asemenea în nuvelă: „Dacă priveşti de departe o fabrică, situată undeva într-o pustietate, totul îţi pare liniştit şi paşnic, dar dacă te uiţi în interior, te izbeşte lipsa de cultură a stăpînului, egoismul lui nătîng, înţelegi că situaţia muncitorilor este deznădăjduită: în viaţa lor domnesc certurile, votca, păduchii."

BOMBONICA

Publicată pentru prima oară în revista *Semia,* 1898, Nr. 1, 3 ianuarie (aprobată de cenzură la 31 decembrie 1898). Sub titlu se află menţiunea: *Nuvelă de Anton Cehov.* Semnată: Anton Cehov. Cu unele mici modificări de punctuaţie şi de text şi fără subtitlu, nuvela a fost inclusă în culegerea de *Opere* din anul 1901, vol. IX şi 1903, vol. XII. Publicăm textul din 1901.

La jumătatea anului 1898, directorul revistei *Semia,* N. E. Efros, s-a adresat în scris lui Cehov, rugîndu-l să susţină revista prin colaborarea lui. În următoarea lui misivă, Efros îi mulţumeşte pentru „scrisoarea frumoasă şi caldă" pe care o primise şi pentru „promisiunea de a colabora". Scrisoarea adresată de Cehov lui Efros nu ne-a parvenit. După repetate insistenţe din partea lui Efros, Cehov trimite spre începutul lui decembrie 1898 o nuvelă pentru revista *Semia.* La 9 decembrie, Efros îi mulţumeşte telegrafic şi-i cere permisiunea de a pu-

blica această nuvelă şi în numărul de crăciun al ziarului *Novosti dnia*. Probabil că Cehov n-a încuviinţat însă acest lucru, deoarece în scrisoarea din 13 decembrie, Efros îi scrie: „Bineînţeles că voi îndeplini cu stricteţe dorinţele dumneavoastră, nuvela va fi publicată toată o dată în revista *Semia* şi nu va mai apare şi în numărul de crăciun, dacă dumneavoastră nu doriţi acest lucru... Vă trimit mîine corectura." Însă corectura a fost primită de Cehov abia pe la 20 decembrie (vezi scrisoarea sa adresată lui Efros la 20 decembrie 1898).

În carnetul de însemnări al lui Cehov găsim următoarele schiţări iniţiale ale subiectului nuvelei: „A fost soţia unui artist — îi plăceau teatrul şi scriitorii, părea absorbită total de munca soţului ei, şi toţi se mirau cum a izbutit el să facă o căsătorie atît de reuşită; dar iată că soţul moare; ea s-a căsătorit cu un cofetar şi s-a dovedit că nimic n-o pasiona mai mult decît fiertul dulceţii; teatrul îl dispreţuia acum, deoarece devenise evlavioasă, după pilda celui de al doilea soţ."

I. I. Gorbunov-Pasadov îi scrie la 24 ianuarie lui Cehov: „Ne bucură mai ales faptul că forţa dumneavoastră creatoare este atît de rodnică şi vă reuşesc lucruri atît de minunate. Cînd eram la Kaluga încă, am citit cu nespusă satisfacţie *Un caz din practică*... iar la Moscova, Lev N. [Tolstoi] mi-a citit mie (şi celor care mai erau la el), a citit minunat şi cu multă pasiune două din noile dumneavoastră nuvele: *În interes de serviciu* şi *Bombonica*. Amîndouă nuvelele sînt foarte bune, mai ales *Bombonica*. E o lucrare absolut în spiritul lui Gogol. *Bombonica* va rămîne în literatura noastră ca şi personajele, devenite proverbiale, ale lui Gogol. Lev N. e încîntat. El repetă mereu că nuvela e o adevărată perlă şi că Cehov este un mare, mare scriitor. A citit-o de vreo patru ori cu voce tare şi de fiecare dată citea cu şi mai multă pasiune." Acelaşi lucru îl relatează şi S. T. Semionov *(Despre întîlnirile cu A. P. Cehov — Puti,* 1913, Nr. 2, februarie) şi P. Sergheenko *(Despre Cehov* în culegerea *Despre Cehov,* M., 1910, pp. 197—198).

Tatiana Lvovna, fiica lui Tolstoi, îi scrie lui Cehov la 30 martie 1899: „*Bombonica* este o minune! Tata a citit-o de patru ori cu glas tare şi spunea că a devenit mai deştept citind-o."

Însuşi Cehov îi scrie lui A. S. Suvorin la 27 ianuarie 1899: „Am publicat de curînd o nuvelă humoristică de ½ coală şi acum mi se scrie că L. N Tolstoi citeşte această nuvelă cu glas tare şi o citeşte extraordinar de bine". Acelaşi lucru îl comunică Cehov şi sorei sale, Maria Pavlovna (4 februarie).

Cu unele abrevieri şi modificări, nuvela *Bombonica* a fost inclusă de Tolstoi în Culegerea întocmită de el în anul 1905, intitulată *Cercul de lectură;* adăugîndu-i adnotările sale personale şi explicaţiile aferente, a plasat-o apoi în rubrica *Lectura săptămînală* între data de 2 şi 3 iunie.

Personajul principal din *Bombonica* a fost folosit de V. I. Lenin în nota *Bombonica social-democrată,* scrisă în octombrie 1905 *(Opere,* vol. 9, pag. 411, E.S.P.L.P., 1955).

CASA CEA NOUĂ

Publicată pentru prima oară în ziarul *Russkie vedomosti,* 1899, Nr. 3, 3 ianuarie, cu subtitlul: *Nuvelă.* Fără subtitlu şi cu unele modificări a fost cuprinsă în culegerea de *Opere* din 1901, vol. IX, şi 1903, vol. XII. Publicăm textul din 1901.

Nuvela a fost terminată la 24 decembrie 1898 şi trimisă în aceeaşi zi la redacţia ziarului *Russkie vedomosti* (vezi scrisoarea lui Cehov cu această dată adresată directorului-editor al ziarului, V. M. Sobolevski).

Intr-o scrisoare datată 1 ianuarie 1899, Sobolevski îi scrie lui Cehov: „Nuvela va apare în numărul de duminică (3 ianuarie) al ziarului. Sper că cenzura nu se va atinge de text, deşi nu garantez pentru un pasaj (unde e vorba de bogaţi şi săraci); aceasta este *la bête noire* (sperietoarea) a cenzorului nostru, cu care avem mereu de-a face." Grija directorului se referea probabil la discuţia Elenei Ivanovna cu Rodion şi soţia lui despre bogaţi şi săraci, în cap. al III-lea al nuvelei. Nu se ştie dacă acest capitol a suferit vreo schimbare.

In carnetul de însemnări al lui Cehov există note folosite de autor pentru încheganea subiectului: „Cît timp a durat construcţia podului, inginerul a închiriat un conac şi a locuit acolo cu familia. El şi soţia îi ajutau pe ţărani, dar ei furau şi făceau stricăciuni. Inginerul a venit la adunarea lor:

— Am făcut pentru voi cutare şi cutare... dar voi pentru bine îmi plătiţi cu rău. Dacă aţi fi oameni corecţi, n-aţi face asta.

Apoi se întoarse şi plecă. Ţăranii se scărpinară, zicînd:

— Trebuie să-i plătim. Da... Dar cît să plătim, nu se ştie... Să întrebăm la zemstvă.

Rezultatul: s-a răspîndit zvonul că inginerul e şantajist". Problema „şantajului" n-a fost cuprinsă în nuvelă.

IN INTERES DE SERVICIU

Publicată pentru prima oară în revista *Knijki Nedeli,* 1899, ianuarie, cu subtitlul: *Nuvelă.* Semnată: Anton Cehov. Fără subtitlu şi cu unele modificări, mai ales de punctuaţie, a fost inclusă de Cehov în culegerea de *Opere,* apărută în 1901, vol. IX şi 1903, vol. XII. Publicăm textul din 1901.

Nuvela a fost scrisă în noiembrie 1898. La 26 noiembrie, Cehov scrie colaboratorului de la *Knijki Nedeli,* M. O. Menşikov: „...vă expediez nuvela... trimiteţi-mi vă rog corectura. Nuvela însă nu este completă în unele amănunte; voi desăvîrşi totul în corectură, dar acum n-am mai avut răbdare să lucrez la manuscris, mă grăbeam. Aşadar, vă rog, trimiteţi-mi corectura."

După apariţia nuvelei, I. I. Gorbunov-Posadov îi comunică lui Cehov (într-o scrisoare datată 24 ianuarie 1899):

„Citindu-ne nuvela *În interes de serviciu,* Lev N. [Tolstoi] l-a pus minunat în lumină pe «vătăjăl». Bunul bătrînel, cu epopeia lui tragică de *perpetuum mobile* administrativ, apărea aievea în faţa noastră. In general, tot non-sensul dispoziţiunilor administrative (indescifrabil) la sate l-aţi redat deosebit de clar. Iar viscolul este minunat descris."

In carnetul de însemnări al lui Cehov se află notată schema iniţială a subiectului nuvelei: „Un funcţionar a cheltuit din banii statului şi s-a împuşcat. Eu, împreună cu procurorul, am plecat să-i fac autopsia. Sosim acolo. Sinucigaşul e întins pe masă. E noaptea tîrziu. Autopsia a fost amînată pe a doua zi. Procurorul a plecat prin vecini să joace cărţi. M-am culcat. Uşa, cînd se deschidea, cînd se închidea. Părea că mortul umblă prin casă."

M. P. Cehov *(Anton Cehov şi subiectele lui,* M., 1923 pag. 99) afirmă că în persoana vătăşelului Loşadin este descris slujbaşul care deţinea acest post la administraţia plăşii din Bavîkinsk (de care ţinea din punct de vedere administrativ satul Melihovo) şi care venea de multe ori cu acte la Cehov acasă.

DOAMNA CU CĂŢELUL

Publicată pentru prima oară în revista *Russkaia mîsl,* 1899, cartea a XII-a, decembrie, cu subtitlul: *Nuvelă.* Semnată: Anton Cehov. Fără subtitlu, cu modificări de punctuaţie, corecturi şi abrevieri, a fost cuprinsă în culegerea de *Opere* din 1903, vol. XII şi vol. XI, publicat post-mortem, 1906. Publicăm textul din 1906.

Nuvela a fost începută de Cehov în luna august sau septembrie 1899, dar n-a fost trimisă la redacţie decît la 30 octombrie (vezi scrisorile lui Cehov adresate lui V. A. Golţev la 15 septembrie şi 30 octombrie 1899).

Cu privire la nuvela *Doamna cu căţelul,* Gorki îi scrie în primele zile ale lunii ianuarie 1900: „După citirea celei mai mici povestioare de-a dumitale, orice altă lucrare mi se pare grosolană, de parcă n-ar fi scrisă cu peniţa, ci cu bîta. Şi... mai ales, nimic nu mi se mai pare simplu, adică real. Acesta este adevărul... Cît bine izbuteşti a înfăptui cu micile dumitale povestiri, făcîndu-i pe oameni să le fie silă de această viaţă pe jumătate moartă, adormită — naiba s-o ia!... Povestirile dumitale sînt ca nişte sticluţe bine şlefuite, în care s-au turnat toate parfumurile vieţii — şi, crede-mă! — un miros fin va şti întotdeauna să deosebească dintre ele acel parfum suav, dar tare şi sănătos, al realităţii, într-adevăr preţios şi necesar, parfum întotdeauna nelipsit din toate sticluţele dumitale. Dar destul, căci o să dau de bănuit că vreau să-ţi fac complimente."

DE SĂRBĂTORI

Publicată pentru prima oară în *Petersburgskaia Gazeta,* 1900, Nr. 1, 1 ianuarie, cu subtitlul: *Nuvelă de Anton Cehov.* Semnată: Anton Cehov. Fără subtitlu, cu modificări de punctuaţie şi unele corecturi, este inclusă în culegerea de *Opere,* vol. XII, 1903 şi vol. XI, publicat post-mortem, 1906. Publicăm textul din vol. XI.

Cehov întrerupsese colaborarea la *Petersburgskaia Gazeta* la sfîrşitul anului 1888. La 28 noiembrie 1899, S. N. Hudekov, directorul-editor al ziarului, îi cere telegrafic permisiunea de a retipări o nuvelă care apăruse cu şase ani în urmă (era vorba de nuvela *Arta).* Cehov şi-a dat consimţămîntul (vezi scrisoarea adresată lui Hudekov la 25 noiembrie 1899). La 1 decembrie, Hudekov îi scrie lui Cehov: „Bineînţeles, m-aţi îndatora foarte mult dacă mi-aţi trimite o nuvelă proaspătă pentru numărul nostru de crăciun". La această scrisoare Cehov a răspuns trimiţînd nuvela *De sărbători.*

ÎN RÎPĂ

Publicată pentru prima oară în revista *Jizn,* 1900, Nr. 1, ianuarie (aprobată de cenzură la 24 ianuarie). Semnată: Anton Cehov. Cu unele modificări de punctuaţie şi cuvinte răzlеţe, nuvela a fost inclusă în culegerea de *Opere,* 1903, vol. XII şi vol. XI, publicat post-mortem, 1906. Publicăm textul din vol. XI.

Cehov a început să scrie nuvela pentru revista *Jizn,* la rugăminţile insistente ale directorului V. A. Posse şi ale lui A. M. Gorki, care colabora la secţia literară a revistei. Începînd din decembrie 1898, în scrisorile lor către Cehov, Gorki şi Posse insistau ca Cehov să colaboreze la această revistă, insistenţe la care Cehov a răspuns afirmativ.

Primele date cu privire la această nuvelă le găsim în scrisoarea adresată de Cehov către sora lui, Maria Pavlovna, la 4 noiembrie: „Scriu o nuvelă mare; în curînd o voi termina şi voi începe alta". Nuvela a fost gata la 20 decembrie. Trimiţînd în aceeaşi zi manuscrisul la redacţie, Cehov îi scrie lui Posse: „...Iertaţi-mă, în primul rînd, că am întîrziat puţin, iar, în al doilea rînd, pentru că trimit manuscrisul într-o formă execrabilă. Nu l-am mai copiat de teamă să nu întîrzii şi mai mult, dacă încep să mai schimb cîte ceva în timpul copiatului. Vă rog daţi-l la cules şi trimiteţi-mi corectura; în corectură voi face tot ceea ce se face de obicei cînd manuscrisul e copiat pe curat — adică tot ce e îngrozitor va căpăta o formă acceptabilă. Voi reţine corectura două zile. Dacă aţi amîna apariţia pînă la numărul din februarie, ar fi perfect. Titlul *În rîpă* s-ar putea să-l schimb, dacă găsesc ceva mai expresiv şi mai atrăgător." În scrisoarea adresată Olgăi Knipper (2 ianuarie 1900) Cehov scrie: „În numărul din februarie al revistei *Jizn* va apare o

nuvelă de-a mea — foarte impresionantă. Are multe personaje, are şi peisaj. Are un crai de lună şi o pasăre de noapte, care ţipă undeva departe «bu-u ! bu-u !» ca o vacă închisă în grajd. Are de toate."

Nuvela apare în numărul din ianuarie cu foarte multe greşeli de tipar. „Degeaba am mai citit corectura — scria Cehov lui Posse la 5 februarie 1900 — pentru că tipografia n-a corectat nimic. A fost scris «sărbători oficiale» în loc de «împărtăşanie» (pag. 203) şi aşa a rămas. La ţară nu se foloseşte termenul de sărbători oficiale şi asta va părea o inepţie oamenilor cunoscători. După cuvîntul «peşte» (pag. 110) e o virgulă fără rost, după «cîntăreţi» (ibidem) lipseşte virgula, iar după «domnul este milostiv» (pag. 216) iarăşi e o virgulă inutilă. Cuvîntul «oci» corectorul l-a schimbat, se vede că i s-a părut greşit (216), dar în loc de Guntoriov a lăsat Gantarev. Au mai apărut de asemenea o droaie de ghilimele şi două puncte. Unde am pus eu punct şi virgulă, au ieşit două puncte. La pag. 219, al 9-lea rînd de jos, după cuvîntul «ia» lipseşte cratima etc., etc. Toate aceste greşeli de tipar şi mai ales «sărbătorile oficiale» şi Ţîbuliakin (231 jos), Ţîbulkin (233 al 8-lea rînd de sus) m-au indispus în aşa hal că nici nu pot să mă mai uit la nuvela mea. Asemenea abundenţă de greşeli este pentru mine un lucru cu totul neobişnuit şi-mi pare o adevărată orgie de neglijenţă tipografică — iertată fie-mi supărarea."

M. P. Cehov afirmă (*Anton Cehov şi subiectele lui*, M., 1923, pag. 146) că în nuvela *În rîpă* a fost descris „un caz petrecut în Sahalin, locul acţiunii fiind în apropiere de Melihovo". S. N. Şciukin (*Russkaia mîsl*, 1911, octombrie — în *Amintiri despre A. P. Cehov*, pag. 46) citează următoarele cuvinte spuse de Cehov despre nuvelă: „Descriu aici viaţa pe care o întîlneşti în guberniile de mijloc, pe aceasta o cunosc mai bine. Negustorii Hrîmin există, numai că în realitate ei sînt şi mai răi. Copiii lor încep de la 8 ani să bea votcă şi sînt stricaţi de mici, ei au contaminat cu sifilis întregul ţinut. Nu pomenesc însă despre asta în nuvelă, considerînd că aceasta n-ar fi artistic." I. A. Bunin (*Dintr-un carnet de note, Opere complete*, vol. XI, P., 1915, pag. 310) menţionează că el a povestit lui Cehov cum un dascăl de la ţară a mîncat pînă la ultimul bob două funturi de icre negre, de ziua onomastică a tatălui său. „Cu această întîmplare, scrie Bunin, începe nuvela lui Cehov *În rîpă*."

Această nuvelă, ca şi *Mujicii* mai înainte, a trezit un puternic ecou, atît în presă, cît şi în scrisorile prietenilor.

Directorul revistei *Jurnal dlea vseh*, V. S. Miroliubov, îi scrie lui Cehov la 9 februarie 1900: „Mulţumesc pentru *Rîpa*. De vreo trei ori m-am oprit din lectură din cauza emoţiei. Ştiţi cum se întîmplă asta — ochii se umplu de lacrimi şi în piept ţi se umflă ceva, creşte, parcă ai începe să zbori..."

In scrisoarea adresată lui Cehov (martie 1900) I. I. Gorbunov-Posadov spune următoarele: „Am citit nuvela *În rîpă* cu un profund sentiment de dragoste faţă de dumneavoastră. Pentru prima dată am simţit mai puternic şi mai apropiat, nu numai

talentul, dar şi inima dumneavoastră, dragostea profundă şi caldă ce o simţiţi faţă de cei care suferă şi mor sufleteşte din cauza neştiinţei lor şi a beznei spirituale atotstăpînitoare în acea lume oropsită şi uitată în care milioane de oameni trăiesc conduşi numai de instincte animalice. In ceea ce priveşte măiestria literară — ce să mai vorbesc! Noaptea, cînd femeia merge cu copilul, focul aprins în cîmp, bătrînul... Rareori în viaţă mi-a fost dat să citesc rînduri scrise cu atîta artă."

Spre sfîrşitul anului (24 noiembrie) A. F. Koni scrie lui Cehov: „Mai e nevoie oare să vă spun că am citit şi recitit *In rîpă* cu nespusă încîntare? Am impresia că este cea mai bună lucrare a dumneavoastră, una dintre cele mai profunde opere din literatura rusă."

Această nuvelă a fost apreciată foarte mult de M. Gorki; el a fost primul care i-a consacrat în presă un articol lung. (*Nijegorodski listok,* 1900, Nr. 29, 30 ianuarie — *Insemnări literare. Cu privire la noua nuvelă a lui A. P. Cehov In rîpă, Jizn* — ianuarie):

„In povestirile lui Cehov nu găseşti nimic care să nu existe în realitate. Tocmai în asta constă zguduitoarea forţă a talentului său: el nu născoceşte niciodată nimic de la el, nu arată un lucru «care să nu existe în lumea înconjurătoare», oricît de frumos şi de dorit ar fi acel lucru. El nu caută niciodată să-i înfrumuseţeze pe oameni şi cei ce nu-l pot suferi — de altfel, aceştia sînt pe cale de dispariţie — tocmai de aceea nu-l înghit, oricît ar încerca ei să-şi explice antipatia prin cu totul alte motive. Adevărul este că oamenii aceştia sînt pur şi simplu scandalizaţi, văzîndu-şi chipul în această imensă, miraculoasă oglindă: inima autorului. Şi se simt niţeluş zgîndăriţi, fiindcă ceea ce văd îi face să se ruşineze de ei înşişi. E o slăbiciune pe care le-o putem ierta— căci orice om din zilele noastre simte nevoia să-şi sulemenească obrazul la fel ca o bătrînă cochetă... Cehov a scris o serie de mici comedii, în care îi înfăţişează pe aceşti oameni ce au lăsat să treacă viaţa pe lîngă ei. Din pricina asta şi-a şi făcut atîţi duşmani.

Cehov este un mare stilist cu care nu ştiu cine s-ar putea compara şi, vorbind despre dezvoltarea limbii ruse, istoricii literari de mai tîrziu vor spune, desigur, că limba aceasta a fost creată de Puşkin, de Turgheniev şi de Cehov.

S-au găsit unii să-i reproşeze lipsa unei concepţii despre lume. Ce absurditate! Concepţia despre lume, în înţelesul larg al cuvîntului, este ceva inerent omului; ea este imaginea personală pe care şi-o face omul despre lume şi despre rostul său în ea.

...In fiecare nouă povestire a lui Cehov se simte din ce în ce mai accentuat un suflu de optimism şi dragoste de viaţă, care ne face atît de bine şi de care avem atîta nevoie." [1]

Cu privire la acest articol, M. Gorki îi scrie lui Cehov la începutul lui februarie 1900: „Am păcătuit şi eu cu o notiţă despre *In rîpă,* pe care, din păcate, mi-a mutilat-o mai întîi redac-

[1] Articol apărut în volumul *Gorki despre literatură,* pag. 27, Cartea Rusă, 1956, (n. ed.).

torul, pe urmă cenzura. Ştii, *În rîpă* e ceva cu totul excepţional. Va rămîne printre cele mai bune lucrări scrise de dumneata. Şi scrii tot mai bine, tot mai puternic, tot mai frumos. N-ai decît să crezi ce vrei, dar nu pot să nu-ţi spun toate astea."

După citirea articolului, Cehov îi scrie lui Gorki (15 februarie 1900) : „Foiletonul dumitale din *Nijegorodski listok* a fost ca un balsam pentru mine. Cît eşti de talentat ! Eu nu mă pricep să scriu altceva decît literatură. Dumneata, însă, mînuieşti cu virtuozitate şi pana gazetarului."

Intr-o altă scrisoare (din prima jumătate a lunii februarie 1900) Gorki îi comunică lui Cehov părerea lui L. N. Tolstoi despre nuvelă : „Astăzi, Tolstoi mi-a trimis o scrisoare în care spune : «Cît de frumoasă e povestirea lui Cehov din *Jizn.* Mă bucură foarte mult». Ştii, această mare bucurie, stîrnită de povestirea dumitale, îmi place grozav. Parcă îl văd pe bătrîn cum bate insistent cu degetul pe cîntecul de leagăn al Lipei, şi, poate, cu lacrimi în ochi — foarte probabil cu lacrimi, asta am mai văzut-o cînd am fost la el — spune ceva adînc şi duios."

Gorki mai scrie o dată, în prima jumătate a lunii iulie — din Mamilovka : „Le-am citit ţăranilor *În rîpă.* Să fi văzut ce frumos a mers ! Hoholii au început să lăcrimeze şi atunci mi-au dat şi mie lacrimile ! Cîrjă le-a plăcut straşnic ! Ba încă un mujic, Piotr Dezid, regreta că scrie prea puţin despre Cîrjă ăsta. Le-a plăcut şi Lipa, şi bătrînul care spune : «mare e maica Rusie». Da, trebuie să mărturisesc, a fost frumos... Eşti un om admirabil, Anton Pavlovici, şi un talent extraordinar."

Afară de articolul lui M. Gorki, în presă au mai apărut numeroase comentarii despre nuvela lui Cehov.

D. N. Ovseaniko-Kulikovski în *Severnîi Kurier* (1900, Nr. Nr. 180 şi 181, 4 şi 5 mai) a expus analiza psihologică a nuvelei.

„Nuvela lui Cehov — spune el — este un tablou măiestru al vieţii «burgheziei» specifice care ia naştere la noi nu numai la oraşe, dar şi la sate, formînd o nouă «putere a întunericului». Din punct de vedere social-psihologic, această burghezie nouă se deosebeşte net de negustorimea noastră din trecut."

Arătînd că „apariţia acestei noi «puteri a întunericului» care se formează de la sine din elementele micii burghezii şi ale ţărănimii a fost semnalată demult în literatura noastră" (în operele lui Gl. Uspenski, Salov, Saltîkov-Şcedrin şi ale altor scriitori cu intenţia de a pune poporul „în gardă", Ovseaniko-Kulikovski declară : „noua nuvelă a lui Cehov ne spune că vechea temere a fost justificată, că formarea acestei «neoburghezii» întunecate, din rîndurile chiaburilor şi precupeţilor (dacă se poate spune aşa), este un proces specific, firesc şi organic inevitabil. Nuvela lui Cehov aduce o contribuţie importantă la studiul psihologic al acestui mediu." Ea „confirmă, în general, acele concepţii stabilite demult în literatura noastră", care consideră pe ţăranii chiaburi şi pe tîrgoveţii bogaţi drept „fenomene fără bază morală", dar, „ca toate operele lui Cehov, ne oferă şi elemente cu totul noi". „Miezul nuvelei — spune Ov-

seaniko-Kulikovski — îl constituie tabloul impresionant al răului şi al păcatului, asociat cu procesul apariţiei «burgheziei» celei noi, a fabricanţilor şi negustorilor din mediul micburghez şi ţărănesc. Totodată, Cehov ne arată atitudinea diferitelor personaje din nuvelă, reprezentanţi ai diferitelor pături sociale, faţă de acest rău şi acest păcat."

Un articol amplu despre *În rîpă* a fost publicat în *Orlovski Vestnik* (1900, Nr. Nr. 179, 193, 199 şi 206 — Lemus (M. Lemke), *Din jurnalul unui publicist,* XLII. *Poporul nostru descris de Cehov).* In acest articol, autorul găseşte că pesimismul lui Cehov nu este un pesimism destructiv ; dimpotrivă, e constructiv şi reconfortant. Cehov „este un publicist-beletrist", fenomen „pur rusesc". Expunînd conţinutul nuvelei şi caracterizînd pe eroii lui, Lemke spune în fond acelaşi lucru ca şi Ovseaniko-Kulikovski. Susţinînd că pentru a lupta cu „rîpa" e necesar să se depună toate eforturile pentru ridicarea masei poporului, Lemke conchide că „Cehov a pus foarte clar diagnosticul şi a adăugat îndată : «ţine minte că starea bolnavului este foarte gravă, dar nu disperată. Pune-te pe lucru imediat, cu energie şi-l vei salva !»"

ARHIEREUL

Publicată pentru prima oară în revista *Jurnal dlea vseh,* 1902, Nr. 4, aprilie (aprobată de cenzură la 23 martie). Semnătura : Anton Cehov. Cu mici modificări de punctuaţie şi de cuvinte răzleţe, este cuprinsă în culegerea de *Opere,* 1903, vol. XII şi vol. XI, apărut post-mortem, 1906. Publicăm textul din vol. XI.

Cehov a început nuvela în luna martie 1901. La 16 martie din acelaşi an, el scrie soţiei sale, O. L. Knipper-Cehov : „Lucrez acum la o nuvelă intitulată *Arhiereul,* al cărei subiect îl port în cap de vreo cincisprezece ani".

Abia la 20 februarie 1902, Cehov îi comunică directorului revistei, V. S. Mireliubov : „...nuvela este gata. O voi copia, corectînd-o în acelaşi timp, ceea ce îmi va lua vreo cinci zile ; prin urmare, la 25 februarie v-o trimit, şi pe la 2 martie o veţi primi." Nuvela a fost expediată ; la 8 martie Cehov, citind corecturile, îi scrie lui Miroliubov : „...am primit astăzi corectura ; am vrut s-o citesc şi să v-o înapoiez tot astăzi, dar, în primul rînd, corectorul dumneavoastră a transformat toate punctele în semnele exclamării şi a pus ghilimele acolo unde ele nu trebuie să fie şi, în al doilea rînd, sînt multe scăpări de text, ceea ce mă obligă să intercalez pasaje întregi. Afară de asta, aş fi vrut să mai schimb cîte ceva, aşa că veţi primi corectura a doua zi după această scrisoare, sau poate în aceeaşi zi, dacă voi reuşi să termin astăzi pînă la ora 7. Iertaţi-mă, prietene, şi vă rog încă o dată, dacă cenzura îmi şterge fie şi un singur cuvînt, nu tipăriţi. O să vă trimit altă nuvelă. Şi aşa am scurtat-o şi am scos din cauza cenzurii destul de mult pe cînd scriam. Vă rog să nu-mi uitaţi această rugăminte." In aceeaşi

zi, Cehov îi scrie şi soţiei sale: „Am primit de la Miroliubov corectura nuvelei mele şi acum mă zbat ca nuvela să nu apară, deoarece cenzura a masacrat-o". Cu toate acestea nuvela a apărut în numărul pe aprilie al revistei.

În carnetul de însemnări al lui Cehov există următoarea notă referitoare la nuvelă: „Arhiereul plînge aşa cum plîngea cînd era mic şi mama lui îl alinta; plînge din cauza depresiunii lui morale şi spirituale; (indescifrabil) plîngea. El era credincios, a obţinut în viaţă tot ce un om în situaţia lui ar fi putut să obţină, totuşi sufletul îi era îndurerat. Nu-i erau clare toate lucrurile, îi lipsea ceva şi nu vroia încă să moară... În locul lui a fost numit un alt arhiereu, pe el l-a uitat toată lumea, nimeni nu şi-l mai amintea, şi numai văduva diaconului, cînd ieşea cu alte femei să-şi aştepte vaca de la păscut, povestea că a avut un fiu arhiereu — dar nimeni n-o credea. Discuţia arhiereului cu mama lui despre nepot: dar Stepan crede în dumnezeu? Economul mănăstirii se pregăteşte să plece la Moscova, sfîntul sinod a permis vînzarea unor obiecte antice, dar asta nu-i place arhiereului actual."

S. N. Şciukin (în *Amintiri despre A. P. Cehov — Russkaia mîsl*, 1911, cartea a X-a) relatează că „atunci cînd *Arhiereul* lui Cehov a văzut lumina tiparului, Anton Pavlovici spunea că este o nuvelă veche, pe care a refăcut-o acum". Şciukin mai susţine că nuvela are o legătură cu persoana episcopului din Taurida, Mihail Gribanovski, care a murit de tuberculoză la Ialta. Şciukin povesteşte că Cehov a văzut întîmplător fotografia acestui episcop în vitrina unui fotograf şi a rămas foarte impresionat — dar personal nu l-a cunoscut.

M. P. Cehov în *Anton Cehov şi subiectele lui*, M., 1923, pp. 46—47 dă altă versiune: un student de la facultatea de filologie din Moscova, Stepan Alexeevici P. [Petrov], vizita familia Cehov cînd aceasta locuia la Moscova, în casa lui Korneev, pe strada Sadovo-Kudrinskaia. Ulterior, acest Petrov s-a călugărit, primind numele de Serghei şi a devenit mai tîrziu arhiereu. Serghei venea la Ialta, unde se trata de o boală de nervi şi-l vizita şi aici pe Anton Pavlovici Cehov. „Întîlnirile dintre arhiereul Serghei şi Anton Pavlovici la Ialta, spune M. P. Cehov, constituie veriga de legătură datorită căreia nuvela *Arhiereul* a văzut lumina zilei." Serghei coresponda cu Cehov. M. P. Cehov susţine de asemenea că prototipul părintelui Sisoe din nuvelă a fost ieromonahul Ananie de la „Schitul lui David" (mănăstire de călugări ce se găsea la o distanţă de cinci verste de Melihovo, proprietatea lui Cehov).

LOGODNICA

Publicată pentru prima oară în revista *Jurnal dlea vseh*, 1903, Nr. 12, decembrie (aprobată de cenzură la 26 noiembrie). Semnată: Anton Cehov. A fost cuprinsă în culegerea de *Opere*,

vol. XI, publicat post-mortem, 1906. Publicăm textul apărut în vol. XI.

La secţia de manuscrise din Biblioteca de Stat V. I. Lenin a U.R.S.S. se păstrează ciorna manuscrisului nuvelei, cu numeroase corecturi şi modificări, ştersături şi intercalări de text între rînduri şi în locul liber de pe pagini. Acest manuscris, reprezentînd prima redactare a nuvelei *Logodnica,* publicată pentru prima oară în cartea lui E. N. Konşina, *Biblioteca publică V. I. Lenin a U.R.S.S. Culegerea II,* M., 1928, pp. 31—61, cu sublinierea tuturor particularităţilor corecturii autorului şi cu notele lui Cehov adăugite la *Logodnica* şi scrise pe foi volante de bloc-notes.

Manuscrisul finit al nuvelei nu s-a păstrat, dar există corecturile 1-a şi a 2-a pe care Cehov le-a reţinut la tipărirea nuvelei în *Jurnal dlea vseh* (se păstrează la Institutul de literatură — Casa Puşkin — al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. din Leningrad).

Cules de pe manuscrisul care nu ne-a parvenit, textul nuvelei în corectură se deosebeşte mult de ciorna manuscrisului.

In textul corecturii întîi, Cehov a făcut numeroase abrevieri, a introdus pasaje noi şi modificări.

La corectura a doua, Cehov a făcut iarăşi multe modificări. Textul apărut în revistă diferă însă în unele locuri şi de textul corecturii a doua. Probabil că Cehov a mai citit şi a treia corectură, care nouă nu ne-a parvenit.

Textul apărut în culegerea de *Opere* se deosebeşte de textul apărut în revistă numai printr-o singură schimbare. In loc de: „Totul este să-ţi răstorni viaţa — restul n-are nici o importanţă", apare: „Principalul e să-ţi schimbi viaţa — de altceva nu-i nevoie".

Cehov a început să scrie nuvela în luna octombrie 1902. Răspunzînd, la 20 octombrie, la întrebările directorului V. S. Miroliubov, Cehov scrie: „...dacă aveţi neapărat nevoie de titlul nuvelei, pe care poate ulterior îl voi schimba, iată-l: *Logodnica.* Nu vă supăraţi. O voi scrie curînd." Nuvela a fost terminată abia la 27 februarie 1903. Trimiţînd în acea zi manuscrisul la redacţie, Cehov scrie: „Trimiteţi-mi corectura, trebuie să mai modific ceva şi să scriu sfîrşitul. Sfîrşitul îl scriu întotdeauna în corectură." I s-a trimis prima corectură în mai şi a doua în iunie. La 5 iunie, Cehov scrie lui V. V. Veresaev: „Făcînd corectura nuvelei *Logodnica,* am masacrat-o, transformînd totul". La 12 iunie, restituind corectura, Cehov îi scrie lui Miroliubov: „...V-am trimis astăzi, recomandat, nuvela. Iertaţi-mă, dar, neavînd ce face, m-am lăsat antrenat şi am mîzgălit-o toată!" In scrisoarea datată 2 iulie, Cehov îi scrie din nou: „V-am trimis demult corectura; ar fi bine să mi-o mai trimiteţi o dată, s-o revăd — nu atît pentru corecturi, cît pentru punctuaţie!" La 6 iulie, Miroliubov îi răspunde: „Vă mulţumesc mult pentru corectură. După ce se vor face îndreptările necesare v-o trimitem din nou."

In amintirile sale despre Cehov (în cartea *Amintiri,* M.-L., 1946, *A. P. Cehov,* pp. 501—502 şi mai înainte în revista *Kras-*

naia panorama, 1929, Nr. 28, 13 iulie — *A. P. Cehov şi întîlnirile mele cu el)* V. V. Veresaev povesteşte: „...am citit acasă la Gorki corectura povestirii *Logodnica*... Anton Pavlovici a întrebat:

— Ei, cum vă place nuvela?

Am şovăit puţin, apoi m-am hotărît să-i spun sincer părerea mea:

— Anton Pavlovici, fetele nu pleacă aşa spre revoluţie. Şi, în general, fete ca Nadia nici nu se duc să facă revoluţie.

M-a privit cu o atenţie severă.

— Se poate merge spre ea pe mai multe căi."

Numeroase articole apărute în presă au subliniat existenţa unor motive noi, proaspete, în această nuvelă, dovedind o cotitură în creaţia lui Cehov.

Astfel, Vl. Boţianovski *(Rusi,* 1904, Nr. 22, 3/16 ianuarie, *Noua povestire a lui Cehov),* apreciază *Logodnica* ca o „culme", ca o măiastră cotitură produsă în arena literară „spre ceva nou şi luminos". „Dintre eroii precedenţi ai lui Cehov, spune criticul, nici unul nu-şi permite un pas atît de hotărîtor şi dacă n-am lua decît fuga Nadiei la facultate, singur acest fapt constituie o etapă nouă în creaţia literară a lui Cehov." „Acest fapt îndrăzneţ şi viu este incontestabil o mare noutate în opera lui Cehov, spune mai departe Boţianovski. Ne vine să credem că însuşi titlul nuvelei *Logodnica* e ales simbolic. Logodnică, adică ceva luminos şi totuşi necunoscut."

M. Voloşin *(Kievskie Otkliki,* 1904, Nr. 47—8, 8 ianuarie, *Caracteristici literare),* trecînd pe scurt în revistă toate eroinele din literatura rusă şi din opera lui Cehov, spune că în nuvela cea nouă, Cehov „prezintă o femeie care şi-a găsit vocaţia şi şi-o urmează".

„Privită superficial, nuvela aceasta este tipic cehoviană, scrisă în tonuri calde, cu un colorit fin, elegiac, cu nuanţe subtile în structura ei şi cu o întreagă categorie de tipuri reliefate în cîteva rînduri, cu caracteristici de moment." Dar, în cuvintele pe care Saşa le adresează Nadiei, criticul găseşte un sens profund. „In aceste cuvinte fierbinţi — spune el — recunoaştem pe Cehov: ura lui neîmpăcată faţă de cuiburile burgheze, unde totul şi toţi se aseamănă şi a căror dispariţie n-ar deplînge-o nimeni *(Viaţa mea).* Şi această chemare spre viitor, plină de un entuziasm năvalnic, plină de bune prevestiri, chemare spre un «viitor minunat», atît de minunat încît pare neverosimil, şi atît de neverosimil încît pare minunat *(Călugărul negru).* Să-ţi părăseşti oraşul şi cuibul tău, asta înseamnă să înlături ideea existenţei egoiste, a trîndăviei şi ghiftuirii, să dispreţuieşti viaţa meschină şi să porneşti pe o cale luminoasă spre idealul ales."

A. I. Bogdanovici *(Mir bojii,* 1904, Nr. 1 — A. B. *Note critice)* scrie: „*Logodnica* este o imagine minunată, creată într-un mod desăvîrşit, care ne apare ca un simbol cu înţelesuri adînci... Acordul puternic şi viguros, cu care se încheie această lucrare admirabilă, răsună în sufletul cititorului ca un strigăt de bi-

ruinţă, ca însăşi victoria vieţii asupra plictiselii de moarte şi a meschinăriei monotone, prăfuite, a trăirii obişnuite. *Logodnica* lui Cehov este un simbol luminos a tot ce e viu, a tot ce protestează şi nu se poate încadra în tiparele învechite ale vieţii cenuşii de provincie... Nadia şi toate prietenele ei, toţi cei ce se hotărăsc să schimbe viaţa, sînt purtătorii unei culturi noi, unor reguli noi de viaţă pentru «casa bunicii», în care ei aduc speranţe luminoase, dorinţa de a orîndui altfel această casă şi ştiinţa de a săvîrşi ceea ce vor. Nu mai poate fi vorba de durere şi renunţare, toată lucrarea este pătrunsă de bucurie şi chemare la viaţă."

LUCRĂRI CARE NU AU FOST INCLUSE DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE"

LA PRIETENI

NUVELA

Publicată pentru prima oară în revista *Cosmopolis,* 1898, vol. IX, Nr. 2, februarie (aprobată de cenzură la 1 februarie), Secţia de l. rusă. Semnată : Anton Cehov. — Publicăm acest text.

La Institutul de literatură al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. (Casa lui Puşkin) se păstrează manuscrisul finit al autorului cu semnătura : Anton Cehov.

Manuscrisul cuprinde 24 de pagini scrise pe o singură parte — foile nu sînt scrise pe verso. Pagina 10 lipseşte. Facsimilul acestei pagini şi al corecturii cu textul cules după ea sînt publicate în culegerea *In amintirea lui A. P. Cehov. Versuri şi proză,* Sankt-Petersburg, 1906, pp. 134—136.

Şi în acest manuscris, Cehov a făcut o serie de corecturi şi modificări.

Comparînd textul apărut în revistă cu manuscrisul nuvelei, vedem că în corectură Cehov a introdus numeroase modificări, găsim cuvinte şi fraze schimbate, precum şi unele abrevieri.

I. S. Ejov

CUPRINSUL

LUCRĂRI INCLUSE DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE“

Pag.

1896

Casa cu mezanin. *Povestirea unui pictor* 7
Traducere de Alice Gabrielescu şi Tatiana Panaitescu
Viaţa mea. *Povestirea unui provincial* 28
Traducere de Anda Boldur

1897

Mujicii 130
Traducere de Alice Gabrielescu şi Tatiana Panaitescu
Pecenegul 165
Traducere de Alice Gabrielescu şi Tatiana Panaitescu
Acasă 176
Traducere de Alice Gabrielescu şi Tatiana Panaitescu
În căruţă 190
Traducere de Alice Gabrielescu şi Tatiana Panaitescu

Pag.

1898

Omul în carapace 200
Traducere de Anda Boldur
Agrişul 215
Traducere de Alice Gabrielescu şi Tatiana Panaitescu
Dragostea 227
Traducere de Mihail Sevastos
Ionîci 237
Traducere de Anda Boldur
Un caz din practică . . 258
Traducere de Anda Boldur
Bombonica 271
Traducere de Mihail Sevastos

1899

Casa cea nouă 285
Traducere de Alice Gabrielescu şi Tatiana Panaitescu
In interes de serviciu 301
Traducere de Anda Boldur
Doamna cu căţelul 319
Traducere de Alice Gabrielescu şi Tatiana Panaitescu
De sărbători 338
Traducere de Alice Gabrielescu şi Tatiana Panaitescu

1900

In rîpă 344
Traducere de Anda Boldur

1902

Arhiereul 391
Traducere de Anda Boldur